תלמוד בבלי · ראשונים · מאירי · סדר נזיקין

מאירי על בבא קמא

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאירי על בבא קמא

רבנו מנחם לבית מאיר [המאירי]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאירי-על-בבא-קמא/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 7
דף ב. 8
דף ב: 15
דף ג. 17
דף ג: 17
דף ד. 17
דף ד: 18
דף ה. 18
דף ה: 18
דף ו. 19
דף ו: 20
דף ז. 21
דף ז: 23
דף ח. 24
דף ח: 28
דף ט. 34
דף ט: 37
דף י. 40
דף י: 41
דף יא. 42
דף יא: 44
דף יב. 49
דף יב: 50
דף יג. 52
דף יג: 52
דף יד. 53
דף יד: 55
דף טו. 59
דף טו: 59
דף טז. 62
דף טז: 62
דף יז. 62
דף יז: 65
דף יח. 66
דף יח: 68
דף יט. 69
דף יט: 69
דף כ. 72
דף כ: 75
דף כא. 76
דף כא: 77
דף כב. 80
דף כב: 80
דף כג. 82
דף כג: 83
דף כד. 85
דף כד: 87
דף כה. 89
דף כה: 90
דף כו. 92
דף כו: 93
דף כז. 96
דף כז: 101
דף כח. 102
דף כח: 104
דף כט. 106
דף כט: 106
דף ל. 107
דף ל: 110
דף לא. 110
דף לב. 112
דף לב: 113

דף לג. 115
דף לג: 118
דף לד. 120
דף לד: 123
דף לה. 126
דף לה: 129
דף לו. 131
דף לו: 134
דף לז. 136
דף לז: 138
דף לח. 139
דף לח: 140
דף לט. 140
דף לט: 142
דף מ. 143
דף מ: 143
דף מא. 147
דף מא: 148
דף מב. 149
דף מב: 150
דף מג. 150
דף מג: 151
דף מד. 152
דף מד: 153
דף מה. 156
דף מה: 157
דף מו. 158
דף מו: 163
דף מז. 165
דף מז: 168
דף מח. 169
דף מח: 170
דף מט. 172
דף מט: 173
דף נ. 174
דף נ: 175
דף נא. 177
דף נא: 178
דף נב. 180
דף נב: 180
דף נג. 182
דף נג: 183
דף נד. 184
דף נד: 184
דף נה. 185
דף נה: 186
דף נו. 188
דף נו: 192
דף נז. 193
דף נז: 194
דף נח. 196
דף נח: 198
דף נט. 198
דף נט: 199
דף ס. 203
דף סב. 207
דף סב: 211
דף סג. 215
דף סג: 215
דף סה. 215
דף סה: 217
דף סו. 218
דף סו: 218
דף סז. 220

דף סז. 221
דף סח. 222
דף סח: 223
דף סט. 225
דף סט: 227
דף ע. 228
דף ע: 233
דף עא. 237
דף עא: 238
דף עב. 238
דף עב: 239
דף עג. 240
דף עג: 241
דף עד. 243
דף עד: 244
דף עה. 246
דף עה: 247
דף עו. 247
דף עו: 247
דף עז: 248
דף עח. 249
דף עח: 249
דף עט. 251
דף עט: 253
דף פ. 256
דף פ: 257
דף פא. 258
דף פא: 259
דף פב. 261
דף פב: 263
דף פג. 264
דף פג: 265
דף פד. 270
דף פד: 270
דף פה. 273
דף פה: 274
דף פו. 275
דף פו: 276
דף פז. 277
דף פז: 279
דף פח. 281
דף פח: 281
דף פט. 283
דף פט: 285
דף צ. 286
דף צ: 290
דף צא. 291
דף צא: 293
דף צב. 295
דף צב: 296
דף צג. 296
דף צג: 298
דף צד. 300
דף צד: 301
דף צה. 302
דף צה: 306
דף צו. 308
דף צו: 309
דף צז. 311
דף צז: 312
דף צח. 313
דף צח: 314
דף צט. 316
דף צט: 317

דף ק. 319
דף ק: 319
דף קא. 319
דף קא: 321
דף קב. 322
דף קב: 323
דף קג. 324
דף קג: 326
דף קד. 327
דף קד: 328
דף קה. 329
דף קה: 330
דף קו. 332
דף קו: 333
דף קז. 334
דף קז: 335
דף קח. 336
דף קח: 337
דף קט. 340
דף קט: 340
דף קי. 341
דף קי: 344
דף קיא. 346
דף קיא: 347
דף קיב. 350
דף קיב: 353
דף קיג. 358
דף קיג: 362
דף קיד. 365
דף קיד: 366
דף קטו. 369
דף קטו: 371
דף קטז. 372
דף קטז: 373
דף קיז. 376
דף קיז: 378
דף קיח. 379
דף קיח: 381
דף קיט. 383
דף קיט: 385

הקדמה

אמר מנחם בן שלמה לבית מאיר י"א זאת המסכתא ר"ל מסכת בבא קמא היא מסדר נזיקין והורגלנו בלמודה אחר מסכת עדיות לסבה אשר הזכרנו בפתיחת החבור והיא כוללת עשרה פרקים וסדרם לפי שטתנו א' ארבע אבות ב' כיצד הרגל ג' המניח את הכד ד' שור שנגח ארבעה וחמשה ה' שור שנגח את הפרה ו' הכונס צאן לדיר ז' מרובה ח' החובל ט' הגוזל עצים י' הגוזל ומאכיל וכבר ידעת מה שנזכר במסכת עבודה זרה ז' א' והוא אמרם כלה נזיקין חדא מסכתא היא ופרשנו ענין המאמר בתלתא בבי ששלשתם מסכתא אחת חלוקה לשלשה שערים ונקרא הראשון בבא קמא ר"ל השער הראשון כי השער יתורגם בלשון ירושלמי בבא ונקרא השני בבא מציעא והשלישי בבא בתרא וענין שלשת המסכיות אמנם הוא סובב לבאר עקרי הדינין במה שאין בו צד דיני נפשות כלל ובאו עניני השער הראשון לבאר הדינין בתביעות הבאות מזה לזה מצד היזק המגיע ממנו לחברו הן מצד ממונו הן מצד עצמו ובאו עניני השער השני לבאר הדינין בתביעות הבאות דרך טענה מאדם לחברו לא מצד תביעה שמחמת היזק אבל דרך טענה בעניני מציאה ופקדון והקנינים וההלואות ודרכי השאלה והשכירות והקבלנות ובאו עניני השער השלישי בעניני התביעות הבאות בקרקעות מצד היזק המגיע לשכנים מזה לזה בעניני דירתם או חזקת אחד במה שאינו שלו וכן בחלוקת הקרקעות המשותפים וחלוקת היורשים ועניני המורישים ודיני מכירת הקרקעות וקנינם ודיני הנחלות ותקון שטרות:

ונשוב לדברי השער הראשון והוא ענין זאת המסכתא ר"ל מסכת בבא קמא והוא שעניניה כמו שבארנו סובבים בדיני התביעות הבאות מצד היזק המגיע מאדם לחברו מצד ממונו או מצד גופו ועל זה הצד יחלקו עניני המסכתא לארבעה חלקים הראשון לבאר בתביעות הבאות מצד היזק המגיע מאדם לחברו מצד ממונו כגון ששורו או בורו או אשו או איזה ממון שלו מזיק את ממון חברו או גופו השני לבאר בתביעות הבאות מצד היזק הבא מאדם לחברו מצד גופו דרך גנבה השלישי לבאר בתביעות של ממון הבאות על ידי היזק הבא מאדם לחברו דרך הכאה הרביעי לבאר בתביעות הבאות על ידי היזק הבא מאדם לחברו דרך גזלה החלק הראשון יתבאר בששה פרקים הקודמים ר"ל ארבע אבות וכיצד הרגל והמניח את הכד ושור שנגח ארבעה וחמשה ושור שנגח את הפרה והכונס צאן לדיר החלק השני יתבאר בפרק שביעי והוא פרק מרובה החלק השלישי יתבאר בפרק שמיני והוא פרק החובל החלק הרביעי יתבאר בתשיעי ובעשירי זהו יסוד המסכתא דרך כלל אלא שבאו בה הרבה ענינים על ידי גלגול כמו שיתבאר:

והפרק הראשון ממנה יסוד הכונה להתחיל בו בביאור עניני החלק הראשון ורבו יסוב על ארבעה ענינים הראשון לבאר בו על איזה ממון הוא חייב ועל איזה אינו חייב ר"ל עד שנאמר שאותו שהוא חייב בנזקיו שמירתו מוטלת עליו ואת שאינו חייב על נזקיו אין שמירה מוטלת עליו בהם ומאיזה חלק שבנכסיו הוא חייב לשלם השני לבאר בו על איזה ממון הניזק הוא חייב ועל איזה מהם הוא פטור ומקומות שהנזק נעשה בהם איזה מהם המקום גורם לחיוב ואיזה גורם לפטור השלישי לבאר בעניני התשלומין על איזה צד הם נעשים ולאיזה דבר אנו צריכים קודם שנחייבהו הרביעי לבאר איזה משלם נזק שלם ואיזה יפטר בחצי נזק זהו שורש הפרק דרך כלל ויתגלגלו בו קצת ענינים כענין סוגיית התלמוד כמו שקדם:

דף ב.

והמשנה הראשונה תחל בענין החלק הראשון לבאר אלו הן נכסים שהוא חייב בנזקיהן והוא שאמר ארבעה אבות נזיקין הן השור והבור והמבעה וההבער לא הרי שור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור לא זה וזה שיש בהם רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים לא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השוה שבהן שדרכן להזיק וממונך ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ אמר הר"ם אלו הארבעה עיקרין מן הנזיקין ההוים מממונו והשור ר"ל רגל השור כלומר הנזק ההוה מדריסתו ושברו מה שישבר ויקלקל בדרך הלוכו ברגליו והמבעה ר"ל השן והוא הנזק המגיע מאכילתו במה שיאכל ממנו ונקראת השן בזה השם מעין פעולתו לפי שהיא תשרש ותבקש מה שתאכל כמו שנאמר איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו לא הרי השור כהרי המבעה ר"ל כי מה שהוצרך הכתוב למנות אלו הארבעה נזיקין אחד אחד לפי שאי אפשר להתלמד קצתם מקצתם בקל וחומר לפי שבכל אחד מהם יש ענין שאין כן באחר על זה ההקש לא ראי הרגל שהזיקה מצוי כראי השן שאין הזיקה מצוי ולא ראי השן שיש הנאה להזיק כראי הרגל שאין הנאה להזיק ולא ראי זה וזה שיש בהם רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כראי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק ולפי שבכל אחד ואחד מהם יש ענין שאינו באחר הוצרך הכתוב לבאר בכל אחד מהם שהוא חייב בהזק וזה הצריכות אינו לפי שאלו כתב השם ית' הדין בבור ובאחד מאותם השלשה הנשארים היינו לומדים מהם השנים הנותרים בדרך הצד השוה כמו שזכר ואמנם חלקם הכתוב לארבעה דינים ליחד כל מין מהם בדין זולתי האחר שן ורגל לפוטרן ברשות הרבים בור לפטור בו את הכלים אש

לפטור בו את הטמון ועוד יתבאר כל זה ולא הוצרך למנות בכלל האבות קרן לפי שיש בו חלוק מועד ותם כמו שיתבאר בכתוב ואמרו הצד השוה שבהם וכו' ר"ל אף כל שדרכו להזיק ושמירתו עליך אם הזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ כמו שנאמר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם וכבר ביארנו זה בחמישי מגיטין ולאלו אבות תולדות תולדות דרגל הם הזיקה בגופה או בשערה דרך הלוכה תולדה דשן נתחככה בכותל להנאתה וטנפה פירות להנאתה תולדה דהבער אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו תולדה דבור רוקו וניעו וכיוצא בהן ועוד יתבארו דיני אלה העיקרים ותולדותיהם:

אמר המאירי ארבעה אבות נזיקין הם פי' שהם אבות לכל הנזיקין וכל שאר הנזיקין נכללים בהם וזה שתפס לשון נזיקין ולא מזיקין מפני שמלת מזיקין משמע שכונתו להזיק ואלו אין בהם שכונתן להזיק אלא קרן ואדם לדעת האומר מבעה זה אדם וכן לא לשון נזקין ושתהא הא' של אבות קרויה בחטף פתח שמלת נזקין אמורה על הנזק בלא שום רמז על המזיק ואלו כלם הם המזיקים ומפני זה תפש לשון נזיקין שיש בו רמז על המזיק שהוא כעין תאר על משקל נזירים נביאים ומכל מקום אנו מפרשים נזיקין כמו נזקין על משקל פסילים וקוראין הא' של אבות חטופה:

וארבעה אבות אלו הן הראשון השור הן שור שהזיק אדם והוא שנאמר עליו וכי יגח שור את איש או את אשה הן שור שהזיק שור והוא שנאמר עליו וכי יגוף שור איש את שור רעהו ב' הבור והוא שנאמר עליו וכי יפתח איש בור או יכרה איש בור ג' המבעה ולדעת רב הוא אדם שהזיק את השור והוא שנאמר עליו ומכה בהמה ישלמנה ולדעת שמואל הוא נזקי השן והוא שנאמר עליו ושלח את בעירה ובער בשדה אחר ד' ההבער והוא שנאמר עליו כי תצא אש וכו':

וזה שהזכרנו בענין מבעה מחלקת רב ושמואל הוא שבגמ' נחלקו בענינו שלשמואל לפי מה שפירש רבא בגמרא את דבריו הוא היזק הבא על ידי השן ופירש במלת השור נזקי רגל והוא שנאמר עליו ושלח את בעירה ולא הוזכרו לדעתו נזקי קרן במשנה זו בפרט אחר שאינו מועד מתחלתו אלא שנכללו במה שאמר אחר כן וכשהזיק חב המזיק וכן לא הוזכרו לדעתו במשנה זו נזקין הבאים על ידי אדם כלל שלא דברו אלא בנזקי ממונו ולדעת רב השור כולל הקרן והשן והרגל והמבעה הוא אדם ר"ל אדם שהזיק ממון חברו שאין עקר הכונה בכאן אלא בנזקי ממון ומכל מקום נכללו בו ממילא כל נזקים הבאים על ידי אדם אפילו אדם באדם במה שהדברים חוזרין לתביעת ממון כגון החובל בחברו וגנב וגזלן וכן נזק הבא על ידי אדם מאליו כגון ארבעה שומרין וכן נזק הבא על

ידי דבורו כגון עדות מוזם ומסור וכן נזק שאינו נכר שחייב מדברי סופרים כגון מטמא ומנסך ומדמע כמו שיתבאר במקומו ובכלל כל נזק הבא על ידי אדם ומכל מקום פרטים אלו שבנזקי אדם לא נתפרשו בכאן שאין עיקר הכונה בכאן לבאר בשלמות אלא הנזקין הבאים על ידי ממונו אלא שרצה לכלול כל עניני המסכתא במשנה זו ולברר אחר כן פרטיהם על הדרך שהזכרנו בהקדמתנו:

וצריך שתדע שהשור יש בו שלשה אבות נזיקין הקרן והשן והרגל וכלן נכללו במשנה זו שהרי לדעת רב כלן נכללים במלת שור ולדעת שמואל לפי מה שפירש רבא את דבריו נכללו נזקי רגל במלת השור והשן במלת המבעה והקרן במה שאמר כשהזיק חב המזיק ולא הזכירו בפרט הואיל ואינו מועד מתחלתו ונמצא לדעת רב שמשנה זו כוללת ארבעה אבות שהם ששה השור שהם שלש והבור והאדם והאש ולשמואל נכללו בו חמשה הקרן והבור והשן והאש והרגל:

ואע"פ שלענין פסק אין לנו במחלוקת זו דין ודברים ודברי שניהם אמתיים הם מצד עצמן מכל מקום לענין ביאור הסוגיא מוכחת כרב כדי שיהא השור כולל כל אבות שבו וכל שכן למי שאינו גורס במשנה זו ממונך כמו שיתבאר ואין לפקפק מדין הלכתא כשמואל בדיני שהרי לענין הלכה אין לנו בה דין ודברים כמו שכתבנו אלא שאתה צריך לפרש המשנה לדעת שניהם ולברור לעצמך הביאור הבא בשיטתו של רב:

ודע שחכמי התוספות מחקו ממשנה זו מלת הן מפני שמלה זו מורה דיוק מנין כלומר ארבעה הם ולא עוד כמו ארבעה ראשי שנים הם ארבעה שומרין הם וכבר נזכרו הרבה מהן עוד בגמרא ואיני נזקק לדבריהם כלל שאם כשמואל ארבעה הם בנזקי ממונו שהם מועדין מתחלתן ואין עוד אחת בהן שהקרן שהוא נכלל לדעתו במה שאמר כשהזיק חב המזיק תם ולבסוף מועד הוא ולא בא דיוק המנין אלא למועדין מתחלתן ואם לשטתו של רב הרי כל השאר שהוזכרו בגמרא נכללו בכלל המבעה שהרי כלם בנזקי אדם ואעפ"י שעקר הכונה במבעה הוא באדם שהזיק שור בידים או שאר ממון מכל מקום כל אותם שהוזכרו נכללו בו ממילא ועוד שכל אותם שהוזכרו בגמרא לא מצינו בהם תולדות ומעתה אינם נקראות אבות לגמרי אלא שהם כאבות לשלם ממיטב כמו שהוזכר בגמרא ומעתה דיוק מנין בזו כראוי הוא בא ויש אומרים שאין בדיוק זה הכרח שהרי מצינו דיוק מנין בלא הן כמו שאמרו בכריתות ח' ב' ארבעה מחוסרי כפרה ואין נראה שבזו אינו מכוון למנין אלא לומר שאותם הארבעה מביאין על הזדון כשגגה וכמו שאמר אחר כן ואלו הן זב וזבה ויולדת ומצורע אלא שעקר הדברים נראה לי כדעת ראשון:

אלא שמכל מקום הרבה מפרשים טורחין על סדור המנין שהרי לא נזכר על סדר המקראות כמו שפרשו גדולי הרבנים שאם המבעה הוא אדם הרי הקדימו בכתוב וכי יריבון אנשים וגו' כי ינצו וגו' וא"ת שעקר הכונה במבעה באדם שהזיק שור היה לו להזכירו אחרון שהרי ומכה נפש בהמה הוזכר אחרון לנזקין וכן שאר דינין שבו כגון ארבעה שומרין ועוד שמ"מ הואיל והוזכר בתורה אדם תחלה לאיזו תביעת ממון שבו היה לו להזכירו תחלה אף בזו שהרי השור פירושו בשור שהזיק שור והבור קודם לו בתורה ואעפ"כ הואיל והוזכר בתורה שור תחלה לענין שור שהזיק אדם הזכירו בכאן תחלה ומ"מ לדעת האומר שהמבעה זה השן יפה הם נזכרים כסדרה של תורה ואע"פ שפירשנו במלת השור שעל נזקי רגל היא אמורה מ"מ הואיל והוזכר השור תחלה לאיזה ענין שבו הקדים משנתנו רגל שבו תחלה מפני שהיזקו מצוי ואחריו הבור שכתוב אחריו בתורה ואחריהם מבעה והבער כסדר הכתוב בתורה אבל לדעת רב היה לו להזכיר אדם תחלה אלא שנראה לפרש לשטה זו ר"ל לדעת רב שהקדימו את השור מפני שבמינו גבוה מכלן ר"ל שהוא כולל שלשה אבות שכלן מופרשות ומובדלות זו מזו וסמך לו הבור להיותו נזכר בתורה אחר שור שהזיק אדם והזכיר אחריו מבעה הואיל ומצא אחריו כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו וגו' ואחריו ההבער כמו שכתוב אחר כל אלו כי תצא אש:

ומעתה רצה לפרש הטעם במה שהוצרכה תורה לבאר את כלם ולא הניחה את קצתם להיותם למודים אחד מחברו ואמר לא הרי שור וכו' ר"ל לא ראי השור כראי המבעה וסמך בזה שור למבעה שלא כסדר שהוזכר תחלה כדי שיזכיר אחריהם לא ראי שניהם כהרי האש שאין בו רוח חיים ופירוש הענין לא ענין השור כענין המבעה כדי ללמוד אחד מחברו שהרי מצינו בכל אחד מהם ענין הראוי לחייבו יתר על חברו ולא הזכיר אותם הדברים במשנתנו מפני שלא נתברר לו עדיין ענין מבעה ומ"מ כשאתה בא לפרשו על איזה צד שתרצה אי אתה יכול להביא אחד מחבירו שאם תפרש מבעה זה השן והשור זה הרגל לפי מה שפירשנו בדבריו של שמואל לא ענין רגל שהזקו מצוי כראי השן שאין הזיקו מצוי ולא ראי השן שיש הנאה להזקה כראי הרגל שאין הנאה להזקה ואם תפרש מבעה זה אדם אתה מפרש לא הרי שור שמשלם את הכופר כהרי אדם שאינו משלם את הכופר ולא הרי אדם שחייב בקצת נזקים ארבעה דברים יתר על נזקו והם צער ובשת ושבת ורפוי כהרי השור וכו' ושמא תאמר יזכיר שנים מהם ויבא השלישי מבין שניהם הרי יש בצד השוה צד חומרא שמעכבת את השלישי מלבא והוא שאמר לא ראי שני אלו שיש בהם רוח חיים כראי האש וכו' ולא ראי שלשתן שדרכן ללילך ולהזיק כראי

הבור שאין דרכו לילך ולהזיק שאע"פ שדרכו להזיק אינו מתפשט אילך ואילך ומתוך כך הוצרכו כלם:

ומכל מקום בגמרא פירשו שיש בששה אבות שהזכרנו שנים שהשאר באים מכחם מן הדין חוץ מן הקרן והם הבור עם אי זה שתרצה מחבריו כמו שנאמר שם דרך הצעה בבור וקרן לרבות את האחרים ומה בור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב שן ורגל ואש ואדם שדרכן לילך ולהזיק לא כל שכן מה לבור שכן תחלת עשייתו לנזק קרן יוכיח מה לקרן שכן דעתו להזיק בור יוכיח וחזר הדין וכו' הצד השוה שבהם שדרכן להזיק ושמירתן עליך אף אני אומר וכו' והרי אין בצד השוה חומר שלא יהא באחרים וכן בכלם כשתעיין בחומר שבכל אחד מהם כמו שהוזכרו למטה ואע"פ שאף מקרן ואש יבאו כלם חוץ מן הבור מ"מ הבור אין אתה צריך לצרפו באחד מחביריו לבד אלא באיזה שתרצה אבל קרן צריך אתה לצרפו עם האש ואם תצרפהו באחד מהשאר לא הועלת כלום ולעולם כל שתצרף אחד עם חברו ואתה רוצה להביא את האחרים יחסרו לך שנים שאי אתה רשאי להביאם עד שתצרף קרן ואש או בור עם איזה שתרצה שכלם באים חוץ מאחד והוא הבור בצירוף קרן ואש או הקרן בצירוף בור עם איזה מחבריו ונמצא שכח הבור גובר בזו הואיל והבריה בידך לצרפו עם איזה שתרצה ומ"מ אין כלם באים אף בצירוף השנים שהרי מכל מקום חסר הקרן בצירוף בור עם אחד מחבריו שיש להשיב עליהם מה להנך שכן מועדים מתחלתם ובקרן ואש שכן דרכן לילך ולהזיק והילכך ראוי היה לכתוב את כלם ולא עוד אלא שאף אם היו כלם באים מן הדין והוא על דעת ר' טרפון שאמר שצד החומר שבקרן והוא שכונתו להזיק עולה ליותר מצד חומר שבחבריו שהוא ההעדאה מתחלתם הואיל ובמקום העדאתם של אלו ר"ל ברשות הניזק אף הוא משלם נזק שלם לדעתו אעפ"כ צריך היה לכתוב את כלם שאם היו למדין אחד מחבריו היינו משוין את המדות ביניהם:

וכבר נודע בהם שכלם חלוקי המדות ויש באחת מה שאין בחברותיה אם להקל אם להחמיר כמו שתאמר דרך משל שהקרן יש בה חלוק בין תם למועד ושן ורגל ליפטר ברשות הרבים ובור לפטור בו אדם וכלים ואדם לחייבו בקצת נזקיו ארבעה דברים ואע"פ שהמשנה עיקר כונתה באדם לא היתה אלא באדם שהזיק שור מכל מקום הואיל והוצרך להזכירו בקצת נזקיו הזכירו לכלם ואש לחייבו אף בדבר שאין ראוי לה כגון ליחכה נירו וסכסכה אבניו שמכל מקום אע"פ שלא נשרפו לגמרי הרי קלקלן וכן לפטור בו את הטמון כמו שיתבאר והוא שאמרו בגמרא להלכותיהם עד שמתוך כך הקשו בתוספות במה שאמר לא זה וזה וכו' שאף בלא טעם זה לא היו למדין זה מזה שאם כן היינו נותנין

לאחד כל דינין שבחברו עד שמתוך כך כתבו שאין לדקדק במשנה זו כל כך שלא באה אלא ליתן פתח ומבוא לדברים ואף במה שהתחיל לא סיים שהרי היה לו לומר לא הרי האש כהרי שניהם שיש כח אחר מעורב בו אלא שאין לדקדק בה כל כך וכל שכן במה שאינו מעלה ומוריד לענין פסק:

ונמצא מכל מקום העולה ממשנה זו שכתבנו ששה אבות נזיקין הם לענין ממון ונכללו בארבעה ושכלם הוצרכו לכתוב ושכל שאר הנזקים המתפרשים במקום אחר נכללו באלו אלא שכל המפורשים בכאן יש להם תולדות מה שאין כן באותם המתפרשים במקום אחר כמו שיתבאר בגמרא:

ואח"כ כלל את דין כלן שהצד השוה שבכלן הוא שדרכן להזיק לפעמים כגון הקרן במועד והאדם בישן והשאר בכל צד ואין לגרוס בכאן וממונך שהרי הבור אינו ממונו שהרי בבור ברשות הרבים אנו עסוקים שאם ברשותו הרי הוא אומר לו תורך ברשותי מאי בעי כמו שיתבאר ואע"פ שאפשר לפרש בה שמכל מקום הכתוב עשאו כאלו הוא ברשותו והרי הוא ממונו מ"מ למה שפרשנו במבעה זה אדם היאך הוא ממונו והיאך לא שאלו זה לרב כמו ששאלוהו במה שאמר ושמירתן עליך עד שהוצרך לתרץ בו ושמירתן עליך חוץ מאדם ששמירתו על עצמו ומ"מ יראה לי הואיל ונזקי אדם לא נתפרשו בכאן לא חש לכלול בדין זה אלא נזקי ממונו ועליהם נאמר וממונך אבל ושמירתן עליך על כרחך חוזר על כלם אחר שאמר ושמירתן בלשון כנוי לרבים כלומר שמירת כל הנזכרים והוא שהקשו ממנה לרב ואמר שכל שהוא בדרך זה שדרכו להזיק עד שהזיקו ראוי לעלות על לב והוא ממון שלו או גופו ושמירתו מוטלת עליו כשהזיק חייב המזיק והוא הבעלים שהתרשלו בשמירה המוטלת עליהם ומשלמין תשלומי נזק במיטב הארץ והוא עדית שבנכסיו אם יפרע לו קרקע שהרי כתוב בשן ורגל מיטב שדהו וגו' והאחרים למדין מהם הא אם יפרע לו מטלטלין פורעו במה שירצה שכל דבר המטלטל מיטב הוא שאם אין קונים קופצים עליו בכאן מוליכין למקום אחר ומכל מקום הקרן התמה אינה בכלל זה שהרי אינו משלם אלא מגופו כמו שיתבאר אלא שכלל דבריו על צד רוב הדברים:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה פסוקה היא ודינין שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

אבות אלו שהוזכרו במשנה צריך שתדע קודם שתכנס בביאורה של הלכה שכלן יש באחת מהם חומר שאינו כלל בחברותיה והוא שהקרן כונתו להזיק והשן יש הנאה להיזקה והרגל היזקו מצוי והבור תחלת עשייתו לנזק שמתחלת עשייתו הוא מכשול לעוברים והאדם חייב בקצת נזקיו בארבעה דברים יתר על נזקו והאש מועד לאכול בין

דבר הראוי לה כגון עצים בין שאין ראוי לה כגון לחכה נירו וסכסכה אבניו ואין צריך לומר שיש בשנים מהם או בשלשה צד חומר שאינו באחרים שהרי השור והמבעה יש בהם רוח חיים מה שאין כן באש ובור וכן השור והמבעה והאש דרכן לילך ולהזיק מה שאין כן בבור אלא שאותם שפרשנו הם חומרא אחת לכל אחת מהם שאינו כלל באחת מן האחרות ומ"מ בקצתם חומרות אחרות שהוזכרו בגמרא שאינן בשום אחת מן האחרות אלא שאותם שהזכרנו הם מיוחדות להם ביותר ויש כאן אחת שפעמים באה להקל ופעמים באה להחמיר והיא באש שכח אחר [מעורב בו כשאתה דן] על אבנו וסכינו שהניח בראש גגו ברוח מצויה אתה מביאו להחמיר כלומר שהנחתו לשם כדין אשו שהרי רוח מצויה עוררתו להזיק כאש וכשאתה... על רוח ויהיה להקל מפני... נעשה ההזק...

צריך שתדע גם כן שכל אבות שהזכרנו כלן יש להם תולדות והם נזקים הדומים להם ואלו הן:

כל שמכונת להזיק בדרך שאינו מצוי הוא תולדה של קרן אפילו לא נעשה בקרן ולא עוד אלא אפילו נעשה בשן ורגל מעתה נגיפה והוא דחיפה בראש או בגוף בכונת היזק וכן נשיכה בשנים וכן רביצה תחת רגליה דרך כונת היזק וכן הבעיטה כלן תולדה של קרן ונעשית כל אחת לעצמה תם ולבסוף מועד לא שיהא מועד מאחת לחברתה אפילו משלש נגיחות לאחת בין האחרות:

כל שיש הנאה להיזקה עד שכונתה באותו הנזק אינו אלא להנאתה הוא תולדה של שן אפילו נעשה בגופה כגון נתחככה בכותל להנאתה ומחקה את ציוריה או הפילה צרור על הכלים או הפילה הכותל וכן טנפה את הפירות להנאתה כגון שנתגלגלה עליהם להנאתה וטובתה ויש מפרשים שהתיזה עליהם גלליה אלא שאנו אומרים שזו בכלל אחרות הם:

ותולדה דרגל כל שהזיקה דרך הלוכה אפילו בשערה או באוכף שעליה או בפרומבייא שבפיה וכל שכן ברגליה דרך הלוכה היא תולדה של רגל:

כל שהניח מכשול ברשות הרבים ונתקל בו שור והוזק בין שהפקיר אותו המכשול בין שלא הפקירו הרי היא תולדה של בור שכל תקלה שברשות הרבים בין הפקירה בין לא הפקירה בור הוא אפילו שפך מים ברשות הרבים והוחלק בו בור הוא ומה שהקשו בסוגיא זו ואימא מבעה זה המים לא דרך הזק נאמרה שהרי אין כתוב בתורה להביא הזק של מים והתנא לא הזכיר אלא אותם הכתובות בתורה אלא שדרך שקלא וטריא נאמרה שתמה על שהזכיר לשון שאינו ברור ושיש לפקפק בו:

כל שרוח מצויה מוליכתו ממקום למקום והזיק דרך הליכתו הרי היא תולדה של אש כגון אבנו וסכינו שהניחן בראש גגו סמוך כל כך שהיה לו לעלות על לב שרוח מצויה מפילתו והפילן רוח מצויה והזיקו דרך נפילתן הא אם הזיקו לאחר נפילתן דרך מכשול בור הוא ועל זה אמרו כלם מבורו למדנו כלומר שיש להם דין בור לפטור בהם אדם וכלים שנכשלו בהם:

כיחו וניעו של אדם הם תולדות שלו וכיחו הוא הרוק העבה היוצא מן החזה בכח וניעו הוא הליחה הגסה היוצאת דרך האף ומי האף שנזכרו במקום אחר בענין משקה הזב עם כיחו וניעו פירושו המים היוצאים שלא בכח ואמר על כיחו וניעו שהזיקו דרך הליכתן או בשעת נפילתן כגון שנפלו במשקה ופסלוהו וכל כיוצא בזה הרי זה תולדה שבנזקי אדם הא אם הזיקה לאחר נפילתה בור הוא:

וכשתצרף דברים אלו עם מה שכתבנו בביאור המשנה שכלם חלוקים המדות כלומר לפטור האחת מה שיתחייב באחרת אם מצד הדבר בעצמו אם מצד המקום תמצא באבות אלו שיש בכל אחת מהן תולדות בפני עצמה וחומרא בפני עצמה ודין חלוק בפני עצמו:

תולדות אלו כלן כיוצא באבותיהן לכל דבר לשלם כדרך שמשלם באב שלה ומכל מקום יש ברגל תולדה אחרת והוא שנתזו דרך הלוכה צרורות מתחת רגליה והזיקו ותולדה זו אינה כיוצא בה שאינו משלם בה אלא חצי נזק והוא הנקרא בכל התלמוד חצי נזק צרורות ומ"מ משלם אותו חצי נזק מן העליה כשאר נזקים ואין מדמין אותו לחצי נזק של קרן תמה לשלם מגופה שהרי תולדה של רגל היא ולא של קרן ופטור ברשות הרבים כרגל:

לענין שבת אמרו שאבות מלאכות והם אותן שנעשו במשכן ארבעים חסר אחת וכלן יש להם תולדות ותולדותיהן כיוצא בהן לאותו חיוב בעצמו אם לחטאת בשוגג ואם לסקילה במזיד ומכל מקום יש ביניהם קצת חלוק והוא שאם עשה שני אבות מחולקים או שתי תולדות מחולקות בהעלם אחד חייב שתים ואם עשה אב ותולדה שלו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת:

דף ב:

הרבה אבות הוזכרו לענין טומאה כגון טמא מת ושרץ ושכבת זרע שהם מטמאין אדם וכלים במגע ואחרים שהם חמורים מאלו כמו שיתבאר במקומו ויש גורסין אדם ובגדים ואינו כלום שלא מצינו לעולם אדם ובגדים אלא במקום שמטמא אדם לטמא בטומאתו בגדים שהוא לבוש אלא האבות מטמאין אדם וכלים והמיטמא בהן נקרא תולדה ואין

התולדות כיוצא בהם שאין התולדה שבהן מטמאה אדם וכלים אלא שהיא נקראת ראשון לטמא אוכלין טומאה שניה וכן השני עושה שלישי לתרומה והשלישי עושה רביעי לקדש כמו שהתבאר במקומו ואע"פ שבכלי מתכות אמרו חרב הרי הוא כחלל מכל מקום אותו כלי של מתכת אינו עושה כלי מתכת אחר כמו שהתבאר בראשון של פסחים ובראשון של אהלות:

אחר שבארנו על אבות שהזכרנו שתולדותיהן כיוצא בהן למה נקראו אלו אבות ואלו תולדות אלא אותן שנכתבו בתורה נקראו אבות והם אותן השש שהזכרנו שהקרן הוזכר בתורה באמרו כי יגח שור שאין נגיחה אלא בקרן כמו שאמור בצדקיה בן כנענה ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר לו באלה תנגח את ארם עד כלותם ואע"פ שאין למדין דברי תורה מדברי קבלה אין זה אלא הוראה על ביאור הדבר וכל שנעלם ביאורו למדין את ביאורו מכל מקום ושמא תאמר מכיון שאותן הקרנים תלושין היו מתחלתן אף אני אומר שלא חלקה תורה בקרן בין תם למועד אלא בקרן תלושה כגון שנתחב הקרן בין שניה וכונה והזיקה שזהו דבר זר וראוי להקל בקצת עניניו אבל במחברת שהוא ענין הרגיל נחמיר בו בתם כבמועד הרי הוא אומר וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אלמא שלשון נגיחה אף במחברת היא ושמא תאמר כלך לדרך זו שלא לחלק בין תם למועד בקרן אלא במחובר מעקרו אבל תלושה לא תהא בכלל נגיחה כלל לכך הוצרכו שניהם לחלק בקרן בין תם למועד בין במחובר מעיקרו בין בתלוש ולבסוף חברו:

שמא תאמר אחר שלא נקראו האבות אבות אלא מצד שנכתבו בתורה הרי הנגיפה נכתבה בתורה שנא' כי יגוף שור איש את שור רעהו והיאך אתה קורא את הנגיפה תולדה תדע שנגיפה זו נגיחה היא והוא שסיים בה בלשון נגיחה שנאמר או נודע כי שור נגח הוא אלא שבאדם קראו נגיחה הואיל ואימתו מוטלת עליו ואי אפשר לנגחו פתאום כל כך אלא שהיא צריכה כונה ואומד בשעת נגיחתה בו ואף הוא יש לו צד להשתדל בהצלה כאדם המכוין למלחמה שהנגיחה לשון מלחמה הוא כדמתרגם אונקלוס יי' ילחם לכם יגיח לכון קרב והדומים לו אבל בבהמה אחרת הואיל ואינה צריכה לשום אומד אלא שנוגחה פתאום ואין לשכנגדה צד או טבע להשתדל בהצלה הוא קוראה נגיפה על דרך שמיתה הפתאומית הבאה מצד עונש קרויה כן כגון ויגוף יי' את נבל המתים במגפה:

ולפי דרכנו למדנו שאין נגיחתו בבהמה שוה לנגיחתו באדם ויראה מזו שמועד לבהמה אינו מועד אצל אדם ואינו משלם כפר אבל מועד לאדם שלא נגמר דינו כגון שברח ונגח את השור הרי הוא מועד לבהמה ומה שאמרו בפרק ארבעה וחמשה שאף מועד לאדם אינו מועד לבהמה פירושו כשנגח שלשה בני אדם שאינו אלא מין אחד אבל ראה אדם

ונגחו שור ונגחו חמור ונגחו הואיל ונגח שלשה מינין ואדם בכללן נעשה מועד לכל המינין אבל נגח שור וחמור וגמל אע"פ שהוא מועד לכל המינין אינו נעשה מועד לאדם כמו שיתבאר שם:

דף ג.

השן והרגל הוזכרו בתורה כמו שנאמר ושלח את בעירה ובער בשדה אחר ודרשו בו ושלח זה הרגל ובער זה השן וחייב על הרגל בין ששלחה הוא עצמו בין שנשתלחה מאליו שהרי מ"מ שמירתו עליו וכן חייב על השן בין מכליא קרנא כגון שאכלה פירות וכיוצא בהן בין לא מכליא קרנא כגון שאכלה ערוגה וראויה להצמיח ויש חולקין בזו ממה שאמרו בפרק שני והא בעינן עד תמו וליכא ואין הכרח בכך שלא הקשה כן אלא למי שהיה אומר שאין השן חייבת באכילה אלא בנתחככה בכותל להנאתה והקשה בחכוך בכותל היאך אתה מוצא מכליא קרנא אע"פ שאין אתה צריך לכך מכל מקום אי אפשר שלא הוזכר בה חיוב מכליא קרנא ויש מי שסובר בזה דרך פשרה שאין חיוב בשאין שם מכליא קרנא אלא בששלחה הוא וכן באזלא ממילא אין שם חיוב אלא בשיש מכליא קרנא הא נשתלחה מאליה ואין שם כלוי הקרן פטור ועקר הדברים שאף בנשתלחה מאליה ושאין שם כלוי הקרן חייב ואפילו נשכה ככר בפיה ונפל מפיה ולא חסר כלל אלא שנתלכלך חייבת מדין שן:

בור שהזכרנו שהוא אב לנזקין אם יש בו עשרה טפחים הרי הוא אב למיתה ותשעה הרי הוא אב לנזקין הא נפל שור בבור תשעה ומת פטור ואם הוזק חייב ודבר זה יתבאר במסכתא זו בריוח:

דף ג:

אדם מועד לעולם ומשלם נזקיו בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן ומכל מקום פרשו בתלמוד המערב שלא חייבו את הישן אלא בכלים שהיו שם בשעה שקבע עצמו לישן לשם הא אם הונחו שם אחר שיישן פטור וכן הדעת נוטה:

דף ד.

עבד ואמה אע"פ שכונתם להזיק אין הרב חייב בנזקיהם ואע"פ שהם ממונו ושמירתן עליו ודבר זה תקנה חכמים הוא גזרה שמא יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חברו

ונמצא מחייב את רבו בכל יום ושמא תאמר בשוגג מיהא יתחייבו הבעלים שהרי בשגגה אין בה טעם הקנטה אף הוא מרמה ומזיד ועושה עצמו שוגג:

דף ד:

הרבה אבות נזיקין הוזכרו באדם מלבד אדם שהזיק ממון על הדרך שהזכרנו במשנה שכלם דינם לשלם ממיטב והם ארבעה שומרים כמו שיתבאר ענינם וכן חמשה דברים שבחובל את חברו ותשלומי כפל בגנב שלא הודה ותשלומי ארבעה וחמשה בגנב שלא הודה גם כן וגנב שהודה שאין בו אלא חיוב קרן וכן גזלן ועדות מוזם ואונס ומפתה ומוציא שם רע ומטמא ומדמע ומנסך ומסור וכהן המפגל בשחיטתו קרבן הבעלים לשחטו שלא לשמו כגון שהוא עולה ושחטו לשם שלמים שאינו עולה לבעליו ויש מפרשים בו ששחטו במחשבת חוץ לזמנו שאע"פ שיש בו לאו ואין אדם לוקה ומשלם הרי אינו לוקה אלא על אכילתו אבל לא מצד המחשבה שהרי אין בו מעשה וכלם יתבאר ענינם איש על מקומו:

דף ה.

עדים זוממין אין משלמין על פי עצמן מפני שחיובן אינו אלא קנס ומכל מקום אם הוזמו והלכו להם בבית דין אחר ואמרו העדנו שקר והוזמנו בבית דין פלוני משלמין כמו שיתבאר במקומו מכות ג' א':

יראה מסוגיא זו שעדים זוממין שהעידו להפסיד זבורית או בינונית כגון שהעידו על חוב או לכתובת אשה שהוא משלם דמי מה שרצה להפסיד בעדית שהרי סתם אמרו על כלם לשלם ממיטב ואף בתוספות כתבוה כן ואין נראה לי כן אבל מה שנאמר כאן לדעתי אינו אלא שרצו להפסיד מעות ואין להם מעות לשלם ומשלמין ממיטב אבל כל שבאו להפסיד זבורית אינו משלם אלא זבורית וכן כתבו גדולי המפרשים:

מטמא ומדמע ומנסך אין חיובם בא מן הדין אלא שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני כמו שהתבאר במסכת גיטין נ"ג א':

דף ה:

מה שבארנו בקרן שהתם אינו משלם אלא חצי נזק לא סוף דבר שור בשור אלא אף שור באדם כל שחבל בו אינו משלם אלא חצי נזק ומגופו כמו שיתבאר במסכתא זו:

דף ו.

אבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו אם דרך נפילתן הזיקו כבר בארנו שהוא תולדה של אש ואם לאחר שנפלו בין שהפקירו בין שלא הפקירו דינו כבור ואין בו חיוב על אדם וכלים שכל תקלה ברשות הרבים מבורו למדנו לפטור בה אדם וכלים ואין הלכה כדברי האומר משורו למדנו לחייב בו אדם וכלים נפלו ברוח שאינה מצויה אם דרך נפילתן פטור ואם לאחר נפילתן יראה מפרק שלישי שאם הפקירן פטור ואם לא הפקירן חייב שהיה לו לסלקו והוא שאמרו שם בנשברה כדו שאע"פ שנתקל אנוס הוא אם נתכוון לזכות בחרסיה חייב בנזקן שהיה לו לסלקן:

מי שהניח מכשול בדרך ולא הזיק במקום שהניחו אלא שנתגלגל ברגלי אדם או ברגלי בהמה והזיק דרך גלגולו בעל הבור פטור והמגלגלו חייב שהוא כחו ואם בהמה היא בעליה חייבין אחר שדרך גלגולה הזיקה ואין פוטרין אותו משום איש בור ולא שור בור כלומר שלא נאמר חיוב אלא על אותו שנעשה בידי אדם לא על אותו שנעשה על ידי שור שאין נקרא בור לענין זה כל שמזקת דרך גלגולה אא"כ אחר שנחה ומ"מ אחר שנחה חייב בעל התקלה וגדולי הרבנים אין גורסין כאן אי בהדי דקא אזלי וכו' כחו הוא מפני שלא נראה להם לחייב את המגלגל מדין כחו שהרי אמרו אין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים ואחר שכן פטור בין [המגלגל ובין בעל התקלה] המגלגל שהרי עדין אינו בור עד שינוח ובעל התקלה שאף זה בשעת הגלגול אינו בורו ועיקר הדברים כדעת ראשון לחייב השני אחר שנחה ואם לא הפקירה הראשון לחייב את הראשון ולחייב את [השני] בשעת הגלגול שכל כיוצא בזה דרכו להתבונן שלא לילך כל כך במרוצה [שעי"ז יתגלגל המכשול] ויזיק ויש מפרשים בזה כחו הוא ויתחייב המגלגל במחצה ובעל תקלה במחצה ומכל מקום אנו מפרשים שיתחייב בכלן כמזיק גמור כמו שנטל אי זה דבר של חברו והזיק בו שהוא חייב [ולא בעל] הדבר ומה שאמרו בפרק שני כ"ג א' וליחייב נמי בעל הגחלת מחצה והכלב מחצה ההיא בכלב שאינו בן דעת לפיכך היה לבעל הגחלת לשמור גחלתו ממנו ומה שאמרו בפרק הפרה נ"ג ב' בשור ואדם שדחפו את השור לבור ששניהם חייבים דוקא באדם שדחפו שלא בכוונה....:

חכמים התירו לפתוח ביבין ולגרוף מערות להוציאן לרשות הרבים ומכל מקום דוקא בימות הגשמים הא בימות החמה אין להם רשות ואף בימות הגשמים אע"פ שיש להם רשות מכל מקום שמירתן עליו ואם הזיקו חייבין לשלם אף לאחר שנחו ואף אם הפקירן:

דף ו:

הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם היו גוחין ונוטין ליפול ונתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל אם נפלו בתוך זמן פטור מלשלם ואם נפלו לאחר זמן חייב אפילו הפקירם מה שאמרנו שבתוך זמן אם נפלו פטורים יש אומרים דוקא כשהפקירם שאין עליו חיוב לא משום נפילה שהרי בתוך זמנו הוא ולא משום שמירה שהרי אין שמירתו עליו אבל אם לא הפקירו חייב שהרי מכל מקום שמירתו עליו וחייב לסלקו והדברים נראין כן בפרק שלישי:

שור שאכל ערוגה בין הערוגות ולא נודע ערך אותה שאכל אם ערך כל הנשארות שוה יראה שמשלם כערכה של אחת מהן ואם לא היו הנשארות שוות הרי זה אינו משלם אלא כפחותה שבהם עד שיביא ראיה ומכל מקום יש אומרים שאף אם היו כלם שוות אינו משלם כערכן עד שיביא ראיה כמה היתה שוה ואין הדברים נראין:

מה שבארנו במשנה שהמזיק משלם מן העדית פירושו מעדית שבנכסי המזיק ואין צריך לומר אם היו נכסי המזיק פחותים עד שעדית שלו כזבורית דעלמא שהרי אי אפשר לו לפרוע אלא מה שיש לו אלא אף אם היו נכסים שלו משובחים עד שזבורית שלו כעדית של ניזק או של אחרים משלם לו מעדית שלו בשלו הם שמין ולא בשל ניזק ולא בשל עולם:

מי שאמר הרי עלי מנה לבדק הבית ואין לו מה לפרוע אלא מן הקרקע יראה מכאן שדינו כבעל חוב והגזבר נפרע מן הבינונית ומ"מ שור שלנו שנגח שור של הקדש או של הקדש שנגח את שלנו פטורים לגמרי רעהו אמר רחמנא ולא של הקדש אבל שור שלנו שאכל ערוגה של הקדש יראה מדברי גדולי המפרשים שהם חייבין ולענין זה הקדש והדיוט שוים הם ושדה אחר קרינא ביה לא נתמעט אלא מן הנגיחה דקרא דשור רעהו בנגיחה הוא דכתיב וכן יראה בפרק השואל צ"ט ב' בשמועת האי מאן דאכל חביצא דתמרי ושמא תאמר א"כ כשהקשה אילימא דנגחיה תורא דידן וכו' לישני ליה בשאכל ערוגה של הקדש שחייב תרצו בה משום דהא לא איצטריכא דקרא סתמא כתיב ובער בשדה אחר לא שנא הדיוט ולא שנא הקדש ולא הוצרך לקל וחומר וא"ת והיאך חייב והרי אמרו אין מעילה בקרקעות והמחובר לקרקע הרי הוא כקרקע הם מתרצים דמעילה הוא דליכא הא תשלומין איכא:

וגדולי הרבנים כתבו שאף בנזקי שן ורגל פטור בהקדש דכולהו ילפי מקרן והאי דנקט הכא דנגחיה וכו' אע"ג דהאי מיטב גבי אכילה כתיב משום דקרא דממעטינן מיניה הקדש בנגיחה כתיב ומכל מקום אף בשן ורגל ממעטינן ליה וראיה להם שהרי בפרק

הכונס נ"ח ב' אמרו א"כ לימא קרא ובער בשדה חברו ואי לאו דאף נזקי שן פטורין ברגל היאך היה אומר כן ואף קצת חכמי הדורות כתבוה כן בחמישי של גיטין וכן נראה מדברי תלמוד המערב שאמרו שם במה אנן קיימין אי בשהזיק ואח"כ הקדיש הדא היא דתנינן הקדיש תשעים מנה והיה חובו מאה מנה ואם הקדיש ואח"כ הזיק הדא היא דתנינן שור רעהו ולא של הקדש תפתר בשור של הקדש שהיה רועה בתוך שדה הדיוט אמר ר' מונא אנן בעינן קרקע הקדש ואת אמרת שדה הדיוט אלמא אף בנזקי שן נאמר כן וההיא דהשואל מדרבנן אבל מן התורה כל מזיק להקדש באיזה מין של היזק פטור ולא יתחייב בתרומה בקרן אלא מפני גזל כהן וכן אמרו למטה ט' ב' נכסים שאין בהם מעילה כלומר שאם יש שם חיוב מעילה אין בו חיוב נזק והרי הוא אומר כן על כל הנזיקין וכך מצינו שפטר שור פסולי המוקדשין בבור מדכתיב והמת יהיה לו ולפי שהקרן חייב דרעהו קרינא ביה ולענין מעילה אף הם סוברים שכל שאין בו מעילה אין בו תשלומין ולא נתברר לי וכן הם יש שפוטרין אף באדם שהזיק שור של הקדש אלא אם כן גנבו או גזלו דמדאגבהיה קנייה ואין נראה כן דבנזקי גופו לא כתיב רעהו אלא סתמא ומכה בהמה ישלמנה ומכל מקום הם מביאים אותה ממה שאמרו בתלמוד המערב בפרק הנזקין וקל וחומר להקדש מה אנן קיימין אם להכשר נזקין רעהו אמר רחמנא וכו' אם לנזקי גופו הא תני ר' חייא נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה:

דף ז.

מה שבארנו שהנזק שמין לו בעדית דוקא כשהוא פורע מן הקרקע הא אם הוא פורע מן המטלטלין פורע אף בפחות שבנכסיו אפילו סובין שכל דבר המטלטל מיטב הוא ואם אין קונים קופצים עליו בכאן מוליכו במקום אחר כמו שבארנו במשנה:

כבר ידעת שמאכילין את העניים מעשר עני ולקט שכחה ופאה ופרשו במסכת פאה על עוני זה ששיעורו עד מאתים זוז שכל שיש לו מאתים אינו נוטל ואין נותנין לו אבל כל שיש לו מאתים חסר דינר אפילו נפל לו מאה פאות בבת אחת נוטל את כלן היה עשיר והיו לו קרקעות בתים שדות וכרמים אלא שאינו מוצא למכור אפילו היו שוים אלף זוז מאכילים אותו מדברים אלו עד שימצא למכור ואף לכשימכור אינו חייב לשלם מצא למכור אלא שמתוך דחקו אינו מוצא כערך הראוי להם אם לא הוזלו קרקעות של אחרים ונמצא שאף אלו לא הוזלו מצד עצמם אלא מצד דחקו מאכילין אותו עד שימצא כערך הראוי להם הרי זה כאותה שאמרו במסכת חולין ק"ל ב' בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום ואכל כל מה שהוציא מביתו למזונות מאכילין אותו לקט שכחה ופאה ומעשר

עני אע"פ שהוא עשיר במקומו ואינו חייב לשלם אף לכשיגיע לביתו שמכל מקום עני הוא באותה שעה והרי זה כעני שהעשיר שאינו חייב לשלם ואף זה הואיל ואינו מוצא למכור אלא בהפסד גדול הרי הוא כעני העובר ממקום למקום שמאכילין אותו אע"פ שהוא עשיר במקומו שאף זה כאין לו הוא הואיל ואי אפשר לו למכור אלא בהפסד גדול ואם הוזלו כל הקרקעות ונמצא שאין דחקו גורם אין מאכילין אותו אפילו נתוזלו הרבה הואיל ומ"מ שוות מאתים:

היה דרך אותה העיר שבניסן קרקעות ביוקר ובתשרי בזול מתוך שאינן עבודות ואין לכל במה לזרוע ולעבוד וזה היה בתשרי וצריך למכור עכשו על כל פנים הרי הדבר צריך מצוע לא להקל בו מכל וכל שהרי אף כל העולם בזול עכשו ולא להחמיר בו מכל וכל שהרי כל העולם ממתינין מכירתם עד ניסן וזה אי אפשר לו להמתין ומתוך כך אם הוא מוצא עכשו מחצית מה שהיה מוצא מהם בניסן אין מאכילין אותו הואיל ואף עכשו שוות מאתים שהרי זו היא דרך כל העולם הא אם אינו מוצא מהם מחצה מאכילין אותו אפילו היו שוות הרבה היו בניסן ואינו מוצא כשל עכשו מתוך דחקו מאכילין אותו אפילו היו שוות הרבה וגדולי המפרשים סוברים שכל שאף בניסן מוצא כשער של תשרי והוא עד מחצה אינו נוטל ולא יראה כן:

שמועה זו אנו מפרשים אותה בעשיר שאינו מוצא למכור וגירסא שלנו הרי שהיה לו בתים שדות וכרמים ואינו מוצא למכור מאכילין אותו עד מחצה היכי דמי אילימא דזול ארעתא דכולי עלמא ודידיה נמי זיל בהדיהו אפילו זיל טובא נמי לא ליספי ליה כלומר הואיל ומ"מ שוות מאתים ואפילו הוזלו יותר ממחצה אחר שהשער שוה לכל העולם ויש גורסין לשטה זו אפילו פורתא נמי לא ליספי ליה כלומר אע"פ שהוזלו עד שהגיע מחירם למעט כלומר לפחות ממחצה הרבה ובכל אחד אלא דיקרן ארעתא ודידיה איידי דעייל ונפיק אזוזי זיל ארעיה אפילו זיל פורתא נמי ליספי ליה שאין לומר שימכור בהפסד ור"ל בהפסד שיש בו רושם כגון שתות או יותר מעט ויש גורסין אפילו טובא נמי ליספי ליה כלומר אפילו הוא מוצא מהם הרבה הואיל ויש שם הפסד שיש בו רושם והעמידוה דביומי ניסן יקרא ארעתא וכו' שאין לו הפסד מצד דחקו אלא שאינו זמן מכירה והקרקעות רגילין להפסיד כחצי ערך ואינו קרוי הפסד אבל כל שהוזלו ממחצה ואילך מאכילין אותו זו היא שטתנו ושטת הגאונים:

וגדולי הרבנים מפרשים את השמועה בעני ולדעתם כל שקרקעותיו שוות מאתים זוז אפילו הוזלו כמה אין מאכילין אותו וגירסא שלהם הרי שהיו לו בתים שדות וכרמים כלומר שוות מאתים זוז ואינו מוצא למכור מאכילין אותו עד מחצה ר"ל ק' דינרין וימכור

הקרקעות בק' ונמצאו מאתים ושאל אי דזול דכולי עלמא בהדיה אפילו טובא נמי ליספי ליה כלומר בלא שיעור שהרי אין לו מאתים אלא דיקרן דכולי עלמא ודידיה איידי דעייל וכו' זיל ארעא דידיה אפי' פורתא לא ליספי ליה שהרי מכל מקום שוות הם מאתים ואיהו הוא דפשע כשמראה עצמו עייל ונפיק אזוזי וזו של עובר ממקום למקום אינו פושע דאונסא דאורחא גרם ליה ואוקמא בהא דביומי ניסן וכו' ונמצא לדעתם שכל מי שהיו לו בתים שדות וכרמים בשוה מאתים זוז ואינו מוצא אלא בפחות מכדי דמיהם אם הוזלו אף של שאר בני אדם מאכילין אותו כמה שירצה שהרי אין קרקעותיו שוות מאתים היו של שאר בני אדם ביוקר ושלו הוזלו בפשיעתו אינו נוטל שהרי מכל מקום שוות הם מאתים היו שוות מאתים אלא שהוא צריך למכרן בשעת הזול ר"ל תשרי שאף של שאר בני אדם בזול באותה שעה מאכילין אותו עד מחצה ר"ל מנה וימכור קרקעותיו במנה ונמצאו מאתים והדברים ברורים כדעת ראשון שהרי משנה זו ר"ל הרי שהיו לו בתים שדות וכו' סתמא אתניא אפילו שוות כמה הואיל ואינו מוצא למכרן:

ולענין ביאור שמא תאמר לדברי כלם בתים מיהא מה חלוק בהם בין ניסן לתשרי אפשר שדרכם היה להשכיר בניסן ומתוך כך מתיקרת מכירתם באותו זמן ומ"מ בית הצריך לו לדירה וכלי תשמיש אינן בכלל זה בין לדעת ראשון בין לדעת אחרון אלא אפילו שוים כמה ואפילו מצא בכדי דמיהם אין מחייבין אותו למכור כמו שהתבאר במסכת פאה:

דף ז:

ניזקין ובעלי חוב שבאו ליפרע נוטלין מן הקרקעות כדיניהם זה בעדית וזה בבינונית וכתבת אשה בזבורית כמו שהתבאר במקומות אחרים וכשהם נוטלין נוטלין כשער של עכשו ואם היו בתשרי נוטלין בזול ואין המזיק רשאי לומר שיטול ביוקר הבא בניסן:

ניזק שרצה ליטול בבינונית או בזיבורית כגון שהיה בינונית או הזיבורית של מזיק סמוכה לשדהו נוטל וכשער של עכשו שהוא שעת הזול שהרי תורה זכתהו במיטב ומה שרוצה בו הוא המיטב ואפילו לא היה הוא רוצה למכרו נוטלו על כרחו שאם לא כן הורעת כחן של נזקין דרחמנא זכי ליה מיטב למעליותא דידיה וכן הדין בבעל חוב שרצה ליטול בזבורית אלא שבבעל חוב דוקא שנתברר לבית דין שהוא רוצה למכור לאחר הא כל שאינו רוצה למכרו אינו כופהו אלא בבינונית כדינו וזהו שאמר אלו הוו לי זוזי וכו' וטעם זה אינו אלא כשרוצה למכרו ולא נאמר בו אם כן הורעת כחו של בעל חוב כדרך שאמרו בנזקין שהרי בעל חוב לא זכתהו תורה אלא בזבורית ומדרבנן הוא דתקינו ליה בינונית משום נעילת דלת והילכך כל שאינו רוצה למכרו אינו כופהו ושמא

תאמר יאמר לו לא ניחא לי בהאי תקנתא ואף באין רוצה למכרו יכפהו בכך אין זה כלום שהתורה זכתה ללוה לפרוע במה שירצה ואחר שאין רוצה למכור אין כופהו אלא בדינו הא כל שרוצה למכור כופהו למכרו לו כשער של עכשיו מטעם אי הוה ליה זוזי ומאחר שכן אף בעדית יכול לומר לו כן אחר שנתברר שהוא רוצה למכרו וזהו שנאמר בגמרא הב לי זבורית טפי פורתא או עדית בציר פורתא וכן היא דעת גדולי המפרשים הא כל שנתברר שרוצה למכור כופהו בשער של עכשו מטעמא דאי אית לי זוזי וכן אם נתרצה מאליו הלוה לבעל חוב ליתן לו עדית כשיעורו וכתובת אשה שדינה בזבורית אם תבעתו בעדית או בבינונית אע"פ שנתברר שרוצה למכור לאחר אינה יכולה לכפותו שאין כאן נעילת דלת שיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא ואם נתרצה מאליו ליתן לה עדית או בינונית סתמו נותן כשעת היוקר:

ויש מי שמחלק בבעל חוב בין עדית לזבורית לומר שבזיבורית הדין כמו שכתבנו אבל בעידית אפילו כפוהו בכך או נתרצה מאליו סתמו כיוקרא דלקמיה ר"ל כשער של ניסן ולא נאמר לדעתם טעמא דאלו הוו לי זוזי אלא בזבורית ואין גורסין בזה טפי פורתא וכן דעת גדולי הדור וכן יש חולקים לומר שבעל חוב כופה את הלוה בזבורית אם הוא רוצה בו מטעמא דאנא לא ניחא לי בהאי תקנתא ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

כל שאנו שמין עדית למזיק לשלם את נזקיו ולבעל חוב בבינונית לשלם את חובו ולכתבה בזבורית בשלו הם שמין ולא שלדעת האומר בשל עולם הם שמין נחייבהו לקנות עדית דעלמא אלא שאם יש בינונית וזבורית ויש לו בעלי חוב בדעלמא באלו שמין בשל עולם ויהיב ליה בינונית השתא שמין בשלו אמאי ליה ליגביה... בינונית שלו בעדית דעלמא וזיבורית שלו בבינונית דעלמא... שמין בשל עולם היה גובה נזק בבינונית ובעל חוב בבינונית עכשו בשלו הן שמין ונפרע ניזק בעידית שלו ובעל חוב בבינונית שלו:

דף ח.

מעתה מי שהיו עליו נזקין ובעל חוב וכתבת אשה והיו לו עדית ובינונית וזבורית ניזקין נוטלין בעדית שלו ובעל חוב בבינונית שלו וכתבת אשה בזבורית שלו כמו שבארנו לא היה לו אלא עדית כלם נוטלין מן העדית ואין ממתינין לו עד שיקח וכן לא היה לו אלא בינונית כלן נוטלין מן הבינונית וכן אם לא היה לו אלא זבורית כלן נוטלין מן הזבורית ואין מחייבין אותו ליקח היו לו עדית ובינונית נזקין בעדית ובעל חוב וכתבת אשה בבינונית:

היו לו בינונית וזבורית ניזקין בבינונית ובעל חוב וכתבת אשה בזבורית שאף הבעל חוב בדין תורה ראוי היה בזבורית שנא' בחוץ תעמוד וגו' ומה דרכו של בעל הבית להוציא פחות שבכלים ולא אמרו בבינונית אלא שלא תנעול דלת בפני לווין ומאחר שאין כאן אלא בינונית וזבורית אף הוא נוטל בזבורית ואין כאן נעילת דלת אחר שאין לו אלא בינונית וזבורית ועל זה אמרו רבינא אמר לעולם בשלו הם שמין ובדעולא קא מיפלגי מר אית ליה דעולא דדבר תורה בעל חוב בזבורית:

וגדולי הגאונים פסקו שבעל חוב בבינונית מפני שהם סוברים שמן התורה בעל חוב בעדית וחכמים הורידוהו לבינונית שלא יהא אדם קופץ להלואה מתוך חמדתו לשדה חברו וכמו שפסקוה גדולי הפוסקים במסכת גיטין והילכך אף בזו בבינונית ועל זה אמרו דלית ליה דעולא ומ"מ גדולי המפרשים נוטים בה לדברינו ולדברי כלם אין צריך לומר שאם היו לו עדית וזבורית שהניזקין בעדית ובעל חוב וכתובת אשה בזבורית:

ולגדולי המחברים ראיתי שפסקו בבינונית וזבורית שדינו של בעל חוב בבינונית אע"פ שפסקו שדבר תורה בזבורית נראה שהם מפרשים כאן דמאן דאמר מבינונית קא גבי אית ליה דעולא כלומר אית ליה דתקנתא דעולא שייכא אף בבינונית וזבורית דכמה בני אדם אין להם אלא שני מיני קרקע ר"ל בינונית וזבורית ואי לא גבי מבינונית איכא נעילת דלת ומאן דאמר בזבורית סבר דתקנתא דעולא לא שייכא אלא לרובא דעלמא דאית להו כולהו גווני דארעא אבל דלית ליה אלא בינונית וזבורית לא שייכא תקנתא דמילתא דלא שכיחא ולא עבדו בה רבנן תקנתא כך נראה לי בפירושה לפי דעת גדולי המחברים וראיה אצלי לפירוש זה שאם כפירוש שפרשנו תחלה היה לו לומר מר סבירא ליה כעולא דאמר דבר תורה בזבורית ומר סבירא ליה כר' שמעון דפליג בפרק הנזקין ואמר דבר תורה בעידית אלא שהעקר כפירוש זה שנתחדש לנו:

ולעניין ביאור בגוף דבריו של עולא מה ראיה מקרא דבחוץ תעמוד שיהא גובה מן הקרקע בזבורית והא קרא במטלטלי כתיב ובמטלטלי כל מידי מיטב הוא תדע שאין לומר מיטב הוא אלא בפרעון שיכול למכרו ואי לא מזדבן הכא אבל קרא במשכון כתיב שאינו עומד לימכר ואין לומר בפחות שבו שהוא מיטב וזהו שאמרו בתלמוד המערב למדו הקרקעות מן המשכונות:

כתבו הגאונים שכל שיש ללוה עדית במקומו ובינונית במקום אחר מגבהו מעידית שבמקומו ואינו דוחהו לבינונית שבמקום אחר:

מה שביארנו לדעת ראשון בבינונית וזבורית שהבעל חוב נוטל בזבורית לא סוף דבר שלא היה לו עדית מעולם ר"ל אחר שלוה אלא אף אם היה לו עדית אחר שלוה שנמצאת

בינונית זו משועבדת למלוה ומכרה אנו אומרין כן הואיל ועכשיו מ"מ אין לו עדית וכל שאנו מזכירין לשון זבורית פירושו ארץ שעושה פירות אבל כל שאינה ראויה לעבודה אינה בכלל זה כלל:

מי שהיו עליו נזקים ובעל חוב וכתבת אשה והיו לו עדית ובינונית וזבורית ומכרן לשלשה בני אדם כאחד שלא נמצא אחד מהם קודם לחברו שיוכל לומר הנחתי לך מקום הרי שלשתן נכנסים תחת הבעלים לגבות מהם כדרך שהיו גובים מן המוכר ניזקין מזה שלקח העדית ובעל חוב מזה שלקח הבינונית והאשה מזה שלקח הזבורית ופרשוה גדולי הרבנים אע"פ שאי אפשר בלא קדימת שעה הואיל ולא נזכר בשטרות מי הוא הקודם ולמדו רבים מדבריהם שאף בזה אחר זה כל שאין קדימת אחד מהם נכרת כך הוא הדין כגון שאין זמן בשטרות או שכתוב בכלן בניסן סתמא ומכל מקום עיקר הדברים דדוקא בששטרי המכירה ביום אחד ובמקום שאין כותבין שעות שנמצאו כלם שוים אפי' נתבררה שעת הקדימה אלא היה בה קנין שבודאי משעת הקנין קנה והרי בשני שטרות היוצאים ביום אחד אמרו כתובות צ"ד א' חולקין או שודא דדייני ובזו אם מדין חלוקה אם מדין שודא מעמידין אותם על חזקתם וגובה כל אחד כדינו אבל בניסן סתמא או שאין זמן בשטרות כלם נדחין דזיל הכא מדחי ליה לומר אני ראשון והנחתי לך מקום וזיל הכא וכו' עד שיביא ראיה אי זה מאוחר ויטרוף הימנו וראיה לזה ממעשה האמור בגמ' כתובות בהנהו תרי שטרי דחד כתוב ביה בחמשה בניסן וחד כתוב ביה בניסן סתמא וזו שבכאן בשכלן ביום אחד ולא נתבררה הקדימה ולפיכך כלם נוטלין כדינן:

ואע"פ שהניזקין מיהא מלוה על פה היא ואינה טורפת ממשעבדי פרשוה כשעמד בדין בשעת המכירה או שמא ניזקין קלא אית להו טפי משטרא וגבי ממשעבדי או שמא מלוה הכתובה בתורה כמלוה בשטר דמיא:

מכרה להם בזה אחר זה לזה באחד בניסן ולזה בשני לו ולזה בשלישי כלם גובין מן האחרון שהרי הראשונים אומרים הנחתי לך מקום ואם היה זבורית אחרון אף הניזק אינו גובה אלא ממנו ואפילו נמכר הזבורית אחר כן ושמא תאמר נזקין מיהא יגבו מעדית אע"פ שכשנמכר העדית נשאר שם זבורית ואין נפרעין מן המשועבדים במקום שיש בני חורין שהרי אף ביתומים אמרו שאין נפרעין מהם אלא מזבורית ואעפ"כ ניזקין גובין מהם מן העדית הואיל ודינם מן התורה בעדית וכן חוב שיש בו שבח ר"ל שהותנה בשטר שיגבה מן העדית כמו שהתבאר בחמשי של גיטין וא"כ אף בלקוחות נאמר כן אין זה כלום שהיתומים יורשים הם ויורש כרעיה דאבוה הוא וראוי לפרוע חוב אביו מן הדין ומאחר שהכל ברשותם דין הוא שיפרעו מן העדית הן ניזק הן בעל חוב שיש בשטרו

שבח אבל לוקח שלא הלוו לו כלום אף הניזק אינו נפרע ממנו במקום שיש בני חורין אלא מן הזבורית שהוא אחרון ואם לקח העדית אחרון אף כתבת אשה גובה הימנו וזהו שאמרו ברביעי של גיטין העושה שדהו אפותיקי ומכרה גובה משאר נכסים ואפילו היה האפותיקי בינונית ושאר הנכסים זבורית ויש חולקין לומר שהניזק גובה מן העדית אף מן הלקוחות ואף במקום בני חרי וזה שאמרו כאן גובין מן האחרון אף מן הזבורית הם מעמידין אותה שלא כהלכה כדעת ר' ישמעאל שאמר בדניזק שיימינן וכגון שעידית של ניזק כזבורית דמזיק שהיה הדין לשום בשל ניזק ותקנו לנזיקין לשום בשל מזיק אף לר' ישמעאל בדרך זה ובמקום לקוחות העמידוה על דין תורה וכן זו של אפותיקי מפרשים אותה בשהאפותיקי ושאר הנכסים שוים ואינן אלא דברי נבואות דחויות מאליהן שהרי הברייתות הן זו שבכאן הן זו של אפותיקי סתם נאמרו אלא שכלן גובין מן האחרון אפילו מן הזיבורית:

אין לאחרון שיעור שיספיק המוקדם גובה הימנו כמה שאפשר לו והנשאר וכן האחרים גובין משלפניו ואם עדין אינו מספיק גובין משלפני פניו ופרשו בתוספות שכל שבאו שלשתן כאחד כל הקודם גובה משל אחרון תחלה אפילו היה הניזק קודם וכתבה אחרונה כל שבאו כאחד גובה הנזק תחלה מן הזבורית שנמכר אחרון והאשה מן העדית אם לא הספיקו האחרונים והוזקקה לחזור לשלפניהם ואין הניזקין יכולים לומר מאחר שאנו נוטלים את הכל יחזור כל אחד לדינו ויש מפרשים שאם כל הקרקעות צריכים לטירפת שלשתם חוזרין לדינם אבל כל שנשאר מהם ביד הלוקחים גובין לפי קדימתם על הדרך שביארנו אחר שבאו כלם כאחד שאם אין באים כאחד נפרע זה שבא עכשו מן האחרון ואין משגיחין לאותם שאין תובעים ולכשיתבעו נחזירם למה שראוי מן הדין:

מכרן לאחר אם בבת אחת כגון בשטר אחד או ביום אחד שלא הוברורו בשעות אין צריך לומר שהוא נכנס תחת הבעלים לפרוע לכל אחד כדינו אבל אם מכרם לו בזה אחר זה יום אחר יום אם לקח זבורית באחרונה כלם נדחים אצל הזיבורית שאף הוא יש לו על עצמו דין הנחתי לך מקום אבל אם לקח עדית באחרונה בזה נשתנה הדין והוא שאם הלוה שמכר קיים יראה מן הסוגיא שהוא יכול להוריד את הניזק לבינונית אע"פ שלקח העדית אחרון שאומר לו אי שתקת שתקת כלומר ותטול מן הבינונית ואי לא מהדרנא שטרא דזיבורית למריה עד שתהא אותה הזבורית אצלו בני חרי ותדחה אצל הזיבורית ואע"פ שאין אותיות נקנות במסירה אין הכונה חזרת השטר לבד אלא הקנאה במתנה או מכירה ומצד שכבר היתה שלו ושהוא מחזיר לו עם הקנאתו שטר המכר הוא אומרה בלשון מהדרנא והוא הדין שאם לא לקח הוא זבורית מצי אמר יהבנא ליה מדילי

שבכל צד שיבאו לו נכסים בני חורין המלוה נפקע מן המשועבדים ומתוך כך אף בלא הקנאה דוחהו לבינונית אבל אינו מוריד בעל חוב לזיבורית מטעם מהדרנא וכו' ואף הוא טועני לכי עבדת עבדת דהא אי מהדרת הכא זיבורית והכא זבורית אבל דלא עבדת שקילנא בדינא וכתובה מיהא הואיל ודינה בזבורית נוטלת הזבורית אף בלא החזרת זבורית למריה:

ונמצא שאף בלא החזרת שטר אלא בהפחדה בעלמא מוריד את הניזק לבינונית ומעמיד בעל חוב כדינו בבינונית גם כן וכתבת אשה בזבורית ואם רוצה ליתן או למכור ללוה בזול זבורית דוחה את כלם אצלו למדת לפי מה שכתבנו שזה שהקשה אי הכי לניזקין נמי פירושו שידחהו מעדית לבינונית:

ומכל מקום יש פוסקים שבטעם אי שתקת מחזיר את כלם לזיבורית ופרשו אי שתקיתו ושקליתו מזבורית מוטב ואי לאו מהדרנא וכו' ואתם גובים זבורית כמו שאני רוצה ליתן ועומדים בספק ערעור שמא יצאו שם בעלי חוב אחרים ומפרשים אי הכי לנזקין נמי שידחהו אצל זבורית ועיקר הדברים כדעת ראשון לגבות ניזק ובעל חוב בבינונית וכתבת אשה בזיבורית:

דף ח:

מת הלוה שמכר קרקעות אלו ולא נשאר מנכסיו כדי לפרוע ונזקקו ניזקין ובעל חוב ואשה בכתבתה לטרוף מן הקרקעות שלקח זה ושלקח עדית באחרונה והרי הופקעה מלוקח זה טענת מהדרנא שטר זבורית למריה שאם יחזיר הרי הם נכסים שקנו יתומים ואין נזקקים להם לשום תובע והרי הוא כמוכר לאחרים ואף אם מכר עדית רצה מזה גובה וכו' כמו שיתבאר ושמא אתה סבור לומר שיהו כולם גובים מן העדית שהוא אחרון אינו כן אלא הניזק גובה מן העדית כדינו אחר שנמכר אחרון אבל אין בעל חוב וכתבת אשה נפרעין ממנו שהרי הוא אומר להם תקנת הנחתי לך מקום מפני הלוקח נתקנה ואיני רוצה באותה תקנה שכל תקנה הנתקנת לתועלתו הוא יכול לומר איני רוצה באותו תועלת על הדרך האמור בכתובות פ"ג א' שיכולה אשה לומר לבעלה איני נזונת ואיני עושה מאחר שלטובתה נתקנו לה מזונות תחת מעשי ידיה הואיל ורוב נשים אין מעשה ידיה מספיקין למזונותיה אם אין זו רוצה באותה תקנה הרשות בידה כמו שיתבאר במקומו והילכך ניזק נוטל בעדית ובעל חוב בבינונית וכתבת אשה בזבורית:

גדולי הפוסקים לא הביאו בהלכותיהם מה שבארנו שכשהמוכר קיים דוחה את כלם אצל הבינונית מטעם החזרת הזבורית לבעליו אלא שאף במוכר קיים נוטלין כדינם וניזק

מיהא נוטל בעדית ואין גורסין בשמועה זו ביתמי עסקינן אלא שאחר שהקשו לטעם אי שתקת שתקת אי הכי לנזקין נמי הם גורסים אלא טעמא דלא שקלי כולהו בעדית משום דאמר טעמא מאי תקינו רבנן וכו' לא ניחא לי וכו' והלכך גובין כלם כדינם אף במוכר קיים וטעמא דאי שתקת דחויה מכל וכל ומכל מקום קצת מפרשים סומכין את דבריהם מפני שאם נאמר כן אף במכרן כלן בבת אחת לאחד ראוי לומר כן ומ"מ יראה לי שאם מכרן כלם לאחד כאחת אם המוכר קיים כך הוא הדין ולא אמרו במכרן לאחד כאחת שהוא נכנס תחת הבעלים אלא כשמת מוכר שאין כאן מקום להחזרת שטר ולא לבטול תקנת הנחת מקום:

יש מי שאומר שטענת החזרת השטר אם המוכר קיים טענה חזקה היא ולא עוד אלא שכתבו שאף בניזק חוזר בה אצל הזיבורית ואין צריך לומר בבעל חוב וכל שכן בכתבת אשה ומה שהקשה אי הכי לנזקין נמי פירושו ולהחזירו לזיבורית ושמא תאמר יאמר לו לכשתחזיר שהרי אף עכשו אתה רוצה לפרעם מן הזבורית אין הדבר כן שכל מה שבידו לעשותו אף הוא מכריחו לקבלו עד שלא נעשה וכן מוכיח בכתובות שהרי בפרק שני דייני גזרות ק"ט ב' במי שאבדה לו דרך שדהו אמרו שאם היו מקיפין אותו ארבעה בין דאתו מכח ארבעה בין דאתו מכח חד כולי עלמא לא פליגי דמצו מדחו ליה כי פליגי בחד דאתי מכח ארבעה אדמון סבר מכל מקום ארחאי גבך הוא ורבנן סברי אי צייתת צייתת ואי לא מהדרנא שטרא למריהו ולא מצית לאישתעויי דינא בהדיהו ואין רשאין לומר לכשתחזיר והלכה כרבנן:

ומכל מקום בפרק החולץ נראה שטעם זה אינו ולא הוצרכנו לו אלא לדעת האומר הדר דינא אבל לדעת האומר קם דינא שהלכה כמותו לדעתם אין הטעם משום אי צייתת אלא מטעם קם דינא כלומר הואיל וכשהיה מארבעה לא היה לך אצלם כלום אף עכשו כשבאה אצל אחד קם דינא ונמצא שטעם אי צייתת אזלה לה:

וכן גדולי הדורות כתבו שאפילו נאמר שטעם חכמים באבדה לו דרך שדהו מטעם אי צייתת צייתת שאני התם שבעל הדרך רוצה ליפות כחו על לוקח זה במה שהורע כחו אצל המוכרים שמכרו לו כל זכותם שבא לידם ולפיכך יכול לומר אי צייתת צייתת אבל בזה אין הניזקין מיפים כחם על לוקח זה אלא במה שהיה דינם אצל המוכר שמכרה לו ושמא תאמר לדעת זה מה שהקשו בגמ' אי הכי לנזקין נמי נימא הכי היה לו לתרץ שאין נזקין דומין לבעל חוב שהנזקין אין מיפים כחם אצל הלוקח אלא במה שהיה דינם אצל המוכר אבל בעל חוב דין הוא שלא יטול בעדית מטעם אי שתקת וכו' שהרי רוצה ליפות

כחו אצל הלוקח במה שלא היה דינו אצל המוכר אפשר שכיון שלקח עדית באחרונה אף על המוכר היה דינו בעידית הנשאר לו:

ולדעתי טעם אי צייתת אין ראוי לדחותו הואיל ובמקומו נאמר כן וזו שבפרק החולץ סוגיא בעלמא היא ואין דוחין ממנה טעם האמור במקומו ומ"מ דוקא מהני להחזיר את הניזק לבינוני כדעת ראשון ולא לזיבורית שאינו דומה לגמרי לטעם האמור באבדה לו דרך שדהו שבאותו הדין אלו היו השדות עדין ביד המוכרים אינו זוכה בדין בה כלל והרי לוקח כדין ערב לומר שכל שהמוכר פטור אף הלוקח פטור אבל זו שבכאן אלו היה הכל ביד המוכר היה כל אחד זוכה כדינו ואין טעם מהדרנא שטרא ראויה להפקיע אא"כ בהפחדת פסידא יתרה מזו על הדרך שביארנו תחלה אע"פ שבאחרון של כתובות כתבנו שאין לוקח זה כדין ערב מכל מקום לענין זה ראוי לומר כן:

ויש מפרשים בטעם זה אי צייתת להתפשר עמי בדמים מוטב ואי לא מהדרנא וכו' ולא יהא לך מקום להתפשר עמהם שאין אדם רוצה לחלק שדהו לשנים ונמצא מרויח:

ולענין ביאור זה שאמרו בסוגיא זו ביתמי דלאו בני פרעון נינהו יש שמקשים שהרי יתומים שגבו קרקע בחוב אביהם בעל חוב חוזר וגובה מהם ופרשוה בקטנים ומכאן למדו גדולי הדור שאם מת הלוה והניח בני חורין ליתומים קטנים ויש שם לקוחות שגובה מן הלקוחות ואין יכולים לומר הנחתי לך מקום דהשתא מיהא לא מצי למגבי והוה ליה כאשתדוף בני חרי דגבי ממשעבדי ואין נראה לי מאחר שאותם בני חרי בעין והרי שלו לפניו אע"פ דאריה רביע עלייהו והכא שאני דכי מהדר שטריה נכסי דקנו יתמי נינהו:

זה שלקח שלשה קרקעות ולקח עדית באחרונה ומת המוכר שאלמלא שאינו רוצה בתקנת הנחתי לך מקום היו כלם גובים מעדית כמו שבארנו אם מכר אחר כן בינונית וזבורית ושייר עדית לפניו אין ספק שכלם באים וגובים מן העדית שאין מקום לומר אי אפשי בתקנת חכמים במקום שחב לאחרים מלבד תובע שלו ולא שתפרש מצד שאותו שנשאר בידו נקרא בני חרי אצל אותם של לוקח שני ששניהם משועבדים הם וטרפא שלהם שוה אצל זה שאם תאמר שנכסי לוקח שני נקראים משועבדים בערך אל נכסי הראשון א"כ אפילו לא היתה עדית אחרונה אתה אומר כן הא אין הטעם אלא מפני שלוקח שני אומר לו הרי עדית היה אחרון ואי אפשר לו עכשו להפקיעך ממנו בטענת אי אפשי מטעם שכתבנו ועוד מטעם אחר שכל המפקיע עצמו מן התקנה צריך להזמין עצמו לדין כלומר איני רוצה בתקנה אלא בדין אבל זה שאין עשיית הדין בידו שהרי אין בינונית וזבורית בידו אין לו רשות להפקיע התקנה אבל אם מכר את העדית ושייר

לעצמו בינונית וזבורית שמא אתה סבור שיהו כלם גובים מן העדית שהיה אחרון הואיל ואין כאן טעם אי אפשי שהרי אין לוקח ראשון רוצה עכשו בדין אי אפשי תדע שאין הדבר כן ואין גובין כלל אלא כולו בדיני מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו ואחר שהראשון היה רשאי להגבותם בבינונית אע"פ שלקח עדית אחרונה כמו שביארנו אף אלו אומרים לו לך אצל בינונית כאלו הבינונית בידם שהם עומדים במקום הראשון לטענה זו ודוחים לבעל חוב אצל בינונית של ראשון וכתבת אשה לזבורית ואין הפרש בזו בין שמכר ראשון לשני באחריות בין שמכר שלא באחריות:

ראובן שהיו עליו בעלי חוב ומכר כל שדותיו לשמעון בבת אחת והרי שדינו של בעל חוב עליו בבינונית הלך שמעון ומכר הבינונית ללוי והשאיר אצלו עדית וזבורית הרי הבחירה ביד הבעל חוב אם רצה לגבות ממה שנשאר ביד שמעון גובה ואין ביד שמעון לומר לו הרי שעבודך אצל לוי שהוא אומר לו לוי קשה לי ואתה נוח הימנו ואתה בעל דברים שלי שלקחת מבעל חובי וגובה ממנו מן הזבורית ולא מן העדית שהרי אף בעל חוב בעצמו אם היו בידו עדית וזבורית אינו גובה אלא מן הזבורית כמו שהתבאר ואם אין ביד שמעון מאותן שדות זבורית גובה אף מעדית דהואיל ולקח שמעון כל שעבודו של בעל חוב ואין זה מוצא בידו את שדינו עליו גובה ממה שמוציא בידו ואם לא נשאר לו בינונית ולא זבורית גובה מעדית שהרי אומר לו אתה לקחת כל שעבודי ונכנסת תחת ראובן לחובי וכל שאני מוצא מנכסי ראובן אצלך איני מטריח את לוי שהרי הניח לי מקום ואם רצה לגבות מלוי גובה ואי אפשר ללוי לומר לו לך אצל שמעון שכבר הנחתי לך מקום במקחיו שאין נכסי לוקח שני נקראים משועבדים בערך אל נכסי לוקח ראשון כדי לדחותו מדינו לפחות הימנו ששניהם משועבדים הם כמו שבארנו והואיל ובינונית בידו חוזר זה עליו הא אם נשאר בינונית ממקח זה ביד שמעון בכדי החוב כל שכגון זה נכסי לוקח שני משועבדים הם בערך אל נכסי לוקח ראשון הואיל ואין כאן דחייה ממעולה לפחות ויש כאן דין הנחתי לך מקום ולאו דוקא הנחתי שלשון זה אינו נופל אלא אצל הבעלים לא אצל הלוקח אלא כך הוא הענין מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו וכשם שהראשון יכול להגבותך אי זה שירצה מאותן שתי שדות הבינוניות אף אני כן ומתוך כך נדחה אצל שמעון ואינו גובה מלוי:

ומכל מקום אם לא מכר ראובן זה כל קרקעותיו כאחד לשמעון אלא זה אחר זה ומכר שמעון אחר כן בינונית ללוי אם זבורית היה אחרון אין זה חוזר אצל לוי שהרי בשעה שלקח שמעון את הבינונית נשאר הזבורית בן חורין ואם עדית לקח באחרונה אף הוא הולך וגובה מעדית שביד שמעון שהרי אין בינונית בידו לדחותו מטעם אי אפשי כמו

שכתבנו למעלה ומ"מ אם המוכר קיים דוחהו אצל זיבורית שבידו אע"פ שעדית אחרונה מטעם החזרת השטר לדעת קצת כמה שביארנו למעלה ומכל מקום אם הבינונית אחרונה חוזר אצל לוי ואם היתה עדית אחרונה ומכרה ללוי ונשאר הבינוני אצל שמעון חוזר אצל שמעון מטעם מה מכר ראשון לשני וכו' כמו שבארנו:

ראובן שמכר שדה לשמעון ובא בעל חוב של ראובן לטרוף את הקרקע מיד שמעון יכול ראובן זה לדחותו מעל שמעון אף שלא בפרעון אלא שיעריך טענותיו בבית דין כן ולא סוף דבר להשביעו אם טוען לו שפרעו שהרי אין שמעון מרויח בזה כלום שאף זה בא ליפרע מנכסים משועבדים הוא ואינו נפרע אלא בשבועה ר"ל אם נפרע מראובן אם לאו אלא הן להשביעו הן לטעון עליו שהוא מעכב את חובו בתביעה אחרת שיש לו עליו הן על אי זו טענה או טענות שיראה לו לטעון שהלוקח אינו יודע בהם או אינו בקי או פקח לעמוד בדין כמוהו ואין כח ביד הבעל חוב לומר הרי נעתק שעבודי ממך ובא ליד שמעון ואינך מעתה בעל דברים שלי לגופה של קרקע זה מפני שראובן אומר לו כל מה שתפסידהו אף אני משועבד להחזיר שכל סתם מכר באחריות הוא ואפילו אין לו לשלם יכול לומר מ"מ הרי אני משועבד להחזיר כשיזדמן לי:

ואף אם מכרה שלא באחריות מ"מ הרי זה אומר לו איני רוצה שיהא לזה עלי תרעומת ולפי זה אפשר שהדין כן אף בשכבר טרפה בעל חוב של ראובן שיכול ראובן זה לתבעו בדין על מה שטרפו שלא בדין יש מתמיהין על פירוש זה שאם כן לענין מכרה באחריות מיהא מה בא ללמדנו ואם מפני שמכל מקום הוצרך להשמיענו כן במכרה שלא באחריות הרי זו בלשון איכא דאמרי נאמרה אלמא שעיקר השמועה היתה למכרה באחריות ומ"מ הם מפרשים אותה בצדדים אחרים והוא שכבר התבאר במקומות אחרים שהלוה שעשה שדהו אפותיקי מפורש למלוה יכול הוא לסלקו במעות אבל אם מכרו הרי המלוה בא וטורפו ואין הלוקח יכול לסלקו במעות ופרשו בכאן שאם מכרו ובא המלוה לטרפה רשאי הלוה לומר אני אפרעך ואע"פ שהדבר ידוע שאין לו מעות בא ומקבלם מן הלוקח ולא נאמר שאין הלוקח יכול לסלקו אלא בשאין הלוה בכאן או שאינו רוצה לסלקו ושמועה זו מתפרשת על דרך זה לדעתם וכן פרשוה גדולי המפרשים:

ומכאן אני אומר בערב שנשאר אחר מיתת הלוה ואין ליתומים נכסים לפרעו שגובה מן הערב בבינונית כמו שיתבאר במסכת גיטין מ"ט ב' שיכול הערב ליתן זבורית ליתום לפרעו ממנה ולפי' זה אין ראוי לגרוס אי מפקת מיניה עלאי דידי הדר שהרי אף הוא אינו חוזר עליו אלא במעות:

התבאר גם כן במקומות אחרים שאם לוה ראובן משמעון מנה ויש לו קרקע שוה מנה וחמשים שאין המלוה רשאי לומר תן לי כל הקרקע ואני אחזיר לך המותר שהוא חמשים אלא חולק הקרקע עמו ונוטל המלוה שני חלקים בשיעור מנה ונשאר השליש ביד הלוה ואפילו לקחו ראובן זה במנה אלא שהשביחו ועמד על מאה וחמשים הואיל ועכשו מ"מ שוה מאה וחמשים ומ"מ אם היה לראובן זה קרקע שוה מנה כשיעור חובו ומכרו לאחר והשביחו הלוקח עד מאה וחמשים הרי בעל חוב בא וטורף את כלו ומחזיר המותר ללוקח על צדדים ידועים יתבארו במציעא בע"ה:

יש מי שפירש בכאן שאם המוכר עמו בכאן ורוצה להכניס עצמו במקום הלוקח עושה ומכריחו לחלק עמו בקרקע ולהעמיד השליש ביד הלוקח לא נאמר שהלוקח אינו רשאי לסלקו אלא כשהמוכר אינו בכאן או שאינו רוצה בכך ושמועה זו מתפרשת על דרך זה לדעתם:

יש מפרשים שמועה זו לתועלת הלוה והוא שאם יש לו עליו שבועה ממקום אחר ואינו יכול להשביעו בא עכשו ונכנס עמו לדין מצד שהוא רוצה ליפרע מנכסים משועבדים או מאיזה צד ואחר כך יגלגל עליו שבועה ממקום אחר ואין זה יכול לומר אין שבועה זו שלך כדי שתגלגל עליה:

לקצת חכמי דורנו ראיתי ששאלו בשמועה זו מאי נפקא מינה אי ראובן משתעי דינא בהדיה אם לאו שהרי אף בלא כך טוענין ללוקח כל מה שאפשר למוכר לטעון ואנו כבר כתבנו שהרבה בני אדם אינם יודעים בטיב משא ומתן לעמוד בדין זה בזה וכן יש שתירץ כגון שיבא ראובן לטעון לבית דין הגדול אזילנא ושמעון אינו יכול לילך ומ"מ ראיתי מי שנשתבש לומר ולפרש בה כגון שיש עדים מעידים כנגד הבעל חוב והם קרובים לשמעון ואינם קרובים לראובן ואין זה כלום שמאחר שיש ריוח לשמעון בזה שמעמידין הקרקע בידו בעדות זו אף לראובן פסולים לעדות זו כמו שיתבאר במעשה אלעאי וטוביה דהוו קריבי דערבא ופסלינהו לגבי לוה ומלוה הואיל וכי לית ליה ללוה בתר ערבא אזיל כמו שיתבאר בראשון של מכות וכן אם עדים המקיימים את השטר קרובים לשמעון ולא לראובן פסולים אף לראובן מטעם זה ואם שמא המוכר טוען מזויף הוא והלוקח אינו יודע בכך שבודאי כל הבא ליפרע מיתומים וממשועבדים צריך לקיים את שטרו כמו שיתבאר בסוף פרק גט פשוט בשמועת שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי דאי אמר תנו קיימיה לשטריה לא אמר תנו לא קיימיה לשטריה אלמא לא גבי מיתמי בלא קיום דטענינן להו מזויף הוא וודאי אף במשועבדים כן אלא שהעיקר כטעם שכתבנו:

דף ט.

ראובן שמכר שדה לשמעון בין באחריות בין שלא באחריות וכבר קנאו באחד מן הדרכים שהקרקע נקנה בהם אם בכסף אם בשטר אם בחזקה על הדרך שהתבאר במקומו ואחר שקנאה יצאו עליה עסיקים ונתגלה ללוקח שיצאו עסיקים וערער עליו לומר שיש לאחרים תביעות על גוף הקרקע ואי אפשר לו להעמידה בשופי אם עמד וצווח ולא רצה ליכנס לעבודת הקרקע כלל הרי זה יכול לחזור בו ובית דין כופין את האחר להחזיר לו מעותיו הואיל ונתברר להם כן ואינו בקללת מי שפרע אע"פ שקבל עליו הלה אחריות הואיל ואין חזרתו מחמת יוקרא וזילא אלא מחשש הפסד הכל ודכותה בפרק הזהב מ"ט ב' בההוא דזבן חמרא ובעו למינסי' בי פרזק רופילא שלא העמידוהו במי שפרע אבל אם גלה בדעתו שנוח לו בקנינו והתחיל אחר הערער בעבודת הקרקע אפילו לא התחיל אלא במצר אם לחפור בו אם לדוש עפרו כדי להשוותו עם הקרקע שהיה לו כבר בסמוך לזה שקנה עכשו כדי לעשות את כלו שדה אחת אע"פ שאין ענין זה בגוף הקרקע ואינה חזקה לענין מכר אחר שאינו בגוף הקרקע הואיל ומכל מקום קנאה באחד מדרכי הקניות אינו רשאי לחזור בו עוד ואין בית דין נזקקין לו בזו אפילו בשלא קבל עליו המוכר אחריות ומה שאמרו בבבא בתרא מ"ד ע"ב על הלוקח שדה שלא באחריות ונמצאת שאינה שלו שאין נזקקין לו פירושו גם כן משהחזיק בה על הדרך שהזכרנו ולא עוד אלא אפילו לא נתגלה לו הערער כשהחזיק אינו יכול לחזור כל שהוא ממהר כל כך אומד הוא בדעתו שאפילו עסיקין יוצאין עליה אינו חושש ואפילו קבל עליו הלה אחריות עליו מכל מקום הרי זה אומר לו כשיוציאוהו ממך בבית דין ותהא בידך מהם שטר טרפא הריני משלם אלא שבזו כתבו גדולי הפוסקים בתשובת שאלה דוקא בשזוזי ביד המוכר שאפשר לסמוך עליהם אבל אין לו אף זה טוען אדהכי והכי אכלת לזוזי ומפסידנא ומכל מקום אם לא פרעו עדין יראה לי שבידו לעכב מעותיו הואיל ובירר לפני בית דין שכן הוא שהרי רשאי לעכב פקדון במלוה על הדרך שיתבאר במקומו:

ויש שמעמידין שמועה זו בשלא פרעו ומשהחזיק אע"פ שלא פרעו אינו יכול לחזור הואיל וקנאו באחת מדרכי הקניות הא אם פרעו אע"פ שלא התחיל בעבודתה אם לא קבל עליו אחריות אין בית דין נזקקין לו כלל ושמועה של בבא בתרא כך היא מתפרשת לדעת זו ואם קבל אחריות אין בית דין נזקקין לו עד שיגמר הדין ויעשו לו שטר טירפא וכשלא פרעו כל שהחזיק בה בית דין מוציאין מידו ונראין הדברים כדעת הראשון:

זה שאמרנו שעד שלא החזיק בה יכול לחזור פירשו גדולי המפרשים בשלא שהה בכדי שיעמוד עליהם ויראה אם יש בהם ממש אם לאו אבל אם שהה כל כך אע"פ שלא החזיק

אינו יכול לחזור שהרי מוכר בהמה לחברו ויש בה מומין ושהה כדי לראותן ולא חזר בו אינו יכול עוד לחזור בו ויש חולקין שלא לומר כן במומין ובמקח טעות אלא באונאה כמו שיתבאר ועוד נראה לומר שאין זה דומה לבהמה שמכניסה מיד בביתו ומנסה אותה ומרגיש במומיה מה שאין כן בשדה שבירור הענין אי אפשר לו לידע מדעתו אלא על ידי גלוי אחרים:

אע"פ שיפה כח הניזקין מכח בעל חוב וכתובה לענין גביה מן הקרקע שהנזיקין גובין בעדית כמו שהתבאר מכל מקום הורע כחן לגוביינה אחרת ר"ל אם אינו פורע מן הקרקע ואע"פ שאין המדות שוות בענין זה ביד המפרשים מה שיראה לברור מתוך דברי הראשונים מתוך סוגיא זו ומתוך סוגיות שבתלמוד כך הוא לענין נזקין כל מילי מיטב הוא ואם רוצה לפרעו במעות מוטב ואם אינו רוצה לפרעו במעות פורעו בפחות שבמטלטליו אפילו סובין ואין אומרים או כסף או מיטב אלא כל שמטלטל מיטב הוא ואפילו יש בידו מעות נותן לו מן הסובין או מן התבן ומסלקו וכמו שאמרו למטה י' ב' שאף אם יש לו מעות נותן לו את הנבלה ולשון הגמרא בזה בקצת גמרות השתא אי אית ליה נבלה לדידיה יהיב לה הא דידיה מבעיא ואנו מפרשין אף בשיש לו מעות ומכל מקום אם אינו רוצה ליתן לו אלא קרקע נותן לו מן העדית נמצא שאם יש לזה שתביעת הניזק עליו מעות ומטלטלין אפילו פחותים וקרקעות נותן לו אי זה שירצה או כסף או מטלטלין הפחותים ואפילו סובין או מיטב קרקע שיש לו הן שהוא שוה בשל עולם הן יתר הן חסר:

לענין בעל חוב אינו כן אלא כל שיש לו מעות אינו דוחהו אצל קרקע כלל הא אם הוא אומר שאין לו מעות ולא נתברר לנו שיש לו נותן לו קרקע מן הבינונית ואין מטריחין אותו למכור ודבר זה יתבאר במסכת כתובות פרק הכותב פ"ו א' בשמועת האי מאן דאיכא עליה כתבת אשה ובעל חוב ואית ליה ארעא ואית ליה זוזי לבעל חוב מסלק ליה בזוזי לכתבה לא מסלק בזוזי האי כדיניה והאי כדיניה כלומר האי כדיניה בזוזי אוזיף והאי כדיניה דארעא סמיכא וכן אם יש לו מעות אינו דוחהו אצל מטלטלין וזה יתבאר במסכתא זו בתחלת פרק שור ונגח את הפרה במה שאמר לשקול תורא בזוזי ותירץ לו בדאיכא לאשתלומי מניה ויש חולקין בה וגורסין בה גירסא אחרת הא אם אין לו מעות אין מחייבין אותו למכור את המטלטלין וכמו שאמרו שם ממרי רשותך פארי אפרע היו לו מטלטלין הפחותים וקרקע פורעו מן המטלטלין הן שירצה הלוה בכך על כרח המלוה הן שירצה המלוה בכך על כרח הלוה שכל המטלטל קרוב הוא למדרגת הכסף יותר מן הקרקע:

לענין כתבת אשה אפילו רצתה היא מעות ולא קרקע או רצה הוא לפרעה במעות והיא תובעת קרקע נותן לה קרקע בזבורית של נכסים וכך היא בכתבות פרק הכותב כמו שכתבנוה בסמוך ואם אין שם קרקע ויש שם כסף ומטלטלין נותן לה מאיזה שירצה:

וקצת חכמי הצרפתים חולקים לומר שבנזיקין אם אין שם קרקע ויש שם כסף ומטלטלין זקוק הוא ליתן כסף ומפרשין שמועת הנבלה בשאין לו כסף ואין דבריהם נראין ואע"פ שיש מביאין ראיה לזה מדברי גדולי המחברים שכתבו כשבית דין נזקקים לגבות לניזקין גובין מן המטלטלין תחלה ואם אין לו או שאין מספיקין גובין לו מן הקרקע המעולה שבנכסיו אין זה ראיה שאין הכונה בדבריהם אלא שתהא הבחירה ביד המזיק:

לענין שכיר אינו כן אלא אף אין לו מעות לשוכר טורח ומביא לו מעות אפילו אמר טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו ואין אומרים לו ממרי רשותך וכו' וזה יתבאר בבבא מציעא פרק הבית והעליה:

שני אחים שחלקו זה נוטל קרקע וזה נוטל כספים ובא בעל חוב של אביהם וטרף הקרקע הרי זה חוזר אצל אחיו לחלוק עמו בכספים ואין רשאי לומר לו כך נתרצינו בחלוקה שתטול אתה קרקע על דעת שאם יטרפנה בעל חוב איני זקוק לך ושאטול אני כספים על דעת שאם יגנבו אל תזקק לי ואע"פ שטעם זה נאמר בגמרא בלשון איכא דאמרי וכלל בידינו ברוב מקומות הלכה כאיכא דאמרי הכא שאני דטעמא דמסתבר הוא לפסוק כלישנא קמא שהרי מ"מ כשנגנבו המעות לא מצד המוריש הופסדו וכשנטרף הקרקע מצד המוריש נטרף ועוד שטעם הלשון האחרון אינו אלא לדעת רב אסי שהיה מספק אם יורשים הם אם לקוחות אבל לטעם יורשים הם אינו כלל וכבר פסקנו בזו יורשים הם כמו שיתבאר בסמוך:

שני אחים או שלשה שחלקו ובא בעל חוב של מורישם וטרף חלקו של אחד מהם בטלה חלוקה זו וחוזרין וחולקין בשוה שלענין זה אחים שחלקו יורשים הם ולא לקוחות שלא באחריות כדי להפסיד הכל ולא לקוחות באחריות כדי להפקיעו מן הקרקע ולסלקו במעות אלא יורשים גמורים וחוזרין וחולקין בין שחלקו קרקעות כנגד קרקעות בין שחלקו קרקעות כנגד כספים:

ושמא תאמר לעיקר השמועה היאך בעל חוב טורף חלקו של זה והלא יש לו לגבות משלשתם שהרי אמרו בגמרא פרק נחלה קל"ח ע"א שכיב מרע שאמר תנו מנה לפלוני ומאתים לפלוני ושלש מאות לפלוני אין אומרין כל הקודם בשטר זכה ליפקע מבעל חוב כל שיש לאחרונים בכדי לפרוע אלא יצא עליהם שטר חוב גובה מכלם אפשר לפרשה

כשהיה חלקו של זה אפותיקי וכבר הארכנו בשמועה זו יותר ותירצנו בקושיא זו תרוצים אחרים בבתרא פרק בית כור:

דף ט:

ולעולם יחזר אדם במצות אחר ההדור לולב נאה סכה נאה וכן בכלם ועד כמה יטרח כדי להדרה עד שליש ר"ל שאם ימצא לולב שאינו נאה בדינר יוסיף עוד שליש כדי לקנותו מהודר ושליש זה נסתפק להם אם מלבר אם מלגאו ושליש מלבר הוא חצי החשבון הראשון עד שיהא הנוסף ושני חצאי החשבון שלשה ושליש מלגאו הוא שליש החשבון הראשון עד שהנוסף הוא רביע החשבון ואם הוסיף בהדור זה יתר משליש הרי זה מדת חסידות וכבוד גדול למצוה ולמי שנתנה ומקומו מושכר לו:

המשנה השניה והכונה בה ככונת מה שלפניה ולבאר בה דרך כלל מה שכתב בשלפניה דרך פרט והוא שכל שחייב בשמירתו חייב בנזקו ואמר על זה כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו אמר הר"ם הכשרתי זה של משנה זו שם נופל על תקון הדבר והכנתו לקבל דין מן השלשה הדיינין כמו שביארנו בתחלת ערובין ואמר שכל מה שיתחייב האדם בשמירתו שלא יזיק לאדם אותו הדבר מוכן הוא כי בכל עת שיזיק ואפילו שלא מדעת בעליו יתחייב בתשלומין כיון שלא שמרו וזהו טעם אמרו הכשרתי וכמו כן כל מה שהכשיר מקצת נזקו יתחייב עליו מה שראוי להתחייב על נזק הבור עד שיהיה עמוק עשרה טפחים ואין הפרש בין שיחפור בור עשרה טפחים או שיחפור טפח בבור שהוא עמוק תשעה טפחים ועשאו עמוק עשרה לפי שכיון שהכינו להזיק הנה הוא כאלו חפרו מתחלתו וזהו שאמר הכשרתי מקצת נזקו חבתי בתשלומי נזקו כהכשר כל נזקו:

אמר המאירי כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו והוא נמשך למה שאמר במשנה ראשונה כלומר נמצא ממה שנאמר שכל שאני חייב בשמירתו כגון אבות שהזכרנו ותולדותיהן אם לא שמרתים כראוי והזיקו אע"פ שלא גרמתי היזק זה בכוחי מ"מ אני זמנתי אותו הנזק ועלי לשלמו וחדש עוד ענין אחר והוא שאע"פ שלא עשה הוא כל הנזק ר"ל שהתחיל אחר בעשייתו הואיל ועל ידו נגמר הרי הוא כאלו עשאו כלו והוא שאמר הכשרתי במקצת נזקו וכו' כלומר שזמנתי אני מקצת נזקו נתחייבתי בתשלומי נזקו כאלו זמנתי את כלו ופרשו הענין בגמ' שהוא סובב על מה שידעת שהחופר בור תשעה נתחייב על נזקיו ולא על המיתה שאין בור ראוי להמית אא"כ הוא בכדי עשרה ואם בא אחר והשלימו לעשרה ונפל שם שור ומת חייב זה השני ואע"פ שאחר התחיל

בהכשר ובזמון מיתה זו הרי הוא כאלו זמנו הוא מכל וכל הואיל ובמעשה שלו נגמר ענינו להיות אב לאותו הנזק:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה עניני החלק השני והוא לבאר על אלו נכסים הוא חייב ועל אלו פטור ובאיזה מקום נכסים שאין בהם מעילה ונכסים שהם של בני ברית ונכסים המיוחדים חוץ מרשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ אמר הר"ם אחר כן התנה חמשה תנאים ואמר כי לא יתחייב האדם לשלם בהיזק המגיע מממונו אם יחסר תנאי מאלו החמשה תנאים האחד שלא יהיו אותם הנכסים הקדש לפי ששורו אם הוא חטאת או אשם והזיק לא יתחייב שום דבר וזהו ענין שאמרו נכסים שאין בהם מעילה כי הקדשים מי שיהנה בהם יתחייב קרבן מעילה כמו שנתבאר במסכת מעילה והשני שיהיה הניזק בן ברית אבל אם נגח שור של ישראל לשורו של גוי לא ישלם הישראל שום דבר כמו שיתבאר והשלישי שיהיו אותן נכסים שהגיע מהם ההזק מיוחדים והבעלים מיוחדים אבל אם אמר שורך הזיק ולא יתברר אי זה משני השורים הזיק או כשהפקיר שורו והזיק שאין לו בעלים מיוחדים בשעת ההזק לא יתחייב על אותו ההזק תשלומין אבל אם החזיק אחר באותו השור המזיק אחר שהזיק זכה בו כדין כל הפקר והרביעי שיהא ההזק נעשה חוץ מרשות המיוחדת למזיק אבל אם נכנס שורו של ראובן לביתו של שמעון לא יתחייב שמעון שום דבר לפי שיאמר לו שורך ברשותי מאי בעי ואם הזיקו שמעון הוא בעצמו כגון שהכהו ופצעו או המיתו יתחייב לשלם לפי שיאמרו לו נהי דאית לך רשותא לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא והחמישי שיהא ההזק נופל ברשות שניהם כגון שהיה חצר משותף לניזק ולמזיק וכשהזיק שורו באותה חצר בשן ורגל לא יתחייב שום דבר אבל אם הזיק בקרן יתחייב כמו שיתבאר ובלבד שתהיה הרשות המשותפת ביניהם מיוחדת לפירות ולשורים אבל אם היה מיוחדת לפירות ועבר אחד מן השותפין והכניס בה שורו והזיק בשן ורגל חייב ואע"פ שהוא רשות לשניהם וכשישלמו אלו התנאים כלן והזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

אמר המאירי נכסים שאין בהם מעילה כלומר נכסים שהמזיק חייב עליהם דוקא בשאין בנכסי המזיק והניזק לנהנה מהם קרבן מעילה ר"ל שאינן של הקדש הא אם היו של הקדש פטורין הרי גילה בקרן רעהו ולא של הקדש והוא הדין לאחרים ואפילו שן ורגל ויש חולקין לחייב שן ורגל אף בהקדש כמו שכתבנו למעלה ומ"מ כל שאין בו מעילה בחיי הבהמה שהיא שעת הנזק אע"פ שהוא קדוש כגון קדשים קלים הרי הוא בכלל דיני הנזקים כמו שיתבאר וכן דוקא שיהו נכסי הניזק של בני ברית ששור של ישראל שנגח

שור של נכרי פטור כמו שיתבאר וכן שיהו נכסי המזיק והניזק נכסים המיוחדים פרשו בגמ' שהם מיוחדים לאדם אחד ר"ל שיהא להם בעלים הא אם היו של הפקר בשעת נגיחה אם קדם אחר וזכה בו אין הניזק גובה ממנו אע"פ שהתם משתלם מגופו שלא זכה בגופו הואיל ובשעת נגיחה לא היו לו בעלים הא אם לא זכה בו אחר הרי זה בא ונוטלו:

חוץ מרשות המיוחדת למזיק כלומר זה שהטלנו שמירת הבהמות על הבעלים ואם לא שימר שחייב לשלם דוקא חוץ מרשותו הא ברשות שלו כגון שנכנס שורו של שמעון בבית ראובן והוזק שם על ידי שורו של ראובן פטור ראובן וכן אם הכניס שמעון פירותיו לחצר של ראובן ואכלן שורו של ראובן שהרי אומר לו תורך ברשותי מאי בעי הא כל שהזיקו הוא בידים חייב אף ברשותו להוציאו נתנה לו רשות אבל לא להזיקו:

וכן רשות המשותף לניזק ולמזיק פטור בו המזיק ודבר זה דוקא בשן ורגל שאינו חייב אלא ברשות הניזק שהרי נאמר בו שדה אחר וחצר זה הואיל ומשותפת ביניהם לכל דבר אינו נקרא שדה אחר לגמרי הא מן הקרן חייב חצי נזק לתם ונזק שלם למועד כחצר שאינה של שניהם או רשות הרבים שחצר של שניהם או שאינה של שניהם הכל אחד נמצא שאין חיוב למזיק אלא בחמשה תנאים ולקרן בארבעה:

וכשהזיק חב המזיק וכו' אע"פ שכללו במשנה ראשונה החזירו בכאן לשמואל שלא נשנה לדעתו קרן במשנה להביא קרן ואע"פ שכבר רבהו במשנה ראשונה ממה שאומר גם כן וכשהזיק וכו' החזירו בכאן לרבות חיובו בחצר השותפין ולדעת רב לרבות ארבעה שומרין שהזיקה הבהמה שנמסרה להם על הדרך שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מי שמסר שורו או שמירת בורו למי שאינו בן שמירה כגון חרש שוטה וקטן והוזק אדם בהם אם היה השור מותר והבור מגולה חייב והוא הדין בקשור ומכוסה אם לא היה השור קשור כראוי והבור מכוסה כראוי שמאחר שכן שור דרכו לנתק ובור דרכו להגלות הא בקשר וכסוי הראויים פטור שהרי אמרו כסהו כראוי ונפל בתוכו שור או חמור פטור ומכל מקום אם מסר אשו לאחד מאלו ויצא והדליק פטור אם מסרו לו בגחלת אבל אם מסר לו בשלהבת יש פוטרים וכדעת ר' יוחנן שאמרה כן ומה שאמרו צבתא דחרש קא גרים ר"ל שאחיזתו של חרש והליכתו הם הם שהזיקו:

וגדולי המחברים פסקו שבמסירת שלהבת חייב שמעשיו גרמו וכן פסקו בבור אע"פ שהוא מכוסה שהוא חייב הואיל ועשוי להגלות וכן בשור אע"פ שקשור חייב הואיל ודרכו לנתק ומ"מ יראה לפרש דבריהם דוקא בקשור ומכוסה שלא כראוי והוא כדמיון

גחלת אצל האש שאין ההיזק מזומן כל כך ואע"פ שבענין שלהבת פסקו כר' שמעון בן לקיש וכנגד ר' יוחנן סומכים על מה שאמרו בשם חזקיה שהוא רבו של ר' יוחנן ומכל מקום אף לדעתנו אם מסר לו העצים והשלהבת ויצא והדליק חייב כגון זה ודאי מעשיו גרמו ויש מחייבין אף בקשור ומכוסה כראוי ואע"פ שאמרו כסהו כראוי פטור בזו על ידי מסירתו להם הם מתוך שטותם מתנענעים בהם ומסייעין בנתוק הקשר וגילוי הכסוי וכן נראה דעת גדולי המחברים ודבר זה יתבאר במקומות מסכתא זו:

הרבה חומרות נאמרו באבות נזיקין שהזכרנו יתר על אותן האמורות למעלה כיצד חומר בקרן מבבור שהקרן משלם את הכופר במועד שהמית את האדם ושלשים שקלים בשהמית את העבד וכשהמית את האדם ונגמר דינו אסור בהנאה וחייב על נזקי כלים מה שאין כל אלו בבור שאין אדם המת בו משתלם בכופר ואע"פ שאם הוזק בו חייב שלא נאמר שור ולא אדם אלא למיתה מ"מ לענין מיתה מיהא חמור קרן מבור והבור חמור הימנו לענין שהוא מועד מתחלתו ותחלת עשייתו לנזק מה שאין כן בקרן:

דף י.

חומר בקרן מבאש שהקרן דינו באלו שהזכרנו ושאם מסרו לחרש שוטה וקטן חייב כמו שהזכרנו מה שאין כן באש והאש מועד מתחלתו מה שאין כן בקרן:

חומר בבור מבאש שהבור תחלת עשייתו לנזק ושאם מסרו לחרש שוטה וקטן חייב כמו שהזכרנו וחייב על הטמון כבמגולה כגון אם נפלה שם תבואה טמונה בשק מה שאין כן באש והאש מועדת אף לדבר שאין ראוי לה כגון כלים אי לחכה נירו וסכסכה אבניו ודרכו לילך ולהזיק מה שאין כן בבור:

שמא תאמר מפני מה אי אתה מונה בשור כונתו להזיק והיזקו מצוי ויש הנאה להיזקה ואותן שהוזכרו למעלה תדע שאין להזכיר בכאן אותן שכתבנו למעלה ואע"פ שמנו בסוגיא זו דרכו לילך ולהזיק ותחלת עשייתו לנזק אגב גררא הוא שהובאו בכאן ואף בדרכו לילך ולהזיק אפשר שהביאה לחדש בו דין והוא לחייב דש בנירו כמו שיתבאר למטה ומכל מקום אין הכונה במנין זה אלא למנות דברים שבהם נמצאו דברים אלו חמורים אבל אותם שלמעלה הם כעין טעם לחיובן ויש בהם שהם משותפות לשני הטעמים והוא מה שבארנו באש שהוא מועד לאכול בין ראוי בין שאין ראוי ולכך נמנה בשני המקומות ויש מפרשים שלא מנה בכאן אלא חומרות השוות בכל השאר:

שור של פסולי המוקדשין שנפדה ונפל בבור בעל הבור פטור שנאמר והמת יהיה לו וזה אין המת שלו שאע"פ שנפדה טעון הוא קבורה שנאמר ואכלת ולא לכלביך ואם

נגחו שורו של חברו חייב הואיל ונפדה הרי הוא בכלל שור רעהו בין שהזיק בין שהוזק ואע"פ שאף בשור נאמר והמת יהיה לו לא בא אלא ללמד שהבעלים מיטפלין בנבלה כמו שיתבאר הא אם לא נפדה פטור אע"פ שעומד לכך מכל מקום עדין הקדש הוא ויש חולקים בזו:

שור שדש בנירו של חברו ונתכון לכך הרי זה תולדה של קרן:

מה שביארנו במשנה שהחופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה שהאחרון חייב לא סוף דבר למיתה אלא אף לנזקין ואע"פ שאף במעשה הראשון יש בכדי להזיק מ"מ האחרון חייב אף לנזקין הואיל ומ"מ חדש בו שיעור מיתה הא אם חפר זה שמנה והשני תשעה הואיל ולא חדש בו שיעור מיתה שניהם חייבים אחר שיש בחפירות שניהם בכדי להזיק וכן אם חפר זה עשרה וזה עשרים שניהם חייבים כמו שיתבאר בפרק הפרה:

מי שמסר שורו לחמשה בני אדם ופשע אחד מהם בשמירתו ויצא והזיק אם פשיעתו גרמה את ההיזק כגון שהשור עסקיו רעים כל כך עד שאין שמירת הארבעה שנשארו מספקת לו הרי זה שפשע לבד חייב והאחרים פטורים ואם לא גרמה פשיעתו כלום והוא שכבר היה משתמר בארבעה הרי זה לא פשע כלל והאחרים הוא שפשעו ולפיכך זה פטור מכל וכל והאחרים חייבים כך יראה לי מסוגיא זו במה שאמרו אלא דבלאו איהו מינטר מאי קא עביד וגדולי המחברים כתבו שכלם חייבים בין הוא בין האחרים וכן כתבו גדולי המפרשים ומה שאמרו בגמ' מאי קא עביד איהו שנראה משם ליפטר מכל וכל הם מפרשים מאי קא עביד איהו בפשיעה שלהם כדי לחייבו מן הכל יתחייבו כלם שכלם שומרים וכלם פושעים:

דף י:

מי שיצא אשו ובא אחר והרבה סמוך לו בחבילות ונתלכד האש בחבילות ויצא לשדה אחר והזיק אם הדבר ניכר לבית דין שאף בלא אותן חבילות היה האש יוצא ומזיק כמה שהזיק בעל האש חייב ובעל חבילות פטור ואם לא היה האש יוצא אלא שהחבילות גרמו בעל חבילות חייב ובעל האש פטור:

חמשה בני אדם שישבו על ספסל אחד ולא שברוהו ובא אחר וישב עליו ונשתבר אם הדבר ניכר לבית דין שאף בלא ישיבתו של זה היה נשבר פטור זה לגמרי והאחרים חייבים ואם נכר להם שלא היה נשבר אלא מצד ישיבתו של זה הוא חייב והאחרים פטורים נכר להם שבישיבתו של זה נשבר לשעתו ולולא ישיבתו לא היה נשבר עד שעה או שתים כלם חייבים וכן יראה לי בשור ואש שהזכרנו שאפשר שעמדו הם או נסתלק

ההיזק קודם שיגיעו לאותה שעה וגדולי המחברים מחייבים בכאן זה את האחרון לבד ולא יראה כן מסוגיא זו:

וכן חדשו בשמועת חבילות פירוש אחר והוא שכתבו חמשה שהניחו חמש חבילות על הבהמה ולא מתה ובא אחר והניח חבילתו ומתה אם היתה מהלכת באותן חבילות ומשהניח חבילתו זה עליה עמדה ולא הלכה האחרון חייב ואם מתחלה לא היתה מהלכת האחרון פטור ואם אין ידוע כלם משלמין בשוה:

חכמי הצרפתים הורו שסתם ספסל עשוי הוא לכך ולעולם פטור ושאול הוא לישיבה לכל והרי מחמת מלאכתו נשבר אלא אם כן בבעל בשר מרובה שמן הסתם אינו שאול אצלו והוציאו דין זה ממה שאמרו בגמרא בכאן כגון פפא בר אבא וכו' ומ"מ לדעתנו לא נאמר כן אלא דרך צחות ומלי דבדיחותא:

לא ישב זה האחרון על הספסל אלא שנסמך על היושבים הרי סמיכה זו נדונת כישיבה לכל עניניה אין הפרש בין שבר בכחו בין שבר בגופו:

מי שהכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות ומת מכחם כלם פטורים מדיני אדם ולא סוף דבר בבת אחת שאין הדבר מוכיח אי זה קרב מיתתו אלא אף בזה אחר זה פטור אף האחרון אע"פ שקרב את מיתתו שנאמר כל נפש אדם עד שיהרוג אחד כל הנפש ויראה לי שאם לא היה בכלן כדי להמית והכהו אחרון מכה שיש בה כדי להמית נהרג עליו ממה שהתבאר במקומו שאם זרקו עשרה אבן זה אחר זה ולא היתה באחת מהן כדי להמית ואחרון זרק אבן שיש בה כדי להמית האחרון נהרג עליו:

דף יא.

כל שחייב לשלם בהמה לחברו הן מצד שנמסרה לו לשמירה ופשע בה ומתה כגון אחד מארבעה שומרים ר"ל שומר חנם ושומר שכר והשואל והשוכר הן שהוזקה על ידי ממונו כגון אבות נזיקין שהוזכרו הן שהוזקה על ידי עצמו בכלם הניזק מיטפל בנבלה ופחת נבלה נישום בתשלומיו הן לתשלומי נזק שלם הן לתשלומי חצי נזק כיצד הרי שהשור שוה מאתים ומת על ידי אחד מאלו והנבלה שוה בשעת מיתה חמשים זוז אין אומרים תהא הנבלה של מזיק וישלם מאתים אלא בעלים מיטפלין בנבלה ואין המזיק משלם אלא מאה וחמשים לנזק שלם או שבעים וחמשה לחצי נזק ואף אם פחתה הנבלה משעת מיתה עד העמדה בדין שמין לו כמה שהיתה שוה בשעה מיתה וכן בעלים מיטפלין בשברי הכלים וכן בכל היזק ומכל מקום על המזיק לטרוח ולהמציאה לנזק כגון שאם היתה הנבלה בבור עליו להעלותה ולהביאה מיהא על שפת הבור ואחר כך שמין לו

ואפילו היו מוצאין ממנה בעודה בבור כשיעור הנמצא אחר הוצאה והעמדה על שפת הבור:

ומכל מקום גנב וגזלן אינן בדין זה אלא כל שגנב וגזל ומתה ברשותו או שגנב וגזל כלי ונשבר הרי הנבלה והשברים שלו ומשלם כל הנזק אם יש לו מעות ממקום אחר והוא שאמרו אין שמין לא לגנב לא לגזלן כך פרשו חכמי הצרפתים אלא שרוב מפרשים הסכימו שלא אמרו לגנב וגזלן אין שמין אלא לענין פחת ר"ל שאם הוזלו משעת שבירה עד שעת העמידה בדין אין הנגזל מקבלם אלא כמה ששוין עכשו אבל לענין שהוא יכול לשום לו בשוויין של עכשו אין לפקפק שהרי ישיב אמר רחמנא ואפילו סובין הלכה היא לדברי הכל וסתם נאמרה בכל היזק ומה שאמרו בכאן לדעת האומר שאין שמין לשואל שלים נרגא מעליא פירושו דמי נרגא מעליא אלא שלדעת ראשון אפשר שבגנב וגזלן לא נאמר כן ואף בתלמוד המערב נאמרה כן תמן תני מנין שאין שמין לגנב דכתיב חיים שנים ישלם חיים ולא מתים עד כאן גנובה גזולה מניין אמר ר' בון והשיב את הגזלה אשר גזל כעין שגזל ואף גדולי המחברים כתבוה כן:

ולענין שואל מיהא הלכה ששמין לו ואין צריך לומר לשאר שומרים כמו שבארנו:

ויראה לי בגנב וגזלן שאף בנפחת או הוכחשה בדרך שאינה חוזרת והוא הנקרא כחשא דלא הדרא אומרין כן אע"פ שלא נשבר הכלי או מתה הבהמה וכמו שאמרו אחייה לקרן כעין שגנב ומ"מ גדולי המחברים כתבוה כחכמי הצרפתים:

מה שביארנו בגנב שאין שמין לו דוקא בקרן אבל לפרעון כפילא ודאי שמין לו לא אמרו אין שמין לגנב אלא על הדרך שאמרו שאין שמין לגזלן והרי גזלן אינו בדין כפל וכן כתבו גדולי המפרשים אלא שגדולי המחברים פירשוה אף בכפל:

כבר ידעת מה שאמרו חכמים אין שליא בלא ולד כשם שאמרו אין שליא בלא ולד כך אין מקצת שליא בלא ולד לפיכך שליא שיצתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני דנין אותה בטמאה טומאת לידה מיום ראשון ומטמאין טהרות שנגעה בהם מאותה שעה הואיל ואין מקצת שליא בלא ולד אף חוששין מספק שמא ראשו היה בצד זה שיצא והרי הוא כילוד שאלו היה אפשר למקצת שליא בלא ולד היינו מטהרין מטעם שני ספקות שמא לא היה שם ולד כלל ואם היה שם שמא לא היה ראשו בצד זה ועכשו שאי אפשר למקצת שליא בלא ולד חוששין שמא יצא ראשו ואין כאן אלא ספק אחד ומכל מקום לימי טהרה אין מונין אלא משני:

לענין בהמה כבר ביארנו במסכת חולין שכל אבר שיצא ממחיצתו אסור ואין האבר היוצא נתר בשחיטת אמו ואם יצא ראשו הרי הוא כילוד ואינו נתר עוד בשחיטה אמו

שליא שיצתה מקצתה ואח"כ שחטו את האם אסורה באכילה כלה ולא את היוצא לבד שמא ראשו של עובר היה בצד זה היוצא והיתה כלה כילוד ואינו נתר עוד בשחיטת האם ואפילו לא נמצא שם ולד אין אומרין הרי אין כאן ולד ודי לנו לאסור את היוצא שמאחר שאין שליא או מקצת שליא בלא ולד ושמא יצא רובו ואפילו ראינו ולד במקצת הנשאר בפנים הואיל ואין שליא קשורה בו אומרים ולד אחר הוא ומ"מ אם נמצא ולד במקצת שבפנים והיתה שליא קשורה בו ונמצא שם ראשו ורובו אין חוששין לולד אחר ומה שיצא אסור והשאר מותר כמו שביארנו במסכת חולין:

דף יא:

כבר ידעת שאין חיוב פדיון הבן חל עד שישלמו שלשים יום אע"פ שנתברר שכלו חדשיו שאין בו חשש ספק נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה מת הבן בתוך שלשים ואפילו ביום שלשים פטור ואם הקדים ונתן הרי כהן חייב להחזיר ואפילו מת על ידי סבה כגון שנטרף על ידי ארי שאין הדברים מוכיחים להיות מיתתו באה מצד שהוא נפל אעפ"כ אין כאן פדיון שאף באותו שנתברר לנו שכלו חדשיו אינו בן פדיון אחר שלא השלים שלשים שאלו השלים שלשים חייב ליתן אף לאחר שמת כמו שיתבאר במקומו:

ויש מפרשים בה אפילו נטרף ולא מת ר"ל הואיל ונעשה טרפה בתוך שלשים ואי אפשר לו לחיות אע"פ שחי לאחר שלשים וכן הדבר מוכיח בתלמוד מנחות פרק הקומץ רבה דקאמר בנולד לו בן שני ראשים שחייב ליתן עשר סלעים לכהן והקשה מזו דבכור שנטרף ואין פודין אותו ותירץ שאני התם דבגולגולת תלא רחמנא אלמא נטרף דהכא פירושו שנעשה טרפה ומעתה מה שפירשו גדולי קדמונינו דדוקא בשנתחדש לו טרפות זה מעתה אבל אם נולד בסמני טרפות חייב לפדותו לאחר שלשים שהרי שני ראשים טרפות הוא שכל יתר כנטול דמי ופרשו עלה במסכת מנחות שנותן עשר סלעים לכהן מפני שהכתוב תלאן בגולגולת יראה משמועה שהזכרנו שלא נאמר כן אלא בטרפה של שני ראשים ומטעם דבגלגולת תלא רחמנא הא בשאר טרפות לא ומ"מ הם מפרשים שאני התם דכיון דהכי איתילד ולא נטרף לאחר שנולד חייב דהא בגלגולת תלא רחמנא והוא הדין לשאר טרפיות:

הבהמה אינה נקנית במסירה אלא בין שהיא דקה בין שהיא גסה נקנית במשיכה ואין צריכין בה להגבהה אלא שאם שהגביהה קנתה בכל מקום ובמשיכה לא קנתה אלא בסימטא והוא כעין קרן זוית שאינו רשות הרבים גמורה או בחצר של שניהם אבל לא ברשות הרבים ולא בחצר שאינה של שניהם:

האחים שכבר מת אביהם והיו כלם מתפרנסים מתפיסת הבית ונתרצו לחלוק שמין מה שעליהם ומעלין זה לזה מה שהבגדים שלו שוים על של חברו ודוקא במה שלבשו אחר מיתת אביהם אבל מה שהלבישם האב בחייו זכה כל אחד בשלו כמו שאמרו בפרק יש נוחלין ב"ב קל"ט א' אם אמרו קטנים הרי אנו נושאין כמו שאתם נשאתם בחיי אבינו אין שומעין להם אלא מה שנתן להם אביהם נתן הא מה שלבשו אחר מיתת האב אפילו לבשו כלם כאחד ובערך אחד אלא שבלו לאחד יותר מחברו שמין שאף באכילה אכל אחד יותר מחברו מה שאכל אכל והמותר יחלוקו:

ומכל מקום מה שעל נשיהם ובניהם ובנותיהם אין שמין אלא זכה כל אחד במה שיש לו מהם בשעה שנתרצו ויראה לי הטעם כל שבגופה של אחוה אין הדבר נאה להם למחות ומן הסתם לא מחלו זה לזה אבל שעל בניהם ובנותיהם ונשיהם מאחר שלא מיחו נתרצו בכך ומחלו להם מן הסתם ולא עוד אלא שכלם מתרצים בכך מצד שכבוד הוא להם כשבני ביתם מתכבדים אצל שאר העם יותר על גופם ויש מפרשים הטעם שלא לבזותם להביאם לפני בית דין ולדעת זה נמשך מה שפרשו בתלמוד המערב דוקא בגדי חול הא בגדי רגל ושבת שמין ואף לדעתנו אפשר לפרשה שמתוך שלהצנעה הם עומדים סבורים הם הרי במקומם מונח לכשנחלוק ואין כאן טעם מחילה:

ופעמים שאף מה שעליהם אין שמין והוא בגדול אחים שעומד להם במקום אב ונוח להם שיתכבד במלבושים נאים כדי שיהא נשמע בין הנכבדים ולא סוף דבר גדול בשנים אלא כל שעסקי הבית נעשים על ידו ומה שאמרו בפרק יש נוחלין אין הגדולים מתפרנסים על הקטנים כבר פרשוה שם באדם בטל שאינו יודע בטיב משא ומתן או שאינו רוצה להתעסק ומ"מ בכלם כל שהאחרים מוחין בכך בשעת עשייתן ודאי שמין:

כבר ידעת שארבעה שומרים הם ודיניהם שלשה וענינם הוא ששומר חנם חייב בפשיעה ופטור בגנבה ואבדה ואונסין ושומר שכר והשוכר חייבים בפשיעה וגנבה ואבדה ופטורים מן האונסין והשואל חייב בפשיעה ובגנבה ואבדה ובאונסין ופטור במתה מחמת מלאכה וכלן לא נפטרו אלא בשבועה והיא הנקראת שבועת השומרין והיא כוללת שלש שבועות שלא פשע בה ושאינה ברשותו ושלא שלח בה יד אלא ששליחות יד אינו בשוכר ושואל הואיל ויכולין להשתמש בה ויש מפרשים אף בהם שליחות יד והוא במה שאין עליו להשתמש בה מעתה שומר שמסר לשומר ומתה ביד השני אם נתחייב השני לראשון אע"פ שבכיוצא בה נפטר הראשון מן הבעלים חייב שאין הלה עושה סחורה בפרתו של חברו כיצד היה שומר ראשון שומר חנם ומסרה שומר זה לשומר שכר ונגנבה מיד השני הרי זה השני חייב לראשון ומאחר שכן הרי הראשון מביא

את תשלומיו לבעלים אע"פ שאם אירע כן בידו היה פטור וכן הדין בשוכר שהשאילה ונאנסה ביד השואל ומ"מ בזו אם מתה מחמת מלאכה פטור אם נתברר ר"ל שלא יהא יכול לבא מטעם לא מהימן לי ומ"מ דוקא שוכר לשואל שהוא משאילה למה ששכרה הוא הא שומר חנם או שומר שכר שהשאיל או השכיר שולח יד הוא וחייב בכל ענין:

מסרה לשומר שכמותו אם שומר חנם לשומר חנם ואם שומר שכר לשומר שכר שנמצא חיוב שני לראשון כחיוב ראשון אצל בעלים ואורעה ביד השני בצד הפוטר כגון של חנם שנגנבה או של שכר שנאנסה אע"פ שהשני פטור מן הראשון הראשון חייב לבעלים שהרי אין אחד מהם פטור אלא בשבועה והרי זה אומר אתה נאמן לי בשבועה וזה אינו נאמן לי:

מסרה שומר שכר לשומר חנם ואורעה בידו בצד הפוטר לשמירת חנם כגון שנגנבה אין ספק שהוא חייב שאף לדעת עולא בזו חייב לדעתנו אלא שלדעת רבא נתחדש בה שאפילו אורעה ביד השומר חנם בצד הפוטר לשמירת שכר חייב ואפי' שומר חנם שמסרה לשומר שכר ואורעה בידו בצד הפוטר אף לשמירת שכר כגון שנאנסה הדין כן שהרי אין פטור שלהם בא אלא בשבועה ואין זה נאמן לו:

ומכל מקום בזו ובכל אותן שאין בהם גרוע שמירה אם ראו עדים שנאנסה ביד שני הרי אין כאן שבועה ונפטר הראשון ושמא תאמר הרי מ"מ יש עליו שבועה שלא שלח בה יד פירשוה בשהעידו שראוה שנאנסה תכף לנטילתה ומ"מ גדולי המחברים כתבו שכל מקום ששבועת עיקר הפטור והוא האונס לשומר שכר או הגנבה לשומר חנם נפקעת ממנו כגון שהביא ראיה על זה אין עליו שבועת שליחות יד ששאר שבועות הם באות כעין על ידי גלגול של שבועת העיקר ובטלה של עיקר בטלה של גלגול וכן יראה מתלמוד המערב שאמרו אימתי שומר חנם חייב שבועה בשאין עדים שלא פשע הא יש עדים שלא פשע בה פטור אף מן השבועה וממה שאמר אף מן השבועה שהורה פטור על דבר אחר למדנו שהוא פטור אף משבועת שליחות יד ומ"מ יש מפרשים אותה מן התשלומין ומן השבועה וכן עיקר:

נתחייב השני לראשון ואין לו לשלם הרי הראשון מ"מ משלם לבעלים שחייב הוא בחיובו של שני ונכנס במקומו וכן כתבוה גדולי הדורות בשלישי של מציעא ואף הם כתבוה בראיה אלא שאין בה הכרח:

נפטר השני מן הראשון בצד שאלו אירע כן לראשון היה הוא חייב כגון שומר שכר שמסרה לשומר חנם ונגנבה ביד השני כבר ביארנו שהוא חייב אף לדעת עולא וכל שאף לדעת עולא חייב אין בו חלוק בין יש עדים לאין עדים אבל כשנאנסה ביד השני

שלדעת עולא פטור ולדעת רבא שהלכה כמותו חייב ויש עדים על זה שאין כאן טעם איהו לא מהימן לי פרשו רבותי שאף זה פטור על הדרך שבארנו באותם שאין בהם גרוע שמירה שלא נחלק רבא על עולא שאמר אף שומר שכר שמסרה לשומר חנם הואיל ומסרה לבן דעת אלא מטעם איהו מהימן לי הא כל שאותו טעם נפקע אף דברי עולא הלכה הם ואיני מודה להם מפני שמה שאמר רבא לא מבעיא שומר שכר שמסר לשומר חנם דגרועי גרעא לשמירתו פירושו לדעתי ונעשה פושע בשמירתו ונמצא שכל שגרע בשמירתו פושע הוא:

ומכל מקום יש בזו לקצת מפרשים דרך אחרת לומר לדעת עולא שאף בגירוע שמירה כגון שומר שכר שמסר לשומר חנם ונגנבה ביד השני שאלו אירע כן לראשון היה חייב אף בזו פטור הואיל ושמרה שני כדינו נפטר אף הראשון ואף הם חוזרים ודנין שאף לרבא במקום עדים מיהא פטור מן הטעם שכתבנו והדברים מתמיהים והיאך יפטר הוא במה שאם אירע לידו כן נתחייב וא"כ הרי הריוח בגרעון שמירתו אלא ודאי אף לשטה זו חייב הראשון עד שיביא שני ראיה שאף הראשון היה נפטר בה אלו אירע לו כן וכן כתבו גדולי המחברים אלא שלשטתנו כל כיוצא בזה אף אם נאנסה ביד השני שנפטר הראשון בכיוצא בה חייב שהרי מ"מ תחלתו בפשיעה הואיל וגרע בשמירתו:

זה שבארנו שכל שראו עדים שנאנסה הואיל ואין כאן שבועה לשני פטור אף הראשון לא סוף דבר בעדים אלא אף אם ראה הראשון שהרי יכול הראשון לישבע וכבר האמינו וכל שכן אם ראה בעל הבהמה כן:

נמצא כללו של דין זה לדעתנו שכל שומר שגרע בשמירתו כגון שומר שכר שמסר לשומר חנם פושע הוא וחייב בכל ענין אפילו יש עדים שנאנסה אבל כל שעלה בשמירתו כגון שומר חנם שמסר לשומר שכר ושאורעה ביד השני בצד הפוטר הראשון כגון שנגנבה חייב לראשון מפני שאין הלה עושה סחורה בפרתו של חברו ואין צריך לומר אם נתחייב השני במה שאף הראשון היה חייב בו כגון פשיעה אורעה ביד השני בדרך שהוא פטור בה מן הראשון ואין צריך לומר הראשון מן הבעלים כגון שנאנסה שנמצא שאין חיובו אלא מטעם איהו לא מהימן לי בעדים מיהא או בראה פטור:

יש שואלין מפני מה לא באו בחיוב זה מטעם אחר שהוזכר בפרק המפקיד בבבא מציעא בלשון אחר והוא אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר ויתחייב לדעת זה כל שומר שמסר לשומר אפילו עלה בשמירתו ואפילו יש עדים שנאנסה ביד שני ופרשו גדולי הפוסקים שלא נאמר דבר זה אלא לדעת האומר אין השואל רשאי להשאיל וכו' ודבר זה אינו אלא

לכתחלה אבל בדיעבד כל שנתברר שלא פשע נפטר ואין הלכה כר' מאיר שאמר כל המעביר על דעתו של בעל הבית נקרא גזלן שאלו היה גזלן היה חייב באונסין:

גירוע שמירה זה שאנו אומרין בשומר שכר שמסר לשומר חנם חכמי הצרפתים פרשוה מפני שהשומר שכר חייב בדברים שהשומר חנם פטור ולדעתנו לא יראה כן שאע"פ שהשומר חנם פטור מגנבה ואבדה מכל מקום יתחייב עליה הראשון לבעלים כמו שכתבנו אלא פירוש הדברים מפני שהשומר בשכר זריז יותר בשמירתו מפני השכר שהוא נוטל ושומרו שמירה מעולה יותר ונמצא שפשע כשמסרה לו וכן פרשו חכמי התוספות:

גדולי המחברים כתבו בענין שומר שמסר לשומר שאם היה דרך הבעלים הראשונים להפקיד תמיד זה אצל השומר השני הרי השומר הראשון פטור מלשלם שאינו יכול לומר לא מהימן לי שהרי האמינו הואיל ורגיל להפקיד אצלו ובלבד שלא יגרע בשמירתו והוציאו דבר זה מפרק המפקיד משמועת ההיא סבתא וכו' ורבותי חולקים בזו ואומרים כל שהיה רגיל תמיד להפקידו ושינה עכשיו הוראה שמצא בו שקרות ונחלץ ממנו ופרשו שמועת אותה סבתא בשלא היתה שם בשעה שמסרה לזה שהדבר מוכיח שאילו היתה שם אף הוא היה מפקידה אצלה ומ"מ נראין לי דברי גדולי המחברים וכי מאיזה טעם אנו אומרים שקרות מצא בו וכי שומר שני קנוי לו קנין עולם ושמא לא רצה להטריחו כל כך ומ"מ אם הפקידו אצל הראשון פעם אחת או שתים לבד במקרה לא נפקע ממנו בכך דין לא מהימן לי אלא מקרה היה והפקיד אצלו ומ"מ ממה שכתבו בדין זה ובלבד שלא יגרע בשמירתו הורו מכל מקום כדעתנו שאם הראשון שומר שכר והשני שומר חנם אע"פ שהיה רגיל תמיד להפקיד אצל השני חייב ואע"פ שאין כאן טעם לא מהימן לי שהרי מכל מקום פשע בכך:

חדשו גדולי המחברים שהזכרנו בדין זה חדוש אחר והוא שכל שגרע בשמירתו אע"פ ששאל או שכר בבעלים חייב ורבותי תמהים עליהם שהרי שאלה בבעלים פטור בכל ענין ומחזרים לתרץ דבריהם מפני שהוא כמזיק בידים ומזיק בבעלים חייב ונסעדים בה ממה שכתבו גדולי המפרשים בפרק הזהב נ"ו א' בעבדים ושטרות וקרקעות שומר חנם אינו נשבע שומר שכר אינו משלם שדקדקו מאחר שאמר שומר חנם אינו נשבע ולא אמר אינו משלם כמו שאמר בשומר שכר יראה שכל שפשע משלם אף באלו מפני שהוא מזיק ואף גדולי המחברים כתבוה כן:

דף יב.

עבדים כנענים והם שמלו וטבלו לשם עבדות יש דברים שהם נדונים בהם כמטלטלין ויש דברים שהם נדונים כקרקעות ויש דברים שהם ממוצעים בין שניהם את שהם נדונים כמטלטלין הוא שאין נפרעין מהם מן היתומים כשאר המטלטלין וכן לענין פרוסבל שאין עושין פרוסבל למי שאין לבעלי חובו קרקע אע"פ שיש להם עבדים וענין פרוסבל הוא שתקן הלל הזקן לכתבו ולמסרו לדיינים קודם שביעית כדי שלא תהא שביעית משמטת חובותיו וענין נוסח שבו הוא שאומר מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים כל שטרותי שיש לי אצל פלוני ופלוני והרי זה מעתה כנגוש ואין עוד בו לעבור על לא יגוש ולא תקנו כן אלא על מי שיש לו קרקע שאין גובייגא שלו מחוסרת כל כך וקרוב להיותו נגוש ועומד וכן שהמוכר את העיר לא מכר את העבדים כמו שיתבאר בבבא בתרא פרק הבית וכן שאם הקנה מטלטליו לאחד העבדים בכלל כמו שיתבאר בפרק מי שמת ולענין שבועה הרי הן כקרקעות לגמרי ואין נשבעין עליהם וכן לענין גזלה שאם גזל עבדים והזקינו אומר לו הרי שלך לפניך מפני שהוקש לקרקע שאינה נגזלת וכן שאם הקדיש את עבדו ונהנה ממנו בשוגג אין בו קרבן מעילה שאין מעילה בקרקעות ועבדים דינן כקרקעות לענין זה וכן לענין אונאה ולענין תשלומי כפלים:

מי שהקנה לחברו עבדים אגב קרקעות אם הם בתוך הקרקע קנה העבדים בקניית הקרקע אע"פ שבשאר מטלטלין אין צריכין לכך אף בבעלי חיים כדאיתא בקדושין כ"ו ב' בשמועת צפונו לפלוני ועמו מאה צאן וכן בחזקת הבתים ב"ב מ"ד ב' בשמועת מכר לו שדה מכר לו טלית שהקשו וליחוש דילמא מטלטלי אגב מקרקעי אקני אעפ"כ נשתנה הדין בעבדים הואיל ומהלכם ונדנודם מדעת עצמם:

הקנה לו הרבה עבדים והחזיק באחד מהם לא קנה כלם וכן אם החזיק בקרקע לא קנה עבדים אע"פ שאם מכר עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחד מהם קנה כלם אין הדין כן בעבדים ומ"מ יראה שאם מכר לו עשר שדות ועבדים בתוך כלם שאם החזיק בשדה אחד שקנה כלם קנה גם כן העבדים שבתוכם:

הקנה לו מטלטלין אגב עבדים והחזיק בעבדים אם המטלטלין עליהם קנה מתורת חצרו ובלבד בכפות בידיו ורגליו שנפקע מדין חצר המהלכת אבל בלא כפות אף בישן לא ואפילו היה כפות בידיו והחבל ביד הקונה וכמו שאמרו בראשון של מציעא ט' ב' קלתה מינח ניחא ואיהי דקא מסגי לה אבל חצר המהלכת לא קנה ויש מצריכין בכפות וישן וראיה להם מפרק הזורק בענין נתנו ביד עבדה ישן ושמא בגט החמירו:

מה שבארנו שחצר המהלכת לא קנה משום חצר שאינה משתמרת הוא שכל שמהלכת אינה משתמרת ומטעם זה הניחו גדולי הפוסקים שלא הביאו בהלכותיהם דין חצר המהלכת הואיל וכבר הביאו דין חצר המשתמרת:

מי שעשה את עבדו אפותיקי ומכרו אחר כן הרי בעל חובו גובה הימנו אף במלוה על פה כל שנתברר בעדים מפני שאפותיקי של עבד יש לו קול ולוקח הפסיד על עצמו ויש אומרים דוקא בשטר שאם אין שטר אין קול וכן עיקר אבל אם עשה שורו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה הימנו אף במלוה בשטר וכן בשאר מטלטלין שאין להם קול ואפילו עשה מזה שטר ויראה שדבר זה האמור בעבד דוקא באפותיקי מפורש עשה לו אפותיקי של מטלטלין אלו בשטר ובאו עדים שבשטר ולקחום מבעל הבית יש אומרים שבעל חוב גובה מהם הרי אין להם התנצלות לומר שאין לזה קול שהרי מכל מקום יודעים הם בכך ואני אומר שאין בעל חוב גובה מהם כל עצמו אינו נקרא אפותיקי הואיל ואין לו קול אצל הכל עשה שורו אפותיקי ומת ונשאר השור ליתומים כתבו הגאונים שבעל חוב גובה ממנו ואין צריך לומר בעשה עבדו אפותיקי ונראה דוקא באפותיקי מפורש:

דף יב:

כבר בארנו שהקדשים שאין בהם מעילה בחיי הבהמה שהיא שעת הנזק אם נהנה בהם אע"פ שהם קדש הרי הם בכלל הנזקים כגון קדשים קלים והם שלמים וכיוצא בהם שהנהנה בהם מחיים לרכיבה או לחרישה או לגיזתה וחלבה אינו מועל ולאחר זריקת הדם מועל באמורין ולא בבשר שדבר שיש בו הכשר אכילה אין בו מעילה אלא שמכל מקום אף הבשר אינו נקרא עוד ממונו שכל שלאחר הקרבת אמוריו משלחן גבוה הוא זוכה שהרי חטאה ואשם מועלין בחייהם בכלן ואחר הקרבת אמוריהן אין מועלין בבשרן הואיל ומותר לכהנים ומכל מקום ממון גבוה הוא ואינו בכלל דינין אלו:

כיוצא בזו אמרו שהכופר לחברו בשר שלמים ונשבע וחזר והודה הרי הוא בדין שבועת הפקדון כחולין גמורין הא לאחר מיתה הם כקדשים גמורין והוא שאמרו שכהן המקדש בחלקו אף בקדשים קלים אינה מקודשת ונראה שישראל שקדשה בבהמת שלמים מחיים מקודשת והיא אוכלת הבשר במקום בעלים:

אף הבכור כקדשים קלים הוא נחשב והרי הוא בדין הקדשים ובדין שבועה הפקדון כשאר קדשים קלים ואם באת לדון ולהחמיר בו מפני שקדשתו מרחם צא ולמד שלא דנת להחמיר בשלמים אע"פ שטעונין סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק:

מכל מקום יש דברים שמחמירין בבכור יותר על שאר קדשים קלים כמו שאנו מבארים עכשו הבכור הרי הוא ממון כהן ואין לישראל בבשרו כלום כשאר קדשים קלים וכשיטפל בו הישראל בשיעור הידוע במקומו נותנו לכהן ושוחטו בעזרה וזורק דמו ומקטיר אמוריו והבשר נאכל לכהנים בירושלם ואם הוא בעל מום בין שהומם ביד כהן בין שהומם ביד ישראל הרי הוא נכסי כהן והרי הוא חולין בידו לאכלו בכל מקום או למכרו או להאכילו למי שירצה אפילו לגוי ומכל מקום כשהוא תם אין מוכרו הואיל ועומד לקרבן אין לו זכות למכרו ובזמן הזה שמצוה זו נוהגת בו בקצת מקומות כמו שיתבאר במקומו מוכרו בין תם בין בעל מום בין חי בין שחוט ומכל מקום כשמכרו תם הלוקח ממתינו עד שיומם ושחוט שאמרנו גם כן דוקא שנשחט בעל מום שאם נשחט תם הרי הוא טעון קבורה וחי מיהא מקדש בו את האשה שהרי הוא נכסי כהן לגמרי כמו שביארנו הא בזמן שבית המקדש קיים אפילו חי אין מקדשין בו את האשה ואינו מוכרו כמו שבארנו הואיל ומעשרים וארבעה מתנות כהנה הוא אין לו בו אלא משלחן גבוה:

בכור הבא מחוצה לארץ אף בזמן שבית המקדש קיים מקדש בו ונכסי כהן הוא לגמרי שהרי אינו ראוי ליקרב כך הלכה שאם הביא אין מקבלין ממנו ולא יקרב אלא הרי הוא כחולין ואף לדעת האומר שאם באו תמימים יקרבו בדיעבד הואיל ומכל מקום לכתחלה אינו קרב ממון בעלים הוא אלא שאין אנו צריכים לדעת זה והרי הוא כחולין לכל דבר כך היא שטת גדולי המחברים אבל גדולי המפרשים כתבו שלא נאמר דבר זה אלא שלא ליקרב מ"מ קדושת בכור יש בו שלא ליגזז ושלא ליעבד:

מעשר בהמה אינו בכלל דין שבועת הפקדון שאין זה נקרא ממונו שאין מוכרין אותו לא תם ולא בעל מום לא חי ולא שחוט ומה שאמרו עליו שאין נמכר באיטליז שהדברים מוכיחים שבצנעה מיהא נמכר פרשוה במסכת בכורות פרק כל פסולי המוקדשין ל"א ב' במעשר בהמה של יתומים ומטעם השב אבדה ליתומים כמו שבארנו בשלישי של יום טוב ואע"פ שאין עשה דוחה לא תעשה והרי בכאן השב אבדה עשה ולא ימכר לא תעשה נראה שהלאו הוא בתם בין חי בין שחוט אבל בעל מום אינו מן התורה וכן נתברר במקומו ר"ל איסור מכירתו בתם ובחי מן התורה ובבעל מום ושחוט מדברי סופרים ומכל מקום יראה שהוא בכלל הנזקים כשאר הקדשים קלים ויש חולקים לומר שבכור תם ומעשר בהמה בין חי בין שחוט אינו בכלל הנזקים הואיל ואין שום זכיה לבעלים לענין מכירה לא קרינא בהו רעהו:

דף יג.

למדת ממה שכתבנו ששור שלמים שהזיק אם מועד הוא משלם נזק שלם מנכסיו ואם תם הוא משלם חצי נזק מבשרו שהתם אינו משתלם אלא מגופו ומ"מ מגופו הוא משתלם אפילו היה כל גופו צריך לחצי הנזק משתלם כל גופו ומ"מ בשור שלמים אינו משתלם מבשרו כנגד אמוריו כיצד הרי שהשור של שלמים שהזיק שוה מאה והשור שהוזק שוה מאה ועשרים והנבלה שוה עשרים הרי שחצי הנזק חמשים דינרין והרי ששור זה של שלמים שוה מאה נמצא שנשתעבד חציו של שור זה לנזק ומ"מ הרי האימורין בכלל ההזק ואחר שיחלק השור ילכו האימורין לגבוה וחציין שהיה משועבד לנזק הופקע ונשאר שעבודו על חצי הבשר הנשאר אע"פ שאינו שוה חצי הנזק הואיל ועם חצי האימורין היה שוה כערך נזקיו ונמצא שאינו נוטל אלא חצי הבשר ואין אומרין שכל שנצטרפו שני מזיקין בהיזק אחד והופקע האחד מדין תשלומין שיפרע חלקו מן האחר אלא יפסיד כנגד חלק מה שהופקע דינו מן התשלומין ואע"פ שבשור תם שדחף את חברו לבור אנו פוסקים בדרך אחרת והוא שמשתלם מבעל השור כמה שאפשר לו והוא רביע הנזק ומה שהופקע מן השור שאי אפשר לגבות ממנו מן הדין משתלם מן הבור עד תשלום נזקו כמו שיתבאר במקום אחר במסכתא זו טעם הדברים הואיל והוא מוצא את הנזק בבורו של זה אבל בכאן לא אלא שדבר זה יתבאר במסכתא זו בריוח בע"ה:

דף יג:

בהמת שלמי תודה שהזיקה גובה מבשרה ולא מלחמה שאין הלחם מכלל גופה ודבר זה לא היה צריך לאמרו אלא שמ"מ צריכין אנו לידע בדין זה שהניזק אוכל הבשר והבעלים מביאין לחם ואינו אומר היאך אני מביא לחם ואתה אוכל בשר שהלחם כפרת הבעלים היא ואחר שהוא נתכפר בו שהרי לשמו הוא קרב אף הוא מביא לחם:

שני שוורים שהיו רודפים אחר אחד והזיק אחד מהם ולא נודע איזהו שניהם פטורין ומ"מ אם היו שניהם של איש אחד משלם מגוף הפחות שבשניהם ואם היו מועדין משלם נזק שלם מנכסיו וכן אפילו היו של שנים אם הזיקו שניהם כאחד אין ספק ששניהם חייבים:

שור של זה שנגח שור של הפקר ובא אחר וזכה בו אין ספק שזה פטור שהרי לא היה שלו בשעה שהוזק הזיק זה של הפקר וקדם אחר וזכה בו קודם שיתפשנו זה שהוזק את שלו פטור מלשלם בשעה שהזיק לא היו לו בעלים גדולה מזו שורו של ראובן שהזיק את שורו של שמעון ובא ראובן והקדישו או הפקירו קודם שעמד בדין או אף לאחר שעמד

בדין קודם שנגמר דינו וזכה בו אחר פטור שאין חיוב עד שיהיו לו בעלים בשעת ההזק ובשעה גמר דין וגדולי המחברים פרשו דוקא בשעת ההזק ובשעת עמידה בדין וצריך שתדע שלא נאמר כן אלא במועד אבל בתם אע"פ שהקדישו מוקדש אם הפקירו אינו מופקר וכמו שאמר ר' עקיבא בפרק המניח תורא דשותפי נינהו ושם יתבאר וכן יתבאר שם שאם מכרו הניזק טורפו שלא הופקעו מטלטלין מטירפא אלא משום דלית להו קלא והאי כיון דאזיק קלא אית ליה:

דף יד.

כבר ביארנו במשנה שכל שנכנס ברשות המזיק והוזק שם אינו משתלם בכלום כלל הדברים בענין זה שהרשויות חלוקים ודיניהם משתנים לפי שנויים וכן הנזקים חלוקים שהקרן חייב בו ברשות הרבים ובחצר של שניהם ושאינה של שניהם ובחצר הניזק ושן ורגל אינו חייב בהם אלא בחצר הניזק:

וכיצד הם דינים אלו כל שנכנס שור של פלוני ברשות המיוחד לניזק והזיק חייב בכל ענין הן בשן הן ברגל הן בקרן תם כדינו ומועד כדינו:

כל שנכנס שור פלוני או פירותיו ברשות המיוחד למזיק והוזק פטור בעל הרשות בכל ענין שהרי הוא אומר לו תורך ברשותי מאי בעי:

כל שרשות זה משותף בין שניהם לגמרי והוזק אחד מן השותפין מצד בהמתו של חברו פטור בה על השן ועל הרגל וחייב בה על הקרן תם כדינו ומועד כדינו ואם הוזקו השותפין בשל אחרים חייבים אף על השן והרגל שכל לגבי אחרים רשות ניזק הוא שהרי לא היתה רשות לבהמתו של זה ליכנס לשם:

היתה חצר זו שאינה של שניהם אלא של אחרים והזיקה לשם בהמתו של אחד מהם את של חברו פטור על השן והרגל וחייב על הקרן תם כדינו ומועד כדינו:

חצר שהיתה משותפת לשניהם לענין הכנסת פירות אבל לא לאחד מהם להכנסת שוורים ובא שור של זה ונכנס לשם והזיק פירות של חברו חייב אף על השן ועל הרגל שהרי לא היתה לה רשות ליכנס לשם ואם הוזקו שורים פטור לגבי שורים אינו שדה ניזק ואי אתה יכול לפרשה אלא בנזק הבא על ידי רגל או תולדותיו כגון דרך הלוכה שאם דרך נשיכה או בעיטה הרי תולדות קרן הוא וחייב:

היתה משותפת לשניהם לפירות ולניזק לשוורים חייב בה אף על שן ורגל ואם מיוחדת על השן והרגל וחייב על הקרן:

היתה משותפת לשניהם לשוורים ולניזק לפירות חייב על שן ורגל אע"פ שיש לה רשות ליכנס מכל מקום לגבי פירות חצר הניזק הוא:
כתבו חכמי הצרפתים שחצר שכורה או שאולה חצר הניזק הוא ואע"פ שאין השאלה והשכירות קונין:
היתה משותפת לשניהם לפירות ולניזק לשוורים חייב בה אף על שן ורגל ואם מיוחדת למזיק לשוורים פטור:
כל שאנו מזכירין בכל מקום חיוב מצד קרן הרי קרן וכל תולדותיו בכלל וכל דבר שהוא משונה אפילו דרך אכילה הרי הוא בכלל תולדות הקרן כמו שיתבאר וכל דבר שאתה מחייבו משום קרן ביאורו תם חצי נזק ומועד נזק שלם ואתה מחייבו ברשות הרבים:
יש חולקין בקצת דברים אלו שכתבנו ופוסקין שהקרן ברשות הניזק משלם נזק שלם כר' טרפון ואין הדברים נראין ובפרק שני יתבאר עיקרו של דבר:
מי שמסר שורו לאחד מארבעה שומרים והם שומר חנם ושומר שכר והשוכר והשואל כלם נכנסו תחת הבעלים לחיוב שמירתם ואם הזיק שור זה שור אחד של אחרים השומר עומד במקום הבעלים לתשלומין ודוקא בשלא שמרוהו כראוי הא שמרוהו שמירה מעולה ויצא והזיק שומר פטור ובעלים לדעת גדולי המחברים חייבין ולא יראה כן ואם בשמירה פחותה שומר חנם פטור והשאר חייבים כמו שיתבאר במסכתא זו הוזק שור זה של בעלים ביד השומר מצד שור של אחרים אם מצד פשיעת השומר חייב השומר לבעלים בכל הנזק והוא גובה מן המזיק חצי נזק אם הוא תם ואם שלא בפשיעה השומר הרי הוא אונס ובשואל חייב בכל ובאחרים פטור אלא שהבעלים גובים מן המזיק כדינם הוזק שורו של שומר מצד שורו של בעלים פטורים הבעלים מכולם הוזק שורו של בעלים מצד שורו של שומר אם בפשיעתו חייב בכל ואם באונס בשואל חייב בכל ובאחרים יראה לי שחייב חצי נזק בתם ושלם במועד:
קבל עליו שומר זה שמירת גופו אבל לא שמירת נזקין הרי הבעלים חייבים בנזקיהם אם הזיקו והשומרים חייבים אם הוזקו על הדרך שהתבאר מכל מקום נפרצה הכותל בלילה או שפרצוה לסטים ויצאה והזיקה פטור בין השומר בין הבעלים ודוקא שהיה הכותל בריא כמו שיתבאר וביום חייב ודוקא אם היה שם אבל אם לא היה שם פטור עד כדי שיעור שיודיעוהו קבל השומר עליו שמירת נזקין אבל לא שמירת גופו כל שהזיקה השומר חייב וכל שהוזקה השומר פטור ובעלים חוזרין על המזיק:

דף יד:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי לבאר בעניני התשלומין על איזה צד נעשין ולאיזה דבר אנו צריכים עד שלא נחייבהו ואמר על זה שום כסף ושוה כסף בפני בית דין על פי עדים בני חורין ובני ברית והנשים בכלל הנזק והניזק והמזיק בתשלומין אמר הר"ם לפי שזכר מה הם הנזקין ובאי זה תנאים יתחייב האדם לשלם על ההזק המגיע מנכסיו התחיל לבאר איך ישלם ואמר ששמין הניזק בדמים לא שיצא דבר בדבר כגון אם אכל שור פירות לא נאמר לבעל הפירות טול השור חלף מה שאכל משלך אלא נשום מה שאכל לו בדמים וכופין לבעל השור לשלם ומה שאמר שוה כסף ר"ל כי לא ישלמו הניזקין מיתמי אלא מן הקרקע לא מן המטלטלין הם עצמן כסף ואמר שהם לא ירדו במה ששוה כסף והוא הקרקע ודין זה מיוחד ביתומים בלבד אמנם המזיק עצמו כשישלם שיעור מה שהזיק מן המטלטלין נסתלקו בית דין מקרקעותיו ואותה שומא והתשלומין לא יהיו אלא בבית דין מומחין ולא הדיוטות ובעדות עדים בני חורין ובני ברית אבל לא בעדות עדים גוים והוצרך למעטם לפי שיעלה על הדעת שיותר נקל בעדות הנזקין מאורעיהם ולמיעוט מה שיזדמן שיהיה עליהם עדים כשרים לפי שההראות בין האנשים ובין הבהמות גם כן רוב היותם במעמד עמי הארץ והעבדים והגרים לכן הודיענו שלא יקבלו בזה אלא עדים כשרים כמו בשאר העדיות ואין הפרש בין האנשים והנשים בנזקין כלם בין שהיא מזקת או נזוקת ומה שאמר והנזק והמזיק בתשלומין רמז אלו הדברים שחייבים עליהם חצי נזק כמו שיתבאר שישלם המזיק חצי נזק ויפסיד הנזק החצי וזה החצי נזק גם הוא לא יתקיים אלא במה שיתקיים הנזק שלם ר"ל בעדים ובבית דין מומחין ונכסי בני ברית ושאר התנאים מלבד מה שאמר במיטב הארץ כי זה אינו ראוי בחצי נזק כמו שיתבאר:

אמר המאירי שום כסף וכו' כלומר שהנזקים צריכין שומת דין ר"ל שאם יש בכאן שני דברים שהוזקו אחד בחברו אין אומרין תצא אחת בחברתה אע"פ שאין נזקן שוה אלא שמין את הנזקין בשויין וזהו שום כסף והמותר משתלם:

בשוה כסף פרשו בגמרא קרקע ופירושו שאין בית דין נזקקין לפרעון הניזק אלא מן הקרקע ומה שקראו שוה כסף לפי שאינו כסף הא כל דבר המטלטל כסף הוא ודבר זה העמידוהו בגמ' ביתומים שאלו מן המזיק ודאי נזקקין לו לגבות הנזק מאיזה דבר כמו שביארנו דישיב לרבות שוה כסף אפילו סובין ולא סוף דבר בשרצון המזיק או הלוה לפרוע מן המטלטלין אלא אף בשבית דין באים להגבות מגבין תחלה מן המטלטלין אלא שאם מתו הבעלים שנתחייבו בנזקים אלו אין נזקקין להגבות לניזק מן היתומים

אלא א"כ הניח להם אביהם קרקע שמטלטלין של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב ולא לניזק ולא סוף דבר באותם שבאו להם לאחר מיתת אביהם אלא אף באותם שהיו מאביהם בודאי ואע"פ שמדברי גדולי הרבנים אתה למד הפך הדברים דרך שיטפא כתבוה שאפילו נתברר שהיו של אביהם אינם משועבדים ואפילו תפשום הואיל ולא תפשום בחיי האב אין הפרש בין אותם שקנו הם לאותם שהניח להם אביהם אלא שבאותם שהניח להם אביהם מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהם ובאותם שקנו הם אפילו מצוה ליכא אבל שיעבוד אין בהם כלל ואפילו גוף השור אינו משועבד שהרי כשמת זכו בו יורשים ונעשה כאלו מכרו להם או הקדישו קודם העמדה בדין:

בפני בית דין ר"ל בית דין מומחין וסמוכין ופירשו בגמ' למעט בית דין הדיוטות ר"ל שאין מומחין שאין דנין דיני קנסות אלא במקום מומחין וסמוכין והוא בארץ ישראל ומ"מ יראה בפרק החובל דוקא נזקי אדם באדם ואדם בשור אבל שור בשור ושור באדם דבר מצוי הוא וגובין אותו בבבל ושם יתבאר על פי עדים ולא על פי עצמו שהרי מודה בקנס פטור ואפילו באו עדים אחר כן בני חורין ובני ברית הא עבדים כנעניים וגוים אין נאמנין ואע"פ שאין הדבר רגיל להיות במקומות אלו ישראלים מכל מקום כל שאין שם ישראלים הפסיד והנשים כאנשים בכל דיני הנזקים ולכל שאר הדינין והעונשים שנאמר אשר תשים לפניהם ולא נאמר לפני בני ישראל:

הניזק והמזיק בתשלומין כלומר בקצת תשלומין והוא התמות שאין התמות נפרע אלא בחצי נזק ונמצא שכל אחד מפסיד חצי נזק ואע"פ שחצי נזק של קרן אינו אלא קנס ומן הדין אין בו חיוב תשלומין ואין ראוי לקרות דבר זה הפסד אצל הניזק מ"מ ממה שזכו לו מן השמים והוא חצי הנזק וההפסד מפסיד קצתו בפחת נבלה שמשעת מיתה עד שעת העמדה בדין שמקבל על עצמו על הדרך שהתבאר:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שפירשנו במשנה בשום כסף אתה אומר שפרה שנסתבכה בטלית ונשתברה רגלה של פרה ונקרע הטלית אין אומרין הואיל והוזקו אחד בחבירו יצא אחד בחבירו ולא יהא בית דין נזקק עוד לדין זה אלא שמין את הנזקים והמותר משתלם ולא סוף דבר פרה וטלית שבעל הטלית חייב לשלם מן העליה ובעל הפרה אינו משלם אלא מגופו אלא אף בששניהם משתלמין מגופם או שניהם מן העליה וכמו שאמרו בפרק המניח שני שורים שחבלו זה בזה משלמין במותר כדינם תם לחצי נזק ומועד לנזק שלם זהו פירוש השמועה לדעת גדולי הרבנים ושמא תאמר מה הוצרכה והרי למדנוה מזו של

שני שוורים שחבלו זה בזה אפשר שהייתי אומר התם הוא שהזיקו בזה אחר זה אבל הזיקו בבת אחת יצא אחד בחברו קא משמע לן דלא:

ומ"מ צריך לעיין היזק זה באיזה רשות היה אם ברשות הרבים הרי בעל הטלית חייב ובעל הפרה פטור שנזקי רגל ברשות הרבים פטורים הם ואם ברשות בעל הטלית הרי טלית פטור מדין תורך ברשותי מאי בעי ופרה חייבת ואם ברשות בעל הפרה הרי פרה פטורה דהא ליכא שדה אחר וטלית חייבת כברשות הרבים וקצת רבנים העמידוה בחצר של שניהם שהוא רשות ניזק אצל כל אחד וחייב בעל הפרה משום רשות ניזק ובעל הטלית שאף ברשות הרבים היה חייב ומ"מ יש אומרים בזו ששניהם פטורים פרה מדין רשות הרבים וטלית משום דברשות הניח ויש מפרשים אותה ברשות הרבים ולא ברגל אלא בקרן כגון שבעטה וקרעה הטלית בביעוטה שהיא תולדת הקרן וחייב ברשות הרבים ולא דרך הלוכה שהוא נזקי רגל ואין זה כלום שאם כן טלית אמאי חייב והרי הואיל ומצד ביעוטה הוזקה היא היא שהזיקה בעצמה:

ומתוך כך פרשו קצת חכמי הצרפתים שמועה זו בדרך אחרת והעמידוה ביתומים והם גורסים טלית שהזיקה פרה או פרה שהזיקה טלית כלומר שלא הוזקו שניהם אלא אחד מהם ומת בעל ההיזק שאין היתומים חייבין לפרוע מן המטלטלין והייתי סבור לומר מטלטלין אלו שהזיקו מיהא יהיו נגבין מן היתומים ובא להשמיענו שאף בזה אין אומרין כן אלא שמין את הנזק ומשלמין מן הקרקע כמו שהתבאר במשנה ואם אין להם קרקע מפסיד ואף מהם פרשוה בדרך אחרת שאין היתומים יכולין לומר הרי ממון שלנו לא הזיקך אלא ממון אבינו שהיה קיים מאי אמרת פרה זו או טלית זה הזיקני טול אותה בנזקך והמותר אתה מפסיד ובא ללמד שאין יכולין לומר כן אלא שמין אותה ומשלם המותר בקרקע ואף בזו אם אין להם קרקע מפסיד ויש מפרשים כפירוש הראשון אלא שאין ההיזק בבת אחת ופירושה טלית שהזיקה פרה ברשות הרבים ופרה שהזיקה טלית בחצר הניזק:

ויראה לי לפרש שמועה זו בדרך אחרת והוא שהוזקו שניהם זה בזה והיה נזק הפרה בכונת היזק שהוא תולדת קרן והפרה תמה ואין דינה אלא בחצי נזק ובעל הטלית דינו בנזק שלם והייתי סבור לומר שאם הוזקו שניהם לא יהא כל הנזק נשום אלא שאם היזק הטלית עשרה והיזק הפרה עשרים יצאו עשרה כנגד עשרה ויהא בעל הטלית משלם לנזק הפרה עשרה ובא והשמיענו שכל הנזק נשום בדמים ונמצא בעל הפרה חייב לבעל הטלית חמשה שהוא חצי נזקו ובעל הטלית משלם לבעל הפרה עשרים ונמצא בעל

הפרה משתלם חמשה עשר וזהו שום כסף שלא יהא נישום תחלה נזק בנזק אלא מעקרו נשום בכסף:

עבדים ושטרות וקרקעות אינן בדין אונאה אפילו נתנו בהם כמה והוא שאמרו כאן שוה כל כסף וכן כתבוה גדולי הפוסקים אבל אחרוני הרבנים פרשו אין להם אונאת שתות אבל אונאת מחצה יש להם והוא שאמרו בתלמוד המערב יש להם אונאה בדבר המפולג ופרשו בו מלשון פלגא ואין נראה כן שהרי סתם אמרו אין להם אונאה ולדבריהם לא נשמט בעל התלמוד מלהזכירה ודין אונאה בכללו יתברר עיקרו במסכת בבא מציעא:

עבדים כנעניים נקנין בכסף וכן הקרקעות עם שאר קניות שבהם הנזכרות במסכת קדושין אבל שטר אינו נקנה בכסף עד שיכתוב וימסור כמו שיתבאר בבבא בתרא ומתוך כך אין לגרוס כאן עבדים ושטרות נמי נקנין בכסף ויש ספרים שגורסין בהם כך ומפרשים אותה מפני שטר שהוא נקנה בכסף והוא המוכר שדה לחברו וכתב לו שטר שמכיון שנתן לו כסף הקרקע נקנה השטר בכל מקום שהוא:

מה שבארנו שמטלטלין של יתומים אינם משועבדים לבעל חוב ולניזק אם קדם ותפש מהם מחיים בית דין גובין לו מהם אפילו חזר היתום ואנסם הימנו אחר מיתת האב שכבר זכה בהם בתפישתו:

גדולי הפוסקים כתבו הואיל ועכשו תקנו הגאונים להגבות לבעל חוב מטלטלין של יתומים וסומכין בה שמאחר שהרבה בני אדם אין להם קרקע סומכים הם על המטלטלין על הדרך האמור בגמלים שבערבייא בכתובות אף לניזק כן וקצת תלמידיהם חולקין עליהם לומר שאין אומרין כן אלא בבעל חוב וכתבת אשה לבעל חוב משום נעילת דלת ולכתבת אשה משום חינא אבל לניזק אין כאן תקנה ואין דבריהם נראין דאף לזה יש תקנה שלא להרבות בנזקין:

יש שואלין לעיקר הדין נזקים מן היתומים היאך נגבין אף מן הקרקעות והלא מלוה על פה אינה נגבית מן היורשים אלא משום נעילת דלת כמו שיתבאר בבבא בתרא קע"ו א' ונזקין אין להם מקום לנעילת דלת ואינה קושיא שהנזקין כמלוה בשטר הם ותשלומיהם כתובים בתורה וכן שיש להם קול והרי הם נגבים אף מן הלקוחות כמו שבארנו ואף לדעת האומר שאף במלוה בשטר אין השעבוד מן התורה מאחר שכתוב בהדיא ישלם הרי הוא כמפרש שעבוד נכסים בשטר ובמפרש מיהא לא נחלק שום אדם שהשעבוד מן התורה:

דברים אלו מעורבבים מצד עצמם יש מי שאומר בכל הלואות שעבודא דאוריתא ומ"מ מלוה על פה אינה גובה מן הלקוחות מפני שאין לה קול ויש מי שאומר בכלם שאינה

מן התורה ומ"מ אף מלוה על פה נגבית מן היורשים משום נעילה דלת וכן בשטר מן הלקוחות הואיל ויש לה קול שהדברים צריכים לתקנת בית דין שהרי כיוצא בזו מן הדין בהודאות והלואות צריכין למומחין כמו שיתבאר בסנהדרין והפקענו דין זה משום נעילת דלת ויש מי שאומר שאין הניזק נפרע מן היתומים אלא בשעמד בדין ואין הדברים נראין:
הגזלה אם נגבית מן היתומים אם לאו גדולי הפוסקים פסקו בפרק הגוזל זוטא שהוא גובה כדין הלואות וחכמי הצרפתים כתבו בפרק הגוזל קמא שאין בגזילה דין נעילת דלת ודברים אלו כלם יתבארו במקומם בע"ה:
כל שלוה בשטר אפילו לא שעבד נכסיו בפירוש הרי כל נכסיו שיש לו באותה שעה אחראין לאותו חוב ואם מכרן בית דין גובין לו מהן אם לא מצאו בני חורין על הדרכים שיתבארו במקומן:

דף טו.

חצי נזק האמור בקרן מן הדין לא היה חייב תשלומיו שהשורים בחזקת שמור הם אלא קנס הוא שקנסה תורה כדי שירבה בשמירת שורו ואינו משתלם אלא מגופו אבל נזק שלם שבמועד דין גמור הוא ולא קנס ומשתלם מן העליה ואם המית שור זה את האדם אם מועד הוא נסקל ומשלם בעליו כפר שלם ואם תם הוא נסקל ואין הבעלים בדין כפר כלל אפילו בחצי כפר:

דף טו:

כל שהוא מדין קנס אינו משלם על פי עצמו מעתה המית שורי את שורו של פלוני אם הוא תם אינו משלם וכן המית שורי את עבדו של פלוני אם הוא מועד וכל שאינו משלם שוה בשוה כמה שהזיק אלא או פחות או יותר הרי זה קנס חוץ מחצי נזק צרורות שהוא ממון והוא משתלם על פי עצמו:
הרבה כתבו בשם גדולי המפרשים בסוף פרק שלישי שחצי נזק של תם משתלם על פי הודאתו הואיל וקרן הוא ואינו דומה לשאר קנסות ותמהו עליהם שהרי בסוגיא זו הקשו למי שאמר שהוא קנס ממה שאמרו המית שורי את פלוני או שורו של פלוני הרי זה משלם על פי עצמו וכן אמרו בפרק שור שנגח מ' ב' אם תם הוה מודינא ומפטרנא ומ"מ לא כתבו דבר זה מעולם והם טעו בנוסח דבריהם ומה שכתבו הוא שחצי נזק בבית דין אומרין לו לך ושלם אם הודה אלא שאין כופין אותו מה שאין כן בשאר קנסות שאין אומרין לו שלם כלל ואי תפס לא מפקינן מיניה אבל שאר קנסות כל שהודה מוציאין

מידו אף בתפס כך כתבוה בתשובת שאלה ואף בזו יש חולקין לומר שאין אומרין לו שלם כלל ולענין המית שורי את פלוני אם משלם כופר אם לאו יתבאר בפרק רביעי:

כלב שאכל את הכבשים וחתול שאכל את התרנגולים בגדולים משונה הוא והרי היא תולדה של קרן אע"פ שיש הנאה להיזקן ואינו אלא בחצי נזק והרי הוא קנס ואינו נגבה בבבל ובחוצה לארץ ואע"פ שאמרו בפרק שני אכילה על ידי הדחק שמה אכילה ההיא בדבר שאינו בעל חיים כגון שונרא דאכל תמרי וחמרא דאכל ביעתא אבל כל שבבעלי חיים ודאי משונה הוא ובקטנים דרכו הוא והרי הוא היזק של שן והוא ממון הגמור ואינו חייב אלא בחצר הניזק ויש אומרים שאין הפרש בין גדולים לקטנים אלא בתרנגולים אבל בכבשים לעולם אין דרך הכלבים בכך וכן דעת גדולי המחברים:

אף בבבל הואיל ונתברר שכך הדין אלא שאין כח ביד בית דין זה להגבותו אם תפש הניזק מן המזיק אין מוציאין מידו ומ"מ פירשו אחרוני הרבנים דוקא שתפש גופו של מזיק והוא הכלב והחתול שהרי הואיל ותולדה של קרן הוא הרי הוא בדין תמות ואינו משתלם אלא מגופו ומ"מ אחר ההעדאה אף אנו מגבין אותו ואין צריך לומר שאם תפש שאין מוציאין ויש מפרשים שאף אם תפש שאר נכסים אין מוציאין ממנו עד שיגבהו מגופו של מזיק ובקנס של תשלומי כפל אם תפש יש אומרים שאין מוציאין מידו דוקא כשיעור הקרן אבל אם תפש שיעור הכפל מוציאין ויש חולקים לומר שאף שיעור הכפל אין מוציאין אחר שהתורה זכתהו:

כל שיש בית דין הגדול בארץ ישראל ובאו לידי דייני בבל דינין שאי אפשר להם להגבותם כגון דיני קנסות אלו שהזכרנו ודומיהם כל שאמר הניזק הזמינוהו לדין לפני בית דין הגדול עושין כן ואם לא הלך ליום הנועד לו משמתין אותו ופרשו גדולי המחברים דוקא בשנתבררו דבריו לבית דין שבכאן ואינו מפסיד אלא מצד שאין בידם להגבות כמו שבארנו:

כל שמניח בביתו דברים המזיקים יש רשות לבית דין להחרימו ולשמתו עד שיסלק את הזקו שנאמר לא תשים דמים:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי איזה בדין חצי נזק ואיזה בדין נזק שלם חמשה תמין וחמשה מועדין הבהמה אינה מועדת לא ליגח ולא ליגוף ולא לשוך ולא לרבוץ ולא לבעוט השן מועדת לאכול את הראוי לה הרגל מועדת לשבר דרך הלוכה שור המועד ושור המזיק ברשות הנזק והאדם הזאב והארי והדוב והנמר והברדליס והנחש הרי אלו מועדין ר' אליעזר אומר בזמן שהם בני תרבות אינן מועדין והנחש מועד לעולם מה בין תם למועד שהתם משלם חצי נזק מגופו והמועד משלם נזק שלם מן העליה

אמר הר"ם תם נקרא הדבר המזיק בלא הרגל ואין דרכו שיבא ממנו אותו ההיזק אלא שיארע בדרך מקרה ומועד נקרא הדבר אשר הורגל שיבא ממנו אותו המעשה תמיד או על הרוב ונגיחה לא תהיה אלא בקרן ונגיחה תהיה באיזה אבר שיזדמן מאברי הגוף ושור המועד הוא שאמר עליו והועד בבעליו והוא שנגיחתו על הרוב ומה שאמר ושור המזיק ברשות הניזק הוא דעת מי שסובר כי אפי' התם ברשות הנזק ישלם נזק שלם והדין אצלו כדין המועד ועוד יתבאר שאין הדין כן ומשנה זו חסרה ויש להשלים לשונה ולומר כן חמשה תמים הם מתחלתן ואם הועדו מועדין ושן ורגל מועדין מתחלתן ויש מועדים אחרים כיוצא בהם והם הזאב וכו' ומה שלא הוצרך למנותן כלם ויאמר אחד עשר מועדין הם לפי שמציאותם ביישוב מעט וכל שכן שאינן נראין במדינות וברדלס הוא החיה הנקראת בלשון ערבי אלצבע ומה שאמר מן העליה ר"ל ממיטב נכסיו והמובחר שבהם כמו שאמרנו הנזקין שמין להם בעדית ואין הלכה כר' אליעזר:

אמר המאירי חמשה תמים וחמשה מועדים פירוש בבעלי חיים וחמשה שהם תמים עד שיועדו ושלא לגבות מהם אלא חצי נזק הם הנגיחה והנגיפה והנשיכה והרביצה והבעיטה וכלם תולדה של קרן הם כמו שהתבאר ובכלל אלו כל שהוא משונה וכונתו לכך כלם שוין לדין חצי נזק ולחייבו ברשות הרבים:

וחמישה שהם מועדים מתחלתם לשלם נזק שלם אף בפעם ראשונה הם השן הראוי לה ר"ל כל דבר שדרכו בה לאכלה כגון פירות וירקות ודומיהם ולמעך את הכלים וכיוצא בהם והרגל בדרך הלוכה שלא בכונה אחרת ושני אלו דוקא בחצר הנזק ושור המועד הוא שנגח שלשה פעמים ושור המזיק ברשות הניזק וזו באה לדעת ר' טרפון שאמר שאף הקרן בחצר הניזק משלם נזק שלם והאדם שהוא מועד לעולם בין ער בין ישן:

ואע"פ שמצינו מועדים אחרים והם אלו הנזכרים במשנה שאחר זאת הואיל ואינם מצויים לא כללם באלו החמשה ומ"מ בגמרא פירשו שכלה משנה אחת היא כלומר ויש מועדין כיוצא באלו שהם מועדין מתחלתם בכל נזקיהם אפילו בנשיכה ורביצה שכל נזק הבא מהם דרכן בכך ומ"מ כל שאין דרכן הוא תמות אצלם כמו שיתבאר בגמרא בארי שטרף ואכל וכן הם מועדים בכל מקום ואפילו בני תרבות ר"ל שגדלו עם האדם שמן הסתם אינן בני תרבות והם הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והוא מין אפעה ואף הנקבה שאינה קשה כזכר ור' מאיר הוסיף בגמרא הצבוע ופרשו בגמ' שהוא מין ברדליס אלא שאין ר' מאיר מחייב אלא בזכר וכמו שאמרו בתלמוד המערב לא אמרה ר' מאיר אלא בצבוע זכר שיש לו שעה שהוא קשה כארי ור' אליעזר חלק בבני תרבות ואין הלכה כמותו שהרי אף ר' אליעזר אומר בראשון של סנהדרין שהקודם להרגן זכה

ואינו צריך עשרים ושלשה כשור הנסקל ר"ל אם המיתו את האדם ואף כשלא המיתו כל שאין הנאה להזקה כמו שאמרו בראשון של תענית על פסוק מה יתרון לבעל הלשון הקודם להרגו זכה והנחש מועד לעולם אפילו בן תרבות ומה בין תם למועד שהמועד משלם נזק שלם מן העליה והתם אינו משלם אלא חצי נזק מגופו כמו שהתבאר:
זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שביארנוה הלכה היא חוץ משור המזיק ברשות הניזק לדעת רוב מפרשים כמו שהתבאר ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף טז.

רביצה זו שאמרנו במשנה שאין הבהמה מועדת בה מתחלתה דוקא על כלים גדולים הא בקטנים כך דרכה והרי היא מועדת להם מתחלתה וכן מועדת למעך את האדם בכלים שעליה או בהמה אחרת בצדה בלחיצה אצל הקיר דרך הלוכה בדרכים הצרים ומתוך כך משלם על כל אלו נזק שלם ויש חולקין ברביצה לומר שאף על הקטנים אין דרכה בכך מפני שהם פוסקים כאיכא דאמרי ולא יראה לי כן דלא נאמר לפסוק כאיכא דאמרי אלא מפני שהוא לשון אחרון והרי יש אחריו לשון אחר כשיטת מה שכתבנו:

דף טז:

ארי דרכו לדרוס ולאכול את טרפו בעודו חי אבל אין דרכו לטרוף ר"ל להרוג תחלה ולאכול אח"כ אלא שלפעמים דרכו לטרוף ולהצניע לבניו מעתה כל שדרס ואכל דרכו הוא והרי זה שן ופטור ברשות הרבים ואם טרף ואכל הרי זה קרן וחייב ברשות הרבים ודינו בחצי נזק הואיל ואין דרכו בכך ואם טרף והניח פטור ברשות הרבים כל שהניח דרכו בכך וזאב מ"מ דרכו לטרוף והוא שאמרו בבבא מציעא רועה שהיה רועה ובא זאב וטרף ארי ודרס ומעתה טרף ברשות הרבים פטור:

דף יז.

מי שיש עליו מצוה ותלמוד תורה אם היה מצוה עוברת יקדים למצוה ואחר כך לתלמוד ואם היו ממצות שאין שעתן עוברת אם הוא צריך ללמוד יקדים לתלמוד שהתלמוד מיפה את המעשה ומשלימו והמצוה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע ענינה ואם הוא מאותם היודעים ואינו צריך ללמוד אע"פ שרוצה ללמוד לאחרים אינו דוחה את המצוה בשביל למוד אחרים:
מושיבין ספר תורה על מטתו של תלמיד חכם ומשבחין אותו שקיים הוא מה שכתוב בה ומ"מ דוקא שתהא ספר תורה גבוהה מעל המטה כל שהוא ומ"מ אין משבחין אותו

שכבר השפיע והשלים זולתו שזה תכלית השלמות לא הגיעו בו רוב חכמים וראוי לספדן למצע דבריו כפי הראוי:

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני שבטים ר"ל לשני שלמיות שנאמר אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור והשור רומז על אשר רב תבואות בכחו והחמור על נושא האדם ומשרתו ואין זריעה אלא צדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

כיצד הרגל מתוך שבאר בפרק הקודם במשנה חמישית שבו דרך כלל שחמשה מועדים הם בבעלי חיים לחייב בנזקיהם נזק שלם בא עכשו לבאר פרטיהם אחת לאחת על איזה צד הם מועדים וזהו יסוד הפרק ועל זה הצד יחלקו עניניו לחמשה חלקים הראשון בענין העדת הרגל השני בענין העדת השן השלישי בענין העדת שור המועד והוא שנגח שלשה פעמים הרביעי בענין שור המזיק ברשות הנזק שהוא מועד לדעת ר' טרפון החמישי בענין האדם שהוא מועד לעולם זהו שרש הפרק אלא שיתגלגלו בו ענינים אחרים כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תבאר ענין העדת הרגל ואע"פ שלפי סדר משנת חמישית שבפרק הקודם שהזכרנו היה לו להזכיר את השן תחלה מכיון שבמשנת ארבעה אבות השור תחלה שהוא כולל הרגל הן לדעת רב הן לדעת שמואל מה שאינו כן בנזקי שן שלא נכללה במלת השור אלא לדעת רב שהרי לדעת שמואל מבעה זה השן כמו שהתבאר תפש בכאן תחלה ענין נזקי הרגל והוא ששאל כיצד הרגל מועדת לשבר דרך הלוכה והבהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר היתה מבעטת או שהיו צרורות מנתזות מתחת רגליה ושברה את הכלים משלם חצי נזק דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק אמר הר"ם העקר בזה המין כלו מן הנזקים שכל נזק שיבא מן הבהמה כשהיא עושה מה שהנהיגה לעשות תמיד או על הרוב זהו האמור עליו כדרכה וישלם נזק שלם ושלא כדרכה הוא שיהיה אותו הדבר שעשתה תעשה אותו על המעוט או שבא ממנה באמצעות מעשה אחר ולא היתה הבהמה היא הפועלת אותה הפעולה פועל ראשון על זה יתחייב חצי נזק וזהו החצי נזק המחוייב בצרורות הנתזים מתחת רגליה כי הוא ישלם מן העליה כמו שנבאר בשמיני מזאת המסכתא:

אמר המאירי כיצד הרגל מועדת כלומר באיזה צד אמרו על הרגל שהיא מועדת והוא משיב שהיא מועדת בזמן שמשברת דרך הלוכה בלא כונה אחרת אלא שבהלוכה דורסת על הכלי ושוברתו אבל אם היתה כונתה להזיק אין זה רגל אלא קרן:

הבהמה מועדת וכו' פירשו בגמרא שחזר והשמיענו הבהמה מועדת להודיע שהדין כן בתולדות של רגל והזכיר הרגל להודיע הדין בעקר רגל והזכיר הבהמה להודיע הדין בתולדות של רגל ר"ל שאם שברה דרך הלוכה בגופה ובשערה או באכף שעליה ובשליף שעליה ר"ל במשוי שעליה ובפרומביא שבפיה ובזוג שבצווארה בלא כונה להזיק כלם תולדות של רגל הם לשלם נזק שלם ברשות הנזק וליפטר ברשות הרבים מכל וכל:

היתה מבעטת והזיקה בביעוטה שזה הוא שנוי וכונתה להזיק הרי זה תולדה של קרן ואין כאן אלא חצי נזק וחייבת אף ברשות הרבים וכן אם היו צרורות מנתזין מתחת רגליה והלכו אותן הצרורות ושברו את הכלים אין משלם אלא חצי נזק ולא שיהא זה תולדה של קרן שהרי דרכה בכך ואין כאן שנוי ולא כונה להזיק והיה מן הדין לשלם נזק שלם שכל כחו לענין נזקים כגופו דמי אלא כך הלכה למשה מסיני בצרורות שלא לשלם אלא חצי נזק דרסה הבהמה על הכלי ושברתהו ונפל על כלי אחר ושברו ר"ל שהותז שבר מכלי הנשבר על כלי אחר ושברו ונמצא הראשון נשבר מצד רגל גמור והשני מכח צרורות על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון חצי נזק:

המשנה השניה והיא מענין מה שלפניה ואמר על זה התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר היה דליל קשור ברגלו או שהיה מהדס ושבר את הכלים משלם חצי נזק אמר הר"ם פי' דליל דבר שהיה קשור ברגליה ומהדס שיחפור ברגליו בארץ וזה עושין התרנגולים יותר משאר העופות:

אמר המאירי התרנגולים מועדין להלך כדרכן ולשבר והלוך כדרכן הוא כולל עליה על הקערות ואכילת מה שבתוכן וכן כשהם מפריחין ממקום למקום ונוגעין בכנפיהם ומשברין:

היה דליל קשור ברגלו ר"ל חבל או חוט או חתכת טיט הרי הוא בחצי נזק ובגמרא נשאו ונתנו על דליל זה הרבה והנראה ממנה לדעת פסק הוא שאם הזיק בזריקת הדליל לכלי והוא הנקרא אדי אדויי הרי הן צרורות ובין שנקשר מאליו בין שקשרו אדם בין שיש לדליל בעלים בין שאין לו בעלים חייב בעל התרנגול מדין צרורות ובעל הדליל פטור וכן הקושר וגדולי המפרשים מחייבין באדי אדויי משום שנוי ומכח תולדת קרן וכן יש מפרשים אדי אדויי שהגביה את הכלי בדליל שברגלו ושברו והוא הוא שנוי ומ"מ כלם מודים לחייבו חצי נזק אם מדין צרורות כדינם אם מדין קרן כדינו:

ואם לא הזיק בדרך זה אלא שנתקל בו אדם והוזק בו אם קשרו אדם הקושר חייב משום בור נזק שלם בין שהצניעו בעל הדליל בין שלא הצניעו ואם נקשר מאליו בעל התרנגול פטור בכל איש בור אמר רחמנא ולא שור בור ובעל הדליל אם הצניעו הרי הוא אנוס

ופטור לגמרי ואם לא הצניעו פושע הוא והרי זה בורו ודברים אלו בשהזיק אחר שנח הא דרך גלגולו כח התרנגול הוא וחייב בעל התרנגול כמו שביארנו בפרק ראשון ואפילו קשרו אדם אין חייב אלא בעל התרנגול ולא הקושר:

היה דליל זה של הפקר כמין דליל של רגבי עפר וכיוצא בו ונקשר מאליו כלם פטורין שהרי בעל התרנגול איש בור אמר רחמנא ולא שור בור ובעל דליל אין כאן שהרי הפקר הוא קשרו אדם הרי נעשה הדליל קנוי לו ונמצא שיש לו בעלים וכל שהוזק בו אדם אחר שנח אפילו לא הזיק במקום שקשרו חייב הואיל ומ"מ הוזק בו אדם אחר שנחה מדין בורו המתגלגל כמו שבארנו בפרק ראשון ואם דרך גלגולו חייב בעל התרנגול ואם הכה דרך זריקה חייב משום צרורות וגדולי המחברים כתבו בענין זה דברים שאינן נראין:

היה מהדס וכו' בחצי נזק פי' שהיה מהדס ושבר ברוח שבכנפיו שהוא בחצי נזק צרורות כמו שבארנו:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף יז:

כל מה שהתבאר בנזק בעלי חיים אע"פ שהכתוב תופש בו לשון בהמה אין בו הפרש בין בהמה לחיה ועוף אלא הכל בכלל כמו שיתבאר בפרקים הבאים חזיר שהיה נובר בחטמו לאשפה דרך הלוכו והזיק משלם נזק שלם שכך דרכו ותולדת רגל הוא ואם התיז צרור על ידי שהוא נובר הרי זה בחצי נזק וכן תרנגולין שהיו מפריחין ונגעו דרך הלוכם בכנפיהם בכלי אחד ושברוהו הרי זה בנזק שלם מדין רגל ואם נפל הכלי ברוח שבכנפיהם ולא בנגיעה ונשבר הכלי הרי זה בדין צרורות שהרוח אינו כגופו אלא ככחו וכן אם היו מהדסין על העיסה וטנפו או נקרו הרי זה בנזק שלם שההדוס דרכו הוא ונעשה בו מועד ואם העלו עפר או צרורות ברוח שבכנפיהם הרי הם בחצי נזק:

כל שבזב טמא אף בלא מגע גמור כגון היסט בנזקים משלם נזק שלם שאם הלכה הבהמה כדרכה על גבי דף אחד ויש בראש האחר של דף כלים ונפלו הכלים שבראש האחר בסבת הלוכה על הראש שבצד זה חייבת נזק שלם וכן עגלה או בהמה אחרת שהיתה מושכת בקרון ונתגלגל הקרון על הכלים ושברם חייב בעל הבהמה נזק שלם כאלו הלכה דרך הלוכה על הקרון ודחקה את הקרון על הכלים עד ששברן ואין זה דומה לדליל הקשור ברגלי התרנגולים שזה דרכו ודליל אין דרכו וטעם חצי נזק שבדליל כבר פרשו גדולי המפרשים שאינו משום צרורות שמאחר שהדליל קשור בגופו אינו קרוי צרורות

שהרי כגופו הוא אלא שמצד שנוי הוא נכלל בדין קרן וקרון מיהא שדרכו בכך דינו בנזק שלם וכן כיוצא בה זב שמשך בקרון וטהור על גבי הקרון הרי הטהור טמא כאלו הסיט הזב בגופה של קרון אע"פ שלא הסיט בו אלא על ידי משיכה וכל שכן אם הזב על הקרון שנטמאו הכלים שנדרסה הקרון עליהם:

וכל שבזב טהור בלא מגע בנזקין של בהמה משלם חצי נזק וכשם שהזב שזרק אבן לטהור אין טהור טמא כך נזקי בהמה שיצאו צרורות מתחת רגליה אינו אלא בחצי נזק כמו שביארנו ואי אתה מפרשה במגע שהרי מגע על ידי דבר אחר בזב טהור ובנזקים משלם נזק שלם שאלו נגע הזב באוכלין על ידי דבר אחר אינם אלא שניים ולא שיהו ראשונים כאלו נגע בהם בגופו ואלו בנזקים משלם נזק שלם היה הזב על הקרון והותז צרור מתחת הקרון ונגע בטהור ולא נטמא וכן בנזקים אינו אלא בחצי נזק רכב הזב על בהמה ונגעה בכלים נטמאו וכן בנזקים חייב לפי ששמירתה עליו אם בנזק שלם וברגל אם בחצי נזק ובצרורות:

ומ"מ אע"פ שהארכנו בדין הקש זה שבזב אצל נזקים לא הועלנו אלא למה שהזכרנו בו והרבה דברים טמאים בזב שאין מחייבין בכיוצא בהם בנזק שלם וכן יש כלים שאין מטמאין במדרס הזב שכיוצא בהם מחייבין בנזקים נזק שלם עד שאם באנו להשוות את המדות ביניהם הוצרכנו לדחקים גדולים שאין להם שיעור אלא שאין למדין מן הכללות לגמרי למה שלא הוזכר בהם ואף כיוצא בזו אמרו ע"ז ס' ב' כל שבזב טהור בגוי אינו עושה יין נסך וכו' שלא נאמרה אלא לדברים מועטין כמו שהתבאר במקומו:

יש קורין בשמועה זו עגלה המושכת בחטף פתח תחת העי"ן ואין גורסין בה בקרון אלא עגלה המושכת לבד מלשון וירא את העגלות ופירושו עגלה המושכת כלים או אנשים ואמר כל שבזב טמא והוא הטמא והטהור שהיו שניהם בעגלה שאם היתה יכולה להתנדנד באדם אחד בגדי הטהור טמאים מדרס כמו שבארנו בזב וטהור שישבו בספינה קטנה אע"פ שאין בגדיהם נוגעים זה בזה כך בנזקים אם היה זה בעגלה מושכת כלים ונשברו מחמת נדנודו חייב:

דף יח.

תרנגולין שהיו מנקרין בחבל הדלי עד שהחלישו את כחו ואח"כ נפסק החבל לכובד הדלי ונשבר הדלי אם היה החבל כרוך בלישה הרי זה דרכו וחייב נזק שלם מתולדת רגל על החבל אבל על הדלי מחלקת ישנה בין הפוסקים מהם שאמרו שאף על הדלי חייב נזק שלם ואין כאן דין חצי נזק לא מדין קרן שכל שדרכו בהפסקת החבל דרכו

בהפלת הדלי ולא מדין צרורות ואע"פ שלא נשבר הדלי עד שהגיע לקרקע והיה לנו לדונו בצרורות שלא לחייבו אלא בחצי נזק הואיל ומשעה שנפסק החבל נעשית נפילתו מחוייבת מאותה שעה אנו דנין אותו בנשבר והרי הוא כנזקי גופו וזהו בתר מעיקרא אזלינן וכן לדעתם בהמה שדרסה על הכלי ולא שברתהו בדריסתה אלא שנתגלגל על ידי הדריסה למקום אחר ונשבר לשם משעת הגלגול דנין אותו לנשבר והרי הוא נזקי גופה וחייב נזק שלם וכן מי שזרק כלי מראש הגג וקודם שהגיע לקרקע בא אחר ושברו במקל פטור השני וחייב הראשון הואיל ומשעה שנשמט מראש הגג היתה הגעתו לקרקע מחוייבת וזהו דעת רוב מפרשים:

אלא שגדולי הפוסקים לא נתברר לנו דעתם והוא שבענין זרק כלי מראש הגג פסקו שהשני פטור מטעם מנא תבירא תברי אלמא בתר מעיקרא אזלינן ואחר שכן אף בכאן היה לנו לחייבו נזק שלם אף בלא אזיל מיניה מיניה וא"כ מה הוצרכו להביא דאזיל מיניה מיניה ושמא בזרק כלם פוסקים בתר מעיקרא להקל אצל המשבר ובזו פוסק בתר השתא להקל אצל בעל התרנגול לדונו בצרורות זיל הכא לקולא וזיל הכא לקולא הואיל ולא נתבררה השאלה בסוגיא זו אלא שהשיבו בה דרך דחייה ומשא ומתן ולדעת זה יש לומר שעל הדלי אינו חייב נזק שלם אא"כ אזיל מיניה מיניה והוא שהיה הדלי מתגלגל אחר נפילתו והיה התרנגול נוגע בו בגלגולו ומסייע בדחייתו עד שנעשה הנזק בנגיעת גופו וכן דרסה על הכלי ונתגלגל ונשבר במקום אחר אינו משלם אלא חצי נזק וכן זרק כלי מראש הגג פטור אף הראשון שהרי הוא אומר שמא אחר הסוף אנו הולכין וכן השני פטור שמא אחר העקר אנו הולכין אלא שבכלם אם תפש הניזק את השאר אין מוציאין מידו ומ"מ כל שלא קדם אחר ושברו חייב הראשון אף אם אתה אומר בתר השתא אזלינן שאין דין צרורות באדם:

לא היה חבל זה כרוך בלישה הרי זה משונה ואף על החבל אינו משלם אלא חצי נזק מתולדת קרן ועל הדלי אף לדעת הפוסקים בתר מעיקרא אזלינן יש אומרין בזו שאינו אלא בחצי נזק הואיל והחבל משונה אף הדלי משונה וכן כתבו גדולי הדורות שלפנינו ומ"מ אחר שנפל הדלי מתגלגל ומסייע התרנגול בגלגולו ונשבר אף בזו הם מפרשים שמשלם נזק שלם ואפשר שלדעת זה הביאו גדולי הפוסקים דאזיל מניה מניה ולא יראה לי כן אלא הואיל ובתר מעיקרא אזלינן חייב על הדלי נזק שלם אף בלא אזיל מיניה מיניה מכיון שנפסק דרכו בנפילת הדלי והרי הוא כתרנגול שהושיט ראשו בכוס שהיו בו זרעים והכניס ראשו בו ותקע בו ונשבר שמאחר שדרכו להכניס שם הראש אחר שיש שם זרעים אע"פ שאין השבירה בתקיעה מצויה אלמלא שאנו באים בה מטעם צרורות

היינו מחייבין אותו בנזק שלם אלא שמדין צרורות אנו מחזירין אותו לחצי נזק ובזו הואיל והפקענו ממנה דין צרורות הואיל ובתר מעיקרא אזלינן כמו שביארנו למעלה אף הוא חייב נזק שלם:

דלי זה שנשבר ונתז ממנו שבר ונפל השבר על כלי אחר ושברו הרי זה בחצי נזק כדין צרורות נתז מאותו כלי שני שבר אחר ושבר כלי שלישי וכן הרבה בכלם משלם חצי נזק שאין חלוק בין כחו לכח כחו אלא הכל בחצי נזק:

חצי נזק צרורות כבר בארנו בפרק הראשון שתולדה של רגל היא ומשתלמת מן העליה ולא מגופו לבד כדין חצי נזק של קרן:

כלב שנכנס בחצר הניזק ונטל משם חררה עם גחלים שעליה והניחה שם על גבי גדיש ואכלה והודלק הגדיש ונשרף על החררה משלם נזק שלם שזהו דרכו והוא שן בחצר הניזק וכן על גדיש שבמקום חררה אבל מה שנשרף מן הגדישין ממקום חררה ואילך על ידי הולכת הרוח אינו חייב אלא בחצי נזק אלא שאם הוא על ידי שנוי הרי הוא כשור שהזיק בקרנו ואין חיובו אלא מגופו ואם הוא בלא שנוי ומטעם צרורות הרי זה משלם מן העליה ולמטה יתבארו עוד פרטים בדבר זה:

כבר פסקנו שקרן אף בחצר הניזק אינו משלם אלא חצי נזק ומ"מ אף לדעת הפוסקים שהיא משלמת נזק שלם בחצר הניזק כר' טרפון מ"מ אינה משתלמת אלא מגופו כמו שיתבאר למטה המועד משלם נזק שלם מן העליה ולא סוף דבר שהתשלומין הבאים מצד ההעדה משלם מן העליה אלא אף חצי נזק הבא מצד התמות ואין אומרים צד תמות במקומה עומדת:

דף יח:

צרורות כבר ביארנו שהם תולדה של רגל לשלם מן העליה וליפטר ברשות הרבים מעתה אין בהם העדה שאע"פ שהתיזה כמה פעמים אינה אלא בחצי נזק שאין העדה אלא במכוין להזיק והוא הקרן ותולדותיו וכן אם התיזה צרור על ידי שנוי אין אומרים שהשנוי ישנה את הדין מחצי נזק לרביע נזק כדין שנויין שמביאין דין נזק שלם לחצי נזק אלא שכל שהם צרורות כדרכם משלמין חצי נזק מתורת צרורות מן העליה ובחצר הנזק וכל שיש בהם שנוי משלמין חצי נזק מדין קרן מגופו ואף ברשות הרבים וגדולי המחברים נראה שנסתפקו בפסק זה אם יש שנוי אם לאו ומעמידין את התשלומין ברביע נזק ואם תפש הרביע האחר שאין מוציאין מידו ואין דבריהם נראין:

בהמה שהטילה גללים לעיסה אם היה המקום דחוק לה עד שהיא מוכרחת בכך הרי זה בדין צרורות ומשלמת חצי נזק מן העליה ופטורה ברשות הרבים ואין בה העדה ואם אין מקומה דחוק משונה הוא והרי הוא תולדה של קרן ומשלמת חצי נזק מגופה וחייבת ברשות הרבים ויש בה העדה:

תרנגול שהוציא ראשו לאויר כלי ותקע בו ושברו מכח הצוחה וכן בדרך זה סוס שצנף וחמור שנער ונבקע הכלי לקולם אם הוא בכלי אוכלין הראויים להם הרי זה דרכם ומשלמין חצי נזק מדין צרורות ואם אין שם אוכלין הראויים להם הרי זה משונה ומשלמין אותו חצי נזק מדין קרן וחייבין ברשות הרבים ומשתלמין מגופם ויש בהם העדה וחכמי הדורות שלפנינו פירשו בכל אלו שאם אין שם אוכלין שאין משלמין אלא רביע נזק ואם תפש הרביע האחר שאין מוציאין מידו וכל זה מפני שנסתפק להם אם יש שנוי בצרורות אם לאו ואין דבריהם נראין לי שהרי כל אותן השאלות כלן סובבות אם הצרורות מתולדת קרן או מתולדת רגל ומאחר שנתברר שתולדת רגל הן אין לנו בהן לא העדה ולא שנוי:

דף יט.

בהמה שהיתה מהלכת במקום שאי אפשר לה בלא התזת צרורות ומ"מ התיזתם עכשו על ידי ביעוט ושברה את הכלים נסתפק הדבר אם דנין אותו בצרורות הואיל ואי אפשר לה בלא התזה או אם דנין אותה בתולדה של קרן ומ"מ במקום שאפשר לה בלא התזה אם בעטה והתיזה הרי זה תולדה של קרן וחייבת ברשות הרבים ואם התיזה בלא בעוט הרי הן צרורות והן תולדה של רגל ופטורה ברשות הרבים:

ואם התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד חייבת ואם התיזה ברשות היחיד והזיקה ברשות הרבים פטורה הכל הולך אחר מקום ההזק דרסה על הכלי ושברתו ונפל משבריו על כלי אחר ושברו על הראשון משלם נזק שלם ועל השני משלם חצי נזק כמו שבארנו אלא שמ"מ דוקא ברשות הניזק אבל אם כלי ראשון ברשות הרבים ושני ברשות היחיד על הראשון פטורה ועל השני משלם חצי נזק:

דף יט:

בהמה שכשכשה בזנבה ושברה את הכלים הרי זה תולדת רגל שכך דרכה ואין אדם מצוי לאחוז בה ולעכבה שלא לכשכש עד שנדון את הכשכוש בשנוי ומ"מ אם כשכשה ביתר ממה שדרכן בכך נסתפק הדבר אם נדון את הכשכוש כקרן הואיל ומשונה הוא אם

לאו וכן אם כשכשה בכל דבר שיש קצת שנוי בכשכושו אלא שאין כונתו להזיק נסתפק הדבר אם נדון ברגל או בקרן וכל ספיקות שבדברים הללו מקילין בה אצל הנתבע ואם תפש התובע אין מוציאין מידו:

המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השני והוא בדין העדת השן ואמר על זה כיצד השן מועדת לאכול את הראוי לה הבהמה מועדת לאכול פירות או ירקות אכלה כסות או כלים משלם חצי נזק במה דברים אמורים ברשות הנזק אבל ברשות הרבים פטור ואם נהנית משלם מה שנהנית כיצד משלם מה שנהנית אכלה מתוך הרחבה משלם מה שנהנית מצדי הרחבה משלם מה שהזיקה מפתח החנות משלמת מה שנהנית מתוך החנות משלמת מה שהזיקה אמר הר"ם מה שאמר בד"א הוא חוזר על מה שאמר אכלה פירות או ירקות אבל אם אכלה כסות או כלים ואפילו ברשות הרבים חייב חצי נזק כי דרך בני אדם להניח כסות וכלים ברשות הרבים כפי צורך השעה ופירוש מה שנהנית כי ישלם מנכסיו מה שראוי לשיעור אותה אכילה מן הדבר שדרך אותה בהמה לאכלו כגון חמור שאכל עשרה ליטרין תמרים ישלם בעל אותו החמור דמי עשרה ליטרין משעורים ואם היו השעורים יקרים יותר משלם דמי התמרים בלבד ועל זה הדרך תקיש ותדין וכשהניחה תוך הרחבה ונטתה אצל הצדדין ואכלה אז משלם מה שהזיקה:

אמר המאירי כיצד השן מועדת והוא משיב לאכול את הראוי לה כגון פירות וירקות הא באכילת מה שאין ראוי לה כגון כסות וכלים אינו נקרא שן אלא תולדת קרן שכל שכונתה להזיק ולא להנאת עצמה אינו נקרא שן אלא קרן וזה שחזר ואמר הבהמה מועדת לאכול פירות וירקות אבל בכסות או כלים דוקא בחצי נזק אינו ביאור למה שאמר אלא שתפש אחת מהן לחיה ואחת מהן לבהמה כמו שביארנו שבכל ענינים אלו חיה ועוף כבהמה:

במה דברים אמורים ברשות הניזק הא ברשות הרבים פטור פי' בפירות וירקות ובכל מה שנקרא שן או תולדת שן שהשן והרגל היזקן מצוי עד הרבה ואם יתחייבו ברשות הרבים לא הנחת ממון אצל בעל בהמה הא אכלה כסות או כלים הרי זה קרן ואף ברשות הרבים חייב:

ואם נהנית משלמת מה שנהנית פי' שן שפטרנו היזקה ברשות הרבים מ"מ משלמת מה שנהנית שאם הוא רגיל להאכילה קב שעורים בכל לילה ואכלה סאה של זה משלם מיהא אותו קב שהיה רגיל ליתן לה ואינו צריך עכשו ופירשו בגמרא שאף אם לא היה רגיל להאכילה שעורים כלל אלא תבן או עמיר משלם לו מחיר קב שעורים בזול ר"ל פחות משליש מכדי שוויו שאנו אומרים בכל אדם הנמנע מלהאכיל שעורים לבהמתו

שאלו ימצא שעורים בזול שהזכרנו שהוא נותן כדי לחזקה עד שתסבול עליו כראוי ולפי דרכך למדת שאם אכלה דברים הרעים לה פטורה מכלום:

כיצד משלמת מה שנהנית כלומר איזה מקום נדון ברשות הרבים לחייבו במה שנהנית לבד עד שכל שלא יהא בדרך זה ולא נידון ברשות הניזק לחייבו בנזק שלם אע"פ שאינו רשות היחיד גמורה ואמר שאם אכלה מתוך הרחבה הן דרך הלוכה הן שעמדה פטורה ומשלמת מה שנהנית ופרשו בגמרא לדעת שמואל שהלכה כמותו שאפילו היו הפירות בצדי הרחבה והבהמה עומדת ברחבה ומחזרת ראשה מן הרחבה לצדי הרחבה ומזקת פטורה ואינה משלמת אלא מה שנהנית ומה שאמר מצדי הרחבה משלמת מה שהזיקה פי' שיצאה לה כלה מן הרחבה ונכנסה בצדי הרחבה וצדי הרחבה הוא קרן זוית שברחבה עד שבזמן שעוברין ושבים דוחקים את הרחבה נכנסים הרבה בני אדם לשם עד שיעבור דוחק שברחבה ויש באותם צדי הרחבה חנויות מכאן ומכאן ופתחיהם פתוחים לצדי הרחבה ובעלי החנויות משתמשים באותם צדי הרחבה ואין כח לבני רשות הרבים לעכבם וכן אם דחקו בני רשות הרבים ועמדו לשם אין בני חנויות יכולין לעכבם ולדעת שמואל כל שהבהמה עוברת ברחבה והפירות בקצת צדי הרחבה עד שבהחזרת ראשה יכולה לאכול מהם הרי זה נקרא רשות הרבים אבל מה שבפנים משפת צדי הרחבה עד שאין הבהמה מגעת להם מן הרחבה אף בהחזרת ראשה אא"כ נכנסה כלה לשם הרי זה רשות הנזק ומשלמת נזק שלם מפתח החנות וכו' פי' לא על פתח חנויות שבצדי רחבה הוא חוזר אלא על חנויות הפתוחים לרשות הרבים גמורה וזה הניח פירותיו בפתח החנות עד שאין דרך הבהמה לעבור כל כך סמוך לפתח ואין אכילתה מצויה לשם אלא בהחזרת ראשה ואעפ"כ פטורה שרשות הרבים הוא אבל מתוך החנות משלמת מה שהזיקה ולדעת רב שהיה מחייב במחזרת מפרש פתח חנות זה בדרך שאין שם החזרת הראש וכגון שהיה חנות זה בסוף מבוי שאינו מפולש בבית שבכותל אמצעי והדרך מתעקם לשם למבוי אחר ונמצא שבפתח חנות זה אוכלת בלא החזרה ואח"כ מתהפכת לשביל האחר כגון זה [ראה הציור בשטמ"ק] ומ"מ אין אנו צריכין לכך שהלכה כשמואל:

ויש מפרשים בחיוב מחזרת טעם אחר והוא שההחזרה משונה אצלם ובאים בחיובה מטעם קרן ויראה לי לדעתם שמה שאמר משלמת מה שהזיקה פירושו לפי מה שהזיקה ומ"מ דוקא חצי נזק כדין קרן ולא עוד אלא שהם פוסקים כרב לחייב במחזרת ממה שאמרו בגמרא איכה דאמרי מחזרת לכולי עלמא חייבת ועיקר הדברים כמו שכתבנו ואע"פ שבכל מקום אנו אומרים הלכה כאיכא דאמרי אני אומר שבכאן הרי בסוף הסוגיא

אמרו מחזרת או כרב או כשמואל שהורה שהמחלוקת עדין במקומה עומדת ורב ושמואל בדיני הלכה כשמואל:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

חיה שנכנסה לחצר הניזק וטרפה בשר על הדרכים שדרכה לטרוף כמו שבארנו בסוף פרק ראשון משלמת נזק שלם ואם על הצדדים שאין דרכה לטרוף כגון ארי לאכילת עצמו וכמו שבארנו בפרק ראשון הרי זה תולדות קרן וחייב ברשות הרבים ודינו בחצי נזק:

בהמה שאכלה אוכלין שאינה רגילה בהם אלא שמ"מ אוכלת היא אותם על ידי הדחק ר"ל כשהיא רעבה אין אכילתם נקראת שנוי ולא הופקע הזיקה מדין שן ומעתה פרה שאכלה שעורים שהן מאכל חמור או חמור שאכל כרשינין שהוא מאכל פרה וכלב שלקק את השמן וחזיר שאכל חתכה של בשר שאע"פ שלענין מדורות [הגויים] אמרו כל מקום שחולדה וחזיר מצויים שם אין צריך בדיקה דוקא בנפלים מתוך רכותם אבל חתכה של בשר אינו רגיל בה אלא על ידי הדחק ומ"מ הואיל ואוכלה על ידי הדחק אכילה היא וכן חתול שאכל תמרים וחמור שאכל דגים וחיה שאכלה פת או בשר ותבשיל אפילו בשר מבושל שאין דרך חיה לאכלו בכל אלו וכל כיוצא בהן ברשות הניזק משלמת נזק שלם שאין שנוי זה מפקיעה מדין שן ואף לדעת האומר בפרק כלל גדול שבת ע"ו א' אכילה על ידי הדחק [לא] שמה אכילה דוקא לענין הוצאה שהוא מצריך לדבר חשוב וראוי להצניע לאכילה אבל מ"מ אין שנוי באכילתה:

ואם אכלה ממקום שאין אכילתה מצויה לשם כגון שבאו בשלחן שבני הבית אוכלין לשם ואכלו הרי זה משונה והם בדין קרן וכמו שאמרו בסוגיא זו בבהמה ובפתורא ויש חולקין לומר שלא נאמר כן אלא דרך דחק ושנוייא בעלמא ולדעתם כל שאין משנים באכילה אע"פ שמשנים מצד המקום אינו שנוי ויראה כדעת ראשון ומאחר שתרצו בה בפתורא אלמא פשיטא ליה דמשונה הוא אלא שיש גורסין בפתותא והיא פת הצנומה בקערה שאין דרך אכילתה בכך וכל שמשנין באכילתם כגון ארי בטרפה וכן כלב שאכל את הכבשים הרי זה משונה ודינו כדין קרן כמו שהתבאר:

דף כ.

כלי שהיו בו אוכלין הראויין לבהמה ואכלה הבהמה מהם ובשעת אכילתה שברה את הכלי אין זה שנוי והרי הוא משלם נזק שלם על הכל וברשות הרבים פטור ואם אחר

האכילה שברה את הכלי הרי זה משונה והוא בדין קרן לשלם חצי נזק מגופו ובמקום שדנין בו דיני קנסות וכן כל כיוצא בזה:

מעשה היה בלפת שהיה מונח על פי חבית והיה שם תיש ונסתרך בחבית לעלות על הלפת ואכל את הלפת ושבר את החבית וחייבוהו על הכל נזק שלם הואיל והתיש דרכו להסתרך מכיון שדרכו לאכול את הלפת דרכו לחזר אחריו אף בדרך סרוך וחייב על הלפת מדין שן ועל החבית מדין רגל וכן כל כיוצא בזה:

בהמה שהיתה מהלכת ברשות הרבים ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה בין דרך הלוך בין בעמידה פטורה שזהו דרכה ודינה כדין שן ברשות הרבים ואם קפצה כלה על גבי חברתה ואכלה שם חייבת נזק שלם גב חברתה בשקפצה כלה עליה הרי הוא נדון כחצר הניזק וכן מי שהיתה קפתו מופשלת לאחוריו ופשטה בהמה צוארה ואכלה ממנו פטורה ואם קפצה על האדם או על הקופה שעליו ואכלה לשם חייבת נזק שלם זו היא שיטתנו ושטת גדולי הפוסקים ולענין ביאור אילפא קאמר לה באכלה על גב חברתה אף בלא קפיצה ור' אושעיא פליג בהדי' דדוקא בקפיצה דקיימא כלה עלה אבל שלא בקפיצה לא הויא חצר הניזק והוה ליה שן ברשות הרבים ופטורה וכן בהיתה קופתו מופשלת לאחוריו וכדרבא דמפרש לה בקופצת והכי הלכתא:

וקצת רבותינו הצרפתים תופשים בזה שטה אחרת לומר שאף בלא קפיצה חייבת באלו נזק שלם שכל שפשטה צוארה ואכלה על גבי חברתה או בתוך קפתו של אדם חצר הניזק הוא אבל אם קפצה הרי זה שנוי ואינה חייבת אלא חצי נזק ומדין קרן וכן אם אכלה ברשות הרבים דרך קפיצה לא דרך הלוך ולא דרך עמידה הרי זה בדין קרן ומשלמת חצי נזק ולענין ביאור לשטה זו אלפא ור' אושעיא לא פליגי כלל אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והוא שאלפא מחייב בלא קפיצה דכל גב חברתה אף בלא קפיצה חצר הניזק היא וכשבא לסמכו מההיא דקופתו מופשלת לאחוריו דחייבת לאו מדין חצר הניזק דאפילו בלא אכלה מתוך הקפה קאמר הכי ובקופצת ובחצי נזק מדין קרן וכדר' אושעיא דפריש לה רבא בקופצת ולענין חצי נזק:

בהמה שנטלה פירות מרשות הרבים ונכנסה לחצרו של בעל הפירות ואכלתם שם או שהוציאתם מן הבית ואכלתם ברשות הרבים יראה לי שהכל הולך אחר האכילה ואם נטלה מרשות הרבים ואכלה ברשות הניזק חייב ואם הוציאה מרשות הניזק ואכלה ברשות הרבים פטורה וראיה לדבר ממה שאמרו למטה בכלב שנטל חררה אילימא דאכלה בגדיש דעלמא והא בעינא ובער בשדה אחר וליכא אלמא אע"פ שהוציאה מרשות הניזק הואיל ואכלתם ברשות הרבים פטורה וההפך להפך וכן אם היתה הבהמה ברשות

הניזק והפירות בחוץ והוציאה ראשה ואכלה בחוץ או שהיתה הבהמה בחוץ והכניסה ראשה לחצר הניזק והיו שם פירות ואכלה יראה לי שהכל הולך אחר מקום אכילתה וראיה לדבר מה שאמרו במשנה מתוך החנות משלמת מה שהזיקה אע"פ שגופה ברשות הרבים ודין מחזרת אין כאן שאין דין מחזרת ברשות הניזק גמורה או ברשות הרבים גמורה אלא בצדי רחבה או בפתחי חנויות כמו שבארנו:

ושני דינין אלו לא נכנסו בשאלת מתגלגל כלל ומה שנכנס בשאלה זו הוא שהיתה הבהמה מתגלגלת באכילתה ממקום למקום כגון שהיתה הבהמה בפנים והפירות מקצתן בחוץ ומקצתם בפנים והתחילה לאכול בפנים מה שבפנים ואח"כ נתגלגלה והוציאה ראשה ואכלה מה שבחוץ בחוץ או שהיתה עומדת ברשות הרבים ואכלה את שבחוץ בחוץ ואת שבפנים בהכנסת ראשה בפנים ונסתפקו בה ממה שאמרו משאוי מקצתו בפנים ומקצתו בחוץ אכלה בפנים חייבת אכלה בחוץ פטורה ר"ל התחילה לאכול בפנים חייבת אף על מה שבחוץ שכולה אכילה אחת היא ואחר תחלתה אנו הולכים וכן בדרך זה אם התחילה לאכול בחוץ פטורה אף על מה שבפנים אלא שחזרו ופירשו בה על מה שבפנים חייבת אע"פ שהתחילה לאכול בחוץ על מה שבחוץ פטורה אע"פ שהתחילה בפנים ומ"מ רבים פסקו שאם המשאוי הזה אוכל שכולו אחד כגון שחת שמקצתו בפנים ומקצתו בחוץ הולכין אחר תחלת אכילה הואיל וכלו נגרר אחר תחלתו אע"פ שאירע ולא גררו אלא שאכלו במקומו דנין אותו כנגרר אחר המקום שהתחיל לאכול בו:

וגדולי המחברים אני רואה שנסתפקו בדברים שהחלטנו ענינם אם לחיוב אם לפטור וכן חכמי הדורות שלפנינו ראיתי דבריהם מבולבלים בשמועה זו ומפרשים אותה באותם הדרכים שהחלטנו ענינם אם לחיוב אם לפטור ועיקר הדברים כמו שכתבנו:

ומתוך פסק שכתבנו אתה מבין ביאור השמועה על אפניה לפי מה שרמזנו ועיקר הגירסא בזה היכי דמי מתגלגל כגון דקא אכיל ברשות היחיד ומיגלגל ואתי מרשות היחיד לרשות הרבים פירוש שהתחילה לאכול ברשות היחיד והוא הדין להפך זה כמו שבארנו ת"ש וכו' אכלה בפנים וכו' מאי לאו אפילו מתגלגל ופי' אכלה בפנים התחילה לאכול וכו' וגדולי המפרשים מאריכים בפירושים אחרים ועיקר הדברים כמו שבארנו:

כבר בארנו במשנה שאם אכלה כסות או כלים ברשות הרבים חייבת שאכילה זו משונה היא ותולדת קרן ודינה בחצי נזק ואין הלכה כדברי האומר אכלהו כלומר שאף בכסות או כלים פטור אלא בכסות וכלים מיהא אף ברשות הרבים חייב מדין קרן שמא תאמר והלא דבר ברור הוא שכל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור וזה שהניח כסות או כלים

ברשות הרבים משנה הוא והיה ראוי לפטור זה המשנה בו תדע שאין זה משנה שאדם עשוי ליפש ולהניח כסותו ולגינו ברשות הרבים:

שתי פרות ברשות הרבים אחת רבוצה ואחת מהלכת בעטה רבוצה במהלכת חייבת חצי נזק ולא עוד אלא שאם בעטה מהלכת ברבוצה חייבת ואין אומרין שהרביצה משנית היא ומכיון שהוא משנה כל שבא אחר ושנה בו פטור שמ"מ אם הלכה עליה והזיקתה דרך הלוכה היינו אומרין כן כדי לפטרה אע"פ שהיתה יכולה לילך מן הצד אבל בעטה בה למה ולשון הגמרא בזה למטה בפרק זה כ"ד ב' נהי דאית לך רשותא לסגויי עלאי לבעוטי בי לית לך רשותא:

מה שבארנו במשנה שבהמה שאכלה ברשות הרבים אע"פ שפטורה משלמת מ"מ מה שנהנית ופירשנו בה שאע"פ שאינו רגיל להאכילה שעורים משלם דמי שעורים בזול יש שחולקין בה לפסוק שאינו משלם אלא דמי עמיר ר"ל מה שדרכו להאכילה שאינו צריך לכך עכשו ואם אינו רגיל להאכילה אלא תבן אינו משלם אלא פרוטה שהיה צריך לה לתבן והדברים נראין לפסוק דמי שעורים בזול על הדרך שבארנו במשנה וכן פסקו גדולי המפרשים:

הדר בחצר חברו שלא מדעתו אם היתה החצר עומדת לשכירות בין שהיה הדר בו עשוי לשכור שנמצא נהנה בין שאינו צריך לשכור שנמצא שאינו נהנה מ"מ הואיל והאחר נמצא חסר חייב להעלות לו שכר ובתוספות פוטרין כל שלא נהנה ואינו נראה כן אלא שהם מביאין ראיה מפרק הבית והעליה בשמועת ר' יהודה אומר אף זה מעלה לו שכר אלא שאין בה הכרח ועיקר הדברים כמו שכתבנו הא אם לא היה חצר זה עשוי להשכיר אפילו היה הדר בה צריך לשכור ונמצא נהנה פטור שהרי זה נהנה וזה לא חסר וכל שכן אם זה גם כן אינו עשוי לשכור שנמצא זה אינו נהנה וזה אינו חסר ולא עוד אלא שהועילו שהבית כל שאין אדם דר בו שאלה והשתוממות מצויין בה ודירת האדם מועלת בו מכמה פנים ואפילו היה משתמש בה הלה מקודם בתבן ובעצים ובדומה לזה מ"מ הדירה מחזקתו ומעמידתו בישובו:

דף כ:

ראובן שהיו שדות של שמעון מקיפים את שדהו משלש רוחותיו ועמד שמעון וגדר בינו לבינו בכל השלש רוחות אין מחייבין את ראובן לפרוע בהם כלום הואיל ולא גדר מצד הרביעית לא הועילו כלום הא אם נגדרה הרביעית בין שגדרה מקיף בין שגדרה ניקף מגלגלין עליו את הכל ודבר זה יתבאר בריוח במסכת בבא בתרא פרק ראשון:

הבית והעליה של שנים שנפלו ואמר בעל העליה לבעל הבית לבנות והוא אינו רוצה לבנות הרי בעל העליה בונה את הבית ויושב בתוכו עד שיתן לו הוצאותיו ויבנה עלייתו ואינו מנכה לו בשביל דירתו כלום ואפילו בבעל הבית העשוי להשכיר ואין דנין אותו כהלוהו ודר בחצרו שצריך להעלות לו שכר מחשש רבית כמו שיתבאר ואין הלכה כר' יהודה שאמר שצריך להעלות שכר מתורת דר בחצר חברו שהבית משועבד הוא לעליה ומתוך שעבוד שיש לו עליו הוא יורד לדירתו ודבר זה יתבאר בריוח במסכת בבא מציעא פרק אחרון:

גזבר של הקדש שנטל אבן או קורה של הקדש לא מעל שהרי אף קודם נטילתו ברשותו היתה עומדת ואין כאן שום חדוש והוא עצמו לא נהנה נתנה לחברו הואיל וקנאה חברו בשנוי רשות מעל זה הראשון שהוציאה לחולין לא נתנה לחברו אלא שבנאה בתוך ביתו מעל הואיל ובמקום הקבוע הניחה הרי זה נהנה ומעל ואם הניחה במקום שאינה קבוע שם כגון על פי חלון או ארובה ולא חברה לא מעל עד שיהנה בפרוטה והוא שידור תחתיה או שישתמש בכדי שווי פרוטה מפני שאין כאן הנאה נכרת ואין מכאן קושיא למה שכתבנו שהדר בחצר חברו שלא מדעת אין צריך להעלות לו שכר כלומר שהרי דירתו מחייבתו בקרבן מעילה והיה לנו לומר שאף בשכר כן שההקדש מ"מ אין ראוי לומר בו שלא מדעת והוא שאמרו הקדש שלא מדעת כהדיוט מדעת דמי כלומר כהדיוט שהתנה עמו לדור בחצרו בשכר:

דף כא.

מי ששכר בית מראובן ונמצא שהוא של שמעון אם היה חצר שאינו עומד להשכיר פטור שהרי ראובן אין לו בה כלום ושמעון לא השכירו לו וכל הדר בחצר חברו שלא מדעתו אם אין חצרו עשויה להשכיר פטור ומ"מ אם היתה עשויה להשכיר מעלה השכר לשמעון ואם פרעו לראובן שמעון מוציא מידו ויחזור הוא ויתבע לראובן וכן הדין בשכרו מבני העיר במחשבת שאין לו בעלים ונמצאו לו בעלים:

מי שירד לחורבה של חברו שלא ברשות ובנה שם בית ודר בה אם מצד הבנין הם נזקקים לדין אם רוצה לפרוע שמין לו ויד הבונה על התחתונה אם לשבח אם להוצאה ואם לא נתפייס עמו וגדר בה בעל הקרקע שנמצא שגלה דעתו שכבר הוא רוצה במה שבנה הלה שמין לו ויד הבונה על העליונה ומ"מ יכול הבונה לומר עצי ואבני אני נוטל וכן האחר יכול לומר לו טול עציך ואבניך ודבר זה יתבאר במסכת בבא מציעא אבל לענין העלאת שכר הואיל ולא היה בנוי לא היה עומד להשכיר ומ"מ אם היה משכירה קודם בנינו

בדמים קלים לדלת עם הארץ ולגרים המתגוררים בכאן אנו אומרים לבונה שיתפשר עמו מאותו שכירות ואם אינו רוצה נזקקים לו ואם לא היה משכירה כלל פטור מכל וכל:
מי שכנס לתוך שלו ובנה והקצה מקום מרשותו לרשות הרבים כדי להשתמש בו להרבה דברים והרי מן הסתם הופקר לרשות הרבים להלך בו אלא שהוא מונעם מלעשות שם שום קבע והוא מיחד שם כל מה שהוא רוצה דרך קבע ואין בני רשות הרבים יכולים לעכב עליו ומתוך כך הרי זה חצר הניזק ובהמה שאכלה פירותיו לשם חייבת בנזק שלם ואע"פ שהיה לנו לומר שזה כמפקיר רשותו ולא הפקיר בורו שהוא חייב בנזקי הבור הואיל והפקיר רשותו כמו שהתבאר שהם אומרים הואיל והורשנו בהליכה עליך לשמור את בורך והיה לנו לומר בכאן בדרך זה הואיל ויש לנו רשות להלך שמירת פירותיך עליך אין הנדון דומה לראיה שהבור אין הבהמה מרגשת בו ונופלת אבל בזו הרי מדעתה היא אוכלת והואיל ואותו רשות מיוחד לו לפירות לענין שן הרי הוא כחצר הניזק ומעתה אם הוחלקה בהן יראה לי שפטור הואיל ולא הפקירו לגמרי ולגבי שן הוא חצר הניזק אין מחייבין אותו בכך:

דף כא:

המשנה הרביעית והיא מענין משניות שלפניה אלא שאחר ששנה דין העדת רגל ושן רצה לפרוט את שניהם בקצת בהמות כדינים מחודשים והתחיל במשנה זו בענין רגל ואמר הכלב והגדי שקפצו מראש הגג ושברו את הכלים משלם נזק שלם מפני שהם מועדין אמר המאירי פי' שהניחום בעליהם בראש הגג הסמוך לחצרו של זה וקפצו בחצר ושברו את הכלים בקפיצתם עליהם משלמין נזק שלם שהרי דרכן בכך ונזקי רגל בחצר הניזק הם ופרשו בגמרא שאפילו לא קפצו אלא שנפלו עליהם ושברום חייב ואע"פ שהנפילה אונס היא הא מ"מ תחלתו בפשיעה שהיה לו להעלות על לב שיקפצו וישברו ואע"פ שמ"מ לא מצד פשיעתו נשברו אלא מצד אונס אחר הא מ"מ כל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב והרי ההיזק נגרר אחר תחלתו שהוא הקפיצה שדרכו בכך ומ"מ אם היו הכלים סמוכים לכותל כל כך שאין דרך הקופץ להיות קפיצתו מזדמנת עליהם אלא חוץ להם ונפלו עליהם ונשברו פטורים שהרי תחלתו וסופו באונס וזהו שאמרו בגמרא כאן דמקרבי כלים וכו' דכי קפצי לבראי קפצי ונמצא שאף לענין הקפיצה אונס הוא ונמצא תחלתו וסופו באונס ודין חצי נזק אין כאן שהרי אין כונתה להזיק ויש חולקין לחייב בחצי נזק ואין נראה לי:
זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

זה שביארנו בזמן שהכלים קרובים לכותל ונפלו עליהם שהוא פטור כבר בארנו הטעם מפני שהנפילה אינה מצויה ולא היה לו להעלותה על לב והקפיצה אינה מזקת להם דלבראי קפצי ונמצא תחלתו וסופו באונס הא אם היתה הנפילה ראויה לו להעלותה על לבו כגון שהיה הכותל רעוע או שהיה צר כל כך שאין הליכת הכלב לשם מצויה בריוח הרי זה תחלתו בפשיעה ואפילו נפלו שלא מצד רעיעת הכותל או צרות שבה חייב שכל שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב:

הכלב והגדי שדלגו מגבוה לנמוך דרך הלוכם והוא הכלב בסירוך והגדי בקפיצה חייבים נזק שלם שזהו דרכם והרי הוא רגל בחצר הניזק דלגו מלמטה למעלה אף בדרך זה אין זה דרכם והרי הוא תולדת קרן ומשלמין חצי נזק וכן אם דלגו בהפך דרכם והוא הכלב בקפיצה והגדי בסירוך אף ממעלה למטה תולדות קרן היא ומשלמין חצי נזק ואע"פ שתחלתו בפשיעה שמה שדרכו בכך אין אומרין דין תחלתו בפשיעה וסופו באונס מפשיעה שבנזקי רגל לאונס שבנזקי קרן שאם כן אף כל קרן בחצר הניזק תחלתו בפשיעה הוא מענין רגל ושן וכן ארי שנכנס לחצר הניזק וטרף ואכל יתחייב נזק שלם שהרי תחלתו בפשיעה לענין שהוא דורס ואוכל וגדולי הפוסקים תופשין בזה שטה אחרת מפני שהם גורסים בברייתא בין שדלגו מלמעלה למטה בין מלמטה למעלה חייבים ומפרשים שכל שלא שינו בדלוגם בסירוך וקפיצה מלמטה למעלה חייבים חצי נזק אבל מלמעלה למטה חייבים נזק שלם שמלמעלה למטה דרכם הוא בכל דלוג ואין דבריהם נראים:

ודברים אלו צריך לעיין בהם בגבהו של כותל כמה הוא וכל שהוא יוצא בה מגדרו של עולם נעשה שנוי ומוציאו מכלל רגל כמו שיתבאר:

אדם ותרנגול שדלגו ושברו בין מלמעלה למטה בין ממטה למעלה חייבים נזק שלם אדם מפני שהוא מועד לעולם בכל דבר שהוא מזיק בו ואין שנוי אצלו בשום הזק אלא מועד הוא לכלם ותרנגול מפני שדרכו בין מלמעלה למטה בין ממטה למעלה:

המשנה החמישית והכונה בה להשמיענו בהעדת השן קצת דברים מחודשים ואמר על זה כלב שנטל את החררה מעל גבי הגחלים והלך לו לגדיש אכל את החררה הדליק את הגדיש על החררה משלם נזק שלם ועל הגדיש משלם חצי נזק אמר הר"ם חררה עוגה דקה ופעמים שהגחלים נדבקים בה וכשאכל אותה בגדיש והדליק הגדיש באותה גחלת הנה באכלו העוגה כדרכו ומשלם נזק שלם ובהדליק את הגדיש משונה ולפיכך ישלם חצי נזק:

אמר המאירי הכלב שנטל את החררה וגחלים עליה והלך לגדישו של בעל החררה ובשדה שלו ואכל את החררה והדליק את הגדיש על ידי הגחלת ואמר על זה שעל החררה משלם נזק שלם שאע"פ שגחלים עליה דרכו בכך ואין כאן שנוי ומתוך כך משלם נזק שלם הואיל ואכלה בגדיש של בעל החררה שהרי חצר הניזק הוא שכל רשות הניזק בכלל זה ואם היה הגדיש בקרקע של אחר הואיל והגדיש של זה ואכלה בתוך הגדיש יראה שכחצר הניזק הוא נדון ואע"פ שאין לנו הכרח מ"מ יראה שאין זה פחות מגב חברתה הא אם אכלה בגדיש דעלמא אעפ"י שהוציאה מרשות הניזק בתר אכילה אזלינן כמו שבארנו למעלה:

ועל הגדיש חצי נזק פרשוה בגמ' בשהניח על הגדיש את הגחלת עם החררה שאין כאן שנוי ומתוך כך על מקום הנחת הגחלת משלם נזק שלם כבחררה אבל על הגדיש כלו חצי נזק שצרורות של כלב הם ואע"פ שאין הגחלת מבעל הכלב שחיוב של אשו לא משום ממונו לבד הוא כנזקי שורו ובורו שלא נחייב אלא בעל הגחלת ולא המדליק בשלו בגחלת שאינו שלו וכן שבבהמה לא נחייב אלא בעל הגחלת אלא אף משום חציו כלומר שהמדליק הוא כזורק חץ בידים ובאדם הוא כאילו הוא מזיק בזריקת חץ אפילו הדליק בתוך שלו ובבהמה הם חצים שלה והם בדין צרורות ומשלם חצי נזק מטעם צרורות ובאדם שאין בו דין צרורות נזק שלם אע"פ שאין הגחלת שלו ומ"מ בכלב אם לא הניחה אלא אדי אדויי פי' שזרקה בפה או ברגל דרך שנוי הרי כל זה משונה ואף על מקום גחלת אינו משלם אלא חצי נזק ומדין קרן ועל שאר הגדיש חצי נזק גם כן שאין שנוי לצרורות לדון בהם רביע נזק ויש חולקים בזו כמו שהתבאר:

ודברים אלו בששמר בעל הגחלת את גחלתו כראוי ואין לך חיוב אלא אצל בעל הכלב והכלב חתר את הדלת ואעפ"כ אין זה משנה לדון בו דין חצי נזק אף במקום גחלת שסתם דלתות חתורות הן אצל הכלב הא אם לא שמר בעל גחלת את גחלתו חיוב חררה ומקום גחלת על בעל הכלב על החררה בנזק שלם ועל מקומה אם בנזק שלם בלא שנוי ואם בחצי נזק בשנוי וחיוב הגדיש על בעל הגחלת מדין ממונו הן באנחה אנוחי הן באדי אדויי למה שפרשנו בו שזרקה שזה חמור ממסרה לחרש ושוטה שהרי יש לו לשמרה מכל מה שמצוי ליטלה מביתו וחיובו בנזק שלם שכל שאתה מחייב בעל הגחלת אין לך אצל שנוי כלום שהרי מצד ממונו שהזיק אתה מחייבו ולא מצד הכלב שנדון בו כדין קרן או כדין צרורות שאין דין שנוי או דין צרורות אלא בנזקי בהמה אבל אם הוליכה בכל הגדיש אף בשלא שמר גחלתו בעל הכלב חייב נזק שלם מתורת בור ולא בעל גחלת והרי הוא כבורו המתגלגל שבארנו בו בפרק הראשון שאם הוא מזיק בעוד שהוא

הולך כח המגלגל הוא והוא חייב ובעל הבור פטור ומ"מ יש מפרשים שהולכה זו בכלל אדי אדויי היא ולא בדין בור וכל שלא שמר בעל גחלת את גחלתו חייב בעל הגחלת ואם שמרה חייב בעל הכלב על מקום גחלת חצי נזק ואין צריך לומר על הגדיש שהוא בחצי נזק לדעת זה וכן נראה מתלמוד המערב שהביאו לדעת ריש לקיש במקום אדייה אדויי במצית את האור על כל שבולת ושבולת והדברים נראין שאין להביא בכלל בור מה שהוא מתגלגל דרך שנוי וגדולי המחברים כתבו בזו שעל שאר הגדיש פטור ולא הבנתי דבריהם:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף כב.

גמל הטעון פשתן ועובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו בתוך החנות ודלקה בו נרו של חנוני ונשרפה הבירה בעל גמל חייב מפני שפשע והרבה במשוי יתר מכדי רחב רשות הרבים וחייב בין עמדה בין לא עמדה ודין חיובו הוא שעל מקום שלהבת ראשון נזק שלם ועל הבירה כלה שהם חצים של גמל וצרורות שלו חצי נזק ואם סכסך הפשתן בכל הבירה כגון שהבירה קטנה והפשתן מסתרך בכלה ר"ל שלא הלך האור מנסר לנסר אלא מאש הדלוק בפשתן נתלה האור בכל אחת מהם הרי כל הבירה מקום שלהבת ראשון וחייב בכלה נזק שלם:

הניח חנוני נרו בחוץ הרי נזק זה לבעל הנר ואם אין הבירה שלו אלא ששוכרה משלם נזק שלם על כלה אף בלא סכסוך שכל חצי אדם נזק שלם ואין דין צרורות אלא בבהמה ולא עוד אלא שאף על הפשתן חייב ומ"מ אם משא הפשתן ארוך כל כך עד שהוא נכנס ומסכסך כל הבירה שניהם חייבים שהרי שניהם פשעו זה בהרבאת המשאוי וזה בהוצאת נרו ונר חנכה אע"פ שהוציאו ברשות דינו כדין נר דעלמא שמ"מ היה לו לשמור את אשו שלא תזיק:

דף כב:

מי שהדליק את הגדיש והיה שם עבד ולא היה כפות והרי שהיה יכול לברוח ונשרף הגדיש והעבד חייב על הגדיש ועל כל מה שנשרף עמו כגון אם היה שם גדי כפות שהרי אינו חייב מיתה על העבד אחר שהיה יכול לברוח שנפטרהו מטעם אין אדם מת ומשלם ועל העבד מ"מ פטור ממיתה ומתשלומין שהרי היה יכול לברוח היה העבד כפות פטור

על הגדיש ועל כל מה שנשרף עמו אפילו היה שם גדי כפות שהרי חייב מיתה על העבד וקם ליה בדרבה מיניה ואפילו לא התרו בו שאינו נהרג מ"מ כל שאלו התרו בו פטור מתשלומין אף בשלא התרו בו פטור כל שיש שם דין מיתה אע"פ שאין שם מיתה אין בו תשלומין:

היה שם גדי ועבד ולא היה אחד מהם כפות חייב על הגדיש ומ"מ על הגדי פטור שהרי היה לו לברוח כמו שאמרנו בעבד ומה שאמרו בפרק זה שורו כממונו ואם הניח גחלת עליו ונשרף חייב טעם הדבר שהניחה על גבו בענין שלא היה השור יכול להפילה או ליטלה אבל בזו היה לו לברוח שהרי מטבעם לברוח מן המזיק ולבקש הנאות והוא הוא שהזיק בעצמו ואין המדליק חייב שהיה לו להעלות על לבו שיברח כמו שהיה ראוי לו מצד טבעו אם כן מה הוא שאמרו בכאן עבד כפות לו וגדי סמוך לו פטור שהדבר מוכיח שלא פטר בגדי הסמוך אלא בשהעבד כפות תדע שמשנה זו שנויה בדרך או או כלומר היה גדי כפות לו או עבד סמוך לו חייב פי' בגדי כפות לו חייב על הגדיש ועל הגדי בעבד סמוך לו חייב על הגדיש היה עבד כפות לו או גדי סמוך לו פטור אם בעבד פטור מן הגדיש ומן העבד בגדי סמוך פטור מן הגדי שהיה לו לברוח ומכאן אתה למד שאשו חייב אף משום חציו שאלו משום ממונו לבד לא נפטר מן הגדיש במיתת העבד שאלו שורו שהרג עבד וגדי לא נפטר הוא מן התשלומין לא מן העבד ולא מן הגדי שהרי אינו חייב מיתה מפני הריגת שורו:

כל שפטרנוהו מטעם קם ליה בדרבה מיניה לא סוף דבר בשהעבד והגדיש או הגדי של אחד אלא אף אם העבד לאחד והגדיש או הגדי לאחר פטור ואע"פ שבמסכת סנהדרין פרק ראשון בשמועת פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו יתבאר שלא נאמר אין אדם מת ומשלם אלא בזמן שהוא חייב מיתה ותשלומין בשביל אחד הא מיתה לזה ותשלומין לזה חייב בזה מ"מ פטור הואיל ובעל הגדי או הגדיש יכול לפגוע בו כדי להציל את האחר שהרי רודף היא הרי זה נקרא חייב מיתה ותשלומין לזה:

יש מי שאומר שהגדי אין הפרש בין כפות לסמוך ואף בסמוך חייב כל זמן שלא יתחייב מיתה על העבד שאין לבהמה דעת לברוח ואין דבריהם נראין כמו שכתבנו וכן יש בשמועה זו סברות אחרות לקצת מפרשים ועיקר הדברים כמו שבארנו:

השולח את הבעירה ביד חרש שוטה וקטן ויצאו והדליקו אם גחלת מסר להם פטור ואם שלהבת מסר להם מגדולי המחברים מחייבים ורוב פוסקים פוטרים עד שימסור לו העצים והשלהבת וכבר בארנו דבר זה בפרק ראשון:

דף כג.

מי שהדליק בחצרו והרחיק בכדי שאין הדלקה ראויה לעבור לתוך של חברו ועברה פטור מכה בידי שמים היא וכן אם היה גדר הראוי לעכב את האש בנתים ונפל הגדר שלא מחמת הדלקה אם היה יכול לגדור קודם שתעבור הדלקה חייב שאע"פ שאין כאן חציו כל שאין חיוב מצד חציו יש בו חיוב מצד ממונו ומכיון שהיה לו לגדור ולא גדר שורו הוא ולא נעל בפניו ואם לא היה יכול פטור:

כבר ידעת שחיוב דלקה אינה בכלים הטמונים בתוך הגדיש אלא שיש בדבר הזה תנאים ומתבארים בקצת פרקים של מסכתא זו:

כבר בארנו שחיוב אשו לא מצד חציו הוא לבד אלא אף מצד ממונו אם כן כל זמן שאין שם חיוב מצד חציו שהיה גדר בנתים ונפל שלא מחמת הדלקה אלא שהיה בידו לגדרו ולא גדר שאין כאן חיוב חציו שהרי כבר כלו בשהגיע לגדר חייב מ"מ משום ממונו ובזו הוא שפטרו בו את הכלים הטמונים הא כל שחייב בו משום חציו חייב הוא על הכלים כמזיק בידים וכשאין חיוב משום ממונו והוא לדעת קצת כגון שהדליק בגחלת שאינה שלו ושלא ברשותו שלא נעשית הגחלת שלו מצד רשותו חייב משום חציו וכן אע"פ שבנזקי ממונו אין אדם מתחייב אלא בגוף הנזק באשו חייב בנזק וצער ושבת ורפוי כל שנשרף איזה אבר של חברו באשו ולא היה יכול לברוח ומ"מ בבשת מיהא פטור עד שיתכוין לו כמו שיתבאר וארבעה דברים אלו שנתחייב בהם יש אומרים דוקא בכפות הא בשאינו כפות פטור מכל וכל שהיה לו לברוח ויש אומרים שלא נאמר היה לו לברוח אלא לענין מיתה הא לענין נזקין חייב וכן יש מפרשים שכל זמן שאין חייב משום ממונו כגון נכסי הקדש ומטעם רעהו חייב משום חציו ואדם אין בו ספק שחייב בנכסי הקדש כבנכסי הדיוט ויש אומרין שאף משום ממונו חייב בנכסי הקדש לא נתמעט מרעהו אלא נזקי השור ואין זה נראה:

שמא ממה שכתבנו אתה למד שלדעת האומר אשו משום ממונו לבד לא יהא חייב אלא במדליק בגחלת שלו או שמדליק בשלו שנעשית שלו מצד רשותו ואף גדולי הרבנים וראשוני הגאונים כתבוה כן אלא שבתוספות כתבו שאף מדליק באש של אחרים ואף בשלו חייב ואף הכופף קמתו של חברו בפני הדלקה כמו שיתבאר בפרק הכונס אלא פירושו שחייב בו כנזקי שורו ושאר ממונו ואף באש של אחרים ושהוא מדליק בשלו ממונו הוא שאם הוא מדליק בגדיש של אחרים אין צריך בה לממונו שנזקי גופו הם ולדעתם קשה למצוא צד שלא יהא נאמר עליו חיוב ממונו ולענין פסק אין לנו שהרי הלכה שחיובו משום חציו וכל שאין שם חציו חייב משום ממונו:

דף כג:

כבר כתבנו הרבה פעמים שהשן חיובו בחצר הנזק ולא בחצר אחרת כל שכן בחצר המזיק למדת שפי פרה האוכלת ברשות הנזק חייבת נזק שלם ואין אומרין שפי פרה רשות המזיק אף בביתו של נזק שאם כן אין לך שן גמורה חייבת ואם מפני נתחככה בכותל וטנפה פירות להנאתה אין אלו אלא תולדות שהרי אין כאן ביעור לגמרי ועיקר השן נאמר בה כאשר יבער הגלל עד תמו ואע"פ שאפשר לפרש בשבירה או במחיקת החקוי מכל וכל מ"מ אין זה אב אלא תולדה:

מי ששסה כלבו של חברו בחברו פטור המשסה מדיני אדם וחייב בדיני שמים ובעל הכלב בניזקין חייב חצי נזק ואם הרג אין הכלב נסקל אחר שעל ידי שסוי הרג וכן הדין אם גירה בו את הדוב או שאר בהמה וחיה אבל נחש אם שסהו בחברו פטור המשסה אפילו הרג ואפילו השיך בו ר"ל שהגיע בידו פיו של נחש לבשר חברו פטור שארס נחש מעצמו הוא מקיאו ומ"מ הנחש נסקל ולפיכך נחש שהמית בדרך זה בסקילה ומכיש פטור:

הנכנס בחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית השור בסקילה שלענין מיתה אין אומרים שיהא זה יכול לומר מה לך אצל רשותי אבל הבעלים מ"מ פטורין מן הכופר אם היה מועד כמו שיתבאר:

בהמות שנכנסו לחצר הניזק ואכלו שאנו מחייבים אותם משום שן לא סוף דבר בבית הנזק שהוא מוקף בכותלים ושננעל הדלת אלא שחתרו או נפל בלילה אלא אף בבית הפתוח ואף בשדה שאין שם גדר חייב ואין אומרים שעל בעל השדה לגדור את שדהו וגאוני הראשונים פסקו שבשדה הואיל והבהמות רגילות ללילך בצד השדה ברשות פטורות אלא שבבתים חייבות אע"פ שאין נעולות וכמו שאמרו למעלה מתוך החנות משלמת מה שהזיקה ואין אומרין שהיה לו לנעול אלא שמ"מ הדברים נראין כדעת ראשון שהרי משנת הכלב שנטל את החררה והדליק את הגדיש סתמה בשדה או בבקעה היא שנויה:

בהמות העומדות לשחיטה ומזיקות מתרים בבעליהם שנים ושלשה פעמים ואם הזיקו אחר כן שוחטין אותן ומודיעים אותו שיבא למכור ואע"פ שאין זה ביומא דשוקא הא בבהמות שאינן עומדות לשחיטה אין לנו רשות בכך אלא יזיקו ויזיקו והוא משלם כראוי וגדולי המחברים פירשוה אף בשלא הזיקה כל שנכנסה בשדות וכרמים ומתיראין בה שלא תזיק ואין הדברים נראין וכן יש מפרשים שאע"פ שלא נכנסה לרשות הניזק אלא

שהזיקה בשיניה ברשות הרבים שהיא פטורה הרשות בידם לעשות כן הואיל ולשחיטה הן עומדות:

המשנה הששית והכונה לבאר בה שור המועד שבארנו בפרק האחר שהוא מחמשה מועדין כיצד הוא דינו ואמר על זה איזהו תם ואיזהו מועד מועד שהעידו בו שלשה ימים ותם משיחזור בו שלשה ימים דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר מועד שהעידו בו שלשה פעמים ותם שיהיו התינוקות ממשמשין בו ואינו נוגח אמר הר"ם ממשמשין ר"ל שמושכין אותו ומשחקים בו ואינם מנגחים והלכה כר' יהודה בפירוש שור המועד והלכה כר' מאיר בפירוש שור תם וכל זמן שהועד השור לנגיחה לא יחזור לתמותו עד שישחקו בו הנערים ולא יזיקם בנגיחה:

אמר המאירי איזהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים ר"ל שהתרו בו בבעליו שלשה ימים על שלש נגיחות והוא שנגח ביום ראשון והודיעוהו והתרוהו לשמרו וחזר ונגח ביום שני והודיעוהו והתרוהו לשמרו וחזר ונגח בשלישי והתרוהו לשמרו הרי זה עושה מועד מכאן ואילך לחייבו נזק שלם בנגיחה רביעית וכופר הא אם נגח שלשה פעמים ביום אחד אפילו הודיעוהו על כל אחת בשעתה והתרוהו אין זה מועד הואיל ולא התמיד כן בימים שזה שהתמיד ביום אחד סבה היא שארעה לו ותם וכו' ר"ל אחר שנעשה מועד אם הוא חוזר מטבעו הרע חוזר הוא לדין תמותו ומאימתי משיחזור בו שלשה ימים שבכל יום מהם יהיו חבריו עוברים לפניו ואינו נוגחם דברי ר' יהודה ור' מאיר אומר מועד שהעידו בו שלשה פעמים אפילו ביום אחד ותם ר"ל וחוזר לתמותו משיהו אפילו תינוקות עוברים וממשמשין בו דרך הכעסה ושסוי ואינו נוגח ובברייתא אמרו ממשמשין בו בין קרניו:

והלכה כר' יהודה בהעדה וכר' מאיר בחזרה לתמותו ויש פוסקין בהעדה שבשלישית חייב וסוברים שזהו דעת רבא בגמ' ונסח הדברים מאי טעמא דר' יהודה אמר אביי תמול חד מתמול תרי שלשום תלת ולא ישמרנו ברביעית רבא אמר תמול מתמול חד הוא והכי קאמר אם מתמול שלשום הוא ולא ישמרנו האידנא חייב ומפרשים האידנא בשלישית שאם לא כן במה נחלקו ומ"מ קשה לפירוש זה שהרי רבא עצמו אמר וסתות ושור המועד כרשב"ג דאמר לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא אלא עיקר הפירוש שלא נחלקו אביי ורבא אלא במשמעות דורשין ודברי רבא פירושם מתמול חד שלשום תרי אם מתמול שלשום הוא ולא ישמרנו בשלישית האידנא חייב במה שיגח מכאן ואילך ואף לדעת מפרשים שחולקין הם בין שלישית לרביעית מ"מ הלכה ברביעית ואם מפני שקשה להם שכל מחלוקת אביי ורבא הלכה כרבא אין אנו חוששין לכך שאין עיקר מחלוקת זה

שלהם שהרי נחלקו בה גדולים מהם כמו שאמרו וסתות ושור המועד הלכה כרשב"ג כמו שכתבנו וכל שאין עקר המחלוקת שלהם אינו בכלל הדברים הנזכרים על שמם וכבר העירונו בדבר זה במסכת חולין:

והתראה זו שבארנו צריך שתהא בפני בעלים ובפני בית דין:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף כד.

כבר ידעת שהאשה מטמאה באודם והאיש בלובן וטומאה שבאשה נדות וזיבה וטומאה שבאדם קרי וזיבה וכן ידעת שזיבת האשה היא שאחר שכלו שבעת ימי נדה נכנסין ימי זיבה ואם ראתה שלשה ימים רצופים באותם ימי זיבה הרי היא זבה גדולה ומ"מ אם ראתה שלש ראיות או יותר ביום אחד אין זו זבה גדולה ושומרת יום כנגד יום כמי שלא ראתה אלא פעם אחת שענינה תלוי בימים ולא בראיות ובזב אינו כן אלא כל שראה שלש ראיות של זיבה הן ביום אחד הן בשלשה ימים רצופים הרי זה זב גמור כמו שיתבאר במקומו:

שור שנגח שלשה פעמים בשלשה ימים אלא שלא התרו בבעליהם דבר יום ביומו אלא שאחר שכלו שלשה ימי הנגיחה באו לפניו והודיעוהו ששורו נגח שלשה פעמים בשלשה ימים ואחר התראתם נגח נגיחה רביעית גדולי המחברים נסתפקו בה אם מחייבין אותו נזק שלם אחר שהועד בשלש נגיחות של שלשה ימים או אין מחייבין אותו הואיל ולא הועד באחת קודם שתבא חברתה עד שיהא הוא בעצמו מותרה עליו שלשה פעמים ויראה לי להחליטו לחיוב:

ודבר זה לדעתי תלוי בביאור הסוגיא ורואה אני להעירך עליו דרך קצרה כדי להודיע מאיזה צד של הלכה אנו מחייבין וכן מפני שהשמועה משתבשת ביד כמה ולא עלתה בידם כהוגן עד שיצאו להם מתוך ביאורם דרך פסק דברים משובשים שצריך להעירך עליהם ודרך ביאורה גם כן אתה מבין פסקים שבה ולא נצטרך לחזור ולכתבם והוא ששאלו בגמרא שלשה ימים אלו ליעודי תורא קא אתו או ליעודי גברא קא אתו וענין שאלה זו לדעתי הוא זה ליעודי תורא קא אתו ר"ל שאלו היה מוחזק אצל התורה בנגח בפעם ראשונה אף היא היתה עושתהו מועד אחר התראה של נגיחה ראשונה לחייבו נזק שלם מאותה התראה ואילך ולא חסה עליו כלל אלא אף מן הדין אינו נגחן עד שלשה פעמים ולא כוונה תורה בשלש התראות אלא לידע מתוכן אימתי הוא נגחן שישמרנו שכל ההתראות אינן באות אלא מצד נגיחה רביעית וא"כ כשהעידו לו על שלש הרי

הודיעוהו שהוא נגחן ואין דינו בהתראה אחרת כלום או ליעודי גברא קא אתו ר"ל שמן הדין אף בפעם ראשונה היה נגחן אלא שהתורה כוונה לחוס על בעליה שלא לשלם עד שיתרוהו שלש פעמים אחת על כל נגיחה לבדה ואם כן כשהמתינו והעידו לו על שלשה ביחד מ"מ אין לו אלא התראה אחת ובשלוש נגיחות אין לנו:

ובאו להוכיח שלייעד את השור באו ממה שאמרו והעידוהו שנים על נגיחה ראשונה שביום ראשון ושנים על שניה שביום שני ושנים על שלישית שביום שלישי ונמצא שכל שלשה כתים אלו באו לחייבו עכשו בחצי נזק וכן באים לחייבו נזק שלם מכאן ואילך ואחר עדותם נגח ובאו עדים וחייבנוהו על זו נזק שלם על פי עדותם של ראשונים הרי שלש כתים אלו הראשונים שלש עדויות שאין באחת אצל חברתה כלום עד שאם הוזמה האחת אין חברתה בטלה בכך ולענין חצאי הנזקים שלשתן חלוקות בעדות ואם הוזמה האחת היתה משלמת חצי נזק שהיו רוצים להפסידו והוא משלם חצי נזק על פי עדות השניה ואם הוזמה השניה משלמת היא חצי נזק שהיו רוצים להפסידו והוא משלם חצי נזק של עדות שלשית וכן הלכה:

ומ"מ הרי כלן עדות אחת להזמה ר"ל לענין מה שהיתה מחשבתם בהתראתם והוא לחייבו נזק שלם על הרביעית שהרי כלן צריכין בכך ולא שתהא עדות אחת לענין שכשהוזם האחד תבטל כל העדות עד שאם הוזמה הראשונה לא יהא שם עדות כלל שהרי פרשנו שמשלם חצאי הנזקים של שניה ושל שלישית ומעתה אף כשתבא כת אחרת מחזיקין אותו במועד אלא לענין זה הוא עדות אחת שכשבאו שלשתן והעידו ובאה ברביעית כת אחרת והעידה ופסקנו הדין וחייבנוהו נזק שלם והוזמה הראשונה אין אומרים שתפרע חלקה מאותו חצי נזק של העדה שחייבנוהו על פיהם שהרי אין העדים משלמין עד שיזומו שניהם ומכיון ששלשתם עדות אחת אין כת המוזמת משלמת כלום עד שיזומו שלשתם ומעתה נמצאת כת ראשונה מוזמת הוא פטור מחצי נזק הבא מצד ההעדה שהרי רביעית זו חזרה שלישית והם פטורין מצד עדות אחת ומ"מ נמצאו שלשתן מוזמות וכבר גמרנו הדין ברביעית לחייבו נזק שלם משלמין בין שלשתם וזהו שנאמר כאשר זמם שאע"פ שמ"מ לא חייבוהו בחצי נזק של העדה הואיל ועל פי עדותם החזקנוהו במועד לחייבו נזק שלם ברביעית ובאה לידינו עדות הרביעית וחייבנוהו על פיהם הרי הם משלמין הא אם לא בא לידינו כן אין משלמין וכן הלכה:

ומעתה רצה בעל התלמוד להוכיח ששלשה ימים אלו ליעד את השור באו ואחר שכן נפרש בשלשה כתי עדים שהזכרנו שכלם באו ביום אחד וכלם ידעו זו בעדות חברתה עד שכלם מעידות כאחת וכלם מכוונות לחייבו נזק שלם ברביעית והוא הטעם לחייב

את כלם בצד ההעדה אחר שהוזמו כלם שהרי לכך היו מכונים וכאשר זמם הוא אלא אי אמרת ליעודי גברא קא אתי ואין עדויות שביום אחד מועילים אם כן אתה צריך לפרש בשלשה כתים אלו שכל אחת מהם באה ביום שלה זו ביום ראשון וזו ביום שני וזו ביום שלישי שאם ביום אחד הרי לדעת זו לא תועיל כלום ואם כן מפני מה אתה מחייבם בצד העדה יאמרו הראשונים מהיכן נודע לנו שיבאו עדים אחרינו בנגיחות אחרות עד שתדינו שמחשבתנו היתה לחייבו בנזק שלם ואין זה כאשר זמם:

והקשה רב אשי על זה ואף לכשתאמר שליעד את השור באו אע"פ שמן הסתם הואיל וביום אחד באו ואין בית דין יושבין אלא מקצת היום כלם ראו זה את זה בבית דין מ"מ שמא לא באו כלם כאחד ושמא כבר העידו הראשונים עד שלא באו האחרונים ויאמרו האחרונים אע"פ שראינו אותם בבית דין לא היינו יודעים שלעדות שורך באו ואף הראשונים יכולים לומר כן מהיכן ידענו שאף אחרים באים להעיד אחרינו אלא שאם באו בתוך כדי דבור כשרואים עדות האחרונה היה להם לחזור ותרצה רב כהנא דליעודי תורא אפשר לתרצה כשרמזו זה לזה כונתם הואיל וכלם נמצאו לשם כאחד וכן רב אשי תרצה בשבאו רצופים כלומר זה בתוך עדות זה עד שידעו כלם זה בשל זה ושני התרוצים הלכה הם:

ולמדנו ששלשה ימים אלו ליעד את השור באו וכל שבאו ביום אחד והעידו על נגיחת שלשה ימים והתרוהו משלם נזק שלם על הרביעית ולא עוד אלא שלענין ליעודי תורא בא לדעת מי שאמר שחצי נזק קנס הוא ושהשוורים בחזקת שמור הם שהלכה כן כמו שביארנו וא"כ מה שפירשו במשנתנו שהעידו בו שלשה ימים לאו דוקא אלא העידו בו על נגיחות של שלשה ימים ומ"מ למדנו שאין הזמת כלם מחייבתן בצד העדה אא"כ ידעו אחת בעדות חברתה:

דף כד:

נזכר עוד בגמרא תירוץ אחר והוא שמכירין בעל השור ואין מכירין את השור ומאחר שכן אי אפשר לומר שלא באו לכונת חיוב צד העדה אלא לכונת חצי נזק של עכשו שהרי אין עדותם מועיל לחצי נזק של עכשו הואיל ואין משתלם אלא מגופו אלא ודאי לכונת חיוב נזק שלם ומכאן ולהבא הם באים ושאלו על זה אחר שאין מכירין את השור היאך הם מתרים ופרשו בו שהם אומרים יש לך בבית הבקרות שלך שור נגח והזהר לשמור את כלם ודבר זה אפשר לפרשו הן לדעת ליעודי תורא הן לדעת ליעודי גברא ומ"מ לעיקר הדברים ראוי לתמוה היאך הוא משלם בהעדה זו ואע"פ שגדולי המפרשים

פרשוה בשנודע שכל שוורים אלו בביתו עדין מ"מ שמא בנגיחה רביעית לא זהו שנגח בראשונה ואע"פ שבשנים תמים שהזיקו רצה מזה גובה וכו' כמו שכתבנו בפרק המניח בסופו לא נאמר כן אלא בששניהם רדפו והרי הנוגח אחד משניהם בהכרח אבל זה שבנגיחות התמות אין משתלם כלום יאמר בנגיחה רביעית לא זהו שהזיק ופרשוה גאוני ספרד שבודאי הדין כך הוא אלא שאחר שנגח נגיחה רביעית וראוהו הכירו שזהו שנגח בראשונות מעין כי מדכרו ליה מדכר ואם כן אף חצאי הנזקים משתלמין בו למפרע וגדולי המחברים כתבו שאע"פ שאין מכירין את השור הרי זה מועד ואין הדברים נראין כן בשום פנים אף גדולי הדורות שלפנינו כתבו שלענין ליעודי תורא אם לא העידו על שלשה נגיחות הראשונות עד שנגח נגיחה רביעית שהוא מועד והדברים מתמיהין:

ממה שכתבנו אתה למד שאם נגח שלש נגיחות ביום אחד או בשני ימים ובאו אחר שלש הנגיחות והתרו בו שלשה ימים זה אחר זה אין זה כלום שאף העדת השור אינה העדה אלא בנגיחות שלשה בשלשה ימים ולא הוצרכנו לכתוב דבר זה אלא שראינו בו לקצת חכמי הדורות שלפנינו דברים שאי אפשר להעמידם בשום פנים:

אע"פ שבארנו למעלה שהמשסה כלבו של חברו בחברו חייב בעל הכלב מ"מ אדם ששסהו על עצמו פטור בעל הכלב כל המשנה ובא אחר ושנה בו פטור:

שור שנגח על ידי משמוש והכעסה אין נגיחה זו נקראת נגיחה התורה אמרה כי יגח ולא שיגיח את עצמו כמו שיתבאר:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה שור המזיק בקרנו ברשות הניזק שבארנו בפרק ראשון במשנה חמישית שהוא אחד מן החמשה מועדין לשלם נזק שלם ואמר על זה שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף רבץ נשך בעט ברשות הרבים משלם חצי נזק ברשות הניזק ר' טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק אמר להם ר' טרפון מה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר ברשות הרבים לשלם חצי נזק אינו דין שנחמיר עליה ברשות הניזק לשלם נזק שלם אמרו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ברשות הרבים חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק אמר להם אני לא אדון קרן מקרן ואני אדון קרן משן ורגל ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים החמיר בקרן במקום שהחמיר עליהם ברשות הניזק אינו דין שנחמיר בקרן אמרו לו דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ברשות הרבים חצי נזק אף ברשות הנזק חצי נזק אמר הר"ם כשנתלמד דין מהדינין בקל וחומר לא יהא אותו הלמד גדול מאשר נלמד ממנו אבל יהיה כמותו והוא מה שאמרו דיו לבא מן הדין להיות כנדון ואין בזה מחלקת לפי שהוא מן התורה והוא מה שאמרו במרים

ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה כי אם יקצוף עליו אביו יתרחק ממנו שבעת ימים כל שכן מי שקצף השם עליו שראוי שיסתר ימים רבים אבל אמר הכתוב תסגר שבעת ימים הנה שם דין השכינה הלמד מן האב כדין האב ואמנם עקר מחלקת ר' טרפון וחכמים הוא כי ר' טרפון אומר סוף מה שאנו אומרים דיו לבא מן הדין להיות כנדון כשנרצה לחייב זה הדבר אשר נתלמד דין שלא למדנוהו קודם ואז לא יהיה אותו הדין גדול מן הדין אשר נתלמד ממנו כמו שלמדנו לקצף השכינה הסתר שבעת ימים וזה דבר שלא ידענו קודם לכן אמנם כשיהיה אצלנו דין ידוע בדבר מהדברים כמו חצי נזק ואחר כך נלמד אותו בקל וחומר אם לא תוסיף לו דין ותשימהו נזק שלם יהיה זה הקל וחומר לשוא ולא יוסיף לנו ידיעת שום דבר שזה החצי נזק ידוע היה מבלי קל וחומר וכיוצא בזה לא נאמר דיו לבוא מן הדין להיות כנדון כי לא בא מן הדין אבל ידוע היה החצי נזק ואמנם בארתי לך ענין זה שלא יעלה בדעתך שר' טרפון לא היה דורש עיקר זה בשאר המקומות כי הוא אמנם בזה המקום בלבד לא היה דורש אותו כמו שבארנו והלכה כחכמים:

אמר המאירי שור המזיק ברשות הניזק כיצד נגח נגף נשך רבץ בעט שכל אלו קרן ותולדותיו וכן הדין בכל היזק שהוא משונה ברשות הרבים חצי נזק אבל ברשות הניזק ר' טרפון אומר נזק שלם וחכמים אומרים חצי נזק אמר להם ר' טרפון ומה מקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברשות הרבים לשלם חצי נזק אינו דין לחייבו ברשות הניזק נזק שלם והשיבוהו דיו לבא מן הדין להיות כנדון ומאחר שאתה מביאו מכח קרן ברשות הרבים אף אני אומר מה קרן ברשות הרבים חצי נזק אף ברשות הניזק חצי נזק והשיבם אף אני לא אדון קרן מקרן והריני מהפך דברי לצד אחר לדון ולומר ומה מקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים החמיר בקרן מקום שהחמיר עליהם ברשות הניזק אינו דין שהחמיר בקרן והם משיבין מ"מ שאין מקום לקל וחומר אלא בצירוף קרן ברשות הרבים ודיו לבא מן הדין להיות כנדון:

זהו ביאור המשנה והלכה כחכמים אלא שמקצת חכמים פוסקין כר' טרפון ואין דבריהם נראין ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

דף כה.

מדה זו שהזכרנו במשנה בענין קל וחומר והוא שדיו לבוא מן הדין להיות כנדון מדה קבועה היא כמו שאמרו בענין שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן מדין קל וחומר

כיצד ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום אלא שדיו לבא מן הדין להיות כנדון ואף ר' טרפון לא חלק בה אלא לומר שאין אומרין דיו אלא במקום שיש מקום לקל וחומר כגון זו שאלמלא קל וחומר אף סגירת שבעה לגערתו של הקב"ה לא היינו דנין ובא הקל וחומר ולמדנו סגירת ארבעה עשר ובא מדה זו ר"ל דיו לבא וכו' והפקיעה את השבעה והעמידה הקל וחומר על שבעה הא במקום שאם אתה משתמש במדה זו אין מקום לקל וחומר כלל כגון משנתנו אין משתמשין בה:

ואע"פ שהלכה כחכמים בקצת מקומות מצינו שאנו משתמשין בדרך זה והיא שהבאנו למטה שכבת זרע של זב במשא אף בלא חשש זיבה כמו שאנו מבארים עכשו:

טהור שראה קרי אותו קרי אב הטומאה ומטמא אדם וכלים במגע וכלי חרש באויר ושיעורה יתבאר במסכת נדה מ"ג ב' לרואה בכל שהוא ולאחרים בכעדשה אבל אינו מטמא במשא וזיבה חמורה ממנו ומטמאה במשא מראייה ראשונה ואילך כמו שיתבאר בפרק בנות הכותיים ל"ה א' בהדיא ראייה ראשונה של זב קרי בעלמא הוא כמו שאמרו מ"ג ב' שתים לטומאה ושלש לקרבן ולא סוף דבר זובו אלא אף רוקו ומימי רגליו וקרי שלו מטמאין במגע ובמשא ואפילו היה לו בלא צחצוחי זיבה כגון טפה ראשונה ומחמת קושי או בתוך שבעה נקיים אלא שבמסכת נדה פרק המפלת כ"ב א' נראין הדברים שאף בתוך שבעה אי אפשר בלא צחצוחי זיבה ואין הדברים נראין שאם כן כששנו במשנה זובו ורוקו ושכבת זרעו היה לו לשנות זרעו אחר זובו הואיל ואין טומאת שכבת זרעו אלא מחמת זובו והרי מ"מ לענין ביאור ששכבת זרעו של זב מביאין אותו לטומאת משא מקל וחומר ומה טהור בטהור כגון רוקו טמא בטמא טמא בטהור אינו דין שיהא טמא בטמא ומייתי ליה בין למגע בין למשא ומשום דלמגע לא איצטריך דלא גרע מגברא אחרינא ונמצא שאלו לא הבאתו למשא לא היה מקום לקל וחומר:

דף כה:

מפץ והוא של מיני גמי וראוי לשכיבה אין צריך לומר שהוא טמא בטומאת הזב שהרי נאמר עליו כל המשכב וכו' וזו ראויה למשכב הוא אלא אף באהל המת ואף בטומאת השרץ נטמאת ואע"פ שלא נזכר בהם אלא בגד ועור למדין אותה בשרץ מקל וחומר של זב ומה פכים קטנים שטהורים בזב כמו שיתבאר טמאים בשרץ מפץ שמטמא בזב אינו דין שיהא מטמא בשרץ ואחר כך למדין למת משרץ מגזרה שוה של בגד ועור שדבר הלמד מקל וחומר חוזר ומלמד בגזרה שוה כמו שהתבאר במסכת זבחים נ' ב':

טומאת הזב והשרץ אינה אלא בשל ערב וטומאת המת היא בטומאת שבעה ואע"פ שטומאת מפץ במת לא באה לנו אלא מגזרה שוה של שרץ אין אומרין בה דון מינה ומינה ומה של שרץ בטומאת ערב אף במת לא תטמאה אלא טומאת ערב אלא אחר שלמדת עיקר טומאתה מן השרץ העמידה במקומה לדונה כשאר טמאות של מת לטומאת שבעה:

מפץ זה יראה מכאן שיש לו טהרה במקוה שהרי אתה דן בו טומאת ערב וטומאת שבעה ובתוספתא אמרו שאין לו תקנה אלא בשבירה ואף בתשיעי של שבת יראה כן להדיא וקצת רבני הצרפתים הורו בה ששני מיני מפץ הם אחד לטהרה ואחד לטומאה עולמית ויראה לי כדבריהם שאותה העשויה ממיני העצים כגון של חריות ודומיהם יש לה טהרה והעשויה ממיני גמי ושיפא אין להם טהרה וכבר הארכנו בענין זה בתשיעי של מסכת שבת:

פכים קטנים אלו שאמרנו והם טהורים בזב חכמי הצרפתים פרשוה בשל חרס שאינו מיטמא מגבו וטומאת אויר אין כאן שזהו שאמרה בלשון קטנים ר"ל שאין אצבעו יכולה ליכנס לשם ואע"פ שאפשר ליכנס שם שערו אין שער מטמא במקום שאין בו טומאת בשר ומשא אין כאן שכל שלא בא לכלל מגע אינו בכלל משא וכן טומאת היסט אין כאן שכל שאין טומאה במגעו אין טומאה בהיסיטו ואע"פ שגדולי האחרונים מקשין עליהם שהרי מטמאין ברוקו ובמימי רגליו אפשר לפרש בהם מה שפרשו הם בשער ומ"מ הם מפרשים בה שלא אמרו בפכים קטנים שטהורים בזב אלא בטומאת מדרס ובשל עץ שאם בשל חרס אף לגדולים אין להם טומאת מדרס כלל גדול אמרו אין מדרס לכלי חרס שאינו ראוי לישיבה הא של עץ אם היו גדולים ראויים הם לישיבה ומיחדים אותם לכך ואינם כסאה ותרקב וכל שיחדן לישיבה מיטמאות מדרס אבל קטנים אינן ראויין לישב עליהן ויש מפרשים שאף גדולים אין טמאין מדרס ולא אמרו קטנים אלא להשמיענו שאף הקטנים טמאים באהל המת הואיל ואין מוקפות צמיד פתיל שאין צריך שיעור לכניסת אויר והרי בשרץ טמאות הואיל וטומאתן בכעדשה ואפשר ליכנס שם כעדשה:

כל שאנו למדין גזרה שוה ממקום אחר לחברו אם לא היה אחד מהם מופנה אלא שכל אחד מהם צריך לגופו אין למדין הימנה כלל ואם היא מופנית מצד אחד ר"ל שאחד מן המקראות הוא מיותר ואינו צריך לגופו והאחר שהוא מתרכב עמו אינו מופנה למדין ממנה אלא שאם יש להשיב עליה ולומר מה לדבר זה שכן ישנו בחומרא פלונית מה שאין כן בזו שאתה רוצה ללמוד משיבין עליה ומבטלין אותה ואם היה מופנית משני הצדדין הואיל וקבלנו שיש שם גזרה שוה למדין ואין משיבין עליה כלל:

דף כו.

כבר ביארנו שהשן והרגל פטורין ברשות הרבים וברשות הניזק חייבים נזק שלם והקרן בין ברשות הרבים בין ברשות הניזק חצי בזק ושאדם שהמית את האדם אף במקום שאין שם חיוב מיתה עליו כגון שאין שם התראה אינו בדין כופר ושקרן המועדת חייבת בכופר ושאר נזקין אין חייבות בכופר ומ"מ רגל ברשות הנזק חייבת בכופר אם המיתה את האדם ואף בפעם ראשונה שהרגל מועדת להזיק כדרך הלוכה ברשות הניזק והוא הדין בשן שאכלה תינוק בחצר הניזק כגון חיה שדרכה בכך ואע"פ ובפרק ארבעה וחמשה נחלקו אביי ורבא ברגל שדרסה על גבי תינוק ולרבא אינו משלם כופר וידוע בכל מחלקת אביי ורבא שהלכה כרבא בזו לא בדעת עצמם נחלקו אלא בפירוש הברייתא אבל לדידיה לא סבירא ליה ומ"מ בשאר הנזקים אינו כן כמו שהתבאר אבל הקרן אינה משלמת כופר אלא אחר ההעדה ואפילו ברשות הניזק ר"ל שנכנס לחצרו של בעל הבית שלא ברשות ונגחו לבעל הבית ומת:

המשנה השמינית והכונה לבאר בה ענין נזקי האדם שבארנו בפרק הקודם שהוא אחד מהחמשה מועדים לשלם נזק שלם ואמר על זה אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין ער בין ישן סמא את עין חברו ושבר את הכלים משלם נזק שלם אמר הר"ם כשאדם ישן ובא אחד וישן בצדו השני הוא המועד לראשון ואם הזיק השני לראשון חייב ואם הזיק הראשון שהיה ישן בתחלה לאותו שבא ושכב לצדו פטור ואם שכבו שניהם ביחד כל מי שיזיק מהם לחברו חייב לפי ששניהם מועדין זה לזה:

אמר המאירי אדם מועד לעולם לשלם נזק שלם בכל נזקיו בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן והוא הדין לשכור וישן זה הוא כגון אם שבר כלים הסמוכים לו כנגד מרגלותיו דרך פשוט ידיו ורגליו או הזיק אדם אחר ופרשו בתלמוד המערב דוקא בשהיו שניהם שם כאחד אבל ישן האחד וחברו בא וישן אצלו אותו שבא לישן הוא החייב ומשם אתה למד כן לכלים שאינו חייב אלא אם היה שם הכלי בשעה שהתחיל לישן הא אם הונח שם אחר שישן פטור:

סימא את עין חברו ושיבר את הכלים משלם נזק שלם ומ"מ בארבעה דברים פטור כל שהוא שוגג כמו שיתבאר בגמרא:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף כו:

כל שאדם מזיק שלא בפשיעת המוזק אפילו שוגג אפילו מוטעה אפילו אנוס כגון אם נפל ברוח שאינה מצויה חייב בנזק אבל צער ושבת ורפוי אינו חייב אלא אם כן הזיק במזיד כי יריבון או כי ינצו כתוב ומ"מ אם היה קרוב למזיד כגון שגגה שהיא קרובה לפשיעה כעין נפל ברוח מצויה והזיק חייב ומ"מ בבשת אינו חייב אלא עד שיתכוין להזיק הא אם נתכוון להזיק אע"פ שלא נתכוון לבייש חייב:

זה שמשלם את הצער אפילו במקום שמשלם את הנזק הוא כגון נקטעה ידו אע"פ שקנאה בתשלומי הנזק שיש לו לחתכה מ"מ משלם צער שבין חתיכה בסכין לחתיכה על ידי סם הממית את הבשר והוא שאמרה תורה פצע תחת פצע לחייב על הצער אף במקום נזק ולא שנאמר שאין חיוב צער אלא במקום שאין נזק כגון שכואו בצפרניו וכיוצא בו אלא אף במקום נזק על הדרך שביארנו ובמקומות שבמסכתא זו יתבאר דבר זה בריוח:

מי שהיתה לו אבן מונחת בחיקו ולא ידע בה מעולם כגון שהניחה אדם אחר בחיקו בעוד שהיה ישן ועמד ונפלה מחיקו והזיקה אם לאדם אם לכלים לענין נזק חייב שהרי לענין נזק אונס כרצון ושוגג כמזיד כל שהזיק שלא בפשיעת המזיק לענין ארבעה דברים פטור שאין זה קרוב למזיד אדרבה אונס גמור הוא:

לענין שבת אם העבירה ארבע אמות או עשה חבורה בנפילתה פטור מחטאת מלאכת מחשבת אסרה תורה ר"ל שנתכוון למלאכה ושוגג שלו שהיה סבור שהיה חול או שמלאכה זו מותרת בשבת הא כל שלא נתכוון למלאכה כלל פטור ומה שאמרו שבת י"א א' לא יצא החייט במחטו ערב שבת עם חשכה שמא ישכח ויצא לא שאם יצא יהא חייב חטאת אלא שמ"מ ראוי להזהר שלא יבא לידי חטא או שמא ישכח של שבת ויזכור את המחט ויתחייב חטאת:

לענין גלות אם נפלה על האדם ומת פטור שהרי כתוב בה מכה נפש בשגגה וכל שלא ידע בה מעולם אין זו שגגה ואע"פ שבשגגת איסורי מאכלות ושאר איסורין אין צורך לידיעה בתחלה כאן שאני דבעינן דומיא דיבא את רעהו ביער שהוא ידיעה בתחלה ומתוך כך אין שגגה זו כשאר שגגות וזהו שבמסכת מכות אמרו בשגגה פרט לאומר מותר ובענין שבת ועבודה זרה אמרו שהאומר מותר חייב כשאר שגגות:

לענין עבד כנעני אם נפלה עליו וסימא את עינו לא יצא לחירות ואע"פ שאם היה רבו רופא ואמר לו כחול לי עיני וסמאה שיחק באדון ויצא לחרות מ"מ בזו כבר נתכוון ליגע אע"פ שלא נתכוון להזיק אבל זו שבכאן לא נתכוון ליגע כלל:

ויש שואלין מה בין זה של כחול לי עיני לזו שאמרו הושיט ידו למעי שפחתו וסימא עין העובר שלא יצא לחירות ותירצו בה שאף זו לא נתכוון ליגע כלל בעין ויש מתרצין שבזו אין בה סימוי עין כלל שהרי לא בא לכלל אורה:

הכיר באבן זו ושכחה הדין כן בכל אלו שהזכרנו חוץ מן הגלות שהוא חייב שהרי הואיל וכבר ידע בה הרי זה בכלל שגגה ולא בכלל אונס:

נתכון לזרוק שתי אמות וזרק ארבע לענין נזק חייב לענין ארבעה דברים פטור לענין עבד לא יצא לחירות לענין שבת פטור מחטאת שהרי לא נחה במקום שחשב ואפילו אמר במקום שתרצה תנוח הרי מ"מ לא נתכון למלאכה שהרי לא נתכון אלא לזריקת שתים הא אם נחה במקום שחשב אלא שהיה משער את התחום לשתי אמות והיו שם ארבע שהיא מלאכה ושנחה במקום שחשב זהו שוגג גמור וחייב חטאת וכן בארבעה דברים ובעבד יצא לחירות הא לא נאמר דבר זה אלא בשנתכון לשתים וזרק עוד שתים שאע"פ שזריקתם מלאכה לא נתכון הוא למלאכה:

לענין גלות חייב ואשר לא צדה פרט למתכוין שתים וזרק ארבע שאינו בתורת וכי יזיד אלא בתורת ושמתי לך מקום ויש אומרים פטור ומפרשים ואשר לא צדה פרט לנתכון וכו' שהוא פטור אף מגלות ואין הדברים נראין ויש פוטרין מטעם שהוא קרוב למזיד ואינו נקלט:

נתכון לזרוק ארבע וזרק שמנה הדין כן בכלן חוץ מן השבת שמאחר שנתכון למלאכה אם אמר בעצמו למקום שתרצה תנוח הרי נתכון למלאכה ונחה במקום שחשב והרי זה חייב חטאת אם היתה לו שגגת שבת ואם לא אמר כן אע"פ שחשב למלאכה לא נעשה מה שחשב:

נתכוון לזרוק שמנה וזרק ארבע גדולי המפרשים פוטרין אפילו אמר כל מקום שתרצה תנוח שלא נעשית מחשבתו כלל שאין ארבע בכלל שמנה לא נאמר כל מקום שתרצה תנוח אלא בשיעור יתר על מה ששיער שמחשבתו בכלל השיעור שנזדמן לו ויש מדמין אותו לארבע וזרק שמנה וגדולי המחברים מחייבין אפילו לא אמר כל מקום שתרצה תנוח ובמקומה יתבאר:

מי שזרק כלי מראש הגג והיתה נפילתו למקום הראוי להשבר ובא אחר ושברו במקל פטור השני שהרי משעה שנשמט מן הגג הוא חשוב כנשבר דבתר מעיקרא אזלינן והראשון מ"מ חייב וכתבו בתוספות דדוקא בזורק הכלי בעצמו אבל אם היה זורק אבן על הכלי ובא אחר ושברו קודם שתגיע האבן לכלי השני חייב שהרי הראשון לא עשה כלום בכלי בעצמו אבל הזורק את הכלי חייב הראשון זו היא שיטתנו וראיה לדבר מה

ששאלו למעלה דרסה על הכלי ונתגלגל למקום אחר ונשבר מהו בתר מעיקרא אזלינן וגופה הוא וחייב או בתר תבר מנא אזלינן ופטור וקאמר ותפשוט ליה מדרבה דאמר זרק כלי וכו' אלמא בתר מעיקרא אזלינן ותריץ לרבה פשיטא ליה לרבא מבעיא ליה אלמא דלרבה הראשון חייב דבתר מעיקרא אזלינן:

ומ"מ גדולי המפרשים פוטרין אף הראשון דשמא לא היה נשבר ומה שאמרו למעלה ותפשוט ליה מדרבה לא שדעת רבה לחייב בזה את הראשון אלא דילפינן מינה דלאו בתר תבר מנא אזלינן ומעתה בדרסה על הכלי שעל כל פנים מכח דריסתה נשבר ראוי לחייבו דבתר מעיקרא אזלינן וגופה הוא:

ויש גורסין בשמועה זו זרק בעל הכלי כליו מראש הגג ובא אחר וכו' והיינו דקאמר פטור כלומר השני שהרי הראשון שלו ואין לנו ולפוטרו שלו דין ודברים הא אלו היה האחר תחת הראשון חייב וראייתם משמועה הסמוכה לזו בקדם וסילק את הכרים וכו' ששניהם פטורין ומשום דבעדנא דשדא וכו' אלמא שאלו זרק בלא כרים הראשון חייב:

זרק הכלי מראש הגג והיו תחתיו כרים וכסתות שמונעות את שבירתו וקדם אחר וסלק את הכרים והכסתות ונפל הכלי בקרקע ונשבר שניהם פטורים הראשון שהרי לא היה סופו לשבר והשני שהרי אינו אלא גרמא בעלמא ואפי' אם הזורק עצמו קדם וסלק כגון שהיו קשורים בחבל וראש החבל בידו פטור בשעה שזרק מיהא לא נתחייב ומה שנמלך בו אחר כן גרמא הוא:

גדולי הפוסקים חייבו בזו את המסלק מכח דינא דגרמי שהרי השורף שטרותיו של חברו חייב אע"פ שאין בו אלא גרמא ולא יראה לי כן שאין זה דומה לשורף שטר שהוא עושה מעשה המפסיד וכל שהוא עושה מעשה כגון שורף שטרותיו או מראה דינר לשלחני וכיוצא באלו הוא בכלל דינא דגרמי וחייב אבל בזו אינו עושה מעשה המפסיד אלא שמסלק את המציל וכל שהוא כן אינו בכלל דינא דגרמי אלא גרמא בנזקין לבד שהוא פטור כמו שיתבאר במקומו:

וגדולי המחברים מחייבים את שניהם ואע"פ שהם פסקו לענין מיתה במי שהפיל את חברו לבור והיה שם סולם ובא חברו או הוא בעצמו והסיר את הסולם או מי שזרק חץ והיה תריס ביד האחר וקדם אחר וסלק את התריס ששניהם פטורין כמו שביארנו בתשיעי של סנהדרין אין דין מיתה שוה לדין ממון שאין ענין דינא דגרמי נאמר לענין מיתה אלא לענין ממון:

זרק תינוק מראש הגג במקום הראוי להמית בנפילתו ובא אחד וקבלו בסייף שניהם פטורין מדיני אדם הרי זה כהכוהו עשרה בני אדם שאף בזה אחר זה כלם פטורין אע"פ

שיש בכל אחת כדי להמית בא שור מועד וקבלו בקרניו פטור מן הכופר שאם הכופר דמי ניזק זה אין לו דמים ואם הוא דמי מזיק אין צריך עליו לכפרה:

דף כז.

נפל מן הגג ברוח מצויה והזיק קרוב למזיד הוא וחייב בארבעה דברים אבל לא בבשת כמו שביארנו ואם נתקע בנפילה זו ביבמתו לא קנאה אע"פ שהבא על יבמתו בין באונס בין ברצון בין שוגג בין מזיד קנה דוקא בשמתכוין לביאה אלא שסבור שהיא אחרת וכן צריך שיתכוונו שניהם לביאה:

נפל ברוח שאינה מצויה פטור אף מארבעה דברים אלא שעל הנזק חייב כמו שהתבאר ואם כיון ונתהפך משהתחיל ליפול והזיק אפילו לא כוון אלא להצלת עצמו הואיל והוא יודע שבאותה הצלה הוא מזיק ומבייש הרי זה מכוון גמור וחייב אף על הבשת שהרי נאמר ושלחה ידה והחזיקה וכו' שאע"פ שאין כונתה אלא להציל את בעלה הואיל ומתכונת מ"מ להזיק חייבת אף על הבשת וגדולי המפרשים טרחו היכן מצינו מכוין להזיק שלא נקרא מכוין לבייש ולפי מה שפירשנו אין בזה צורך שכל שאינו מכוין אלא להצלת עצמו אע"פ שהוא מתכוין להזיק אינו מתכוין לבייש:

מי שהניח לחברו גחלת על לבו ומת הואיל והיה זה יכול לסלקה פטור ואם לא היה יכול לסלקה חייב וכן כבשו לתוך המים או לתוך האור או דחפו ואינו יכול לעלות חייב ואם יכול לעלות פטור:

הניח לו גחלת על בגדו אע"פ שהיו בעליה לשם והיה יכול לסלקה חייב בתשלומי הבגד שהרי מי שהיו כלים של חברו או בגדו ברשותו בפקדון או באיזו שמירה ואמר לו קרע את כסותי ושבר את כדי אם קרע ושבר חייב עד שיאמר לו על מנת לפטור או שיתנהו בידו ויאמר לו קח כלי זה ושברהו כמו שיתבאר:

הניח גחלת על לבו של עבד כנעני והיה יכול לסלקה פטור בין ממיתה בין מתשלומין שהיה לו לברוח ואם בענין שלא היה יכול לסלקה חייב במיתה ופטור מן התשלומין ואפילו לא התרו בו הואיל ויש כאן דין מיתה היה כפות אלא שרבו עומד אצלו יראה לי שמ"מ דין מיתה יש כאן והיא שפוטרתו מן התשלומין ואין אנו צריכין לפטרו מצד שרבו לשם וגדולי הדורות כתבו בה דברים שלא נראו לי:

הניח גחלת על לבו או גבו של שור בצד שאפשר לשור להפילה פטור שהיה לו לברוח או להפילה שאף בעלי חיים יש להם דעת לדחות היזקם ואם בצד שאי אפשר להפילה

אפילו היו הבעלים לשם חייב הרי הוא כבגדו או שאר ממונו ויש בדין זה סברות אחרות ואל תחוש להם:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

המניח את הכד עיקר כונת הפרק להשלים ביאור עניני העדת האדם שהוא אחד מהחמשה מועדין שהזכיר למעלה ואחר שנתגלגל תחלה בענין זה לבאר היזק הבא לבני אדם שפגעו זה בזה והזיק אחד את חברו דרך פגיעתם נתגלגל לבאר ענין נגיחת השורים זה את זה והאריך בעניני השור ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לששה חלקים הראשון לבאר היזק הבא על ידי אדם מצד תקלה שהוא מניח או עושה ברשות הרבים הן היזק הבא בשעת עשיית התקלה הן היזק הבא לאחר נפילה והשני היזק הבא על ידי אדם דרך פגיעתן זה בזה השלישי היזק הבא על ידי אדם אלא שאין ההיזק במקום עשיית התקלה כגון שהיה עושה התקלה ברשות אחד והלכה התקלה במקום אחר והזיקה הרביעי בשוורים שחבלו או הזיקו זה את זה הן תם בתם ומועד במועד הן תם במועד ומועד בתם ונתגלגל בזה היזק אדם באדם ואדם בשור ושור באדם החמישי קצת הפרש שהוא מחדש בין היזק שורו להיזק עצמו והוא שאחר שהזכיר נזקי שניהם הוא מזכיר הפרש שבין זה לזה הששי נזק הבא מצד השור אלא שיש ספק בדבר הן בגוף המזיק הן בגוף הניזק היאך דנין אותו זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו שאר דברים שלא מן הכונה כענין סוגיית התלמוד על הדרך שקדם:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין להתחיל בביאור החלק הראשון במי שהניח תקלה ברשות הרבים אלא שהיא תקלה שדרך בני אדם לעשותה והוא שאמר המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור ואם הוזק בה בעל החבית חייב בנזקו נשברה כדו ברשות הרבים והחליק אחד במים או שלקה בחרסיה חייב ר' יהודה אומר במתכוין חייב ושאינו מתכוין פטור אמר הר"ם עקר הוא אצלנו אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים ולפיכך אם בא אדם ונתקל בה פטור ולא נאמר היה לך להתבונן היאך אתה הולך ומה שאמר נשברה כדו והוחלק אחר במים חייב שענינו כשיזיק אדם בעת נפילתו או שבר שום דבר שחייב הנכשל לשלם מה שהזיק הוא דעת ר' מאיר שאומר נתקל פושע הוא אבל חכמים אומרים כי הוא אנוס ואם הזיק בעת נפלו אינו חייב כלום וטעם דברי ר' יהודה שאמר נתקל פושע הוא אם נתכוון לקחת החרסים לפי שנעשו אותם החרסים כמו בורו כמו שבארנו וכל מי שיבא לו נזק מאותם החרסים נתחייב הנתקל לשלם לו ואם לא נתכון לקחת החרסים אינו חייב כלום לא במה שהזיק בעת

נפילתו ולא במה שניזק אחר באותם החרסים לפי שהוא אנוס כמו שאמרנו וכאלו לא היה לו מעולם באותם החרסים רשות והלכה כר' יהודה ולא כר' מאיר:

אמר המאירי המניח את הכד ברשות הרבים כגון שהיה עיף והניחה לשם ליפש ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור הנתקל משבירת הכד ולא עוד אלא שאם נתקל זה הוזק בה הרי בעל חבית חייב בנזקו מדין בורו ואע"פ שאמרו בבור שור ולא אדם לא נאמר כן אלא לענין מיתה אבל בנזקין חייב אף באדם ומ"מ לענין כלים פטור הרי אמרו חמור ולא כלים והרי שבירת הכלים זו היא מיתתן ואין בהם שבירה לנזקין שכל קלקול שאינו חוזר מיתתן היא ושאלו בגמרא לימא ליה איבעי ליה לעיוני ומיזל ולחייבו אם שברה וכל שכן לפטור בעל החבית בנזקי הנתקל והרי אין זה כבור דעלמא שמאחר שדרך בני אדם בכך ר"ל להניחה ליפש היה לנו לדון את הנתקל כפושע עד שפרשוה בהרבה פנים מהם שפרשוה באפלה ומהם כשהיה הכלי מונח בקרן זוית שכשהוא מתעקם משביל זה לחברו אין דרך בני אדם להתבונן ומהם שפרשוה בשמלא כל השביל חביות שאי אפשר להתבונן בהם וסוף הדברים העלו בה שבכל ענין אנו דנין כן הן שהיה ביום הן שהיה בלילה ובאפלה הן בחבית אחת הן בהרבה הן בקרן זוית הן באמצע רשות הרבים ואין אומרין איבעי ליה לעיוני ומיזל מפני שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים מרוב מחשבותיהם וטרדת ענייניהם:

ואע"פ שבשור פקח שנפל לבור ביום אמרו איבעי ליה לעיוני ומיזל כמו שיתבאר טעם הדבר שאין השור ושאר הבהמות בעלי מחשבות כדי לומר בהם שאין דרכם להתבונן אלא דרכם להתבונן ומה שאמרו בשתי פרות אחת רבוצה ואחת מהלכת וכו' כי אית לך רשותא לסגויי עלאי ואם דרכה להתבונן היאך יש לה רשות לילך עליה בודאי אין דרכם להתבונן בהלוכן שלא לדרוס על הכלים ועל כל מה שלפניהם דרך הלוכם אבל שור פקח דרכו להתבונן בכך מצד שאין להם בלבול מחשבות ואין בהם אלא מה שנמשך להם מצד טבעם שבכללו דחיית הנזק מעליהם והבריחה ממנו אבל אדם מרובה במחשבות מצד שכלו ואינו מתבונן בדרכים וא"כ כשנתקל אינו פושע ופוטרין אותו ומחייבין את המניח שכל שנזדמנו שני גורמים בהיזק שעל כל אחד יש לך מבוא לחייבו אנו רואין איזה ראוי לחייבו יותר ומחייבין אותו ופוטרין את האחר וכן בזו המניח ראוי לחייבו יותר ופוטרין את הנתקל:

נשברה כדו ברשות הרבים והוחלק אחר במים או שלקה בחרסית חייב ר' יהודה אומר במתכוין חייב בשאין מתכוין פטור פירשו בגמ' שבשני ענינים נחלקו אחד שהזיק בשעת נפילה ואחד שהזיק לאחר נפילה ומחלוקת הראשון ה"פ נשברה כדו על ידי שנתקל

ונפל מעל גבו ובשעה שנפל קודם שיגיעו המים והחרסים לארץ נפל על האדם והפילו או מחמת דחייה או מחמת שהוחלק במים שנפלו על גופו ומגופו לרגליו והוחלק בהם לאלתר והוזק תכף שהגיעו לארץ שאין לחייבו עדיין משום בור הואיל ולא הספיק עדיין לסלקן לתנא קמא חייב מפני שהנתקל פושע הוא והרי פשע בתקלה זו ולא עוד אלא שהוא נזק אדם שהרי אינו עדיין בור וחייב בה אף בכלים בנזק אם נתקלקלו כליו במים ולר' יהודה אנוס הוא וגדולי המפרשים טרחו בזה ואפילו יהא אנוס והלא נזקי גופו או כחו הם ואדם מועד לעולם כמו שבארנו באבן שלא הכיר בו מעולם עד שפרשו שבאבן המונחת בחיקו קרוב לפשיעה הוא שהיה לו למשמש בכליו אבל בזו אנוס הוא לגמרי וכן מה שאמרו בבבא מציעא במעביר חבית ממקום למקום ושברה שאמר ר' יהודה נושא חנם ישבע שלא פשע בה ויפטר הוא שמכיון שאנוס הוא בנפילתו אין החבטה שלו וכל שהוא אונס גמור לא רבתהו תורה אף בנזקי אדם שהרי במה שאמרו אדם מועד לעולם בין ער בין ישן אמרו שאם היה האחד ישן ובא חברו לישן אצלו הראשון פטור שהרי אונס גמור הוא וכן בשלישי של כתובות בהניח להם אביהם פרה שאולה שאם טבחוה אין משלמין אלא דמי בשר בזול לפי דעתם ולא תשלומי הנזק ומ"מ אנו מפרשים שמאחר שאין הנתקל פושע אינו נזק של אדם אלא נזק בור ואע"פ שבשעת נפילה מיהא שהוא מזיק אינו עדיין מונח ברשות הרבים הואיל ונפל מעל גבו והזיק בור הוא אלא שאין זה בור המחייב את האדם שכל בור שתחלת עשייתו באונס אינו מחייב בהיזק שיעשה באותה שעה אלא אחר שיונח בקרקע בדרך שנתכוון הוא לזכות בהם ושלא להפקירם ושהיה יכול לסלקם כמו שיתבאר ונמצא שבשעת נפילה מיהא פטור ואינו חייב אא"כ מתכוין לשבור שבזו בשעת נפילה מיהא הוה ליה נזק אדם וחייב אף בכלים וכן הלכה:

ומחלוקת שניה היא שאחר שנפל ונשבר לא סילק את החרסים ובא אחר ונתקל בהם והוזק תנא קמא מחייב שזהו בור ברשות הרבים ואע"פ שהוא סובר נתקל פושע הוא והרי הניזק פשע לא אמרו נתקל פושע אלא כשנתקל שלא מצד תקלה ור' יהודה פוטר אף בזו הואיל והוא לא עשה הבור ברצון אלא באונס אין זה הבור נקרא שלו אא"כ מתכוין ושאלו בגמרא בזו מיהא מאי מתכוין איכא ופרשוה במתכוין לזכות בחרסיו שאם נתכוין בכך שמירתן עליו ולא אמרו בשאר תקלות ברשות הרבים שהוא חייב בשמירתם אע"פ שהפקירם אלא בשבאה תקלתו שלא באונס כגון מניח והלכה כר' יהודה:

זהו ביאור המשנה ובענין מניח את הכד הלכה כסתם משנה ובשנשברה כדו הלכה כר' יהודה והזהר שלא לפרשה בנזקי כלים לדעת פסק שהרי לשמואל שהלכה כמותו תקלה

זו בור היא אע"פ שלא הפקירה וכלים בבור פטור בין בקלקול בין בשבירה ומ"מ לדעת רב כל שלא הפקיר כגון מניח את הכד מצד היזק ממונו הוא חייב ולא מצד היזק בורו ואתה יכול לפרשה לדעתו אף בנזקי כלים אלא שאין הלכה כמותו וכן דברים שאתה פוטר את הנתקל דוקא בשהן במקום תקלה אבל אם היו במקום שבעל הכלי היה רשאי להניחו ולא במקום שיהא חייב בהן משום בורו חייב הנתקל שהרי אדם חייב על הנזק אפילו באונס כמו שבארנו וכל שאין לך מבא לחייב את המניח אתה מחייב את הנתקל על הדרך שכתבנו למעלה ומ"מ זו שבשעת נפילה פירשו בה גדולי הדורות שלפנינו הואיל ואינו בור הגמור שבמתכוין לשבור חייב בין בנזקי גופו בין בכלים ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

הכד והחבית שתיהן כלי אחד הן אלא שהחבית גדולה מן הכד כמו שאמרו במסכת יום טוב ט"ו ב' הללו בעלי חביות הללו בעלי כדין מי שמכר לחברו חבית והיה מוסר לו כד אם היה הדבר ידוע שאין אדם קורא לחבית כד ולכד חבית אינו רשאי לפטור עצמו בכד אבל אם היו מקצת בני אדם קורין לחבית כד ולכד חבית אע"פ שאין רוב בני אדם עושין כך רשאי לפטור את עצמו בכד כלל גדול אמרו בדין המוציא מחברו עליו הראיה ואין הולכין בממון אחר לשון רוב בני אדם להוציא ממון וכן בכל כיוצא בזה:

ושמא תאמר בזו הדמים מודיעים שהרי דמי חבית מרובים וכמו שאמרו בפרק הפרה ניחזי אי דמי רדיא לרדיא אי דמי ניכסתא לנכסתא תדע שאין דין דמים מודיעים נאמר בדמים לבד הואיל ואין מגיעות לשתות שכל שאין בו שתות אין בו הודעת דמים וזהו דעת גדולי המפרשים הא כל שהיה רבוי הדמים מגיעים לשתות אף אנו אומרים הדמים מודיעים ויש חולקין לומר הדמים מודיעים אף בפחות משתות עד שמפרשים שמועה זו כשנתן לו דינר לחביות ולא הזכיר לכמה חביות ולפי המנהג שש חביות בדינר ושנים עשר כדין בדינר וזה שואל לו שש חביות והלה מוסר לו שנים עשר כדין שאין כאן הודעת דמים הא כל שיש שם הודעת דמים דנין אותו על פי הדמים ואע"פ שבצמד ובקר אין אומרים הדמים מודיעים כמו שיתבאר בפרק הספינה אינו דומה כמו שיתבאר בפרק שור שנגח את הפרה ויש אומרים שבשום מקום אין אומרים הדמים מודיעים ומה שהקשו וניחזי אי דמי רדיא וכו' שלא כהלכה וכמו שמצינו בקדושין נ"א א' דפריך את וחמור הוא ולא קנה והלכה שקנה כמו שבארנו בכתובות אלא שעיקר הדברים כדעת ראשון:

זה בא בחביתו וזה בא בקורתו ונשברה כדו של זה בקורתו של זה חייב כמו שיתבאר למטה:

זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש נסדקה חבית של דבש ובא זה ושפך את יינו והציל את הדבש והיתה כונתו ליתן לו דמי יינו שהדבש דמיו יקרים והיין בזול אין לו אלא שכרו כפועל ושכר חביתו ואע"פ שאמרו על זה שנים שהיו עוברים זה בדבשו וזה ביינו והם במקום שאי אפשר אלא בהפסד האחד שופך זה את יינו ונוטל דמיו מתוך דבשו של חברו טעם הדבר שהרי זה כופהו לעשות כן מכח התקנה כמו שיתבאר אבל בזו הוא עשה מרצונו ואין התקנה מתפשטת בה וטעם הדבר לדעתי הוא שהתקנה היתה שכל זמן שיתבענו בעל הדבש בכך יהא רשאי לכופו על מנת שיטול זה דמי יינו מתוך דבשו של זה שכל שהוא תובעו בכך אינו תובעו אא"כ הוא רואה בה תועלת גדולה לעצמו אבל כל שהוא עושה כן מעצמו היאך הוא נפרע מכל דמי יינו ושמא אף הוא ממהר בכך אע"פ שאין בה תועלת גדולה לזה כגון שאין הדמים מרובים כל כך מזה לזה כדי שמ"מ יציל את יינו אלא ודאי אין התקנה אלא בזמן שהלה תובעו בכך:

דף כז:

זה שאמרו במשנה במניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה שהוא פטור דוקא בנתקל הא אם שברה במזיד חייב שהרי לא היה זה משנה שנדון בו שהמשנה בו פטור שהרי דרך בני אדם בכך ולדעת קצת לא נאמר כל המשנה ובא אחר ושינה בו פטור אלא בבהמה אבל באדם חייב ויש צדדין שאף המשברה במזיד פטור וכגון שמלא האחד רשות הרבים כלה חביות ואין דרך לעבור שמותר לשבור בכדי הלוך ומ"מ אם הוזק בשבירתו כגון שהותז חרס בגופו וחבל בו פטור האחר שהרי הוא הזיק בעצמו:

יש צדדין גם כן שאף הנתקל בה ושבר חייב ואין צריך לומר שאם הוזק בה הנתקל פטור בעל החבית כגון שעת הגתות והבדים שדרך בני אדם להניח כליהם בחוץ מתוך שרשות היחיד צר לתקן חביותיהם ולהדיחם וזהו ענין קרנא דעצורי ויש אומרים דוקא בקרן זוית שבית הבד או הגת לשם ובאין לשם כלם עם כליהם וכשמוצאין בית הבד מלא מניחין כליהם לשם וכן הדין בכל שהכלי במקום שאין המניחו נקרא עליו בעל תקלה להתחייב בו וכן כל כיוצא בזה:

כבר ידעת שהחובל בחברו חייב בחמשה דברים נזק וצער ובשת ושבת ורפוי כמו שיתבאר במסכתא זו בארכה ומ"מ יש הכאות שאין בהם נזק ולא שבת ולא רפוי אלא צער מעט ובשת אם גדול ואם קטן לפי המבייש והמתבייש ולפי ההכאה והכאות אלו היה מנהג קבוע בזמן חכמי התלמוד להגבות בזו בצער ובשת גדול שבהן והוא שבייש קטן את הגדול או בזוי את המכובד דבר קצוב בדרך הנזכר כאן ולמטה מן הגדולים הכל

לפי המבייש והמתבייש ויש אומרים שבושת זה לעניים ולמעלה מהם הכל לפי המבייש והמתבייש ומנהגות אלו הם שאם הכהו בארכובותיו שלש סלעים כנגד שלש עצמות שבארכובה אם בעט בו ברגליו חמש סלעים כנגד חמש אצבעות שבו אם הכהו באגרפו או באחורי ידיו על פניו והוא הנקרא כאן סנוקרית שלש עשרה סלעים כנגד שלש עשרה פרקים שבחמש אצבעות כשתסיר מהם שנים שבגודל שאינם כנגד האחרים וכן בכלם כמו שיתבארו במקומות שבמסכתא זו ומה שלא התבאר כגון אם הכהו במקל ורצועה או בברזל הגרזן או בבית יד שלה או באכף של חמור או בדבר אחר שודא דדייני וכל אלו לבושת וכמו שאמרו בתלמוד המערב הכהו בטומוס שבידו אינו נותן לו אלא בשת ובשת זה אע"פ שכבר התבאר שהוא ממון עד שאם הודה בו לא נפטר בהודאתו מ"מ אין מגבין אותו בבבל שמ"מ לעיקר הגובייניה קנס הוא שאין נקרא ממון אלא בשהפסיד ממון ואע"פ שהוא דבר המצוי כל שאין בו חסרון כיס אין מגבין אותו בבבל:

כל שאונס דבר לחברו וחברו האנוס לשם ורואה באנסו ואפשר לו לברר אף לאחר מעשה שאותו ענין אונס אצלו יש לו רשות לעשות דין לעצמו ולדחותו שלא לעשות לו אונס זה אפילו הכהו על זה כמה הכאות אין לו חיוב אם אי אפשר לו למנעו בלא כך ואין צריך לומר במקום שאם יתעכב עד שילך לבית דין תהא לו פסידא כגון שהיה גוזלו או אונס את כליו או דולה בבור מים המכונסין שלו ומכלה את מימיו אלא אף בדבר שאין הליכתו לבית דין גורמת לו פסידא זו הואיל והוא לשם בעוד שזה אונסו עושה דין לעצמו ומכהו עד שידחהו מעליו הא כל שעבר האונס כגון שכבר גזלו או גנב לו או שכבר הלוהו אינו רוצה לפרעו אינו בדין זה לא אמרוה אלא בעוד שהוא אונסו מעתה מי שראה את שלו בביתו של חברו ומתירא שזה יחזיק בו נכנס לשם לפני חברו כדי ליטול את שלו בחזקה ואם הלה מונעו שובר את שניו ואומר לו שלי אני נוטל ומ"מ אל יכנס שם דרך העלמה שמא יראה עליו כגנב אלא שאם עשה עשוי:

דף כח.

שור שעלה על גבי חברו להרגו יכול בעל התחתון להשמיטו מתחתיו ואפילו אם מת העליון בהשמטת התחתון פטור ואפילו במועד שלא היה לו פסידא בהנחתו שהרי משתלם נזק שלם ומן העליה ואם דחפו לעליון ומת מ"מ חייב שהרי היה יכול להצילו בהשמטת שלו מתחתיו ולא היתה מיתת העליון מצויה בענין זה ומ"מ אם לא היה יכול לשמטו אף בזו פטור:

הממלא חצר חברו כדי יין וכדי שמן שלא ברשות הרי זה יוצא ונכנס כדרכו וכל שמשתבר דרך הלוכו פטור ואע"פ שאפשר לו לסלק אחת על חברתה ולעבור מ"מ טריחא ליה מילתא ואפילו הכניסן ברשות הואיל ולא קבל עליו לשמור הא אם שברן במזיד חייב הואיל ואין הלה מתכוין בכך לחזקת גופו של קרקע ואין התביעה אלא מצד סתימת דרך הלוכו וחיוב זה אף בשהכניסן שלא ברשות כמו שיתבאר:

נרצע שכלו ימיו ר"ל שהגיע היובל ואינו רוצה לצאת ובעל הבית רוצה להוציאו הרי זה תוקף בו ומוציאו ואם חבל בו פטור ואין צריך לומר אם היה מכיר בו שהוא גנב אלא שעד עכשו מצד שהיתה אימתו עליו היה בטוח בו שלא יגנוב ועכשו שפרחה אימתו מתירא שמא עד שילך לבית דין יגנוב לו או יעשה עבירה בביתו כגון שמסר לו שפחה כנענית שעד עכשו היתה מותרת לו ועכשו אסורה ומתירא שמא עד שילך לבית דין יזקק עמה ואם הוא גנב עד שאף בזמן שאימתו עליו אינו נמנע מלגנוב אף בתוך זמנו כן:

זה שנאמר בתורה באשה שבאה להציל את בעלה מיד מכהו שאם החזיקה במבושיו יקוצו את כפה פירושו בממון ומ"מ אף בחיוב ממון דוקא בשהיתה יכולה להציל על ידי דבר אחר הא אם לא היתה יכולה להציל על ידי דבר אחר נעשית ידה כשליח בית דין שמציל בכל שאפשר להציל ופטורה ולמדת מ"מ שלא הותר לעשות דין לעצמו בהכאה וחבלה אם היה יכול להציל בלא חבלה והכאה וכמו שאמרו למעלה היה לו לשמטו וכו':

הרי שהיתה דרך רשות הרבים עוברת בתוך שדהו וסתמה ונתן להם דרך בצד שדהו הואיל וכל מן הצד דרך עקלתון הוא שהרי קרובה לזה הבא מאותו הצד ורחוקה לזה שבא מצד שכנגדו אין חלופו מועיל כלום והרי בני רשות הרבים עוברים בדרך ראשונה ואף השניה אינו יכול לעכבה שכל מיצר שהחזיקו בו רבים שלא בדרך גזלה אע"פ שנמצא אחר כך שנתינתו אינה נתינה אסור לקלקלו ולשון אסור שבמקום זה פירושו שאף אם עשה לא הועיל ומ"מ אם לא היה צד עקלתון לשום אדם חלופו מועיל ורשאי לדחות כל ההולך בשביל ראשון אף בהכאה ודחייה מתוך דברינו למדת שכל שהחזיקו בו רבים בגזלה אינו בדין זה והוא שאמרו על זה בבבא בתרא ק' א' וכי רבים גזלני נינהו ותרצו כשאבדה להם דרך באותה שדה וכן בזו הואיל ומדעתו נתנה מתחלה הדין בה כן:

בעל הבית שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר מכיון שבאו עניים ונטלו הרי זכה בעל הבית באותה שהניח שאין לעניים שתי פאות ואם באו נטלו דוחה להם אף במיני הכאות ובעל הבית קוצר אותה פאה שהניח ופטורה מן המעשר הואיל והפרישו לעניים הרי הוא כמי שהפקירן ונעשה בהם זוכה מן ההפקר וכבר אמרו המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ופאה ופטור מן המעשר:

זה שאמרנו שהמפקיר כרמו ובצרו חייב בפאה דוקא שבצרו הוא בעצמו אבל אחר שבצר מן ההפקר פטור מן הפאה שהרי אמרו כל שהוא אוכל ונשמר חייב בפאה ולא אמרו נשמר אלא למעט את ההפקר ומ"מ יש מפרשים שהוא נשמר בתוך קליפה דומיא דקציר ואין הדברים נראין:

דף כח:

כבר ביארנו במשנה שמי שנשברה כדו ברשות הרבים והזיק אם בשעת נפילה פטור אפילו בנתקל ואין צריך לומר בנפשרה כדו מאליה שהוא אנוס לגמרי שאע"פ שהאדם מועד לעולם אף באנוס דוקא בנזקי גופו או כחו אבל ענין בורו כל שנעשה באונס פטור בשעת נפילה לדברי הכל ואם לאחר נפילה אם נתכון לזכות בחרסיו חייב ומ"מ דוקא בנזקי הגוף אבל בטנפו כליו במים פטור שאין חיוב נזקי כללם בבור ומ"מ אם הוחלק במים והוזק בקרקע חייב הואיל ולא הפקיר את המים ואע"פ שקרקע עולם הזיקתהו שבור שחייבה עליו תורה בין להבלו בין לחבטו כמו שיתבאר וכבר בארנו שכל תקלה ברשות הרבים בין שהפקירה בין שלא הפקירה בור הוא מעתה הטיח צלוחיתו באבן פטור ואדם שהוזק בו חייב ואם מת בה פטור לענין מיתה שור ולא אדם וכו':

מה שבארנו שאם הוזק אדם בתקלה שברשות הרבים חייב אין צריך לומר אם נתקל בה והוזק בה אלא אפילו נתקל בקרקע והוזק באבן חייב שכל שנשתתפו שנים בנזקים אם אי אפשר להשתלם מזה מן הדין משתלם מזה כמו שבארנו בשור שדחף את חברו לבור ואחר שהקרקע אינו בדין תשלומין משתלם מבעל האבן והוא הדין לנתקל באבן והוזק בקרקע:

כבר בארנו שכל תקלה ברשות הרבים בור הוא בין הפקירה בין לא הפקירה ואם נעשה הבור שלא באונס חייב הן שהניחה לשם הן שהניחה במקום שבפשיעתו באה לשם כגון שהניח אבנו וסכינו ברשות הרבים והזיקו או שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו אבל בור שנעשה באונס אינו בור אא"כ מתכוין לזכות בו אחר שנעשה ושהיה יכול לסלקו וכל שלא נתברר לנו אם מתכוין לזכות בו אם לאו הולכין בו אחר אמדן הדעת לפי ענין הדבר מעתה אבנו וסכינו שנפלו מן הגג ברות שאינה מצויה ולא סלקן אע"פ שנפלו באונס בור הוא שהרי מן הסתם אינו מפקירן הואיל ואינו דבר המשתבר אא"כ הפקירן בפירוש אבל אם העלה קנקנים לגג לנגבן ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו ונשברו מן הסתם מפקיר הוא את החרסים ואינו חייב בתקלתן ואם נתכון לזכות בהם חייב:

מעתה נשברה כדו ולא סילקה בין שנפלה מאליה עד שנשאר האזן בידו בין נתכון להורידה מכתפו ונפלה לו שלא נתכון לזכות בחרסיה פטור מדיני אדם נפלה גמלו ומת אם בשעת נפילה הזיקה אם פשע בה כגון שהעבירה במקום הדחוק והיה רשאי להעבירה במקום אחר חייב ואם לא היה אפשר להעבירה במקום אחר פטור ואם נתקל הוא ונתקל בו גמלו פטור שמאחר שאי אתה דנו כפושע בתקלת עצמו אינו פושע בשל גמלו ואם לאחר נפילה אם הפקיר נבלתו פטור מדיני אדם ואם לאו חייב הא כל תקלה שנעשית שלא באונס אפילו הפקירה חייב שכל מפקיר בנזקים חייב וכן בשלא הפקיר כמו שבארנו:

לענין ביאור זה שאמר רב לא שאנו כלומר בנשברה כדו והוזק בה אחר חייב אלא בניטנפו כליו במים ונפחתו הוא מפני שלדעתו לא הפקיר את המים וכל שלא הפקיר לדעתו אינו בורו אלא ממונו וחייב בנזקי כלים אבל אם הוזק הוא עצמו פטור דקרקע עולם הזיקתהו שאינו לא בורו ולא ממונו ושמואל מקשי ליה דלדידיה אף בלא אפקר בור הוא ואכלים לא מיחייב בור ואהדריה דלא הוי בור אלא דאפקריה ואקשי ר' אושעיא לתרויהו מההיא דנפלו לתוכו שור וכלים ורישא קשיא לרב דאבנו ר"ל אבן המשקולת ומן הסתם לא אפקרינהו ופטור בהו כלים [וסיפא קשיא לשמואל אמאי] מחייב צלוחית באבן ומתרץ לה רב דרישא באפקרינהו בהדיא וסיפא בלא אפקירה ומשום ממונו ושמואל מוקי לה כר' יהודה כלומר מכיון דאבנו וסכינו ילפינן מבורו לר' יהודה דמחייב בנזקי כלים בבור חייב אף בכלים:

לא שאנו דצלוחית באבן חייב משום בור אם בשור לרבנן אם אף בכלים לר' יהודה אלא שנתקל באבן ונגף באבן אבל נתקל בקרקע ונגף באבן פטור דעיקר הנזק בקרקע הוא וקרקע מיהא לאו בורו ולאו ממונו ודלא כר' נתן דאמר בכל שנשתתפו שנים בנזקין כל דליכא לאשתלומי מהאי לישתלם מהאי הא נתקל באבן ונגף בקרקע חייב בעל האבן דעיקר הנזק באבן הוא ואיכא דאמרי וכו':

היכי דמי מתכוין וכו' במתכוין להורידה מכתפו וודאי הואיל ומורידה לדעתו היה לו ליזהר בה ומכלל דר' מאיר מחייב אף בנפשרה כדו ומקשי ליה ממאי דקאמר איהו גופיה במעלה קנקנים לגג ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו שפטור משום דאונס רחמנא פטריה:

דף כט.

בשעת נפילה על הדרך שבארנו במשנתנו ובאחר נפילה ובמפקיר נזקיו דעלמא שלא מחמת אונס תנא קמא סבר מפקיר נזקיו חייב דבור של תורה ברשות הרבים הוא ולר' יהודה פטור דבור של תורה במפקיר רשותו ולא בורו ומקשי ליה מבריתא דהיאך נמצא מפקיר גמלו בשעת נפילה והרי עדיין לבו עליו ותריץ בשהעבירו בשטף הנהר בלא ידיעה וכשהכיר בכך הפקירו והקשה לו אי דאפקריה וכו' ותירצה בדאיתקיל ואיתקיל ביה גמליה דתנא קמא סבר נתקל פושע ופשיעתו גרמה ומר סבר נתקל לאו פושע ושאר השמועה פשוטה היא ולענין פסק כבר בארנו הכל:

דף כט:

שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב לחיובו כאלו הן ברשותו בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה כמו שהתבאר במקומו:

ההופך את הגלל ברשות הרבים אם הגביהו בשעת הפיכה בשיעור שלשה טפחים זכה בו הואיל ואין לו בעלים ונעשה שלו אע"פ שלא נתכוין לזכות בה ואם הוזק בו אחר חייב ואפילו החזירו למקום שהיה שם תחלה למה זה דומה למי שמצא בור חפורה וסתמה מכל וכל ואח"כ חפרה כשהיתה שנסתלקו מעשי ראשון מכל וכל ונכנס השני לחיוב ואין זה כמוצא בור חפורה וכסה אותה וחזר והסיר כסוי שהוא פטור שהרי בזו לא נסתלקו מעשי ראשון:

הפכה בלא הגבהת שלשה אם נתכון לזכות בה חייב ואם לאו פטור ומכאן אתה למד דמה שכתבו גדולי הרבנים בראשון של קדושין כ"ו א' בענין פיל לר' שמעון במה יקנה ואוקמה בחבילי זמורות דלהכי נקט חבילי זמורות ולא כלים משום דסתמן אין גבוהים שלשה אינו נראה שהרי כל שמתכוין לזכות דיו בטפח:

המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר גדריו בקוצים אם במפריח ואם במצמצם וגדר שנפל לרשות הרבים והזיקו יתבאר ענינם למטה:

גדולי המפרשים פסקו שהבור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו כמו שיתבאר ופסקי שמועה זו משתבשין לדעת זה אלא שהרבה ראו לפרש שלא נאמר להבלו ולא לחבטו אלא בבור שלא נתקל להדיא במעשי ידיו אלא ממילא אבל הוחלק במים או נתקל באבן ונישוף בקרקע הואיל ונתקל במעשי ידיו חייב אף בחבטו ומ"מ עיקר הדברים בור שחייבה עליו תורה להבלו וכל שכן לחבטו כמו שיתבאר והרבה מפרשים בלבלו פסקים שבסוגיא זו וחדשו בה דברים ללא צורך:

בור ברשותו של אדם אם הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו חייב אבל אם הפקיר רשותו ובורו פטור ואע"פ שמפקיר נזקיו חייב הואיל ובור זה ברשות כרהו ואח"כ הפקירו אין בו חיוב אבל מי שעשאו שלא ברשות אפי' הפקירו חייב שכל מפקיר נזקיו חייב:

דף ל.

המשנה השניה והכונה בה ככונת מה שלפניה השופך את המים ברשות הרבים והזיק בהם אחר חייב בנזקו אמר המאירי השופך את המים וכו' חייב ודבר זה מטעם בור והילכך דוקא בנזקי גופו ואין אומרים קרקע עולם הזיקתהו שהרי פסקנו להבלו וכל שכן לחבטו ובנזקי כלים פטור ומ"מ לדעת גדולי הפוסקים שפסקו להבלו ולא לחבטו צריך לעיין היאך מעמידין משנה זו אחר שהוחלט גם כן לפסוק שכל תקלה אע"פ שלא הפקירה בור הוא אם בכלים הרי בור הוא ואם בגופו הרי קרקע עולם הזיקתהו עד שחכמי הדורות שלפנינו מעמידין אותה בשעת שפיכה ועיקר הדברים שלא פסקו להבלו ולא לחבטו אלא בבור ממש שלא נתקל במעשי ידיו כמו שבארנו למעלה:

ומ"מ לענין פירוש לדעת רב שאמר להבלו ולא לחבטו מפרש משנתנו בשלא הפקירן ולענין נזקי כלים ומ"מ אני תמה אם נבלעו המים אע"פ שנשאר בהם לחות המחליק היאך אפשר שלא הפקירן ומפני זה איני רואה לגרוס בגמרא דתמו מיא אלא דלא תמו מיא והוא ששאלו בה לדעת רב מפני מה לא יתחייב בנזקי אדם והרי אלו כרפשו הגמור ר"ל זבלו שהוציא או טיט שלו שהרי המים לצורך הוציאן ונעשו טיט עם העפר ופירש בו מי סברת דתמו מיא ונבלעו בעפר הכנוס עד שנעשה טיט לא דלא תמו מיא ואין שם אלא עפר הכנוס ולא טיט ונמצאת החבטה בקרקע הגמור ומ"מ לענין פסק אין אנו צריכין לכך שהכל בור הוא בין תמו בין לא תמו:

ושאלו עוד בגמרא למה הוצרך לשנות משנה זו והרי כבר יצא לנו זו מנשברה כדו והוחלק אחר במים שאם על ידי אונס חייב כל שכן בשופך ופרשוה לחדש בה שאף בזמן שאדם מורשה בכד כגון בימות הגשמים חייב שכל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין מערותיהן בימות החמה אין להם רשות בימות הגשמים אע"פ שיש להם רשות אם הזיקו חייבין לשלם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה השלישית והכונה בה ככונת משניות שלפניה המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר גדרו בקוצים וגדר שנפל ברשות הרבים והזיק בהם אחר חייב בנזקו וכל הקודם בהם זכה בהם אמר הר"ם מה שאמר המצניע את הקוץ ואת הזכוכית והגודר גדרו

בקוצים והוזק בהם אחר חייב זהו כשהוציאן לרשות הרבים אבל אם עשה זה בסוף מצרו אינו חייב כלום לפי שעקר הוא אצלנו אין דרכן של בני אדם להתחכך בכותלים:
אמר המאירי המצניע את הקוץ ואת הזכוכית פרשוה בגמרא בכותל רעוע שהיה לו להעלות על לב שתפול ויזיקו הקוצים חייב הא אם היה בכותל בריא ונפלה על ידי סבה פטור ואם סתרה חייב וכן אם הצניעה בכותל חברו אם ברעוע חייב ואם בבריא פטור ואם נמלך בעל הכותל וסתרה בבריא פטור המצניע וחייב בעל הכותל ומ"מ בכותל רעוע חייב בעל הקוץ אחר שתחלתו בפשיעה:
והגודר את גדריו בקוצים פרשו בגמ' דוקא במפריח ר"ל שהוציא ראשיהן ומטעם בור אבל אם לא הפריחן אבל צמצמן שוה בשוה ואינן יוצאות אלא כיציאת הכותל פטור אע"פ שאין זה רשותו הגמור מ"מ אחר שאין דרך בני אדם להתחכך בכותלים הרי זה כנכנס ברשותו או כמשנה:
וגדר שנפל ברשות הרבים ר"ל שהזיק בשעת נפילה והענין בשהיה רעוע ונתנו לו בית דין זמן להפילה ועבר זמנו ואם לאחר נפילה אף בבריא חייב אם נתכון לזכות בעפרה ולא הפקירה כמו שיתבאר:
וכל הקודם בכל אלו ונטלן זכה שהפקר בית דין הוא ומ"מ בעפר הגדר ואבניו פרשו בה הרבה מפרשים דוקא בשנתנו לו זמן ועבר:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:
המכסה בורו בדליו של חברו ובא בעל הדלי ונטל את דליו חייב בעל הבור ואין אומרים שיתחייב בעל הדלי על שלא הודיעו אדרבה היה לו להעלות על לב שזה בא ונוטל את דליו והרי זה דומה לזה שהצניע קוצו בכותל רעוע של חברו שהיה לו לעלות על לב שיסתרו אותה בעליה נטל אחר את הדלי ולא בעליו יראה שאף בזו חייב בעל הבור שהרי מ"מ פשע בכסויו:
חסידים הראשונים היו מצניעין קוציהם וזכוכיותיהן בתוך שדותיהם ומעמיקים להם שלשה טפחים כדי שלא תתעכב בהם המחרשה ומהם שהיו שורפים אותם ומהם שהיו משליכין אותם בנהר ועל דרך זה ראוי להזהר לבער מביתו ומרשותו כל דבר המזיק ושישער בעצמו איזה היזק קרוב לצאת מתוך ביתו וישתדל להרחיקו על זה אמרו האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ויש אומרים של מסכת אבות ויש אומרים של עניני מסכת ברכות בהתעורר בחלקיה על מה שראוי להתעורר כמו שבארנו במקומו:

המשנה הרביעית ואף גם זאת הכונה בה ככונת משניות שלפניה ואמר המוציא תבנו וקשו לרשות הרבים לזבלים והוזק בהם אחר חייב וכל הקודם בהן זכה בהן ההופך את הגלל לרשות הרבים והזיק בו אחר חייב בנזקו רשב"ג אומר כל המקלקלין ברשות הרבים שהזיקו חייבין וכל הקודם בהן זכה אמר הר"ם זה שאמרנו כל הקודם בהם זכה קנס וגלל צואת הבקר ואפילו בשעת הוצאת הזבלים אם הזיק חייב:

אמר המאירי המוציא תבנו וקשו לרשות הרבים פי' תבן הוא אותו שנשאר מן העמרים אחר דישה וקש הוא אותו שמשיירין בקרקע אחר קצירה והוציאן שם כדי שידושו ברגלי האדם עד שיעשו זבל הראוי לזבל בהם את השדות והוזק בהם אחר חייב בנזקו ולפי מה שפסקנו בגמרא אפילו בשעת הוצאת זבלים שאע"פ שאמרו שבשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרשות הרבים וצוברו כל שלשים יום כדי שיהא נישוף ברגלי אדם וברגלי בהמה מ"מ אם הזיק משלם מה שהזיק שכל אותן שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים אם הזיקו חייבים לשלם ולא סוף דבר ברשות בית דין אלא אף ברשות מצוה כמו שבארנו בנר חנכה ומ"מ תבן וקש אין בהם רשות בית דין לעולם מפני שהן מחליקות והזיקן מצוי ומרבה אלא שאין אנו צריכין לזו שאף בדברים הנעשים ברשות חייבין כמו שבארנו אלא שמ"מ מה שאמר אח"כ וכל הקודם בהם זכה אנו צריכין לפרשה בתבן וקש דוקא שאין כאן רשות בית דין וכן בשאר הקלקולין שאין מחליקין אלא שהוא שלא בשעת הוצאת זבלים שאם ברשות בית דין נעשה אע"פ שאם הזיקו חייבין לשלם מ"מ אין כאן זכייה לשום אדם בהם:

ההופך את הגלל לרשות הרבים ר"ל שכבר נעשה זבל והפכו לרשות הרבים והוזק בהם אחר חייב בנזקו כמו שבארנו למעלה ולא נאמר בזו כל הקודם בהם זכה מכיון שאינו משביח ברשות הרבים ולא נאמר כל הקודם זכה אלא בדבר שעמידתו ברשות הרבים משביחתו וכן הדין שמה שהשביח שלא מן הדין יפסיד ולפי מה שפרשו בגמרא לדעת תנא קמא דוקא קנסו את השבח אבל לא קנסו את הקרן ומעתה הופך את הגלל לא קנסו כלל ואין אומרים כל הקודם זכה אלא אסורין משום גזל רבן שמעון בן גמליאל אומר כל המקלקלים ברשות הרבים שהזיקו חייבין וכל הקודם זכה פה אפילו בגופן שקנסו גופן משום שבחן בכל דבר שיש בו שבח הא בדבר שאין בו שבח אין כאן קנס כלל וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה על הדרך שבארנו ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא יתר על אותן שבארנו במשנה אלו הן:

דף ל:

כל אותן ששנינו במשנה כל הקודם זכה אסורין אחר זכייתם משום גזל שמאחר שזכה זכה ומה שאמרו בגמרא כל הקודם בהם זכה ומותרין משום גזל פירושו כל הקודם בהם זכה מן הדין ואין בהם לזוכה משום גזל אף בדיני שמים ומאימתי רשאי לזכות בהם משהשביחו הא קודם שהשביחו אין זוכים בהם ואם זכה הלה בהם משעה שהוציאם ברשות הרבים עד שלא השביחו אין מוציאין מידו מפני שספק לנו אם לאלתר קונסין אותם או אחר שהשביחו:

אע"פ שבארנו שכל הקודם בהם זכה ושאף בדיני שמים מותר אם בא לישאל אין מורין לו כן בהדיא מפני תקון העולם ואם כבר התרו בני רשות הרבים באלו ולא רצו לסלק מורין כן לכל אדם ויש אומרים דדוקא אגופן הוא שאין מורין כן אבל שבחן מורין וכן עיקר דודאי כן פירוש השמועה דכולי עלמא קנסי גופן אטו שבחן אלא דלרב אין מורין כן ר"ל לקנוס גופן אטו שבחן הא לשבחן ודאי לא צריכא הוראה:

אע"פ שבכאן קנסו גופן משום שבחן לענין רבית אינו כן אלא גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית ואין זה דומה לזו שבכאן שבענין רבית הקרן מיהא היתר הוא אבל זו שבכאן הגוף עצמו הוא המזיק ומ"מ משעה שנכתב הרבית בשטר עברו כלם על לא תשימון עליו נשך כמו שיתבאר במקומו:

דף לא.

המשנה החמישית והכונה לבאר בה החלק השני בהזק הבא לבני אדם מזה לזה דרך פגיעתם ואמר על זה שני קדרים שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקו של שני זה בא בחבתו וזה בא בקורתו נשברה כדו של זה בקורתו של זה פטור שזה רשות להלך וזה רשות להלך [היה בעל קורה ראשון וכו'] אמר הר"ם זהו כשהיה הנופל יכול לקום ולא קם אלא שעמד מושכב עד שכשל בו זולתו ולכן הוא חייב אבל אם לא היה יכול לקום וכשל בו זולתו לא יתחייב כמו שאמרנו נתקל אנוס הוא היה בעל קורה ראשון ובעל חבית אחרון נשברה חבית בקורה פטור ואם עמד בעל קורה חייב ואם אמר לו בעל חבית עמוד פטור היה בעל החבית ראשון ובעל קורה אחרון נשברה חבית בעל קורה חייב ואם עמד בעל חבית פטור ואם אמר לו לבעל הקורה עמוד חייב וכן זה בנרו וזה בפשתנו כל זה מבואר:

אמר המאירי שני קדרים שהיו מהלכין זה אחר זה ונתקל הראשון ונפל ונתקל השני בראשון הראשון חייב בנזקו של שני ואע"פ שהנתקל אנוס הוא פירשו בגמרא טעם

חיובו מפני שהיה לו לעמוד ממקום נפילתו ולא עמד וחיוב זה אם נתקל השני בכליו של ראשון צריך שיתכוין הוא לזכות בכליו או בחרסיו שאם לא כן הואיל והפקירם אין זה בור מאחר שנעשה באונס כמו שבארנו בנשברה כדו ולא סלקה ואם הוזק בגופו אינו צריך כלום שאין גופו בתורת הפקר ומ"מ אם לא היה לו שהות לעמוד פטור אע"פ שהיה לו להזהיר ואפילו היה לו לעמוד אם הזהיר פטור ודבר זה בשהוזק גופו של שני אבל כליו שהוזקו פטור שאין חיוב כלים בבור:

זה בא בחביתו וזה בא בקורתו זה בצד זה ופגעו זה בזה ונשברה כדו של זה בקורתו של זה הרי אין כאן תורת בור כלל שאין כאן תקלה ברשות הרבים וחזר הענין לנזקי אדם והדבר תלוי בפשיעת המוזק ומתוך כך הוא אומר שבעל הקורה המזיק פטור שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך והיה לו לבעל החבית להזהר שלא לפגוע בו ואפילו היתה הקורה מחזקת כל רחב רשות הרבים כגון שהיה ארכה הולך כנגד הרוחב מ"מ היה לו להוריד חביתו לארץ:

היה בעל הקורה ראשון ובעל חבית אחרון ונשברה החבית בקורה פטור שהרי הוא רואה את בעל הקורה מהלך בדרך הלוך שוה והיה לו להלך גם כן במתון כהלוכו של ראשון ולא למהר הלוכו יתר על הראוי ואם היה בעל החבית מהלך כדרכו ואינו ממהר פעמיו יתר על הלוך ראוי ושוה אלא שהראשון עמד והשני לא הרגיש בעמידתו ופגע בו בדרך הלוכו הרי בעל הקורה חייב שלא היה לזה השני להעלות על לבו שיתעכב הואיל ואין דרך נושאי משא להתעכב בעוד שמשאן עליהן ומ"מ פירשו בגמרא בשעמד ליפש ר"ל לנוח ממשאו שאין זה דרך בני אדם לנוח ומשאם על ראשם הא אם עמד לכתף ר"ל לתקן משאו עליו הואיל ודרך נושאי משא כן הרי היה לו לאחרון להרגיש בכך ופטור בעל הקורה ואף בשעמד ליפש אם הזהירו ואמר לו עמוד שאני רוצה לעמוד פטור:

היה בעל חבית ראשון ובעל קורה אחרון ונשברה חבית בקורה חייב שהיה לו להלך כדרך הראשון ואם עמד בעל חבית הרי בעל הקורה פטור שלא היה לו להרגיש בעמידתו ודוקא בעמד ליפש הא בעמד לכתף חייב ואף בעמד ליפש אם אמר בעל חבית לבעל הקורה עמוד חייב וכמו שביארנו בחבית וקורה כך הדין בזה בא בנרו וזה פשתנו וכן כל כיוצא בזה:

זהו ביאור המשנה וכלה על הדרך שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הקדרים והזגגים שהיו מהלכים זה אחר זה נתקל הראשון ונפל ואחר כך נתקל השני בראשון ושלישי בשני וכן הרבה הראשון אם היה לו לעמוד ולא עמד חייב בנזקי שני אם

לא הזהירו בין שהוזק השני בגופו של ראשון בין שהוזק בכליו של ראשון אחר שנתכוון לזכות בהם ר"ל שלא להפקירם ובלבד בנזקי גופו אבל אם הוזקו כליו של שני פטור שאין חיוב כלים בבור שני חייב בנזקי שלישי אם הוזק השלישי בגופו של שני והיה לו לשני לעמוד ולא עמד הא אם הוזק השלישי בכליו של שני פטור שהרי הוא אומר לו בור זה ר"ל כלים של משאי לא אני כריתיו אלא הראשון ומ"מ בגופו הואיל והיה לו לעמוד אינו אומר כן ודוקא בנזקי גופו כמו שבארנו וכן כלם נמצא גוף מגוף כלם חייבין הואיל והיה להם לעמוד ממון מממון כלם פטורין גוף ממון ראשון חייב והשאר פטורים ממון מגוף כלם פטורין וכלם שהזהירו זה את זה אע"פ שהיה להם לעמוד הרי אזהרתם פוטרתם:

ואם נפלו כלם מחמת ראשון כגון שנפל זה הראשון ארכו לרוחב הדרך ונתקל זה בראשו וזה בגבו וזה ברגליו אם היה לו לעמוד ולא עמד הרי הוא חייב בנזקי כולם על הדרך שבארנו וגדולי המפרשים מהפכין בכאן נסחאות ומחדשין בה פירושים ואין צורך בכך:

סומא שהיה מגשש במקלו ומושיטו לרחב הדרך ונתקל בו אדם הרי הסומא חייב על הדרך שבארנו בראשון שנתקל בו שני:

דף לב.

המזיק את אשתו בתשמיש המטה בהיזק שהיה אפשר לו להשמר הימנו חייב בארבעה דברים ר"ל נזק וצער ושבת ורפוי ואם מתה גולה על ידה ויש אומרים שמאחר שעשייתו שוגג לענין אי אתה מחייבו ממון אלא בנזק שהשאר אין להם מקום אלא במזיד או קרוב למזיד:

שתי פרות ברשות הרבים אחת רבוצה ואחת מהלכת כבר בארנו שלא סוף דבר אם בעטה רבוצה במהלכת שהיא חייבת אלא אף ביעטה מהלכת ברבוצה חייבת אף אם הוזק בה אחד כגון שנתקל בה והוזק בגופו חייב בעל הבהמה משום בור ואפילו היתה רבוצה בצד אחד והיה מקום להלך בצד האחר שאין דרכן של בני אדם להתבונן בכך:

המשנה הששית והכונה בה ככונת שלפניה ואמר על זה שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך או שהיו שניהם רצים והזיקו זה את זה שניהם פטורים אמר הר"ם עקר הוא אצלנו כי מי שהוא רץ משנה הוא ואם הזיק שום אדם בעת מרוצתו חייב אלא אם אותה שעה היא ערבי שבתות או ערבי ימים טובים לפי שבני אדם נחפזין ללכת בדרך מצוה ומשנה זו חסרה וראוי לומר כך היה אחד רץ ואחד מהלך בערבי שבתות ובערבי ימים טובים או שהיו שניהם רצים בשאר ימות השנה והזיקו זה את זה פטורים:

אמר המאירי שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים ור"ל זה כנגד זה אחד רץ ואחד מהלך או שהיו שניהם רצים והוזקו זה בזה בפגיעתם שניהם פטורים פרשו בגמרא שניהם רצים בחול ואחד רץ ואחד מהלך בערב שבת הא אם היה אחד רץ ואחד מהלך בחול הרץ חייב שהוא משנה ויש אומרים שאם אמר לו נטה לך על ימינך או על שמאלך פטור ומ"מ אם הזיקו זה את זה שלא מצד הפגיעה חייבים כמו שיתבאר בפרק חמישי ואף שלא בכונה שאין בנזקי אדם חלוק בין מתכוין לשאין מתכוין וזה שאמרו בערב שבת רץ פטור פרשו בגמרא מפני שרץ ברשות ואע"פ שכל אותן שאמרו מותרין וכו' אם הזיקו חייבים לשלם דבר זה כך פירושו שרץ ברשות וכן דרכו ואין שם שנוי כלל:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

דף לב:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי ואמר על זה המבקע ברשות היחיד והזיק ברשות הרבים ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד או ברשות היחיד והזיק ברשות היחיד אחר חייב אמר הר"ם הודיענו כי המבקע כשהזיק חייב בין שהיה ברשותו בין שהוא שלא ברשותו ובין שהזיק במקום שהרבים מצויין בו והוא רשות הרבים או במקום שאין הרבים מצויין בו והוא רשות היחיד:

אמר המאירי המבקע עצים ברשות היחיד ר"ל ברשות שלו ונתזה בקעת ברשות הרבים והזיקה שם חייב שאע"פ שמתחלה ברשותו היה עושה הואיל ורבים מצויין ברשות הרבים הוה ליה לעיוני וכן אם היה מבקע ברשות הרבים והזיק ברשות היחיד של אחרים שאע"פ שמקום הנזק אין רבים מצויים שם מ"מ תחלתו שלא ברשות היה וכל שכן אם היה מבקע ברשות הרבים והזיק ברשות הרבים דאיכא תרתי לריעותא ולא סוף דבר באלו אלא אפילו היה מבקע ברשות היחיד שלו והזיק ברשות היחיד של אחרים אע"פ שתחלתו ברשות ושאין רבים מצויים במקום הנזק שמ"מ שמירת נזקיו עליו בכל שהנזק קרוב לבא וחיוב זה דוקא בארבעה דברים אם לא מת אלא שהוזק אבל על הבשת פטור שאין חיובו עד שיתכוין לבייש או להזיק:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הנכנס לחנותו של נגר בין שנכנס ברשות בין שנכנס שלא ברשות ונתזה בקעת ונפלה על פניו והוזק חייב בארבעה דברים הואיל וידע בכניסתו ופטור מן הבשת הא אם לא ידע אינו חייב אלא בנזק שהנזק אפילו אנוס חייב בו ומ"מ בשאר הדברים פטור שמאחר שלא ידע בכניסתו אנוס הוא לדעת גדולי המפרשים ורבותי חולקין בה לומר שאין זה

אונס גמור אחר שבני אדם מצויים ליכנס בחנויות ואין זה דומה ליצתה אבן מתחת ידו לדעת הפוטרים מארבעה דברים על הדרך שיתבאר למטה שזה אונס גמור הוא לדעתם וכן אין זה דומה להיתה אבן מונחת בחיקו שלא היה מעשה שלו אבל זה כבר הוא עושה מעשה המזיק ואין שום דבר מפקיעו מארבעה דברים ואם מת אם נכנס שלא ברשות פטור מן הגלות שנא' ואשר יבא את רעהו ביער מה יער שיש רשות לנהרג ליכנס לשם אף כל וכו' ואם נכנס ברשות הרי זה גולה על ידו:

יש בדין מיתה בשוגג שלשה דינין כל אחד חלוק מחברו כל שהרג בשגגה והעלמה גולה כל שהרג בשגגה הקרובה לאונס פטור מן הגלות ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו וכל שהרג בשוגג אלא הוא קרוב למזיד אינו גולה שאין גלות מכפרת לכיוצא בזה ואם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו כמו שיתבאר במקומו:

שליח בית דין שהוא מלקה והוסיף רצועה אחת ומת אינו גולה שהרי קרוב למזיד הוא שהיה לו להעלות על לבו שאדם המוכה הכאה מרובה אף הוא מת לפעמים בתוספת הכאה אחת ואם טעה הדיין במנין ההכאות הרי זה גולה שזהו שוגג הגמור וזה שתלינו טעות המנין בדיין הוא מפני שגדול שבדיינין קורא והשני מונה והשלישי אומר הכהו כמו שיתבאר במקומו וגדולי המחברים כתבו בה שגולה ולא הזכירו בה טעות מנין ושמא סתם הדברים כך הוא ר"ל שהוספתו בטעות מנין היתה ולא ראו עצמם צריכים לפרש:

הזורק אבן ברשות הרבים והרג אינו גולה שקרוב למזיד הוא שהיה לו להעלות על לבו שהיה אדם עובר לשם וכן בסותר את כותלו לרשות הרבים בין ביום ובין בלילה היה סותרו לצד אשפה אם היא עשויה להפנות בני אדם מצוים בה והרי זה פטור מן הגלות מצד קרוב למזיד ואם אינה עשויה להפנות אין בני אדם מצויין בה והרי זה פטור מן הגלות מצד קרוב לאונס אם היתה עשויה להפנות בלילה ולא ביום סתרו ביום פטור מצד קרוב לאונס ואם בלילה פטור מצד קרוב למזיד ואם היתה עשויה להפנות בלילה ולא ביום אלא שעל ידי הדחק אדם נכנס בה ביום והיה סותר ביום והרג הרי זה גולה וגדולי המחברים פסקו דוקא כשישב שם עד שלא התחילה האבן ליפול הא אם לא היה שם בשעה שהתחילה האבן ליפול ובא לשם אחר שהתחילה ליפול ונפלה עליו ומת פטור:

הנכנס לחנותו של נפח ברשות ואמר לו אחר כן שיצא ולא יצא וזה סבור שיצא ונתזו ניצוצות ונפלו על פניו גולה אין זה אונס שהיה לו לחשוב שלא יצא ואם היה זה תלמידו שאימתו עליו וראוי לחשוב עליו שיצא ושלא עבר על מצותו פטור שזה אונס גמור:

דף לג.

מי שיצתה אבן מחמת ידו והוציא הלה את ראשו וקבלה פטור מן הגלות שנאמר ומצא את רעהו פרט לממציא את עצמו ולענין נזקין חייב בארבעה דברים וגדולי המחברים פסקו שפטור מכלום ושתי סברות אלו יוצאות מסוגיא שבכאן ממה שאמרו מאן דמתני לה אהא וכו' ומאן דמתני לה אקמייתא וכו' וגדולי הפוסקים פסקו שחייב בנזק לבד אבל לא בשאר הדברים על הדרך שכתבנו בהיתה אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם:

פועלים שנכנסו לתבוע שכרן מבעל הבית ונגחן שורו של בעל הבית ומתו השור נסקל ולענין כופר אם נכנסו ברשות חייב ואם לאו פטור קראו על הדלת לשאול אם בעל הבית לשם אם לאו ואמרו להם הן ונכנסו על סעד דבור זה אם אין אדם זה מצוי בשוק כלל שיוכלו לתבוע שכרם לשם הרי הם כנכנסים ברשות כל כיוצא בזה ברשות הוא והוא שאמרו אין עול תא משמע ומשלמין את הכופר ואם היה מצוי בשוק תמיד הרי אלו כנכנסים שלא ברשות כל כיוצא בזה שלא ברשות הוא והוא שאמרו אין קום אדוכתך משמע היה מצוי שם לפעמים אלא שאין מצוי תמיד לשם הרי זו מחלקת והלכה שאף זה נדון כנכנס שלא ברשות אף בכיוצא בזה אין קום אדוכתך משמע ודין זה כך הוא בכל דבר שאנו צריכין בו לחלק בין נכנס ברשות לשאינו נכנס ברשות הן לענין נזקין הן לענין גלות כל אחד לפי ענינו:

המשנה השמינית והכונה בה לבאר בה ענין החלק הרביעי שני שוורים תמים שחבלו זה בזה משלמין במותר חצי נזק שניהם מועדים משלמין במותר נזק שלם אחד תם ואחד מועד מועד בתם משלם במותר נזק שלם ותם במועד משלם במותר חצי נזק וכן שני בני אדם שחבלו זה בזה משלמין במותר נזק שלם אדם במועד ומועד באדם משלמין במותר נזק שלם אדם בתם ותם באדם אדם בתם משלמין במותר נזק שלם ותם באדם משלם במותר חצי נזק ר' עקיבא אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם אמר הר"ם משלמין במותר הוא שישום כמה יתחייב זה במה שהזיק וכמה התחייב השני גם כן ואם נשתוו הנזקין יצא האחד באחד ואם הותיר נזק האחד שהיה ראוי לשלם האחד מהם יותר ממה שראוי לשלם האחר ישלם מי שהזיקו יותר שיעור המותר ובזה אין צריך למשול משל לפי שהוא מבואר ומה שאמר הכתוב או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו מחלקת ר' עקיבא וחכמים בפירוש זה הפסוק חכמים אומרים כמשפט שור בשור כך משפט שור באדם כלומר שהתם חייב חצי נזק והמועד נזק שלם וכבר קדם לנו שהכל מסכימים אדם מועד לעולם ור' עקיבא אומר כמשפט הזה הוא שור המועד

לפי שבו הכתוב הזה מדבר כך יהיה לעולם דין שור שחבל באדם בין שהוא מועד בין שהוא תם ואין הלכה כר' עקיבא:

אמר המאירי שני שוורים תמים שחבלו זה את זה משלמין במותר חצי נזק ר"ל ששמין את הנזקין ואם הם שוה בשוה נפטרין כל אחד לעצמו ואם הוזק האחד במנה וחברו בחמשים משלם במותר והוא אותם החמשים חצי נזק והוא עשרים וחמשה דינרין ואם שניהם מועדין משלם כל אותם החמשים ואם אחד תם ואחד מועד אם מותר זה עשאו תם במועד משלם בו חצי נזק ואם מועד בתם משלם נזק שלם ושני אנשים שחבלו זה בזה לענין זה כשני מועדים הם שהרי אדם מועד לעולם ושור באדם אם השור תם הרי זה כתם במועד ומועד בתם ואם השור מועד הרי זה כמועד במועד ור' עקיבא חולק לומר שתם באדם בנזק שלם ואף לדבריו דוקא מגופו הא אם לא היה השור שוה כנזקו אינו משלם מן העליה ומ"מ אין הלכה כמותו ושאר המשנה כולה הלכה היא והיזק שור באדם ושור בשור מיהא אין בו אלא חיוב נזקין לא ארבעה דברים ולא סוף דבר צער שאין שם חסרון כיס אלא אף שבת ורפוי אבל אדם באדם משלמין במותר אף ארבעה דברים:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה דבר:

המשנה התשיעית והוא מענין מה שלפניה ואמר על זה שור תם שוה מנה שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום נוטל את השור שור תם שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום אמר ר' מאיר על זה נאמר ומכרו את השור החי וחצו את כספו אמר לו ר' יהודה וכן הלכה קיימת ומכרו את השור החי וחצו את כספו ולא קיימת וגם את המת יחצון ואי זה זה שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והנבלה יפה חמשים זוז זה נוטל חצי החי וחצי המת וזה נוטל חצי החי וחצי המת אמר הר"ם מחלקת ר' יהודה ור' מאיר הוא בשבח נבלה וזה לפי שהעקר בידינו נבלה לבעליה כלומר לנזק וישומו אותה לו בשוייה והוא מה שאמר הכתוב והמת יהיה לו וישלים לו עליו חצי נזק אם היה תם או נזק שלם אם הוא מועד כי מה שאמר יתעלה וחצו את כספו ר"ל שיתחייב הנזק במחצית החסרון בלבד וזהו מה שאמרו פחת שפחתתו מיתה חולקין והוא הנראה למעיין ומה שנא' ומכרו את השור החי ר"ל שהתם משלם חצי נזק מגופו כמו שקדם ואין בכל העיקרים האלו מחלקת אבל מחלקת ר' מאיר ור' יהודה כשהנבלה שוה סמוך למיתה על דרך משל דינר והוסיפו דמיה והיא שוה קודם שיעמדו בדין שני דינרין ור' יהודה אומר וגם את המת יחצון יחושב לו בדינר וחצי וישלם לו לתשלום חצי נזק כי הדינר שהותיר חולקין אותו ור' מאיר לא יחשוב לו אלא הדינר שהוא שוה בשעת מיתה כמו שנאמר והמת יהיה לו כלומר כל מה שהותיר המת במותו לניזק וכמו כן כשהנבלה

אינה יפה כלום בשום פנים בשעת מיתה ואחר כך היא שוה כסף ר' מאיר אומר לא יחשוב באותן הדמים אלא יתן לו חצי נזק וזהו שאמר על זה נאמר ומכרו את השור החי וחצו את כספו ור' יהודה אומר יחשוב לו בחצי מה ששוה הנבלה לפי שדמיה כולן שבח הוא כי לא היתה שוה שום דבר בשעת מיתתה והוא מה שאמר ר' יהודה לחלוק עליו קיימת ומכרו את השור החי ולא קיימת וגם את המת יחצון והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי שור שוה מנה וכו' משנה זו כלה מפורשת בהם שדינו בחצי נזק ואמר ששור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה שוה כלום והרי שחצי נזקו הוא כערך המזיק ומתוך כך הוא נוטל את השור:

שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה שוה כלום והרי שחצי נזקו הוא כחצי ערך המזיק ומתוך כך מוכרין את החי וחולקין וסובר ר' מאיר שזהו שור האמור בתורה ומכרו את השור החי וכו' ואמר לו ר' יהודה וכן הלכה כלומר אף אני מודה בדבריך בעקר הדין שכך הוא אבל מה שאמרת שזהו שור האמור בתורה היאך יתקיים בזה וגם את המת יחצון אלא שור האמור בתורה הוא ששניהם שוין והנבלה שוה מקצת הנזק הן הרבה הן מעט שכשאתה חולק ביניהם דמי החי ודמי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי הנזק כיצד הרי שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והנבלה יפה חמשים ונמצא הנזק כלו מאה וחמשים וחצי הנזק שבעים וחמשה דינרין כשאתה חולק דמי החי שהם מאה דינרין לכל אחד ודמי הנבלה שהם עשרים וחמשה דינרין לכל אחד נמצא כל אחד מפסיד שבעים וחמשה דינרין ומ"מ ר' מאיר מפרש וגם את המת יחצון ללמד פחת שפחתתו מיתה לבד מחצין בחי כלומר שהבעלים מיטפלין בנבלה ואין בכלל הנזק אלא מה שפחתתו מיתה לשעתו ואם פחתה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין פחתה לעצמן של בעלים ואף ר' יהודה סובר כן אלא שמשתמש בפסוק זה בשני דברים שהרי היה מספיק לומר וגם את המת ולא נחלקו ר' מאיר ור' יהודה בעיקר הדין אלא במשמעות המקראות אלא שבגמרא מפרש שבקצת דברים חולקין בזו בעיקר הדין והוא בשבח ששבחה נבלה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין שלר' מאיר כלו של ניזק כדין פחת נבלה ולר' יהודה חציו של מזיק דרחמנא חס עליה והוא אצלו וגם את המת יחצון והלכה כר' יהודה אלא שיש בענין פסק זה של שבח נבלה תנאים כולן יתבארו בגמרא:

אבל ענין המשנה זהו ביאורה ואין כאן מחלקת בעיקר הדין וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

ממה שאמרו במשנה שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום שהוא נוטל את השור שהדברים מוכיחים שהוא נוטלו שלא ברשות בית דין אתה למד שכל כיוצא בזה הוחלט השור לניזק לא מדרך שיעבוד אלא מדרך שהגוף מוחלט לו כשלו ואין המזיק יכול לסלקו ממנו על כרחו במעות ואם מכרו ניזק אף קודם העמדה בדין מכור ואם הקדישו מוקדש ואם מכרו מזיק אינו מכור והניזק נוטלו מיד הלקוח ואם חרש בו הלוקח נותן שכירות חרישתו לניזק וזהו שאמרו לרידיא וכך פרשוה גדולי הרבנים אלא שיש מפקפקים שהרי מוכר זה גזלן הוא וגוזל שחרש בו אינו מעלה שכר דהא לאו אדעתא דאגרא נחת כמו שאמרו בפרק הגוזל צ"ז א' בתוקף ספינתו של חברו ועשה בה מלאכה דרב אמר רצה פחתה נוטל רצה שכרה נוטל ושמואל אמר אין לו אלא פחתה ולא פליגי הא דנחית לה אדעתא דאגרא הא דנחית לה אדעתא דגזלנותא ומתוך כך מפרשים לרידיא שאין לו לחרוש בה לכתחלה ומ"מ אנו מפרשים דגזלן הוא דלא מיחייב בדמי חרישה דגזלן קני ליה לגזלה לענין שבח שאינו משלם אלא כשעת הגזלה אבל זו מקח טעות הוא והדר תורא והדר אגרא:

דף לג:

ונשוב לדברינו והוא שאם הקדישו מזיק מן הדין אינו קדוש אלא שגזרו עליו שיהא קדוש מגזרה שמא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון ושמועה האמורה למטה ששור תם שהזיק עד שלא עמד בדין מכרו מזיק מכור לדעת ר' ישמעאל היא שנויה ואין הלכה כן אלא אף לא עמד בדין הדין כמו שכתבנו ודברי ר' עקיבא שאמר הוחלט השור עד שלא עמד בדין הם אמורים ודבר זה יתבאר לך ממה שנאמר למטה כחש המזיק כשעת העמדת הדין אתאן לר' עקיבא אלמא שדבריו נאמרו אף קודם העמדה בדין ולא סוף דבר בשכל השור מוחלט לו כגון שור שוה מנה שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום אלא אפילו לא זכה אלא בחציו הדין כן במה שזכה בו כגון שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום שזכה בחצי השור ועל זה נאמר לשון שותפי נינהו וכן בדרך זה בכל הנזקין לפי חלקו המגיעו זכה בו בגוף השור ואינו כבעל חוב עד שיהא השור באפותיקי אצלו אלא שחלקו בגוף השור קנוי לו לגמרי:

מי שלוה ואח"כ מכר מטלטלין אין בית דין גובה לו מהם שאין דעת מלוה סומך על דבר המטלטל ואפילו עשאן אפותיקי ואפילו במפורש ומ"מ עשה עבדו אפותיקי ומכרו בעל חוב גובה ממנו על הדרכים שבארנו בפרק ראשון:

שור תם שנגח אם שהוחלט ביד הניזק ועשאו אפותיקי לבעל חוב אם שנתפייס ממנו המזיק עם הניזק ובשאר בידו ועשאו אפותיקי לבעל חוב ואח"כ מכרו או שהיה מועד שלא הוחלט השור ביד הניזק שהרי מן העליה משתלם ועשאו בעליו אפותיקי ואח"כ מכרו יראה מכאן שבעל חוב גובה הימנו שכל שנגח יש לו קול ומ"מ אין הדין מבורר כל כך ושמא בכאן סוגיא בעלמא היא ואין דנין ממנה:

גדולי המחברים תופשים בזו שטה אחרת ויראה מדבריהם שדברי ר' עקיבא לאחר שעמד בדין נאמרו ומתוך כך פסקו שקודם שעמד בדין מכרו המזיק מכור אלא שהניזק חוזר וגובה ממנו שהרי זה כאפותיקי ואינו דומה לשאר אפותיקי של מטלטלין שכיון שנגח יש לו קול והרי הוא כעבד שעשאו רבו אפותיקי ואם הקדישו מוקדש מגזרה שהזכרנו אבל אם עמד בדין אם מכרו אינו מכור ואם הקדישו אינו מוקדש:

שור תם שהזיק ובאו בעלים ושחטוהו קודם שעמד בדין גובה הניזק מבשרו ואם אף לאחר שחיטה מספיק לנזקו הרי טוב ואם היה כלו צריך לנזקו ופחתתו שחיטתו ואין שם כדי נזקו הפסיד הניזק את פחתה שהמזיק שעבודו של חברו פטור וזה לדעת גדולי המחברים ולאחר שעמד בדין יראה שהמזיק משלם הפחת ולשטתנו אף קודם שעמד בדין יראה שהמזיק משלם הפחת שלא הזיק שעבודו אלא שורו ואם נתנו במתנה הרי הוא כמכרו כל אחד לפי שטתו:

ודברים אלו כלם לדעת הפוסקים שהמזיק שעבודו של חברו פטור אלא שרוב פוסקים פסקו בה חייב ודברי רב הונא אינם הלכה וראיה לדבר שהרי נסעדה בשמועת שורף שטרותיו של חברו פטור שאין הלכה כן אלא חייב שכל שמזיק שעבוד חייב מכח דינא דגרמי וכן כתבנוה ברביעי של גיטין ואין הפרש ביניהם אלא בלשון שהמזיק שעבוד ענינו במזיק בשל עצמו אלא שנשתעבד לחברו ודינא דגרמי הוא בשל חברו וכן עיקר ומעתה כל שפחתתו שחיטה חייב מדינא דגרמי ולא עוד אלא שמזיק שעבודו בשחיטה יותר מדינא דגרמי הוא שהרי מזיק ומפחית עיקר ממון בידים והוא כחופר בה בורות אבל העושה עבדו אפותיקי ומשחררו הוא מזיק שעבוד דרך גרמא ועליו ראוי לומר דינא דגרמי כמו שבארנו ברביעי של גיטין ומ"מ הם מחלקים ביניהם אף לענין לפטור מזיק שעבוד ולחייב דינא דגרמי ומה שהקשה בכאן זו הא אמרה רבה השורף וכו' דאלמא מזיק ושורף חד מחתא נינהו הכי פירושו הא אמרה רבה וכו' ומדפטר בדינא דגרמי דרבנן פליגי עליה מדינא דגרמי כל שכן במזיק שעבוד ומיהו אע"ג דבדינא דגרמי אסיקנא דחייב במזיק שעבוד פטור:

דף לד.

לוה אחר הנגיחה וקדמו בעלי חובות אלו של מזיק ותפסוהו בחובם אע"פ שבעל חוב מאוחר שקדם וגבה במטלטלין מה שגבה גבה הרי המוזק חוזר ולוקחו מהם ולא עוד אלא שאף אם קדמו הבעלי חוב לניזק וכן שתפשוהו חוזר הניזק ונוטלו שהרי אף אם היה שלהם במוחלט מגופו של שור הוא גובה ואין בזו הפרש בין עמד בדין בין לא עמד בדין:

מועד שהזיק הואיל ומן העליה הוא משלם לא הוחלט גוף השור ובין עמד בדין בין לא עמד בדין מכרו מזיק או נתנו או הקדישו מה שעשה עשוי ואם שחטו פחת שחיטה שלו ואם קדמו בעל חוב ותפשוהו אפילו הזיק עד שלא חב מה שתפסו תפסו ואפילו לא נשאר לו לפרוע כדי היזקו שאין הניזק אלא בעל חוב ובעל חוב מאוחר שקדם וגבה במטלטלין מה שגבה גבה ואין זה כאפותיקי הואיל ואין שעבודו על גופו בפרט:

לענין קרקע מ"מ בעל חוב מאוחר שקדם וגבה לא גבה וחוזר הקדום ונוטלה הימנו כדין לוקח ואף על פי שאפשר לומר שאין הדבר דומה ללוקח שהלוקח לא היה לו ליקח אבל זה שכבר הלוה ראוי היה ליטול אעפ"כ הקודם זכה ובלבד שנכתב בשטר דקנאי ודקנינא כמו שהתבאר במקומו:

זה שבארנו שהוחלט השור שאלו בתוספות שהרי פלגא נזקא קנסא הוא וקנס אין זוכין בו עד שעת העמדה בדין שהרי בראשון של מכות אמרו לר' עקיבא דאמר עדים זוממין קנסא הוא אמרו העדנו והוזמנו בבי דינו של פלוני אין משלמין על פי עצמן עד שיאמרו העדנו והוזמנו ונתחייבנו בבי דינו של פלוני וכן אמרו שם באו שנים ואמרו בחד בשבא גנב טבח ומכר באו שנים ואמרו בחד בשבא עמנו הייתם אלא בתרי בשבא היה או בערב שבת היה משלמין מצד הזמתן עד שיאמרו גנב וטבח ונגמר דינו כמו שהתבאר שם בסוגית המשנה השביעית אלמא שאין זכיית קנס עד שעת העמדת בדין ותירצו שזה שאמרו הוחלט השור כך הוא פירושו שכשיבאו לב"ד וישומו את הנזק יאמרו לו בית דין הרי הנזק עולה לכך והוא משתלם מגופו זכה הניזק בגופו של שור בכולו או חלקו לפי הנזק וזה שאם מכרו או הקדישו המזיק אינו מכור ומוקדש מפני שמאחר שהדין נותן להחליטו בידו של זה כשיודע הנזק הרי הוא כמוחלט בידו מעכשו וחזרו והקשו ממה שאמרו ברביעי של כתובות לא הספיק לעמוד בדין עד שבגרה קנסה לעצמה ואין אומרים שבשעת גמר דין זכה האב למפרע משעת הפתוי ותירצו שאין אומרים כן אלא במה שדינו שוה בשעת העמדה בדין לשעת המעשה:

ויש מתרצים בכלם דשאני קנס של נגיחה דרחמנא אמר ומכרו וכו' דאמזיק ואניזק קאי ויש עוד מתרצים דבשור אינו מחוסר גובייגא שהרי מגופו משלם אבל שאר קנסות מחוסרים גובייגא אלא שקשה לזה שהרי בפרק מרובה אמרו מעידים אנו בפלוני שהפיל את שנו וסמא את עינו ואתו סהדי ואפכינהו וכו' ומקשי אי דלא עמד בדין וכו' אע"פ שאין כאן חסור גובייגא ומ"מ זו מיתרצת בתירוץ שלפניו ומ"מ עדין קשה לפרש הואיל ואלו הודה שיפטר היאך הקדישו מוקדש ואנן דומיא דביתו בעינן ואפשר שכל שלא הודה כביתו הוא וגדולי המפרשים תרצו דשאני קנס זה משאר קנסות שקנס זה כבר הזיקו במעשה מה שהוא משלם מה שאין כן בשאר קנסות ואע"פ ששלשים של עבד כן בזה אינו משתלם מגופו ולי נראה שזהו עיקר הטעם שמאחר שהחמירו על הניזק שלא להשתלם אלא מגופו הקלו עליו להחליט השור בידו מעכשו ושאר קנסות שכלם משתלמים מן העליה לא הקלו בכך ואע"פ ששחרור העבד בשן ועין גופו הוא מתוך שהדבר קרוב להיות העבד מזייף בכך הזקיקוהו לברר בהעמדה בדין:

מזיק שעבודו של חברו לדעת האומר פטור דוקא באפותיקי מפורש כעין שור תם שאין תשלומיו אלא מגופו הא באפותיקי סתם אין היזקו יותר משטפה נהר שהוא גובה משאר נכסיו ולא סוף דבר בשהזיק המשעבד אלא אף באחר כן שכל שבאחר פטור אף במשעבד כן ומזיק שעבודו עצמו כבר ביארנו שיש פוסקים שהוא חייב מכח דינא דגרמי ואף לדעת האומר שהוא פטור בחפר בו בורות שיחין ומערות חייב ומ"מ קצת מפרשים טורחים לפרש שלא לדמות מזיק שעבוד לדינא דגרמי ומן הטעם שהזכרנו למעלה והוא שהמזיק שעבוד בדנפשיה קא עבד ודינא דגרמי בדחבריה קא עביד אלא שנראין הדברים שלא לחלק ביניהם בענין ולחייב אף במזיק שעבוד כמו שכתבנו ברביעי של גיטין וחלוק שבין לשונות אלו ר"ל מזיק שעבוד ודינא דגרמי וכן חלוק שבין שניהם לדבר הגורם לממון וגרמא בנזקין והיזק שאינו ניכר כלם יתבארו בקצת מקומות של מסכתא זו בע"ה:

שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והזיקו בפחת חמשים זוז שנמצא חצי נזקו עשרים וחמשה דינרין ושבח הניזק אח"כ עד שעמד בשעת העמדה בדין בארבע מאות זוז והרי הניזק אומר שאם לא הזיקו היה עומד בשמנה מאות זוז ונמצא חצי נזקו מאתים דינרין נותן לו כשעת הנזק שהוא עשרים וחמשה זוז ולא סוף דבר שבא שבח זה על ידי פטומו של ניזק שאין לומר לו אלמלא היזקך היה עולה לשמנה מאות זוז שהרי לפעמים הפטום מועיל יותר כשמוצאו כחוש ולא עוד אלא שכשמוצאו שמן לפעמים מזיק לו אלא אף בשבח מאליו וכן אם המזיק אומר מה הפסדתיך והלא עכשו שוה יותר חייב

מ"מ שהרי אף הוא אומר אלמלא הזיקך היה עולה שבחו יותר ומתוך כך נותן לו כשעת הנזק והוא עשרים וחמשה דינרין:

כחש הניזק ועמד בשעת העמדה בדין על מנה והרי ניזק אמר שחצי נזקו חמשים והמזיק אומר שבשעת הנזק לא היה חצי נזקו אלא עשרים וחמשה דינרין נותן לו כשעת העמדה בדין והוא חמשים זוז בחצי נזקו ופרשוה למטה בשכחש מחמת אותה מכה ואין זה דומה לפחת נבלה שמשעת מיתה עד שעת העמדה בדין שהיוקר והזול מאליהן באין וסרחון הנבלה וקלקולה ידוע והיה לו לניזק למכרה לאלתר אבל בזו אדם סבור לפעמים שתתרפא והיא מתקלקלת והואיל וקלקול זה בא מחמת מכה זו הרי הוא אומר קרנא דתורך קבירא ביה אבל אם כחש מחמת מלאכה אין למזיק להתחייב בו בכלום:

שבח המזיק והרי שהוחלט ביד הניזק לחלק שמיני שבו כשיעור חצי נזקו של ניזק אם בא שבח זה מאליו הרי זכה הניזק גם כן בשבח שבו לחלק שמיני שבו ואם בא על ידי פטום אינו נוטל אלא עשרים וחמשה דינרין כשעת הנזק ואע"פ ששאר שותפין שפטם אחד מהם אינו נוטל כל השבח לעצמו טעם הדבר ששותף הגמור על דעת השתוף הוא משביח ושניהם סומכים זה על זה אבל זו אינה שותפות גמורה ואין המזיק מפטם להועיל כלום לניזק ואף הניזק אין דעתו סומכת על כך:

כחש המזיק ועמד על מנה הרי הניזק הואיל ונעשה בו שותף מפסיד חלקו ואינו נוטל אלא שנים עשר דינרין וחצי ששמינית השור הוחלט לו אם לריוח אם להפסד ומ"מ אם כחש מחמת מלאכה יראה שאין הניזק מפסיד בזו:

שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים והנבלה יפה חמשים זוז נחלקו ר' יהודה ור' מאיר בגמרא אם זהו שור האמור עליו בתורה ומכרו את השור החי אם לאו לר' יהודה זהו שור האמור בתורה שכשאתה מחלק חצי החי וחצי המת נמצא לכל אחד מאה ועשרים וחמשה דינרין ונמצא כי אחד מפסיד שבעים וחמשה דינרין שהוא חצי הנזק ולר' מאיר אין זה שור האמור בתורה שלא אמרה תורה לחלק את המת שהנבלה לניזק הוא ואין לניזק בחי אלא שבעים וחמשה דינרין ואי זהו שור האמור בתורה שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום שהם מחלקים את החי ומה שנאמר וגם את המת יחצון פירושו פחת שפחתתו מיתה מחצין בחי ואין המזיק חולק בנבלה לא בפחת ולא בשבח אלא לניזק היא ונמצא ששניהם מודים שכל שהשוורים שוים למאתים והנבלה יפה חמשים כל אחד נוטל מאה ועשרים וחמשה דינרין ומפסיד שבעים וחמשה דינרין אלא שהם חולקים בענין הנבלה ולא בענין פחת שלה שאף ר' יהודה מודה שהפחת לניזק שהרי במועד נאמר כן בפירוש והמת יהיה לו ולא מצינו

תם חמור ממועד ואע"פ שלענין שמירה פחותה כגון קשרו במוסרה ונעל בפניו בכדי שיכול הפתח לעמוד ברוח מצויה ולא ברוח שאינה מצויה תם חמור ממועד טעם הדבר מכח המקראות שהכתוב תלה ענין המועד בשמירה כמו שיתבאר בפרק רביעי במשנה שביעית שבו כמו שיתבאר אבל בשאר דברים לא מצינו תם חמור ממועד ובמה נחלקו בשבח נבלה ששבחה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין שלדעת ר' מאיר כלו של ניזק ולדעת ר' יהודה אף מזיק חולק בה והלכה כר' יהודה ובתנאים ידועים שאנו מבארים בסמוך:

דף לד:

למדת שהתורה לא דברה אלא בשוים שאם בשאין שוים פעמים שאתה מוצא תם חמור ממועד כיצד הרי שור ששוה מנה שנגח שור שוה עשרים והנבלה שוה דינר או שאין שוה כלום אם תאמר שהם חולקים בחי או בחי ומת הרי יש כאן יותר מנזק שלם ולא יצא מועד להקל עליו אלא להחמיר עליו או כלך לדרך זו שפעמים שהמזיק נשכר כגון שור שוה עשרים שנגח שור שוה מנה והנבלה יפה חמשים וזה אינו שאין מזיק נשכר ואפילו במקום שיש שכר אף לניזק כגון שוה עשרים שנגח שוה עשרים ופחתה בשעת מיתה חמשה דינרין ואחר כך השביחה ועמדה על שלשים בכל כיוצא בזה אין המזיק חולק בשבח כלל אלא כלו של ניזק ומשלם חצין של חמשה דינרין שאם המזיק חולק בשבח הרי הוא נשכר ואם תאמר שלא יטול במה שהשביחה ביתר משווייה אבל מ"מ נעמידה עד עשרים והיותר יהא לניזק וכן כל שהשביחה עד שחזרה לשווייה יהא פטור המזיק אם כן הרי אינו משלם וכתיב שלם ישלם ונמצא שלא אמר ר' יהודה להיות המזיק חולק בשבח אלא לכשיזדמן שתשלומי חצי נזקו עולין כל כך שאף כשיחלוק עמו בשבח יש לו עדין חוב עליו מצד נזקו אבל כל כשיזדמן שאם לא יחלוק מזיק בשבח נמצא נשכר או שאינו מפסיד כלום הופקע דינו שיש בשבח לגמרי ומשלם כל חצי הנזק:

ועל זה הקשו בגמרא אמר ליה רב תחליפא וכו' אימא חד זוזא כלומר שאחר שהעמדנוה עד עשרים וזכינו שאר השבח לניזק כדי שלא יהא מזיק נשכר יפרע עוד המזיק דינר או דבר מועט כדי לקיים שלם ישלם אבל לא שישלם חצי כל הפחת שבשעת מיתה אינו כן שאף ר' יהודה סובר פחת שפחתתו מיתה מחצין בחי וכל זמן שיזדמן שאין תשלומין מתקיימין בחלוק השבח בין שניהם לא זכה המזיק בו כלל ומעמידין אותו על פחת מיתה להיות מחצין אותו בחי ולשון מחצין אותו הוא חצי נזק דוקא:

ויש שאין גורסין בסוגיא זו ואימא חד זוזא אלא שגורסין אמר ליה רב תחליפא לרבא א"כ מצינו לר' יהודה תם משלם יתר מחצי נזק ודבר זה נתבלבלו רבים בפירושו ואף למה שפירשו בו גדולי הרבנים אין לבי מתישב שלפי פירושם היה לו לומר מצינו תם משלם נזק שלם כמו שיראה לך מדבריהם ומה שגרם למפרשים להתבלבל בפירוש דבר זה הוא מפני שהם סוברים לפרשה על מה שסמוך לה ונראה לי שהוא חוזר למה שאמר תחלה שאם בשאינן שוין אתה אומר שיחלקו בחי ובמת פעמים שהתם חמור מן המועד כגון שור שוה מנה שנגח שור שוה עשרים והנבלה יפה דינר ומכיון שלא הפקעת דבר זה אלא מצד שלא יצא מועד אלא להחמיר תינח כשהוא על צד שהתם חמור יותר על הדרך שכתבנו או בדרך שאין למועד חומרא עליו כגון שיארע אף זה לחשבון נזק שלם כגון שור שוה מנה שנגח שור שוה שמנים והנבלה יפה ששים שאם תחלוק בחי ובמת הרי יש כאן נזק שלם ואין חומרא למועד וזה אי אפשר שלא יצא מועד אלא להחמיר הא מ"מ לר' יהודה כשיארע שיהא המועד חמור אלא שיש כאן יותר מחצי נזק אין לו טענה להפקיעה כגון שור שוה מנה שנגח שוה שמנים והנבלה יפה חמשים שאם תחלוק חי ומת גובה שבעים וחמשה דינרין והרי התם משלם יותר מחצי נזק ונמצא טעם מזיק נשכר נדחה בחד זוזא וטעם מועד למה יצא נדחה בשאלה זו ובאה התשובה על זה אית ליה לר' יהודה וכו' וכל שאין שוים הוא מחזירו לטעם פחת שפחתתו מיתה מחצין בחי שפירושו חצי נזק דוקא כמו שכתבנו בלשון מחצין וכו':

ויש גורסין את שתיהן וחוזרת האחת לכשיארע למזיק יותר מחצי נזק והאחרת לכשיארע שלא יפרע כלום או שיהא נשכר:

ולענין פירוש נמצאת למד ששני מינין יש בידך לדחות בהם שלא לפרש חלוקת חי ומת הנזכרת בתורה בשאין שוין אחת שלא לחייב את המזיק ביתר מחצי נזק או ביתר מן המועד והאחרת שלא להיות המזיק נשכר או שאינו משלם ועל הראשונה אתה מפיל קושית מצינו תם משלם יתר מחצי נזק ועל השניה אתה מפיל קושית אימא חד זוזא על הדרך שביארנו ומ"מ לענין פסק אינו משלם אלא חצי נזק ואינו נפקע ממנו ולא דבר הכתוב אלא בשוין וכשיש שם שבח נבלה אין המזיק חולק בו אא"כ מתקיימין תשלומין אח"כ וכל שאין תשלומין מתקיימין מעמידין אותו על פחת מיתה וכל השבח לניזק:

ומ"מ רבותי תופשין בה שטה אחרת והיא שכל ששבח ביתר משווייה עד שאם יחלוק המזיק בשבח לא יתקיימו בו תשלומין אין מעמידין אותו מכל וכל על פחת מיתה אלא כך עושין שתחלה נותנין את השבח הממלא את הפחת לניזק ומחשבין את הפחת למזיק לשלם חציו ומ"מ אם יש שם שבח יתר על כל הפחת חולק בו המזיק ובלבד שיתקיימו

בו קצת התשלומין כיצד שור שוה עשרים שנגח שור שוה עשרים ובשעת מיתה נפחת מארבע סלעים ועמד על סלע והרי פחת מיתה מחייבו בשמנה דינרין אחר כך השביחה ועמדה על עשרים שנמצא שחזר הפחת במקומו כל השבח לניזק ומשלם המזיק כדינו שמנה דינרין ואם השביחה ועמדה על שלשים דינרין הרי שאחר שחזר הפחת למקומו יש כאן עוד ריוח עשרה דינרין כל אותן שש עשרה דינרין שהוצרכו מן השבח למלא מקום פחת המיתה הן לניזק ואין למזיק בהם כלום ונמצא שהוא חייב שמנה דינרין אלא שאחר כך חולק באותם העשרה דינרין היתרים ונמצאו שניהם מתקיימין שהוא זוכה במקצת השבח ומשלם משלו שלשה דינרין וכן כל כיוצא בזה ומ"מ אם עלתה נבלה זו לשלשים ושש דינרין שאם יטול אף בשבח היתר אינו משלם כלום יראה לי אף לשטה זו שהוא חייב לגמרי ומעמידין אותו על פחת מיתה אבל רבותי מפרשים בזו שאין כאן חשבון אלא זה נוטל שורו וזה נוטל נבלתו שאין כאן היזק ולא נאמר ישלם בענין זה והרי הוא כשור שוה כמה שנגח שור שוה כמה והנבלה שוה כמה שהיה השור שוה שאין כאן נזק כלל שכל שאחר שניתן שבח הממלא את הפחת כלו לניזק היה שם שבח יתר עד שחציו מגיע בחצי הפחת הראוי להשתלם אין כאן עוד תשלומין ונראין דבריהם יותר מדברינו לענין סברא אלא ששטת הסוגיא מוכחת כדברינו וגדולי המפרשים טרחו בזו הרבה ולא נתבררו לי דבריהם ואף גדולי המחברים קצרו בה ולא נתברר בדבריהם כל הצריך ואפשר שאין גורסין בסוגיא זו ואימא חד זוזא ומפרשים בענין זה שכל שיש שם שבח כמה שיהיה משלם זה קימעא ונפטר ומ"מ אין שטת הסוגיא מוכחת כן:

המשנה העשירית והכונה בה לבאר ענין החלק החמישי ואמר על זה יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו וחייב על מעשה עצמו ופטור על מעשה שורו כיצד שורו שבייש פטור והוא שבייש חייב שורו שסמא את עין עבדו והפיל את שנו פטור והוא שסמא את עין עבדו והפיל את שנו חייב שורו שחבל באביו ובאמו חייב והוא שחבל באביו ובאמו פטור שורו שהדליק את הגדיש בשבת חייב והוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור מפני שנדון בנפשו אמר הר"ם עוד יתבאר לך כי המבייש ואפילו הוא אדם לא יתחייב בדין הבשת עד שיהיה מתכוין כל שכן כשביישו שורו שהוא פטור וכבר ידעת כן מן העיקרים שלנו אין אדם מת ומשלם וביארנו זה בשלישי ממסכת כתובות ומה שאמרו הוא שסימא את עין עבדו והפיל את שנו חייב ר"ל שיצא העבד בן חורין כמו שפירש הכתוב זו היא חובה שנתחייב בה:

אמר המאירי יש חייב על מעשה שורו ופטור על מעשה עצמו חייב על מעשה עצמו ופטור על מעשה שורו כיצד שורו שבייש פטור וכן לכל ארבעה דברים חוץ מן הנזק

שהרי נאמר איש בעמיתו ולא שור בעמיתו והוא שבייש על דרך שורו ר"ל שנתכון להזיק חייב אף על הבשת אע"פ שלא נתכון לבייש שכל שמתכוין להזיק הרי הוא כמתכוין לבייש שור שסמא את עין עבדו והפיל את שנו פטור ר"ל שלא יצא לחירות בכך והוא שסימא חייב ר"ל שיצא לחירות שורו שחבל באביו ובאמו הוא חייב בנזק והוא שחבל פטור מן הנזק שהרי יש עליו חיוב מיתה שור שהדליק את הגדיש בשבת חייב בחצי נזק שהרי מ"מ משונה הוא וכמו שבארנו בכלב שנטל את החררה והוא שהדליק פטור שהרי חייבתו שבת בנפשו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

לענין אסור מלאכה של שבת כל המקלקלים פטורים ולא נאמר בחובל ומבעיר שהם חייבים אלא שמכוין לתקון כגון חובל וצריך לדם היוצא מן החבורה לכלבו או לדבר אחר וכן מבעיר שצריך לאפרו הא כל שאין כונתו אלא לקלקל פטור כשאר מקלקלין ואם חבל בחברו או הדליק גדישו לנקמה שהוא מתקן אצל יצרו גדולי המחברים דנין אותו כמתקן אלא שהם דברי תימה וכבר הארכנו בה במסכת שבת פרק אורג:

דף לה.

אע"פ שאמרו שכל שאינו מתכוין אינו חייב בבשת מ"מ אם נתכון להזיק הרי הוא כמו שנתכוון לבייש וחייב בבשת כמו שבארנו למעלה:

כבר בארנו באדם שהוא מועד לעולם וחייב בהיזקו בין בשוגג בין במזיד בין מתכוין בין שאינו מתכוין בין דרך ירידה בין דרך עליה ודרך עליה הוא כשמרים הקצב את הגרזן ומוליכו לאחוריו ואע"פ שמורידו לאחוריו הואיל וכונתו להגביהו הוא נקרא דרך עליה ודרך ירידה הוא כשמורידו לחתוך הבשר או העצים לפניו ובאדם שנהרג בשוגג דרך עליה פטור מגלות דרך ירידה גולה:

נתחייב בתשלומין בדבר שיש בו מיתה פטור שאין אדם מת ומשלם ולא סוף דבר שנתחייב מיתה אלא אף אם הוא פטור ממיתה הואיל ויש באותו דבר דין מיתה פטור מתשלומין מעתה ההורג את חברו וקרע שיראין שעליו בהריגתו או שהדליק גדישו של חברו בשבת אפילו עשה כן בשוגג שאין כאן חיוב מיתה ודרך עליה שאין כאן גלות הואיל ובמזיד והתראה חייב מיתה אף בזו פטור מתשלומין:

המשנה האחת עשרה והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה שור שהיה רודף אחר שור אחר והזיק זה אומר שורך הזיק וזה אומר לא כי אלא בסלע לקה המוציא מחברו עליו הראיה היו שנים רודפים אחר אחד זה אומר שורך הזיק וזה אומר שורך

הזיק שניהם פטורין ואם היו שניהם של איש אחד שניהם חייבין היה אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק אחד תם ואחד מועד הניזק אומר המועד הזיק והמזיק אומר תם הזיק המוציא מחברו עליו הראיה היו הנזקין שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקין שנים אחד גדול ואחד קטן הניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן הזיק את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול את הקטן אחד תם ואחד מועד הניזק אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן והמזיק אומר לא כי אלא תם את הגדול ומועד את הקטן המוציא מחברו עליו הראיה אמר הר"ם כל זה מבואר ומה שאמר המוציא מחברו עליו הראיה כי אם לא יביא ראיה אין לו כלום ואפילו הדבר שהודה בו המזיק אין לו באמרו תם הזיק או קטן הזיק לפי שעקר הוא בידינו בדינים טענו חטים והודה בו בשעורים פטור אף מדמי שעורים אבל אם תפש לו הניזק שיעור מה שהודה לו המזיק זכה לו בו ואין מוציאין אותו מתחת ידו וכמו כן אם בא ברשות הטוען חטים ושעורים מה שהודה לו מן השעורים אין מוציאין אותו מידו:

אמר המאירי שור שהיה רודף אחר שור אחר והוזק השור אלא שלא נודע מי הכהו זה אומר שורך הזיק בבריא וזה משיבו לא כי אלא בסלע לקה ואע"פ שמחמת רדיפת השור לקה אין כאן אלא גרמא ופטור שהמוציא מחברו עליו הראיה בין טענו שניהם בבריא בין ניזק שמא ומזיק בריא בין מזיק שמא וניזק בריא ואין הלכה כסמכוס שאמר ממון המוטל בספק חולקין בכל ספק שאף בית דין מוצאים עצמם מסופקים בו דאלימא טענתיה דתובע וריעא טענתיה דנתבע מצד אמתלא חזקה כגון זה שהיה רודף אחריו ונמצא מוזק:

ולא זו בלבד אלא אפילו היו שנים רודפים אחר אחד והוזק הנרדף שיש כאן מזיק בודאי כגון שנודע בודאי שעל ידי אחד מהם הוזק שאלו הודה אין כאן מודה בקנס אלא שלא נודע על ידי מי משניהם הוזק והוא תובע לזה ודוחהו אצל זה וכן תובע לזה ודוחהו אצל זה שניהם פטורים זיל הכא מדחי ליה וזיל הכא מדחי ליה:

היו שניהם של איש אחד שניהם חייבים ר"ל החיוב על איזה משניהם ונפרע מיהא מן הגרוע שבשניהם ומ"מ פירשו בגמרא שאם ברח אחד מהם פטור שהרי אומר לו בורח הזיק ותם אינו משלם אלא מגופו:

ולא זו בלבד אלא שני שוורים של אחד והזיק אחד מהם בודאי שיש כאן מזיק בשוורין של זה בודאי עד שאלו הודה אין כאן מודה בקנס אלא שהיה אחד מהם גדול ומספיק לחצי נזקו ואחד קטן ואינו מספיק וכן בתם ומועד זה אומר תם הזיק והרי גופו לפניך וזה אומר מועד הזיק ומנה מביתך אתה חייב לי המוציא מחברו עליו הראיה ואם אינו מביא

ראיה גובה מן הקטן או מן התם ושאלו בגמרא למה ישלם כלום והרי אמרו טענו חטים והודה לו בשעורים פטור אף מן השעורים הואיל והתובע מודה שאינו חייב בשעורים ואף בזו בגדול וקטן הוא תובע את הגדול והוא מודה לו בקטן ובתם ובמועד הוא תובע מנה מביתו והוא מודה בשור ופרשוה בגמרא מתוך כך בשהניזק תובע בשמא והמזיק מודה בבריא שנמצאת תביעת הניזק נכללת בהודאת המזיק אבל בבריא ובריא פטור לגמרי אלא שאם תפש על הדרך שהודה המזיק אין מוציאין מידו כמו שיתבאר בגמרא ומ"מ גדולי המפרשים כתבו בתשובת שאלה שבתם ומועד הואיל והאומר מועד הזיק כל נכסי המזיק נכנסים בתביעתו של ניזק הן השור התם הן שאר נכסיו ואין כאן טענו חטים והודה לו בשעורים ואין השאלה אלא בגדול וקטן ששניהם תמים ומגופם:

ולא זו בלבד אלא אף אם היו שניהם מזיקים בודאי אלא שהיו הניזקים שנים אחד גדול ואחד קטן והמזיקים שנים אחד קטן ואחד גדול ושניהם מאיש אחד וכן שניהם יחדו היו תמים וכן שנודע בודאי ששניהם הזיקו עד שאלו הודה אין כאן מודה בקנס אלא שנפל הספק שהניזק אומר גדול הזיק את הגדול וקטן את הקטן והרי חצי הנזק מספיק גדול לנזק הגדול וקטן לנזק הקטן והרי שאני תובע שני השוורים ומזיק אומר קטן אני מודה לך ולא בשביל מה שאתה תובעו אלא בשביל נזק הגדול וכן מקצת הגדול אני מודה לך בשביל הקטן לא כלו ואף זו פירשו בגמרא שהוא בדין חטים ושעורים שהרי אינו מודה ממה שהוא תובעו הוא תובע גדול בנזק הגדול והוא אומר שהקטן הוא חייב לו הוא תובעו קטן בנזק הקטן והוא אומר מקצת הגדול אני חייב לך וודאי שתי תביעות הם ואין לאחת שיכות בחברתה וכן אחד תם ואחד מועד זה אומר מועד הזיק את הגדול ותם את הקטן והוא אומר בהפך הוא תובעו מנה מביתו בנזק הגדול והוא מודה לו שור הקטן הוא תובעו שור התם בנזק הקטן והוא מודה לו חמשים מביתו ומתוך כך אלו היה בריא ובריא פטור אף ממה שהודה ומשנתנו בניזק שמא ומזיק בריא שתביעת הניזק נכללת בהודאת המזיק ואף בזו כתבו גדולי המפרשים שאין ראוי לומר בה טענו חטים והודה לו בשעורים אף בגדול וקטן עד שפרשוה בתשובת שאלה בשהיו של שנים ואין צורך לדחוק בה כל כך אלא כמו שפרשנו שאין לתביעה האחת אצל האחרת כלום:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנתחדשו עליה בגמרא עם מה שנתחדש בדברי המפרשים אלו הן:

דף לה:

כבר התחלנו לבאר במשנה שטענו חטים והודה לו בשעורים פטור אף מן השעורים וטעם הדבר שהרי הלה אמר לו בבריא אינך חייב לי שעורים והודאת בעל דין כמאה עדים וכל שכן שפטור מן החטים שהרי כפר בהם ושבועת מודה מקצת אין כאן שהרי אין כאן הודאה ממין הטענה ואע"פ שהנתבע מודה בשעורים היאך נחייבהו על מה שהאחר אומר בבריא שאינו חייב לו וכיוצא בזו אמרו במסכת גיטין מ' ב' האומר נתתי שדה פלונית לפלוני והוא אומר לא נתן נותן אוכל פירות כמו שהתבאר במקומו מ"מ יש דברים בדין שצריך לחקור בהם כדי לידע אמתת הדין על בוריו ואלו הן:

גדולי המפרשים כתבו שלא אמרו בטענו חטים והודה לו בשעורים שפטור לגמרי אף מן השעורים אלא בשחזר וכפר ואמר אין לך אצלי לא חטים ולא שעורים ומשטה הייתי בך הא אם עמד על טענתו משלם לו שעורים בדין והקשו עליו אם כן הרי במשנתנו עומד על טענתו הוא שהרי בבית דין אומר לו כך והיאך הקשו עליה משמועה זו ונראה לי בפירוש דבריהם שאף בעומד על טענתו אינו כופהו בבית דין מצד הודאתו הראשונה אלא כגון שהוא קובל עליו בבית דין ואומר שעורים שיש לי בידך שכבר הודית לי בהן בבית דין ואם חוזר זה ואומר משטה הייתי פטור הא אם כשחזר לתבעו שעורים עומד על טענתו ומודה בהם על הדרך שביארנו או כמו שאמר לו תחלה חטים אתה חייב לי וזה אומר שעורים אני חייב לך ופטרנוהו חזר התובע ואמר חטים ושעורים אתה חייב לי והלה אומר שעורים אני חייב לך חייב ואין אומרים שתביעתו אינה אלא מצד מה ששמע הודאתו:

טענו חטים והודה לו בשעורים שפטרנוהו אף מן השעורים פרשוה גדולי הדורות שלפנינו אפילו יש עדים על השעורים שאין עדות במקום הודאת בעל דין והרי הוא מודה שאין לו אצלו שעורים ראיה לדבר שהרי משנתנו פרשנוה בשיש עדים שאחד מהם הזיק שאם לא כן הרי מודה בקנס הוא ואעפ"כ היינו פוטרין אותו מצד שמועת חטים ושעורים ואיני מודה בזו שמשנתנו אין עדים מבררין עדותם אלא שאומרים שאחד מהם הזיק אבל זו עדות ברורה היא על השעורים ויש בה לדון ולומר שאף הוא תובעו מצד הודאתו אחר שיש עדים אע"פ שאומר שאינו יודע שחייב לו אלא שדבריהם נכונים ומוכרחים מצד מה שכתבו שאין עדות במקום הודאה אע"פ שאין ראיה של משנתנו מספקת:

ומכל מקום למדת ממשנתנו שכל שיש קצת עדות בדבר אע"פ שאינו עדות ברורה אין הודאתו פוטרתו שהרי לפי משנתנו אין עדות שהגדול הזיק אלא שהעידו שהאחד הזיק

ואם הודה שהגדול הזיק יפרע מן הגדול שאם לא כן מה לו לומר לא כי יודה ויפטר ואפשר שבשאר קנסות אין אומרין כן:

ממה שאמרנו במשנה בניזקין שנים ומזיקין שנים אתה למד שמי שאומר לחברו מנה אתה חייב לי מצד הלואה והלה אומר לא כי אלא חמשים ומצד פקדון או מנה לי בידך מצד חטים שמכרתי לך אין לך בידי אלא חמשים ומצד שעורים הרי זה כטענו חטים והודה לו בשעורים ופטור שהרי הוא תובעו כל הגדול בנזק הגדול והוא מודה לו מקצת כנזק הקטן ואעפ"כ הוצרכנו להעמידה בניזק שמא שאם לא כן הרי היא כדין טענו חטים והודה לו בשעורים ופטור בין מממון בין משבועה ויש חולקין בה ממה שאמרו בפרק השואל ק' א' בטוענו דמי עבד גדול וכו' כמו שיתבאר שם אלא שהם טורחים לפרשה בדרך מסכמת לזו בדברים שאין מתישבים כל כך ואין צורך בכך שהרי לא נאמרה שם אלא לדעת רב הא לדעת שמואל אף זו אינה הודאה ממין הטענה עד שהעמידה בדרך אחרת כמו שבארנו שם וכבר ידעת שהלכה כשמואל וגדולי הדורות ראיתי שפרשוה אף לדעת רב והוא שסוברים שאין הענין שם בזה אומר מנה אתה חייב לי מצד עבד גדול שמכרתי לך והלה משיב חמשים ומצד עבד קטן שמכרת לי אלא שהוא תובע מנה מסרתי לך ליתן לי בו עבד גדול והלה משיב חמשים נתת ליתן לך בהם עבד קטן שזה ודאי ממין הטענה הוא בלא שום פקפוק כאומר מנה מסרתי לך לקנות לי בו חטים והלה אומר חמשים מסרת לי לקנות לך שעורים או שאתן לך בהם שעורים וכן כל כיוצא בזה אבל מנה אתה חייב לי מצד חטים שמכרתי לך והלה אומר חמשים מצד שעורים שמכרת לי אין זה ממין הטענה וכן בהלואה ופקדון:

אלא שמ"מ לענין שבועת מודה במקצת מיהא גדולי המחברים מחייבים והזכירוה בשם הגאונים ולשטה זו צריך לפרש שלא נקרא דבר זה במשנתנו חטים ושעורים אלא מפני הקטן שמודה לו יותר ממה שתבעו שהוא לא תבע אלא הקטן בנזק הקטן ואע"פ שאיפשר שאינו שוה חצי נזקו והוא מודה לו כל חצי נזקו בגדול אבל הודאת הגדול שהוא תובעו כלו והוא מודה לו מקצתו אע"פ שאין המקצת שהוא מודה בו מצד מה שהוא תובעו אלו לא נתערבה עמו תביעה אחרת היינו מחייבין אותו כגון שהניזק אומר שורך הגדול הזיק שור גדול שלי והלה אומר לא הזיק אלא קטן ואי אפשר לברר שנמצא זה תובעו כל הגדול בשביל היזק שור אחד והוא מודה לו מקצת בשביל היזק שור אחר הואיל ואין כאן טענה אחרת שיהא באפשר שיודה הוא לו יותר מתביעתו אין זה חטים ושעורים וכן במלוה ופקדון וכיוצא בה וכן בתם ומועד ואין צריך לומר במה שכתבו גדולי המפרשים באומר לחברו כור חטים זה שבתיבה זו הפקדתיך והלה אומר לא כי

אלא כור זה או חצי כור זה שבתיבה האחרת הואיל ושתיהן ממין אחד וכן מי שאומר מנה אתה חייב לי מצד ביתי שמכרתי לך והלה אומר לא כי אלא חמשים מצד כרמי וכל אלו וכיוצא בהם נכללו במחלקת זו אבל משחמתית ללבנה ודאי הואיל ושני מינין הם אין זה ממין הטענה שהרי לענין מכר מקח טעות הוא מזה לזה אבל מנה שחור ומנה לבן ר"ל שחור מצד מה שהוא ישן ולבן מצד שהוא חדש מין אחד הוא כמו שבארנו בענין עדות מנה שחור ומנה לבן מצטרפים אלמא לאו הכחשה הוא ואף לענין הודאה ממין הטענה הוא וכן כתבוה גדולי המפרשים בתשובת שאלה:

טענו חטים והודה בשעורים שפטרנו אף מן השעורים כבר בארנו שהוא בבריא ובריא וכן הדין אם התובע בריא והנתבע שמא כגון שיאמר איני יודע אם חטים אם שעורים כמו שיראה ממה שאמרו ניזק אומר גדול הזיק וכו' והעמידוה בגמרא בבריא ושמא והקשו אילימא דניזק בריא ומזיק שמא והא טענו חטים והודה בשעורים פטור אף מן השעורים והעמידוה בניזק שמא ומזיק בריא אלא שמ"מ נשבע היסת שאינו יודע אבל אם התובע תובע חטים בשמא והלה מודה בשעורים בבריא או בשמא חייב בשעורים שהרי תביעת התובע נכללת בהודאת המזיק:

דף לו.

טענו חטים והודה בשעורים שפטרנו אף בשעורים אם תפש דמי השעורים אין מוציאין מידו כמו שבארנו העמד ממון על חזקתו:

מה שנאמר במשנה בהיו שניהם של איש אחד ששניהם חייבים כבר ביארנו שאינו רוצה בדבר זה לומר ששני שוורים תמים שהזיקו רצה מזה גובה רצה מזה גובה עד שאם ברח האחד שיהא גובה מן האחר אלא כך פירושו בזמן ששניהם לשם החרוב על איזה משניהם והוא על הגרוע שבשניהם לפחות הא אם ברח אחד מהם פטור שאף הוא אומר בורח הזיק ודבר זה כבר ביארנוהו במשנה ולא חזרנו בו אלא בשביל דבר שנתחדש בו והוא שאמרו בגמרא שדבר זה לדעת ר' עקיבא ופירשו גדולי הרבנים שלדעת ר' ישמעאל בעל חוב הוא ואם אבד האחד לא אבד את זכותו כלומר שלא נאמר מגופו אלא להפקיע את דינו ממה שחצי הנזק שוה יותר מגופו ולמדנו מדבריהם ששעבוד השור אינה אלא אפותיקי סתם שאם במפורש והלא אפותיקי מפורש ששטפה נהר אינו גובה משאר נכסים ואף בזו יאמר לו הלכה חמורך ונמצא שאף באפותיקי סתם אמרו המזיק שעבודו של חברו פטור וכנגד מה שכתבנו למעלה אלא שגדולי המפרשים פרשו שאף לר' ישמעאל אם אבד האחד אבד את זכותו כאפותיקי מפורש וזו שבכאן בשעמד בדין

וחייבוהו בחצי נזק ואלו רצה היה אומר לו ליטול חצי נזקו מן השור אלא שהוא נתחייב בבית דין לפרעו ומן הסתם נסתלק מן השור וקבל עליו דמי חצי נזקו שאפילו ברחו שניהם חייב לפרוע ולר' עקיבא מכל מקום הוחלט השור ואע"פ שנתחייב בדמי חצי הנזק הרי הוא שותף עליהם בגוף השור עד שיפרע ואם ברח אבד את זכותו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

שור שנגח ארבעה וחמשה וכו' אחר שהשלים דרך קצרה ענין החמשה מועדים שהזכיר בפרק שני ונתגלגל אחריהם לחזור ולהתחיל בביאור עניני השור התם שלא היה בכלל המועדים בא הנה להאריך בענין השור אריכות רב והתחיל בעניני התם הן בנזקיו הן במיתת האדם על ידו ונתגלגל ממנו לעניני שור המועד ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשבעה חלקים הראשון לבאר בשור תם שנגח הרבה בהמות בתמותו על איזה צד גופו נחלק לכלם השני לבאר שור שהוא מועד לקצת דברים אם מועד לכלם השלישי לבאר שיש שוורים שיצאו מכלל תשלומין ומכלל העדה הן מצד בעליהם הן מצד עצמן הרביעי בשור שהמית את האדם הן תם הן מועד ובביאור עניני הכופר החמישי מאימתי הופקע כח הבעלים ורשותם מן השור שהמית את האדם הששי אם מסרו לשומר על איזה צד נכנס השומר תחתיו השביעי אם שמרו ואעפ"כ יצא והזיק על איזה צד חייב ועל איזה צד פטור זהו שרש הפרק אלא שיתגלגלו בו דברים אחרים כמשפט סוגיית התלמוד כמו שקדם:

המשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר עניני החלק הראשון ואמר על זה שור שנגח ארבעה וחמשה שורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו ואם יש בו מותר יחזיר לשלפני פניו והאחרון אחרון נשכר דברי ר' מאיר ר' שמעון אומר שור שוה מאתים שנגח לשור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה שלפניו זה נוטל חמשים זוז וזה נוטל חמשים זוז חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפניו חמשים זוז ושנים הראשונים דינרי זהב אמר הר"ם כבר ביארנו בכתבות שדינר זהב הוא כ"ה דינרי כסף וכשתפס הניזק השור לגבות ממנו ויצא מתחת ידו והזיק לאחר האחרון גובה חצי נזק שלם ואם יש בו מותר יחזור לשלפניו ור' שמעון אינו חולק בזה לפי שכיון שתפס נעשה עליו שומר שכר וחייב בנזקו וכל הדינין האלו הם בשור תם שהעקר הוא בידינו שמשלם מגופו כמו שבארנו אבל כשהוא מועד אינו צריך לשום דבר מזה לפי שהוא משלם נזק שלם מן העליה והלכה כר' שמעון:

אמר המאירי שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים פירוש והרי הוא תם בכלם כגון שנעשו כלם ביום אחד או שלא הועד בהם בפני בעלים ובפני בית דין או שנגח וחזר לתמותו נגח וחזר לתמותו והוא שנגח שנים וחזר לתמותו שהיה עומד בין השורים ולא היה נוגחם ונגח שלשה ונמצא בכל אלו שכל חמש נגיחותיו נעשות בצד התמות ומשתלם מגופו שהוא אין לו חיוב העדה עד הרביעית ישלם לאחרון שבהם ושאלו בגמרא משנה זו לדעת מי נוטה במחלקתם של ר' ישמעאל ור' עקיבא שאם ר' ישמעאל היא הואיל והוא סובר בעלי חובות הם ולא נאמר מגופו אלא להפקיעו מכל מה ששוה חצי נזקו יותר מגוף השור אבל משלם הוא מנכסיו כפי מה ששוה השור בשעת נגיחה כל שהשור בעין לשם כלומר שלא נאבד ולא ברח כמו שכתבנו למעלה אם כן חמשתן חולקין את השור אם נעשה בבת אחת ואם קדמו זה לזה ראשון ראשון נשכר כדין בעלי חוב ואע"פ שאמרו למעלה בניזק ובעל חוב מוקדם שהניזק אומר לבעל חוב אלו הוה גבך מינך הוה משתלמנא והיה לנו לומר בזו גם כן שיהא ניזק אחרון אומר כן לניזק הראשון אין הנדון דומה לראיה שהבעל חוב הגמור לא נעשה לו זה אפותיקי ואפילו נעשה לו אפותיקי כבר אמרנו עשה שורו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה הימנו אבל לענין נזק שור תם הואיל ועיקר תשלומין מגופו נעשה כאפותיקי של קרקע וכמו שאמרו תורא נגחנא קלא אית ליה וכשעשאו אפותיקי לאחד וחזר ועשאו אפותיקי לאחר הראשון גובה:

ופירשו בה שמשנה ראשונה והם דברי ר' מאיר לדעת ר' ישמעאל נאמרה ואם היה על הדרך שהונח ודאי ראשון ראשון נשכר ולא נאמר אחרון אחרון נשכר אלא לדעת ר' עקיבא אלא שמשנה זו בתפשו ניזק אחר שנגח נגיחה ראשונה ונעשה שומר לנזקיו כגון שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום והרי שהשור בין שניהם או שחייב לו מנה לדעת ר' ישמעאל והשור נעשה לו אפותיקי ותפשו ניזק ומכיון שתפשו נעשה עליו שומר לנזקיו וכשנגח נגיחה שניה בנזק כזה הפסיד ניזק ראשון את חלקו ונעשה של ניזק שני ותפשו ניזק שני ונעשה עליו שומר וכשנגח שלישית הפסיד שני ונעשה של שלישי וכן כלם כל שתפסו ניזק ובעלים מ"מ חלקם שמור להם וכל שהנזקים שוים בדרך זה נעשה השור של בעלים ושל ניזק אחרון וזה שאמר אם יש בו מותר יחזיר לשלפניו והיו הדברים מוכיחים בו שאם השור שוה יותר מחצי נזקו של ניזק אחרון יחזור לניזק שלפניו והיה לנו לומר לדעת זה יחזיר לבעליו שמאחר שהנזקים שוים כבר הפסידוהו הראשונים וחזר חצי השור מניזק לניזק עד שבא לניזק אחרון וא"כ המותר שהוא חצי השור האחר הרי הוא לבעלים כמו שביארנו כך פירוש הדבר אם יש מותר בנזקיו ר"ל שלא יהו הנזקים שוים אלא שנזקו של שלישי יתר על נזקו של רביעי

כשנפרע הרביעי יחזור המותר לשלישי וכן משלישי לשני ולעולם חלקם של בעלים במקומו עומד:

ודבר זה אף ר' עקיבא מודה בו ר"ל שכל שתפשו ניזק נסתלקו בעלים משמירתו וחלקם שמור להם ואין הבעלים מסייעין לניזק ראשון לפרוע נזקו של שני ואף אם עלה נזק האחרון יותר מן הראשון הוא משלם מגוף השור וחוזר ומשלם חלקם לבעלים וזה שלא העמיד דבר זה לדעת ר' עקיבא מפני תחלת המשנה והוא בשלא תפשו ניזק שלדעת משנה זו ראשון נשכר וידעת ר' עקיבא אף בזו אחרון נשכר כמו שיתבאר בדבריו של ר' שמעון זהו דעת גדולי הפוסקים אלא שגדולי תלמידיהם כתבו שר' עקיבא חולק אף בתפשו ניזק לומר שנעשין כשותפים דעלמא ונעשין שומרי שכר זה לזה כל שלא אמר לו שותפו שמור לי היום כמו שיתבאר במקומו ולעולם הלכה כר' עקיבא אם שיחלוק בה ואם שיודה בה אלא שלדברי הרב שומעין:

ר' שמעון אומר וכו' פי' ר' שמעון בא לדעת ר' עקיבא שאמר שהמזיק והניזק נעשים שותפים בשור ומעתה שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום נעשו מזיק וניזק שותפים בשור וכשחזר ונגח שור שני בערך זה נתחייבו שניהם והרי חצי השור לניזק שני וחציו בין ניזק ראשון ובעלים נמצאו בו לניזק שני מנה ולבעלים ולניזק ראשון לכל אחד חמשים חזר ונגח שור שלישי בערך זה הרי זכה ניזק שלישי בחציו שכלם שותפים להיזקו וניזק שני שהיה לו בו מנה חזר לחמשים ובעלים וניזק ראשון כל אחד דינר זהב וכן אם חזר ונגח שור רביעי בדרך זה זכה רביעי בחציו וחזר שלישי לחמשים ושני לעשרים וחמשה דינרין וראשון ובעלים כל אחד לחצי דינר זהב וכן לעולם וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא עם מה שנתחדש בה אלו הן:

דף לו:

מקצת גאונים כתבו שאף לדעת האומר בתפשו ניזק שאין שמירתו עליו לבד לדעת ר' עקיבא שהלכה כמותו מודה הוא בבעל חוב שתפש מן הלוה לגבות הימנו שנעשה התופש שומר עליו לגמרי וכן הדברים נראין:

כבר ביארנו שיש הכאות שאין בהן נזק ולא רפוי ושבת אלא צער מעט ובשת ובארנו שכל כיוצא בזה היה להם שעור קצוב ליותר חמור שבהם כגון קטן שבייש את הגדול או בזוי את המכובד ובכלל אלו מי שתקע לחברו שנותן לו סלע ותקיעה זו פרשו בה

תקיעה באזנו בפיו או בשופר ולא חרשו וגדולי המפרשים פרשו תקיעה בכפו על איזה מקום שבו וסלע זה הוא סלע מדינה והוא חצי דינר והוא שמינית שבסלע צורי שכל כסף האמור בתורה כגון שלשים של עבד ומאה כסף וחמשים כסף הוא כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה ודבר זה אין מגבין אותו בבבל שהרי עיקרו קנס הוא כמו שכתבנו ומ"מ אם תפש אין מוציאין מידו ומה שנזכר כאן על רב הונא שהגבהו בבבל אפשר שאותה שעה בארץ ישראל היה ואע"פ שלסמוכים אנו צריכים שמא סמכוהו וזה שאמרו בתלמוד סנהדרין י"ד א' רב הונא ורב הושעיא הוה מישתקיד ר' יוחנן למסמכינהו ולא איסתייעא מילתא יש גורסין בה רב חיננא ורב הושעיא:

הוזכר בכאן באחד שזיכה לו הדיין סלע על חברו ומתוך שהיה אצלו דבר מועט לא רצה ליטלו ואמר לפני הדיין שיתנוהו לעניים ואח"כ חזר בו ואמר שיתנוהו לו ואמר לו הדיין שכבר זכו בו עניים ואינו יכול לחזור בו ואע"פ שאין כאן עניים שיהו זוכין בה הואיל והדיין היה לשם הרי זה הדיין כיד העניים לזכות להם במקומם ודבר זה נתחבטו בו המפרשים מה הוצרכנו להיות הדיין כיד העניים וכי מי שאמר סלע זו לצדקה אע"פ שאין כאן עניים ולא זוכה להם במקומם רשאי הוא לחזור והלא אמרו בפיך זו צדקה ואזהרה לבית דין בכלם לעשותו כמו שהתבאר במקומו:

ופירשו גדולי הפוסקים שאלו היה סלע זה ברשותו לא היה רשאי לחזור בו אלא שמתוך שאין סלע זה ברשותו אינו רשאי להקדישו וכמו שאמרו כל ממון שאין יכול להוציאו בדיינים אם הקדישו אינו מוקדש אבל אם יכול להוציאו בדיינין אם הוא קרקע יכול להקדישו אבל מטלטלין כגון מלוה ופקדון או סלע זה שזכה בו בדמי בשתו וכל כיוצא בזה אע"פ שיכול להוציאו בדיינין אין הקדש חל עליו שהרי הוא כגזל ולא נתיאשו הבעלים ששניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו ומ"מ אם העמיד זה את הלוה או הנפקד אצל העני או אצל הזוכה במקומו קנה העני מדין מעמד שלשתן וזהו שהוצרך בכאן להיות הדיין במקום העני שכל דיין קבוע וחשוב אביהם של עניים הוא ואפטרופוס שלהם זהו דעת גדולי הפוסקים:

וקצת אחרוניהם חלקו עמהם לומר שאף מה שאין בידו רשאי להקדיש הואיל ואין הלה כופר בו או מסרב ליתן ולא נאמר גזל ולא נתיאשו הבעלים וכו' אלא במסרב ליתן ומ"מ נראין דברי הראשונים שהרי בפרק מרובה ע' א' אמרו שאין כותבין אוריכתא אמטלטלי ואפי' בלא כופר ובאין עליה מטעם גזל ולא נתיאשו וכו' ואע"פ שאמרנו שם דוקא בכפר מ"מ כשהעמידוה בלא כפר היו באים עליה מטעם גזל ולא נתיאשו הבעלים ועוד שהרי

אמרו שם ס"ח ב' בגנב אפילו עמד בדין שאינו יכול להקדיש אלא שזו הם מפרשים אותה במסרב ואין דבריהם נראין:

מ"מ לדעתם צריך לפרש מה הוצרכו בכאן לזוכה במקום עניים אלא שפרשו קצת גאונים שלא נאמר בפיך זו צדקה אלא לומר שהוא עובר בבל תאחר אבל לא שיהו בית דין מוציאין מידו ומה שאמרו ב"ב ח' ב' ממשכנין על הצדקה אף בערב שבת דוקא בדבר שהוא תנאי העיר ומה שאמרו ר"ה ו' א' אזהרה לבית דין שיעשוך פירושו עשוי בדברים עד שיאמר רוצה אני ועל דרך זה אמרו ב"ב ח' ב' אכפייה רבא לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה אבל כל שלא יאמר רוצה אני אין בית דין מוציאין מידו אלא אם כן זכו בהם מן הדין והוא שהוצרך הדבר לזוכה במקומן לזכות להם מן הדין ולזה הטעם בעצמו הוא שאמרו במקום אחר ב"מ י"א ב' עישור זה שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף ומקומו מושכר לו:

וקצת גאונים פירשו בזו שלא היו רוצים הבעלים להפקיע את ההקדש אלא שהיו רוצים לשנותו וללוותו והיה רשאי בזה כל שלא בא ליד גבאי כמו שאמרו בערכין סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו בין לאחר בין שאמר עלי בין שאמר הרי זו ואמרו שמכיון שהיה שם זוכה במקום עניים הרי היא כמו שבא ליד גבאי ואי אפשר לו ללוות על מנת לשלם או לשנות דבר אחר:

ויש מי שכתב שכל שאמר בלשון נדר או קבלה אינו יכול לחזור ואפילו לא היה אותו דבר אצלו הואיל וקבל עליו סלע סתם חייב אבל אם אמר לאחר או לבני ביתו תנו דבר זה לעניים יכול לחזור אלא אם כן היה שם זוכה לעניים ואמר בכאן שהדיין זוכה לעניים אע"פ שלא קבלו זכה בו מדין מעמד שלשתן ומ"מ ראינו מי שכתב שאין מעמד שלשתן קונה בדרך זה ר"ל שאלו אמר ראובן ללוי תן ממון זה שבידך לשמעון זה שיזכה בו ליהודה אין זה כלום שכל עצמו של דין מעמד שלשתן חדוש הוא ואין לך בו אלא חדושו ואין הדברים נראין:

דף לז.

היתומים אין צריכים פרוסבל דיינים הקבועים והחשובים שבכל דור ודור הם הם אביהם של יתומים והרי הם כאלו נמסרו שטרותיהם לידם ומכאן למדו הגאונים במי שחייב מעות לכיס של צדקה אינו משמט:

המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין החלק השני ואמר על זה שור שהוא מועד למינו ואינו מועד לשאינו מינו מועד לאדם ואינו מועד לבהמה מועד לקטנים ואינו מועד

לגדולים למין שהוא מועד משלם נזק שלם לשאינו מועד משלם חצי נזק אמרו לפני ר' יהודה הרי הוא מועד לשבתות ואינו מועד בחול אמר להם בשבתות משלם נזק שלם ובימות החול משלם חצי נזק מאימתי הוא תם משיחזור בו ימי שבתות שלשה אמר הר"ם אמנם מה שהיה מועד למין אחר אינו מועד לשאר המינין אלא הרי הוא בחזקת תם עד שיועד וכאלו אמר שור שהוא מועד למינו אינו מועד לשאינו מינו וכן ענין שאר ההלכה על הטעם הזה ודברי ר' יהודה נכוחים:

אמר המאירי שור שהוא מועד למינו ר"ל לשוורים ואינו מועד לשאינו מינו כגון שראינוהו עומד עם סוסים וגמלים ואינו נוגחם וכן שהוא מועד לאדם ואינו מועד לבהמה וכל שכן לבהמה ולא לאדם וכן שמועד לקטנים שבמינו ולא לגדולים בכל אלו למין שמועד לו מועד ולמין שאינו מועד לו אינו אלא תם ואינו משלם אלא חצי נזק אמרו לו לר' יהודה אם הוא מועד לשבתות ואינו מועד לחול כגון שראינוהו שעמד בימות החול עם בהמות ולא נגח מה דינו ואמר להם שהוא נעשה מועד לשבתות ולא לימות החול ופירשו גדולי הרבנים שמפני שהוא נח ממלאכתו הוא נוגח ובתלמוד המערב אמרו מכיון דאיחמי לון לבישין מנין נקיין הוא משני דעתיה למדנו שמועד לחול מיהא מועד לשבתות ואיני יודע מועד לשבתות מה דינו ליום טוב אלא שנראה מלשון תלמוד המערב הואיל ועסוקין במלאכת אוכל נפש שדינו לענין זה כחול ולטעם גדולי הרבנים נראה שדינם שוה ושור זה שהוא מועד לשבתות ולא לימות החול חזרתו משיחזור בו שלשה שבתות:

ולענין פסק יראה ממה שכתבנו שסתמו מועד ר"ל שמועד למינו ואם לא ידענו טיבו בשאינו מינו היאך הוא מסתמו מועד הוא וכן מאדם לבהמה ומקטנים לגדולים וכן פסקו רבים וכן יראה מלשון המשנה כמו שהתבאר בגמרא ומ"מ גדולי הפוסקים פסקו שסתמו אינו מועד ודעתם בזה לפסוק כמו שפירש בגמ' בלשון המשנה שור שהוא מועד למינו אינו מועד לשאינו מינו כלומר אף מן הסתם ומה שאמרו בראש המסכתא מועד לאדם מועד לבהמה אין הלכה כמו שכתבנו שם:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מועד לאדם ולבהמה וחזר בו מבהמה כגון שראינוהו עומד סמוך לבהמות כשיעור הידוע ולא נגח הרי זו חזרה לענין בהמה מ"מ ואע"פ שאינה חזרה באדם:

לדעת זה שפסקנו שמועד למינו אינו מועד לשאינו מינו נגח שלשה מינין כגון שור וחמור וגמל נעשה מועד לכל:

ראה שור ונגחו שור ולא נגח שור נגח שור לא נגח שור נגח שור לא נגח נעשה מועד לסירוגין ולשוורים ראה שור ונגח חמור ולא נגח סוס ונגח גמל ולא נגח פרד ונגח ערוד ולא נגח נעשה מועד לסירוגין לכל וסרוגין אלו כלם בימים שאין דין העדה אלא בימים כמו שהתבאר:

דף לז:

נגח שלשה שוורים בשלשה ימים וברביעי נגח חמור ובחמישי נגח גמל הרי זה ספק אם שור שלישי אנו דנין אחר חמור וגמל ויהא מועד לכל או אם דנין אותו אחר השוורים ולא יהא עדין מועד לכל וכן בנגח תחלה בשני ימים חמור וגמל ואחרי כן בשלשה ימים שור שור ושור וכן שלשה שבתות זו אחר זו ואחריהן יום ראשון ויום שני או שנגח יום חמישי ויום ששי ויום שבת ואחריהם שתי שבתות הרי זו ספק אם מועד לכל אם לשבתות וכל שהוא ספק דנין בחצי נזק ואם תפש נזק שלם אין מוציאין מידו:

שמע קול שופר ונגח קול שופר ונגח קול שופר ונגח נעשה מועד לשופרות:

נגח יום חמשה עשר בחדש זה ויום ששה עשר בחדש זה ויום שבעה עשר בחדש זה אינו מועד לדלוג עדיין עד שישלש בדלוג ר"ל שיעשה נגיחה רביעית בדלוג והוא שיגח בשמנה עשר לחדש רביעי שהראשון אינו בכלל דלוג:

לענין נדה אינו כן אלא כל שקבעה לה וסת שלשה פעמים בדלוג כגון שראתה יום חמשה עשר בחדש ויום ששה עשר בחדש ויום שבעה עשר בחדש זה קבעה לה וסת בדלוג ודיה שעתה לשמנה עשר שבחדש רביעי ויש חולקין בזו כמו שיתבאר במקומו ויש מפרשים בדלוג זה שראתה שלשה פעמים בשלשה חדשים חמשה עשר וששה עשר ושבעה עשר ר"ל חמשה עשר וששה עשר ושבעה עשר של תשרי ומרחשון וכסלו וחמשה עשר וששה עשר ושבעה עשר של חדש טבת ושבט ואדר וחמשה עשר וששה עשר ושבעה עשר של ניסן אייר סיון שבדרך זה קבעה וסתה לדלוג זה כמו שיתבאר במקומו:

המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השלישי ואמר על זה שור של הדיוט שנגח לשור של הקדש ושל הקדש שנגח לשור של הקדש ושל הקדש שנגח לשור של הדיוט פטור שנאמר שור רעהו ולא שור של הקדש שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור ושל נכרי שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם אמר הר"ם כשאירע דין לישראל עם עכו"ם ענין הדין ביניהם כך הוא אם יש לנו בדיניהם זכות נדין להם כדיניהם ונאמר להם כך דינכם ואם טוב לנו בדיננו נדין להם כפי דיננו ונאמר להם כך דיננו ואל תתמה על דבר זה אל יקשה בעיניך כמו שלא יקשה בעיניך שחיטת

הבהמות ואע"פ שלא חטאו לפי שמי שלא בו המדות האנושיות אינו בכלל האדם על האמת אבל תכלית מציאותו לצורך האדם והמאמר בזה הענין היה צריך חבור בפני עצמו:

אמר המאירי שור של ישראל שנגח שור של הקדש או של הקדש שנגח של ישראל פטור רעהו נאמר ולא של הקדש ושמא תאמר ומה הוצרך לרעהו והרי הנהנה מעל כתבו גדולי פרובינצא בחבוריהם שלא נאמר כן אלא בנהנה שלא לצורך אבל כל חובות שההקדשות חייבים לפרוע אף מתרומת הלשכה וכל שכן מבדק הבית המקבלו ונהנה ממנו אינו מועל והרי שוכרים היו מכאן אומני בית אבטינס ודברים הרבה והוא הדין לפרוע נזקין ודבר זה בין למיתה בין לנזקין בין קדשי מזבח בין קדשי בדק הבית הא אם נפדו אע"פ שאין המתה שלו שהרי לקבורה אזלא כמו שהתבאר חייב שהרי הוא בכלל רעהו ואע"פ שבשור פסולי המוקדשין שנפל לבור אנו פוטרין ממה שדרשו והמת יהיה לו מי שהמתה שלו וכו' מפני שפסוק והמת יהיה לו האמור בבור מיותר הוא ואינו צריך לבעלים מיטפלין בנבלה שכבר למדנוה מאותו האמור בשור ואין למדין שור מבור לפסולי המוקדשין שנפדו שהרי מצינו קולא אחרת בבור והוא פטור אדם וכלים:

שור של ישראל שנגח שור של נכרי פטור מדין רעהו ושל נכרי שנגח של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם מתוך שאין חסים על ממון זולתם קונסין אותם שלא ירגילו עצמם להזיק ולפי מה שנאמר בגמרא דוקא בעממים שאינם גדורים בדרכי דתות ונימוסים כמו שאמר עליהם בגמרא ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח שלא קיימום עמד והתיר ממונם כל שעה שהדין מחייבם בכך הא כל ששבע מצות בידם דינם אצלנו כדיננו אצלם ואין נושאין פנים בדין לעצמנו ומעתה אין צריך לומר שכן באומות הגדורות בדרכי דתות ונימוסים:

זהו ביאור המשנה ועל הצד שבארנוה הלכה היא ודברים ונכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף לח.

מי שהפקיע עצמו ופירק מעליו עול תורה ומצות אף על פי שמקיים מקצתם מצד נדבה אינו מקבל שכר עוד כמצוה ועושה אלא כמי שאין מצווה ועושה ולעולם כל שעוסק בתורה לשמה אין הקב"ה מקפח את שכרו בפירוש אמרו אפילו גוי ועוסק בתורה אף בשבע מצות שלהם לבד ואף לאחר שכלל אומתו עוברין עליהם הואיל ומ"מ מקיימן לשם מצות הבורא הרי הוא ככהן גדול ומ"מ אף לדבר מצוה אחרת אין הקב"ה מקפח

שכר עושיהן אפילו שכר שיחה נאה אפילו זריזות להקדים לדבר מצוה אע"פ שאין לה שעה עוברת כלל גדול במצותיו ית' כפועל אדם ישלם לו:

דף לח:

הכותיים כבר ידעת שעשאום כגוים גמורים ומעתה שור שלנו שנגח את שלהם או שלהם שנגח את שלנו הדין בהם כדין האמור בנכרי:

הגוים דין תורה אין מטמאין לא בזיבה ולא בנדות ומ"מ חכמים גזרו עליהם להיות כזבים לכל דבריהם בין זכרים בין נקבות ומ"מ דוקא מזמן ביאה ולמעלה והוא בן תשע לזכר ובת שלש לנקבה וכתמים שלהם טהורים מ"מ הואיל ואף בישראלית אין טומאת כתמים מן התורה על גויה לא גזרו מעתה עיר של גוים שבאו ממנה כתמים טהורים הם ואם באו מבין ישראל טמאים הם ואם נמצאו בערי ישראל ר"ל במקומות הגלויים טהורים שלא נחשדו בנות ישראל שלא להצניע את כתמיהן ואם נמצאו בחורים ובסביבות הטמאות טמאים וכותיים כבר עשאום גוים גמורים לכל דבר:

זה שאנו אומרים בכל מקום שגירי אריות אינם גרים כלל לא נאמר אלא כענין כותיים שבזמן שלא עשאום במנין עדיין כגוים לדעת האומר בהם שגרי אריות הם היו אצלו חשובים כגוים והטעם מפני שמפחד האריות נתגיירו ואע"פ שנתגיירו נאמר עליהם את יי' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים אבל כל שנתגיירו מכל וכל הן מפחד אריות הן לאיזו סבה גרים גמורים הם וכן התבאר ביבמות בגרי אריות וגרי שלחן מלכים כמו שיתבאר שם:

אונס ומפתה חייבים בקנס על הדרך שיתבאר במקומו והבא על הגיורת אם נתגיירה מבת שלש שנים ויום אחד ולמעלה אין לה קנס כמו שיתבאר במקומו בא על אחת מחייבי לאוין כגון ממזרת וכיוצא בה אם התרו בו אין לה קנס מלקות פוטרתו מממון ואם לא התרו בו יש לה קנס הואיל ואין שם מלקות וכן בחייבי כריתות כמו שיתבאר הא בחייבי מיתות אע"פ שלא התרו בו פטור כל שיש שם דין מיתה אע"פ שאין שם מיתה פטור מן התשלומין:

דף לט.

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה מה שכיון לבאר בשלפניה שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן חייב ושור של חרש שוטה וקטן שנגח שור של פקח פטור שור של חרש שוטה וקטן שנגחו מעמידין להם אפטרופין ומעידין בהם בפני אפטרופין נתפקח

החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן חזר לתמותו דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר הרי הוא בחזקתו אמר הר"ם כשירגיל בנגיחות שור חרש שוטה וקטן להזיק לבני אדם באותה שעה מעמידין להם אפטרופין:

אמר המאירי שור של פקח שנגח שור של חרש שוטה וקטן חייב שהרי מ"מ בעל השור בן דעת הוא וחייב לשמרו ואע"פ ששוטה בפקח פטור אין זה מתהפך אלא חרש שוטה וקטן פגיעתם רעה הם באחרים פטורים ואחרים בהם חייבים והוא שאמר ושל חרש שוטה וקטן שנגח של פקח פטור ופירשו בגמרא שאפילו היו בית דין מעמידין אפטרופוס לשור לשמרו אינו חייב בנגיחות של תמות שאין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו הואיל וחצי נזק קנס הוא אין אלו בתורת קנס ומה שאמר אח"כ שור חרש שוטה וקטן שנגחו מעמידין להם אפטרופוס לא לשלם חצי נזק בנגיחות של תמות אלא כך פירושו שור חרש שוטה וקטן שנגחו הן נגיחה אחת הן הרבה נגיחות מכיון שנודע לבית דין מעמידין להם אפטרופוס ומעידין בפני אפטרופוס ר"ל שמתרין אותו שישמרהו וכן שלשה פעמים כדין בעלים בפני אפטרופוס ובפני בית דין ואם נגחו שלשה פעמים ברשות אפטרופוס ישלם ברביעית נזק שלם מן העליה ודבר זה לדעת האומר שהתראות אלו ליעד בעל השור הן באות הא לדעת האומר שהן באות ליעד השור כל שנגח אף ברשות השוטה שלשה פעמים והעמידו לו אפטרופוס והודיעוהו שהוא נגחן ושכבר נגח שלשה פעמים חייב בפעם רביעית שברשות אפטרופוס נזק שלם וכבר כתבנו פסק זה למעלה:

נתפקח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן חזר לתמותו שהרשות משנה כלומר יציאת השור מרשות לרשות משנה מזלו וטבעו וחזר לתמותו דברי ר' מאיר והלכה כדבריו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא אלא שיש עלינו חולקים בקצת דברים כמו שאבאר ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מה שבארנו במשנה שאין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו גדולי המחברים חולקים בה וכתבו שאם הזיקו אחר שהועדו בפני אפטרופסין אם עדיין הוא תם משלם חצי נזק מגופו:

אף הם כתבו בענין רשות משנה שלא נאמר אלא בנמכר או נתן במתנה אבל נתפקח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אע"פ שבטל האפטרופוס הרי הם מועדים בחזקתם שהרי הם ברשות בעלים כדין השאילו או מסרו לשומר ויש אומרים הפך הדברים שלא אמרו רשות משנה אלא אפטרופוס ליתומים והדומים לזה מפני שהם

רשאים לומר מעין טעם לאו כל כמינך דמיעדת ליה לתוראי הא נתן ונמכר אין כאן רשות משנה ויש פוסקין לגמרי כר' יוסי שאין רשות משנה כלל:

שור של יתומים שהעמידו לו אפטרופוס ונגח ברשותו שלש נגיחות ועכשו נגח נגיחה רביעית שבארנו עליו שמשלם מן העליה לא מעליית יתומים שאין נזקקין לנכסי יתומים אא"כ רבית אוכלת בהם או לפרוע כתבת אשה להפקיעה ממזונות כמו שיתבאר במקומו אלא אפטרופוס משלם מעליית עצמו ולכשיגדלו היתומים חוזר ונפרע מהם וכן פסקו גדולי המחברים וגדולי הדורות שלפנינו פסקו מעליית יתומים לא אמרו שאין נזקקין וכו' לענין נזקים שלא ירבה בנזקים אלא לענין חוב:

קצת רבני צרפת מדקדקין משמועה זו שאין אפטרופוס חייב בפשיעה והרי מאחר שמשלמין אחר שהעידו בהם בשור ודאי פשעי ואפילו הכי לא משלמי מדידהו ואם כן מה שאמרו מנוהו בית דין ישבע לא שלא פשעו אלא שלא עכבו משלהם כלום ויש חולקים ממה שאמרו בפרק המפקיד בההוא תורא דלא הוה ליה ככי ושני וכו' לימא ליה לאפטרופא זיל שלם אמר לבקרא מסירתיה אלמא דאי לאו האי טענה חייב ואף גדולי הראשונים כתבוה כן בענין מקח וממכר ומתוך כך כתבו דאפטרופוס חייב בפשיעה דלא מימנע בהכי דניחא ליה דליפוק עליה קלא דאמיד הוא (אלא) בין מנהו אבי יתומים בין מנוהו בית דין אבל זו שבכאן דין הוא שיפטר שהרי בכאן לא נתמנה לתועלתם אלא לתועלת העולם שלא יזיק ממון היתומים לשאר בני אדם ואי אמרת דמשלמי ממנעי ולא עבדי:

דף לט:

בית דין שהיו ממנים אפטרופוס ולא רצה לקבל אין כופין אותו שהרי נאמר בכאן ממנעי ולא עבדי:

כל מה שבארנו בשור חרש שוטה וקטן הוא הדין בעצמו בשור שהלכו בעליו למדינת הים הן לפטור הן להעמדת אפטרופוס הן לענין רשות משנה לכשבאו הן לכל הדברים:

למטה יתבאר שכל שור ששמרו שמירה פחותה בתם חייב חצי נזק ובמועד פטור לגמרי שהכתוב תלה חיובו בשמירה והרי שמרו ובשמירה מעולה מ"מ אף בתם פטור ומה שהוא נקרא שמירה מעולה וכן מה שהוא נקרא שמירה פחותה יתבאר למטה:

כל שנעתק מתמות להעדה יצא מדין תמות לגמרי אפילו חלק התמות הן לשלם מן העליה הן ליפטר בשמירה פחותה הן לשאר הדברים ואין אומרים צד תמות במקומה עומדת:

דף מ.

שור של חרש שוטה וקטן שהעמידו לו בית דין אפטרופוס והועד והמית את האדם אין אפטרופוס זה משלם כופר שהכופר אינו אלא כפרה שהוא חייב מיתה בידי שמים ומתכפר לו בתשלום דמי הנהרג שאע"פ שהכופר כפרה בנהרג שמין אותו ולא בדמי בעל השור ומאחר שאינו אלא כפרה אין אלו בני כפרה:

שור מועד של שני שותפין שהמית את האדם כל אחד מהם חייב לשלם כופר שלם אחר שהכופר כפרה הוא הרי כל אחד ואחד צריך כפרה:

כל דבר שהוא צריך כפרה הוחזקו הבעלים בעינינו שלא להתרשל בענין ואין ממשכנים אותם על זה כגון חטאות ואשמות אבל דבר שאינו בא אלא מצד נדבה כגון ערכים ועולות ושלמים ממשכנין אותם שמא יהא קל בעיניו להתרשל עליהם ואע"פ שאין כפרה אלא לרצונו כופין אותו עד שיאמר רוצה אני וחטאת נזיר מ"מ הואיל ואינה מעכבת לשתות יין שמא יאחרנה וממשכנין אותו עליה מי שנתחייב בכופר אע"פ שהוא בא לכפרה הואיל ואין זה הולך למזבח ולא לבדק הבית אלא שהוא ממון חברו קל הדבר בעיניו וממשכנין אותם ומ"מ יראה לי שאין ממשכנין בו אלא בית דין שבירושלים שאין בתי דינין שבשאר עיירות נזקקים לכפרה:

כבר ידעת שהשואל את השור נכנס תחת הבעלים לכל דיני נגיחותיו ומ"מ אם שאלו בחזקת תם ונמצא מועד אם לא ידע השואל שיהא נגחן כלל השואל פטור והבעלים חייבים בנזק שלם שלא קבל עליהם שמירת מועד ואם היה יודע שכבר נגח אלא שלא היה יודע שיהא מועד משלם השואל חצי נזק ובעלים חצי נזק שאפילו היה תם כמו שהיה סבור חצי נזק היה משלם ולא נפטרו הבעלים מחמת רשות משנה שאין רשות משנה ממשאיל לשואל שמ"מ שם בעליו עמו:

דף מ:

זה שאמרנו שהשואל משלם חצי נזק דוקא אם השור שוה כחצי נזקו אבל אם אינו שוה כחצי נזקו אינו משלם אלא כמה ששוה השור שהרי אומר לו אלו היה תם לא היה משתלם אלא מגופו ואף בזו כגון שקדמו בית דין ותפשוהו שאם לא כן היה יכול לומר אלו היה תם הייתי מודה ופטור או שהייתי מבריחו באגם שלא ימצאוהו ואין הבעלים יכולים להפטר מטענת שאילו החזרתו לי הייתי מבריחו שהרי מ"מ מועד הוא והיה לו לשלם מן העליה ואפילו אין לו נכסים מצד אחר מ"מ הואיל וזה היה משועבד להחזיר

לו שורו הרי הוא משועבד לניזק שלו ואין לו עליו תרעומת כשפורעו לו שהנושה בחברו מנה וחברו מחברו מוציאין מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו:

שאלו כשהוא תם והועד בבית השואל והחזירו לבעלים חזר לתמותו שכל משואל למשאיל רשות משנה ואם נגח מכאן ולהבא בעלים משלמין חצי נזק ושואל פטור מכלום שהרי החזירו ואפילו לדעת האומר רשות אינה משנה מ"מ בכאן אמרו משנה שהרי אומר לו הואיל ולא שלך היה לאו כל כמינך דמיעדת ליה לתוראי:

ממה שהביאו בכאן שהנושה בחברו מנה וחברו בחברו שמוציאין מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו אתה למד שבכל צד שיהא ראובן משועבד לשמעון הוא משועבד ללוי שנשתעבד לו שמעון ופורעם ראובן ללוי בלא רשות שמעון אף בלא תביעת לוי בבית דין ואפילו לא הגיע ממון לשמעון מיד לוי הואיל ומ"מ נשתעבד לו לאיזו סבה שהרי בזו לא הגיע ממון מיד הניזק ליד הבעלים וכן הדין אם נתחייב שמעון ללוי מחמת שכירות שנשתכר לו עמו וטרחנו לכתוב דבר זה מצד שראינו לגדולי עולם שהיו מפקיעים מזה שכירות וכל שעבוד שלא הגיע ממון ליד המשועבד האמצעי ויראה לי מזו סתירת דבריהם לגמרי יש אומרים בזו צד אחר והוא שכל שלא נשתעבד ראובן לשמעון מצד ממון הבא מיד שמעון ליד ראובן אלא שנשתעבד ראובן לאיזו סבה אין זה משועבד ללוי ונמצא מזיק של שמעון אינו משלם ללוי בחובו וראיה לדבריהם שהרי הענקה של עבד עברי אין מוציאין אותה מאדון ליתנה לבעל חוב כמו שהתבאר במקומו ואף בזו אין דבריהם כלום לא נאמר כן בעבר עברי אלא מכח המקרא שנאמר הענק תעניק לו ולא לבעל חובו:

יש שואלים בשמועה זו וכי מה הוצרכנו ללמוד דבר זה מדר' נתן וכי עד שלא בא ר' נתן לא היינו יודעים שנכסי הלוה כלם משועבדים למלוה וכל מה שמשועבד ללוה בכלל נכסיו הוא ושמא תאמר שהמקרא בא ללמדנו שראובן רשאי לפרוע ללוי בלא רשות שמעון ונפטר משמעון אף בזו פשוטה היא שהרי אדם תופש לבעל חוב במקום שאינו חב לאחרים ועוד שהרי בהדיא אמרו בשמועה זו שמוציאין וכו' אלמא אף הוצאת בית דין הוצרכנו ללמוד מדר' נתן ופרשו חכמי הדור שלא הוצרכנו לזו אלא בזמן שמת לוה ונפלו נכסים לפני יתומים שאין נכסי יתומים משועבדים לבעל חוב ושמענו מכאן שמה שזה היה חייב לאביהם אינו בכלל נכסי היתומים שהרי כמו שנשתעבד לזה נשתעבד לזה וכבר כתבתי בכתובות פרק האשה שנפלו לה נכסים מה שקשה לי על סברא זו ומה שנדחקתי לתרץ בה ולדעת זה מיהא עכשו שתקנו הגאונים לגבות ממטלטלין מן היתומים לא הוצרכנו לזו כלל:

יש מי שאומר הואיל והלכה כר' נתן המוכר שטר חוב לחברו אע"פ שלא כתב ומסר הואיל והלה נתן לו דמיו ונתחייב לו זה באותם הדמים יכול הוא להוציאם מיד הלוה שהיה חייב לו אותו חוב אע"פ שלא קנה השטר בכתיבה ומסירה שלא תהא אלא מלוה על פה הרי מוציאין ממנו מדר' נתן ואם כן אין צורך לכתיבה ומסירה אלא למה ששוה החוב יותר ממעות שקנהו או לענין טירפא ויש חולקין לומר שאף לענין אותן המעות צריך כתיבה ומסירה שלא נאמרו דברי ר' נתן אלא כשאין נכסים לשמעון אלא אותו חוב של ראובן אבל אם יש לו עוד נכסים אין זה רשאי לפרעו ואף בית דין אין מוציאין מידו עד שיתבע את שמעון שאין חברו שנשה בו יותר מערב שאינו נפרע ממנו אלא בשאין נכסים ללוה וכן כתבוה גדולי המפרשים ואף סוגיא זו מעידה כדבריהם לכאורה אלא שאין הכרח בדבר והילכך צריך כתיבה ומסירה לזמן שיש נכסים לראובן ולוי אינו רוצה לחזור על ראובן מפני שהוא קשה לו ואם לא כתב ומסר אין לוי יכול לחזור על זה וחכמי הדור כתבו שמוכר שטר חוב לא שייכא בדר' נתן כלל שלא אמר ר' נתן מוציאין מזה וכו' לדעתם אלא בנושה בחברו וחברו בחברו שהלוה שעבד עצמו וכל המשועבד לו למלוה אבל מוכר שטר חוב אינו משועבד לו כלום אלא שמוכר לו את החוב ואם אין נכסים ללוה הניח מעותיו על קרן הצבי ואין לו לחזור על המוכר הילכך אין כאן שעבוד כלל ואין יכול לקנות שעבודו של לוה אלא מכח השטר שמוכר לו ולפיכך צריך כתיבה ומסירה:

יש מי שאומר שראובן שנשתעבד לשמעון ויש לו ערב ושמעון נשתעבד ללוי ואין לראובן במה לפרוע אין ערב הנכנס לשמעון משועבד ללוי לא נאמרו הדברים אלא במשועבד מצד עצמו לשמעון וכן יראה ממסכת גיטין ממה שאמרו בפרק השולח ל"ז א' לו אין לו קרקע ולערב יש לו קרקע כותבין עליו פרוסבל לו אין לו קרקע ולחייב לו יש לו קרקע כותבין מדר' נתן ואילו לחייב לו ולערב שלו לא קתני אלמא אין הערב משתעבד מדר' נתן אלא דוקא לוה עצמו וחכמי ההר מפקפקים בה לומר שכל שהערב משועבד הרי הוא במקום הלוה לכל דבר וזה שלא הזכירוהו מפני שבכלל החייב לו הוא וכן הדברים נראין:

גדולי הדורות סוברים שאם מכר ראובן קרקעותיו אין לוי בא וטורף מהם שהרי אין טירפא אלא משום דמלוה בשטר אית לה קלא ואיהו דאפסיד אנפשיה וודאי זה לא נאמר אלא על חובותיו של מוכר ולא שהיה לו להעלות על לב מה שבעלי חוב של מוכר משועבדים לאחרים וכן העידו עליהם קצת תלמידיהם בשני של פסחים ולא יראה כן

שכל מה ששמעון יכול לחזור עליו אף לוי בא מכחו הוא וחוזר עליו גם כן כאלו בא בהרשאה ממנו:

המשנה החמישית והכונה בה ככונת שלפניה שור האצטדין אינו חייב מיתה שנאמר כי יגח ולא שיגיחוהו אמר הר"ם האסטדין שור שבני אדם מרגילין אותו והוא שישלח זה שורו וירמוז עליו בקול שכבר הרגילו בכך כדי שיגבר על השור האחר לראות איזה מהם ינצח את חברו וזה אינו מטבע השור אלא ברצון בעליהם ורבים מאוילי עם יעשו זה במינים הרבה מן הבהמות והעופות:

אמר המאירי שור האצטדין והוא שמשחקין ומלמדין אותו לנגוח על ידי שמשסים אותו לכך אינו מועד ואם המיתו את האדם על ידי שסוי זה אינו חייב מיתה שנאמר וכי יגח ולא שיגיחוהו והמשסה גם כן פטור שהרי גרמא בעלמא הוא ולענין נזקים יש שדנין בו כן וכן בכופר ויש מחייבין בנזקים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

בהמה הרובעת והנרבעת והמוקצת לעבודה זרה אע"פ שמותרין באכילה כגון שלא נודע אלא על פי הבעלים או עד אחד והבעלים שותקין פסולים לגבי מזבח וכן כל שנגחה והמיתה ומ"מ שור האצטדין שהזכרנו במשנה שנגח והמית כשר למזבח שהרי הוא כאנוס ומעושה ומוקצה שהזכרנו יש מפרשים דוקא מוקצה לתקרובת ואם תפרשנו לעבודה זרה וכמו שכתבנו צריך שתפרשה משיעשו הכמרים בה מעשה אבל לא בדברים בעלמא שאין הקדש לעבודה זרה כמו שהתבאר במקומה:

כבר בארנו בנוגח שהועד שהבעלים משלמין את הכופר ומ"מ רובע שהמית ברביעתו אינו משלם את הכופר שאין כאן כונת היזק ומ"מ רגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק הבעלים משלמין את הכופר כמו שהתבאר ואע"פ שנחלקו בה אביי ורבא ולדעת רבא אינו משלם כופר ברגל שדרסה וכו' ואמרו בכל מקום שהלכה כרבא אין מחלקת זו שלהם שהרי נשאלה שאלה זו בפרק שני וכבר העירונו בדבר זה למעלה:

אשה שנרבעה באונס פטורה ואם נרבעה ברצון נהרגת ואפילו הביאה היא הבהמה עליה הורגין את הבהמה כמו שהתבאר במקומו היתה תחלתה באונס וסופה ברצון כתבו גדולי המפרשים שהיא נהרגת ואע"פ שבמסכת כתבות אמרו יצר אלבשה דוקא לגבי אדם שטבעה מכריחתה להמשך אחריו אבל בבהמה לא:

דף מא.

המשנה הששית הכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי ואמר על זה שור שנגח את האדם ומת מועד משלם את הכופר ותם פטור מן הכופר וזה וזה חייבין מיתה וכן בבן או בבת נגח עבד ואמה נותן שלשים סלע בין שהוא יפה מאה מנה ובין שאינו יפה אלא דינר אמר הר"ם השור יהיה מועד לאדם בפנים רבים מכללם שיהרוג שלשה גוים קודם שיהרוג נפש מישראל:

אמר המאירי שור שנגח את האדם ומת מועד משלם את הכופר והוא דמי ניזק כמה ששמין אותו כמו שהתבאר והם ליורשיו שאינו משתלם אלא לאחר מיתה כסקילת השור שאינו נסקל עד לאחר מיתת הניגח ותם פטור מן הכופר שנאמר ובעל השור נקי ושניהם במיתה שבשניהם כתוב סקול יסקל השור וכן בבן ובבת ר"ל קטנים שהרי כתוב בפירוש או בן יגח וכו' נגח עבד או אמה נותן שלשים שקלים וכו' פי' אם הוא מועד אבל לא תם ומ"מ שניהם בסקילה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

מועד לבהמה אינו מועד לאדם ומועד לנכרי אינו מועד לישראל ומועד לטרפה אינו מועד לשלם הואיל וכן אינו מועד לאדם אא"כ הרג שלשה בני אדם מעתה היאך תמצאנו מועד והלא על הראשון אתה הורגו וא"ת כגון שאמדוהו לשלשה בני אדם שאם לא ברחו מפניו כבר הרגם זה אינו אומדנא לא כלום הוא הא כיצד אתה מוצא כן בשסכן שלשה בני אדם ולא מתו עדיין ונגח את הרביעי ומתו כלם וכן שהרג וברח שלשה פעמים או כגון שהעידו עליו על כל נגיחה ונגיחה אלא שהיו עדים באים ומזימים אותם וכשנעשו שלשתם והוזמו העדים ונצל השור הוזמו אותם הזוממים ועד שלא נגמר דינו נתנוהו לשמרו ונגח נגיחה רביעית ואפי' לדעת הפוסק ליעודי גברא והרי בזו יכול לומר שאינו יודע הואיל והוזמו הראשונים ואפילו באה כל כת ביומה אתה מפרשה בשאלו מעידים שכל זמן שהרג הוא היה לשם וכן אתה מוצא במכירין בעל השור ואין מכירין את שורו והוא הטעם שלא היה נסקל וברביעית הכירוהו שהוא הוא שנגח כל השלש נגיחות שאם לא הכירוהו הרי הוא אומר אין זה המועד כמו שבארנו כבר ושמא תאמר אחר שאין מכירין השור היאך הם מעידים הם אומרים שור נגח יש לך בבית הבקרות שלך וצריך אתה לשמור את כלם:

גדולי המחברים כתבו שמועד לבהמה ולנכרי ולטרפה מועד לאדם ולישראל ולשלם ובמקום אחר כתבו שאף המועד לאדם אינו מועד לבהמה ויראה מדבריהם שלענין הריגה מועד לזה מועד לזה אבל לא לנזקים ואין דבריהם נראין וכן כתבו שאע"פ שלא

הוכר השור ברביעית שמשלמים בעלים את הכופר ואין דבריהם נראים שהרי בודאי אינו נסקל וכל שאינו בדין סקילה אין משלם כופר:

שור שהמית את האדם אם קדם ושחטו עד שלא נגמר דינו בשרו מותר שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בין באכילה בין בהנאה בין בשרו בין עורו ושאר הנבלות הותרו בהנאה שהרי כתוב עליהם לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי ומה שאמרו כאן כל מקום שנאמר לא יאכל לא תאכלו אחד אסור אכילה ואחד אסור הנאה משמע יתבאר במסכת פסח ראשון:

דף מא:

השוחט במגל יד בצור ובקנה שחיטתו כשרה וכבר ביארנוה במסכת חולין:

מצוה לירוא מפני תלמידי חכמים ושלא להקל בכבודם שכל המקל בכבודם כאלו מיקל בכבודו ית' דרשו חכמים את יי' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים:

כבר ביארנו במשנה שהתם אינו משלם כופר שמא תאמר כופר שלם הוא שאינו משלם כשם שאינו משלם נזק שלם הא חצי כופר מיהא ישלם כשם שהוא משלם חצי נזק תלמוד לומר ובעל השור נקי מחצי כופר ולא סוף דבר בשהשור נסקל שבזו אין צריך ללמוד שהרי אם היינו אומרים כן אף הוא לא היה משתלם אלא מגופו והרי הוא נסקל אלא אף כשהשור אינו נסקל כגון על פי עד אחד או על פי הבעלים או שנתכון להרוג בהמה והרג אדם נכרי והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא:

הכופר כבר ביארנו עליו שהוא כפרה שאלו היה ממון לא הלה צריך פסוק למעטו על פי עד אחד ואלו היה קנס לא היינו צריכים למקרא זה למעטו על פי הבעלים אלא כפרה הוא ובא על פי עצמו או על פי עד אחד אם הוא שותק כמו שאמרו בענין חלב במסכת כריתות י"א ב' והוצרכנו לפטור את התם מכפרה זו:

מכאן אתה למד שהמועד שהמית משלם כופר על פי עצמו מעתה ראוי לשאול למעלה ששאלו מאחר שהרג בראשונה היאך אתה מוצא מועד לענין כופר יפרשוה בשהמית שלשה פעמים על פי עצמו ובכל פעם ופעם בא לבית דין והעיד על שורו והתרוהו ופירשו גדולי המפרשים שאם הועד בבית דין על פי עדים וברח וכן שלשה פעמים על הדרך שבארנו למעלה הוא שמשלם ברביעית כופר על פיו ולעולם אינו נעשה מועד על פיו אע"פ שבא הוא לבית דין והעיד שאין העדה אלא בעדים ובבית דין ויש מי שאומר שאף בשהועד בבית דין ובעדים הוא דוקא בדרך זה שכתבנו שהשור בסקילה הא לדעת הפוסק שמועד לבהמה מועד לאדם והועד בעדים ובבית דין בבהמה והרג ברביעית על

פי עצמו אין כאן כופר שהרי אין השור בסקילה על פי עצמו וכל שאין השור בסקילה אין בעלים משלם כופר ואע"פ שמועד שלא בכונה אינו נסקל ומשלם את הכופר מ"מ כך אני אומר כל שאין השור בסקילה מצד שאין שם עדות המספיק להרגו אין בעלים משלמין את הכופר והוא שאמרו למטה כופר משתלם על פי עצמו כיצד הרי שבאו עדים ואמרו הרג ואין אנו יודעים אם תם הוא אם מועד הוא ובאו הבעלים ואמרו שמועד הוא הא אלו לא היו עדים כלל על ההריגה לא היה משלם כופר על פי עצמו וגדולי המפרשים דנוה כחולקת עם זו והם אומרים שאין מחלוקת ביניהם ומ"מ אין דבריהם נראים ואף אותה שאמרו למטה אין הלכה כן כמו שיתבאר וכלן ראיה להם ממועד שלא בכונה שמשלם את הכופר אע"פ שאין סקילה:

דף מב.

שור שנגח את האשה ויצאו ילדיה אפילו היה מועד פטור מדמי ולדות בין נתכון לה בין שלא נתכוון לה ואין צריך לומר בתם וכן שורו שבייש בין תם בין מועד פטור:

אדם שנגף את האשה ויצאו ילדיה ומתה אם נתכון לה אע"פ שהמיתה בשוגג פטור מן התשלומין הרי יש כאן דין מיתה וכבר בארנו שכל שיש בו דין מיתת בית דין לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד ליפטר מן התשלומין:

לא נתכוון לאשה יש מי שאומר שזה כמי שאין שם מיתת בית דין ומשלם דמי ולדות וכשאנו משיבים עליהם אותה שאמרנו למעלה בשם חזקיה שכל שיש שם דין מיתה אע"פ שאין שם מיתה כלל פוטרת מממון הם משיבים שלא נאמר כן אלא בשהיתה לו על זה כונה בעלמא אלא שלא התרו בו או שלא כיוון להמית אבל כל שלא כיוון לזה כלל אין אומרין כן ונמצא שאין זו של רב אדא בר אהבה חולקת עם זו של חזקיה והוא שרוב פוסקים פסקו את שתיהם על הדרך שכתבנו ולדעת חכמי הצרפתים חלוקות הם זו בזו ומאחר שהלכה כחזקיה בזו פטור לגמרי אע"פ שלא נתכוון לה כלל ולדעתם אין הלכה כרב אדא בר אהבה וכן היא שנויה בתשיעי של סנהדרין בהדיא וכן פסקוה גדולי המחברים ויש אומרים שאף גדולי הפוסקים לא הביאו זו של רב אדא אלא להודיע ששוורים אפילו נתכוון לאשה פטורים מדמי ולדות שאביי ורבא היו חלוקים בה:

ומ"מ אדם שנגף את האשה ויצאו ילדיה ולא מתה חייב בדמי ולדות על כל פנים:

דף מב:

כשם ששור תם שנגח פטור מן הכופר כך הוא פטור משלשים של עבד שלא נאמר כן אלא במועד ולא סוף דבר בשהוא נסקל שהרי אין זו צריכה לפנים שהרי תם אינו משתלם אלא מגופו והרי הוא נסקל אלא אף בשאינו נסקל כגון שקדם ושחטו או שלא היה חייב מיתה על הדרכים שבארנו למעלה:

כבר ידעת שהכופר שמין אותו בדמי ניזק יפה סלע נותן סלע יפה מנה נותן מנה אבל עבד קנס הוא ובין גרוע בין חשוב נותן שלשים:

שור מועד שנגח את האשה ומתה אין הכופר משתלם לבעל שהרי אין הכופר משתלם אלא לאחר מיתה והרי הוא ראוי ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק:

אדם שהכה את האשה ויצאו ילדיה ולא מתה נותנין דמי ולדות לבעל ואינה חולקת בהם כלל שהתורה זכתה דמי ולדות לבעל ואפילו בא עליה בזנות ומ"מ נראה מתלמוד המערב דוקא בשקדושין תופשין לו בה והוא שאמרו שם בא על אמו בא על אחותו יכול אף הוא בעל ההריון תלמוד לומר בעל את שראוי ליקרות בעל ואם מת הבעל ינתנו ליורשיו ומ"מ אם נגפה אחר מיתת הבעל פירשו גדולי המחברים שדמי ולדות שלה ולא יראה כן כמו שיתבאר בפרק הפרה:

היתה בשעת הריון שפחה או גויה ובשעת נגיפה נשתחררה או נתגיירה דמי ולדות שלה ומ"מ היתה שפחה בשעת נגיפה דמי ולדות לאדון ולא לבעל כמו שיתבאר היתה מעוברת מגר או משוחרר דמי ולדות לגר ואם מת הגר זכה בשלו ופטור ואם חבל בה אחר מיתת הגר אין צריך לומר שדמי ולדות שלה:

שאר הנזקים נזק וצער לאשה ורפוי לבעל ושבת אין כאן שהרי היתה מתבטלת מחמת לידתה ואם בטול זה עולה יותר הרי הוא לבעל והבשת יתבאר במקום אחר שאם בגלוי שליש שלה והשאר שלו ואם בסתר שליש שלו והשאר שלה ודבר זה בחובל בחברו ובזו הרי הוא כמי שאין בשת אלא בסתר והשליש שלה:

דף מג.

כל התשלומין שהם לאשה אם מתה נזקיה ליורשיה ולא לבעל בין שגבו קרקע בנזקיה בין שגבו מעות ולא סוף דבר בגרושה אלא אף במתה כשהיא יושבת תחת בעלה שהכל לענין זה ראוי הוא:

הבכור אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק ומלוה ראויה היא אפילו היה בה שטר ואפילו גבו קרקע שהיה לנו לומר שהוא כמוחזק למפרע וכל שכן אם גבו מעות שכל זה

ראוי הוא וכן אינו נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים שבח שיש בו שנוי לאחר מיתת אביהם שכל אלו ראוי הוא אצל הבכור כמו שיתבאר במקומו:

שור מועד שהמית את העבד שלא בכונה אע"פ שאינו נסקל חייב בקנס וכן בבן חורין משלם את הכופר ומה שאמרו בכאן כל שאין השור בסקילה אין הבעלים משלמין כופר אין הלכה כן ולמטה יתבאר שדבר זה חלוק לארבעה חלוקות והוא שיש חייב במיתה ובכופר והוא מועד בכונה ויש פטור ממיתה וכופר והוא תם שלא בכונה וכן יש פטור מן המיתה וחייב בכופר והוא מועד שלא בכונה ויש חייב במיתה ופטור מן הכופר והוא תם בכונה ודין קנס של עבד כדין הכופר:

גדולי המחברים כתבו מדרך סברא שאע"פ שהתם שהמית שלא בכונה פטור מן המיתה ומן הכופר אם המית עבד או שפחה משלם דמי חצי העבד מגופו כמי שהמית שורו או חמורו של חברו:

המית שורי המועד את פלוני כבר בארנו למעלה שמשלם כופר על פי עצמו ובלבד שהועד בבית דין ובעדים ואין צריך לומר אם באו עדים ואמרו הרג אלא שאין אנו יודעים אם הוא תם או מועד ואמרו בעליו מועד הוא שמשלם את הכופר המית שורי את שורו של פלוני אם מועד הוא משלם על פי עצמו ואם תם הוא אינו משלם על פי עצמו המית שורי המועד את עבדו של פלוני אינו משלם על פי עצמו שהרי קנס הוא:

דף מג:

באו עדים ואמרו שהרג את העבד אבל אינם יודעים אם תם הוא אם מועד ואמר הוא מועד הוא אינו משלם שאף זו הודאת עצמו היא:

לענין חיוב דמים אם אמר הזיק שורי המועד את פלוני או שורו של פלוני או עבדו של פלוני בכלן במועד משלם על פי עצמו ולענין פירוש הרבה מפרשים כן מה שאמרו בכאן מאי לאו כופר לא דמים כלומר במקום שיש היזק ואין מיתה ובא ללמדנו שהמועד שלא בכונה חייב בנזקי אדם כמו שיתבאר למטה ואע"פ שאמרו המית לפעמים הלשון מזכיר היזק בלשון מיתה ומה שטרחו בסוגיא לומר שבעבד אינו משלם אף דמים על פי עצמו אין הלכה כן ושמא תאמר מ"מ היאך עלה בדעתו לומר כן והיאך מצינו ממון שלא ישתלם על פי עצמו שמא היה מפקפק בה מהיקש האמור למטה נגיחה לתם נגיחה למועד ומ"מ התם אינו משלם על פי עצמו כמו שהתבאר ולא עוד אלא שהתם בלא כונה מיהא פטור בנזקי אדם לדעתנו כמו שיתבאר למטה:

ורוב מפרשים פירשו בדמים אף במת וטורחים לפרש מה בין כופר לדמים מהם שפירשו שהכפר כערך הקצוב בתורה ודמים כשומא שבשוק וזו לא מצינו ומהם שפירשו שהכפר כפרה ואם מת אין היורשים משלמין והדמים ממון ומשלמין ומהם שאמרו שהכפר אם אין לו ממון חייב בדיני שמים וממון פטור אף מדיני שמים וכן הרבה דרכים שכתבום בחבוריהם אלא שהדברים זרים שלא מצינו דמים במקום שראוי לכופר ופירוש זה שכתבנו עיקר וכבר האריכו בו חכמי הראשונים בחבוריהם והביאו ראיה ממה שאמרו בפרק ראשון ט"ו ב' בשמועת פלגא נזקא המית שורי את פלוני וכו' מאי לאו בתם ואלו תם המית שורי מאי משלם אלא בדמים ומ"מ שאר מפרשים פרשוה לשם לדעת ר' יוסי הגלילי שהתם חייב בחצי כופר אלא שפירוש זה שכתבנו בענין דמים אי אפשר להמשיכו יפה על לשון הסוגיא ועיקר הדברים כרוב מפרשים שסוגיא זו היתה טורחת לומר שיהא חיוב דמים במקום שהיה כופר ראוי ונפקא משם שמ"מ מתורת היזק פורע דמיו ושאל על אשו שלא בכונה לדעת האומר אשו משום ממונו הואיל ואין כאן מיתה אם ישלם דמים אחר שבכונה לא ישלם כופר:

ומ"מ לענין פסק אין דמים לעולם במקום הראוי לכופר ובמקום שיש דין מיתה על העבד על הדרך שבארנו וענין גדי כפות וסמוך והצית בגופו של עבד כבר התבאר ואשו שהמית בין בכונה בין שלא בכונה אין בו חיוב דמים כמו שהתבאר:

דף מד.

כבר ביארנו במשנה שהשור מועד שהמית חייבים בכופר על הקטנים כגדולים וכן אע"פ שלענין אדם ההורג לא עשה בו קטנים כגדולים בשור זה שהמית אין בו הפרש בין קטן לגדול וקטנים שוים לגדולים הן לדין התם הן לדין המועד הן לדין מיתה הן לדין נזקים אין בהם שום הפרש:

המשנה השביעית והכונה בה לבאר מה שלפניה ואמר על זה שור שהיה מתחכך בכותל ונפל על האדם נתכון להרוג את הבהמה והרג את האדם לנכרי והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור אמר הר"ם ענין אמרו פטור פטור מן המיתה לפי שהוא חייב בכופר אם היה מועד לזה המעשה כלומר שיהא מועד שיתחכך בכותלים כדי להפילם על בני אדם וכמו כן כל כיוצא בזה:

אמר המאירי שור שהיה מתחכך בכותל להנאתו ונפל על האדם ומת פטור מן המיתה הואיל ולא נתכוון להזיק ושמא תאמר היאך אתה מכיר אם הוא מתכוין להזיק אם לאו כגון שהוא מתחכך בו אף לאחר שנפל ופירשו בגמרא מ"מ שאם הוא מועד בכך

פטור ממיתה מ"מ אבל חייב בכופר ואע"פ שהיא מתולדות השן אינו חייב כופר עד שיועד שלשה פעמים ויש חולקים לחייב אף בראשונה הואיל וכל תולדות השן מועדת מתחלתה ומפרשים במתחכך בכותל להנאתו כלומר דהוה ליה שן שהוא מועד מתחלתו ומ"מ גדולי המפרשים כתבוה דוקא בשהועד על זה שלשה פעמים שאין כופר אלא בהעדה ומ"מ יראה שבחצר הניזק חייב בראשונה כרגל שדרסה על גבי תינוק בחצר הניזק וכן הדין בנתכון להרוג בהמה ונכרי ונפל והרג את האדם וישראל ובן קיימא אם הועד לכך:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף מד:

שור שהיה מועד ליפול על בני אדם בבורות וראה ירק בבור והפיל עצמו לשם שנמצא היזקו מצד הירק ולא לכונת היזק פטור ממיתה וחייב בכופר:

זה שחייבנו במפיל את הכותל בחכוכו דוקא כשהוא מתגלגל עם הכותל והוא מה שאמרו דקא אזיל מיניה מיניה שאם לא כן הרי הוא כעין צרורות שאין כאן אלא כחו ואין בו לא מיתה ולא כופר ואף מטעם זה אפשר לומר שאין זו תולדה של שן לגמרי שהרי יש כאן קצת שנוי:

כשם שהמועד בלא כונה חייב בכופר כך הוא חייב בנזקים ר"ל בנזקי אדם שבנזקי ממון אין צריך לומר ולמדנו מכאן שהתם בנזקי אדם פטור אא"כ בכונה וכן כתבו רבותי נ"ע וגדולי המחברים מחייבים אף בתם:

אע"פ שביארנו בנתכון להרוג את הבהמה והרג את האדם שהוא פטור ממיתה מ"מ נתכון להרוג שור זה והרג את זה חייב ויש פוטרים אף בזו ומ"מ כיוצא בו באדם פטור שנאמר וארב לו עד שיתכוין לו וכן פטור מן התשלומין ומן הגלות כמו שיתבאר במקומו הזורק אבן לבית שיש שם ישראלים הרבה פטור הואיל ולא נתכוון לזה בפרט ואין צריך לומר אם היו שם שאר בני אדם מעובדי הגילולים שאפילו היו כלם ישראלים חוץ מאחד פטור שהרי כל קבוע כמחצה על מחצה הוא:

המשנה השמינית והכונה בה ככונת שלפניה שור האשה שור של יתומים שור האפטרופין שור המדבר שור הקדש שור הגר שמת ואין לו יורשין חייבים מיתה ר' יהודה אומר שור המדבר שור ההקדש שור גר שמת ואין לו יורשים פטורים מן המיתה מפני שאין להם בעלים אמר הר"ם חזר בתורה מלת שור בדיני נזקי שור שבע פעמים

חד לגופיה והשש לרבות אלו הו' המנויין כאן והם שור האשה ושור האפטרופין וכו' ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי שור האשה אע"פ שאין דעתה מכוון כל כך לשמור את שלה שלא להזיק אם המית חייב מיתה ויש שואלים מה הוצרכה עד שפרשוה באשה שיש לה בעל ולפי מה שפרשנו אין צורך בכך וכן שור של יתומים אע"פ שאין להם אפטרופסין וכן שור האפטרופין ר"ל שור של יתומים שיש להם אפטרופין ושור המדבר והוא של הפקר ושל הקדש ושל גר שמת שאין לו יורשים ואע"פ שלא הועדו בבעלים שלא נאמרה העדה בבעלים אלא בשיש להם בעלים ומ"מ אשה ואפטרופין צריכים העדה וכלם פטורים מן הכופר חוץ מן האשה שהרי הפקר והקדש ויתומים אינם בני כפרה ורבותי מחייבין באפטרופוס ואיני מודה להם ור' יהודה פוטר שלשה האחרונים ממיתה הואיל ואין להם בעלים:

ופסקו גדולי המחברים כתנא קמא וכלם שהמיתו נסקלים ואע"פ שבפרק ראשון פסקנו במשנת נכסים המיוחדים שנגח ולבסוף הפקיר דוקא לענין תשלומין ואע"פ שהביאו עמה זו של ר' יהודה שמשמע שלדעתו היא אמורה מ"מ אנו פסקנוה לענין תשלומין והרבה פסקו כר' יהודה:

ופירשו בגמרא לדעת ר' יהודה שאפילו נגח ולבסוף הפקיר או הקדיש פטור מן המיתה ויתר על כן אמר במה שאמרו שור של הקדש שנגח שור של הדיוט פטור שאפילו לא היה הקדש בשעה שנגח אלא שאח"כ הקדישו פטור עד שתהא העדה והעמדה בדין וגמר דין שוין כאחד ר"ל שיהא לו בעלים לאפוקי הקדיש או הפקיר הא אם מכרה לאחר חייב אף לר' יהודה וכבר בארנוה בפרק ראשון:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה החלק החמישי ואמר על זה שור שהוא יוצא ליסקל והקדישו בעליו אינו מוקדש שחטו בשרו אסור אם עד שלא נגמר דינו החזירו שומר לבעליו מוחזר הקדישו בעליו מוקדש שחטו בשרו מותר אמר הר"ם אמרה תורה סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו וכיון שגזרו עליו סקילה היאך יתכן לאכלו אבל הוצרך לא יאכל לאסרו בהנאה:

אמר המאירי שור שהוא יוצא ליסקל ר"ל שנגמר דינו לסקילה שהוא נאסר בהנאה מיד כמו שכתבנו למעלה אם הקדישו בעליו אינו מוקדש שאין לו זכות בו כלל ואם שחטו בשרו אסור ואם עד שלא נגמר דינו הקדישו מוקדש ובית דין מכריחים אותו לפדותו בשוויו וליתן דמיו לבדק הבית שהרי לא ירדה עליו קדושת מזבח שהנוגח שהמית פסול

כמו שביארנו ואחר שנפדה בית דין סוקלים אותו שהרי אף של הקדש עצמו שהמית נסקל לדעת חכמים והנהנה ממנו קודם פדיון מעל ואם שחטו מותר באכילה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

כשם שבארנו בעד שלא נגמר דינו שאם הקדישו מוקדש כך הדין במכרו שהוא מכור ולא להפקיעו מסקילה אלא שכל שנשתכר בו הלוקח בחרישה זכה ואין אומרין שלא חל המכר ומחזיר דמי שכירות החרישה לבעליו אבל לאחר גמר דין אינו מכור כלל ומחזיר דמי החרישה והם אסורים בהנאה:

אף לענין הפקר יראה שהדין כן שקודם גמר הדין הפקרו הפקר וזכה הזוכה למה שנשתמש בו או שאם שחטו מותר לו באכילה ואין כאן גזל לאחר גמר דין אינו הפקר ואם נשתמש בו הזוכה יחזיר דמי שכירותו ויאסרו בהנאה:

למטה יתבאר שהשומרים כלם נכנסים תחת הבעלים ואם המית את האדם ברשותם השור נסקל והם מחזירים שור אחר או דמיו לבעלים מעתה אם לא נגמר דינו והחזירו שומר לבעליו הרי זה מוחזר ונפטר השומר ובית דין יוציאוהו מיד הבעלים לסלקו או יבריחוהו הבעלים או יהו קודמים ושוחטים אבל משנגמר דינו אין החזרתם כלום ולא שבשאר איסורי הנאה נאמר כן שכל איסור הנאה הבאה מאליה אומר לו הרי שלך לפניך כמו שיתבאר בגוזל חמץ ועבר עליו הפסח שמחזירו בעינו אבל בזו טעם הדבר מפני שזה פשע כשלא החזירו קודם גמר דין ויבריחהו קודם שלא יהו בית דין מוצאין אותו ואחר שלא יהא השור לפניהם לא יגמרו את דינו שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור שנאמר וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור מה בעלים אין גומרין דינו אלא בפניו שנאמר עד עמדו לפני העדה למשפט אף השור כן:

כשם שאין גומרין דינו של שור אלא בפניו כך אין גומרין אותו אלא בפני בעלים אם היו לו בעלים הא שור של הקדש ושל הפקר כבר ביארנו שממיתין אותו אע"פ שאין בעלים:

המשנה העשירית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה מסרו לשומר חנם ולשואל ולנושא שכר ולשוכר נכנסו תחת הבעלים יצא והזיק מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק אמר המאירי מסרו וכו' פי' מסר שורו לאחד מארבעה שומרים כלם נכנסו תחת הבעלים וכשם שהבעלים חייבים בתשלומין חצי נזק בתמות כך השומר ואם הועד ברשותם משלמין נזק שלם ודבר זה בסתם נאמר ר"ל שמסרו לו בסתם שכל שקבל עליו שמירתו באחד מארבעה פנים אלו ר"ל בשומר חנם ובשומר שכר ובשוכר ושואל כלם קבלו עליהם מן הסתם שמירת גופם אם הוזקו לשלם היזקם לבעלים ויעשו הם דין עם המזיק על הדרך שבארנו בפרק ראשון וכן קבלו עליהם מן הסתם שמירת

נזקיהם אם הזיקו שיתחייבו הם בנזקיהם ואין צריך שיקבלו בפרט שמירת נזקיהם שמן הסתם כך הוא אא"כ פרשו שאין מקבלין עליהם שמירת גופם או שאין מקבלין עליהם שמירת נזקיהם וכשתגיע בגמרא בסוגית מסר שורו לשומר הזהר לפרשה בדרך שלא יצא לך ממנו סתירה לדבר זה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף מה.

כשם שביארנו שהשומרים נכנסים תחת הבעלים לענין תשלומין כך הדין לענין כופר שאם המית שור זה את האדם ביד השומר אם תם הוא נסקל והשומר פטור מן הכופר ואם מועד הוא נסקל והשומר חייב בכופר ושניהם ר"ל בין בתם בין במועד מחזירים דמי שור לבעליו במה דברים אמורים בשלא שמרו שמירה מעולה עד שאין יכולה לינתק אף ברוח שאינה מצויה הא שמרו שמירה מעולה אלא שפרצוה ליסטים פטורים מתשלומין ומכופר שאף בבעלים כן הא בשמירה פחותה והוא שנעל כראוי עד שיכול לעמוד ברוח מצויה אבל לא ברוח שאינה מצויה בתם חייבים בתשלומין ובמועד פטורים מתשלומין ומכופר שאף בבעלים כן ומ"מ שומר חנם אף בתם פטור בתשלומין שכלתה שמירתו בכך הואיל וחנם שמר לא הטריחוהו בשמירה מעולה ואין זה פשיעה אצלו וכן בהוזק גופו הוא פטור בשמירה זו והאחרים חייבים:

ארבעה שומרים אלו כבר ידעת שדיניהם שלשה והשוכר דינו נכלל בדין שומר שכר כמו שיתבאר במקומו:

כבר בארנו שהמקבל את השור בדין שמירת אחד מארבעה שומרים קבל עליו מן הסתם שמירת נזקיו ושמירת גופו וכשם שאם הזיק הוא חייב בנזקיו כך אם הוזק חייב לשלם כל היזקו לבעלים ומ"מ אם היה שור זה נגחן מן הסתם לא קבל עליו שמירת גופו שלא עלה על דעתו אחר שהוא נגחן שיזדמן לו קשה הימנו:

קצת חכמי הדורות שלפנינו חולקים בקצת דברינו לומר שלא נפטר שומר חנם בשמירה פחותה מן הכופר אלא מן התשלומין כשהזיקו ומן ההיזק כשהוזקו ואין דבריהם נראין:

אף גדולי המחברים כתבו בשומרים ששמרו שמירה מעולה ויצאו והזיקו שהשומרים פטורים והבעלים חייבים ואין הדברים נראין כלל וכבר ביארנו מענינים אלו בפרק ראשון:

דף מה:

המשנה האחת עשרה והכונה לבאר בה ענין החלק השביעי ואמר על זה קשרו בעליו במוסרה ונעל בפניו כראוי ויצא והזיק אחד תם ואחד מועד חייב דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר תם חייב ומועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה ר' אליעזר אומר אין לו שמירה אלא סכין שאינו נפטר מדין שמים אלא בשחיטתו אמר הר"ם מוסרה הוא החבל או כיוצא בו שקושרין אותו בו והלכה כר' יהודה אבל חייב לשחוט כדי להסיר נזקו:

אמר המאירי קשרו בעליו במוסרה והוא חבל של גמי שהוא עשוי לקשור בה צואר הבהמה ונעל בפניו כראוי עד שיכולה לעמוד ברוח מצויה ויצא והזיק אחד תם ואחד מועד חייב שזו שמירה פחותה היא עד שיקשור בשלשלת של ברזל שלא יהא יכול לנתקה או שיהא סוגר עליה עד שהרוח שאינה מצויה לא תהא שולטת עליה לפתוח ור' יהודה אומר תם חייב ומועד פטור שהמועד הואיל והכתוב תלה ענינו בחסרון שמירה שנאמר ולא ישמרנו בעליו הורה שבשמירה כל שהיא דיו ויראה לי הטעם הואיל וקול יש לו אף הבריות ראויות להשמר ממנו ור' אליעזר אומר אין לו שמירה אלא סכין ופרשו בגמ' שלא בא ר' אליעזר לחייבו אם שמרו שמירה מעולה שאין אחר שמירה מעולה כלום בין לתם בין למועד אלא שאינו יוצא ידי שמים עד שיבערהו מן העולם ולענין תשלומין הלכה כר' יהודה ולענין לצאת ידי שמים הלכה כר' אליעזר:

זהו ביאור המשנה ומה שנכנס תחתיה בגמ' כך הוא:

מכלל מדות שהתורה נדרשת בהם הוא שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות וכשם שאין מעוט אחר מיעוט אלא לרבות כך אין רבוי אחר רבוי אלא למעט:

כבר בארנו שכל שנעתק מתמות להעדה אף צד תמות שבו נכנס בכלל דין ההעדה ואין אומרים צד תמות במקומה עומדת כמו שבארנו:

מועד לקרן ימין אינו מועד לקרן של שמאל ומ"מ יש מי שאומר דוקא מימין לשמאל מפני שהימין מזומן להזיק והוא צד חזק שבו אבל משמאל לימין מועד הוא ורוב מפרשים פסקו אף משמאל לימין והוא הדין שאינו מועד מאב לתולדה ומתולדה לאב ומתולדה לתולדה ר"ל מנגיחה לנגיפה ומנגיפה לנגיחה ומנגיפה לנשיכה:

ואחר שמועד לקרן ימין אינו מועד לקרן שמאל שמרו שמירה פחותה ויצא והזיק אם בימין נגח פטור ואם בשמאל נגח חייב וגדולי המחברים כתבו בענין מועד לקרן ימין דברים שלא נראו לנו:

דף מו.

לעולם לא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו ולא יעמיד סולם רעוע או כל דבר שהזיקו מצוי שנאמר ולא תשים דמים בביתך:

בור שכסהו כראוי אע"פ שלא סתמו מכל וכל ונפל שמה שור או חמור ומת פטור כמו שיתבאר:

ונשלם הפרק ת"ל:

שור שנגח את הפרה וכו' אחר שהשלים ביאור ענין החמשה מועדים שבבעלי חיים כמו שסודר ענינם זה אחר זה והאריך אחר הזכרתם בענין האדם והשור שהם המועדים שעניניהם ארוכים היתה כונת בעל התלמוד להאריך בעניני שאר המועדים שאינם בעלי חיים והם הבור והאש והיתה עקר כונתו בזה הפרק לבאר עניני הבור בתכלית עניניו ובפרק האחר האריך בעניני האש ואולם קודם שיתחיל הנה בביאור עניני הבור כיון להשלים מעט מה שהניח מעניני השור ומעניני הנכנס לחצר חברו או מניח כליו לשם אם ברשות ואם שלא ברשות ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לששה חלקים הראשון בהשלמת ביאור עניני השור השני במי שנכנס או מכניס את שלו לחצר חברו ועל איזה צד נקרא ברשות ושלא ברשות השלישי בענין הבור על איזה בור הוא חייב הרביעי איזו סבה פוטרתו מנזקי הבור אע"פ שהבור בתכונה המחייבת ומה שנפל בו הוא מן הדברים שהוא חייב בהם בנזקי הבור החמישי על איזה דבר הוא חייב בנזקי בור הששי לבאר הדברים שכל הבהמות שוות בהם אע"פ שהוזכר בהם שור בפרט זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שנתגלגלו בו דברים אחרים כמו שיתבאר והחלקים יתבלבל סדרם מעט בזה הפרק ויכנס האחד בגבול חברו כמו שיתבאר בפרטים:

והמשנה הראשונה ממנו תבאר עניני החלק הראשון ואמר על זה שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה ואם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע לולד וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה ואינו יודע אם עד שלא נגחה ילדה ואם משנגחה ילדה משלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד אמר הר"ם זאת המשנה היא על דעת סמכוס שאמר ממון המוטל בספק חולקין ואלו נתברר לנו כי אחר שהפילה זה העובר נגחה לא נתחייב על העובר שום דבר וכן אם נתברר לנו שנגחה והיא מעוברת והפילה עוברה יהא חייב חצי נזק אף מן העובר כלומר חצי דמי העובר ולפי שהוא ספק ישלם רביע דמי עובר שהוא חצי החצי וזה כשהוא תם ואם היה מועד משלם נזק לפרה וחצי נזק לעובר וכן כשנגחה פרה את השור ונמצא ולדה בצדה אם נמצאת הפרה יקח חצי נזק מגופה כמו שקדם ואם אבדה הפרה ולא נמצאת ונמצא

הולד משלם ממנו רביע נזק לפי שאלו נתברר לנו כי בעודו בבטנה נגחה היה הדין שישלם חצי נזק כפי העקר שבידינו מעוברת שנגחה היא ועוברה נגחו ולפי שהוא ספק משלם רביע כמו שביארנו ואין הלכה כסמכוס בכל זה המאמר אלא כחכמים המוציא מחברו עליו הראיה ואפי' אם אמר הניזק בריא והמזיק יאמר איני יודע לא יוציא ממנו שום דבר אלא בראיה:

אמר המאירי שור שנגח את הפרה והיתה מעוברת וראו עדים את נגיחתו מרחוק ולאחר שעה באו אצל הפרה ונמצאת הפרה מתה והולד מת בצדה ואין ידוע אם קודם נגיחה ילדה ונמצא שאין בעל השור חייב בנזקי הולד או שמא אחר נגיחה ילדה ומכח הנגיחה מת הולד והרי בעל השור חייב אף בנזקי הולד והרי בעל השור אומר הריני משלם חצי נזק בפרה שבשור תם אנו עסוקים אבל בולד איני משלם כלום שמא קודם נגיחה ילדה ובעל הפרה תובע חצי נזק של פרה וחצי נזק של ולד הרי זה משלם מגופו של שור חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד שנזק הולד מוטל בספק וממון המוטל בספק בדבר שספקו ראוי לספק עליו לבית דין חולקין:

ומ"מ משנה זו לדעת סמכוס היא שנויה אבל לדעת חכמים אינו משלם על נזק הולד כלום ואפילו אמר הניזק בבריא שמכח הנגיחה ילדה והמזיק שמא שכל המוציא מחברו עליו הראיה ואפילו בריא ושמא ויש שואלין והלא מנה לי בידך חמשין ידענא וחמשין לא ידענא הוה ליה מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע ומשלם ואף זו הרי מודה בנזק הפרה ואינו יודע בנזק הולד ואינה שאלה דבחמשין לא ידענא ריעא טענתיה שהרי היה לו לידע אבל כאן לא היה לו לידע שהרי לא היה שם ואפילו היה שמא לא ראה ולא השגיח והוה ליה כמנה לי ביד אביכם והם אומרים חמשין ידעינן וכו' שבאותן [שאינם יודעים פטורין] כמו שאמרו בפרק כל הנשבעין שבועת י"י תהיה בין שניהם ולא בין היורשים וכן כתבו גדולי הדורות שבגלילות אלו שמי שהעיד עליו עד אחד שחייב לפלוני מנה והלה אומר איני יודע שנשבע שבועת התורה שאינו יודע ואין אומרין בו מתוך שאינו יכול לישבע משלם וצ"ל תחלה בשאינו אומר שהלוה לו מנה בפניו אלא שאמר כן בצד דלא ריע טענתיה באיני יודע ואף רבים חולקים עליהם שאף בזו אין שבועת התורה שאין שבועת התורה באיני יודע לעולם אלא או שבועת היסת או דין מחוייב שבועה שאינו יכול לישבע לפי מה שהוא ומ"מ זו שבכאן זה שאומר איני יודע אין טענתו חלושה ואף כשהניזק טוען בבריא ומזיק שמא פטור לדעת חכמים ואין הפרש בדבר בין שהפרה והולד לאחד בין שהפרה לאחד והולד לאחר:

ומ"מ אם נתברר שמכח הנגיחה ילדה משלם חצי נזק על הכל אלא שפרשו בגמרא שאין שמין את הפרה לבד ואת הולד לבד ששומא זו הפסד למזיק אלא שמין כמה היתה הפרה שוה כשהיתה מעוברת מנה וכשאינה מעוברת כמה שוה שמנים נמצאת שומת הפרה שמנים ושומת הולד עשרים ומשלם ארבעים לפרה ועשרה לולד ואלו היינו שמין את הולד כאלו נולד והיה לפנינו חי כמו שהוא עכשו לפנינו מת היה שוה יותר מעשרים והיתה פסידא בזה למזיק ואע"פ שאלו היה הדין כן אין לנו ולפסידתו כלום מ"מ הרי הוא אומר פרה מעוברת הזקתי ופרה מעוברת אתם שמין לי ודין זה שבארנו בתם כך אתה למד הימנו למועד כדינו:

ונעתק מזה לדין אחר שהפרה נגחה והיתה בחזקת מעוברת וראו עדים את נגיחתה מרחוק ולאחר שעה הלכו אצלה ומצאו עוברה בצדה אם חי אם מת והרי הם מספקים אם בשעת נגיחה היתה מעוברת ושיהא הולד מסייע בנגיחה ויפרע ממנו חצי מה שמתחייב מן הדין או שמא כבר ילדה בשעת נגיחה ואין הולד מסייע בנזק כלל ודבר זה אתה מפרשו בשהפרה לאחד והולד לאחר ונחלקים בה בעל הפרה ובעל הולד שאלו היה הכל לאחד הרי הוא אומר לו מ"מ שלך הזיק והפרה נגחה והריני משלם מגופה כל חצי הנזק ולא סוף דבר בשקדם ותבע לבעל הולד שגלה דעתו ששותף יש לפרה בנזק אלא אף בשקדם ותבע לבעל הפרה ואומר אנא פרה דידך אזיקתן שהרי מ"מ בעל הפרה אומר שותף יש לי בה משתלם חצי נזק מן הפרה פירשו בגמרא חצי הנזק הראוי להתחייב והוא רביע הנזק ורביע נזק הראוי להתחייב מן הולד והוא שמינית הנזק מפני שחלק הולד מוטל בספק וחולקים ודבר זה לדעת סמכוס כמו שבארנו אבל לדעת חכמים בעל הפרה משלם רביע הנזק ובעל הולד פטור מכלום שהמוציא מחברו עליו הראיה:

וכן פרשוה בגמרא לדעת אחרת כשהפרה והולד לאחד ופירושו אם הפרה בכאן משתלם חצי נזק מן הפרה שאם כבר ילדה הרי הפרה עשתה כל הנזק ואם לא ילדה הרי מ"מ היא וולדה גוף אחד הוא ומשתלם כל החצי נזק ממנה ואם הפרה אינה בעולם ותם אינו משתלם אלא מגופו משתלם רביע הנזק מן הולד לדעת סמכוס ולדעת חכמים פטור לשלם מן הולד כלום ומ"מ אם נתברר שמעוברת היתה בשעת נגיחה אף אם אבדה הפרה משתלם מן הולד כל החצי נזק שגוף אחד הוא עם הפרה ופרה שהזיקה גובה מולדה:

ומ"מ שנראה מדברינו שכל שידוע שמשנגחה ילדה ופרה דחד וולד דחד שמשתלם חצי נזק בין הפרה והולד שנראין הדברים שהפרה והולד שוין בתשלומין בתלמוד המערב הקשו וכי רגלה של פרה לאחד וכלה לאחד משלם בעל הרגל כבעל הפרה והלא אמרו לעיל י"ג א' שלמים שהזיקו גובה מאמוריהן ואסיקנא מבשרן כנגד אמוריהן עד שתירצו

במועד היא מתניתא ובתוספות כתבו דחצי ורביע לאו דוקא אלא סימנא בעלמא שאם היתה הפרה שוה עכשו מנה ועם הולד היתה שוה מאה וחמשים גובה השני חלקים מן הפרה והשליש מן הולד:

זהו ביאור המשנה והיא שנויה לדעת סמכוס ושלא כהלכה והלכה כחכמים החלוקים על סמכוס ועל הדרכים שביארנו ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

המוכר שור לחברו וקבל זה מעותיו וזה קבל את שורו ונמצא נגחן והוא שכבר נגח ברשות המוכר ולא נודע לזה בשעה שלקחו אם לחרישה לקחו הרי זה מקח טעות ואע"פ שלא נתאנה בדמיו המקח בטל ואם לשחיטה לקחו אין כאן מקח טעות כלל נסתפק הדבר אם לחרישה לקחו אם לשחיטה דנין דבר זה לפי ענין האיש אם הוא עובד אדמה אף אנו דנין בו שלחרישה לקחו ואם הוא טבח אנו דנין בו שלשחיטה לקחו:

חכמי הצרפתים מוסיפין בה שלא נאמר כן אלא בשהמוכר מכיר אח הלוקח שאם לא היה מכירו אף הוא יכול לומר לא הייתי יודע שלחרישה אתה מבקשו ואין הדברים נראין שאם כן כשהקשה בכאן נחזי אנן אי גברא דזבין לרידיא וכו' היה לו לומר בשאין מכירין זה את זה ומ"מ יראה לי לדבריהם שלא רצה לתרצה בדבר שאינו מצוי ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו העמידוה אף בשאין מכירים הואיל והדבר ידוע לכמה בני אדם הרי הוא כמוסר מודעא שלחרישה קנאו והביאו ראיה לדבריהם ממה שנאמר במסכת קדושין מ"ט ב' באחד שמכר נכסיו על דעת שיעלה לארץ ישראל ולא פירש כן בשעה שמכר ולסוף לא עלה ורצה לבטל את המכר ולומר שעל דעת כן מכר והעמידו את המכר מטעם דברים שבלב אינן דברים הא אם היו דברים היה המקח בטל אע"פ שהדבר נעלם מן הלוקח ולדעת קצת מפרשים אין כאן ראיה שאף בזו הם אומרים שלא אמרו לדקדק ממנה שאלו היו דברים המקח בטל אלא בשידע הלוקח שהיה הענין כאלו התנה כן ללוקח ואפילו נודע דעתו לרוב העולם הואיל ולא נודע ללוקח אנו מעמידין את המכר ומ"מ נראה לי כדברי הראשונים שכל שהולכין בו אחר כונת הלב כגון שמע ומת בנו וכיוצא בו על הדרך שיתבאר במקומו על אותם שאומרים עליהם בדברים שבלב שהם דברים אין מחלקין בין שנודע ללוקח בין שלא נודע הואיל ונודע לרוב העולם וכן עיקר:

לא היה ענין האיש מוכיח על דבר זה כגון שזה משתמש בשתיהם ר"ל לעבודת האדמה ולשחיטת הבהמות דנין את הדבר לפי ענין הדמים והוא שלשחיטה אדם מוכר הבהמות שהאדם מפקפק בהם לאיזו סבה והם נמכרות בזול יותר מאותן שנמכרות לחרישה שאין אדם מוכר לצורך חרישה אלא אותם שאין אדם מפקפק בהם כלל ולפי ענין הדמים אדם מכיר אם לחרישה נמכר ושיהא מקח טעות אע"פ שלא נתאנה בדמיה או אם לשחיטה

נמכר ושלא יהא שם דין מקח טעות אלא דין אונאה למחול בפחות משתות ולהחזיר אונאה בשתות ואם יתר על שתות לבטל מקח בשיעור הידוע כמו שיתבאר במציעא ואע"פ שבענין צמד ובקר ר"ל במכר את הצמד אם מכר את הבקר אם לאו אמרו חכמים אין הדמים מודיעים והלכה כדבריהם אין הנדון דומה לראיה שצמד ובקר שני דברים הם ואין כוללים דבר שלא נזכר בתוך דבר הנזכר בשביל ערך הדמים ואין כח ביד חכמים להכחיש עקר הלשון לומר שלא כיון לצמד אלא לבקר אבל בדבר אחד יש לנו לדון לפי ערך הדמים למה נמכר ולמה לא נמכר וקצת חכמי הצרפתים מתרצים שבצמד ובקר יש כאן רוב וחזקה והוא שרוב בני אדם קורין לצמד צמד ולבקר בקר וכן שהוא מוחזק אבל מוכר שור לחברו שיש חזקה כנגד הרוב שהרי המוכר מוחזק אומרים הדמים לסייע לחזקה או לרוב והרבה מתרצים אותה בדרכים אחרים כמו שכתבנו בפירושנו אלא שזה שכתבנו תחלה עיקר:

והודעת הדמים שכתבנו רוב מפרשים פרשוה אף בפחות משתות ומ"מ גדולי המפרשים כתבו שלא נאמר דין דמים מודיעים אלא כשיש הפרש ביניהם ביתר משתות דומיא דצמד ובקר לדעת ר' יהודה שאמר בה הדמים מודיעים וראיה אצלם משמועת ביעי דפעיא האמורה במסכת ביצה ז' א' שאמרו עליה מהו דתימא האי גברא לאכילה בעי להו והאי דקא בעי דפעיא משום דצריבן קא משמע לן דמקח טעות הוא מפני שהוא שנוי חפץ ולמדת שאלמלא שהוא שנוי חפץ כגון ששאל ביצים סתם אע"פ שטוען שלהושבה לקחם לא היה מקח טעות ולא היינו באין בה מטעם דמים מודיעים ואלו היה תוספת דמים מועטים ראיה היה להם להזכיר שם תוספת הדמים ולברר מתוכם שלהושבה לקחם ומקחו טעות אף בבצים סתם ולא היה מקום למה שאמרו שם מהו דתימא וכו' וחוץ מכבודם אין כאן ראיה שאף בשלקחם על סכום דמים הראויים ליתן בביעי דפעיא אפשר שלצורך אכילה הוא שואלם שהרבה בני אדם שואלין אותם אע"פ שאינם צריכים להם אלא לאכילה מפני שהם משובחים יותר והואיל ושניהם לאכילה היה ראוי לדון שאין בו מקח טעות אלא שיחזיר לו מה ששוים ביעי דפעיא יותר מביעי דשחוטה והוא הקרוי שם ביני ביני אבל כשהזכיר לו ביעי דפעיא ודאי הואיל ויש כאן שנוי חפץ מקח טעות הוא אף בלא תוספת דמים:

היה זמן שחיטה והיו דמי הנמכרים לשחיטה ביוקר כאותם הנמכרים לחרישה ואי אפשר להתבונן בכך הרי זה אינו חוזר כלל ונשאר השור ביד הלוקח שהמוציא מחברו עליו הראיה ואע"פ שרוב בני אדם לחרישה הם לוקחים אין הולכין בממון אחר הרוב לא אמרו רוב אלא באיסורין כגון תשע חנויות ודומיהם ואע"פ שבמסכת קדושין בשמועת

תינוק הנמצא אמרו שאם רוב גוים גוי רוב ישראלים ישראל לענין החזרת אבדה טעם הדברים שאין בה שום חזקה למוצא אבל כל שיש חזקה לאחד אין מוציאין ממנו מטעם רוב:

דבר זה כך אתה דנו בין שיודו שניהם זה לזה שלא התנה לו אם לחרישה אם לשחיטה בין שיאמר הלוקח לחרישה לקחתיו ושיאמר המוכר לשחיטה התנית ולשחיטה מכרתיו:

היה השור ביד הלוקח ולא פרע המעות עדיין נעשה האחר מוציא מחברו והוא צריך להביא ראיה או ליטול את שורו כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה:

דף מו:

נתברר הדבר שהוא מקח טעות אלא שהמוכר כבר הוציא מעותיו ואין לו במה לשלם אף המוכר אומר לו זכה בשורך בשביל המעות שאני חייב לך ואין הלוקח אומר לו טרח אתה ומכור והבא לי מעות שהרי אמרו ממארי רשותך פארי אפרע ואין בידו לומר טרח אתה ומכור הא אם יש לו מעות נותן לו מעות ואי אפשר לסלקו בשורו שאין בעל חוב דוחה אצל המטלטלין כשיש לו מעות כמו שבארנו בפרק ראשון ולמדנוה משמועה זו וגירסא זו שבכאן לפי שטתנו היא אי דליכא לאישתלומי מיניה וכו':

ומ"מ יש גורסין אי דליתנהו לזוזי ומפרשים אם אותם המעות אינם בעין אע"פ שיש לו מעות מצד אחר יפרעהו מן השור ולמדים הימנה שכל בעל חוב פורע מן המטלטלין אף במקום שיש לו מעות ומ"מ במקח טעות אם המעות בעין מעות חוזרין וגדולי הפוסקים הביאוה כשטה ראשונה:

יש גורסין בכאן אי דאיכא לאשתלומי מניה ר"ל מן השור כלומר שהוא שוה עדיין כדמים שנתן יקבלנו במעותיו ואפילו יש לו מעות ללוה או אפי' היו אותם המעות בידו בעין ומתרץ לה בשאין בשור עכשו בכדי להשתלם ממנו וזה אינו שכל מקח טעות בודאי אם יש לו מעות מחזירן אם דוקא אותם המעות בעצמן אם אפילו מעות אחרים כל אחד לפי שטתו ויש גורסין גירסא זו ומפרשין בדרך אחרת כלומר אי דאיכא לאשתלומי מניה ר"ל שיש למוכר עדין להשתלם מן הלוקח ר"ל שלא נפרע עדין אפילו נתברר שאינו מקח טעות יחזיר לו שורו בתורת פרעון ולתרץ לה בשכבר נפרע ולפי הפירושים אתה למד את הדינים ותפוש לשון ראשון וכמו שכללנו בפרק ראשון:

לעולם אין נזקקין אלא לתובע תחלה כיצד הרי שתבע ראובן לשמעון מנה בשטר שהלוהו והלה משיבו שתפש הוא משלו כך וכך והוא תובע את תפישתו או שטוען שמשכון היה בידו ונשתמש בו עד שנפחת ותובעו בכך וראובן כופר בזה נזקקין תחלה לתובע

ראשון ומוציאין המנה מיד שמעון ואחר כך יתבענו שמעון על התפישה ועל המשכון ונזקקין לו כך פירשו גדולי הרבנים ודבר זה אינו אלא בשיש שטר לראובן על המנה ואינו תלוי בהודאתו של שמעון הא אם לא היה לו שטר לראובן רשאי שמעון לעכב את המנה מטעם מתוך שיכול לומר לא היו דברים מעולם או פרעתי וכמו שיתבאר בבבא בתרא ל"ו א' בעזי דאכלן חושלא ומ"מ אף בשטר אם טען שמעון שישבע ראובן שלא נפרע שומעין לו כמו שיתבאר במקומו ומ"מ פעמים שנזקקים לנתבע תחלה כגון שדבר זה שתפש לו ראובן הוא דבר הנמכר כל השנה בזול ועכשו באו תגרים ותובעים אותה סחורה עד שנמכרת ביוקר וכן כל כיוצא בזה לפי ראות עיני הדיינים:

ויש שואלים בראשונה ואם יש לנתבע עדים מזומנים או שטוען שבתוך שלשים הוא מביאן נמתין לו שהרי אף כשיתברר שהדין עם התובע נותנין זמן בית דין לנתבע ואם טוען שלאחר שלשים יביאם היאך אמר בסופא דכי זולי נכסיה נזקקים לנתבע אם כן אף אתה ממתינו עד לאחר כמה שכל שמשלשים ואילך אתה נותן דבריך לשיעורין ומתרצים בה כגון שאומר פלוני ופלוני היו שם ויעידו ונתברר לנו שהיו שם אלא שאין יודעין מה יעידו:

ובתוספות פירשו מתוך שאלה זו נזקקין לתובע לקבל עדיו מחשש שמא ימותו או ילכו ואין בזה זמן וכן לנתבע ויש מפרשים אותה בטענת חבלה שזה טוען שחבלו ונתברר שכן אלא שמגלגל עליו שאר תביעות ואמר שנזקקין לתובע תחלה ואפילו הנתבע אומר שיביא עדים על טענותיו אין ממתינין לו שאין נותנין זמן לחבלות וכן לגזלות כמו שיתבאר בפרק החובל ורמז לפרוש זה מה שגדולי הרבנים הביאו דין זה על מה שאמרו ברביעי של סנהדרין אשרו חמוץ ולא חומץ:

גדולי המפרשים פירשו בשמועה זו דרך אחרת והוא שראובן תבע מנה לשמעון בבית דין ושמעו טענותיהם ולא גמרו את הדין או שחייבו את שמעון שבועה ולא נשבע עדיין ובא שמעון לבית דין ותובע על כל פנים שיגמרו את הדין או שיקבלו את שבועתו וראובן אינו בא וצווח על זה אין נזקקין לשמעון כלל והרי הממון תחת ידו ולאיזו סבה הוא מחזר ובא על כך ואף אנו אומרים לו הוי פקח ושתוק ומ"מ לתובע תחלה והוא ראובן נזקקים ומביאין את שמעון לשמוע גמר דינו או להשבע ופעמים שנזקקין לאותו שנתבע תחלה אע"פ שעכשו עושה עצמו תובע כגון שהוזלו נכסיו מחמת תביעה זו עד שחושדין אותו במגולגל ודמי נכסיו מפחיתים על כך והדברים נראים:

גאוני המפרשים כתבו שאין נזקקין אלא לתובע הא מי שעושה עצמו נתבע מתחלתו ר"ל שאין לו תובע אלא שהוא מתירא על כך ובא לבית דין ואומר להם הרי שהוגד לי שפלוני

קובל עלי שלא בפני ומרנן עלי אחר שאני חנוק בידו ומצד שאיני יודע מהו ושאיני רוצה לעמוד בחזקה זו אני תובעו לדין בפניכם שיבא ויפטרני או יברר טענותיו שיש לו עלי אין נזקקין לו ומ"מ אם הוזלו נכסיו על כך והוא שנתפרסם כל כך עד שאין מוצא למכור כשוויו מחשש רנון זה נזקקין לו וכופין את חברו לברר טענותיו או לפטרו ועל דרך זה הם מפרשים שמועה זו:

דף מז.

כבר בארנו במשנה על פרה שהזיקה כשהיא מעוברת ואח"כ ילדה ונאבדה הפרה שמשתלם כל חצי נזקו מגוף הולד אחר שהפרה וולד שניהם לאחד שהרי כגופה היא מכל וכל וכן אם לא נאבדה הפרה אלא שאינה מספקת לחצי נזקו משתלם אף מן הולד מ"מ לענין תרנגולת שהזיקה ואח"כ הטילה ביצתה אינו גובה מולדה כלל אפילו היה הביצה לאחד והתרנגולת לאחר אין בעל הביצה מסייע כלום שאין זה בשר אלא פרש בעלמא ואין לה שום חיות כדי ליחשב מכלל אבריה לענין זה אע"פ שלענין איסור והתר אמרו בהפך שולד טרפה מותר וביצת טרפה אסורה כמו שהתבאר במסכת חולין טעם הדבר שלענין איסור ביצה אגידא בגופה מה שאין כן בולד אבל בזו ולד מסייע להזיק ומאמר שהנזק נעשה כאחד אף הם נחשבים כגוף אחד אבל ביצה אינה מסייעה בכך ודבר זה בתרנגולת הצריכה להעדה שבתמותה אין נזקיה משתלמין אלא מגופה כגון דליל קשור ברגלה ואדי אדויי על הדרכים שבארנו בפרק שני שאם היתה מהדסת ושברה את הכלים ברוח שבכנפיה הרי חצי נזק שבו בדין צרורות ומשתלם מן העליה כמו שהתבאר ואם הזיקה בכנפיה ממש הרי היא מועדת ואף מן העליה משתלם כל שכן בביצתה ומ"מ לענין אם הביצה לאחד והתרנגולת לאמר פטור בעל הביצה אף במועדת:

כבר בארנו במשנה שאין שמין פרה בפני עצמה וולד בפני עצמו אלא שמין לולד על גבי פרה ומקילין בזה למזיק שאין אדם נותן בולדות שעדיין לא יצאו לאויר העולם כאלו יצאו אף בקוטע יד עבדו של חברו הדין כך שאין שמין את היד בפני עצמה לומר כמה אדם רוצה ליטול ושיחתכו ידו של עבד כזה שאין לבו של אדם נמלך לעשות כך אא"כ בדמים מרובים אלא שמין כמה שוה עכשו וכמה היה שוה מתחלה אף במזיק שדהו של חברו הדין כן שאם אכלה ערוגה של חברו אין שמין אותה בפני עצמה אלא שמין באותה שדה כמה היתה שוה תחלה וכמה פחתו דמיה בשביל ערוגה זו כמו שיתבאר בפרקים הבאים:

דברים אלו כלם קולא הן אצל המזיק ולא שנמשכן את עצמנו להתיש כח הדין בשבילו אלא שאף הדין כך הוא כשהזיק חלק בתוך הכל הזיק וכשאנו שמין לו אנו שמין לו הכל עם אותו חלק כמה שוה ובחסרונו כמה שוה:

שור שנגח פרה מעוברת ומתה והיתה פרה לאחד וולד לאחר כששמין את הפרה ומגיעין לשומת מה שהיא יפה מחמת שמנה והוא הנקרא בלשון תלמוד פיטמא לבעל פרה הוא שהרי נבלע הוא באבריה ואע"פ שעבורה גורם לה שהרי בלא עבור באה כמה פעמים לידי שומן ועובי ועוד שהרי גוף הולד אינו מסייע לכך אע"פ שאפשר שהעבור מסייע לכך אבל מה שהיא יפה מחמת נפחה שהיא נראית בעלת איברים ועורה מתפשט ומתגדל לסבת הנפח חולקים שהרי אף גוף הולד מסייע לכך:

לפי מה שבארנו בענינים אלו שאין מוציאין מן הספק כלל אלא כל המוציא מחברו עליו הראיה נתבאר במסכת בבא בתרא צ"ג א' בשור שהיה רועה על גב הנהר ונמצא שור בצדו אע"פ שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה נשוך וזה מועד לישוך אין אומרין בידוע שזה נגחו וזה נשכו אלא המוציא מחברו עליו הראיה אף גמל האוחר בין הגמלים וידוע מדרכו שהוא צנוע בתשמיש וכשאין הבהמות מתרחקות ממנו בשעה זו כמלא עיניו הוא הורגן ונמצא גמל אחד הרוג בצדו במקום שהוא אוחר בו פטור כל המוציא מחברו עליו הראיה ואין מוציאין ממון באומדנא ואמתלא:

המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין החלק השני הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ושברן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזק בהם בעל קדרות חייב ואם הכניס ברשות בעל הבית חייב הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהם בעל הפירות חייב ואם הכניס ברשות בעל חצר חייב הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית או שנשכו כלבו של בעל הבית פטור נגח הוא שורו של בעל הבית חייב נפל לבור והבאיש מימיו חייב היה אביו או בנו בתוכו משלם את הכופר ואם הכניס ברשות בעל חצר חייב ר' אומר בכלן אינו חייב עד שיקבל בעל הבית לשמור אמר הר"ם מה שאמר בפירות ואם הוזקה בהם ר"ל אם כשלה בהם אבל אם אירע לה נזק מאכילתה אינו חייב כלום בשום ענין לפי שבעל הפירות לא קבל עליו שמירת בהמה של בעל הבית והיה לה שלא תאכל הכניס שורו וכו' זהו כשיהיה אותו השור מועד ליפול על בני אדם בבורות ולפיכך יתחייב כופר ובלבד כשיפיל עצמו לשם בשביל מאכל שראה בבור ולכן לא יתחייב מיתה והלכה כר' שאמר שלא יתחייב בעל הבית שום דבר אם לא קבל עליו לשמור וכמו כן בעל השור לא יתחייב שום דבר לפי שברשות הכניס:

אמר המאירי הקדר שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ושברתן בהמתו של בעל הבית פטור שהרי הוא אומר מי הרשך להכנס ולהכניס את שלך בשלי אם הוזקה בהם בהמתו של בעל הבית הרי בעל קדרות חייב לשלם את הכל או מדין בור או מדין אדם המזיק שהרי הוטל עליו לשמרם:

ואם הכניס ברשות והוא שאמר לו הכנס בעל חצר חייב בשמירת הקדרות לדעת חכמים מפני שכל שמרשה חברו להכניס את שלו בביתו מן הסתם מקבל הוא עליו שמירתו והרי הוא כאלו אמר הכנס ואני אשמור וכן אם הוזקה בהמתו של בעל הבית בקדרות הרי בעל הקדרות פטור שהרי שמירתן על בעל הבית אם שלא יוזקו ואם שלא יזיקו ולא עוד אלא אפילו יושברו ברוח:

ורבי חולק בסוף המשנה לומר שאע"פ שאמר לו הכנס אין זה רשות לקבל עליו שמירה שכך הוא אומר הכנס אלא שמ"מ הזהר בשמירתם הן שלא יזיקו הן שלא יוזקו אלא אם כן קבל עליו בפירוש שמירתן והוא שיאמר הכנס ואני אשמור ומ"מ קבל עליו מיהא חייב אפילו נשברו ברוח או לאיזו סבה מ"מ דוקא בפשיעה ושלא על ידי אונס שאם באונס פטור אין זה יותר משומר חנם והלכה כרבי:

הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהם בעל הפירות חייב ופירשו בגמרא דוקא אם הוזקה בהחלקה הא אם הוזקה מדרך אכילתה פטור היה לה שלא תאכל ואע"פ שגורם הוא לכך הרי גרמא בנזקין פטור ואם הכניס ברשות הרי בעל חצר חייב בנזקי פירות ובעל פירות פטור מנזקי בהמה ולדעת רבי הרי הוא כנכנס שלא ברשות עד שיקבל עליו לשמור בהדיא והלכה כרבי:

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ונגחו שורו של בעל הבית או נשכו כלבו בעל הבית פטור נגח זה שורו של בעל הבית חייב:

נפל שורו זה לבורו של בעל הבית והבאיש את מימיו ר"ל מים המכונסים חייב לשלם את המים ופרשו בגמרא דוקא שהבאיש מגופו כגון שהיה מלוכלך בטיט ובצואה ונמצא כאלו הזיק הפושע בידים אבל אם לא היה מלוכלך אלא שאחר שעה סרחה והבאישה מחמת ריחה פטור לגמרי שגרמא בעלמא הוא ואף מגופו דוקא שהזיק לדעתו בשעת נפילה הא לאחר נפילה נעשה השור בור והמים כלים ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים:

היה אביו או בנו בתוכו ונהרג בחבטת השור משלם את הכופר ופרשו בגמרא כגון שראה עשבים בבור ונפל מחמת עשבים שזהו דרכו וזהו הלוך והרי הוא רגל בחצר הניזק וכבר בארנו שרגל בחצר הניזק משלם כופר אף בפעם ראשונה ואין כאן מיתה לשור שכגון

זה שלא בכונה הוא הואיל ומחמת הירקות הוא מפיל עצמו אבל אם נפל שלא בראיית ירקות הרי זה שנוי והרי הוא קרן ולא ישלם כופר עד שיעשה מועד ר"ל שיהא מועד ליפול על בני אדם בבורות וכשהוא מועד משלם את הכופר והוא במיתה וכן הלכה:

ר' אומר בכלם ר"ל בשלשת המשניות שהזכיר אינו נקרא רשות לענין קבלת שמירה עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור כמו שבארנו והלכה כדבריו:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף מז:

לפי מה שבארנו במשנה הנותן פירות לפני בהמת חברו ואכלה מהם עד שהוזקה באכילתה פטור מדיני אדם ומ"מ כל שמתכוין לכך בדיני שמים חייב וכן הנותן סם המות של בהמה לפני בהמה אע"פ שאין דרכה שתאכל ואכלתן פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים:

וכן לפי מה שבארנו במשנה האשה שנכנסה לטחון חטים בביתו של אחר שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהם בהחלקה האשה חייבת ואם באכילה פטורה:

אע"פ שלענין שורו של בעל הבית שאכל פירות של מכניס שלא ברשות שהוזק באכילתו אמרנו שפטור מפני שהיה לו שלא תאכל מ"מ שורו של מכניס ברשות ר"ל שקבל עליו בעל הבית שמירתו ואכל פירות של בעל הבית ומת באכילתו חייב בעל הבית ואין אומרים היה לו שלא יאכל שכבר קבל עליו שמירה חייב אפילו חנק את עצמו כל שהוא בקצת פשיעה ושלא באונס כמו שבארנו ואם הכניס שלא ברשות ר"ל שלא קבל עליו שמירה חייב בעל השור בפירות ובעל הבית פטור מן השור אם מת כמו שבארנו:

זה שבארנו שכל שקבל עליו שמירה חייב בשמירתו לא סוף דבר שהוא חייב בשמירת שלו ר"ל אם הזיקו שלו אלא אף שמירה של עולם קבל עליו לפיכך הכניס פירותיו לחצר חברו ברשות ר"ל שקבל שמירתם ובא שור ממקום אחר ואכלן חייב בעל הבית והוא עושה דין עם המזיק ואם שלא ברשות פטור:

הכניסן ברשות ולא קבל עליו שמירה ובא שור ממקום אחר ואכלן בעל הבית פטור אבל יראה שבעל הפירות עושה דין עם בעל השור שהרי הואיל וברשות נכנס חצר הניזק הוא נקרא:

דף מח.

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות ובא שור ממקום אחר ונגחו בעל הבית פטור והוא עושה דין עם בעל השור ואם ברשות נכנס ר"ל שקבל עליו שמירתו בעל הבית חייב בכל הנזק והוא גובה מן המזיק חצי נזק לתם ושלם במועד:

וגדולי הדורות שלפנינו פסקו שלא קבל עליו שמירת של עולם מתוך שהם מספקין בו אחר שלא נתברר בגמרא דין שאלה זו ולא נראו לי דבריהם שפשוטן של שמועות כך הוא ואע"פ שהתלמוד דוחה ומתרצן דחיה בעלמא היא:

לפי מה שביארנו מי שהכניס פירותיו שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית והוזקה באכילתה פטור וכן הדין אם הכניסן ברשות ולא קבל עליו בעל הבית שמירתן ואין צריך לומר אם קבל שמירתן יש צדדים שאם הכניס ברשות ולא קבל בעל הבית עליו שמירתן שחייב המכניס אף בהוזקה דרך אכילה ונמצא בזו כניסה ברשות חמורה מכניסה שלא ברשות וכיצד הוא דבר זה הרי שנתן לו רשות להכניס אבל לא שיקבל שמירתו והכנסה זו היא על דבר שבעל החצר צריך להניח לו ביתו ולסלק שמירתו חייב המכניס בנזקי בהמתו של בעל הבית אף בהוזקה דרך אכילה מעתה אשה שנכנסה לאפות עיסתה בביתו של אחר ברשות בעל הבית אלא שלא קבל עליו שמירתה והרי מן הראוי שיניח לה את הבית מתוך שהיא צריכה צניעות בלישתה ועריכתה אם באה בהמתו של בעל הבית ואכלה את העיסה ומתה מחמת אכילתה האשה חייבת וכן כל כיוצא בזה:

מי שהכניס שורו בחצר חברו שלא ברשות והיה שם בור סתום כראוי ודחף בה את השור עד שגלהו בעל השור חייב בנזקי בעל חצר ובעל החצר חייב בנזקי הבור אם הפקיר רשותו ואע"פ שאמרו איש בור ולא שור בור מ"מ הואיל ומוטל עליו לסתמו או לכסותו כראוי ולא עשה הרי הוא כאלו עשאו ולא אמרו כן אלא בתקלה הנעשית על ידי שור ואינה מוטלת עליו לסלקה:

הכניס שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות והזיק השור את בעל הבית או שהוזק הוא בו מאליו כגון שנתקל בו חייב בעל השור וכן אם רבץ ושבר כלים ברביצתו או נתקל בו בעל הבית לאחר רביצתו והוזק:

הטיל גללים ונטנפו בהם כליו של בעל הבית בשעת נפילה חייב ואם לאחר מכן פטור שהגללים בור הם ואין בהם חיוב כלים הוזק הוא עצמו בהם פרשו חכמי הצרפתים שחייב בעל השור ואין פוטרין אותו משום איש בור ולא שור בור שכל שהיה שלו בשעת נפילה כגון זו וכגון נפלה גמלו עליו לסלק וכל שלא סלקו הוא עשאו וכן אע"פ שסתם

גללים הוא מפקירן או אפילו הפקירם בהדיא אין זה כלום שאין בור זה נעשה באונס כדי שתפטרהו כל שהוא מפקירן כמו שהתבאר בפרק המניח אדרבה דרכו בכך ולא היה לו להכניסו והרי הוא כאלו עשאו ואין זה דומה לשורו שחפר בור ברשות הרבים שאין זה חפירה שלו:

נכנס הוא עצמו לחצר בעל הבית והזיק את בעל הבית או שהוזק בו מאליו חייב ואם בעל הבית הזיקו פטור במה דברים אמורים בשלא ידע בעל הבית שהוא בחצרו אבל אם ידע בו אפילו בעל הבית חייב אם הזיקו בידים אף בלא כונה שאם יש לו רשות להוציאו אין לו רשות להכותו ולהזיקו ויש אומרים אף בהזיק בעל הבית את שורו של מכניס ומ"מ זה שאמר שאין לו רשות להכותו דוקא עד שיתרהו לצאת אבל אם התרהו לצאת ולא רצה לצאת רשאי להכותו ולרדותו כמו שבארנו בפרק המניח:

דף מח:

היו שניהם ברשות שוה לשניהם כגון ברשות הרבים או בחצר של שניהם או שנתן להם רשות בעל הבית ליכנס או שניהם שלא ברשות כגון שהיו שניהם רצים ברשות הרבים שהוא שלא ברשות אא"כ בערב שבת כמו שבארנו בפרק המניח אם הזיקו זה את זה בין במתכוין בין בשאינו מתכוין חייבים ואם הוזקו מאליהם כגון שנתקל אחד בחברו פטורין כמו שביארנו בפרק המניח אחד ברשות ואחד שלא ברשות את שברשות פטור ואת שלא ברשות חייב כמו שהתבאר:

כבר בארנו שכל שמכניס ברשות ואין בעל הבית מקבל שמירה אלא שאומר לו הכנס או הכניס הרי השאילו מקום בחצרו ואם בא אחר והזיקו לשם מחיובו של שן ורגל הרי הוא חצר הניזק וחייב יראה מסוגיא זו ר"ל כנוס שורך ושמרו וכו' שאם אמר לו הכנס והכניס אלא שתזהר בשמירתם או בכל לשון שהוא מזכיר לו הזהרה על שמירתן הרי הוא שוללו מרשות החצר ואין זה חצר הניזק כלל:

המשנה השלישית והיא מענין החלק הראשון אלא שנתבלבל הסדר ואמר על זה שור שהיה מתכוין לחברו והכה את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות ואדם שהיה מתכוין לחברו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות כיצד משלם דמי ולדות שמין את האשה כמה היתה יפה עד שלא ילדה וכמה היתה יפה משילדה אמר רשב"ג אם כן משהאשה יולדת משבחת אלא שמין את הולדות כמה הם יפים ונותנין לבעל ואם אין לה בעל נותנין ליורשיו היה גר זכה היתה שפתה ונשתחררה או גיורת פטור אמר הר"ם לפי שרצה לומר אדם שהיה מתכוין לחברו אמר שור שהיה מתכוין לחברו ואין

הפרש בין שהשור נתכון לשור ונגף אשה או נתכון לאשה עצמה לא יתחייב דמי ולדות כי לא חייבה תורה בזה אלא האדם בלבד ומה שאמר בגיורת שהוא פטור על ולדה אין רצונו לומר כשנתגיירה בחיי הגר ומת הגר או כשהפילה אחר מיתת הגר לפי שעיקר הוא בידינו כי איתיה לבעל זכייה ליה רחמנא כי ליתיה לא זכי ליה ולפיכך אינו חייב דמי ולדות כשלא יהיה לגר הזה יורשים ר"ל בנים שנולדו בדת ישראל והורתן היתה כשהוא ישראל וכבר שערנו דברי רשב"ג כן וכי אשה למי שיולדת משבחת ואין לעצמה בשבח כלום וזה כי רשב"ג אומר אין דמי ולדות לבעל ושבח ולדות חולקים וחכמים אומרים שבח הריון לבעל ולפיכך משער תנא קמא השבח והדמים ונותן הכל לבעל ובזה ביאר התלמוד דברי תנא קמא ואמר כיצד שמין דמי ולדות שמין את האשה כמה היתה יפה ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

אמר המאירי שור שהיה מתכוין לחברו והרג את האשה ויצאו ילדיה פטור מדמי ולדות ופרשו בגמרא שאפילו נתכון לאשה פטור מדמי ולדות אלא מאחר שהיה לו להזכיר לשון זה באדם הזכירו בשור ומ"מ בשור אפילו נתכון לה פטור כמו שבארנו בפרק שור שנגח ומ"מ פירשו בגמרא שאם נגח שפחה מעוברת משלם דמי ולדות שהרי זה אינו אלא כשור שנגח פרה מעוברת:

ואדם שהיה מתכוין לחברו והכה את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות הואיל ולא נתכון לה אין כאן דין מיתה כמו שבארנו בפרק שור שנגח:

כיצד משלם דמי ולדות שמין את האשה וכו' בגמ' הקשו שזה אינו דמי ולדות אלא שבח ולדות ופרשו לשון המשנה ששני תשלומין יש בענין ולדות והם דמי ולדות ושבח ולדות ודמי ולדות לא שאל בהם היאך נישומין אלא שהם נישומין כמה שאדם מוצא בהם בפני עצמן בעוד שלא נולדו ולא שנשום אותם על גבי האם כפרה המעוברת ויש אומרים שמין כמה אדם רוצה ליתן אלו היתה שפחתו שלא תפיל וימותו הולדות אבל שבח ולדות שאל היאך הוא נשום ושבח ולדות הוא שבח הבא לאשה מחמת ולדות שהיא נראית בעלת איברים מצד העבור ונמכרת ביותר ומתוך כך שמין אותה כמה היתה יפה בשביל ולדות הללו עד שלא ילדה וכמה נפחתה מאותו השבח כשילדה ואע"פ שאותו עלוי כבר היה עתיד לילך שהרי היתה עתידה לילד אעפ"כ שמין אותו לאותו זמן הראוי לעמוד ואין זה נקרא נזק וגדולי המפרשים פרשו שאף הולדות על דרך זה הם נישומין כמו שאמרו בפרה וגורסין בכאן שבח ולדות נמי שמין את האשה וכו' וכמו שהתבאר בפרה ופרשו ששתי שומות הוא ששמין כן לולדות ולשבח האשה:

ומ"מ נמצאו בזה דמי ולדות ושבח ולדות ונזק וצער ושבת ובשת ורפוי ודמי לדות ושבח ולדות כבר פרשנום נזק הוא הפחת שנפחתה מחמת המכה וכחש גופה צער ובשת ידועים הם ורפוי אם חלתה מחמת הפלתה וכן בשבת אם שבחה מחמת שחלתה על זה יותר משלא היתה שובתת אם ילדה מעצמה:

אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו' פרשו בגמרא שכך הוא אומר בשבח ולדות אינו חייב כלום אדרבה משילדה משבחת בדמיה שיצאה מסכנת לידה ומ"מ דוקא במבכרת אבל כשאינה מבכרת מודה הוא שיש כאן שבח לבעל כדמי הולדות ואם אין לה בעל ינתנו ליורשיו של בעל ובגמרא פרשו שדמי ולדות דוקא של בעל אבל שבח ולדות חולקין וכן הלכה ובמבכרת הלכה כרשב"ג כמו שידוע שכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו ויש חולקין ופוסקים כחכמים וכלל רשב"ג במשנתנו אינו מדוקדק לדעתם:

היתה שפחה ונשתחררה או גיורת ואין לה בעל פטור פי' אפילו בשניגפה המשוחררת אחר שנשתחררה והיתה מעוברת ממשוחרר והגיורת מגר וכשמתו זכה המחזיק ממשוחרר והגיורת מגר אבל אם היו מעוברות מישראל של אב הם ואם ניגפה קודם שנשתחררה של אדון הם ואם הגר והמשוחרר חיים נותן להם וכן הדין בישראלית הנשואה לגר ומת הגר אלא שהוא מדבר בהווה:

זהו ביאור המשנה וכבר הבנת מתוכה הפסק שבה ודברים שנכנסו תחתיה להשלמת ענין זה עם שאר דברים שבה כך הם:

דף מט.

כבר בארנו שדמי ולדות לבעל ושבה ולדות בשאינה מבכרת לרשב"ג או אף במבכרת לחכמים חולקין חציו לבעל וחציו לאשה הנזק והצער כלו לאשה כשאר חבלות בשת כבר התבאר דינו בכתובות שבזמן שבסתר לה שני חלקים ולו אחד בזמן שבגלוי לו שני חלקים ולה אחד ושבת היתר על מה שלא היתה שובתת אם ילדה מאליה וכן רפוי כלם לבעל וכבר ביארנו זה בפרק שור שנגח:

אין אדם חייב בהכאת האשה בדמי ולדות אא"כ הכה כנגד הריון ולא כנגד הריון ממש אלא כל שהכה במקום שכחה של מכה מתפשט אצל הולד והוא כל שכנגד החלל אבל אם הכה ביד או ברגל או בראש או בכיוצא בזה פטור:

זה שאמרו בגיורת שהוא פטור דוקא כשחבל בה בחיי הגר ומת הגר שמאחר שחבל בה בחיי הגר זכה הגר בהם וכשמת זכה בהם המחזיק הואיל ויש לגבות כתובתה מצד אחר אבל חבל בה לאחר מיתת הגר זכתה היא בהם וגדולי הדורות שלפנינו חולקין בו לפסוק

כרב חסדא ולא זכתה בהם כלל אבל שבח ולדות הואיל ובחיי הבעל יש לה שייכות בהם לאחר מיתת הבעל זכתה בכלו אם ניגפה לאחר מיתת הבעל:
אף לזה שאמרנו שאם מת הבעל ינתנו ליורשיו פרשוה גדולי המחברים דוקא כשהוכה בחיי הבעל אבל לאחר מיתת הבעל דמי ולדות שלה וכבר כתבנו דינין אלו בפרק שור שנגח ולא יראה לי כן לפי הסוגיא שאף האומר כן לא אמרה אלא באשת הגר:

דף מט:

כבר ידעת בנכסי הגר שאין לו יורשים שהם הפקר וכל המחזיק בהם זכה בהם מעתה מי שהחזיק בקרקע שלו ראשון זכה החזיק בשטר של אותו קרקע לא זכה בקרקע ולא עוד אלא שהדבר בספק אם חזקתו מועלת אף לענין השטר לצור על פי צלוחיתו שהרי לא תפש בה על דעת עצמה אלא על דעת קרקע והואיל ולא זכה בקרקע שמא לא זכה בה ואם תפשה מידן בעל הקרקע אין מוציאין מידו:
משכונו של ישראל ביד הגר ומת הגר זכה בעל המשכון מיד בשלו שתכף למיתתו נפקע השעבוד אע"פ שלא בא המשכון בידו ואם בא אחר והחזיק בו מוציאין מידו:
ומכאן אתה למד שמי שהלוה לחברו על המשכון ומחל לו הלואתו אע"פ שלא החזיר לו משכונו שמחילתו מחילה מיד ונפקע השעבוד וכבר ראיתי לגדולי הדורות שלפנינו שלא היו דנין כן ולא עוד אלא שהיו מפרשים במה שאמרו בירושלמי דין דמחל שטריה לחבריה מר אמר מחל ומר אמר לא מחל עד דהדר ליה שטרא שזה שאמר לא מחל הוא מפני שהם מדמין אותה למשכון שאינו נמחל עד שיחזירנו ואין הדברים נראין לי ומ"מ אח"כ מצאתי קצת ראיה לדבריהם ממה שאמרו בתלמוד המערב הפורע שטר חובו של חברו שלא מדעתו פלוגתא דחנין ובני כהנים כלומר שנחלקו במי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו לחנין פטור ולבני כהנים חייב ר' יוסא אומר אף לבני כהנים פטור התם לא עלה על דעתו שתמות אשתו ברעב ברם הכא מפייס הוינא ליה ומחיל הגע עצמך דהוה ליה משכון מפייס הוינא ליה ויהיב אלמא כל שיש לו משכון אינו בכלל מפייס הוינא ליה ומחיל וזו שבכאן נראה לי הטעם שמשמת הגר הוה ליה כאלו חזרה לידו אחר שבאותה שעה לא היה שם זוכה יזכה זה בשלו וכל מקום שהוא ברשותו הוא ומ"מ אפשר שאם החזיק זה מעת שהגר בעולם שזכה בשעת המיתה בשעבודו או שמא אף בזו יש לפקפק שמאחר שלא היה הגוף של גר ואין לו עליו אלא שעבוד נפקע שעבודו לגמרי ואינו אלא כמחזיק בנכסיו של זה הישראל וכן עיקר:

היה משכונו של גר ביד ישראל והיה שוה יותר ממה שיש לזה עליו ומת הגר זכה המלוה בגוף המשכון בכדי מעותיו ואין המחזיק יכול לסלקו בזוזי והשאר אם היה בחצרו קנתה לו חצרו אם היה חצר המשתמרת ואם לא היתה בחצרו או שלא היתה בחצרו המשתמרת כגון שהיתה על גבי עבד וכיוצא בה והחזיק בה אחר זכה בשאר:

יש בכאן נוסחא אחרת שממנו למדנו שאף חצר שאינה משתמרת אם היה האדון לשם הואיל ובידו לקנות זכה לו אותו חצר אבל חצרו המשתמרת קונה לו אע"פ שאינו לשם כל שהמשכון בחצרו:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי ואמר על זה החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים או ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד ברשות היחיד ופתחו ברשות היחיד חייב אמר הר"ם כל זה מבואר:

אמר המאירי החופר בור ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד שרשות הרבים גבוהה ובא לו מן הצד עד שבא לתוך רשותו והיה הפתח בתוך חצרו והרי שהתחיל לחפור ברשות הרבים דרך מדרון בדרך שאין העובר ברשות הרבים נזוק לשם או שכשהשלים חפירתו ופתח לרשות היחיד סתם פי החפירה שברשות הרבים ונמצא פי הבור ברשות היחיד וחללו ברשות הרבים ואי אפשר ליפול בתוכו אלא מתוך פיו שברשות היחיד והוא הפקיר רשותו חייב וכן בהפך זה שחפר ברשות היחיד ופתחו ברשות הרבים אע"פ שלא הפקיר רשותו שהרי הפה מ"מ ברשות הרבים וכן חפר ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחר שלו והפקיר אותו רשות שפי הבור בתוכו בכלן חייב:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף נ.

בור ברשות הרבים אע"פ שאינו ברשותו כבר בארנו שהכתוב עשאו כרשותו לחיוב נזקיו הואיל ושלא ברשות חפר שנאמר וכי יפתח וכי יכרה אם על פותח חייב על כורה לא כל שכן אלא שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו ר"ל שאין לו בו רשות ולא כלום אלא שעשאו וזהו בור האמור בתורה ומ"מ בור ברשותו אם הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו הרי הוא בכלל בור שחייבה עליו תורה שהרי אע"פ שברשות חפר מ"מ בורו הוא וצריך לשמרו אחר שהפקיר רשותו ולא יכול לומר מאי בעי ברשותי ומ"מ הפקיר רשותו ובורו פירשו גדולי המחברים שהוא פטור שהרי ברשות חפר ובור זה אינו שלו:

אחד פותח ואחד כורה צריך שיכסנו בכסוי הראוי ודיו בכך אע"פ שלא סתמו מכל וכל כמו שיתבאר:

זה שכתבנו דין חופר ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד ביאורו שכך נעשה ומ"מ אם היו מוחים בידו הרשות בידם שאין עושין חלל תחת רשות הרבים:

החופר ברשות היחיד הסמוכה לרשות הרבים כגון אלו שחופרין לצורך יסוד פטור בכל נזק שהרי מ"מ רשותו הוא ואע"פ שמן הסתם נותן הוא רשות ליכנס לשם עד שיעשה הכותל והוה ליה כמפקיר רשותו ואפילו עשה כן שלא לצורך יסוד ואם נכנס בתחום רשות הרבים חייב:

חפר בור ברשות הרבים והראה עצמו כמסולק ממנו עד שמסרו לבני רשות הרבים או שעשה דברים המראים כן כגון שקנה את הדלי ומסרו להם וכן כל כיוצא בזה פטור ומנהג חסידים שבדורותיהם היה לחפור בורות ברשות הרבים ושיחין ומערות כדי לספק את אחיהם מים והיו מוסרים אותם לבני רשות הרבים:

דף נ:

לעולם לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים שרשותו אינו יודע אם הוא שלו אם לאו ושמא יצטרך למכרו ורשות הרבים לעולם הוא שלו ומעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים ומצאו חסיד אחד ואמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך לגלג עליו לימים נצטרך אותו אדם ומכר את שדהו והיה מהלך באותה רשות הרבים ונתקל בה אמר יפה אמר לי אותו צדיק שאני מסקל מרשות שאינה שלי לרשות שלי:

לעולם אל יהרהר אדם אחר מדותיו של מקום אפילו היה נראה בעיניו כצדיק ביותר ואפילו קרהו עונש בדבר שהיה ראוי לגמלו באותו ענין מצד מדותיו שהכל ביושר ובמשפט ואם אופני הדין נעלמים ממנו ולעולם אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה אם לעונש אם לגמול כלל גדול בדין מאריך רוחיה וגבי דידיה ומ"מ הצדיקים נענשים על שבידם מן העברות יותר מן האחרים שנאמר וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה וכבר בארנו עקר דברים אלו בחבור התשובה:

המשנה החמישית והיא גם כן מענין משנה שלפניה בביאור החלק השלישי לבאר על איזה בור הוא חייב ואמר על זה החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור חייב אחד החופר בור ושיח ומערה חריצין ונעיצין אם כן למה נאמר בור מה בור יש בו כדי להמית עשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים היה פחות מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור ואם הוזק בו חייב אמר הר"ם כל זה מבואר אין צריך פירוש:

אמר המאירי החופר בור ברשות הרבים חייב אע"פ שאינו רשותו ולא בורו שהכתוב עשאו כרשותו לחייבו הואיל ולא חפר ברשות אחד החופר בור והוא עגול או שיח והוא ארוך וצר או מערה והיא מרובעת ויש בה קרוי גבוה סמוך על עמודים ואחד חריצין והם מרובעים אלא שאין שם קרוי או נעיצין והם מרובעים אלא שצרים מלמטה ורחבים מלמעלה לפי שכל אלו יש בהם כדי להמית אם בהבלא ואם בחבטא אם כן למה נאמר בור מה בור דוקא שיש בו כדי להמית והוא בעומק עשרה טפחים אף כל שהוא בדרך זה אבל בפחותים מעשרה אין בהם כדי להמית ומ"מ יש בהם כדי להזיק והילכך נפל בו שור או חמור או כל בעל חיים ומת פטור ואם הוזק בו חייב ויש מי שאומר שאם מת משלם מיהא בכדי דמי היזק המשוער בבית דין ולא יראה לי כן:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

בור שחייבה עליו תורה אין הפרש בין שמת מהבלו ובין שמת מחבטו כיצד הרי שהיו ספוגין של צמר בבור הרבה עד שאין הנופל מתחבט ואין כאן כדי להמית מצד החבוט מ"מ הואיל ומת מצד הבלא חייב לא היו ספוגין של צמר ונמצא שיש כאן חבטא אלא שאין כאן הבלא כגון שהיה רחבו יתר על עמקו או שנפל על גבו ופיו למעלה שלא נכנסה הבלא בגופו הואיל ומת מתוך חבטא חייב הא אין שם לא חבטא ולא הבלא פטור ואע"פ שאבנו וסכינו ומשאו אין בהם לא הבל ולא חבט וחייב טעם הדבר מפני שהוא נתקל באבנו שהוא מעשה ידיו ממש מה שאין כן בבור שקרקע עולם הזיקתהו ואין שם לא הבל ולא חבט במה יתחייב:

עשה תל גבוה עשרה טפחים ברשות הרבים ועלה השור עליו ונפל ומת חייב הרי יש כאן חבטא אע"פ שאין הבלא:

התבאר במסכת חולין שבהמה שנפלה מן הגג ולא עמדה מאליה ושחטה לאלתר טרפה חוששין שמא נתרסקו אבריה ואין בה בדיקה השהה אותה מעת לעת אע"פ שלא עמדה כשרה בבדיקה וכן אם עמדה ולא השהה אותה מעת לעת ואם הלכה מהלך הרגיל אפילו מלא קומתה אינו צריך כלום נפילה זו אין חוששין לה אלא אם כן היה ממקום גבוה עשרה טפחים ומ"מ מכריסה עד כפות רגליה אנו חושבין ארבעה טפחים וכל שנפלה במקום העמוק ששה טרפה על דרכים אלו ויש מחמירין לענין טרפות אף בפחות מיכן ואין דבריהם נראין ואף לענין תשלומין חייב בה בעל הבור ולא אמרו במשנתנו עשרה בעומק הבור אלא בשנפל דרך גופו ולא דרך רגליו ואם הפילו אחר בכח אין צריך לשיעור עשרה לא לענין טרפות ולא לענין חיוב המפיל ומ"מ לענין הבלא אם היו שם ספוגין של צמר אין מה שמכרסה עד כף רגליה נכנס בחשבון וכל שאין שם עומק עשרה פטור:

גדולי הפוסקים יראה שפסקו שיש חבט בפחות מעשרה ואין זה אלא שקצרו את דבריהם כלומר יש חבט בפחות מעשרה של עומק הבור כל שיש מכרס השור עד קרקעית הבור עשרה טפחים:

דף נא.

בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ומפילים אותו משם לארץ וסוקלין אותו ואין עושין אותה נמוכה יותר משתי קומות מפני שצריך להשתדל במהירות מיתתו אמרה תורה ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה וכן אין מגביהין ביתר משיעור זה שמא יבא לידי נוול בבקיעת כרס ופירוד אברים זה מזה:

חייב אדם לעשות מעקה בגגו כל זמן שהוא בית דירה כמו שיתבאר במקומו כל שגגו גבוה מרשות הרבים עשרה טפחים שמא יפול הנופל מגגו לרשות הרבים וכן אפילו מגג לבית אפילו יש לו בור עמוק או כל דבר הראוי ליכשל בו אדם בכדי מיתה ואם לא עשה כן חייב בדיני שמים ומ"מ אם היה רשות הרבים גבוה עשרה יתר על גגו אינו זקוק לעשות מעקה שנאמר כי יפול הנופל ממנו ממנו ולא לתוכו ואם נפל פטור אף בדיני שמים:

בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות אינו חייב במעקה שאינו קרוי בית ויראה מכאן שהדין כן בשאינו גבוה עשרה מתוך חללו אלא שגדולי המחברים לא הביאוה אלא שמ"מ אף הם פוסקים אותה מחמת חבט שהרי כתבו כל שיש בו סכנה עד שיכשל בו אדם וימות הא מצד שאינו בית לא הוזכרה בדבריהם ונמצא מדבריהם לדברינו חלוק לענין מזוזה ומ"מ הואיל ופתח שאינו גבוה עשרה אינו חייב במזוזה נראה דכל שכן בית אלא שאפשר להיות שוה לגג והרי יש עשרה משפת הגג ויראה מכאן שאין מצות מעקה לחשש נזקים אלא לחשש מיתה שאם כן אף בפחות מעשרה כן ואף לענין מיתה אין בדין מעקה אלא דיני שמים ופטור וחייב האמור כאן לא לענין חיוב נאמר אלא לענין חייב לעשות מעקה או פטור מלעשות ומ"מ יש גורסין היתה רשות הרבים גבוהה עשרה ונפל לתוכה פטור עמוקה עשרה ונפל לתוכה חייב ואף בזו אני מפרשה לענין מיתה וחייב ופטור בדיני שמים אבל לענין נזקים אם הוזק ולא מת פטור אף בדיני שמים ויש מפרשה לחיוב נזקים שחייב לשלמן בדיני שמים ומ"מ בדיני אדם אין פקפוק לחייבו שלא היה לו ליכנס בביתו ואפילו פועל שנכנס ברשות מ"מ אין זה בורו לחייבו עליו:

המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי אלא שנתערב בו מעט משאר החלקים ואמר על זה בור של שני שותפין ועבר עליו הראשון ולא כסהו והשני ולא

כסהו השני חייב כסהו הראשון ובא השני ומצאו מגולה ולא כסהו השני חייב כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור לא כסהו כראוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב אמר המאירי בור של שני שותפין כגון שחפר האחד בור תשעה ובאו שניהם ועקרו כאחד חוליא אחת והשלימוהו לעשרה ששניהם חייבים בין למיתה בין לנזקים עבר עליו הראשון ולא כסהו ועבר עליו השני ולא כסהו השני חייב ופרשו בגמרא דוקא שהניחו ראשון לשני משתמש בבור וכל שכן אם מסר לו דליו ופרשו גדולי הרבנים בדליו כסויו ויש מפרשים דלי ממש ולפיכך נסתלק הראשון והשני חייב והוא ששאלו בגמרא וראשון מאימת מיפטר כלומר ראשון שאתה פוטרו מאימתי פטרתו ופרשו בו משהניחו משתמש הא אם לא הניחו משתמש חייב אף הראשון וגדולי הפוסקים גורסין הראשון חייב ופרשו בו אף הראשון ופירשו בשלא הניחו משתמש ומה ששאלו בגמרא מאימת מיפטר פירושו זה שאתה מחייב את הראשון עד אימתי אתה מחייבו ופרשו עד שיניחנו משתמש או שימסור לו דליו והכל עולה לענין אחד:

כסהו הראשון כראוי ועבר עליו השני ומצאו מגולה ולא כסהו חייב השני ולא הראשון ומ"מ פירשו בגמ' שאם נודע לזה כגון שהודיעוהו עדים ושהה אחר הודעתם בכדי שילך ליער ויכרות ארזים לכסותו ולא עשה חייב אף הראשון:

כסהו כראוי ונפל עם כל זה לתוכו שור או חמור כגון שהתליע הכסוי מתוכו פטור שזה אינו אלא אונס שלא חייבוהו לרמוס עליו ולנקש עד שיראה מתוך ניקושו אם התליע אם לאו אבל אם לא כסהו כראוי חייב שאין זה כסוי:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

חצר של שני בני אדם שהיה שם בור והפקירו רשותם אף זה בור של שותפין הוא ושניהם חייבין אבל אם כרה זה חמשה וזה חמשה אחרון חייב שהרי נסתלקו מעשי ראשון הרי אמרו החופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה אחרון חייב בין למיתה בין לנזקין:

מי שמינה שליח לכרות לו בור ברשות הרבים והלך זה וכרה במצותו הכורה חייב לא אמרו שלוחו של אדם כמותו לענין עבירה:

דף נא:

זה שאנו מחייבין את האחרון לא סוף דבר כשלא עשה הראשון שיעור מיתה שאם כן אף בבור תשעה והשלימו לעשרה ראוי לחייב את הראשון בנזקים אלא אפילו השלים הראשון לעשרה ובא אחד והשלים לאחד עשר או ליותר אחרון חייב מעתה החופר בור עשרה ובא אחר והשלימו לעשרים ובא אחד והשלימו לשלשים אחרון חייב הואיל

והוסיף בהבלא או בחבטא וכן החופר בור עשרה ובא אחר וסיידו וכיירו שנמצא מקצר עד שהוסיף בהבלא אחרון חייב וכן כל כיוצא בזה וגדולי המחברים חולקים לומר שכל שעשו הראשונים שיעור מיתה כלם חייבים:

חפר האחד בור תשעה ובא אחר והניח אבן על פי הבור עד שהשלימו לעשרה לנופל מפי האבן האחרון חייב הרי זה כאלו השלימו בחפירה סתם זה האחרון מה שהוסיף בחפירה או שסלק אבנו הרי זה ספק אם חזר הראשון לחיובו אם לאו ומתוך כך מוציאין מיד השני ואם הוא תופש החצי מיד הראשון אין מוציאין ממנו:

שור פסולי המוקדשין כבר בארנו שאם נפל לבור פטור והמת יהיה לו כתיב מי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו:

חפר בור שמנה ומהם שני טפחים מים חייב ששני טפחים אלו של מים נדונים כארבעה בלא מים מפני שהמים מוסיפין בהבלא הרבה מ"מ ספק הדבר אם דנין כן בפחות ויתר אם לאו מעתה בור תשעה ומהם טפח אחד מים שמא אין כאן הבלא בכדי פחת החבטא מצד שאין שם מים אלא מעט וכן שבעה ומהם שלשה טפחים מים שמא אין כאן תוספת הבלא בכדי פחת החבטא מתוך שאין כאן עומק מרובה ומתוך כך אין מחייבין אותו ואם תפש אין מוציאין מידו וגדולי המחברים הפכו בזה גרסאות לפי דבריהם בין שמנה לתשעה ואין דבריהם נראין:

בור עשרה ובא אחר והרחיבו והרי שמעט הבלתו ומ"מ קירב את היזקו רואין אם מחמת הבלא מת פטור האחרון ואם מחמת חבטא מת חייב שהרי קרב את הזיקו ואם לא הרחיבו אלא מצד אחד ולא נפל זה מאותו צד פטור האחרון שהרי לא עשה זה כלום:

בור שרחבו יתר על עמקו אין בו הבלא נמצא שאם הוא מלא ספוגין של צמר אין בו לא הבלא ולא חבטא ופטור ויראה לי דוקא בשיעור עשרה אבל אם היה עמוק ביותר הכל לפי מה שיראה לדיינים הבקיאים:

בור של שני שותפין שהיה האחד מהם דולה ובא השני ואמר לו הנח לי ואני אדלה מכיון שהניחו הראשון משתמש נסתלק הראשון וחייב השני שהוא עשה עצמו שואל בחלקו של ראשון והרי משל שניהם הוא דולה שאין ברירה לומר שאינו דולה אלא בחלקו ויש פוסקין דוקא משמסר לו דליו כר' אליעזר הואיל והלכה כמותו בחברתה וכן כתבוה גדולי הדור:

השותפין שנדרו הנאה זה מזה אם יש בחצר דין חלוקה שניהם אסורין ליכנס אלא יחלקו ויכנס כל אחד לחלקו ואם אינה ראויה ליחלק שניהם מותרין כל אחד אומר בשלי אני נכנס ובמסכת נדרים בפרק השותפין יתבאר ענין זה בכדי היכולת:

הבור הרי הוא לענין קניה כקרקע ונקנה בכסף ובשטר ובחזקה ומ"מ אין אדם קונה בחזקה אלא אם כן בפניו של מוכר אבל שלא בפני המוכר אינו מועיל כלום אא"כ אמר לו לך חזק וקני ואם מסר לו דליו הרי הוא כמו שאמר לו לך חזק וקני ומועילה בו חזקה אף שלא בפניו:

דף נב.

וכן המוכר בית לחברו וקונהו בחזקה שלא בפניו אינו מועיל אלא אם כן אמר לו לך חזק וקני ואם מסר לו מפתח הרי הוא כמי שאמר לו לך חזיק וקני הא מסירת מפתח אינה קניה כלל ולא אמרו לענין בדיקת חמץ שמי שהמפתח בידו חייב לבדוק אלא שהבדיקה נגררת אחר כניסת הבית ואין קניית הבית מסורה אלא למי שהמפתח בידו:
בהמה בין גסה בין דקה נקנית במשיכה בקצת מקומות כמו שבארנו ומ"מ צריך שתהא משיכה זו בפניו או שיאמר לו לך משוך וקני ואם מסר לו המשכוכית והוא עז המהלכת בראש העדר שתולין לה זוג בצוארה והצאן נמשכת אחריה קנה אף במשיכה שלא בפניו ואף בשלא אמר לו לך משוך וקני:

דף נב:

כבר בארנו במשנה שכל שכסהו כראוי וארעו אונס פטור ואם כסהו שלא כראוי חייב מעתה כסהו בכסוי הראוי לעמוד בפני שוורים אבל אינו יכול לעמוד בפני גמלים אם נפלו שם גמלים חייב ואם נפלו שם שוורים פטור עברו לשם גמלים וקלקלוהו עד שאין ראוי לשורים ועברו שורים ונפלו לשם ומתו אם גמלים מצויין לאותו מקום חייב שזה פושע הוא והיה לו להעלות על לבו שכן ואם אין גמלים מצויין באותו מקום פטור שהרי אונס הוא ואם באים שם לפרקים אע"פ שאינם מצויים פושע הוא:
כסהו בדבר שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים והרי גמלים מצויים לשם שנמצא פושע אלא שלא נזדמן ההיזק מצד פשיעתו שלא עברו שם גמלים כלל אלא שהתליע מתוכו ונפל השור לשם והרי זה תחלתו בפשיעה וסופו באונס הרי זה פטור הרבה שאלו בזו והלא בכל מקום אנו פוסקים שתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב ופירשו גדולי המפרשים שלא נאמר כן אלא כשבא האונס מצד דבר שפשע בו וכן בזו אם נפלו שם גמלים מצד התלעה מתוכו חייב אבל כשיארע האונס לשוורים והוא לא פשע אלא לגמלים פטור ויש משיבים לדבריהם שהרי אף לענין שוורים היא הפשיעה

שהיה לו לחוש שיבא הגמל ויקלקל ויבא אחריו השור ויפול ומ"מ נראה לי שאין זה כלום שמאחר שאינו ראוי לגמל היה ראוי לגמל ליפול ואין צד פשיעה אצל השור כלל:
ומ"מ יש מתרצים שלא נאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב אלא בדבר שאם היה נשמר מן הפשיעה היה ניצל מן האונס אבל בזו אע"פ שנשמר מן הפשיעה האונס בא שאפילו היה יכול לעמוד בפני גמלים אין התלעה מתוכו נפקעת ושמא תאמר א"כ לענין שור פקח שהוא פטור נאמר שמאחר שפשע לענין חרש שוטה וקטן חייב בפקח שהרי אם נשמר מן הפשיעה ניצל מן האונס מ"מ אין אומרים כן מדבר אחד לדבר אחר כדעת התירוץ הראשון:
ויש מתרצים שלא נאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב בבור הואיל ומיעט הכתוב בשמירתו ואין זה כלום שהרי נאמר כן לענין רגל בפרק כיצד הרגל ובענין שן בפרק הכונס ומיעט הכתוב בשמירתן כבור כמו שיתבאר בפרק הכונס ויש מי שבא בזה מטעם פטור כלים שבבור ולדעת תירוצים אלו אף בנפילת גמלים פטור ולא יראה כן:
וגדולי פרובינצה תרצו שלא נאמר תחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב אלא באונס המצוי ושראוי קצת להעלות על לב ומביאין ראיה ממשנת הכלב והגדי השנויה בפרק כיצד הרגל במה שאמרו הניחא למאן דאמר תחלתו בפשיעה וכו' אלא למאן דאמר חייב מאי איכא למימר ותירץ דמקרבי כלים לגבי כותל דכי נפל לבראי נפל אלמא באונס שאינו מצוי פטור ומ"מ אנו פרשנוה שבזו אף תחלתו באונס שהקפיצה כל שכן שאינה קרובה כל כך ואנו גורסים דכי קפצי לבראי קפצי כמו שבארנו שם:
שור חרש שוטה וקטן וסומא ומתהלך בלילה חייב פקח ביום פטור שדרכו לעיין ולהלך ודבר זה יתבאר למטה:
המשנה השביעית והכונה בה השלמת ביאור כונת מה שלפניה איזו סבה מפקיעתו מחיוב ואמר על זה נפל לפניו מקול הכריה חייב לאחריו מקול הכרייה פטור אמר הר"ם נפל מקול הכרייה חייב כשיפול בתוך הבור אז יהיה בעל הבור חייב אבל כשיפול לאחוריו והוא שכבר עבר מן הבור וכשל וחזר לאחוריו ונפל לאחור בבור הוא פטור אלא אם כן נפל בבור ואז הוא חייב על איזה משני פנים שיהיו:
אמר המאירי נפל לפניו מקול הכרייה חייב לאחריו מקול הכרייה פטור פי' שהבור היה כרוי ונכנס אחד לשם להרחיבו או להעמיק בו והיה השור על שפת הבור ושמע קול הפטיש ונבעת ונפל לפניו חייב שהרי מת בהבלו ואם נפל לאחריו אין כאן הבל אלא חבט פטור וזה לדעת רב שאמר להבלו ולא לחבטו וכבר פסקנו כשמואל שבור שחייבה עליו תורה בין להבלו בין לחבטו ומ"מ פירשו המשנה בגמרא לדעת שמואל שבבור

בין מלפניו בין מלאחריו חייב ולפניו חייב שאמר פירושו לפני הבור ר"ל לתוכו וכן לא נאמר לאחריו פטור:

אלא לאחורי הבור כגון שנתקל בבור ונפל חוץ לבור שלא בא ההיזק מצד הבור ממש אלא שנתקל בכותליו ונפל בקרקע עולם והרי זה גרמא בעלמא ואע"פ שאבנו שהניחה ברשות הרבים ונתקל בה ונישוף בקרקע חייב מדין בור אינו דומה שאבנו וסכינו מעשי ידיו הן אבל כותל הבור קרקע עולם הוא:

ומ"מ אף בשלא מקול הכרייה כן אלא שמאחר שבראש המשנה תפש לשון קול הכרייה תפשו גם כן בסופה ובא להשמיענו בראש המשנה שאע"פ שהוא שור פקח וביום שהוא פטור עליו כמו שבארנו הואיל ומקול הכרייה הוא חייב מפני שקול הכרייה בעתתהו והכורה מ"מ פטור הואיל ולא העמיק עדין ואם מפני שקולו גרם גרמא בעלמא הוא ושאלו בגמרא יעשה כורה זה שותף בנזק ליפטר בעל הבור מחצי הנזק אע"פ שהוא פטור מכלום ויפסיד בעל השור חצי נזקו ותרצו שכל שהם שותפים בהיזק כל שאינו יכול לגבותו מן האחד בדין אף הוא גובהו מן השני כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף נג.

גדולי המחברים כתבו בנפל לפניו מקול הכריה חוץ לבור ומת או הוזק שאין מחייבין אותו בית דין ואם תפש הניזק אין מוציאין מידו ואם נפלה לאחריה חוץ לבור ומת או הוזק פטור בעל הבור ולא הבנתי דבריהם:

שור שדחף את חברו בבור ומת אם הוא מועד בעל הבור ובעל השור משלמין את הנזק בין שניהם ואם הוא תם בעל השור משלם רביע נזק מגופו שהרי תמותו מנכה לו עד חצי נזק ושותפו מנכה לו עד רביע ובעל הבור משלם שלשה חלקים מן העליה שכל שאינו יכול לגבות מן האחד מן הדין גובה מן השני כמו שכתבנו ואף בשור פקח חייב הואיל ונדחה על ידי אחר הרי זה כנפל בלילה וכבר בארנו דבר זה בפרק ראשון:

הניח אבן על פי הבור ובא שור ונתקל בה ונפל לבור בעל האבן משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה:

דף נג:

שור של הדיוט ושל הקדש או של פסולי המוקדשין שלא נפדה או שאין לו פדיון כגון בכור שנגחו כאחד אם זה של הדיוט תם משלם חצי נזק ואין שתוף של הקדש מנכה לו כלום הואיל ואין יכול לגבות הימנו מן הדין ואם הוא מועד משלם נזק שלם:

מאחר שבארנו שכל שהם שותפים בנזק ונפקע האחד בדין מן התשלומין הוא משתלם מחברו ואין שתוף האחר מנכה לו אדם ושור מועד שדחפו אדם לבור לענין נזק שלשתן משלמין בשוה ר"ל האדם הדוחף והשור ובעל הבור דמי ולדות וארבעה דברים משתלמין כלם מן האדם כופר ושלשים של עבד משתלמין כלם מבעל השור נפלו שם כלים או שור פסולי המוקדשין שנפדה שהבור פטור בו כמו שהתבאר משתלמין מן האדם ומן השור:

מה שביארנו שבעלים מיטפלים בנבלה בכל הנזקים הוא בין בשור בין בבור בין בשאר הנזקים על הדרך שבארנו בפרק ראשון:

המשנה השמינית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי ואמר על זה נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו חמור וכליו ונתקרעו חייב על הבהמה ופטור על הכלים נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן חייב בן או בת עבד או אמה פטור אמר הר"ם ורחמנא אמר ונפל שמה שור או חמור וקבלנו בפי' זה הכתוב שור ולא אדם חמור ולא כלים ולא יהיה גם כן חייב על הבהמה אלא כשתהיה חרשת או שוטה או קטנה או סומא או שנפלה בלילה כמו שפי' בגמרא שור חרש שוטה וקטן כלומר שור שהוא חרש או שוטה או קטן אבל שור שהוא גדול ופקח אינו חייב כלום לפי שיכול לומר לו איבעי ליה לעיוני ולמיזל:

אמר המאירי נפל לתוכו שור וכליו ונשתברו הכלים ומת השור או הוזק וכן נפלו לתוכו חמור וכליו ונתקרעו הכלים ומת החמור חייב על השור ועל החמור בין למיתה בין לנזקים ופטור על הכלים בין לשבירה בין לנזקין כמו שלמדנוה בפרק המניח אע"פ שבתלמוד המערב חולק שלא לפטור בנזקים לפי תלמוד שלנו הכל פטור שנאמר שור או חמור שור ולא אדם חמור ולא כלים ובדין זה כל שאינו בעל חיים הוא נכלל בתורת כלים לפטור כגון פירות ואוכלין וכל שאינו בעל חיים וכמו שבארנו בהבאיש את מימיו לאחר נפילה שנעשה השור בור והמים כלים:

ומה ששינה הלשון בכלי השור בשבירה ובכלי החמור בקריעה הכל לפי ענינם שכלי השור של עץ הם וראוי להזכיר בהם לשון שבירה ובחמור כלים של חבלי בגדים כגון מרדעת וראוי להזכיר בהם לשון קריעה:

שור שהוא חרש או שוטה או קטן הואיל ואינו בן דעת אין דרכו לעיין ולפשפש בהלוכו ומפני זה חייב וענין הקטן בזה כל שלא הגיע ללמוד חרישה שמתוך ביעוטו אינו נשמר

כמו שנאמר כעגל לא לומד הא שור פקח וביום פטור שדרכו להתבונן ולפשפש במהלכו ודוקא במיתה אבל בנזקים חייב כדין אדם וכן כתבו גדולי המחברים:
בן או בת ואין צריך לומר בן דעת או עבד או אמה פטור שכבר בארנו שור ולא אדם:
זהו ביאור המשנה וכל הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף נד.

בהמה וחיה נבלתם מטמאה במגע ובמשא אבל עוף טהור אין נבלתו מטמאה במגע ובמשא אלא שמטמאה בגדים בבית הבליעה ונבלת עוף טמא אין מטמאה אף בבית הבליעה אלא שהיא מטמאה על צדדים ידועים כמו שיתבאר במקומו:
בעלי חיים הקרבים על גבי מזבח אינם אלא חמשה מינין והם שלשה בבהמה הבקר והצאן והעז אם זכרים אם נקבות ובעוף שני מינין תורים ובני יונה אבל לענין קדושת בכור כל שבבהמה טהורה קדוש בבכורה וכן האדם ואין בבהמה טמאה קדוש בבכורה אלא פטר חמור בלבד:

דף נד:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי והוא שאמר אחד שור ואחד כל הבהמה לנפילת הבור ולהפרשת הר סיני ותשלומי כפל ולהשיב אבדה לפריקה ולחסימה לכלאים ולשבת וכן חיה ועוף כיוצא בהם ואם כן למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתב בהוה אמר הר"ם כל זה מבואר אינו צריך פירוש אלא מאמרו לכלאים שהוא רומז למה שאמר ית' לא תחרוש בשור ובחמור יחדו ואומר כי כל שני מיני בהמות כך לא יוכל לחרוש בהם ולא למשוך אותן ביחד וזה מדרבנן אבל מן התורה אינו אסור לחרוש ולמשוך ולהנהיג אלא בהמה טהורה וטמאה בלבד דומיא דשור וחמור וכבר ביארנו זה:
אמר המאירי אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף לחיוב נפילת הבור אע"פ שלא נכתב בהן אלא שור וחמור וכן להפרשת הר סיני שנאמר שם אם בהמה אם איש ואע"פ שלא הוזכר שם אלא בהמה הרי חיה ועוף בכלל וכן לתשלומי כפל בגנב אע"פ שנאמר בהם על שור על חמור שהרי מ"מ כלל ואמר על כל דבר פשע אבל תשלומי ארבעה וחמשה אינן אלא בשור ושה כמו שיתבאר וכן להשב אבדה אע"פ שכתוב חמור אחיך או שיו שהרי מ"מ כלל ואמר לכל אבדת אחיך וכן לפריקה אע"פ שכתוב חמור אחיך רובץ תחת משאו ולטעינה שיוצא דינה משם גם כן ממה שכתוב נופלים בדרך וביאורו שהמשוי

בדרך לחסימה אע"פ שכתוב לא תחסום שור לכלאים הן כלאים של חרישה שאע"פ שלא הוזכר שם אלא שור וחמור הוא הדין לכל זווג טהורה וטמאה הן כלאים של הרבעה אע"פ שלא כתב בה אלא בהמתך ולשבת לענין שביתת בהמה שהרי כתוב שם וכל בהמתך לרבות את הכל נמצא שלא נאמר שור וחמור אלא שדבר הכתוב בהוה שאדם רגיל להשתמש בהן ביותר משאר בהמות וכן הדין בזווג שוכב ונשכב אע"פ שלא כתב אלא כל שוכב עם בהמה הדין כן בחיה ועוף כמו שבארנו במקומו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מעשר שני שנפדה והובא הכסף לירושלים אין לוקחין בו אלא מאכל אדם ושגדולו מן הקרקע והוא פרי מפרי ולד מולד כגון בקר וצאן או יין מגפן או גפן מחרצן או כל היוצא מדבר אחר למעט מים ומלח כמהין ופטריות וכן גדולי קרקע למעט דגים והוא שפרט בבקר ובצאן ביין ובשכר כמו שיתבאר במקומו:

אע"פ שנאסרה בהמה טהורה לחרוש או למשוך בקרון עם הטמאה אדם מיהא מותר לחרוש ולמשוך עם כלם שנאמר למען ינוח שורך וחמורך כמוך להנחה הקשתיו ולא לדבר אחר:

דף נה.

מכיון שבארנו שאף העופות אסורין להרביע מין בשאינו מינו צריך שתדע שלא סוף דבר את שאינן רגילין זה עם זה כגון תרנגול עם אווז וכיוצא בו אלא אף אותם שרגילין זה עם זה מעתה תרנגול טוואס ופסיוני הרי הם כלאים זה בזה לענין הרבעה וכן אווז בייתי עם אווז מדברי מפני שזה טוען הרבה ביצים בטעינה אחת וזה אינו טוען אלא אחת וכן המרביע שני מינין שבים לוקה ויש גורסים המנהיג ומפני שאין לשון הרבעה שיך בדגים אלא בהנהגה על הדרך שיתבאר בסמוך ומ"מ יש אומרים שמיני חיה יש בים שלשון הרבעה נופל עליהם:

הנהיג בבהמה על שפת הים ובדג אחד והיה הדג בתוך הים והבהמה בקרקע על שפתו וחברם בחבל אחד עד שהוא מושך בשניהם הרי זה ספק ואסור ואם עשה פטור:

ואם חבר חטה ושעורה בידו וזרע חטה בארץ ושעורה בחוצה לארץ בסמוך לו לשיעור זריעה פטור שהרי אין החיוב שוה להם שארץ ישראל מקום חיוב וחוצה לארץ מקום פטור:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף נה:

הכונס צאן לדיר וכו' כבר בארנו שעקר הכונה באלו שני הפרקים ר"ל פרק שור שנגח את הפרה ופרק הכונס הוא לבאר עניני המועדים שאינם בעלי חיים והם הבור והאש ובאו עניני הבור בפרק שור שנגח ובא אח"כ זה הפרק בעניני האש וכמו שבפרק שור שנגח כיון להשלים מעט מה שחסר מעניני השור קודם שיתחיל בביאור עניני הבור כן בזה הפרק כיון להשלים מעט מה שהניח מעניני השן קודם שיתחיל בביאור עניני האש ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לשבעה חלקים הראשון בעניני השן והרגל איזו שמירה פוטרת בהם:

השני על איזה צד ישתלמו נזקיהם:

השלישי בשן המזקת ברשות שלה על איזה צד פטורה ועל איזה צד חייבת:

הרביעי יתחיל בנזקי האש ויבאר בו מבעיר על ידי אחר או בסיוע אחר כיצד הוא דינו:

החמישי אף במבעיר עצמו איזו סבה פוטרת בו ונתערב בזה החלק מעט מן החלק הששי:

הששי לבאר בו איזה דבר חייב אדם בו בנזקי האש ואיזה דבר אדם פטור בו:

השביעי באש הפוגע בפשתן והזיקו זה את זה על איזה צד יתחייב האחד ויפטר חברו זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים אחרים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

המשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר הכונס צאן לדיר ונעל בפניה כראוי ויצתה והזיקה פטור לא נעל בפניה כראוי ויצתה והזיקה חייב נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים ויצתה והזיקה פטור הוציאוה לסטים הלסטים חייבין הניחה בחמה או שמסרה לחרש שוטה וקטן ויצתה והזיקה חייב מסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו אמר הר"ם כראוי הוא שישים באותו מקום שכנסה שם דלת שלא תפילה הרוח מצויה ומה שאמר הוציאוה לסטים אינו רוצה לומר כשהוציאו הבהמות בידיהם כי זה מבואר אבל ר"ל כשהיו סבה ליציאתן כגון שיעמדו בפניהם עד שישובו מלפניהם בצד אחר ואבדו אותם והוא כאלו הוציאו אותם בידיהם דרך הרועים שיש להם משמשים תחת ידם ימסרו להם עדרי הצאן לשמרם ואמר כי הרועה הגדול כשמסר לאשר תחת ידו נכנס תחתיו וכשהזיקה יתחייב בנזקה הרועה השני לא הראשון ולא נאמר בכגון זה שומר שמסר לשומר חייב לפי שמנהג הרועים שעושין כך:

אמר המאירי הכונס צאן לדיר והוא שהיה מנהגם כשהיו רוצים לזבל את השדה שהיו מלינים שם את הצאן והיו גודרים סביבות המקום שמכניסים אותן לשם בפצים שלא יתפזרו לכאן ולכאן עד שיזדבל אותו מקום המוקף בצואתם ואחר כך מכנסין אותם

למקום אחר ואותו הקף קרוי בלשון תלמוד דיר ואמר שאם נעל בפניהם כראוי והוא דלת שיכול לעמוד ברוח מצויה ויצאה והזיקה בשן ורגל או תולדותיהן פטור ומ"מ בנזקי קרן ותולדותיו חייב בתם ופטור במועד כמו שהתבאר אבל שן ורגל מועדים הם ושמירה פחותה פוטרתם ועוד שהתורה מיעטה בשמירתם כמו שיתבאר לא נעל בפניה כראוי ויצאה והזיקה חייב:

נפרצה בלילה או שפרצוה לסטים ויצאה והזיקה פטור פי' לא בנעל שלא כראוי הוא אומר כן שהרי מ"מ תחלתו בפשיעה וסופו באונס הוא וחייב אלא בנעל כראוי ונפרצה הכותל בלילה או פרצוה ליסטים שפטור ושמא תאמר ומה הוצרכנו בכך והלא אף ביצאה והזיקה בלא נפרצה פטור בא להשמיענו שמ"מ שאם נפרצה ביום חייב בכדי שידע ויבא להוציא את צאנו משם למקום אחר או לשמרם על איזה צד:

הוציאה ליסטים חייבים מפני שקנאום במשיכה להתחייב בנזקיהם ומ"מ כשפרצוה אין חייבין על נזקי הצאן שאין זה אלא גרמא בעלמא אלא שעל הכותל חייבים אם הוא בריא כמו שיתבאר:

הניחה בחמה אע"פ שנעל בפניה כראוי וחתרה הבהמה עד שיצאה חייב שזה פשיעה היא שהרי כל תחבולה שהיא יכולה היא עושה כדי לצאת משם ואפילו יצתה בדרך אחר שהוא אונס מ"מ תחלתו בפשיעה היא:

מסרה לחרש שוטה וקטן הרי זה פשיעה גמורה וחייב בנזקיה:

מסרה לרועה הואיל ולבן דעת מסרה הרי הרועה נכנס תחתיו ומתוך שכבר למדנוה ממה שאמרו מסרה לאחד מארבעה שומרים כלם נכנסו תחת הבעלים פרשוה בגמרא בדרך אחרת והוא שאם מסרה הרועה לרועה אחר אם הוא רועה הממונה תחתיו חייב השני ונפטר הראשון שמן הסתם על מנת כן הפקיד אצלו ואם אין לשומר שני במה ישלם פטור הראשון וכן אם הלך השני ולא נשבע אלא שהניזק משתלם מן הבהמה בנזקי קרן תמה וכן אם הוזקה הבהמה ברשות רועה שני והוא אין לו במה לשלם שנפטר רועה ראשון הכל יודעין שהוא מוסר לתלמידו שהרועה הגדול מקבל בהמות מבני אדם הרבה ויש לו תלמידים רועים שמוסרין אותם להם ויוצאין ומרעין אותם ביערים והכל יודעים שכל שמוסר לרועה הגדול על דעת כן הוא מוסר לו הא אם מסרה לאחר חייב כדין שומר שמסר לשומר כמו שהתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שביארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

ארבעה דברים התורה מיעטה בשמירתם ר"ל ששמירה פחותה פוטרת בהם הבור והוא שאינו צריך לסתימה גמורה אלא לכסוי כמו שהתבאר והוא שאמר ולא יכסנו האש שאינו חייב אלא אם כן הוא בפשיעה על הצד שיתבאר והוא שאמר המבעיר כלומר שיבעיר בפשיעה כגון שמבעיר ברוח מצויה או שמסר גזא וסילתא לחרש שוטה וקטן וכן שן ורגל שאינו חייב אלא אם כן הוא פושע בשמירתן כגון שאינו שומרן אף שמירה פחותה הא אם שמרן אף שמירה פחותה מועלת בהן והוא שאמר ושלח ובער עד שיעשה כעין שלוח וכעין בעור ר"ל שפשע בהם ונמצא שאפילו לא היינו מדמין אותם למועד שבקרן מ"מ יצא לנו ממקום אחר ששמירה פחותה פוטרתן:

דף נו.

הפורץ גדר לפני בהמת חברו אם כותל רעוע הוא אע"פ שעומד לסתור חייב הוא בדיני שמים ומ"מ פטור מדיני אדם שהרי לכך הוא עומד ואם כותל בריא הוא חייב על הכותל אף בידי אדם ומ"מ על הבהמה אם יצאה ונאבדה או יצאה והזיקה ונתחייבו בעלים בנזקיה פטור שאין זה אלא גרמא בעלמא ומה שהקשו בכאן אי בכותל בריא אף בדיני אדם נמי ליחייב פירושו על הכותל:

גדולי המחברים פירשו דבר זה על הנזק ולא על הכותל שאם על הכותל אפילו הוא רעוע חייב בדמי רעוע אף בידי אדם ואם תפרש שהוא עומד לסתירה ויש כאן מצוה אם כן אף בדיני שמים אין כאן חיוב אלא שיראה לי הואיל ומ"מ מתכוין הוא להזיק ולא למצוה חייב בדיני שמים ומ"מ הם מחזקים את דבריהם משאר צדדים והוא שאם בכותל בריא אתה מחייבו על הכותל לבד ולא על הבהמה או נזקיה למה אמרו הפורץ גדר לפני בהמת חברו היה לו לומר הפורץ גדר חברו וכן למה גלגלוה על ענין כונס צאן לדיר ויצאה והזיקה אלא לענין הבהמה נאמר ולענין נזקיה שאם היה הכותל בריא ופרץ לפניה חייב הפורץ בנזקיה אף בדיני אדם ואם רעוע הוא הואיל ופשעו הבעלים פטור הפורץ וחייב הבעלים שהרי תחלתו בפשיעה הוא ומ"מ בדיני שמים חייב שאפשר היה שלא תפול ולא תזיק:

וחכמי הדורות שלפנינו הקשו על דבריהם ממה שאמרו במשנה הוציאוה ליסטים הרי לסטים חייבים הא פרצוה ולא הוציאו לסטים פטורים אלא שהם תרצו שהלסטים כונתם לגנוב וכל שלא נתקיימה מחשבתם לא נתחייבו בנזקיה אבל הפורץ גדר אין כונתו אלא להזיק והרי נתקיימה מחשבתו ולפיכך חייב ויש לחזק דבריהם שדבר זה הוא בכלל דינא דגרמי ולא בכלל גרמא בנזקים והוא שכבר ידעת שהרבה מפרשים טרחו ליישב

מה הפרש בין דינא דגרמי שהוא חייב ובין גרמא בנזקים שהוא פטור עד שפרשו שכל שכונתו להזיק ושעל ידו לבד נעשה ההזק הוא דינא דגרמי כגון שורף שטרותיו של חברו ומוחל שטר חוב אחר שמכרו וכל שאין כונתו להזיק או שכונתו להזיק אלא שיש מסייע לאותו הנזק הוא גרמא בנזקין ופטור כגון מה שאמרו בפרק לא יחפור ב"ב כ"ב ב' מרחיקין את הסלם מן השובך ארבע אמות כדי שלא תקפוץ הנמייה ואם לא הרחיק את הסלם אין כונתו להזיק וכן משסה כלבו של חברו בחברו שאע"פ שכונתו להזיק כח אחר מעורב בו וכן אתה מפרש את כלם על פי כלל זה ואף בזו אנו אומרים לדעת גדולי המחברים שגרמא זו הואיל וכונתו להזיק ושעל ידו לבד הנזק בא הרי הוא בכלל דינא דגרמי וחייב על הנזק וכותל רעוע הרי פשע חברו וגרמא עם פשיעת חברו פטור:

הכופף קמתו של חברו בפני הדליקה ומקרבה להדלקה והודלק בה האש ונשרפה אם עד שלא נכפפה לא היתה דלקה שולטת בה ברוח מצויה ועכשו שנכפפה שולטת בה ברוח מצויה חייב בדיני אדם ואם עד שלא נכפפה לא היתה שולטת בה אף ברוח שאינה מצויה ועכשו שולטת בה ברוח שאינה מצויה ומ"מ ברוח מצויה מיהא אינה שולטת בה ובאה רוח שאינה מצויה והאחיזה בו את האור פטור מדיני אדם שהרי רוח שאינה מצויה סייעתו ולא עוד אלא שזה כמקצת אונס ומ"מ חייב בדיני שמים:

היתה דלקה מתפשטת ובאה וטמן קמתו של חברו ונעשית טמון באש ונפטר בעל הדלקה מתשלומיה הרי יכול לומר שלטובה נתכון שלא יבער האש כל כך ונמצא שאין כאן כונה להזיק ופטור מדיני אדם ומ"מ חייב בדיני שמים אם היתה כונתו להפקיע את התשלומין:

השוכר עדי שקר להעיד אם לצורך עצמו עד שגבה מפיהם ממון חייב להחזירו אף בדיני אדם ודוקא בשהודה שאם על פי אותם עדים אין נאמנין שהרי אין אדם משים עצמו רשע אלא בשהודה ועדים בהזמה אם לא הוציאו מוציאין מידם ואם הוציאו אין מוציאין וגדולי המחברים כתבו שאף אם שלם מוציאין מידם וכן אם הלקו לוקים נראה שאינם סוברים כאשר זמם ולא כאשר עשה אלא בהרגו שאין אחיו קיים ויש חולקים במלקות כמו שבארנו בראשון של מכות ונשוב לדברינו והוא שאם לצורך חברו שכרם עד שגבה חברו ממון על פיהם ואין לחברו ממון כדי להוציאו ממנו אם אין חברו מודה בכך פטור מדיני אדם שהרי לא על ידו לבד נעשה ההיזק ועוד שאין שליח לדבר עברה וחייב בדיני שמים:

היודע עדות לחברו ואינו מעיד בין שהם שנים שכבישת עדותם מפסדת ממון בין שהוא אחד שכבישת עדותו מפקעת שבועה פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים שאף גרמא

אין כאן הואיל ואין כאן מעשה ומה שאמרו בסוגיא אי בתרי באם לא יגיד קאי לאו למימרא דליחייב בידי אדם דמה ענין לחייב את האדם במניעת דבור אלא כך פירושו באם לא יגיד קאי ופשיטא דחייב בידי שמים ואף ברוב ספרים גורסים בה בהדיא פשיטא ושמא תאמר והלא במחיצת הכרם שנפרצה ב"ב ב' ב' אם נתיאש בעל הכרם ולא גדרה חייב באחריותה יראה לי בו שמ"מ יש כאן מעשה שלו והוא שגפניו מתפשטים מתוך גדולם ומקדשים את התבואה וחכמי הדורות שלפנינו תירצו בה שמאחר שנודע בודאי שהאיסור בא על ידי כך הרי הוא כגורם בידים:

מי חטאת הוא אחר שנתערב אפר הפרה בתוכן הא קודם שנתערב האפר בהן אין נקראין מי חטאת אלא מי המלוי ולענין מלאכה מי המלוי חמורים ממי חטאת שמי המלוי פוסלת בהן אף מלאכה אחרת ר"ל שכל שנתעסק במלאכה בעוד שהוא ממלא את המים נפסלו ואלו מי חטאת אין זה פוסל בו הא מלאכת עצמן מ"מ פוסלת בו ואין צריך לומר מלאכה שבגופן כגון שהיו המים בכלי שיש בו שנתות וידע כמה עולים המים כשנותנין בתוכם ליטרא בשר ועד איזה שנת הם מגיעים והכניס זה את הבשר לתוכו כדי להבחין אם יש ליטרא בבשר שלו אלא אף מלאכה שאינה בגופן פוסלת בו כגון ששקל כנגדן כגון שהיה נודע לו כמה ליטראות מים באותו כלי שמי החטאת לתוכו עם הכלי והניחן בכף עם הכלי ושם הבשר בכף שניה הואיל ועשאן משקולת פסלן ויש מפרשים בגופן מה שפירשנו בכנגדן ומפרשין בכנגדן ששקל כנגדן אבן שלא לצורך וחזר ושקל כנגד האבן דבר אחר הצריך לן אלא שבכנגדן אינו פוסל אלא בהיסח הדעת ומ"מ יש מפרשים שכל ששקל בכנגדן דבר אחר פסולין אף בלא היסח הדעת אבל אם כיוון לשקול את המים בדבר אחר אם הסיח דעתו פסולין ואם לאו כשרים וכן נראה דעת גדולי המחברים אלא שסוגיא זו אינה הולכת על שיטתם וכבר הרגישו בזה גדולי המגיהים:

פרה עצמה פסולה במלאכה שנאמר אשר לא עלה עליה עול לא סוף דבר עול אלא כל שרכב עליה או נשען עליה או נתן עליה כסות או עלה עליה זכר וכן כל כיוצא בזה אפילו הכניסה לרבקה על מנת שתינק ותדוש אע"פ שלא דשה שאף מחשבת מלאכה פוסלת בה:

העושה מלאכה במי חטאת בין בגופן בין בכנגדן וכן העושה מלאכה בפרת חטאת הואיל והיזק שאינו נכר הוא ודינו כדין גרמא פטור מדיני אדם שהרי אין כונתו להזיק וחייב בדיני שמים גדולי המחברים כתבו שהעושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת במזיד חייב לשלם בשוגג פטור אבל אם הכניס פרה למרבק כדי שתינק ותידוש וכן הסיח דעתו ממי חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואע"פ שזו באה כדעת האומר במסכת

גיטין היזק שאינו נכר שמיה היזק ואף הם פסקו שאינו היזק אפשר שהם עושין אותה כמזיד אע"פ שאין כונתם להזיק ומתורת קנס וכן עיקר:

הנותן סם המות לפני בהמת חברו והיא אוכלת ומתה הואיל ואין דרכה שתאכל אין כונה זו קרויה כונה להזיק ופטור מדיני אדם ומ"מ חייב בדיני שמים:

נשברה כדו ולא סלקה נפלה גמלו ולא העמידה ונתקל בהם אדם והוזק אם הפקיר את הנבלה ואת החרסים פטור מדיני אדם ויש פוטרין אותו אף מדיני שמים ואם לא הפקירן חייב אף בדיני אדם וכבר בארנו דין זה בפרק המניח:

המבעית את חברו ונבעת לקולו אחר שלא הכהו ולא נגע בו פשיעתו מסייעתו שהיה לו להתחזק בעצמו ומתוך כך פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים:

וכן הרבה נכללו בדין זה כמו שאמרו בכאן מיהו טובא איכא כגון ליבא וליבתו הרוח ס' א' וכגון שסה בו כלב ונחש וכגון הרחקת סולם מן השובך ונפיצת הפשתן הנזכרים בפרק לא יחפור כ"ב ב' כ"ו א' וכגון נתיאש ולא גדרה ב"ב ב' ב' סלק את הכרים האמור בפרק כיצד הרגל כ"ו ב' הבאיש מריחו האמור למעלה מ"ח ב' הוזקה באכילה נפל מקול הכריה נ"ב א' והרבה כיוצא באלו שהם גרמא ופטור אלא שיש מהם שפטור אף בדיני שמים והוא שאין כונתו כלל להיזק כי הוא יודע תעלומות לב:

ויש גרמות שהוא חייב בהן על פי הכלל שכתבנו כגון שורף שטר חברו צ"ח א' והמוחל אחר מכירה פ"ט א' ושף מטבע של חברו צ"ח א' והמראה את של חברו ומפסידו קי"ז א' והמראה דינר לשלחני צ"ט ב' ואינו בקי בו וכל שעושה עצמו בקי ואינו בקי הרי הוא מכוין להזיק ולבדו הוא עושה וכן מסלק את הכרים לכלי הנופל מן הגג לדעת קצת כמו שבארנו בפרק כיצד הרגל מחיצת הכרם שנפרצה שאם נתיאש ולא גדרה חייב באחריותו:

דן את הדין אם קבלוהו עליהם וטעה אין כאן דינא דגרמי אפילו בהדיוט ואם לא קבלוהו עליהם בותיק מיהא אין כאן דינא דגרמי ופטור אלא אם כן נשא ונתן ביד מפני שאין כאן כונה להזיק ובמסכת סנהדרין יתבאר ויש בענינים אלו כללים אחרים לקצת מפרשים ואולי נרמוז עליהם במקום אחר בע"ה:

כל שכתבנו עליו כאן שהוא חייב בדיני שמים פירושו שהוא חייב בו בהשבון הא לענין איסור אף מה שהוא פטור בו מדיני שמים איסור מיהא יש בו אלא שלענין חשבון נאמרה ומכאן כתבו גדולי הדורות שכל שנאמר עליו חייב בדיני שמים פסול הוא לעדות עד שישיב והדברים נראין שמאחר שהוא חייב להשיב תורת גזלה חלה עליו עד שישיב:

מה שביארנו במשנה שנפרצה בלילה שהוא פטור דוקא בשהכותל בריא ופטור בה בין שחתרה בין לא חתרה הא בכותל רעוע אע"פ שלא נפרצה אלא על ידי חתירה חייב שמ"מ תחלתו בפשיעה הוא:

דף נו:

כבר בארנו במשנה בהוציאוה ליסטים שקנאוה במשיכה ונתחייבו בנזקיה לא סוף דבר במשיכה גמורה אלא אף הכישוה במקל והלכה מחמת המקל משיכה היא וקנאוה לכל אונסין ואף לנזקי קרן תמה שאינן משתלמין אלא מגופן חייבין אפילו החזירוהו לבעליו וכן בכל השומרין וכבר התבאר במקומו שלענין משיכה של קניה אף בקורא לה והיא באה קנאה אלא שבזו אם קראוה שלא בכונת קניה והלכה מחמת קריאתם עד שהגיעה לשדה חברו ואכלה את קמתו פטור וכל שכן אם עמדו בפני הבהמה ומנעו את הלוכה עד שלא נשאר לה מקום לילך אלא לשדה חברו ואכלה את קמתו פטור אא"כ הכישה במקל וכל שכן במשיכה גמורה ולענין ליסטים מ"מ קשה לי והרי מ"מ מתכוונים הם לקניה ושמא הואיל ולא מדעת בעלים היא לא די להם בקריאה לבד:

שומר אבדה הואיל ונפטר בשמירתה מכמה מצות שיש בהם חסרון כיס כגון נתינת פת לעני וכיוצא בה שהרי העוסק במצוה פטור מן המצוה הרי הוא נעשה עליה שומר שכר ואם נגנבה או נאבדה ברשותו חייב ואין צריך לומר אם פשע בה ומ"מ כתבו בתוספות דדוקא בעוד שהוא מתעסק באבדה אם בשמירתה אם בשאר צרכיה כגון שוטחה לצרכה או שאר עסקים אבל משהניח האבדה בביתו בלא צורך שמירה הואיל ואפשר לו לקיים את שתיהן לא שהרי מי יש לו תפלין בראשו וציצית בבגדו אינו פטור מן המצוה וכבר ביארנו בשני של ברכות ובמציעא פרק האמנין דזהו שאמרו פרוטה דרב יוסף לא שכיחא ואם כל זמן שהאבדה בידו נפטר הא שכיחא ושכיחא:

ויש פוסקים בשומר אבדה שהוא כשומר חנם ואינו חייב אלא אם כן פשע בה ומ"מ בבעלי חיים הואיל ודרכן לילך בניגרי ברייתא פשיעה היא וחייב בגנבתם ונותנין טעם לדבריהם ממה שנחלקו בה רבה ורב יוסף והלכה כרבה אלא שמ"מ אין אנו סומכין על הכללות ועוד שיש מפרשים שלא נאמר ברבה ורב יוסף הלכה כרבה חוץ משדה קנין ומחצה אלא בדברים שנחלקו בהם במסכת בבא בתרא ששמועות אלו ר"ל שדה קנין ומחצה כלם בבבא בתרא הם ובמסכת בבא מציעא פרק השוכר את האומנים וכן בפרק שבועת הדיינין אמרו דכולי עלמא אית להו דרב יוסף ובמסכת נדרים אמרו שאם נכסי מחזיר אסורין לבעל אבדה מחזירו לדברי הכל שהרי את שלו הוא מחזיר לו אבל אם

נכסי בעל אבדה אסורין למחזיר נחלקו שם ר' אמי ור' אסי ואסר האחד מטעם שהוא כשומר שכר ונהנה בנכסים האסורין לו והאחר חלק והתיר מטעם האמור שם פרוטה דרב יוסף לא שכיחא הנה שאף המתיר לא התיר אלא מטעם שאינו מצוי הא מ"מ אף הוא מודה לפרוטה דרב יוסף ומ"מ הלכה כדברי המתיר וכל ששניהם מודרין זה מזה מחזירין אבדה זה לזה כמו שיתבאר במקומו:

שומר אבדה לעולם חייב להטפל בה עד שיחזירנה לרשות הבעלים וברשות המשתמר כגון ביתו או גנתו וחורבתו המשתמרת הא אם החזירה לגנתו ולחורבתו שאינה משתמרת חייב באחריותה וכל שהוא מחזירה למקום המשתמר הרי זה נקרא חזרה אע"פ שלא ידעו הבעלים מה שאין כן בגזלה ובגנבה ובארבעה שומרים כמו שיתבאר:

דף נז.

החזירה למקום שהבעלים נכנסים ויוצאים שם תמיד אם בשחרית שדרכן של בעלי בתים להיות בבתיהם אינו חייב ליטפל בה עוד ואע"פ שאינו מקום המשתמר שהרי מ"מ דרכן של בעלי בתים לצאת משם תמיד ורואים אותם ואם היה בצהרים לא נפטר בכך שמן הסתם אין בעל הבית בביתו ואם נגנבה משם חייב אף לדעת האומר שומר חנם הוא שזו פשיעה ודבר זה שאנו פוטרין בשחרית רבותי פרשוה אף בבעלי חיים ולא נאמר בגמרא לדעתם מודינא לך בבעלי חיים כיון דנקיטי ניגרי ברייתא אלא ללמדנו שאף אם נגנבה מביתו חייב אף לדעת האומר שהוא שומר חנם מפני שפשיעה היא כמו שבארנו למעלה ומ"מ גדולי המחברים כתבו שבבעלי חיים חייב ליטפל בה עד שיכניסנה לרשות הבעלים ונראין דבריהם בזה ומ"מ אף בזו אין צריך דעת בעלים:

מכיון ששומר אבדה שומר שכר הוא אם טען שנגנבה ממנו ונמצא שהוא גנבה אינו משלם תשלומי כפל שהרי לא היה פוטר עצמו בטענה זו ומ"מ אם טען לסטים מזויין גנבה הימני שהיה פוטר עצמו בטענת גנבה זו הואיל ואונס מעורב בה אם נשבע ואחר כך באו עדים שהוא גנבה משלם תשלומי כפל:

כבר ידעת שארבעה שומרים הם ודיניהם שלשה השואל חייב בכל אף באונסין חוץ ממתה מחמת מלאכה שומר חנם פטור בכל חוץ מן הפשיעה שומר שכר והשוכר חייבים בגנבה ואבדה ואין צריך לומר בפשיעה ופטור מכל האונסין וכל השומרים הבאים לפטור עצמם בטענה נשבעים עליה ומגלגלין בה שלא פשע ולא שלח בה יד כיצד הרי שומר חנם שטען שנגנבה הרי זה נשבע שנגנבה ואינה ברשותו ומגלגלין בה

שלא פשע אלא ששמר כראוי ושלא שלח בה יד שאם שלח יד בפקדון קנאה להתחייב אח"כ באונסיה:

דף נז:

שומר חנם שטען שנגנבה ונשבע ובאו עדים שגנבה הוא משלם תשלומי כפל שהרי היה פוטר עצמו בטענה זו אבל שומר שכר אינו משלם בזו תשלומי כפל שהרי לא היה פוטר עצמו בטענה זו טען שנאנסה ונשבע ובאו עדים אע"פ שעכשו פטר עצמו בטענה זו אינו משלם כפל שאין כפל אלא בטענת גניבה טען שליסטים מזויין גנבה הימנו הואיל והוא פוטר עצמו בטענה זו שהרי אונס מעורב בה ומ"מ טענת גניבה היא הרי הוא משלם תשלומי כפל ליסטים מזויין גנב הוא:

השוכר פרה מחברו ונגנבה על ידי ליסטים מזויין שהוא אונס ואמר הריני משלם ואיני נשבע ואחר כך הוכר הגנב משלם תשלומי כפל או תשלומי ארבעה וחמשה לשוכר שהרי אם רצה היה פטור בשבועה שנגנבה באונס כמו שבארנו וכן בשומר חנם לענין גנבה כמו שיתבאר במקומו:

המשנה השניה והכונה בה לבאר ענין החלק השני ואמר על זה נפלה לגנה והזיקה משלמת מה שנהנית ירדה כדרכה והזיקה משלמת מה שהזיקה כיצד משלמת מה שהזיקה שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ר' שמעון אומר אכלה פירות גמורים משלמת פירות גמורים אם סאה סאה אם סאתים סאתים אמר הר"ם וענין הנפילה הוא כגון שנכשלה באבן או עץ ונפלה אבל כשדחה קצת הצאן לקצתה ונפלה והזיקה משלם מה שהזיקה לפי שהוא היה סיבת ההיזק כשהעבירם כלם בפעם אחת ומנהגם לדחות קצתם לקצתם והיה ראוי לו להעבירם אחת לאחת כבר בארנו כשהעבירם כלם בפעם אחת ומנהגם בפרק השני היאך הוא הדין במה שאמר משלם מה שנהנית וענין השומא במה שהזיקה על זה הדרך והוא שנדע השיעור מן השדה נאמר כמה שוה זרע ששים אמה מזה השדה מאותן ירקות או מאותן פירות וכשנדע הדמים ההם אחר כן נאמר כמה ישוה זה החלק מן השדה שיש בו ששים אמה מזה הזרע וזאת האמה שאכלה צמחיה מכלל הששים אמה וידעו מה שבין השתי שומות וישלם המזיק וכמו כן אי זה שיעור שתאכל יושם בששים כמהו וזהו ענין מה שאמר באותה שדה כלומר אם אכלה סאה יושם בששים סאין מאותה השדה ורומז על זה מה שאמר ית' ובער בשדה אחר ולמדנו מפי הקבלה מלמד ששמין על גב שדה אחרת וזה הדין הוא כדי להמציע בין הניזק והמזיק כי אלו היינו אומרים כמה שוה זו האמה שאכלה צמחיה

היה מחוייב בדמים הרבה ואלו אמרנו גם כן כמה ישוה זה השדה והוא זרע כך וכך סאה ונאמר אחר כן כמה ישוה שנאכל ממנו אמה אחת ונמצא שיהיה בין השתי שומות דבר מועט מאד לפי שאין שיעור אצל הלוקח לאמה אחת באלף כשיעורה בששים ואמנם שערו זה בששים כמו שרוב השעורים אצלנו בששים כמו שנבאר במסכת חולין ור' שמעון אומר כי דין זה הוא לפרי שצריך אל השדה עד גמר בשולו וזהו ששמין על גב השדה כמו שביארנו אבל פירות גמורים דינם כאלו הם תלושים ולא ישומו אותם אלא שיעור מה שאכלה בלבד והלכה כר' שמעון:

אמר המאירי נפלה לגנה ונהנית ר"ל שנפלה באונס לגנת חברו והזיקה הן באכילתה הן בחבטתה הואיל ומ"מ באונס נפלה אינה משלמת אלא מה שנהנית ר"ל אם הזיקה באכילה דמי שעורים בזול כמו שהתבאר בפרק שני ואם הזיקה בחבטה כגון שנפלה על הירקות וקלקלתם משלמת מה שהוא רוצה ליתן בבהמתו הנופלת לשם שתפול על הירקות ולא על הקרקע ואם ירדה כדרכה והזיקה הואיל ושלא באונס נפלה משלמת מה שהזיקה:

כיצד משלמת מה שהזיקה שאם תאמר ששמין ערוגה בפני עצמה כמה היא שוה וישלם דמיה הרי זה הפסד גדול למזיק אלא שמין בית סאה באותה שדה כמה היתה יפה וכמה היא יפה ופרשוה בגמרא בשלשה פנים ר' יוסי בר' חנינא אמר סאה בששים סאין ופירושו שאם אכלה ערוגה אחת שמין בית סאה מלא ערוגות כזו בתוך ששים סאין כמה קרקע זה של ששים סאין נמכר וחוזרין ומחשבין כמה עולה לבית סאה ואח"כ מחשבין ערך זה של בית סאה כמה נפחת בשביל ערוגה זו החסרה ממנו וא"ת ומה ריוח בחשבון זה והלא מ"מ אתה חוזר ומחשב בית סאה זו כמה נפחת מדמיו בדמי ערוגה זו ומה לך לחשוב סאה בששים תדע שקרקע בית סאה לבד נמכר ביוקר שהרבה יכולים לקנותו אבל קרקע של ששים סאין אינו נקח אלא לעשירים גדולים ודמיו קלים יותר משימכר סאה סאה ומתוך כך אתה מחשב היזק זה כמה שהוא בדרך זה שתשער בית סאה שנבלע בששים כמה ערך הסאה בין הששים ואח"כ תחשוב ההיזק לדמי הסאה אם חציה חציה ואם ערוגה לפי חשבון ערוגות שבסאה וכן בכלן אם פחות ואם יותר:

ור' ינאי אמר תרקב בששים תרקבים וזהו כחשבון הראשון אלא שאינו משער הסאה אלא בשלשים סאין שהתרקב הוא חצי סאה מפני שקרקע של ששים סאין אינו נקח אלא למיעוט בני אדם ודמיו קלים לפי חשבון הקרקע ביותר אבל של שלשים סאין נמכר בשוויו ופי' המשנה לדעתם ששמין בית סאה מלא ערוגות כזו או כאלו שנאכלו ואחר

כך מחשבין סאה זו המובלע בששים או בשלשים כל אחד לפי שטתו כמה עולים דמי הסאה ואח"כ מחשבין ההיזק לפי חשבון הסאה:

וחזקיה אמר אפילו קלח בששים קלחים כלומר שאין מבלבלין חשבון זה כל כך אלא שמין ההיזק על גב קרקע ששים ר"ל שאם אכלה סאה כלו חושבים קרקע של ששים סאין מלא ערוגות כמה נפחת לחסרון פירות שבסאה זו הנאכלת וכן אם אכלה ערוגה שמין שדה מחזיק ששים ערוגות כאלו כמה נפחת לחסרון פירות שבערוגה זו וכן בכלן אם מעט ואם הרבה אפילו קלח בששים קלחים וכן הלכה:

ויש מפרשים דבר זה בדרך אחרת והוא שהם מפרשים סאה בששים סאין כלומר סאה שהוא הפסד גדול הוא ששמין על גב קרקע ובששים הא פחות מכן שמין בפני עצמו וחזקיה אמר אפילו קלה שאין הפסדו מרובה אנו שמין בששים ומ"מ הלכה כחזקיה:

ר' שמעון אומר שלא נאמר שומא על גב קרקע אלא בפירות הצריכים לקרקע שלא נתבשלו עדין הא בפירות גמורים אע"פ שלא נתלשו שמין אותם על גב עצמן והלכה כדבריו:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

דף נח.

מה שבארנו במשנה שאף בנתחבטה על הירקות משלמת מה שנהנית כשלא נפלה על הקרקע אמרו עליה בגמרא מהו דתימא מבריח ארי מנכסיו הוא ולא לישלם מידי שאין כאן אלא הברחת ארי ר"ל הצלת בהמתו שלא נחבט בקרקע ופירשו גדולי המפרשים דמצוה הוא דקא עביד קמ"ל דכי הוי חייב להצילו מדעתו כלומר דאיתיה תמן אבל היכא דליתיה לא מיחייב אי נמי מבריח ארי דוקא דליתיה פסידא האי אית ליה פסידא והקשו בתוספות שהרי בפרק אין בין המודר אמרו המודר הנאה מחברו פורע לו חובו וזן את אשתו ואינו חייב לשלם ובאו בה מטעם דאברוחי ארי בעלמא הוא אלמא מבריח ארי אף במקום פסידא הוא ותירצו ששני הטעמים שהוזכרו מצטרפין לאחד כלומר ה"מ מדעתו אע"ג דאיכא פסידא ופירוש מדעתו שהוא עושה הדבר מרצונו אי נמי ליה ליה פסידא אע"פ שלא מרצונו נעשה אלא שהוכרח בכך אבל הכא איכא תרתי שלא מדעתו ופסידא אין זה הברחת ארי אלא נוטל מה שההנהו וזו שאמרו בפרק הגוזל בשטף נהר חמורו וחמור חברו והציל את של חברו והניח את שלו שנוטל שכרו ואין דנין אותו כמבריח ארי אע"פ שמדעתו עשה וכן שבמשיב אבדה אמרו היה בטל מן הסלע נותן

לו כפועל בטל אע"פ שמדעתו עשה תירצו הם שכל שמציל לגמרי אינו קרוי מבריח ארי ואין הברחת ארי אלא כל שמציל מפחד ההפסד קודם שיבא ופורע חוב חברו אינו הצלה ממש שהרי אמרו בתלמוד המערב מפייס הוינא ליה ומחיל וכן זן את אשתו שמא תצמצם ותספיק במעשי ידיה או ירויח לה אביה או אחיה ומתוך כך קראוהו מבריח ארי ויש מתרצים דכל שאין לו עליו שום סרך צווי בית דין כגון פורע חוב חברו וזן את אשתו הוא מבריח ארי אבל שומר אבדה ושופך יינו מפני דבשו של חברו ומציל חמורו של חברו ששוה יותר צד מצוה איכא ואינו קרוי מבריח ארי ואף בכל זה אי אפשר להסכים כל השמועות לענין אחד וצריך לחזור בטעמים אחרים להרבה מהם:

זה שאמרנו אם נפלה באונס פירושו שהוחלקה במי רגליה או שדחפתה חברתה או שנתקלה או כל צד שנפלה מחמת אונס שלא בפשיעת בעלים אבל כל שבפשיעה משלמת מה שהזיקה ואם היתה יכולה לירד לשם שלא באונס אע"פ שירידתה באונס פרשו גדולי המפרשים שהוא חייב בכל מה שהזיקה שהרי תחלתו בפשיעה הוא ואף הם חזרו לומר במקום אחר שכל נפלה פטור כסתמא דמתני' דקתני ירדה כדרכה דאטו מי שאינו רשאי להעביר צאנו ברשות הרבים יאחזנה בזנבה וילך ויראה לי דוקא בשאין בעלים עמה הא אם היו בעלים עמה לא היה לו להעלות על לב שתרד לשם אלא שתלך על פי הנהגתו:

ואם ירדה כדרכה ולא אכלה אלא שטנפה פירות במי לידה אפילו לא היתה קרובה ללילד אלא שהפילה שאין כאן פשיעה לענין לידה חייב שהרי תחלתו בפשיעה הוא הואיל והיתה יכולה לירד כדרכה:

גדולי המחברים פסקו כלשון אחר שבגמרא והוא שאם דחפתה חברתה פשיעה היא שלא היה לו להעבירם אלא אחת אחת וכן דעת גדולי הפוסקים וקשה לדבריהם מה שאמרו במציעא פרק הפועלים צ"ג ב' בההוא דהוה מעבר חיותא אגמלא דנרש דחפה חד מיניהו לחברתה במיא וחייביה רב פפא מטעמא דלהכי יהבי ליה אגרא כי היכי דתינטר נטירותא מעליא ואם איתא דפשיעה היא אף בשומר חנם כן ומ"מ יראה לדבריהם דלגבי בעל הבית הויא פשיעה אבל לגבי שומר חנם לא:

זה שאמרנו שאינה משלמת אלא מה שנהנית לא סוף דבר שאכלה באותה ערוגה שנפלה עליה אלא אף מערוגה לערוגה ואפילו כל היום כלו ואפילו ידעו הבעלים כשירדה אין אומרים היה לו להוציאה שמ"מ יראים הם להכנס לגנתם של אחרים ואינו חייב במה שהזיקה עד שתצא בידיעת הבעלים ותחזור ותזיק ומ"מ מכיון שידעו הבעלים ביציאתה אע"פ שלא ידעו בחזרתה חייבת בכל מה שהזיקה שבודאי היה לו להעלות על לב

שמכיון שמצאה שם לאכול מגמת פניה לשם תמיד ופירשוה רבים אפילו היה שם קצת אונס כגון שנעל כראוי הא אם נעל בדלת שיכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה פטור ואיני מודה להם במה שמחייבים אף בנעל כראוי שאם כן הרי מצינו מועד שאין חיובו נפקע בשמירה פחותה ולדעתי לא בא בכאן ללמד אלא שמכיון שיש שם פשיעה אין אומרים דרך הבהמה לצאת ולבא וכלם נדונים אחר ביאה ראשונה שהיתה באונס הא מ"מ כל שנעל כראוי פוטר:

דף נח:

שומא זו שהזכרנו שהיא בששים לא סוף דבר בנזקי ממונו אלא אף בנזקי גופו ר"ל במה שמזיק בגופו מעתה אדם שקצץ אילן של חברו או השחית פירותיו המחוברים וצריכים לקרקע שמין אותם בששים על הדרך שהזכרנו בנזקי בהמתו ומ"מ בפירות גמורים ואין צריך לומר בתלושים שמין אותם על פי עצמן אם כן למה אמרו באילן עצמו ששמין בששים והלא כפירות גמורים הם יראה לי מפני שמ"מ צריך הוא לקרקע ואילן שאמרנו דוקא באילן בינוני אבל אילן החשוב במינו כגון זה שנאמר עליו בסוגיא זו דיקלא פרסאה שמין אותו על גבי שדה שניטע בו ולא בששים ולענין פירוש קשבא הוא דקל זקן ותילתא הוא דקל בחור כמו שאמרו בפרק החובל צ"ב א' חזא תילתא ביני גופני: **גדולי** המחברים נוטים בזו לדרך אחרת ונראה שלדעתם אילן עצמו אינו בדין זה אלא ששמין אותו בפני עצמו ולא נאמר לדבריהם דבר זה אלא בפירות אילן שאם אכלתם בהמתו או קצצם הוא לחברו אם פירות של אילן בינוני הוא שמין אותם בששים ואם של אילן חשוב שמין אותם על גבי האילן:

כל פירות שאינן גמורים שאכלתם בהמתו או דרסם הוא הואיל והקלנו עליהם לשומם בששים מחמירין בהם מצד אחר ורואים אותם כאלו נגמרו ושמין כמה קרקע בששים של ערוגה זו נפחת מדמיו בחסרון פירות גמורים שבערוגה זו ואין כאן חומר למזיק אע"פ שאפשר שהם נושרים ברוח שהכל נבלע בשומא שהלוקח שם בעצמו ונותן עיניו בכל:

דף נט.

במה דברים אמורים בשהגיעו לכלל פרי כגון תאנים שהגיעו לפגים וענבים לבוסר ומכיון שבשעה שאכלתם היו פגים או בוסר רואים אותם כאלו הם תאנים או ענבים העומדים ליבצר אבל אכלה לולבי גפנים ויחורי תאנים או סמדר או כל כיוצא בזה שלא הגיע לכלל פרי אין רואים אותם אלא כמות שהם ומשערים כמות והם בששים וגדולי הרבנים

פרשו בלולבי גפנים שהוא האשכול עצמו קודם שיפרח ויצא לכלל סמדר והוא נראה בחנטת הגפנים וכן יחור בתאנים ויש חולקים בסמדר לומר שהוא נדון כפגים ובוסר וכן יראה לפי שטת הסוגיא:

אע"פ שבארנו בשטתנו שאף באילנות הדין כמו שבארנו בנטיעות גוזרי גזרות שבירושלים אמרו שבהמה שקטפה נטיעה אם בת שנתה שתי כסף ואם בת שתי שנים ארבעה כסף מכאן ואילך כדין שהזכרנו אם לשטתנו ואם לשטת גדולי המחברים:

אכלה חזין והוא שחת שאינו נגמר רואין אותה כאלו נגמרה ומשערים בששים:

כל שרואים אותו כאלו נגמר אין אומרים שנדון אותו כמשוייר שבו לכמה יעלה בשעת הגמר עד שאם נשדף המשוייר יפטר זה אלא שנדון אותו כאלו נגמר עכשו בשעת ההיזק ואפילו נשדף המשוייר אנו אין לנו וכן אין משגיחין לנכות מתשלומין אלו מה שתכחיש את הגפן יותר אלו היו עומדים שם הענבים עד הבציר:

המפתה את הבתולה משלם חמישים כסף של קנס ומשלם בשת ופגם ואינו משלם את הצער שהנבעלת ברצון אין לה צער מעתה האונס משלם את הצער ושיעורו לפי קטנותה ובנין גופה וכן לפי שניו ובנין גופו ואין מנכין לה על מה שהיה סופה להצטער תחת בעלה שהנבעלת ברצון אין לה צער:

הנוגף את האשה ויצאו ילדיה משלם דמי ולדות על הדרך שכבר ביארנו ואין מנכין לו שכר מילדת ולא הוצאת מזונות שהיה צריך לעשות לה ביותר בימי לידתה אם ילדה כדרכה ואין צריך לומר מזונות הולדות עד כדי שהוא חייב לזונם והוא כשהם קטנים כמו שיתבאר במקומו:

דף נט:

לעולם יהא אדם נזהר שלא להראות עצמו מתיהר ביותר ממה שאין ראוי לו הנזכר בסוגיא זו מעשה אלעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא אשכחוה דבי ריש גלותא אמרו ליה מאי האי דסיימת מסאני אוכמי אמר להו דקא מאבילנאה על ירושלים אמרו ליה ומי חשיבת את להיאבולי על ירושלים סבור גברא יהירא הוא וחבשוהו עד דחזו דגברא רבא הוא ושבקוהו ולגוף השמועה שאלו בתוספות שבזו מוכיח שלא היו רגילים במנעל שחור וכן בפרק סדר תעניות אמרו אדהכי אתא ההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי ולא רמי חוטי כלומר כדי שלא יכירו בו שהוא יהודי ואם כן מהו שאמרו בראשון של יום טוב אין משלחין מנעל לבן ביום טוב מפני שצריך ביצת הגיר להשחירו דמשמע שלא היו נועלין אלא שחור ותירצו אחרוני הרבנים שנוהגים היו

במנעל שחור אלא שהרצועות היו לבנות ונבדלים היו מן האומות ברצועות לבד והוא שאמרו בפרק סורר דבשעת השמד אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא לא צייתינן להו וזו שבכאן ושבסדר תעניות אף הרצועות היו שחורות ויש מתרצין שיש לחלק בין שחור לאוכם והוא שבמסכת סוטה ט"ו ב' אמרו נתאכמו במקום נתפחמו כלומר שחורות כפחם ואינו מצהיב כלל והוא פחות וגרוע ראוי לאבלות או לבני אדם העסוקים בעבודת קרקע אבל מנעל שחור הוא מתוקן יפה ומצהיל:

הבעל שמכר נכסיו ולא נשאר לו מקום להגבות לאשתו כתובתה ואחר כך חתמה האשה ללוקח הן באותו שטר הן בשטר מיוחד שהיא מסכמת לאותה מכירה ודין ודברים אין לה עמו וקנו מידה הרי זו טורפת מ"מ נחת רוח הוא שעשתה לבעלה בין שדה שכתב לה בכתבתה בין ייחדו לכתבתה אף באפותיקי מפורש בין הכניסו לה שום משלו בין כל צד שבנכסי צאן ברזל כמו שיתבאר בפרק חזקת הבתים ומ"מ אם כתב לאחד ולא חתמה לו ונתבטל המכר וחזר ומכרו לאחר וחתמה לו אינה יכולה לומר עוד כן שהרי כשלא רצתה לא חששה לנחת רוח:

יש מי שאומר שאם היו לו שני שדות ומכר האחד ולא רצתה לחתום ומכר השני וחתמה שאבדה כתובתה מן השני ומן הראשון אין צריך לומר שהרי הניח לה מקום אלא שמן השני אינה יכולה לטעון נחת רוח הואיל ולא חששה בזה על הראשון ואף גדולי המחברים כתבו כן ולא יראה לי כן שאין הראשון מתעקש לפרוע על שאינה חותמת שאין מקפיד כל כך אחר שהוא מניח מקום ואין כאן אלא חשש אם נשרפו בני חורין שחוזרת על המשועבדים או שמא יהא השדה הנשאר נמצא שאינו שלו כמו שיתבאר במקומו ואין כאן מריבה כל כך אבל האחרון אין הלוקח פורע עד שתחתום ויש כאן מריבה:

נכסי מלוג לעולם אינן בדין זה שאין נחת רוח במה שהוא שלה וכל שחתמה לו קיים הוא:

לקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש אף זו אין בה דין נחת רוח אף בנכסי צאן ברזל שהרי היא מכרה והוא אינו אלא כמסכים על ידה ומ"מ יראה לי שכל שבשטר אחד אין דנין בו תחלה וסוף וכן מצאתי לקדמונינו שבנרבונה שכתבוה בלקוטיהם ובחמישי של גיטין יתבאר שלא אמרו בלקח מן האיש תחלה שלא עשה כלום בנכסי צאן ברזל אלא בשלא קבלה אחריות הא אם קבלה אחריות אינה בדין נחת רוח וגדולי המפרשים כתבו שאם קנו מידה הואיל וסתם קנין לכתיבה עומד וסתם שטר אחריות הוא אינו בדין נחת רוח אלא אם כן התנה בפירוש שאין לו עליה אחריות ומ"מ בזו יראה לי דוקא בשקבלה אחריות בפירוש על הדרך שכתבנו בפרק הנזקין ובפרק חזקת הבתים בענין

לקח מן הסקריקון ואף לקצת מפרשים ראיתי שכתבו שלא אמרו בלקה מן האשה תחלה שמועיל אלא שמכרה בלא פיוס הבעל דומיא דלקה מבעל הבית וחזר ולקח מסקריקון האמור בחמישי של גיטין אבל כל שבפיוס הבעל אינו כלום והדברים נראין וכן יש מי שאומר שאם נתנו לה המעות גמרה ומקנייה ומ"מ דוקא בכדי שוויין כמו שפירשנו בענין מכירת האונס בבבא בתרא וכן יש מפרשים דוקא בשנתנו לה על מנת שאין לבעל רשות בהם ושהודה הבעל כן וחכמי הדורות שלפנינו חולקין אף בזו ולעולם אף מעות אינן קונות בזו:

כל שהניח לה מקום לגבות הימנו אין בראשון דין נחת רוח הואיל ולא היה אפותיקי מפורש שהרי מ"מ אפשר לה לחזור על זה:

ונמצאו ששה דברים שאין בהם דין נחת רוח והם הניח מקום ואחריות וכתב לראשון ולא חתמה ולקח מן האשה תחלה ומעות ונכסי מלוג והרבה מפרשים חולקין בקצתם והם אחריות שלא נכתב בפירוש ומעות ואם חתמה לו משנתגרשה אין צריך לומר שאינה יכולה לטעון דין נחת רוח כמו שבארנו בעשירי של כתבות אלא שזו אינה צריכה למנות:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי ואמר על זה המגדיש לתוך שדה חברו שלא ברשות ואכלתו בהמתו של בעל שדה פטור ואם הזיק בהם בעל השדה חייב ואם הגדיש ברשות בעל השדה חייב אמר הר"ם כיון שיאמר שומר השדות בבקעה לשום אדם שיגדיש בתוך השדה ויתן לו רשות הרי הוא כאלו קבל עליו לשמור ולפיכך יהיה השומר חייב ואע"פ שלא אמר לו אני אשמור:

אמר המאירי המגדיש לתוך שדה חברו שלא ברשות ואכלה בהמתו של בעל הבית את גדישיו פטור שהרי אומר לו מאי בעית ברשותי ואם הוזקה בהם בהמתו של בעל הבית הרי בעל הגדישים חייב ומ"מ דוקא שהוזקה בהחלקה וכיוצא בה אבל אם הוזקה באכילה פטור שהרי היה לה שלא תאכל כמו שבארנו למעלה ואם הגדיש ברשות והוא שאמר לו הכנס אע"פ שלא אמר לו הכנס ואני אשמור חייב בעל השדה בשמירת הגדישים הן בנזקים שהגדישים מקבלין מזולתם הן מאותם שהם מזיקות לזולתם להתחייב בעל השדה בתשלומיהם ואע"פ שבארנו למעלה שכל מן הסתם אינו מקבל עליו שמירה וכשאומר הכנס פירושו הכנס ושמור לעצמך פירשו משנה זו בגמרא בשומר הגרנות והוא שכל בני הבקעה היו מאספים גדישים בשדה אחד וממנין שומר בעל השדה עצמו ואחר שנתמנה לכך כל שאומר לו הכנס הרי הוא כאומר לו הכנס ואשמור לך:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמרא דבר שלא בארנוהו:

המשנה הרביעית והכונה להתחיל בה בנזקי האש ויבאר בו במבעיר על ידי אחר או בסיוע אחר על איזה צד חייב ועל איזה צד פטור ואמר על זה השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים שלחה ביד פקח הפקח חייב אחד הביא האור ואחד הביא העצים המביא את העצים חייב אחד הביא העצים ואחד הביא האור המביא את האור חייב בא אחד ולבה המלבה חייב ליבתו הרוח הרי כולם פטורין אמר המאירי השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן פטור מדיני אדם ודבר זה אתה מפרשו אף בשאמר לו לך והדלק כמו שנבאר בסוף המשנה ונחלקו בו בגמרא ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש בשם חזקיה שלדעת ר' יוחנן לא סוף דבר שמסר לו גחלת שיכול לומר שעשויה היא לכהות ולכבות אלא אפילו מסר לו שלהבת כגון אבוקה וכיוצא בה פטור אף זו עשויה לכבות עד שימסור לו שלהבת באבוקה או בנר דולק ועצים דקים שהאור מתאחז בהם וסלתא וגזא האמורה בגמרא הכל אחד ופירושו עצים דקים וקוצים שבכיוצא בזו מעשיו גמורים הם ויש מפרשים סלתא בקעת גסה להעמיד האור עד אותו מקום ומ"מ הכל לפי מרחק המקום ולמראית עיני הדיין ולדעת ר' שמעון בן לקיש אף בשלהבת לבד חייב לא נאמר שפטור אלא בגחלת וליבה החרש וכבר בארנו בפרק ראשון שגדולי המחברים פסקו כר' שמעון בן לקיש ורוב מפרשים פסקו כר' יוחנן ובכלם חייב בדיני שמים וחרש שוטה וקטן פטורים מ"מ שהרי אינן בני דעת:

שלח ביד פקח הפקח חייב אף בשלהבת ועצים שאין שליח לדבר עבירה ואפילו כשאמר לו לך והדלק כמו שבארנו בראש המשנה שהרי בשני של קדושין היו מחזירין בזה לחייב את המשלח מדין שלוחו של אדם כמותו אלא שהפקיעוהו ממה שאין שליח לדבר עבירה כמו שביארנו והמשלח פטור אף מדיני שמים ואע"פ שבשוכר עדי שקר לחברו אמרו שבדיני שמים חייב בזו הוא מפסידו אבל כאן הרי הפקח חייב לשלם לו והוא הדין שאם לא יהיה לו במה לשלם שהמשלח יש לו עליו עונש שמים:

הביא ראשון את האור ושני את העצים או ראשון את העצים ושני את האור השני חייב ודוקא שנתלבה מעצמו או ברוח מצויה או אף בשאינה מצויה אם באה קודם הבאתו העצים או האור שכל אלו כמזיק בידים הוא וכאלו לבה מעצמה אבל ברוח שאינה מצויה פטור לא נתלבה מעצמו ולא ברוח מצויה ובא אחר וליבה המלבה חייב ואם לבתה הרוח ר"ל רוח שאינה מצויה שבאה אחר הבאתו כלם פטורים שאין זה אלא אונס ויש מפרשים אותה במצויה ואין נראה כן:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

דף ס.

האש שאין בה כדי להדלק מעצמו או ברוח מצויה ובא זה וליבה וסייעה רוח שאינה מצויה בלבוייו אם יש בלבויו כדי ללבותה בלא רוח חייב ואם לאו פטור ואע"פ שאף לבוי הרוח לבד אינו מדליקו ואין צריך לומר אם לבה הוא מצד אחד ולבתה הרוח מצד אחר שכל שדלק מצד לבויו הוא חייב וכל שדלק מצד לבוי הרוח פטור:

לענין שבת אמרו זורה ורוח מסייעתו חייב אע"פ שאין בזרויו כדי לזרות מפני שמלאכת מחשבתו כך הוא אבל בזו אינה אלא גרמא ופטור ואע"פ שלענין שבת שנים שעשאוה פטורים דוקא בשני בני חיוב יש מקשים לדעת זה אם כן זורה ורוח מסייעתו לענין נזקים פטור והלא בפרק לא יחפור אמרו בבי מר מריון שהיו נופצין פשתן והרקתא הולכת ומזקת ופטר רבינא מחמת שמעשה הרוח הוא ואינו בידים והקשו עליו וליהוי כזורה ורוח מסייעתו אלמא אף לענין נזקים נאמר כן ותרצו גדולי הפוסקים שלא הקשו כך אלא לענין אסור אבל לענין תשלומין פטור ואין אותה סוגיא מוכחת כן אלא שנראה משם שאף לענין תשלומין כן ואף גדולי המפרשים תרצו בה דברים שלא נראו לנו ורבותי תירצו בה עיקר הדברים והוא שזו שבכאן הרוח מסייעת לעשיית גוף המזיק אבל בענין הרקתא כבר נגמר גוף המזיק ואין הרוח מסייע אלא בהולכה ונמצא שנפוצו מסייע לרוח להוליכו ומ"מ המזיק נעשה בלא הרוח ומתוך כך חייב:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי ואמר על זה השולח את הבערה ואכלה עצים או אבנים או עפר חייב שנאמר כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש עברה גדר שהוא גבוה ארבע אמות או דרך הרבים או נהר פטור המדליק בתוך שלו עד כמה תעבור הדליקה ר' אלעזר בן עזריה אומר רואין אותה כאלו היא באמצע בית כור ר' אליעזר אומר שש עשרה אמה כדרך הרבים ר' עקיבא אומר חמשים אמה ר' שמעון אומר ישלם המדליק את הבערה הכל לפי הדלקה אמר הר"ם מה שאמר ר' שמעון הכל לפי הדלקה רוצה לומר שנראה שעור האש שהבעיר ונשער כמה הוא סוף מה שיוכל לצאת ונאמר על דרך משל כי אפשר על הרוב שתדליק בלהב שלה עד מרחק עשרים אמה וכל מה שתאכל באותן העשרים אמה הוא חייב אם אכלה חוץ לרשותו ואם הוסיפה חוץ לעשרים אמה והדליקה במרחק יותר פטור לפי שהוא דבר חוץ מן השיעור הידוע וכאלו עברה נהר או גדר גבוה ארבע אמות והלכה כר' שמעון:

אמר המאירי השולח את הבערה ואכלה עצים ואבנים או עפר חייב כגון לחכה נירו וסכסכה אבניו אע"פ שאין אבנים ועפר ראויים לה והוא שנאמר או השדה:

עברה גדר וכו' כלומר שהדליק בשלו ולא שימר את אשו שלא להתפשט בחוצה לו ומ"מ גדר היה מפסיק בינו לקוצים שחוצה לו והיה טועה בסבתו והיה חושב שלא תעבור הדלקה את הגדר אם היה אותו הגדר גבוה משפת קוצים ולמעלה ארבע אמות פטור ומה שפירשו בגמרא עד ארבע אמות פירושו עד ועד בכלל שהוא חושב מלמעלה למטה שש אמות פטור חמש פטור עד ארבע אמות פטור ועד בכלל ר"ל שאם גבוה ארבע אמות פטור וכן אם היה דרך הרבים מפסקת בין הדלקה לחוצה לה פטור ודרך זה שיעורו שש עשרה אמה כמו שהתבאר במסכת שבת וכן אם היה נהר מפסיק אע"פ שאין בו רוחב שש עשרה הואיל והוא עמוק ומ"מ פרשוה בגמרא ברוחב שמנה אמות ולא סוף דבר בשיש בו מים אלא אף בשאין בו ופירש בגמרא שלא פטרנו בהפסק דרך הרבים אע"פ שהוא שש עשרה אמה אלא בשהדלקה קולחת ר"ל מתמרת ועולה אבל בנכפפת לצדדיה אם היו עצים מצויים לה חייב אפילו עד מאה מיל או יותר:

המדליק בתוך שלו וכו' משנה זו חולקת עם שלפניה שאף שלפניה במדליק בתוך שלו היא ושאל בה עד כמה תעבור הדלקה ויהא פטור ופירש בה רואין אותה כאלו היא באמצע בית כור וכל שיש חצי בית כור לכל רוח פטור בקולחת ור' אליעזר אומר שש עשרה אמה והוא כסתם משנה שלפניה וכן הלכה ור' עקיבא אומר חמשים אמה ור' שמעון אומר הכל לפי הדלקה והקשו בגמרא עליו שהיו מבינים מדבריו שכל שתעבור הדלקה והזיק חייב בין עברה מעט בין עברה הרבה ונמצא שאין לו שיעור לפטור ומתוך כך פרשו לדבריו הכל לפי גבהה של דליקה כלומר שאם הדלקה בהרבה עצים צריך להיות גבוה יותר מארבע אמות ואין בזה אלא מה שעיני הדיין רואות ולא נאמר ארבע אמות אלא להדלקה בינונית וכן הלכה:

זהו ביאור המשנה וכבר למדת מדברינו פסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

כבר בארנו במשנה שאפילו באבנים ועפר אדם חייב בקלקול דליקה כגון ליחכה נירו וסכסכה אבניו וכן בכל דבר אע"פ שהפסדו מועט כגון קוצים וכיוצא בהם וכן אף בבעלי חיים הכפותים:

לעולם אל יתרשל אדם בתוכחת הרעים והרקים ואל ידון בעצמו מכיון שהטובים הולכים בישרת לב מה לנו ולרקים שאין פורענות באה לעולם אלא בשביל הרעים וכשהיא באה אינה מתחלת אלא בצדיקים דרך סמך דרשו כי תצא אש מה הוא סבתו ומצאה קוצים ואמר ונאכל גדיש שכבר נאכל תחלה שכיון שנתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע הדא הוא דכתיב איוב ט' אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג ונאמר

יחזקאל כ"א והכרתי ממך צדיק ורשע והכל במשפט על צד עונש כמו שבארנו במקומו באחרון של סנהדרין במה שכתבנו שם מעיקרי האמונות ולפעמים קודמת על הצדיק לטובתו שנאמר כי מפני הרעה נאסף הצדיק ונאמר הנני אוסיפך אל אבותיך וגו' ולא תראינה עיניך את הרעה וגו':

כבר בארנו באשו שחיובו אף משום חציו ונמצא שהוא חייב עליו בארבעה דברים אלא שיש בזו תנאים וצדדים ידועים וכבר ביארנו הענין יפה בפרק שני וכן בארנו שם אימתי הוא חייב משום ממונו ואימתי הוא חייב משום חציו:

אסור לאדם שיציל עצמו בממון חברו על דעת שלא ישלם הא מ"מ מותר להציל עצמו בממון חברו על דעת שישלם ודברים אלו דוקא באבדת גופו וכמו שאמרו שיציל עצמו הא הצלת ממונו בממון חברו אפילו על דעת שישלם אסור ודבר זה יתבאר בפרק אחרון:

כשם שאסור להציל ממונו בממון חברו כך אסור לגזלו על דעת להחזיר וכן להחליף את שלו בשלו ואפילו בשויו בלא ידיעתו ואם עשה כן אע"פ שמחזיר נקרא רשע שנאמר חבול ישיב רשע גזלה ישלם אע"פ שמשלם נקרא רשע:

דרך המלך אין לה שיעור ורשאי לפרוץ גדר ולעשות דרך ושביל לו ולסיעותיו ואין ממחין בידו ומ"מ להציל עצמו או ממונו בממון חברו ולהחליף בשוויו אע"פ שאין יד הדין שולטת עליו אסור לו לעשות כן ויזהר מדיני שמים:

ארבע אמות שאמרו אפילו בשדה קוצים פטור ר"ל אפילו היה השדה שקפצה הדליקה לתוכה מלאה קוצים פטור הואיל ויש כאן גדר ארבע אמות משפת קוצים ולמעלה:

שלולית והוא חריץ שמי גשמים שלולים לתוכה אם יש בו רוחב שמונה פוטר בדלקה וחריץ העשוי להשקות את השדות הנקרא אריתא דדלאי אם יש בו מים פוטר ואם לאו אינו פוטר:

אין מניחין פאה משדה זו על שדה אחרת ואע"פ שמ"מ שיעורה בששים ואין השיעור מתנכה בכד מ"מ אמרה תורה לא תכלה פאת שדך הא למדת שצריך שיניח בכל אחד פאה הראויה לו האם הניח מאחד לחברו אינה פאה אלו מפסיקין לפאה ועושין את השדה שתי שדות להניח פאה בכל אחד מהם הנהר והשלולית והיא אמת המים המחלקת שלל לאגפיה ר"ל שכשהיא גדלה מתמלאין ממנה בורות שיחין ומערות ודרך היחיד הרחבה ארבע אמות ודרך הרבים הרחבה שש עשרה אמה ואע"פ שאין דרכים אלו קבועים בימות הגשמים אבל שביל היחיד שאין בו ארבע ודרך הרבים שאין בו שש עשרה הוא תלוי בקביעות אם היו קבועים בין בימות החמה בין בימות הגשמים מפסיקין ואם אינו קבוע בימות הגשמים אינו מפסיק:

לא יעמיד אדם תנור בתוך ביתו אלא אם כן יש על גביו אויר ארבע אמות היה מעמידו בעליה צריך שיהא תחתיו מעזיבה שלשה טפחים ובכירה טפח ואע"פ שהרחיק בשיעורין הללו אם הזיק משלם מה שהזיק ואע"פ שבמשנתנו השיעור פוטר אין התנור דומה לזו שהתנור הואיל ותמיד הוא מדליק היה לו לעיין תמיד אם יוצא ממנו היזק אם לאו וכשנתרשל בכך חייב:

רבותי הורו שיש חלוק בין מדליק לתוך שלו למדליק בתוך של חברו שהמדליק בתוך שלו די לו בהרחקה בלא גדר ונהר ודרך הרבים ולא אמרו גדר גבוה אלא במדליק בסמוך אבל בשל חברו הואיל ושלא ברשות הדליק צריך לגדר ונהר וכל שכן שמדליק בתוך שלו דיו באלו בלא הרחקה וכן הורו שבכלל מה שאמר ר' שמעון שהכל לפי הדלקה הרבה ענינים שלא הזכרנו כגון שלא היה שם הפסק ולא שיעור הרחקה אלא שהדליק בשלו אפשר שהדליקה כל כך מעוטה שאין לחייב בה וכן הרבה דברים כיוצא באלו:

המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה המדליק את הגדיש והיו בו כלים ר' יהודה אומר ישלם כל מה שבתוכו וחכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש של חטים או גדיש של שעורים היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב היה גדי סמוך לו ועבד כפות לו ונשרף עמו פטור ומודים חכמים לר' יהודה במדליק את הבירה שמשלם כל מה שבתוכה שדרך בני אדם להניח בבתים אמר הר"ם כשהדליק בתוך שלו והלכה ואכלה בתוך של חברו בכגון זה חכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש אבל לא כלים אבל משערין מקום אותם הכלים והוא מלא גדיש אבל אם הדליק גדיש חברו משלם כלים שבתוכו ובלבד כלים שדרכן להניח בגדיש כגון המחרישות והמזרה אבל זולת אלו המינין מן הכלים אינו חייב אלא בשיעור גופן מן הגדיש כמו שזכרנו ואם הדליק את הבירה ישבע בעל הבירה על מה שהיה בתוכה שבועה בתורה וישלם המדליק כל מה שישבע עליו ובלבד שיהא אמוד שיש לו כמה שטען שאבד בתוך הדליקה ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי המדליק את הגדיש והיו בו כלים ר' יהודה מחייב אף על הכלים שהוא מחייב על נזקי טמון באש וחכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש של חטים או גדיש של שעורים לפי מה שהיא אם חטים חטים ואם שעורים שעורים אבל על מה שבתוכו פטור שנאמר או הקמה מה קמה בגלוי אף כל גלוי:

היה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף הכל הגדי והגדיש והעבד חייב על הגדי ועל הגדיש שהרי אינו חייב במיתה על העבד הואיל והיה לו לברוח היה עבד כפות וגדי סמוך לו קם ליה בדרבה מיניה על העבד ואע"פ שלא התרו בו ואין כאן מיתה מ"מ דין

מיתה יש כאן כמו שהתבאר ופטור על הכל הא אפילו בגדי סמוך אומרים שהיה לו לברוח ואין בו תשלומין ומה שאמרו בפרק שני כ"ז א' שאם הניח עליו גחלת ונשרף חייב בשאינו יכול להסירו ואע"פ שיש פירושים אחרים במשנה זו הן לחייב על הגדי בסמוך הן לדברים אחרים זה עיקר וכבר הארכנו בה בפרק שני ובארנו שם שמשנה זו שנויה לדעת האומר אשו משום חציו:

ומודים חכמים לר' יהודה במדליק את הבית כגון שנכנס שלא ברשות והסיק את האור והודלק ברוח מצויה שמשלם כל מה שבתוכו שכן דרך בני אדם להניח בבתים:

זהו ביאור המשנה והלכה כחכמים וכבר ביארנוה בביאור יותר מרווח בפרק שני ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא אלו הן:

זה שאמרו חכמים שהוא פטור על טמון באש בכל הכלים דוקא במדליק בתוך שלו והלכה ודלקה בתוך של חברו אבל אם הדליק בתוך של חברו חייב אף לדעת חכמים בכלים שדרכן להטמין בגדיש כגון מוריגים וכלי בקר ופטור בשאר כלים:

כל שפטרנו בטמון באש רואין מקום הכלים הטמונים כאלו הם תבואה ממין הגדיש וכל שהכלי שוה יותר על התבואה משלם דמי התבואה:

דף סב.

השאיל מקום לחברו להגדיש והלך המשאיל והדליק את הגדיש אע"פ שמכיון שהשאיל נעשה כמדליק בשל חברו פטור על הכלים ר"ל אף באותם שדרכם להטמין השאילו להגדיש חטים והגדיש שעורים שעורים והגדיש חטים או הגדיש חטים וחפן בשעורים או הגדיש שעורים וחפן חטים בכל אלו אינו משלם אלא דמי שעורים חוץ מן האחרונה שמשלם בכדי החפוי בחטים:

כל שבארנו שהוא פטור על הכלים באורו בשכלו חציו כגון שלא היה לו להעלות על לב בשעה שהדליק להיות הדלקה מתפשטת באותם הכלים ונתחדש דבר אחר כך שראוי להעלות כך על לב קודם שתגיע לשם והיה לו להזהר שלא תמשך לשם וכמו שבארנו בפרק שני הא אם לא כלו חציו חייב אף על הכלים כמו שהתבאר בפרק שני מעתה מדליק בתוך שלו הדבר קרוב להיות חציו כלים וכגון שהיה שם גדר ונפל שלא מחמת הדלקה והיה לו לגדרה קודם שתעבור שאין כאן חיוב חציו שהרי כלו כשהגיעה למקום הגדר אבל מדליק בתוך של חברו היאך אתה פוטר את שאין דרכו להטמין על כרחך צריך אתה לפרש שלא הדליק על אותו גדיש שהכלים בתוכו אלא במקום אחר שכלו חציו כשהגיע לאותו גדיש ומתוך כך פטור על הכלים אפילו נודע בעדים שיש שם כלים:

המפקיד דינר זהב לחברו לשמרו ואמר לו הזהר בו שהוא של כסף והלך והזיקו בידים חייב לשלם של זהב אע"פ שהוא אמר לו של כסף הוא שמ"מ מה היה לו להזיקו בידים אבל אם אבד מחמת פשיעה אינו משלם אלא של כסף שמ"מ הוא אומר שמירת כסף קבלתי עלי ולא של זהב:

מי שנכנס לבית חברו בפני עדים ולא היה מביא תחת כנפיו כלום וראוהו יוצא וכלים תחת כנפיו ובעל הבית תובעו כך וכך גזלתני הן שיאמר הוא לא גזלתיך כלום הן שיאמר לא גזלתיך אלא כך וכך תקנו חכמים שיהא הנגזל נשבע בכל מה שיטעון ונוטל וקראו לתקנה זו תקנת נגזל ובלבד שיטעון בדברים שהוא אמיד שיש לו אותו הדבר או שהוא כדאי להפקידם אצלו:

נסתפקו חכמים אם נתפשטה תקנה זו אף במסור שכל שמסר ממון חברו למלכות בעדים על הצדדים שהוא חייב כמו שיתבאר ענינם במסכתא זו ולא ידעו העדים כמה הפסידו והנמסר טוען כך וכך הפסדתני והוא כופר או בכל או במקצת אם יהא נשבע הנמסר ונוטל אם לאו ולפיכך אין מוציאין מן המוסר אלא בראיה ואף שבועת היסת במסור בכמה מסרו אין כאן ויש מצריכין שבועת היסת בכמה מסרו ואינו נראה שהרי פסול לשבועה ולשכנגדו אין כאן שבועה דתקנתא לתקנתא לא עבדינן כמו שיתבאר בראשון של מציעא ואם תפש הנמסר אין מוציאין מידו ויש פוסקין להוציא מן המסור חצי מה שנשבע זה הנמסר ואין מפקיעין לה לפי שהוא קנס ואין מגבין אותו שהרי מסור מעשרים וארבעה אבות הוא:

המזיק הרי הוא כגזלן לענין זה וכל שלא נודע לעדים כמה הזיק נשבע הניזק ונוטל והוא שיטעון דברים שהוא אמיד עליהם אם בשלו ואם בפקדון וכן שיהא דרכן של בני אדם להצניע אותם הדברים שהוא טוען בכלי זה מעשה היה ודחף אחד ארגז של חברו בים ואלו טען הניזק שמעות היו לו לשם היה נשבע ונוטל בכדי מה שהיה אמיד עליו אלא שהוא טען מרגליות ונסתפקו חכמים אם דרכן של בני אדם להצניע מרגליות בארגז אם לאו ולא רצו להגבותו ומ"מ אם תפש לא היו מוציאין מידו הא מ"מ הגע עצמך שהיה בקבוק מלא או חמת או כיוצא בו וטען עליו מעות או מרגליות אין שומעין לו שאין דרכן של בני אדם להצניע מעות או מרגליות בכלים אלו היו שם עדים שכך היה משלם את הכל ואע"פ שאין דרך להצניע את אלו שם שהרי לא היה לו להזיקם בידים ומ"מ נפקד שפשע בכך פטור שלא קבל עליו אלא שמירה הראויה כמו שכתבנו בשל זהב ואמר לו של כסף ואם יש עדים שהוא יודע בכך אף לענין שמירה יראה שהוא חייב:

כבר בארנו שהמדליק את הבירה משלם כל מה שבתוכו אף לדעת הפוטר בטמון הואיל והדליק בתוך של חברו שדרכן של בני אדם להניח את שלהם בבירה אף בזו עשו תקנת נגזל ונשבע בכל שטוען שהיה שם ונוטל ובלבד שיהא אמיד בכך או בשלו או בפקדון וכן הדין במדליק בשל חברו בכלים הראויים להטמין והכל לפי ראות עיני הדיין וכל שהוא מפקפק בשקרות לא יוציא אלא בראיה:

כתבו חכמי הצרפתים שלא עשו תקנת נגזל באשו אלא בשהוא טוען איני יודע הא אם אמר בבריא חפשתי בה ולא היה בה מה שזה טוען אין מוציאין שלא בראיה ואע"פ שבתקנת נגזל הגזלן טוען בבריא ואעפ"כ עשו תקנה לנגזל הגזלן חשוד וזה ר"ל המדליק אינו חשוד וכן יש שהעמידוה דוקא במודה מקצת ואין הדברים נראין:

חכמי הדורות שלפנינו כוללין בדין זה שכל שהדליק בתוך שלו וכלו חציו או שעשה באונס ונתפשטה הדליקה בתוך של חברו פטור על כל טמון אפילו בדרכו להטמין ואפילו נודע בעדים שהיו אותם כלים לשם הדליק בתוך של חברו או כל שלא כלו חציו והדליק בפשיעה חייב על כל כלים שדרכן להטמין ואם בבירה על כל מה שהוא אמוד בו מדין תקנת נגזל ואם יש עדים חייב אף על מה שאינו אמוד בו ואע"פ שלא היה לו להעלות על לב מ"מ לא היה לו להזיק:

המדליק בשל חברו במזיד חשוד הוא ואם הודה במקצת משלם בכל כדין חשוד על השבועה שכנגדו נשבע ונוטל וכשמודה על הגדיש וכופר על הטמון הרי זה מודה מקצת כדין טענו חטים ושעורים והודה באחד מהם ואם מודה על הגדיש ואומר על הטמון איני יודע יש מי שאומר שכנגדו נוטל שלא בשבועה כדין חמשין ידענא וחמשין לא ידענא שמתוך שאינו יכול לישבע משלם ואף הם דחו סברא זו לומר שבחמשין ידענא וכו' טענת הנתבע רעועה וחלושה שהרי היה לו לידע אבל זה שלא היה לו לידע אינו נוטל אלא בשבועה ואף זו מתקנת נגזל ובמדליק בתוך שלו שאין כאן חיוב על הטמון כלל ואין כאן חשוד אלא פושע עשו תקנת נגזל בגדיש עצמו ודברים אלו כלם כשיש עדים על ההדלקה שכלל הנזק ידוע שאלמלא כן כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה ואפילו מזיק שמא וניזק בריא:

יש מי שאומר במפקיד אצל נפקד שאם פשע הנפקד ולא ידע כמה נתחייב שהמפקיד נשבע ונוטל ואע"פ שגדולי המחברים כתבוה דוקא בדברים שהוא אמוד בהם יש חולקים בה לחייב בה בכל שהוא טוען וראייתם ממה שאמרו בתלמוד המערב חד בר נש אפקיד גבי חבריה שק צרור ואירעו אונס פירוש בפשיעה או בתחלתו בפשיעה וסופו באונס שאם היה הכל באונס פטור היה חד אמר מטקסין הוה מלא וחד אמר סיגין הוה

מלא אתא עובדא קמיה דרב אמר הרי זה נשבע ונוטל ושאלו טענו בדברים שאין ראויים לו מאי והשיבו נשמעניה מן הדא אריסיה דבר זיזא אפקיד גבי חד בר נש ליטרא דדהבא מית בר זיזא ומית אריסיה אתא עובדא קומי ר' ישמעאל בר' יוסי אמר מאן לא ידע דכל דאית ליה לאריסה דבר זיזא הוא יתיהבון לבנוי דבר זיזא הוה ליה לבר זיזא בנין דקיקין ורברבין אמר יסבון רברביא פלגא ודקיקייא כי רבן יסבון פלגא ויש שואלין למה לא העמיד ר' ישמעאל אפטרופסין לאותם הקטנים שיזכו בשבילם והגדולים פירשו שאף לאריס היו בנים קטנים שלא היו יכולים לדון עמהם בחלקם דמך ר' ישמעאל אתון קומי ר' חייא אמר מן הדא לית את שמע כלום אית בר נש לא בעי למפרסם נפשיה וכמו שאמרו במקום אחר בתלמוד המערב אית בר נש עתיר גו ביתא ומסכן גו שוקא עתיר בשוקא ומסכן גו ביתא יתיהבון לבנוי דאריסא אמר מריה דפקדונה כבר יהבית פלגא אמר מה שנתת על פי בית דין נתת ומה שאתה נותן על פי בית דין אתה נותן מהו דיימרון בנוי דאריסא לבנוי דבר זיזא הבו לן מאי דנסבתון יכולין מימר על פי בית דין נטלנו מהו דיימרון דקיקין לרביבין הבו לן פלגא במאי דנסיבתון אמרין מציאה מצאנו הא למדת מ"מ שעשו תקנה במפקיד אצל נפקד אף במה שאינו אמיד בו ומ"מ חכמי לוניל פירשו שמחלוקת זה בין מדליק ומפקיד היה שבא אחד והדליק בביתו של נפקד ונשרף השק הצרור ומדין תקנת נגזל באשו באו עליה וכל שהפקיד אין בו אומד שאין אדם מפקיד אלא דברים היקרים הא אצל נפקד אין תקנה למפקיד אלא בראיה ומ"מ אף במפקיד פרשו גדולי המפרשים שאם נודע בודאי שאינו אמיד לכך אף אצל מדליק אין לו תקנה במה שנודע בודאי שאינו אמוד לו וכן יוכיחו מעשה חסא ור' מיאשא האמור בכתובות: **לדעת** המפרשים דברי תלמוד המערב שהזכרנו בתביעת מפקיד לנפקד יש שואלים בה מפני מה חייבוהו והרי הוא כמנה לי בידך והלה אומר איני יודע שפטור שהרי זה אומר סיגים בטענת שמא אומר כן שאם בודאי הרי זה טוען חטים ומודה בשעורים שפטור אלא שהוא אומר כן בשמא והרי הוא אומר על טענתו איני יודע שהרי השק ודאי אינו בכלל הטענה ותרצו בה רבותי שבמנה לי בידך היה לו לידע ומאחר שאינו יודע פטור ושמא תאמר משום הערמה אומר שאינו יודע אין אדם מעיז וכו' ויש מפרשים אותו בשזה מודה בשק ואין זה כאיני יודע אלא דחמשין ידענא וחמשין לא ידענא שאם לא כן אף בשמא ראוי לפטור מטעם טענו חטים והודה לו בשעורים כמו שכתבנו ושמא תאמר ישלם בלא שבועה שהרי אינו יכול לישבע והוא מחוייב שבועה שהרי טוענו שק ומטקסין ומודה בשק וכדין חמשין לא ידענא שאתה אומר כבר תירצנו למעלה על חמשין לא ידענא שהיא טענה חלושה ואינה ראויה לקבל שמאחר שהוא יודע במקצת

היה לו לידע הכל אבל זה שלא היה לו לידע מה שבתוכו דינו שיטול בשבועה ועיקר הדברים שלא נאמרה מתביעת מפקיד לנפקד כמו שכתבנו וכבר הרחבנו את הדרך בעיקרי דברים אלו בששי של שבועות:

לא סוף דבר שהגזלה קרויה גזלה כשאדם גוזל ואינו נותן דמים אלא אף בגוזל ונותן דמים אלא שזה שנותן דמים נקרא חמסן ושאינו נותן דמים נקרא גזלן ומ"מ חמסן שנתן דמים ואנס את האחר עד שאמר רוצה אני במכירה זו יצא לו מדין גזלן וחמסן והמכר קיים כבר אמרו ב"ב מ"ח ב' תלוה וזבין זביניה זביני הא כל שלא נתרצה עומד באיסור חכמים ויש שואלין אם כן כשאמרו בראש מציעא אלא הא דאמר רב הונא משביעין אותו שאינה ברשותו נימא מגו דחשיד וכו' ותריץ משום דמורי ואמר דמי קא יהיבנא מה הרויח והרי מ"מ פסול לשבועה מעבירת סופרים תרצו שמ"מ כשר הוא עד שיכריזו עליו וכמו שאמרו בפרק בורר גזלן דרבנן בעי הכרזה:

דף סב:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השביעי ואמר על זה גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב גמל שהוא טעון פשתן ועובר ברשות הרבים נכנסה פשתנו לתוך החנויות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב ר' יהודה אומר בנר חנכה פטור אמר הר"ם ואין הלכה כר' יהודה:

אמר המאירי גץ היוצא וכו' כלומר שביב היוצא מתחת הפטיש ונתאחז בפשתן העובר ברשות הרבים והזיק חייב שהיה לו להכנס בתוך שלו עד שלא יזיק:

גמל טעון פשתן ועובר ברשות הרבים ונכנסה פשתנו בתוך החנות מצד אורך המשוי ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל גמל חייב ואפילו לא פשע בעמידת הגמל ועכבתו כגון שעמדה להטיל מימיה שאין בידו להעבירה ואם הוציא חנוני נרו בחוץ חייב ור' יהודה אומר בנר חנכה פטור מפני שברשות בית דין עשה ולא עוד אלא שהוא רשות של מצוה ואינו בכלל אותם שאמרו פותקין ביבותיהם וכו' בימות הגשמים אע"פ שיש להם רשות אם הזיקו חייבים לשלם ולדעת חכמים אף ברשות מצוה אומרים כן והלכה כדבריהם וזהו שאמרו בתלמוד המערב אלו שעושים סוכתם בפתחי חנויותיהם מבחוץ הוזק בה אדם חייבים:

זהו ביאור המשנה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

נר חנכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה כסכה וכמבוי אבל למטה אין לה שיעור ויש מצריכים בגובה עשרה טפחים כדין סכה ולענין הדור מצוה כך הוא הראוי ומ"מ אין בזה הכרח:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

מרובה מדת תשלומי כפל וכו' כבר ביארנו בראש המסכתא שהחלק השני בזאת המסכתא הוא לבאר בתביעות הבאות על ידי היזק מאדם לחברו מצד גופו דרך גנבה ובא זה הפרק לבאר ענייני זה החלק כלם על שלמותם ועל זה הצד יחלקו ענייני הפרק לששה חלקים הראשון במינים שתשלומי כפל לגונב ותשלומי ארבעה וחמשה לטובח ומוכר נוהגים בו השני לבאר בו סבות הפוטרות מתשלומי כפל וארבעה וחמשה אע"פ שגנב וטבח ומכר ואיזו סבה אינה פוטרת השלישי בעדים שהוזמו על איזה צד משלמים לזה שהעידו עליו שגנב או טבח ומכר הרביעי על איזה צד יתחייב בכפל ולא בארבעה וחמשה אע"פ שטבח ומכר ואע"פ שנתחייב בכפל החמישי על איזה צד ואימתי קנאו הגנב להתחייב בכפילו ובתשלומי ארבעה וחמשה שבו הששי בקצת דברים שאסור לגדלם בקצת מקומות וקצת דברים שנאסרו בכל מקום זהו שרש הפרק כלו אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר ענייני החלק הראשון והוא שאמר מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה וחמשה שמדת תשלומי כפל נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים ובין בדבר שאין בו רוח חיים ומדת תשלומי ארבעה וחמשה אינה אלא בשור ושה בלבד שנאמר כי יגנוב איש שור או שה אמר הר"ם אמרו בספרא על כל דבר פשע כלל על שור על חמור על שה על שלמה פרט על כל אבדה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאע"פ שהם מטלטלין אין גופן ממון ומזה הדין יתבאר לך כי תשלומי כפל נוהג בדבר שיש בו רוח חיים ובדבר שאין בו רוח חיים:

אמר המאירי מרובה מדת תשלומי כפל לגונב ממדת תשלומי ארבעה וחמשה לטובח ומוכר שמדת תשלומי כפל לגונב נוהגת בין בדבר שיש בו רוח חיים בין בדבר ואין בו רוח חיים שהרי בטוען טענת גנב כתוב על כל דבר פשע ואין יוצא מכלל זה לא דבר שיש בו רוח חיים ולא דבר שאין בו רוח חיים חוץ מעבדים וקרקעות ושטרות שאין בהם דין כפל בגנבתם כמו שהתבאר בגמרא וגניבת קרקע אתה מפרשה בהשגת גבול או בגניבת גפנים טעונות שאין עומדות ליבצר ומדת ארבעה וחמשה אינה נודעת אלא בשור ושה

בלבד אפילו בשאר בעלי חיים הטהורים שהם בכלל טביחה אין מדה זו נוהגת בהם ואין צריך לומר בבעלי חיים הטמאים ובדבר שאין בו רוח חיים:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

תשלומי כפל לגנב עצמו לשלמם לכל הדברים לא נתבררו כל כך שהרי בפרשת טביחה ומכירה שנאמר בה אם המצא תמצא בידו הגנבה משור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם לא הוזכרו בה אלא פרטים וגם בפרשת כי יתן איש וכו' שנאמר בה על כל דבר פשע וכו' ישלם שנים הרי בטענת גנב היא אמורה וכמו שדרשו אם לא ימצא הגנב כמו שהוא טוען אלא שהוא גנבה ואם שתביא גנב עצמו מטענת גנב מקל וחומר הרי דיו לבא מן הדין להיות כנדון וטענת גנב אינו אלא בשבועה אלא שיש באותה פרשה פסוק אחר והוא אם ימצא הגנב שבברייתא אחת שהעמידוהו לטענת גנב שאלו בגמ' תשלומי כפל לגנב עצמו לכל הדברים מהיכן והעלוה מדחזקיה וכו':

ולענין ביאור הסוגיא מבולבלת אלא שאפשר לישבה בנקל ובקצור דברים אומר נאמר בפרשה ראשונה שור וגנבה וכו' ומקשה ואלו נאמר כן הרי הכלל מוסף על הפרט ורבי כל מילי אלא גנבה ושור קאמר כדכתיב קרא כתיבא ברישא גנבה והדר שור והקשה וא"כ הוה ליה כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ותירץ דאחיים קא סמיך והכונה שיהא גנבה ושור וחיים כלל ופרט וכלן וכן כלם כל חד וחד בהדי חיים ואע"ג שכלל אחרון אינו דומה לראשון שהרי חיים אינו כולל אלא בעלי חיים וגנבה כולל כל דבר איכא ר' ישמעאל דדריש כי האי גונא אשר לא כרעים כלל ארבה סלעם פרט למינהו חזר וכלל והרי למינהו כולל יותר מכלל ראשון והכונה שכל שהכללים מוסיפים על הפרט דיו אע"פ שאין הכלל האחד כולל כמו השני והכי קאמר יאמר שור וגנבה וחיים והכל בכלל לרבות כל שבמין הפרט אלו כן וכו' ומ"מ בסוף הסוגיא סובב את הכל לומר דאי אפשר שתהא מלת חיים מרבה מה שאינו בעל חיים מצד איזה דמיון שבפרט והוצרך על כל פנים להמצא תמצא והאי דאמר בכל חדא מיניהו לרבות כל דבר לאו דוקא אלא כלומר דאתי לטפויי מילתא אחרינא עד דאתא חיים וטפי כל מלי והוא ששאל אם כן המצא תמצא למה לי והשיב דאי אפשר שתהא מלת חיים כוללת מה שכנגדה ר"ל מה שאינו בעל חיים עד שמתוך כך הוזקק להם המצא וכו' כל שהוא בר מציאה דהיינו כל מילי ומה ששאל אי הכי שה למה לי לאו דוקא דהא גנבה נמי מייתר אלא דחד מניהו נקט ומתוך כך נעתק לומר דלאו בכללי ופרטי דריש אלא בריבה ומיעט שהרבוי מרבה כל דבר אע"פ שלא כעין הפרט שהרי אף הפרט כולל במדה זו כל שכעין פרט ואין

כל אחד מהם ממעט אלא צד רחוק שברחוקים ואתי שור ושה וחמור למעוטי עבדים וקרקעות ושטרות וגנבה וחיים לאחייה לקרן על הדרך שיתבאר:

ויש קורין בכלם מה יש לך להביא דרך קושיא כלומר המצא למה נאמר יאמר שור וגנבה וחיים אלו כן וכו' כלומר להכי אצטריך המצא ומקשה ומה יש להביא בכך מכח כעין הפרט שה והרי כשהוא אומר שה הרי שה אמור וא"כ שה בא לרבות כל דבר ואכתי המצא מאי איצטריך וכן בכלם ושאר הסוגיא פשוטה היא:

כשם שגנב עצמו משלם תשלומי כפל בכל הדברים ותשלומי ארבעה וחמשה בשור ושה בטבח ומכר כך מי שהיה בידו פקדון וטען שנגנב והוא הנקרא טוען טענת גנב ונמצא שהוא גנבה משלם תשלומי כפל ואם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה ומ"מ דוקא כשנשבע שנגנבה הימנו ואח"כ באו עדים שהיא אצלו אבל אם באו עדים קודם שישבע אינו משלם אלא קרן כמו שיתבאר:

כבר ביארנו במשנה שאע"פ שמדת תשלומי כפל נוהגת בכל דבר יצאו מכלל זה עבדים ושטרות וקרקעות ודבר זה יצא לנו מן המקרא שנאמר על כל דבר פשע כלל על שור על חמור על שה על שלמה פרט על כל אבדה חזר וכלל כלל ופרט וכלל אין אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון יצאו קרקעות שאין מטלטלין יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות יצאו שטרות שאע"פ שמטלטלין אין גופן ממון ולענין טענת גנב אין צורך שהרי אין נשבעין עליהם וטענת גנב אין חיובה אלא כשנשבע ויש מזקיקין למעטן כגון שכפרו והוצרכו לישבע על ידי גלגול כדקיימא לן זוקקין את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהם ושמא תאמר ובקרקע מיהא היאך אתה מוצא טענת גנב ופירשוה כשאמר עשר גפנים טעונות שאין עומדות ליבצר מסרתי לך והלה אומר נגנבו וכן שמא תאמר בשטרות מיהא מה תועלת בתשלומי כפל והיאך שייך לומר בהם כפל אפשר בנתינת סך מעות כמה שמחזיק השטר:

אף הגונב מן ההקדש אינו משלם תשלומי כפל שנאמר כי יתן איש אל רעהו ולא של הקדש ואין צריך לומר שכן הדין בתשלומי ארבעה וחמשה:

כבר בארנו בפרק חמישי שבהמה וחיה נבלתם מטמאה במגע ובמשא ועוף טהור נבלתו מטמאה בגדים בבית הבליעה מה שאין כן בנבלת עוף טמא וכן בארנו שם איזה מין ראוי למזבח ואיזה אינו ראוי וכן איזה מין קדוש בבכורה ואיזה אינו קדוש בבכורה וכן בארנו שם הדברים שהם נקחים בכסף מעשר שני:

דף סג.

מה שנאמר בסוגיא זו שלמה למעוטי דבר שאינו מצויין לא לענין גנבה נאמר שלענין גנבה כל שמשלם קרן משלם כפל אלא שהוא נאמר לענין מודה מקצת שאם יטעון בית מלא מסרתי לך והלה אומר איני יודע אלא מה שהנחת אתה נוטל פטור עד שיטעון דבר המצויין ויודה לו כן כגון זה אומר עד הזיז והלה אומר עד החלון וגדולי הרבנים פירשו בו למעט אבדה שאין לבעלים בה סימן שהטוען בה טענת גנב פטור מכפל וכן אתה יכול לפרשה לענין טוען טענת גנב שאינו משלם כפל אלא בשבועה ואין שבועה בדבר שאינו מצויין וגדולי הרבנים פירשו בה דברים שאינם נראים ויש מפרשים דבר שאינו מצויין דבר שאינו שלם כמו שאמרו בפרק הזהב נעל מה נעל דבר המצויין אף כל וכו' לאפוקי חצי אגוז וחצי רמון ומפרשים מכאן שאין משלמין כפל על דבר שאינו שלם ודברי הבאי הם ולענין גנבה נאמר למטה חמור לאיתויי דבר שאינו מצויין ודבר זה אתה מפרשו בגנבה גמורה:

דף סג:

הטוען טענת גנב באבדה שמצא ונמצא שהוא גנבה משלם תשלומי כפל אם נשבע ואח"כ באו עדים ודוקא בטענת ליסטים מזויין שהוא פוטר עצמו בכך הא בטענת גנב אחר פטור שהרי לא פטר בה עצמו שהרי שומר אבדה שומר שכר הוא כמו שהתבאר:
כבר בארנו שטוען טענת גנב אינו משלם כפל אא"כ נשבע קודם שיבאו עדים וכן שאין תשלומי כפל אלא לפוטר עצמו בטענת גנבה הא לטענת אונס או לטענת אבד אין כאן תשלומי כפל וטענת לסטים מזויין מיהא טענת גנבה היא כמו שהתבאר מעתה תבעו ואמר לו היכן פקדוני ואמר לו אבד משביעכני ואמר אמן והעדים מעידים אותו שאכלו משלם את הקרן שאין כפל בטענת אבד הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם כדין האמור בסדר ויקרא בפרשת כי תמעול מעל היכן פקדוני אמר לו גנוב משביעכני ואמר אמן והעדים מעידים שהוא גנבו משלם תשלומי כפל הודה מעצמו לאחר שנשבע משלם קרן וחומש ואשם הא אם הודה קודם שנשבע אינו משלם אלא קרן וגנב עצמו כל שבאו עדים משלם בכל אע"פ שלא נשבע:

דף סה.

מי שגנב בהמה כחושה והשמינה הוא ושחטה משלם קרן ותשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב ולא כשעת העמדת בדין שהרי הוא פיטמה ואף הוא אומר

אנא מפטימנא ואת שקלת ומנכין לו מן הכפל שיעור שבח שהשביח הוא יתר על שהיתה שוה בשעת גנבה הואיל ולא השמינה מאליה אלא שהוא פיטמה הא אם השמינה מאליה משלם הכל כשיעור של עכשו:

גנב שמנה והכחישה אף זה משלם תשלומי כפל וארבעה וחמשה כעין שגנב ואין צריך לומר בקרן אם הוא הכחישה אנו אין לנו ואם כחשה מאליה בזו אמרו שמשלם קרן כעין שגנב והשאר כשעת העמדה בדין ר"ל כשעת טביחה:

לא נשתנית הבהמה מכחש לשומן או משומן לכחש אלא שנשתנית ביוקר וזול אם היתה שוה בשעת הגנבה דינר ובשעת העמדה בדין ארבעה משלם בין הקרן בין תשלומי כפל בין תשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין ואם מתה מאליה משלם כשעת הגנבה:

וכן אם גזל מחברו חבית והיתה שוה בשעת הגנבה דינר ובשעת העמדה בדין ארבעה אם שברה או שתה את יינה משלם כשל עכשו ארבעה ואם נשבר מאליו משלם דינר כשעת הגזלה:

היתה שוה בשעת הגנבה ארבעה ובשעת טביחה ומכירה דינר בזו אמרו אחייה לקרן כעין שגנב ומשלם קרן כשעת הגנבה ותשלומי כפל וארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין והוא הדין בכחשה מאליה כמו שבארנו שהשומן והכחש הבא מאליו הרי הוא כיוקרא וזולא וזה שלא העמידוה בכחש או שומן הבא מאליו מפני שאינו מצוי בבהמה שתכחיש או תשמין בלא סבה ויש חולקין לומר דהשמינה והכחישה לאו דוקא והוא הדין לנתפטמה או כחשה מאליה וכן הא דרישא אנא מפטימנא לאו דוקא דאף בנתפטמה מאליה כן לא נאמרה זו של רב אלא ביוקרא וזולא ואין נראה לי אע"פ שגדולי עולם כתבוה:

נשתנית בגופה מטלה לאיל ומעגל לשור יתבאר למטה שתשלומי כפל משלם כעין שגנב אבל תשלומי ארבעה וחמשה אינו משלם כלל שנעשה שנוי בידו וקנאו ושלו הוא טובח וכו':

הגונב שגנב והודה מעצמו פטור מן הכפל שנאמר אשר ירשיען אליהם פרט למרשיע את עצמו מודה בקנס ואחר כך באו עדים יש צדדים בגנבה שהוא חייב ויש שהוא פטור ולמטה יתבאר דין זה כל צרכו ובשאר קנסות מיהא מודה בקנס פטור אפילו באו עדים אח"כ:

תשלומי כפל שאמרנו לא סוף דבר שנמצאת הגנבה בידו אלא הוא הדין שנמצאת בגנו או חצרו או קרפיפו כגון שנכנסה הבהמה ברשותו ונעל בפניה על דעת גנבה שנאמר אם המצא תמצא מ"מ:

בעל הבית שטען טענת גנב בפקדון ונשבע והודה משלם קרן וחומש ואשם ואפילו באו עדים אחר הודאתו אינו משלם כפל ואם באו עדים אחר שנשבע ולא הודה משלם תשלומי כפל ואפילו הודה אח"כ אינו משלם חומש ואשם שאין אלו התשלומין במקום שיש כפל:

טען טענת גנב ונשבע ובאו עדים שהיא ברשותו וחזר וטען שנגנבה אחר כן ובאו עדים שהיא עדיין ברשותו אפילו כמה פעמים חייב לשלם כפל על כל אחת ואחת:

דף סה:

וכן אם נשבע והודה ואח"כ נשבע שאבד אח"כ והודה וכן כמה פעמים משלם חומש על כל אחת ואחת שנאמר וחמישיתיו התורה רבתה חמישיות הרבה לקרן אחד נמצא שאם נשבע ארבעה פעמים חומשו עולה לכפל שחומש זה חומשא מלבר הוא לפי סוגיא זו וכן הוא חייב אשם על כל אחת ואחת והחומש הוא לבעל הפקדון ומפני זה נקרא ממון הדיוט:

זה שכתבנו בנשבע ארבעה פעמים פירושו בבתי דינין מיוחדים שאם בבית דין אחד כיון שהוחזק כפרן היאך מקבלים שבועתו פעם אחרת שאם בנשבע והודה ולענין חומש אתה בא לומר כן מאחר שלא הוחזק כפרן בעדים מ"מ היאך מוסרין הואיל וראינוהו מתקלקל אחר תשובתו אלא בבתי דינין אחרים:

גנב טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור אע"פ שממילא הוא בא ואע"פ שאין זה שנוי גמור שהרי שור בן יומו קרוי שור שנאמר שור או כשב או עז כי יולד ואיל בן יומו קרוי איל שנאמר אילי צאנך לא אכלתי השתא אילים לא אכל הא כבשים אכל אלא איל בן יומו קרוי איל אעפ"כ דרך כלל שנוי הוא זה ומשלם כפל כעין שגנב ואינו משלם כלל תשלומי ארבעה וחמשה הואיל ושחטם אחר שנעשו ברשותו איל ושור מפני שנעשו שנוי בידו וקנאם ושלו הוא טובח ושלו הוא המוכר:

זה שאמרו בכאן טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשו פירושו שאם גנב טלאים ונעשו אילים אינו משלם אלא טלאים או דמיהם בקרן וכפל שהכפל על שעת הגנבה הוא נמשך אבל אם לא נשתנו אלא בדמים כגון שהוקרו הטלאים ועמדו בשעת טביחה על דמי אילים משלם אף בכפל דמי אילים כשל עכשו כמו שבארנו למעלה ורוב מפרשים פרשוה בדרך אחרת:

כבר ידעת באתנן זונה שהוא מאיסורי מזבח שנאמר לא תביא אתנן זונה וגו' ומ"מ לא נאסר באתנן ומחיר אלא בגופם הא שנוייהם וחלופיהם לא נאסרו ולפיכך אינו חל אלא

על דבר הראוי לגבי מזבח נתן לה חטים ועשאם סלת זיתים ועשאתן שמן ענבים ועשאתן יין הרי הם כשרים ואין צריך לומר שולדות בהמת אתנן מותרין:

דף סו.

הגזלה או הגנבה שלא נשתנו ביד הגנב או הגזלן אלא שהיא כמו שהיתה אפילו נתיאשו הבעלים ממנה הרי היא חוזרת בעינה שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל אם היא כשגזלה מחזירה בעינה וזהו שאמרו יאוש כדי לא קני ואם נשתנית ביד הגנב או הגזלן אפילו לא נתיאשו הבעלים קנאה בשנוי מעשה ומשלם דמיה כשעת הגנבה או הגזלה נמצא שאין היאוש מועיל לענין זה כלל אלא שהוא מועיל לדברים אחרים כמו שיתבאר מעתה הגוזל עצים ועשאם כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזלה:

ויש דברים שהשנוי מפקיע את החיוב לגמרי והוא לענין ראשית הגז שאם לא הספיק ליתנו לכהן עד שצבעו פטור ואפילו דמים אינו משלם אע"פ שכבר חל עליו חיוב ראשית הגז בשעת הצביעה מפני שאין זה גזל גמור הואיל ולא זכה בו הכהן ומה שאמרו גזז ראשון ראשון וצבעו פטור דאלמא דוקא ראשון ראשון הא משחל עליו חיוב דהיינו משגזז חמש צאן בזו פירושו שהצבוע אינו מצטרף עם הנשאר שאינו צבוע וזו שלא נשאר בו כשיעור חיוב:

אע"פ שאין היאוש מועיל לענין גנבה וגזלה על הצד שביארנו יש דברים שהוא קונה ביאוש לגמרי אף בלא החזרת דמים וזו היא אבדה הנמצאת במקום שמן הסתם נתיאשו הבעלים ממנה או ששמעום מתיאשים מעתה מצא אבדה בזוטו של ים ושלוליתו של נהר אע"פ שיש בה סימן זכה המוצא שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצוייה אצל כל אדם יצתה זו שאבודה ממנו ומכל אדם:

מי שגזל חמץ ועבר עליו הפסח הרי זה מחזירו בעינו ואומר לו הרי שלך לפניך אע"פ שאינו שוה לו עכשו כלום ואע"פ שנתיאש בשעה שהגיע האיסור לא קנאו זה להתחייב בדמיו שהרי יאוש אינו קונה ולא עוד אלא שאינו רוצה לקנות:

דף סו:

לענין קרבן פסקו מקצת מחברים שיאוש קונה מדברי סופרים לפיכך גנב או גזל בהמה קדושה והקריבה פסול ואם נתיאשו הבעלים הקרבן כשר שהיאוש קונה אע"פ שאין כאן צירוף שנוי רשות שהרי קדושה היתה ואע"פ שמן התורה יאוש כדי לא קני חכמים שבידם להפקיר ממון אחרים הפקירוה להיות כשלו אחר שהקרבן לא נודע לרבים ר"ל

שלא נודעה לרבים שהיא גזולה כדי שלא יהיו כהנים עצבים על שאכלו חולין בעזרה הא כל שנודעה לרבים פסולה אף מדברי סופרים ויש פוסקים שהיאוש קונה בו מן התורה ומכפרת מן הדין אף בנודעה לרבים אלא שחכמים גזרו בנודעה לרבים שלא לכפר כדי שלא יאמרו מזבח אוכל גזלות ומ"מ גזלה והקדישה הוא קנאה ביאוש בצירוף ההקדש שהוא שנוי רשות ומ"מ אם גזל עולתו של חברו והקריבה סתם נתכפרו בה בעלים הראשונים:

כבר ידעת שהזב מטמא משכב ומושב בכלים הראויים לכך אע"פ שלא נגע בהם ואפילו אלף כלים זה על גב זה נטמא התחתון גזל צמר ועשאו בגד לשכיבה אין ספק שקנאו בשנוי מעשה והרי הוא שלו אבל אם גזל משכבו של חברו ולא נגע אלא ששכב עליו תחת משכב אחר יראה מכאן שאינו נעשה אב הטומאה לטמא אדם וגדולי המחברים כתבו שהוא טהור לגמרי עד שיתיאשו הבעלים בודאי ואם גנב סתמו נתיאש וטמא ואם נודע שלא נתיאש טהור והדברים תמוהין שלא מצינו בתלמוד חלוק בין כלים שלו לשל אחרים אלא בכלים הראויים לישיבה או שאינם ראויים ומתוך כך פרשו גדולי המפרשים בגזל משכב דחבריה כגון עורות של בעל הבית שאין מחוסרים לישיבה אלא יחוד שאין צריכים שום תקון ואמר שאם יחד עור למשכב ומושב אם שלו הוא יחודו יחוד וטמא ואם אינו שלו אין יחודו מועיל והרי הוא טהור:

כל הכלים אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתם ואם היו ראויים לקצת דברים כמות שהם ואין חסרים מלאכה לצורך אותו דבר וחישב עליהם להעמידם כמות שהם לצורך אותה מלאכה ירדו לידי קבלת טומאה באותה מחשבה מעתה עור שסתמו עומד לקצוע אם למנעלים אם לרצועות ומ"מ ראוי הוא לעשות ממנו שלחן ואין צריך לעשות מלאכה אחרת שהיה דרכם להיות להם עור שלם מיוחד לשטחו על הקרקע וליתן עליו מפה ולאכול אם חישב עליו ליחדו לכך הרי זה מוכן לקבל טומאה מצד מחשבה זו במה דברים אמורים בעורות של בעל הבית שמכיון שיחדו יחדו אבל של עבדן אין מחשבה מורידתן לידי טומאה שסתמו למכירה ונמלך תמיד עליהם ומ"מ אם קצען מעט סביב סביב ליפות לצורך שלחן הרי מעטה זה מורידן לידי טומאה אף בעבדן:

גנב שגנב עור שלם וחישב עליו לשלחן הרי הוא כבעל הבית ומחשבתו מועלת להורידו לידי טומאה שסתמן נתיאשו הבעלים ולענין טומאה יאוש מועיל אבל הגזלן אין מחשבתו מועלת אא"כ נודע בודאי שנתיאשו הבעלים וגדולי המחברים פרשו כל ענינים אלו לענין טומאת מדרס:

למדת ממה שכתבנו שכל שאין בו חסרון מלאכה מחשבה מטמאתו וכל שיש בו חסרון מלאכה אין מחשבה מטמאתו אלא העור לשלחן שאע"פ שצריך קצוע מעט ליפותו אין זה קרוי חסרון מלאכה הואיל והרבה עושים אותה בלא קצוע:

למדת שהיאוש קונה לענין טומאה ולא עוד אלא שיש כאן שנוי השם שמתחלה נקראת עור ועכשו נקרא עוצבא או אברזין ושניהם שמות ארמיים לשלחן ואע"פ שמריש שבנאו בבירה נשתנה שמו ממריש לסכך ואעפ"כ לא אמרו על מריש שבנאו בבירה שלא יהא חוזר בעינו אלא מפני תקנת השבים אין זה דומה לזה שהרי מריש שמו עליו אף בבנין כמה שאמרו בסדר בנין הבית צלעות הבית סביב אלו המלטושין ר"ל הנסרים שמניחין סביב ראשי הקורות התחובים בקירות הבית והעבים אלו המרישות הנה שקראם מריש אף לאחר הבנין ולא עוד אלא שאף המריש שנוי החוזר לברייתו הוא שאם יסתור הבית אף הוא נקרא מריש אבל שלחן של עור מכיון שנגמר לכך לעולם הוא נקרא שלחן או עוצבא או אברזין:

וקצת מפרשים כתבו שמכאן למדנו ששנוי השם קונה בלא יאוש מדקאמר שנוי השם כשנוי מעשה ומדמין אותה לטלה ונעשה איל ומ"מ אינו דומה שטלה ונעשה איל שנוי גדול הוא והרי הוא כשנוי מעשה כמו שיתבאר למטה אבל זה יחודו לשלחן הוא שמשנה את השם בלא שום שנוי אחר ומה שאמר כשנוי מעשה פירושו עם היאוש ומ"מ שנוי מעשה הוא שקונה בלא יאוש אבל שנוי השם דוקא ביאוש והוא הדין לשנוי רשות וכמו שאמרו למטה שנוי רשות בלא יאוש מי איכא למאן דאמר דקני:

דף סז.

צנור שיש בו חקקים לבית קבול שכך היו עושין אותם להיות העפר הנישל מן הגגות בעת הגשמים מתעכב לשם וכשהגשם חולף ומתחיל הגג להתיבש עולים לשם ולוקחין אותו עפר וחוזרין וטחים אותו בסדקים ובמקומות החסרים כך פרשוה גדולי המפרשים ובתוספות של מקואות פרשו שהמנהג היה כך כדי שיקלטו שם רגבי העפר הנישל ולא יעכבו המים הנוטפים מפי הצנור לכלי שמניחין תחתיה ונמצא מ"מ לאיזה פירוש שתרצה יש בצנורות אלו בית קבול וכשנחקק קודם שיקבע לארץ הרי לא פקעה תורת כלי ממנה וכשהמשיך דרכו מים למקוה פסלה אבל אם קבעו ולבסוף חקקו בטל הוא אגב קרקע קודם שירד עליו תורת כלי ושוב אין תורת כלי יורדת עליה:

הגנב והגזלן והאנס שגנבו וגזלו ואנסו תרומתם תרומה ומעשרותם מעשר והקדשם הקדש לענין מעילה ודוקא לאחר יאוש שנמצא בו יאוש ושנוי השם דמעיקרא טיבלא

והשתא תרומה ואע"ג דליכא שנוי רשות דהא תרומה ממון כהן הוא הא הקדש עדיפא מינה דאיכא יאוש ושנוי רשות דמעיקרא ממון הדיוט והשתא ממון גבוה וכן מעשר ר"ל מעשר שני לדעת ר' מאיר דאמר דמשלחן גבוה קא זכו ומ"מ במעשר ראשון או אף בשני לרבנן ליכא אלא שנוי השם ולפיכך הביא כאן שנוי השם שקנאו בו עם היאוש והוא שנודע בודאי שנתיאש זה הא אם לא נודע בודאי סתם גזלה אינו יאוש כמו שכתבנו למעלה והוא שכתבו גדולי המחברים שאם היו הבעלים רודפים אין תרומתם תרומה:

ולגוף השמועה יש שואלים היאך נקרא שנוי והלא שנוי החוזר לברייתו הוא דאי בעי מיתשיל ואי משום דכיון דלאו מצוה לאיתשולי לא שכיח והא כמה מילי דלא שכיחי וקרינן להו חוזר לברייתו ואפשר שכל שאי אפשר בלא אחרים כגון זה שצריך שלשה לא מיקרי חוזר לברייתו:

כבר ידעת שעל כל ממון המתחייב הן מצד גנבה הן מצד עושק או גזלה או הלואה או פקדון שכפר ונשבע והודה משלם קרן וחומש ומביא אשם מ"מ דוקא מחמת עצמו אבל אם גנב אביו או גזל והבן יודע וכפר ונשבע והודה אינו מוסיף חומש התורה אמרה אשר גזל על גזלה שלו הוא מוסיף חומש ולא על גזל אביו ומ"מ בגזילה קיימת אינו כן כמו שיתבאר:

דף סז:

תשלומי ארבעה וחמשה שהזכרנו כלם צריך שיהא בכל אחד מהם כאותה של גנבה שנאמר תחת השור תחת השה שיהו כתחתיו שאם לא כן הרי יכול לשלם חמשה נגודים שאותו של גנבה שוה יותר מכלם ונגודים פירושו לקויים:

המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין החלק השני ואמר על זה אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל לא הטובח ולא המוכר אחר הגנב משלם תשלומי ארבעה וחמשה אמר המאירי אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל ר"ל שגנב ראשון גנבה מבעל הבית וגנב שני גנבה מגנב ראשון אין גנב שני משלם לא תשלומי כפל ולא תשלומי ארבעה וחמשה אם טבח ומכר לא לבעלים ולא לגנב ראשון לא לבעלים שהרי וגונב מבית האיש אמרה תורה ולא מבית הגנב ואע"פ שהיא של בעלים הואיל ואינה ברשותו אינו משלם לו ולגנב ראשון אינו משלם שהרי אינו שלו שגנב ראשון לא קנאו שאם לא נתיאשו הבעלים הרי אין כאן יאוש ואפילו נתיאשו הבעלים יאוש כדי לא קני עד שיצטרף עמו שנוי רשות שאין שנוי שמרשות הבעלים לבית הגנב נקרא שנוי רשות אפילו מאה גנבים זה אחר זה אא"כ שנוי רשות של היתר כגון שמכרו הגנב ללוקח

שקנאו לוקח ביאוש הבעלים ושנוי רשות שמרשות הגנב לידו ומ"מ אם גנב הראשון וטבח קנאו בשנוי מעשה ששנוי מעשה קונה אף בלא יאוש בעלים והרי נעשה גנב זה כבעלים והגונב אותה ממנו אחר טביחה משלם לו תשלומי כפל כגונב מבעל הבית שזה מבית האיש הוא:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף סח.

מכירה זו שאדם חייב עליה תשלומי ארבעה וחמשה דוקא במכירה מוחלטת הא אם מכרה לזמן כגון שהקנה אותם לשלשים יום אין מכירה זו מחייבתו בתשלומין מה טביחה שאינה חוזרת אף מכירה דוקא כשנעשית בדרך שלא תחזור ר"ל שימכרנה לחלוטין:

מאחר שביארנו שיאוש בלא שנוי רשות אינו קונה וכן שנוי רשות בלא יאוש אינו קונה עד שיצטרפו שניהם אבל שנוי מעשה אף בלא יאוש גנב ובא אחר וגנב מגנב ראשון הרי גנב ראשון משלם תשלומי כפל ושני אינו משלם אלא הקרן אפילו נתיאשו הבעלים כמו שבארנו במשנה:

גנב ומכר ובא גנב וגנבו מיד הלוקח גנב ראשון משלם תשלומי ארבעה וחמשה לבעלים וגנב שני אם נתיאשו הבעלים משלם תשלומי כפל ללוקח ותשלומי ארבעה וחמשה בטביחה ומכירה ואם לא נתיאשו אינו משלם אלא הקרן:

גנב וטבח ובא אחר וגנב הבשר מן הגנב הרי גנב ראשון משלם תשלומי ארבעה וחמשה והשני משלם לגנב ראשון תשלומי כפל אפילו לא נתיאשו הבעלים:

גנב ומכר ובא גנב שני וגנבו מיד הלוקח שבארנו עליו שאם נתיאשו הבעלים משלם לא סוף דבר שכבר נתיאשו בשעת מכירה אלא אפילו לא נתיאשו בשעת מכירה הואיל ונתיאשו אחר שהיתה הבהמה ביד הלוקח קנה הלוקח והגונב ממנו משלם לו כפל יאוש ושנוי רשות אין הפרש בין שיהא שנוי רשות קודם בין שיהא יאוש קודם:

נשתנית הבהמה ביד גנב ראשון קודם טביחה ומכירה כגון טלה ונעשה איל הרי זה בדמיון שנוי מעשה ואף בלא יאוש קנאה ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה על טביחתו ומכירתו שלו הוא טובח שלו הוא מוכר:

מאחר שבארנו במכירה לפני יאוש שלא נקנית ללוקח הרי היא חוזרת בעינה ואין הלוקח יכול לסלק את הבעלים בדמים נמצא שהטביחה שהיא שנוי מעשה מקנה את הגזלה לבעליה עד שאינו זקוק להחזירה בעין ובמכירה אינו כן אא"כ ביאוש ומ"מ אע"פ

שלא הועילה להקנותה ללוקח והרי היא חוזרת מ"מ הועילה לחייב את מוכרה בתשלומי ארבעה וחמשה ואין אומרין מה טביחה דאהנו מעשיו אף מכירה דאהנו מעשיו אלא כל שגנב ומכר בין שמכר לפני יאוש בין שמכר לאחר יאוש חייב בתשלומי ארבעה וחמשה וזה שאמרו מפני מה אמרה תורה טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה מפני שנשתרש בחטא לאו דוקא נשתרש ר"ל שהועילו מעשיו שהרי במכירה מיהא כל שלפני יאוש לא הועילו מעשיו אלא כך פירושו שנשתרש בחטא ר"ל ששנה באולתו כאדם המושרש בה ואינו יכול לזוז ממנה מעתה כל שמכר שור ושה שגנבם בין שנודע לנו שנתיאשו הבעלים בין שנודע לנו שלא נתיאשו הבעלים בין בסתם משלם תשלומי ארבעה וחמשה ואין צריך לומר בטביחה שהוא שנוי מעשה:

דף סח:

הגונב נפש עובר בלאו ואזהרה שלו מלא תגנוב האמור בעשרת הדברות וכן המוכרו ואזהרתו בכלל לא ימכרו ממכרת עבד ואין מלקות בלאוין אלו מפני שנתנין הם לאזהרת מיתת בית דין שהרי כתוב כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל ודבר זה יתבאר במסכת סנהדרין בע"ה:

גנב בהמה ולא נתיאשו הבעלים ממנה והקדישה הגנב אין שם הקדש חל עליה כלל שהרי לא קנאה ואינה שלו ואם טבח ומכר אח"כ משלם תשלומי ארבעה וחמשה נתיאשו הבעלים והקדישה הגנב הקדישו הקדש מפני שההקדש נקרא שנוי רשות ונקנית לו ביאוש ושנוי רשות ואם טבח ומכר אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה ולומר מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים מפני ששם הבעלים עליה שאומרים עולתו של פלוני כמו שיתבאר למטה:

אע"פ שבארנו שהקדש חל עליה אם נודעה לרבים אינה מכפרת כמו שיתבאר במסכת גיטין ויש פוסקים אף בשלא נודעה לרבים מפני שכל שההקדש סייע בקנייה נעשית מצוה הבאה בעברה הא כל שהיה קנוי לו קודם ההקדש לא היה נחשב למצוה הבאה בעברה וכמו שאמרוה בפרק לולב הגזול ל' א' בשמועת הנהו אוונכרי שהקשו כי גזזינהו אינהו נמי לקנינהו בשנוי השם אלמא דכל שקנה קודם ההקדש לא הוי מצוה הבאה בעבירה:

הקדישוה בעלים כשהיא בבית הגנב אין הקדש חל עליה כלל שכל שגנב או גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינה שלו וזה לפי שאינה ברשותו כמו שיתבאר ומעתה טבח הגנב או מכר אחר שהקדישה בעל הבית משלם תשלומי

ארבעה וחמשה שאין אומרים כבר הקדישוה בעלים וחזרה הקרן להם הואיל והוקדש מצדם שהרי אין הקדשם הקדש:

הרבה סוגיות אתה מוצא שיראה לך מהם שהיאוש לבדו קונה ואתה צריך להזהר בהם לפרשם עם צירוף איזה שנוי או שנוי רשות או שנוי השם והריני מביא לך אחת מהם לדוגמא ולמד סתום מן המפורש והוא שבמסכת סוכה אמרו בענין לולב הגזול שפסול קא פסיק ותני לא שנא ביום טוב ראשון ולא שנא יום שני בשלמא ראשון כתיב לכם משלכם אלא יום שני אמאי ומתרץ לה משום מצוה הבאה בעבירה ואמרו שם מנין למצוה הבאה בעבירה וכו' שנאמר והבאתם גזול וכו' אימת אלימא לפני יאוש קרבנכם אמר רחמנא משלכם ואי לאחר יאוש קנייה אלא לאו משום מצוה הבאה בעבירה ואתה צריך לפרש במה שאמר אי לאחר יאוש קנייה שאם בקרבן הוא בצירוף ההקדש שנקרא שנוי רשות כמו שבארנו ואם בלולב הוא מפני שנוי השם דמעיקרא אסא והשתא הושענא ומתוך כך הוצרך לטעם מצוה הבאה בעבירה וכן אמרו למעלה בגנב וגזלן שתרומתם תרומה ומעשרותם מעשר והקדשם הקדש באו עליה מטעם שנוי השם המצטרף עם היאוש דמעיקרא טיבלא וחולי והשתא תרומה ומעשר והקדש וכן כל כיוצא בזה:

וכן יראה מסוגיא זו לדעת עולא שהיאוש אינו קונה וכן בחמשי של גיטין ובפרק הגוזל בתרא נראה לדעתו שקונה ותרצו הרבה מן הרבנים שלדעתו יאוש קונה חוץ מבקרבן ומדין מצוה הבאה בעברה שעיקר הדברים שאף לדעתו בכל מקום אינו קונה וההיא דהגוזל פירושה בצירוף שנוי השם דמעיקרא משכא והשתא אברזין ואע"פ שבקרבן איכא בהדיה שנוי השם דמעיקרא חולי וכו' הואיל והקנייה באה על ידי ההקדש נפסל מדין מצוה הבאה בעברה עד שיהא קנוי לו קודם ההקדש כמו שכתבנו למעלה:

כל שגנב ועמד בדין וחייבוהו בית דין להחזיר הבהמה או לשלם את הכפל אם אמרו צא תן לו וטבח ומכר אח"כ פטור מתשלומי ארבעה וחמשה מאחר שאמרו צא תן לו נעשה גזלן עליה ואין זה גנב הא אם לא אמרו צא תן לו אלא חייב אתה ליתן לו עדין הוא גנב עליה ואם טבח ומכר אחר כן משלם תשלומי ארבעה וחמשה כמו שיתבאר ואע"פ שאמרו בסנהדרין איש פלוני אתה חייב גמר דין הוא אינו כן בחייב אתה ליתן לו או שמא התם הואיל ובדין קרוב ליגמר הוא קורהו גמר דין לענין שאסור עוד לבצוע ואף לדעת רב זביד שאמר בראשון של מציעא י"ז א' דאף חייב אתה ליתן לו הוי גמר דין ואם אמר פרעתי מהימן דוקא בחוב שנותנין לו זמן אבל לנזק שאין נותנין בו זמן היה להם לומר צא תן לו:

דף סט.

זה שאמרו גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אין יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינה ברשותו שלמדת מ"מ שאין אדם מקדיש מה שאינו ברשותו אע"פ שהוא שלו יש מפרשים דוקא בגזל וכיוצא בו שמסרב בו ליתן וכן הדין במלוה שהוא כופרה או שמעכבה מאיזו סבה ואינו רוצה ליתן אבל דבר שאין מסרב ליתן כגון מלוה והוא מודה בה רשאי להקדישה וגדולי הפוסקים פרשוה אף במלוה שאינו כופרה ונראה טעם לדבריהם מפני שלהוצאה נתנה ואין מקום להקדש שיחול וראיה לדבריהם שהרי אמרו למטה ע' א' לא כתבינן אוריכתא אמטלטלי כמו שיתבאר ופרשו בה הטעם משום הא דגזל ולא נתיאשו הבעלים וכו' אלמא כל שאינו ברשותו אינו יכול להקדיש ואע"פ שחזרו בה למטה ואמרו דוקא במטלטלין שהוא כופר הוא שאין כותבין הרשאה אף מזו יש ראיה שהרי בזו לא באו בה מטעם גזל ולא נתיאשו וכו' שזו אף בשאינו כופר הוא אלא מטעם מיחזי כשקרא כמו שיתבאר ודחו ממנה טעם גזל ולא נתיאשו הבעלים מפני שאין זו דומה לזו ואע"פ שאין יכול להקדיש יכול הוא להרשות שהרי במטלטלין שהוא כופר לא אמרו שלא להרשות אלא מטעם מיחזי כשקרא כמו שיתבאר:

ובקרקע אע"פ שאינו מוחזק בו כל שיכול להוציאו בדיינים חל עליו שם הקדש כמו שיתבאר בבבא מציעא:

ובפקדון מיהא כל שהוא מודה בו יראה שהוא רשאי להקדישו שברשותו הוא וכן בכל דבר שלא ניתן להוצאה כגון כלים הואיל ומודה בהם ויש חולקים בזו ממה שאמרו למטה לא כתבינן אוריכתא אמטלטלי ומפרשים אותה אף בכלים שהם בעין ואין דבריהם נראין כלל שהרי בפרק המוכר את הספינה ב"ב פ"ח א' אמרו ההוא דאייתי קרי לפום נהרא שקל כל חד וחד חדא מיניהו קם מריהו אקדשינהו ופירשו בה דאי לא קיצי דמייהו הרי הם קדושות וטעם הדבר מפני שהם בידם כפקדון דלא כפריה:

זה שכתבנו במלוה שאינו יכול להקדישה יש מפרשים בה אפילו מלוה בשטר ומפני שמן התורה אף ליתנה ולמכרה אינו יכול שמכירת שטרות דרבנן היא וכדעת גדולי הפוסקים ואף לדעת אחרוני הרבנים שכתבו שמכירת שטרות דאורייתא מ"מ אינה ברשותו:

ודברים אלו כלם דוקא בהקדש סתם שהוא לבדק הבית אבל הקדש עניים חל על הכל שזהו כנותן או מוכר להדיוט אלא שיראה שצריך שיקדיש הן ושעבודן על הדרך שצריך בנתינה ומכירה ואם הקדיש נכסיו ויש שם שטרות יראה שאינו צריך שאף השעבוד בכלל הנכסים הוא ויש חולקים בזו:

אע"פ שאין הקדש במה שאינו ברשותו לענין כרם רבעי התירו מפני תקנת עוברים ושבים להיותו מתחלל אע"פ שאינו ברשות המחלל והוא שאמרו כרם רבעי צריכים הבעלים לציינו בקוזזית אדמה ר"ל תלי רגבים של אדמה כדי שיכירו העוברים שהוא רבעי ולא יאכלו אלא בפדיון וסימן האדמה מה אדמה יש בה הנאה אחר חרישה כך זה יכירו בה שיש בה הנאה אחר פדיון ואם היתה ערלה היו מציינין אותה בחרסית ר"ל כתיתים של לבנים להורות שאין בה תקון כמו חרסית שאין בו הנאה בשום פנים ויפרשו ממנה ואם היה שם קבר היו ממחין סיד ושופכין לשם להורות שיש לשם עצמות שהם לבנים:

ודברים אלו כלם בשנת השמטה שהיתה יד הכל מורשית ליגע בה הא בשאר שנים הואיל ונגיעתם אסורה אין מתקנין לעוברי עברה אלא אם יגעו מוטב וישתרשו בחטא ויאכלו דבר האסור וכגון זה הלעיטהו לרשע וימות והצנועים הרוצים ולא להיות אדם נכשל בשלהם והיו מתיראים שסימנין אלו לא יהיו נכרים להם היו מניחין בשנת השמטה מעות כנגד הכרם בכרם רבעי והיו אומרים כל מה שנלקט מכרם זה יהא מחולל על מעות אלו ויש מפרשים שאף בשאר שני שבוע היו עושין כן ופי' הדברים הצנועים שמוחלים מן הסתם לכל הנהנים משלהם מיהא בעוברי דרכים אף בשאר שני שבוע היו עושים להם תקנה זו וכן נראה ממה שאמרו בסוף הסוגיא ומה בגנב עבדו רבנן תקנתא וכו':

ומ"מ למדנו מענינם שהיו מחללין אע"פ שלא היה אותו הנלקט ברשותם ומ"מ אי אפשר לומר שיחללו את העתיד להתלקט שאין פודין במחובר כמו שיתבאר בתוספתא בסוף מעשר שני ופסקו גדולי המחברים כן כמו שיתבאר במקומו ולא עוד אלא שזו מן התורה הוא וכל שמן התורה אין ברירה לומר הוברר הדבר שעל זו חל פדיון ומה שאמרו גזל ולא נתיאשו וכו' אע"פ שזו מתנגדת לה מעט אמרו על סמך שאר משניות ודחו שלא לדמות זו של כרם רבעי לשל הקדש כמו שבארנו:

ויש חולקין בזו שלא לפסוק כן מפני שמדמין אותה להקדש ויש להקשות עליהם היאך אפשר לדמות הכנסת הדבר להקדש להוצאתו לחולין והלא אדם פודה אף הקדש של חברו ואין צריך שיהא שלו ובהקדש אין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ומ"מ קצת מפרשים טרחו בזה ופרשו שכל אחת תשובתה בצדה שאם אמרו במסכת בכורות פודה אדם פטר חמור של חברו הואיל ופטר חמור אסור בהנאה כמי שאין לו בעלים הוא ומתקן טבל חברו אינו חלול אלא פורע חוב חברו משלו ומה שאמרו במסכת סוכה שאין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ ואם מסר אומר מעות הללו יהו מחוללין על מעות שיש לי בתוך הבית ואע"פ שאינם ברשותו הם משיבים מתוך הדוחק דוקא

בפני עם הארץ ומדעתו והרי הוא כאלו הוא שלוחו וברשותו הוא ומ"מ עיקר הדברים שלא לדמותה להקדש הואיל והוצאה לחולין היא ולא הכנסה להקדש וכמו שכתבנו:
זה שכתבנו שאין פודין במחובר פרשו הטעם בתוספות מפני שאין במחובר בקיאות שומא ולדבריהם בזמן הזה שאין בו צורך שומא שהרי שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל מחללין אותו במחובר וכן המנהג:
כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ משמועת ערב השנויה בבבא בתרא בפרק גט פשוט ושמועת מעשה של אצטלית שהיה בצידן כמו שהתבאר במסכת גיטין פרק קורדיקוס ושמועת ראיה אחרונה האמורה בסנהדרין פרק שלישי ודבר זה אע"פ שרוב מקומות כן קצת מפרשים חולקין בכלל זה שאינו מדוקדק מכל וכל וכבר רמזנו על זה במסכתא זו:
אף לענין הפקר התקינו שיהא רשאי להפקיר מה שאינו ברשותו כדי לשמור את העניים מן העבירה כיצד הרי שנתיירא שמא לקטו עניים בשדהו מתורת לקט או שאר מתנות עניים יותר מן השיעור הראוי להם לעתותי ערב עומד ואומר כל מה שלקטו עניים היום יהא הפקר ויש חולקין בזו על הדרך שפירשנו בכרם רבעי ומ"מ אי אפשר להפקיר את העתיד להתלקט שכל שהוא של תורה אין בו ברירה כמו שבארנו במקומו:

דף סט:

בזמן שלא נעשו הכותיים כגוים גמורים היו מ"מ חשודים והיו דנים תבואתם כטבל גמור ומי שלקח מהם באותם הימים חבית של יין והיה ערב שבת שלא היה לו פנאי להפריש והיה רוצה לשתות על סמך זה שיאמר שיעור הראוי להפריש לתרומה יהא תרומה בשולי החבית וכן למעשר וישתה כל אותה שבת אסור שכל שהוא מן התורה אין בו ברירה ואע"פ שבזמן הזה כבר עשאום כגוים גמורים אתה למד ממנה למי שיש לו חבית של יין של טבל גמור שאינו שותה ממנו על סמך ברירה וצריך להפריש קודם שישתה על כל פנים:
מ"מ מה שאמרנו בכאן שני לוגין על חבית של מאה לוגין הוא אומר כן ועל דרך זה על כל חבית כשיעורה ומה שאמר עשרה מעשר ראשון תשעה מעשר שני אינו חשבון מדוקדק ועל דרך האמת כשיהיו שני לוגין תרומה ישארו תשעים ושמנה לוגין של טבל ויהיה שיעור המעשר עשרה לוגין פחות חומש והמעשר שני שמנה לוגין ושמנה עשיריות ועשירית חומש ומה שאמרו מיחל ושותה מיד פרשו בו גדולי המחברים מתחיל ושותה מיד ויש גורסין מוהל מלשון מהול במים וחכמי הצרפתים מפרשים מלשון חלול ר"ל

שמוציא מעשר שני לחולין על מעות שיש לו בביתו שזה אפשר באמירה בעלמא ויש לו פנאי לתקן קודם שיכנס שבת הא משנכנס שבת אסור:

האחים שחלקו לקוחות הן ואין אומרין שהוברר הדבר אחר חלוקותם שזו היא ירושתו של כל אחד ואחד וירושה אינה חוזרת ביובל אלא חלק זה גם כן היה ראוי לאחיו והחליפו זה לזה ונמצאת ירושתם כמקח אצל כל אחד ואחד אא"כ הוא חד בר חד שלא ירד לתורת חלוקה מעולם ומחזירין זה לזה ביובל וחוזרין וחולקים וגדולי המחברים כתבו בזה שלא תבטל חלוקתם בזה מכמות שהיתה וכן היא שנויה בבכורות כמו שכתבנו בפרק רביעי של גיטין ודבר זה יתבאר במסכת בבא בתרא וכבר כתבנוה במסכת יום טוב:

מעשר שני ממון גבוה הוא ואין מקדשין בו את האשה כמו שיתבאר במקומו ומ"מ לענין פדיון הכתוב עשאו שלו והוא שידוע שכל הפודה מעשר שלו מוסיף חומש ואע"פ שאינו מוסיף חומש בשל אחרים שנאמר איש ממעשרו והיה לנו לומר הואיל וממון גבוה הוא אין זה שלו מ"מ לענין פדיון הכתוב עשאו שלו:

דף ע.

אע"פ שאמרו אין אדם מקדיש מה שאינו ברשותו במטלטלין מ"מ רשאי הוא להרשות את חברו עליו ר"ל שאם היה לראובן מלוה אצל שמעון אפילו מלוה על פה ושמעון מודה בה אלא שאינו בעיר או שראובן זה רדוף לילך למקום אחר יכול הוא להרשות את לוי לגבות הלואתו מיד שמעון ואין צריך לומר אם הם מטלטלין בעין שאף בהקדש יש לומר בה שיחול כמו שבארנו למעלה אלא אף במלוה ואע"פ שלהוצאה ניתנה וכן כתבוה גדולי המפרשים והביאו ראיה מבכורות בענין שתי נשים שלא בכרו וילדו שני זכרים שנותן עשר סלעים לכהן והעמידוה בבא בהרשאה והרי זה כמלוה שאינה בעין ואף גדולי הפוסקים כתבוה כן בתשובת שאלה וכן יראה בפרק הנושא כתובות צ"ה א' שאמרו מאי תקנתיה לכתוב הרשאה אהדדי במה דברים אמורים בששמעון מודה באותה מלוה וכדאיתא בהדיא בפרק שבועת העדות הא אם כפר בה ונודע זה לעדים אין רשאין לחתום בה וכן אפי' לא נודע להם הואיל ולא נתבררה הלואתו להם או הודאתו של זה שזה נראה כחותמין בשקרות והיאך הם כותבים שפלוני חייב לפלוני והם אין יודעין בכך ויש פוסקים שאין כותבין הרשאה במלוה על פה אע"ג דלא כפריה הואיל ואי אפשר להקנות דעיקר הדברים שבכל מלוה בשטר כותבין אפילו כפר מפני שהיא כפירת שעבוד קרקעות אבל מלוה על פה וכפר בה אין כותבין:

ואחרוני הרבנים כתבו שעכשו נהגו לכתוב הרשאה וסמכו לומר אף במלוה שהוא כופר כותבין לו הרשאה שמ"מ רשאי הוא להרשותו ואם יועיל יועיל ואם מפני שהוא נראה כשקרות כבר פסקנו בכתובות למחזי כשקרא לא חיישינן אלא שיש לפרש בכאן שראוי לחוש הואיל ושקרות זה מזיק לזה שמחזיקין אותו כגזלן וכן כתבנו במסכת שבת שכל שאפשר לידע אמת לא חיישינן אבל מה שלא יבא לעולם להיות הדבר אמתי חיישינן כי ההיא דגט פשוט אי ידעיתו יומא דקניתו ביה וכו' והא דהכא דכותה ועוד שבכל התלמוד אנו מקשין משמועה זו הא אמרי נהרדעי וכו' אלמא הלכתא היא:

וגדולי קדמונינו פרשו בה שמן הדין לא היה להם לכתוב אף במלוה שהלוה מודה בה הואיל ואינה בעין אחר שאינה בדין מתנה כמו שיתבאר בבתרא פרק נוחלין בענין הלואתו ואותה של בכורות כפקדון היא הואיל ואין לו לכהן להוציאם תוך שלשים יום ויש שפרשה במעמד שלשתם וכן מעשה רב פפא שהקנה לשמואל פירושו בפקדון אלא שמתקנת אחרונים כותבין ודנין אף במה שאינו מודה שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חברו והולך לו לעיר אחרת וכן כתבו גדולי המחברים ועל דרך זה אמרו בכתובות שבעל חוב נפרע שלא בפניו ואין חוששין לשובר כדי שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חברו והולך לו למדינת הים:

וחכמי הראשונים שבקטלונייא פסקו שכל הרשאה אינה אלא שליחות וכמו שאמרו בכאן שליחא שוויה מן הדין כותבין הרשאה בכל מה שירצה ואף במה שכפר לו חברו מ"מ הוא עושהו שליח ואם יזכה יזכה:

כל שאנו אומרין שאין כותבין הרשאה על מטלטלין שהוא כופר בהן כתבו גדולי הפוסקים בתשובותיהם שלא סוף דבר בשכפר קודם כתיבת ההרשאה אלא אפילו לא כפר אלא לאחר כתיבת ההרשאה מ"מ פסילא ולא עוד אלא שאפילו הודה במקצת וכפר במקצת אין משביעין אותו על מה שכפר וכן אין כופין אותו ליתן מה שהודה שאף הוא יכול לומר אחר שכפרתי נתבטלה ההרשאה ולאו בעל דברים דידי את ויש שואלים ואם כן היאך מתחייבים בה עדים בשבועת העדות על ידי תביעת מי שבא בהרשאה כמו שהתבאר בפרק שבועת העדות אם בשחייב מודה אין צורך לעדות ואם בשכופר הרי נתבטלה ההרשאה משעת הכפירה תדע שחכמי הדורות פרשוה בשהשביעם קודם שיתבע לבעל דינו וכפרו ואחר כך הודה הנתבע ויש מפרשים שלא אמרו לא כתבינן אוריכתא אמטלטלי דכפריה אלא בשאין בה עדים הא יש בה עדים כתבינן:

גדולי המחברים כתבו שאם נתחייב לו חברו שבועה אין יכול להרשות חברו עליו להשביעו שאין שם דבר שיקנה לו ואין אדם מרשה על תביעת דברים אלא על תביעת ממון:

כל שפסקנו לדעת ראשון שאין כותבין בו הרשאה אם כתבוה אינה מועלת ואין מזקיקין את זה להשיב בה כלל ויש אומרין שאם נתן על פי הרשאה זו לא נסתלק מאחריותו ולדעת זה כל שאפשר לו לומר לאו בעל דברים דידי את כגון מטלטלי דכפריה וכגון אוריכתא שלא כתב בה דון וזכי וכו' אם נתנם חייב באחריותו וגדולי הפוסקים נראה דעתם בזה שכל שאין לעדים לכתבו כגון מטלטלי דכפריה אם נתנם חייב באחריותו אבל מה שיש רשות לעדים לכתוב כגון הרשאה שאין בה דון וזכי וכגון שילוח מעות בדיוקני אע"פ שאין יכול לכופו אם נתן פטור:

וכל שפסקנו בה שכותבין מזקיקין את זה לבא לדין ויכול המורשה להשביעו אם הוא מודה מקצת הטענה או שאר שבועות ומ"מ אם יש שם צדדים להשביע את התובע ואין המורשה יכול להשבע בית דין שבאותו מקום ישלחו לבית דין שבמקום התובע הראשון שישביעו או יחרימו סתם על אותם הדברים:

דברים אלו כלם בדברים שבעל פה שאין להם קניה אלא במעמד שלשתם שאין מטבע נקנה בחליפין הא אם היה שטר מרשה בכל צד שירצה ואין שם פקפוק ואין צריכים לטעם כפירת שעבוד קרקעות האמורה למעלה ואם רצה ליתן אגב קרקע נותן:

כל שכתבנו בו שכותבין הרשאה צריך שיכתוב בה זיל דון וזכי והנפק לנפשך כלומר שיתבע אותו ענין כאלו הוא שלו ושיזכה בו לעצמו וכל שלא כתב לו כן הרי זה יכול לטעון לאו בעל דברים דידי את ומ"מ אם כתב בה שאם יזכה בה מן הדין יהא החצי או השליש או רביע שלו אינו יכול לטעון כן מתוך שהוא יורד לדון על אותו חלק יורד על הכל וכן צריך לכתוב בה כל דמתענית מן דינא עלי כלומר כל שתזכה בדין או תחוב עלי לקבל ולא אוכל לומר לתקוני שדרתיך ולא לעוותי שאם לא כן אף הלה אומר היאך אדון עמך שאם תזכה יועיל ואם תתחייב לא יועיל ויש מפרשים בדבר זה שכל מה שיוציא בו עליו לשלם:

לא כתב לו כן ומחל המורשה לנתבע או בכלו או במקצתו או בשבועה או נתפשר עמו הרי המרשה בא ומבטל שהרי אומר לתקוני שדרתיך וכו' ואם כתב לו כן אפילו מחל לו הכל מחול וכן כתבו גדולי המחברים:

זכה המורשה בדין ונפרע מן הנתבע ורצה להחזיק מצד אותה הרשאה שכתבו לו שיזכה לעצמו הרי המרשה מוציא בדיינין מידו שמאחר שכתב לו כל דמתענית מן דינא וכו'

הורה שאינו אלא שליחות בעלמא ולא עשאו בעלים עליה שיזכה בכל ואף לא שותף כדי שיזכה בחצי אלא שליח גמור ואינו זוכה בכלום ומ"מ אם לא כתב לו כל דמתענית מן דינא וכו' וכתב לו זכה לנפשך הרשות ביד המורשה לעכב לעצמו אלא שאם לא כתב לו בפירוש זכה לעצמך אלא דברים שהם מראים כך כגון שיהא ידו כידו וכל כיוצא בזה אינו יכול לעכב והכל לפי הנוסח ואף זה שכתבנו שיכול לעכב דוקא כגון שהרשה דרך הקנאה כגון שנתנם אגב קרקע:

יש מפרשים במה שאמרו למחצה וכו' שנתן לו במתנה גמורה מחצה או שליש או רביע ומכיון שיורד לחלקו יורד לכלן בלא הרשאה ונמצא ששותף בחוב אחד תובע את כלו ומ"מ לא יראה לי כן שהרי אמר אי כתיב בה כלומר באותה הרשאה אלמא אע"פ שנתן לו חלק שבה צריך הוא להרשאה לתביעת השאר:

מה שכתבנו שרשאי ליתן ראוי לשאול והלא אין מתנה במה שאין יכול להקדיש יראה לי שאין אומרים כל מתנה שאם הקדישה אינה מקודשת אינה מתנה אלא בשלא יוכל להקדישה אף אם תהא בידו הא כל שיכול להקדישה אם הוא בידו נותן הוא זכות שיש לו בה אף בשאינו ברשותו שלא נאמר בהקדש כן אלא מטעם ביתו מה ביתו ברשותו וכו':

הסכימו רוב הגאונים שמאחר שפסקנו שהמורשה אינו אלא שליח אם רצה המרשה לבטל הרשאתו ולהרשות אדם אחר עליה רשאי להרשות ואין המורשה מעכב על ידו ומ"מ אין הנתבע יכול לטעון שמא בטל המורשה שליחותך שהרי זה אומר לו הריני מתפיס לך הרשאתי ואם המפקיד הרשה אחר הפסיד בעצמו שהרי מ"מ על פי הרשאתו אתה נותן וכן כתבו גדולי המחברים אבל המורשה עצמו אינו יכול להרשות אדם עליה שהרי זה אומר לו אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר אלא אם כן כתב לו בהרשאתו כן וכן כתבו גדולי הפוסקים בפרק הגוזל:

כתבו גדולי המחברים שאם הנתבע טוען למורשה לא היו דברים מעולם אלא יבא המרשה ויטול מוציאין הממון מיד הנתבע ויהא מונח בבית דין עד שיבא המרשה ויטול וכן כל הדברים שתולה הנתבע במרשה ידון עם המורשה ויהא הממון מונח עד שיבא המרשה:

נוסח ההרשאה על פי נוסח הגאונים הראשונים כך הוא יודעים אנו עדים חתומי מטה עדות ברורה שאמר לנו פלוני בר' פלוני היו עלי עדים וקנו ממני בקנין גמור וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו לו לפלוני בר' פלוני להיות לו לראיה ולזכות מחמת שרציתי כרצון נפשי שלא באונס כלל אלא בלב שלם ובנפש חפצה ובדעת שלמה ונתתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי במתנה גמורה ומתנת פרהסיא ומתנת בריא דלא למהדר

ואגבן הרשיתי ומניתי והשלטתי פלוני הנזכר על כל אותם המאתים דינרין שיש לי אצל פלוני מחמת טענה זו אם חוב אם פקדון או במה שהוא שילך פלוני זה בכח הרשאה זו לילך ולתבוע לפלוני כל אותם הדינרין ותהא ידו כידי וכחו ככחי וזכותו כזכותי לדון עמו ולחוב ולזכות בין בדיני ישראל בין בדיני אומות העולם וידון ויזכה ויוציא לעצמו מתחת ידו כל אותם הדינרין הנזכרים לעצמו ולא יהא כח ביד הנפקד לומר לאו בעל דברים דידי את וכל מה שיגזרו עליו מן הדין הן חובה הן זכות הן קביעות זמן הן דין הן פשרה הכל יהא שריר ומקויים ויהא כח בידו לתבוע ולפטור להשביע ולהחרים וכל מה שירצה וכל מה שיתענה מן הדין קבלתי עלי מעכשו בין לזכות בין לחובה וכל זמן שיגיעו אותן המעות ביד פלוני המורשה הרי הוא כאלו התקבלתי וכאלו נמסרו המעות מידו לידי ואחריות וחומר שטר הרשאה זו קבלתי עלי כחומר כל שטרי הרשאות שרירות וקיימות גלויות ומפורסמות העשויות כתקון חכמים דלא כאסמכתא ודלא כטפסי דשטרי וקנינא מפלוני לפלוני על כל מאי דכתיב ומפרש לעילא במנא דכשר למקניא ביה ומה שהיה בפנינו ביום פלוני לירח פלוני שנה פלונית כתבנו וחתמנו ונתננו ביד פלוני להיות בידו לראיה ולזכות:

מגדולי הראשונים כתבו שמאחר שפסקנו שהמורשה אינו אלא שליח אין צריך לכתוב זיל דון וזכי והנפק לנפשך ואין זה אומר לא בעל דברים דידי את ששלוחו של אדם כמותו:

כל מה שכתבו בענין הרשאה הוא שהתובע מרשה את חברו לדון בשבילו אבל נתבע יש אומרים שאינו יכול לדון במורשה או באנטלי ויש חולקים בזו וכבר הרחבנו בה בשני של כתובות ובשני של סנהדרין:

גדולי המפרשים כתבו בנימוקיהם שאף המוכר שטר חוב לחברו אע"פ שהוא קונה את החוב אינו יכול לתבעו מן הלוה מפני שהוא אומר לו לא בעל דברים דידי את שהרי לא נשתעבדתי לך עד שיכתוב לו בשטר המכר לך ודון עמו ותוציא לעצמך ומ"מ דוקא בזמן שיש נכסים למוכר שאחריותו עליהם הא לאו הכי גובה מכח שמועת מנין לנושה בחברו וכו' וכן אם כתב הלוה למוכר לך ולכל הבאים מכחך גובה:

המשנה השלישית והכונה בה לבאר ענין החלק השני גם כן איזו סבה אינה פוטרת אע"פ שהיא כדאי לחוש ולומר שתפטור ואמר על זה גנב על פי שנים וטבח ומכר על פיהם ר"ל שאותם עדים בעצמם שהעידו על הגנבה הם העידו על הטביחה משלם על פיהם ואין צריך לומר זו שנגמר העדות על פיהם שהרי ראו כל המעשה אלא אפילו לא העידו הראשונים על הטביחה אלא שנים אחרים שלא העידו על הגנבה אלא ששמעו

מן הראשונים שגנבה ואחר כך ראו הם הטביחה והעידו עליה משלם על פיהם ואע"פ שהתורה אמרה יקום דבר ולא חצי דבר וזה חצי דבר הוא שאין עדות הטביחה כלום בלא עדות הגנבה מ"מ הואיל ועדי הגנבה אין צריכין לעדי טביחה אף הטביחה אינה נקראת חצי דבר:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף ע:

מה שביארנו במשנה שאע"פ שעדות טביחה צריך לעדות גנבה הואיל ועדות גנבה אין לו צורך לעדות טביחה אף עדות טביחה נקראת דבר שלם הוא מפני שהדבר דומה לשנים אומרים שקדש ראובן את פלניתא באחד בניסן ובאו שנים אחרים ואמרו שבא עליה שמעון באחד באייר שאע"פ שאין עדות הביאה כלום בלא עדות הקדושין הואיל ועדות הקדושין אינו צריך לעדות הביאה לעשותה ארוסה אף עדות הביאה נקרא דבר שלם וסוקלין על פיהם וכן הדין בשנים אומרים קדש ושנים אומרים בעל הוא עצמו לשם נשואין שמורידין אותו לירושתה על פיהם:

א"כ במה אמרו דבר ולא חצי דבר אם בארוסה שזנתה והדבר מסופק לבית דין אם היא גדולה אם לאו או בכל אשה לידע אם הגיעה לפרקה לקדושין ולחליצה ולמאונין אם לאו ובא אחד ואמר שראה שערה אחת בגבה והוא מקום הגבוה שבמקום שער ובא אחר והעיד שראה באותה שעה שערה אחת בכרסה והוא המקום השפל שבה אין זה חצי דבר לבד אלא אף חצי עדות אלא שבאו שנים והעידו שראו אחת בגבה ובאו שנים אחרים והעידו שראו באותה שעה אחרת בכרסה שהרי אין זה אלא חצי דבר לכל כת וכת שלפי עדות כל אחד מהם קטנה היא עדיין:

כבר ידעת שכל האומר לחברו מאי בעית בהאי ארעא והוא משיב שלקחתיה ממך ואין בידו שטר אם דר בו שני חזקה נאמן הרי שאין לו עדים על כל השלש שנים אלא שיש לו שנים על הראשונה ושנים אחרים על השניה ושנים אחרים על השלישית הרי זו חזקה ואין פוסלין אותם משום חצי דבר:

שאלו חכמי הראשונים מה בין זה לשנים אומרין אחת בגבה ושנים אומרים אחת בכרסה ותרצו גדולי הפוסקים שלענין חזקה כל עדות מהם עושה בעצמו עדות המועיל לאיזה דבר והוא להחזיר פירות על פיהם עד שלא תבא השלישית אבל שתי שערות אין עדות שערה אחת מספיק לשום דבר ודברים אלו אין נראין כלל אדרבא דבר זה שהוא עדות לה בפני עצמו הוא בא לסתור מה שעדות שלימה מכונת לו שהעדות שהוא מכוין לה

באה להעמיד הקרקע בידו וזה בא להוציאו ואף חכמי הראשונים מקשים עליה ממה שאמרו בסוגיא זו מתניתין דלא כר' עקיבא ולדבריהם אף לדעת חכמים אינה שהרי עדי טביחה מיהא בלא עדי גנבה אין עושין כלום שהרי יכול לומר שלי טבחתי ואע"פ שחכמי הדורות מתרצים בזו שיש צד לעדות טביחה בלא עדות גנבה והוא שראו שורו של תובע ביד הנתבע שטבחו וכשתבעו בבית דין כפר בענין ולא טען לקוח הוא בידי ובאו עדים ואמרו שראוהו בידו וטבחו שמשלם על פיהם מ"מ דברים רחוקים הם אלא שעיקר הדברים כמו שכתבו חכמי הצרפתים והוא שעדות חזקה עדות התלויה בזמנים חלוקים היא וכל שעדותם תלויה בזמנים כל שעדותו מספיק לזמן אחד הועיל הא שתי שערות שהיה זה יכול לראות מה שראה חברו ולא ראה אין מצטרפין שאין זה אלא חצי דבר:

מה שבארנו בכאן בשנים אומרים אחת בגבה ואחת בכרסה שלמדת מדברינו מ"מ שאם העידו שנים על אחת שבגבה והם בעצמם העידו על אחת שבכריסה שהוא מועיל יש אומרים שאין זה הלכה אלא שתיהן צריכות להיות במקום אחד או על גבה או על כריסה אלא שמ"מ אתה מוצאה גם כן לענין חצי דבר אם אמרו שנים ראינו אחת בגבה מצד שמאל ושנים אחרים אמרו ראינו אחרת בגבה מצד ימין שאין נעשית גדולה על פיהם ואין דנין אותה כאלו העיד אחד שראה שתים בימין והעיד האחר שראה שתים בשמאל וכן נראה דעת גדולי המחברים:

אבל לגדולי רבותיהם ראיתי שכתבו בפרק חזקת הבתים על עדות זו ר"ל של שמאל וימין שהיא מצטרפת אבל לא גבה וכרסה ומתוך כך תרצו בקושיא זו לענין שעדות החזקה ראויה היא להצטרף אע"פ שהעדים חלוקים הדבר מצטרף עד שאם העידו השנים על כלם היתה עדותם עדות אבל גבה וכרסה אף הדבר אינו מצטרף שאפילו העידו שנים על שניהם הואיל ואחד בגבה ואחד בכרסה העידו אין זה כלום לשתי שערות במקום אחד אנו צריכים אם שתיהן בגבה אם שתיהן בכרסה ואין קורין חצי דבר אלא למה שאינו ראוי להצטרף עם החצי האחר אפילו העידו שנים הראשונים על שתיהם ולמדת מדבריהם שאם העידו שנים על אחת שבגבה מצד שמאל ושנים אחרים על אחת שבגבה גם כן מצד ימין שמצטרפין ובהפך מה שכתבנו למעלה והדברים נאין לענין פסק אבל לענין פירוש קשה לי מה הוצרכנו ללמוד שאין עדות שני כתים מועיל במקום שאפילו העידה כל אחת על אותה עדות אינו כלום ושמא עיקר מה שהוצרכנו ללמוד הוא שכל מי שהעדות מצטרפת אע"פ שאין כת זו ולא כת זו עושה עדות שלם עדותם עדות ואין קפידא אם מכת אחת אם משתים וכן הוצרכנו ללמוד שכל שאין העדות מצטרף בין בכת

אחת בין בשתים אע"פ ששני חצאין נדונין כאחד והרי יש כאן שני חצאי דבר ובמקום הראוי אעפ"כ הואיל ודבר זה אינו ממין זה אינו אלא חצי דבר ומ"מ עיקר מה שנאמר דבר ולא חצי דבר הוא לדעת ר' עקיבא שהיה אומר שאף לדבר המצטרף אין עדותם עדות אבל לדעת חכמים היה ראוי לומר ולא שני חצאי דבר וגדולי המפרשים נוטים לפסוק שאין מצריכין להיות שניהם במקום אחד הואיל ושניהם במקום סימנין ובית הערוה כולו מקום סימנין כמו שיתבאר במקומו:

המשנה הרביעית והכונה בה בענין החלק השני גם כן לבאר סבות הפוטרות מן התשלומין ואת שאינן פוטרות אע"פ שהן כדאי לומר בהם כן ואמר על זה גנב ומכר בשבת גנב ומכר לע"ז גנב וטבח ומכר ביום הכפורים גנב משל אביו וטבח ומכר ואחר כך מת אביו גנב ומכר ואחר כך הקדיש משלם תשלומי ארבעה וחמשה גנב וטבח ומכר לרפואה ולכלבים השוחט ונמצא טרפה והשוחט חולין לעזרה משלם תשלומי ארבעה וחמשה ר' שמעון פוטר בשני אלו אמר הר"ם כשישחט הוא בידו ביום הכפורים אינו חייב תשלומי ארבעה וחמשה לפי שהוא מחויב כרת ועוד יתבאר לך במסכת מכות שכל מחוייב כרת לוקה ועקר הוא אצלנו אין אדם מת ומשלם אמנם יתחייב בתשלומי ארבעה וחמשה בשיתן לזולתו שישחוט לו ביום הכפורים וכמו כן אם שחט לו זולתו בשבת או לע"ז חייב בתשלומין לפי שעקר בידינו שאין הפרש בין שישחוט הוא בידו או שישחט לו זולתו לענין תשלומין והראיה על זה מה שאמר או מכרו ולמדנו מפי הקבלה או לרבות את השליח וכשיגנוב משל אביו וטבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה לאחיו ויחשב להם חלקם בזה וכבר בארנו בשני ממסכת קדושין שחולין שנשחטו בעזרה אסורין בהנאה אבל לפי שאסור זה מדרבנן השוחט חולין בפנים חייב בתשלומין לרבנן ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי גנב ומכר בשבת הן שגנב בחול הן שגנב בשבת בדרך שלא היתה בגנבתו חיוב מיתה כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים קודם הגבהה ומכר בשבת חייב שאין כאן חיוב מיתה שתפטרהו מן התשלומין וכן גנב ומכר לע"ז שאין מכירה לעבודה זרה מחייבתו מיתה ומאחר שאין כאן חיוב מיתה חייב בתשלומין הא אם טבח בשבת או לע"ז פטור מן התשלומין שהטביחה בשבת או לע"ז מחייבתו מיתה ואין אדם מת ומשלם ואפילו בשוגג שהרי מ"מ יש שם דין מיתה כמו שהתבאר:

גנב וטבח או מכר ביום הכפורים אף זה חייב שהטביחה ביום הכפורים אין בה חיוב מיתה אלא כרת והרי אדם חייב כרת ומשלם ואע"פ שיש שם דין מלקות שהרי כל חייבי כריתות שהתרום למלקות לוקים ונפטרו מידי כריתתם ואין אדם לוקה ומשלם מ"מ כל

שלא הותרה למלקות משלם ואינו לוקה שאין אומרים במלקות שיהא דין מלקות מפקיע את התשלומין כמלקות עצמה כמו שאמרנו במיתה:

גנב משל אביו וטבח ומכר בחיי אביו שנמצאת הטביחה כולה באיסור ואחר כך מת אביו קודם שיעמוד בדין משלם לאחיו חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה ואע"פ שאין כאן חמשה בקר שהרי חלקו מיהא נפקע מ"מ חמשה בקר אמר רחמנא ואפילו חמשה חצאי בקר ומ"מ אם לא טבח עד שמת אביו הואיל ובשעת טביחה היה לו חלק בה פטור וטבחו כלו באיסור בעינן:

גנב וטבח ואחר כך הקדיש משלם שהרי נתחייב קודם שהקדיש:

גנב וטבח לרפואה או לכלבים ולא נתכוון בה לאכילת אדם משלם שהרי מ"מ שחיטה ראויה היא ששחיטת חולין כל שתבא מכח אדם אינה צריכה כונה כמו שביארנו במקומו ואין צריך לומר זו אלא אף השוחט ונמצאת טרפה שאין שחיטתו ראויה לאכילה חייב ולא סוף דבר טרפה שמותרת בהנאה אלא אף חולין בעזרה שנאסרו בהנאה משלם ור' שמעון פוטר בשני אלו מפני שהם שחיטה שאינה ראויה והלכה כחכמים הואיל ואיסור הנאה של חולין בעזרה אינה אלא מדברי סופרים לדעת רוב פוסקים כמו שכתבנו בשני של פסחים:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר ביארנו במשנה שלא חייבנו תשלומין בגנב ומכר בשבת אלא מפני שאין במכירה חיוב מיתה הא כל צד שתהא במכירה חיוב מיתה למוכר פטור מן התשלומין מעתה לוקח שאמר למוכר בשבת לקוט תאנים אלו שבתאנתי ותקנה לי בהם גנבתך והלך זה ולקח פטור מן התשלומין שמא תאמר וכי צריכים אנו בזו לטעם חיוב מיתה והלא כל כיוצא בזו אינה מכירה מעיקרא כלל שהרי אלו עיכב זה שלא ליתן לו גנבתו ובא בעל התאנים לבית דין אין בית דין מחייבין את זה לשלם וכל שאין בית דין אומרים לו לך ושלם ראוי לומר שלא תהא מכירתו מכירה כלל תדע שדבר זה אינו שאע"פ שאין בית דין מחייבין בכך כל שעשה הוא מעצמו מיהא מכירה היא אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו והרי בא על אמו שהוא חייב מיתה ואלו תבעה אמו אתננה בפנינו אין מחייבין אותו שאין אדם מת ומשלם ואעפ"כ אם נתנו לה בלא הכרח בית דין חל עליו שם אתנן ונאסר:

מכאן למדו קצת מפרשים בזה שאמרנו אין אדם מת ומשלם שבדיני שמים מ"מ חייב שאם לא כן אין זה אתנן אלא מתנה בעלמא ומתוך כך פרשו בבבא מציעא שאמרו

החוסם את הפרה ודש בה לוקה ומשלם ארבעה קבין לפרה ושלשה לחמור שאם היו מלקות ותשלומין באין כאחד שפטור מדיני אדם משלם בדיני שמים:

וחכמי הצרפתים מחדשים בזו שיטה אחרת לומר שאף בית דין מחייבין ליתן אתנן אף בחייבי מיתות ואין גורסין בכאן מי אמרינן ליה זיל שלים אלא ודאי אמרינן ליה זיל שלים וכן בלקוט בתאנים שבתאנתי ותקנה לי גנבתך בית דין מחייבין ליתן וכן בחוסם את הפרה משלם בדיני אדם לא אמרו אין אדם מת ומשלם אלא בדבר הבא דרך נזקים אבל בדבר שקבלו עליו דרך תנאי ומשא ומתן כגון אתנן וכגון חוסם פרה שקבל עליו שלא לחסום ואף אם לא קבל עליו מ"מ הרי הוא כמי שקבל הואיל ומן התורה הוא וכן מכר בשבת בלקיטת תאנה מכירה היא ומשתלם בבית דין ומ"מ שיטת הסוגיא אינה מוכחת כדבריהם:

כבר ידעת שאין חיוב מיתה מפקיע את התשלומין אלא בשהיו תשלומין ומיתה באין כאחד או כל שהתחייב מיתה בשעת התשלומין הא כל שנתחייב בתשלומין קודם חיוב מיתה אין תשלומין נפקעין בכך וכן במלקות מעתה גנב ומכר לחברו והתנה עמו שיזרוק את הגנבה בחצרו ותקנה לו וזרקה בשבת חייב שהרי קנאה מכיון שהגיעה לאויר החצר ולענין שבת לא נתחייב עד שתנוח בקרקע החצר שקלוטה באויר אינה כמי שהונחה ונמצא חיוב תשלומין קודם ואין אומרין בזו עקירה צורך הנחה היא כמו שאמרו בזרק חץ מתחלת ארבע לסוף ארבע וקרע שיראין בהליכתו שפטור שאין אומרין כן אלא לנזקין אבל לענין מכירה לא ומ"מ אם אמר לו לא תקנה לי גנבתך עד שתנוח הרי באו שתיהן כאחת ופטור:

דף עא.

גנב שור הראוי ליסקל וטבחו אם גנבו מבית הבעלים אין צריך לומר שהוא פטור שהרי אסור הוא בהנאה ואין כאן תשלומין אלא אף אם מסרו לשומר והועד בבית שומר ונגמר דינו בבית שומר וגנבו משם פטור שהרי משנגמר דינו אם החזירו אינו מוחזר ואין כאן דבר הגורם לממון ולא עוד אלא אף אם גנב קודם שנגמר דינו שאם החזירו מוחזר והרי עכשו מפסידו פטור שדבר הגורם לממון לאו כממון דמי כמו שיתבאר:

מי שטבח בשבת על ידי אחר אע"פ שהטובח חייב מיתה הואיל והוא מ"מ לא טבח ולא נתחייב מיתה משלם ואם מפני שנעשה על ידי אחר התורה רבתה טביחה על ידי אחר לחיוב תשלומין שנאמר או לרבות את השליח ואע"פ שאם עשאה הוא אינו חייב אין זה מפני שאין עליו חיוב אלא מפני שקם לו בגדולה הימנו:

השוחט בשבת וביום הכפורים שלא לצורך חולה בשוגג אע"פ שאלו עשה כן במזיד מתחייב בנפשו שחיטתו כשרה בין לשוחט עצמו בין לאחרים ומ"מ דוקא לערב הא ליומה אסורה בין לו בין לאחרים במזיד אסורה לשוחט לעולם ולאחרים מיהא מותרת לערב:

המבשל בשבת שלא לצורך חולה דינו כדין שוחט ובשוגג אסורה ביומה לאחרים ומותרת לערב אף למבשל ובמזיד אסורה למבשל לעולם ודינים אלו אין זה מקומם ויש בהם קצת תנאים וכבר כתבנו הצורך בהם במסכת חולין פרק ראשון ולמדת מ"מ שמעשי שבת לא נאסרו מן התורה:

דף עא:

השוחט לעבודה זרה מכיון שהתחיל לשחוט לשמה נאסרה ונתחייב מיתה ובשוגג נתחייב חטאת ואם לא כוון לכך אלא בגמר שחיטה לא נתחייב מיתה אלא בגמר שחיטה וכבר כתבנו ענין זה במסכת חולין:

הגונב בהמה של הקדש פטור אפילו בקדשים שהוא חייב באחריותן שנמצא גורם לו ממון שהוא חייב לשלם פטור שדבר הגורם לממון אינו כממון כמו שיתבאר בפרק הגוזל:

מי שגנב שור של שני שותפין וקדם והודה לאחד מהם חייב בחלק חברו ולא נפקע חלק חברו בארבעה וחמשה אע"פ שנפקע חלקו של זה שכבר בארנו במשנה חמשה בקר אמר רחמנא ואפילו חמשה חצאי בקר:

דף עב.

דבר שאין חיובו או פסולו בא אלא משום שחיטה כגון חולין בעזרה שלא נאסר אלא משום זביחה שנאמר כי ירחק ממך המקום וזבחת מבקרך ומצאנך ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב מקום וכן שוחט קדשים בחוץ וכן טובח אחר שגנב יש אומרים בכלם שאין חיובם או איסור הנאה שלהם בא אלא בגמר שחיטה הא כל שאיסורו משום דבר אחר כגון שוחט לשם ע"ז מכיון שהתחיל לשחוט נאסרה בהנאה ויש פוסקים בכלם שישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף וכן עיקר כמו שבארנו במסכת חולין פרק שני:

ולענין פסול מחשבה בקדשים מיהא כלם מודים שישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף ואף מחשבה שבתחלת שחיטה פוסלת ואם תמצא לפסוק כן אף בחולין בעזרה אי אתה

מוצא חיוב תשלומין בחולין בעזרה אלא בששחט מיעוט סמנין בחוץ וגמרם בפנים שמשנאסרו אינו טובח את שלו ואם התחיל בפנים וגמר בחוץ נאסרו:

דף עב:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי בעדים שהוזמו על איזה צד משלמין לזה שהעידו עליו שגנב או טבח ואמר על זה גנב על פי שנים וטבח ומכר על פיהם ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי שנים אחרים ואלו ואלו נמצאו זוממין הראשונים משלמין תשלומי כפל והאחרונים משלמין תשלומי שלשה נמצאו האחרונים זוממין הוא משלם תשלומי כפל והם משלמין תשלומי שלשה אחד מן האחרונים זומם בטלה עדות שניה אחד מן הראשונים זומם בטלה כל העדות שאם אין גנבה אין טביחה ולא מכירה אמר המאירי גנב על פי שנים וטבח ומכר על פיהם ר"ל שאותם שהעידו על הגנבה הם הם שהעידו על הטביחה ונמצאו זוממין על הכל משלמין את הכל לזה שהעידו עליו שגנב וטבח ויש בזו קצת תנאים יתבארו בגמרא:
גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי שנים אחרים ונמצאו כלם זוממין הראשונים משלמין תשלומי כפל והאחרונים שלשה וארבעה ויש גורסין שנים ושלשה וכן עקר שהראשונים ישלמו הקרן והכפל ונשארו שנים בשה ושלשה בשור:
נמצאו האחרונים זוממין ר"ל עידי הטביחה מ"מ עדות ראשונה של גנבה קיימת והוא משלם כפל על פי עדות ראשונה וכת אחרונה המוזמת שנים ושלשה:
אחד מן האחרונים זומם בטלה עדות שניה שכל עדות שבטלה מקצתה בטלה כלה ומ"מ אינו משלם כלום שאין העדים משלמין עד שיזומו שניהם:
אחד מן הראשונים זומם בטלה עדות ראשונה ומשבטלה עדות ראשונה בטלה אף השניה שאם אין גנבה אין טביחה ומכירה ונמצאת כל העדות בטלה ואין משלמים כלום הא אם נמצאו שנים ראשונים זוממים הם משלמין כפל ועדות אחרונה בטלה מאליה ואינה משלמת כלום:
זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו בגמרא תחתיה אלו הן:
עד שהעיד באחד בניסן והוזם על אותה עדות באחד באייר הרי הוא נפסל למפרע משעת עדותו וכל עדיות שנמצאו לו מניסן ואילך נפסלו הן עדות שבעל פה הן אותם שחתם בהם בשטר ואין משגיחין לפסידת לקוחות כלל בין שהוזמו שנים על פי שנים בין שהוזם אחד על פי שנים:

דף עג.

נפסלו מצד גזל או שאר עברות אף אלו נפסלו למפרע משעת אותה עדות שעליו נפסלו משום גזלה ומ"מ לא נפסלו כל העדיות שמשעה שגזלו למפרע אלא משעת עדות שעליו נפסלו אע"פ שלא העידו עליהם בכך עד עכשו:

וכן אם יצא שטר באחד בניסן וחתמו בו עדים שראובן לוה משמעון מנה ותבעם באחד בתמוז ונתקיימה חתימתם ובאחד באלול הוזמו בעדים שהעידו שבאחד בניסן עמהם היו נפסלו למפרע מאחד בתמוז ואילך ששעת תביעה וקיום בבית דין היא היא שעת העדות ולא נפסלו מיום החתימה ואילך וגדולי הפוסקים חולקין בה לומר שאם לא נודעה חתימתם על פי עדים הוא שאין פוסלין אלא משעת קיום בבית דין או עדותם שמא בו ביום שהעידו זייפו וחתמו אבל אם נודע בעדים שחתימה זו היתה ביום הכתוב בשטר כגון שראו השטר חתום מאותו היום הזמה מועלת מיום החתימה וכן אם לא נודע יום החתימה אבל עדים באו וראו שטר זה חתום מקודם העדות פוסלין מיום שראו אותם העדים בכך ומ"מ מה שכתבתי מצאתי לגאוני ספרד ואין הדברים נראין אמתיים אלא כדברי גדולי הפוסקים ואיני יודע גדולי הפוסקים מה יאמרו בפסול גזלה אם משעת גזלה אם משעת העדות שעליו נתגלית גזלתם כמו שבארנו וחכמי הצרפתים כתבו בפירוש שמשעת הגזלה נפסלו וכן נראה לדעת גדולי הפוסקים:

זה שכתבנו שהזמה מועלת בחתימת השטר דוקא שהעידו על עצמן בבית דין שלא אחרוהו או שכתבו כן בשטר ר"ל שטרא דנן בזמניה כתבנוהו ולא אחרנוהו שאם לא כן שמא אע"פ שיצאה עדות שביום הכתוב בשטר היה עמהם במקום פלוני שמא קודם לזה חתמו אלא שאחרוהו כמו שיתבאר במסכת בבא בתרא ומ"מ עיקר הזמה בעדות על פה נאמרה:

כל מקום שנחלקו בו אביי ורבא הלכה כרבא חוץ משש שמועות היוצאות מן הכלל סימן להם יע"ל קג"ם והם יאוש שלא מדעת אם הוא יאוש אם לאו והוזכרה במסכת בבא מציעא עד זומם אם נפסל למפרע אם מכאן להבא והיא זו שבכאן לחי העומד מאליו אם הוא לחי אם לאו והוזכרה במסכת ערובין קדושין שאין מסורין לביאה אם הם קדושין אם לאו והוזכרה במסכת קדושין גלוי הדעת בגט אם בטל הגט אם לאו והוזכרה במסכת גיטין משומד אוכל נבלות לתאבון אם הוא פסול לעדות אם לאו והוזכרה במסכת סנהדרין וכלן יתבארו במקומן אחת לאחת בע"ה:

זה שבארנו במשנה בגנב על פי שנים וטבח על פיהם והוזמו על הכל שמשלמין תשלומי כפל להזמת הגנבה ותשלומי שנים ושלשה להזמת הטביחה אי אפשר לפרשה בשהעידו

על הגנבה באחד בשבת וחזרו והעידו על הטביחה בשני בשבת ר"ל שהעידו ביום ראשון שגנב והעידו בשני שטבח אע"פ שהעידו שבשעה אחת גנב וטבח הואיל והם חלקו את עדותם לימים או אפילו לשעות והוזמו על הגנבה ביום שלישי וחזרו והוזמו על הטביחה ביום רביעי או שהוזמו ביחד שבכיוצא בזו אין משתלמין על הזמת הטביחה כלל שהרי כשהוזמו על הגנבה נתגלה הדבר לבית דין שכשהעידו על הטביחה פסולין היו ולא היו בני עדות באותה שעה עד שנאמר בהם כאשר זמם אפילו הוזמו על הטביחה תחלה מ"מ כשחזרו והוזמו על הגנבה נתגלה הדבר למפרע שבעדות הטביחה פסולים היו וכל שנתברר לבית דין שפסולים היו בשעת העדות אין הזמה חלה עליהם הא אין הדברים אמורים אלא בשהעידו בבת אחת ר"ל שבשעה אחת ובתוך כדי דבור העידו על הגנבה ועל הטביחה אע"פ שהעידו שגנב ביום ראשון וטבח ביום שני שמ"מ אף בעדות הטביחה כשרים היו הואיל ותוך כדי דבור היה וקורין בהם כאשר זמם ואפילו הוזמו וחזרו והוזמו הזמה אריכתא היא ומ"מ אחת היא ועל עדות אחת היא באה ויש בזו פירושים אחרים אלא שלענין פסק זהו הנכון שבכלם:

שנים שהעידו על אחד שגנב והם עצמם מעידים שטבח והוזמו על הגנבה משלמין כפל ועדות הטביחה בטל מאליו ואם הוזמו אחר כן על הטביחה אם נחלקה עדותם כבר בארנו שאין משלמין על הטביחה שהרי בשעת עדות הטביחה פסולים היו:

הוזמו על הטביחה ולא על הגנבה אם היתה עדותם חלוקה והוא שהעידו תחלה על הגנבה ואח"כ במעמד אחר העידו על הטביחה אין הזמת הטביחה פוסלת את של גנבה אלא הוא משלם כפל והם משלמין שלשה כאלו היו שתי כתי עדים על הדרך שהתבאר במשנתנו:

היה העדות בבת אחת כגון שאמרו בדבור אחד גנב בראשון וטבח בשני והוזמו על הטביחה הואיל ועדות אחת היא בטלה אף עדות הגנבה הואיל ועדות אחת הוא נפסלו למפרע משעת עדותם ומ"מ אין משלמין כלום שהרי על הגנבה לא הוזמו ועל הטביחה הרי נפסלו משעת גנבה ולא חל עליהם שם עדות וכן בעלמא כל שהעידו עדים שתי עדיות בבת אחת והוזמו על האחת בטלה האחרת:

דף עג:

האומר הרי זו תמורת עולה ושלמים יתבאר במקומו שדבריו קיימים והרי היא תמורת שתיהם ותרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בחצי דמיה תמורת עולה ובחצי דמיה תמורת שלמים וכן אם אמר הרי זו תמורת עולה ותמורת שלמים אמר הרי זו תמורת עולה תמורת

שלמים שהדבר כאלו מתחרט על מה שאמר תמורת עולה וחוזר ואומר תמורת שלמים אם נתכוון לשניהם דבריו קיימים להיות תמורת שתיהן אבל אם לא נתכון תחלה אלא לתמורת עולה אלא שנמלך וחזר ואמר תמורת שלמים אע"פ שחזר בתוך כדי דבור אין תופשין אלא לשון ראשון והרי היא תמורת עולה:

תוך כדי דבור שיעורו כל שאין הפסק ביניהם בכדי שאלת תלמיד לרב ויש דברים שאין אומרים בהם תוך כדי דבור כדבור דמי והם עבודה זרה וקדושין שאם אמר בהמה זו לע"ז אינו חוזר אף תוך כדי דבור ונאסרה וכן אם נתן קדושין וקבלתם ותוך כדי דבור לקבלתה חזר בו קדושיו קדושין וכן דין מברך את השם ודין נותן גט לאשתו ובפרק יש נוחלין יתבאר בע"ה:

עדות שהוכחשה ואחר כך הוזמה משלמין העדים או נהרגים על פי ההזמה ואין אומרים שבשעת ההזמה כבר הוכחשה העדות ובטלה ואין הזמה חלה עליה שהכחשה תחלת הזמה היא אלא שלא נגמרה וכולה הזמה אריכתא היא מעתה העידו שבאחד בניסן הרג פלוני את הנפש ובאו שנים ואמרו ההורג או הנהרג או הלוה או המלוה עמנו היה שזו היא הכחשה ובטלה העדות ואח"כ באו שנים והזימו את העדים בעצמם לומר שבמקום פלוני עמהם היו אע"פ שבאותה שעה כבר בטלה העדות משלמין או נהרגין ובלבד בשכבר נגמר הדין על פיהם שאין הזמה אלא בשנגמר הדין על פי העדים כמו שיתבאר במקומו:

כבר ידעת שעבד כנעני יוצא בראשי אברים שאינם חוזרים והוזכרו בתורה מהם שן ועין חסרו אבר אחד ואח"כ חסרו אבר שני יצא בראשון ומשלם לו דמי השני ואפילו לא עמד בדין עד שחסרו את השני:

עדים שהעידו על פלוני שהפיל את שן עבדו והוזמו משלמין לו דמי העבד העידו שהפיל את שנו ואח"כ סמא את עינו שהיו גורמים להפקיע ממנו את עבדו ולשלם לו עוד דמי עינו הרי אלו משלמין לאדון דמי העבד ודמי עינו:

נודע הדבר בבירור שחסרו אבר ויצא לחירות אלא שחסרו שני אברים אחד שדמיו קלים כגון שן ואחד שדמיו יקרים כגון עין והיה המחלקת איזה מהם חסרו תחלה שבו יצא לחירות וישתלם בדמי האחר ובאו עדים שסמא את עינו והפיל את שנו והרי שאין מחייבין את האדון אלא בדמי השן והוזמו ונמצא הדבר בהפך משלמין דמי עין לעבד ומחסרין מתוך דמיו דמי השן העידו שהפיל את שנו וסמא את עינו ונמצאו זוממין ונמצא הדבר בהפך משלמין דמי עין לרבו ומנכין לו מתוכו דמי שן:

במקום אחר התבאר שכל עבד שיצא לחירות ולא הגיע עדיין גט שחרור לידו וחבל בו אחד אין העבד גובה דמי חבלו ממנו מפני שלא נגמר שחרורו והאדון אינו יכול להוציא מפני שלא נשאר בו עליו כלום מעתה המפיל שן עבדו ואחר כך סמא את עינו יוצא בשנו ואינו נותן לו דמי עינו אלא שאם תפש אין מוציאין אותה מידו:

מתוך דבר זה אתה למד שכל שהעידו בדבר שאינו נגבה על פיהם אלא שאם תפש האחר אין מוציאין מידו הרי הוא נדון בדין עדים זוממין כאלו העידו בדבר שהוא נגבה על פיהם:

דף עד.

דבר זה אין בו הפרש בין שהדבר בשלש כתות בין שאין כאן אלא שתי כתות אלא שהשניה מזמת ומהפכת הדברים שאם תפרשנה בשלש כתות תפרש שכת ראשונה העידה שהפיל את שנו וסמא את עינו ושניה העידה סמא את עינו והפיל את שנו וכת שלישית הזימה את השניה ואם תפרשה בשתי כתות תפרש שהראשונה אמרה סמא את עינו והפיל את שנו וכת שניה הזימה את הראשונה ואמרה שהפך הדבר היה וביום אחר ושמא תאמר בשלש כתות מיהא הרי הוכחשה עדות השניה בעדות הראשונה והיאך הזמה חלה עליו תדע שאין כאן הכחשה שהרי אלולא שבאה כת שלישית והזימה עדות שניה היה הדין נגמר על פי השניה שהיא המועט ועוד שאפילו היה הדבר בדרך שהיה שם הכחשה כגון שבאו עדים והעידו הפיל את שנו וסמא את עינו ובאו שנים ואמרו הפך הדברים ובאה כת שלישית והזימה את הראשונה שכבר נמצאת הראשונה מוכחשת בשעת ההזמה אעפ"כ משלמת דמי עין לרב שהכחשה תחלת הזמה היא:

העידו שביום ראשון הפיל את שנו וסמא את עינו ובא העבד עמהם ונגמר דינו על פיהם ואח"כ באו המזימים ואמרו באותו יום עמנו הייתם אלא מעשה זה ביום שני היה והפך היה משלמין דמי כל העבד שהרי מ"מ באותה שעה שהעידו עליו לא היה בר חיוב כלל והיו מפקיעין את העבד ממנו שלא כדין ונמצא שדברים אלו אמורים בשהם מקדימין שהראשונים העידו שביום ראשון היה ובאו המזימים ואמרו ביום ראשון עמנו הייתם ומעשה זה ביום שלפניו היה:

לא עמד העבד בדין עם האדון ובא העבד עם העדים והעידו עליו שקר והוא שהפיל וסמא והוזמו ונמצאו הדברים הפך וביום אחר אף אלו אע"פ שמ"מ יצא העבד לחירות הם משלמין דמי כל העבד שהרי הם סבה להפקעת כלו שמא אלו תבעו בדין בלא עדים היה מודה ופטור שיציאת עבד בראשי אברים קנס הוא ומודה בקנס פטור הא אין הדברים

אמורים אלא שכבר עמד העבד בדין וכפר בו האדון ובא העבד עם עדיו והוזמו ונמצא הפך הדברים:

דף עד:

כבר בארנו בשנים שהעידו באחד שגנב ומכר ונמצאו זוממין שאם לא העידו על שתיהן שהיו בבת אחת והוזמו על הגנבה וחזרו והוזמו על הטביחה שאין משלמין כלום על הטביחה ואע"פ שהכחשה תחלת הזמה היא מ"מ כבר נפסלו בשעה שהעידו על הטביחה כמו שבארנו למעלה:

עדי נפשות שהוכחשו ולא הוזמו אין נהרגין שאין העדים נהרגין עד שיזומו בעצמן וכל שלא הוזמו אומרים תרי ותרי נינהו אלא שמ"מ עדותם מוכחשת ובטלה ומ"מ אפילו נתברר שקרותם כגון שבא אותו שהיו מעידים עליו שנהרג ועמד חי בפנינו אינן לוקין מפני שלאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו ומ"מ בית דין מכין אותן מכת מרדות ומיסרין אותן כראוי להם:

המשנה הששית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי ואמר על זה גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה גנב וטבח בשבת גנב וטבח לעבודה זרה גנב משל אביו ומת אביו ואחר כך טבח ומכר גנב והקדיש ואחר כך טבח ומכר משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה ר' שמעון אומר קדשים שחייב באחריותם משלם תשלומי ארבעה וחמשה ושאינו חייב באחריותן פטור אמר הר"ם הודיענו בזאת ההלכה שהודאתו שמכר וטבח כמו עדות עד אחד עליו בזה וכמו שעדות האחד אם יבוא עד שני ויעיד נתקיימה העדות ויתחייב בתשלומי ארבעה וחמשה כמו כן כשהודה שטבח או מכר אם באו עדים אחר כן והעידו שטבח ומכר משלם ולא נאמר מודה בקנס פטור וכיון שהודה ואין שם עדים פטור אלא כל זמן שיבאו עדים חייב וזהו כשיכפור עקר הגנבה קודם שיבאו עדי גנבה ואחר שבאו עדי גנבה הודה בגנבה וטביחה ומכירה אבל אם הודה בעיקר גנבה קודם שיבאו עדים הוא פטור מתשלומי ארבעה וחמשה אפילו באו עדי טביחה ומכירה מחלוקת ר' שמעון וחכמים אינו במי שגנב והקדיש אבל הוא במי שגנב קדשים ושחטן ומכרן חכמים אומרים וגנב מבית האיש ולא מבית ההקדש ור' שמעון אומר קדשים שהוא חייב באחריותן נכסי בעלים הם וגנב מבית האיש קרינא ביה וכבר נתבאר בראשון ממגלה שהנדבות אינו חייב באחריותן והוא כשיאמר הרי זו עולה או שלמים ואין ר' שמעון מחייב תשלומי ארבעה וחמשה למי שגנב בקדשים שהוא חייב באחריותן

ושחטם אלא אם כן בעזרה לשם בעלים או כשהיו בעלי מומין ושחטן בחוץ לפי שכל העומד לפדות כפדוי דמי וכן בעלי מומין שפדו כמו שבאר במקומו אבל אם שחט אותם בחוץ והם תמימים בלא מום אינו חייב כלום לפי שהיא שחיטה שאינה ראויה ודעת ר' שמעון כבר קדם שהוא פוטר למי ששחט חולין בעזרה לפי שהיא שחיטה שאינה ראויה ואין הלכה כר' שמעון:

אמר המאירי גנב על פי שנים וטבח ומכר על פי עד אחד או על פי עצמו משלם תשלומי כפל שהרי על פי שנים נתחייב בהם אבל אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה שאם על פי עד אחד הרי אינו בא אלא לשבועה ואם על פי עצמו הרי מודה בקנס פטור:

גנב וטבח בשבת פי' גנב בחול וטבח בשבת ואם תפרש גנב בשבת תפרשה בשהגביהה תחלה וקנאה קודם טביחה ואינו מתחייב בנפשו עד שעת טביחה וכבר קדם חיוב הכפל ומתוך כך חייב בכפל הא על ארבעה וחמשה פטור שהרי נתחייב מיתה בטביחה וכן הדין בגנב וטבח לעבודה זרה:

גנב משל אביו ומת אביו ואח"כ טבח פטור מתשלומי הטביחה שהרי אין כאן וטבחו כלו באסור שהרי יש לו חלק בה וחייב על הכפל:

גנב והקדיש פירוש וכבר נתיאשו הבעלים וחל שם הקדש עליה ונעשה שנוי רשות ואם טבח ומכר נפקעו תשלומי המכירה והטביחה שהרי משל הקדש הוא טובח ומוכר ואין ההקדש עולה למכירה אע"פ שהמתנה כמכר לענין תשלומי ארבעה וחמשה שהרי שם בעליו עליו לומר עולתו של פלוני קרבנו של פלוני:

ר' שמעון אומר קדשים שחייב באחריותן משלם ארבעה וחמשה ושאין חייב באחריותן פטור פרשו בגמ' שלא על גנב והקדיש הוא חוזר שאם היה חוזר לענין גנב והקדיש לומר שאם גנב והקדיש שיהא הקדשו נדון כמכירה אם הקדישו בדרך שהוא חייב באחריותו אדרבא אפכא מסתברא שאם הקדישו בדבר שאינו חייב באחריותו כבר נסתלק שם הבעלים מהם ונתחייב במכירה אבל אם הוא חייב באחריותו לא נפקע שמו מעליו ואין זה מכירה אלא שכל שהקדישה גנב אף ר' שמעון מודה שאין בה חיוב כלל ור' שמעון חוזר למה שאמרו שהגונב הקדש מבית הבעלים פטור שנאמר וגנב מבית האיש ולא מבית הקדש ואמר שאם היו הבעלים חייבים באחריות אותו הקדש חייב שהרי זה גורם לממון ונמשך למה שאמר הוא בעצמו דבר הגורם לממון כממון דמי ונמצא כחולין ושמא תאמר תינח בגנבה ולענין כפל הא בטביחה ולענין ארבעה וחמשה היאך יתחייב שהרי קדשים בחוץ הם והוא סובר ששחיטה שאינה ראויה אינה שחיטה פרשוה בגמרא כגון ששחטן בפנים שלא לשם בעליהן וכבר ידעת שכל הזבחים שנשחטו שלא לשמן כשרים

אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה והואיל ולא עלו לבעלים אינך אומר בו חזרה קרן לבעלים ומ"מ כבר פסקנו שאין הלכה כר' שמעון אלא אף בקדשים שחייב באחריותן פטור מ"מ רעהו אמר רחמנא ולא של הקדש ושאר המשנה הלכה היא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מי שגנב או טבח על פי עד אחד ולא היה בידינו לחייבו ונמצא עד אחר ונצטרף עם הראשון מחייבין אותו שהרי אף לענין דיני ממונות הלכה שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חברו למחר שומעין את דבריו הא אם הודה על פי עצמו ואח"כ באו עדים יש צדדין שהוא חייב בו ויש צדדין שפטור כיצד הודה בפני בית דין ובמקום בית דין ואחר כך באו עדים פטור הודה בפני אחרים שאינן בית דין או אף בית דין אלא שהיו שלא במקום בית דין ואח"כ כך באו עדים חייב ומשלם על פיהם:

דף עה.

אף בפני בית דין ובמקום בית דין לא אמרו בגנבה שהוא פטור אלא בהודאה שחייב בה עצמו באיזה דבר כגון שבא לפניהם ואמר גנבתי שהרי מ"מ עכשו מחייב את עצמו בקרן והואיל וחייב את עצמו בכלום אם באו עדים אח"כ פטור אף מן הכפל אחר שכבר חייב עצמו בקרן קודם ביאת העדים אבל אם תבעוהו בגנבה וכפר בה ובאו עליה עדים ואח"כ הודה מפי עצמו שטבח שהוא פטור על תשלומי הטביחה ואח"כ באו עדים על הטביחה חייב בתשלומיה לא הודה בטביחה אלא מפני שנתיירא שיבאו עדים ועכשו הוא חושב לפטור עצמו בה מכלום:

כבר בארנו שיציאת העבד בראשי אברים קנס הוא מעתה מי שבא בבית דין והודה שסמא את עין עבדו לא יצא לחירות ואם באו עדים אח"כ יצא שהרי פטר עצמו בהודאתו מכלום ויש חולקין בזו שלא לומר טעם זה אלא בגנבה ולמדוה ממה שלא השיבו כן במה שהקשו על רב ממעשה הנזכר ברבן גמליאל במה שבא בסוגיא זו וכן ממה שפסקנו כן בפרק ראשון בענין פלגא נזקא:

כל שפטרנו במודה שבאו אחריו עדים לא סוף דבר בשלא ידע הוא בשעת הודאתו בביאת העדים אלא אפילו ידע ואפילו ראה אותם ממשמשים ובאים פטור:

הודה שגנב וכפר בטביחה ובאו עדים שטבח פטור אף על תשלומי הטביחה שאין לך פטור מכפל שיתחייב בתשלומי שנים ושלשה:

דף עה:

שנים שאמרו לאחד גנבת והודה ואמר גנבתי כדבריכם אלא שאיני מודה מפני העדאתכם שלא גנבתי לפניכם ולא עוד אלא שהוזמו עדים אלו מ"מ הודאתו של זה מחמת פחד עדותם הוא שהוא מתירא שמא לא יוכל להזימם ואינה הודאה הפוטרת בקנס ואם באו עדים אח"כ על גנבתו משלם כפל אלא שכפל זה אותם העדים משלמין אותו לזה שהעידו עליו בשקרות ושמא היה מודה בו ויפטר והוא משלם את הקרן שכבר הוא מודה בו וכן יתבאר בסוף השמועה ואם הודה בטביחה גם כן מעצמו אחר הודאה זו ובאו עדים אח"כ חייב הוא אף בתשלומי הטביחה:

שנים שאמרו גנבת וזה מודה ואומר הן גנבתי אלא שאיני מודה מפני העדאתכם שלא גנבתי בפניכם אלא בפני פלני ופלני גנבתי והוזמו אלו שאמרו לו גנבת ובאו אלו שהודה הוא שבפניהם גנב והעידו שגנב בפניהם אע"פ שהודאתו מחמת פחד המוזמין מ"מ פטור הוא מן הקנס מפני שעדותן של האחרונים אינה עדות שהרי אי אפשר להזימה אחר שזה שמעידין עליו מודה בעדותם וכל עדות שאי אתה יכול להזימה הן מחמת שלא ידעו באיזה יום הן מחמת טענה זו שהזכרנו הן מחמת כל דבר אינה עדות ונמצאת הודאתו הודאה וכן אם הודה בטביחה על הדרך האמור ר"ל שבאו אותם עדים והעידו פטור על הדרך שבארנו:

דף עו.

מה שבארנו במשנה שההקדש אינו נדון במכירה לא סוף דבר שהקדישו לקדשים קלים אלא אף לקדשי קדשים וכן מה שאמרו שאם גנב והקדיש ואח"כ טבח משלם כפל ולא תשלומי ארבעה וחמשה לא סוף דבר בקדשי קדשים אלא אף בקדשים קלים וקדשים קלים אינן נקראים ממון בעלים אלא ממון גבוה כמו שבארנו בפרק ראשון:

כל הזבחים שנשפך דמן מצואר הבהמה לרצפה אע"פ שאספו והחזירו בכלי נפסל הזבח הא אם נתקבל בכלי ונשפך מן הכלי לרצפה וחזר ואספו כשר כמו שיתבאר במקומו:

דף עו:

בהמת קדשים שנפל בה מום מצות עשה לפדותה ויביא בדמיה קרבן והיא תצא לחולין ותאכל והיתר שחיטתה בחוץ ואם לא נפדית קודם שחיטתה אין רשאי עוד לפדותה שהרי צריכה העמדה והערכה וזו אי אפשר להעמידה שהרי מתה אבל בהמה שקדם מומה להקדשה אע"פ שאסור להקדישה מ"מ שם הקדש חל עליה כמו שבארנו בפרק

הזרוע והלחיים ואם שחטה קודם פדיון פודה אותה לאחר שחיטה שאינה צריכה להעמדה והערכה ובמין זה דברה שמועה זו ואע"פ שלא נפדו קראם שחיטה ראויה:

כל אוכל שהוא ראוי לאכילה מטמא טומאת אוכלין ואפילו הם אסורין באכילה או אף אם נאסרו בהנאה כגון ערלה וכיוצא בה כמו שבארנו במסכת חולין מעתה הנותר מטמא טומאת אוכלין ואין צריך לומר בשהיתה לה שעת הכושר כגון שזרק הדם מבעוד יום ולן לאחר זריקה אלא אפילו לא נזרק הדם ביום ולן כל הלילה שלא היתה לו שעת הכושר ולא מטעם שמ"מ הואיל והיה לו שהות לזרוק דמו הרי הוא כאלו נזרק אלא אף אם לא היתה לו שהות לזרוק את הדם ביום כגון ששחטו סמוך לשקיעת החמה הרי זה מטמא טומאת אוכלין:

דף עז:

פרה אדומה כל זמן שלא נשחטה אם מצאו נאה הימנה יכול לפדותה אע"פ שאין בה מום ואע"פ שאין קדשי מזבח נפדים אם שמא אין זה קדשי מזבח לענין זה אם שמא מתוך שדמיה יקרים לב בית דין מתנה עליה אבל משנשחטה כראוי על מערכתה של עצים שהיא נשחטת עליה בהר הזיתים ובמקום הבדוק לה מקבר התהום אפילו מצאו נאה הימנה אינה נפדית ואפילו היא מפרכסת שהיא בכלל העמדה כמו שהתבאר במסכת חולין ומ"מ הרי היא מטמאה טומאת אוכלין אע"פ שמשנשחטה ונעשית אפר לא היתה לה שעת כושר לאכילה:

קדשי מזבח התמימים אינם נפדים מעתה מכירתם אינה מכירה כלל שהרי לא יצאו לחולין ביד הלוקח ולמדת מכאן שאפילו מכרן להקריבם לאותו קרבן עצמו ותהא כפרה ללוקח אין זה כלום והרי היא כזבחים שנזבחו שלא לשם בעליהם:

הכלאים והוא שבא מן הרחל עם התיש או מרבעי הכבש הרי הוא נקרא שה לענין תשלומי ארבעה וחמשה ואין צריך לומר בנדמה והוא שבא מן הכבשה עם הכבש ודומה לנולד מן התיש והעז ומ"מ לענין קרבן אין הכלאים והנדמה ראויים כלל:

בהמה גסה אינה מתעברת מן הדקה לעולם שאין זמן עבורן שוה אבל דקה מן הדקה וגסה מן הגסה מתעברות זו מזו לפי סוגית התלמוד ואף חכמת הטבע מעידה לנו כן ובלבד כשיש ביניהם קצת דמיון וכבר כתבנו הענין במסכת חולין:

דף עח.

לענין קדושת בכורה כל שהוא נדמה ר"ל רחל שילדה מן הכבש כמין עז או עז מן התיש כמין רחל פטור מן הבכורה ואין צריך לומר בכלאים גמורים:
לענין מעשר בהמה כל שהוא כלאים גמור פטור ואינו משלים את השאר לעשרה שאינו נכנס כלל לדיר להתעשר אבל הנדמה לא נתמעט בו:
כבר ידעת שחייב אדם לפדות פטר חמור ובמה פודהו בשה אפילו לא היה השה שוה דינר ופטר חמור שוה כמה דיו בכך ונותן השה לכהן ופטר חמור חולין בידו לא רצה לפדותו בשה פודהו בשוויו ונותן דמים לכהן לא רצה לפדותו כלל מצוה לערפו כמו שיתבאר במקומו:
שה זה שפודה בו פטר חמור אין הכרח בין שיהא תם בין שיהא בעל מום בין זכר בין נקבה ומ"מ אם היה שחוט או טרפה או כלאים אין פודין בו כלל ואין צריך לומר שאין פודין לא בעגל ולא בחיה ולא בכוי:
בהמה טהורה אינה מתעברת מן הטמאה לעולם מעתה נולד מן הטהורה כעין טמאה כגון ברייה שפרסותיה קלוטות הואיל ונולדה ממין בעלי פרסה מותר אמרה תורה בבהמה אותה תאכלו כל שבבהמה תאכלו ונמצא קלוט במעי פרה טהור ואם הוליד הוא מן הפרה ולדה גם כן טהור ומ"מ נמצא שם מין עופות אסורים וכבר בארנוה במסכת תולין ולענין קדשים מיהא קלוט בן פרה פסול לקרבן כמו שיתבאר במקומו אבל לענין פדיון פטר חמור כשר:

דף עח:

מי שאמר הרי עלי עולה ולא פירש מאיזה מין הרי זה פוטר עצמו אם רצה בתור אחד או בבן יונה ומ"מ יתבאר במקומו שאם אין דרך אותו מקום לקרות עולה סתם אלא לעולת הבקר יביא שור אין הדבר תלוי אלא במנהג לשון המקום אמר הרי עלי עולה במקום שקורין עולה אף לעולת העוף ובא הוא והפריש שור ובא אחר וגנבו הגנב כבר בארנו שפטור מבית האיש אמר רחמנא ולא של הקדש ואפילו בקדשים שהבעלים חייבים באחריותם כמו שבארנו והבעלים יראה מכאן שאין חייבין להפריש שור פעם אחרת אלא רשאים לפטור עצמם בתור או בן יונה אע"פ שגילו דעתם שלקרבן המובחר היו מכוונים:
המשנה השביעית והכונה בה ככונת מה שלפניה לבאר על איזה צד נפטר מתשלומי ארבעה וחמשה אע"פ שמתחייב בכפל ואמר על זה מכרו חוץ לאחד ממאה שבו או

שהיתה לו בו שותפות באחד ממאה שבר השוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר משלם תשלומי כפל ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה אמר הר"ם כל זה מבואר:

אמר המאירי מכרו חוץ מאחד ממאה שבו כלומר ששייר בו אפילו דבר מועט ויתבאר בגמרא אפילו ממקום שאין מעכב בשחיטה ר"ל שאין עושה טרפה כגון שייר אזנו או רגלו מן הארכובה ולמטה פטור מתשלומי ארבעה וחמשה שאין כאן ומכרו כלו וכן אם היה לו שותפות בו וגנבן שותף זה ומכרו פטור שאין כאן וטבחו כלו באסור שהרי יש לו חלק בה ומ"מ חייב בכפל על חלק חברו שלא נאמר מיעוט זה אצל הכפל:

וכן השוחט ונתנבלה בידו או הנוחר והמעקר פטור מתשלומי ארבעה וחמשה שאין כאן שחיטה כלל כדי לומר בה שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

כבר בארנו במשנה זו שכל ששייר חלק אחד שבבהמה אף מן הדברים שאין נטילתן עושה טרפה שיור הוא ואין כאן תשלומי ארבעה וחמשה מ"מ דוקא בדבר שהוא ניתר עמה בשחיטה הא אם שייר דברים שאין להם שיכות אצל היתר שחיטה אינו שיור מעתה מכרה חוץ מגזותיה או חוץ מקרניה אין זה שיור ומשלם תשלומי ארבעה וחמשה:

הגונב את הקטעת ומכרה אע"פ שאין כאן ומכרו כלו חייב בתשלומי ארבעה וחמשה מ"מ כדרך שגנבה מכרה ואין צריך לומר בגונב חגרת או סומא:

גנב בהמת השותפין כבר בארנו שמשלם תשלומי ארבעה וחמשה ושותפים שגנב אחד לחברו כבר בארנו שמשלם לו חלקו בתשלומי כפל ולא בתשלומי ארבעה וחמשה שאין כאן וטבחו כלו שותפים שגנבו שניהם בהמתו של אחר ר"ל שהוציאוה שניהם מרשות בעלים אם טבח ומכר אחד מהם מדעת חברו משלם תשלומי ארבעה וחמשה שכל שבטביחה ומכירה אף על ידי שנים חייב כמו שבארנו ואם שלא מדעת חברו פטורין מתשלומי ארבעה וחמשה ומ"מ בכפל מיהא חייבין אחר ששניהם גנבוה ומ"מ אם הוציאה אחד מרשות בעלים מדעתו ומדעת חברו אין חייב אלא המוציא שלא נתרבה חיוב על ידי שליח אלא לטביחה ומכירה אבל לגנבה לא וגדולי הרבנים פרשו כן אף בגנבה בראשון של מציעא ח' א' ואין דבריהם נראין:

שייר עוברה יראה שאינו חייב שהרי נתר עמה בשחיטה ומ"מ יש שמספקין בו ופוסקים שאם תפש אין מוציאין מידו:

מכרו חוץ ממלאכתה שתהא לגנב עד ששחטה הלוקח או חוץ משלשים יום שישתמש בה המוכר בהם או שגנב וקטע ממנה אבר ואח"כ מכרה בכל אלו הדבר בספק ואין מוציאין מידו תשלומי ארבעה וחמשה ואם תפש הלה אין מוציאין מידו:

דף עט.

גנב ונתן הרי נתינה זו חשובה כמכירה גנב ומכר באשראי אין הקיפו מעכב את המכירה והרי הוא כאלו נפרע גנב והחליף הרי חליפיו חשובין מכירה גמורה מה לי דמים מה לי חליפין גנב ופרע בחובו גנב ופרע בהיקפו גנב ושלח סבלונות לבית חמיו כל אלו מכירה גמורה הם:

גנב וצוה לאחר למכור או לטבוח אע"פ שבכל התורה אין שליח לדבר עברה בזו הוא חייב:

גנב והקדיש כבר בארנו שאין ההקדש נידון כמכירה הואיל ומ"מ שם המקדיש עליו ואין אומרין מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים מעתה מה שאמרו בבריתא זו שגנב והקדיש חייב אינו ומגדולי קדמונינו פסקו את שתיהן ופרשו שאם הקדיש לקדשי מזבח אין ההקדש נדון כמכירה ששמו עליו לומר קרבנו של פלוני כמו שבארנו למעלה הא אם הקדישה לבדק הבית הרי היא כמכירה שאין שם בעלים עליה:

המשנה השמינית והכונה בה לבאר ענין החלק החמישי והוא על איזה צד ואימתי קנאו הגנב להתחייב בתשלומי כפל ובתשלומי ארבעה וחמשה שבו ואמר על זה גנב מרשות הבעלים וטבח ומכר חוץ מרשותם או שגנב חוץ מרשותם וטבח ומכר מרשותן או שגנב וטבח ומכר חוץ מרשותן משלם תשלומי ארבעה וחמשה אבל אם גנב וטבח ומכר ברשותן פטור היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור הגביהו או שהוציאו חוץ מרשות הבעלים ומת חייב נתנו לבכורת בנו או לבעל חובו לשומר חנם ולשואל לנושא שכר ולשוכר היה מושכו ויוצא ומת ברשות הבעלים פטור הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלים ומת חייב אמר הר"ם לימד אותנו בזאת ההלכה שני עקרים האחד כי הגנב לא יקרא גנב עד שיביא אותו הדבר הגנוב ברשותו ויקנה בדרך מדרכי קניית המטלטלין וכבר קדם ביאורם בראשון מקדושין והשני כי ארבעה שומרים אינם קונין אותו דבר הניתן להם לשמור לענין שיהיו חייבים בשמירתו ויתחייב כל אחד מהם בדינן המיוחדים להם כמו שיתבאר אם לא קנו אותם מן המטלטלין באחד מן הדרכים שנקנין בהם המטלטלין במקח וממכר כמו שיתבאר בראשון מקדושין וזהו מה שאמר תקנו משיכה בשומרין כדרך שתקנו משיכה בלקוחות ושמור זה העיקר כי העקר גדול ומועיל בדינין:

אמר המאירי גנב מרשות בעלים כלומר שקנאו ברשותם ליעשות גנב עליה כגון שהגביהו שהרי הגבהה קונה בכל מקום וטבח ומכר חייב בתשלומי ארבעה וחמשה וזה שאמר וטבח ומכר חוץ מרשותן לאו דוקא שאף בתוך חצרו של בעלים נקרא חוץ

מרשותם לענין טביחה ומכירה הואיל וכבר קנאה שכל שקנאה הגנב נעשה אחר כן כל שיעשה בה חוץ מרשות הבעלים וכן נכלל בדין זה גנב ברשותן שלא בהגבהה אלא שהוציאה מרשות הבעלים וכשהוציאה קנאה ונעשה גנב עליה וכשטבחה ומכר חוץ מרשותם משלם ארבעה וחמשה וכן הדין אפילו החזירה לבית הבעלים וטבח לשם הואיל וכבר קנאה והוצאה מרשותו שאנו דנין בקנין דוקא לרשותו או לרשות שניהם או בסימטא ומשכה לשם שהסימטא אינה תשמיש של רבים ומשיכה קונה בו הא לרשות הרבים אין הוצאה מרשות הבעלים לתוכה או משיכה לשם קונה כלל כמו שהתבאר במסכת כתובות או שגנב חוץ מרשותן כגון שלא היתה הבהמה בבית הבעלים אלא שמצאה בדרך וגנבה וקנאה במשיכה ליעשות גנב עליה ואחר כך החזירה בבית הבעלים וטבח ומכר לשם משלם תשלומי ארבעה וחמשה שהרי לא לשם תשובה החזירה שהרי טבח ומכר או שגנב וטבח ומכר חוץ מרשותן:

אבל אם גנב וטבח ומכר ברשותם ר"ל שלא קנאה קודם טביחה כגון שלא הגביהה אלא שמשכה לכונת גנבה בחצר הבעלים שאין משיכה קונה בה וטבחה אין כאן חיוב לא של כפל ולא של ארבעה וחמשה שאין חיוב טביחה ומכירה במקום שאין חיוב גנבה:

היה מושכו ר"ל שהיה הגנב מושך את השור להוציאו מרשות הבעלים ולא יצא עדין מאותו חצר ומת השור פטור הגנב הואיל וברשות הבעלים מת שהרי לא קנאו ואם הגביהו אע"פ שמת ברשות הבעלים או שהוציאו מרשות הבעלים ומת חייב בכפל:

נתנו שם בתוך בית הבעלים קודם שקנאו לבכורת בנו בחמש סלעים שהיה חייב לו או לבעל חובו או שמסרו שם לאחד מארבעה שומרים שישמרהו לו והיה כהן זה או בעל חוב זה או שומר זה מושכו במצות הגנב וקודם שיצא מת ברשות הבעלים פטור הגנב מן הכפל שהרי אלו שנמסר להם והיו מושכים במצותו לא קנאוהו:

הגביהו אחד מאלו במצות הגנב או הוציאוהו מרשות הבעלים הרי שקנאוהו ונעשה הוא גנב בקנייתם ונתחייב בכפל וטעם אין שליח לדבר עברה אין כאן שאין אחד מאלו מתכוין לאיסור:

ומ"מ נתינתו לכהן או לבעל חובו אין מחייבו בכאן להתחייב בתשלומי ארבעה וחמשה אע"פ שלמעלה פרשנו בכיוצא בה שמכירה היא מפני שמ"מ אין מכירה אלא לאחר שנעשית גנבה אבל כל שהמכירה עושתהו גנבה אין זה מכירה אלא גנבה לבד שהרי באותה שעה הוא שקנאה:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

ממה שכתבנו במשנה אתה למד שכמו שתקנו משיכה בלקוחות כן תקנו משיכה בשומרים ר"ל כשם שהלוקח אינו קונה אלא אם כן משך או הגביה כך השומר לא קנה את הבהמה ליעשות שומר עליה עד שימשוך או יגביה ואע"פ שקבלו עליהם שמירתם מעכשו אם לא חייבו עצמם בזה בדרך המספיק שאם תאמר שתכף שמסרוה בעלים לשומר נתחייב השומר בשמירתה בלא משיכה במקום הראוי למשיכה או בהגבהה בכל מקום אפילו מת ברשות הבעלים היה הגנב מתחייב הואיל ומסרה לשומר שהרי קנאה הגנב הואיל ונתחייב השומר בשמירתה לגנב אלא על כרחך לא קנאה השומר להיות שומר עליה אלא בדרך שהלקוחות קונים ומשמשכה קנאה אע"פ שלא עשה השואל בה מלאכה קנאה ואין אחד מהם חוזר ומה שאמרו בפרק השואל שכל שלא עשה בה מלאכה חוזר אע"פ שמשך אין הלכה כן אלא כזו שבכאן ואין צריך לומר שלענין חיוב שמירתה קנאה משעת משיכה כמו שבארנו היה בעל הבהמה בחצרו של שומר קנאה השומר מדין חצרו וכמו שאמרו שמור לי ואמר לו הנח לפני חייב:

כשם שהקרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה כך שכירות קרקע נקנה בכסף בשטר ובחזקה אבל המטלטלין אין נקנין באחד מאלו ומ"מ הכסף קונה בהם לענין מי שפרע אבל השטר אינו קונה בהם לענין מי שפרע והקנין שהמטלטלין נקנין בו הוא הגבהה או משיכה בדבר שאין ראוי להגביה או חצרו של אדם או כליו או מטלטלין אגב קרקע כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

דף עט:

היתה הבהמה ביער ומשכה והטמינה בין האילנות או שהכישה במקל והלכה מחמתו במקום שכיון להטמינה משלם כפל ואם טבח ומכר משלם ארבעה וחמשה ואפילו ראוהו בכך הואיל והוא מתכוין להסתר מהם גנבה היא ולא גזלה ואין גזלה אלא למי שאינו מכוין ליקח דרך סתר כמו שנאמר ויגזול את החנית מיד המצרי ומ"מ ליסטים העומדים במארב וכשעוברים אנשים בדרך הם גוזלים גזלנים גמורים הם שזה שמסתירים עצמם לא ליראת מה שלוקחים אלא שלא יראו אותם בני אדם ויברחו מהם והוא שנאמר שופטים ט' וישימו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו את כל אשר יעבור בדרך ומ"מ כל שמסתתר ליראת עצמו גנב הוא כמו שבארנו בלסטים מזויין שגנב הוא:

יראה מסוגיא זו שהיער משיכה קונה בו אלמא שהוא כסימטא שהרי המשיכה אינה קונה אלא בסימטא או בחצר של שניהם כמו שבארנו:

אע"פ שהעבירה מגונה על כל פנים העובר עברה בסתר הרי זה כאלו דוחק רגלי שכינה ר"ל כאלו שלל בשכלו מציאות השגחתו ית' ממקום שעובר בו לומר אין יי' רואנו וזהו שהחמירה תורה בגנב יותר מגזלן מפני שהגזלן השוה כבוד עבד לכבוד קונו והגנב לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו כביכול עשה עינו כאלו לא רואה ואזנו כאלו אינה שומעת הה"ד ישעיה כ"ט הוי המעמיקים מיי' לסתיר עצה:

אע"פ שצריך אדם להזהר מכל דבר שיגיע ממנו נזק לחברו בבטול מלאכה שלו צריך להזהר ביותר אמרו ז"ל כמה גדול כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה:

צריך אדם להזהר הרבה בכבודן של בריות אז"ל בא וראה כמה גדול כבודן של בריות שור שהוליכו ברגליו חמשה שה שהדריכו על כתפו ארבעה:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ומדברות בארץ ישראל ואין מגדלין תרנגולים בירושלים מפני הקדשים ולא כהנים בארץ ישראל מפני הטהרות ולא יגדל ישראל חזירים בכל מקום ולא יגדל את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלאות של ברזל ואין פורשין נשכין ליונים אלא אם כן היה רחוק מן העיר שלשים ריס אמר הר"ם אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל לפי שרועים בזרעים וסוריא הם הארצות שכבש דוד וכבר בארנו ענינם בששי מדמאי ומה שאמר לא יגדל חזירים הוא הדין לשאר דברים שאסורין באכילה אבל דבר בחזירים כפי הידוע שהם שאפשר לגדל כמו הבקר והצאן ואין פורשין נשכין פחים או רשתות לצוד בהם יונים אלא אם כן ירחק מן הישוב ר"ל ישוב המדינה ארבעה מילין הם שלשים ריס וזה להרחיק עצמם מן הגזל שלא יצוד יוני בני העיר והזהיר שלא לגדל כלב מפני הזיקו:

אמר המאירי אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל מפני שבהמה דקה מצויה להזיק ואסור לאדם להזיק או לגרום היזק אפילו על דעת לשלם וכן הדין בחיה דקה אבל מגדלין במדברות שבארץ ישראל שלא נאסר אלא בשביל ההיזק ואין היזק אלא בשדות ובכרמים לא ביערות ובמדברות אבל מגדלין בסוריא והיא שכבשה דוד וכבוש יחיד אינו כבוש לקדש בקדושת הארץ ואין צריך לומר שמגדלין בחוצה לארץ שאין חוששין לישובן של אלו ואם יזיקו ישלמו:

אין מגדלין תרנגולים בירושלם פי' אפילו ישראלים שבה מפני הקדשים שהרי אף ישראלים אוכלין שם קדשים קלים ומחשש נקור תרנגולים באשפות והבאת כעדשה מן השרץ לשם נגעו בה ולא הכהנים בכל ארץ ישראל מפני התרומות שנאכלות להם בכל

מקום ומ"מ ישראלים אין נזהרין בכד ואפילו אוכלים חוליהם על טהרת קדש ותרומה שאין חוששין מעקרן אלא אם יטמאו יטמאו:

אין מגדלין חזירים בכל מקום פירשו בגמ' הטעם משום מעשה שהיה במלחמת ירושלם בימי חשמונאי שהיו משלשלין להם דינרין בקופה והיו מעלין להם תמידין לקרבן ויום אחד העלו להם חזיר ונזדעזעו ביניהם על כך וכשגברו בית חשמונאי החרימו על כל מי שיגדל חזירים ואע"פ שמ"מ היה אסור שאין עושין סחורה בנבלות וטרפות כמו שיתבאר במקומו הוסיפו על זה עונש החרם:

וכן אין מגדלין כלב רע מפני שהזיקו מצוי אלא אם כן היה שומרו וקושרו בשלשלת:

אין פורשין נשבים פי' רשתות ליונים אלא אם כן היה רחוק מן הישוב שלשים ריס והם ארבעת מילין מרווחים שהרי יש שם מאה אמות יותר ששיעור ריס הוא מאתים ושבעים אמה ונמצא שלשים ריס שמנת אלפים ומאה אמה וכל שהוא רחוק כל כך אין לחוש ליוני שובכים ומ"מ בפחות מיכן אסור מטעם גזל בעלי שובכין שכל פחות משיעור זה הם מרחיקים משובכיהם ונאחזים במצודה ומה שאמרו בבבא בתרא מרחיקים את השובך מן העיר חמשים אמה שלמדנו משם שאין היונים מתרחקים משובכיהם יתר על חמשים אמה פרשו בגמרא שלא אמרו לשם אלא מחשש הפסד שהיונים מפסידים את הזרעים ומשהרחיק חמשים אמה כבר הם שבעים במה שנקרו מן הקרקע ואין מפסידין משם ואילך ומ"מ פורחים הם עד פחות מעט לשלשים ריס ונלכדים עם יוני ההפקר:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כבר בארנו במשנה שאין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אלא אם כן ביערות ובמדברות ומ"מ בהמה גסה מגדלים ואע"פ שיש הפסד אף בגסה מ"מ אי אפשר לישוב בלא בהמה גסה למשוי ולחרישה ואין גוזרין גזרה על הצבור שאי אפשר לעמוד בה אבל בהמה דקה אין רוב צרכה אלא לאכילה והרי יכולין להביא מחוצה לארץ ומתוך כך אמרו שמי שרוצה להרבות בסעודות לרגל או למשתה בנו מקדים שלשים קודם לרגל או קודם משתה בנו ומביא ככל הצריך לו ובלבד שלא ישהה את האחרונה אלא כשיעור הראשונה ר"ל שאם לקח וחזר ולקח לא יאמר הרי זו האחרונה לא עמדה בידי שלשים יום והריני משהה אותה עד לאחר הרגל או אף לאחר המשתה עד שיכלו לה שלשים אלא לא הותר אלא לרגל או למשתה והטבח המוכר לאחרים לוקח ומביא ושוחט לקח ומביאו ושוהה ובלבד שלא ישהנה שלשים יום:

דף פ.

איסור זה של גדול בהמה דקה בארץ ישראל לא סוף דבר ביוצאה ומזקת אלא אף אם היתה קשורה לו בכרעי המטה אסור:

אע"פ שבמקום פקוח נפש הותרו האיסורין להתרפא בהם דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר בה ביותר מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאל לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שיינק חלב רותח משחרית לשחרית והביאו לו עז וקשרוה בכרעי המטה והיה יונק ממנה חלב רותח משחרית לשחרית לימים נכנסו חבריו לבקרו כיון שראו אותה העז קשורה לו בכרעי המטה חזרו לאחוריהם אמרו ליסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסנו אצלו ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז אף הוא אמר בשעת מיתתו יודע אני בעצמי שאין בי אלא אותו עון שעברתי על דעת חברי:

אע"פ שיחיד המומחה לרבים דן דיני ממונות ביחידי כמו שיתבאר במקומו מ"מ ראוי לכל חכם למשוך ידו מזה הרבה עד שיהא מוחזק לכל בכך אחד מן החכמים העיד בכאן על אבותיו שמגדולי הגליל היו ולא חרבו אלא מפני שהיו מעבירים בהמותיהם דרך שדה אחת של אחרים להעבירם ליערים מפני שהיו דנים דיני ממונות ביחידי:

רועה שעשה תשובה שלא לגדל עוד בהמה דקה אין מחייבין אותו למכור מיד אלא מוכר על יד על יד שאם לא כן ימנע ממנה עד שלא יוכל למכרם בלא הפסד גדול וכן מי שנפלו לו כלבים וחזירים בירושה אין מחייבין אותו למכור מיד אלא מוכר על יד על יד:

מי שנדר ליקח בית או לישא אשה ולא קבע בזה זמן אין מחייבין אותו ליקח מיד אלא עד שימצא דבר ההגון לו ולא עוד אלא אף אשה שהקניטוה בניה וקפצה ונשבעה שכל מי שיתבענה ראשון לנשואין אינה מחזירתו וקפצו עליה בני אדם שאינם מהוגנין אין שבועתה מכריחתה להנשא להם לא נתכונה זו אלא להגון לה:

כבר בארנו במשנה שכשם שאסרו בבהמה דקה כך אסרו בחיה דקה ומ"מ כל שעשוי לנקר את הבית כגון חתולות וחולדות הסנאים והם הנמצאות בסנה והיו רגילות אצלם לניקור הבית מתולעים ושרצים הדקים מותר לגדלם וכן כלבים כופריים והם שהם קטנים וננוסים ואין היזקן מצוי מותר לגדלם וכן התירו בקופים:

אע"פ שאיסור זה לא היה אלא בארץ ישראל כמו שבארנו במשנה משירדה הגולה לבבל ונתמלאת תלמידי חכמים וגדולים ונתישבה מישראל הרבה עד שהיו רוב השדות והכרמים של ישראל עשו בבל כארץ ישראל לאסור בה גידולי בהמה דקה וחיה דקה:

דף פ:

תלמיד חכם שהוא גדול מחברו או בימים או במעלה והטיח דברים כלפי חכם אחר שאינו גדול כמהו ונתחרט על זה ורצה להנהיג את עצמו לנהוג כבוד לאותו חכם שקפחו בדברים להכניסו לפניו או לכל כיוצא בזה רשאי האחר לקבל כבוד זה ואין בכאן משום יוהרא מעשה היה ברב שקלל את שמואל שהיה בר מחלקתו וקטן הימנו כמו שהתבאר במסכת שבת בפרק שמנה שרצים ומאותה שעה קבל עליו להכניס את שמואל לפניו בכל מקום והיה שמואל מקבל את הכבוד ממנו מ"מ אם היה שם אחר לא יהא מקבל ממנו כבוד זה ואע"פ שאותו שחרפו גדול מזה האחר כיון שאותו האחר גדול ממנו מעשה היה ברב ושמואל ורב אסי שהיו נכנסין לבית שהיה שם מילת הבן ויש אומרין פדיון הבן והיה שמואל קטן מכלם ורב גדול מכלם ורב לא היה נכנס קודם לשמואל כמו שבארנו ושמואל אע"פ שהיה מקבל כבוד זה מרב לא רצה לקבלו מרב אסי אע"פ שהיה רב גדול מרב אסי ורב אסי לא היה נכנס קודם רב והסכימו שיפרד שמואל מהם ויכנס רב ואחריו רב אסי ואחר שיכנסו יבא שמואל ויכנס יחידי או בחבורה אחרת:

יש לו לדיין לחדש גזרות לפי מה שרואה אחר שנתברר לו הענין מעשה היה בחתול שקטע ידו של תינוק ויצא רב וחקר על אותו המין ונתברר לו שטבעו בכך ודרש על אותו המין שמותר להרגו ואסור לקיימו ואין בו משום גזל ואף בעורו אין בו משום אבדה וכן כל כיוצא בזה:

כבר בארנו במסכת תענית על קצת חליים שנמשכה מהם מיתה שמתענין עליהם ומתריעין אף בשבת כגון אסכרה בזמן שיש בה מיתה כמו שהתבאר שם הרי שירד שחין בעולם וחכוך גדול וכיוצא באלו עד שהיו מתים בזה החולי הרי זה צרת הצבור ומתענין ומתריעין אף בשבת ודוקא בחכוך הלח שהוא כעין שחין הפורח אבעבועות ודבר זה בשפשט ברוב צבור ומ"מ חכוך יבש צועקים עליו ואין מתריעין וכן על שאר פורענות כגון זבוב וצרעה ויתוש ושלוח נחש ועקרב וענין התרועה וצעקה כבר בארנוה במסכת תענית:

אע"פ שמשפטי האדם מצד תולדתו ומערכת מזלו מבא גדול בעניניו ובהצלחתו ובמקריו עד שדלת הנועלת לא במהרה היא נפתחת מ"מ אין בזה עכוב מכל וכל אלא הדבר מסור לתפלה ולמעשים ולעולם שערי תפלה או מעשים טובים לא ננעלו אלא מגינין בעדו ומשנין עליו סדרי בראשית שלו וזה דבר ראוי ומוכרח באמונה ובגדרי הדת וכבר בארנו הענין יפה בחבור התשובה:

מצוה על כל אדם מישראל לקבוע דירתו בארץ ישראל ולישבה כפי כחו לקח בית בארץ ישראל כותבין עליו אונו על יד גוי אף בשבת משום ישוב ארץ ישראל הקלו בשבות:
הלוקח עיר בארץ ישראל כופין אותו לעשות לה דרך מארבע רוחותיה כדי להפליג בישובה שיהו יכולין בכל עיירות שבה לחזר ולבא שם מכל צד:
עשרה תנאים התנה יהושע עם יושבי הארץ בשעה שחלק להם את הארץ:

דף פא.

הראשון שיהו רשאין להרעות את בהמותיהם ביערים ולא יהא כח ביד בעל היער לעכבם ומ"מ דוקא בהמה דקה ביער גדול ומסובך עד להרבה שאין ההזק ניכר בו כל כך והוא שנקרא בכאן דקה בגסה ר"ל בהמה דקה ביער הגסה הא דקה בדקה או גסה בגסה אסור ואין צריך לומר גסה בדקה ויש מפרשים ביער הגסה שאילנותיה גסים ויער הדקה שאילנותיה דקים:
השני שיהא מותר לאדם ללקוט עצים משדה חברו ודוקא בעצים שאינם חשובים כגון קוצים או הקרובים לקוצים כגון היזמי והיני אבל עצים חשובים לא ואף בשאין חשובים לא הותר אלא במחוברים אבל בתלושים הואיל ותלשן בעל השדה לעצמו או לתקן שדהו לא ואף במחוברים לא הותר אלא בלחים אבל ביבשים אסור מפני שהם ראויות לבעל השדה להסק ואינו מפקירן ואף מה שהותר לא הותר אלא על צד שלא ישרש:
השלישי שיהא כל אדם רשאי ללקוט עשבים העולים מאליהם אף בשדה חברו להאכיל לבהמתו שהעשבים קשים הם לזרעים שבשדה חוץ משדה תלתן והוא מין קטנית שנותנין לקדרה כעין תבלין ונקרא פניגרי"ק והעשבים הגדלים עמו מועילים בגדולו ומתוך כך אסור ומ"מ דוקא בשנזרע לבהמה הא אם נזרע לאדם אף העשבים מזיקים לו שכל שיניקתן מרובה חשובים לאדם ביותר ומותר אף בשדה תלתן יתבאר במקומו שכלאי זרעים אינם אסורין אלא בארץ ושאם זרע מין אחד וכשצמח נראה מין אחר בו אם היה שם ממנו אחד מעשרים וארבעה ילקוט עד שימעטנו מפני מראית העין שמא יאמרו שהוא זרעם ואם היו הדברים מוכיחים שמאליהם עלו כגון שהיה המין האחר מפסיד בו או מזיק אינו חייב למעט מעתה תלתן שזרעו למאכל אדם שעלו עמו עשבים הרי זה מזיק כמו שבארנו והדברים נכרים שלא מכחו נזרעו ומהיכן יודע שאותו תלתן זרוע למאכל אדם אם הוא נעשה ערוגות ערוגות ודאי זרוע לאדם הוא יש מי שאומר שאף בזרוע לאדם אם נזרע לאכלו בזירים אסור ללקוט עשבים שבו שהעשבים מעמידים את הזירים בלחותם וברכותם:

הרביעי שיהא אדם רשאי לקטום מאילן חברו בד ליטע או להרכיב ולא יהא בעל האילן מעכב על ידו חוץ מגרופיות של זית לפי שדרך העולם כשהזית מזקין ואינו עושה פירות כל כך שקוצצו סמוך לקרקע ומניח שתי גרופיות ואמר שזה שהתרנו לא התרנו בזית באותן גרופיות מפני שהן מחליפות ומוציאות בדים והקוטם נטיעה מהם מפסידן הא זית גדול ובעל ענפים מותר וכמה שיעור קטימה זו שהיא מותרת באילן הזית כביצה ר"ל שיניח ממנה סמוך לגזע כאורך ביצה בקנים ובגפנים מן הפקק ולמעלה ר"ל שמותר לקטום כל שמן הקשר הסמוך לגזע ולמעלה ושאר האילנות מחבו של אילן ר"ל מן הענפים המתפשטים אילך ואילך ולא מחדו והוא ענף שבחדו של אילן וקטימה זו לא הותרה אלא מן החדש והוא בד שגדל ונתוסף בשנה זו שעדין אינו עושה פירות אבל לא מישן שהוא עושה פירות וכן דוקא ממקום שאינו רואה פני חמה כגון ענפים הנסתרים בתוך חבו של אילן אבל לא מן הענפים המגולים שהחמה שולטת עליהם מפני שהם הם עיקר הפירות שבאילן ויש מפרשים רואה פני חמה שעולה מן הגזע ולמעלה ושאין רואין פני חמה שעולין מן השרשים:

דף פא:

החמישי שמעיין היוצא עכשו מתחלה בשדהו של אחד שיהו כל בני העיר רשאים לשאוב משם ואינו נוטל מהם דמים ואין צריך לומר שכן במעין ישן שכבר היה לשם בשעה שחלקו את הארץ:

הששי שיהו כל בני ישראל מחכים בימה של טבריא ר"ל מטילים חכה לצוד שם מן הדגים ואע"פ שימה של טבריא בחלקו של שבט נפתלי בלבד היה ובלבד שלא יפרוס קלע רוצה לומר כדרך שהציידים עושים לתקוע יתדות ולעשות גדרים במקומות שבים להיות הדגים נכנסים לתוכם מפני שדברים אלו מזיקין הספינות ומעכבין אותן ממרוצתם ומ"מ בני השבט שאותה הים בחלקם מותרין אף בזו ובכלל ימה של טבריא לענין זה כמלא חבל של מצודה לצד הדרום ומ"מ צד הוא ברשתות ובמכמורות בשעה שחלקו את הארץ כל מה שנמצא תלוש בהרים היה בחזקת כל השבטים וכל הרוצה ליטול נוטל כמטלטלין ושאר השלל:

השביעי שכל אדם ההולך בדרך והוצרך לנקביו יהא רשאי להסתלק מן הדרך ולהכנס אחורי הגדר המזדמן לו להפנות לשם וליטול צרור לקנח ואינו חושש לפריצת הגדר ואפילו בשדה מלאה כרכום שצריך שמירה מעולה ואף בשבת התירו לעשות כן ופרשו

גדולי המפרשים בשבת דוקא באבנים שלא נתחברו בטיחת טיט ביניהם ומ"מ מדת חסידות לחזור ולגדור מה שפרץ:

השמיני הוא שבזמן שיש טיט בדרכים יהא אדם רשאי להסתלק בצדי הדרכים אע"פ שנכנס לשפת השדות שיש להם בעלים ואפילו נתיבש הטיט הואיל ועדין עומד ביתדות לסבת פסיעות של אדם ושל בהמה שנעשו שם בחורף:

התשיעי שהתועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד ר"ל מנתק וכורת הזמורות המעכבות ועולה או יורד עד שיגיע לדרכו ודוקא על דעת שישלם שאסור להציל עצמו בממון חברו אא"כ על דעת תשלומין אף חברו שראהו תועה מפסג ועולה מפסג ויורד עד שמעלהו לעיר או לדרך שזה או כיוצא בו השבת גופו הוא שאדם חייב עליה בכלל השבת אבדה אחרת שנאמר והשבותו לו זו אבדת גופו:

העשירי הוא שמת מצוה קנה לו מקומו שנזדמן לו לשם בעת מותו ורשאי המוצאו לקברו שם ואין בעל השדה רשאי לעכב ודוקא שלא היה מוטל על המצר שאם היה מוטל על המצר מתוך שאין המצר מקום קבורה והוא צריך לפנותו על כל פנים מפנהו למקום הראוי חכמי הצרפתים מפרשים במה שאמרו בכאן שאינו עומד על המצר שאינו מוטל לרוחב הדרך שאם היה מוטל לרוחב הדרך אסור לקברו שם מפני העוברים שלא יתאהלו עליו ומאחר שהוצרך לפנותו מפנהו למקום הראוי גדולי המחברים כתבו שדברים אלו בשלא מצאו בתוך תחום המדינה אבל אם מצאו בתוך התחום מביאו לבית הקברות מעתה המוצא מת באסרטייא והוא רשות הרבים רחב שש עשרה אמה מפנה לימין אסרטיא או לשמאל אסרטיא וכשמפנהו יפנהו למקום הראוי יותר היה יכול להביאו לבית הקברות מביאו לשם ואם אין זה מזדמן לו אם היה שדה בור מכאן ושדה ניר מכאן מפנהו לשדה בור שדה ניר ושדה זרע מפנהו לשדה ניר היו שתיהן נירות או שתיהן בורות או שתיהן זרועות מפנהו למקום שירצה:

תקנות אלו כלן אף בבבל הן נוהגות ולא עוד אלא אף בחוצה לארץ:

דבר שהיתרו פשוט ורצה אחד להחמיר על עצמו אין ראוי לו לעשות כן לפני גדול ממנו בחכמה בשעה שזה הגדול נוהג בו היתר שזה כמראה גדולתו לפניו וכמתחסד ביתר ממה שאין חק עליו ולא עוד אלא שאם עשה כן יש כח באותו הגדול לנדותו ואם היה נודע בחסידות ובשלמות כונות הרי זה עושה ואין כאן משום יוהרא:

שלמה תקן להם לישראל שיהו בני אדם רשאים להלך בשביל השדות העשויות לקצר את הדרך אף משנזרעו עד שתרד רביעה שניה ומ"מ קודם זריעה אין זה צריך תנאי שמשהכניס תבואתו עד שזרע את השדה סתם בני אדם מפקירין שדותיהם לדריסת רגלי

בני אדם אבל משנזרע עד שירדה רביעה שניה שזמנה בשבעה עשר במרחשון הותר מכח התקנה שעד זמן זה אין דריסת הרגל קשה להם אבל משם ואילך הזרעים יוצאים וצומחים ודריסת הרגל קשה להם ומ"מ במקום שהוא טבעני אף משירד הטל קשה לו הרגל ומשנזרע אסור:

למדת שכל שאין הזק לאדם בו ויש הנאה לאחרים ראוי לו שלא למנוע והוא שאמרו הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס לתוך השדה מה הבריות אומרות עליו מה הנאה יש לפלוני ומה הבריות מזיקות אותו עליו הכתוב אומר אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות ואמרו רבותי' ז"ל מהיות טוב אל תקרא רע:

כבר בארנו בפרק שלישי שבשעת הוצאת זבלים אדם מוציא זבלו לרשות הרבים וצוברו כדי שיהא נישוף ברגלי בהמה שלשים יום ומ"מ אם הזיק חייב לשלם וגדולי הפוסקים חולקים בה בפרק אחרון:

נחיל של דבורים שהלך בשדה חברו ושכן על שוכה אחת של אילן ואם נוטלן אחת אחת פורחות ואובדות קוצץ את השוכה ונותן לו דמים ויש חולקין בה כמו שיתבאר בפרק אחרון:

היה זה בא בכדו של יין וזה בא בכדו של דבש ונסדק החבית של דבש דין הוא שיהא זה שופך את יינו ומציל דבשונו של חברו ונוטל דמי יינו מתוך דבשונו של חברו ויש חולקין אף בזו ויש מכריעין בה שהוא חייב ובלבד שיתבענו חברו על כך מכח התקנה הא אם עשה הוא מעצמו אין לו אלא שכרו כמו שבארנו בפרק המניח ויש מפרשים שאם לא היה שם בעל הדבש ועשה זה מעצמו נוטל דמי יינו מתוך הדבש הא אם היה בעל הדבש לשם ועשה זה כן מעצמו הפסיד ואין לו אלא שכרו:

על הדרך הזה בעצמו היה זה בא בחבלת פשתנו על חמורו וזה בחבלת עצים ומת חמורו של בעל הפשתן מפרק את עציו וטוען את הפשתן:

דף פב.

לעניין בכורים אמרה תורה בכורי אדמתך עד שיהו כל הגדולין שבאדמתך ומ"מ כל שהאילן כלו באדמתו ואע"פ שהוא סמוך למצר חברו או נוטה לשדה חברו מביא וקורא ואע"פ שהיה חייב להרחיק שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ:

עשר תקנות תקן עזרא לישראל הראשונה שיהו קורין בשבת במנחה בספר תורה מפני יושבי קרנות שהשבת אחר אכילה ושינה זמן ישיבת קרנות הוא לפחותים ולהמון מצד שאין מלאכה בשבת ותקן שבאותה שעה יתקבצו כלם וישמעו דבר תורה:

השנית שיהו קורין בשני ובחמישי בתורה ואע"פ שכבר נתקן דבר זה מימות משה רבינו כמו שדרשו ז"ל וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים אין מים אלא תורה כיון שהלכו שלשה ימים נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ובשני ובחמישי שלא יעמדו שלשה ימים בלא תורה מ"מ הם תקנו קריאת התורה אלא שדי היה להם בקורא אחד שלשה פסוקים או בשלשה קורין לשלשה פסוקים פסוק לכל אחד ואחד ועזרא תקן שלשה קורין כנגד כהנים לויים וישראל ועשרה פסוקים כנגד עשרה בטלנין:

השלישית הוא שיהו דנין בשני ובחמישי ר"ל שיהו בתי דינין קבועים בשני ובחמישי ופרשו במסכת כתובות שקודם עזרא היו בתי דינין קבועים בכל יום והוא תקן שלא יהו קבועים בכל יום שלא יתבטלו ממלאכתן כל ימות השבוע אלא מתוך שמתקבצים בשני ובחמישי לשמוע דברי תורה יהו מוצאים לשם בתי דינין קבועים ויצאו מבית הכנסת לבית דין:

הרביעית הוא שיהו מכבסין בחמישי בשבת לכבוד שבת ולא ימתינו עד ערב שבת מפני שיניחו ערב שבת כלו לצרכי הכנת שבת:

החמישית הוא שיהו אוכלים שום בערב שבת כלומר שלא יהא להם כל השבוע מחשבה והשתדלות בענין עונה אלא בערב שבת כדי שיהו שאר הלילות פונים מכל עסקיהם ועוסקים בתורה והוא שאמרו אשר פריו יתן בעתו זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת והיא הנקראת עונה של תלמידי חכמים יש מפרשים ערב שבת לענין זה ארבעה לילות ליל רביעי וליל חמשי וליל ששי וליל שבת שכל שמתחלת ליל רביעי ואילך נקרא ערב שבת וממוצאי שבת ואילך שהוא ליל יום ראשון וליל שני וליל שלישי נקרא מוצאי שבת ופרשו הטעם שהמשמש מטתו בשלשה לילות של מוצאי שבת אפשר לפי חשבון זמנה שתלד בשבת ויבא לידי חלול שבת שכל היולדת לתשעה אינה יולדת עד שימלאו ימיה ואין תשעה חדשים מלאים אלא לרע"א אם נקלט הזרע בראשון או לרע"ב אם נקלט הזרע בשני או לרע"ג אם נקלט בשלישי וכל שלא קלטה בשלשה ימים אינה קולטת עוד שכבר נפסד ובטל כחו ותשעה חדשים שלמים אתה מוצא בהם ד' ימים על שבועות ונמצא שהיא יולדת ביום שהוא רביעי אחר קליטת הזרע מעתה אם שמש במוצאי שבת שמא לא תקלוט עד יום שלישי ויבא זמן הלידה ביום השבת אם שמש בליל שני שמא תקלוט ביום שני לביאה שהוא יום שלישי ואם שמש בליל שלישי שמא תקלוט בו ביום ונמצא שאפשר בכלם להיות זמן הלידה נגמר בשבת ולשאר הלילות אין כאן זמן לידה

בשבת כמו שיצא לך מן החשבון ודברים אלו דברים תפלים הם ועיקר הדברים כמו שכתבנו שאין עיקר הכונה באלו אלא לתורה:
הששית שתהא אשה משכמת ואופה באיזה יום שתאפה בכדי שבזמן שיבאו העניים לפתח לא יהיו נדחין מצד שאין הפת אפויה והרי זה פרוס בולי ובוטי תקנה לעניים שלא יצטרכו לטרוח ולחזור ותקנה לבעלי בתים שלא יחשדו:
השביעית שתהא אשה חוגרת בסינר בשעה שעושה מלאכתה שאם לא כן שמא תחוס על בגדיה ותחשוף שוליה והדבר מגונה:
השמינית שתהא אשה חופפת במסרק את ראשה קודם טבילה שמן התורה דייה שתעיין אם נקשרו שערות זו בזו ותתירם או אם נדבק בהם דבר החוצץ אבל הוא תקן חפיפה במסרק וענינה יתבאר במקומו בע"ה:

דף פב:

התשיעית שיהו רוכלים והם המביאים קשוטי נשים רשאים לחזר בעיירות ולא יוכלו בני העיירות לעכב כדי שיזדמן להם מה שצריך להם ולא יתגנו על בעליהן:
העשירית שתקן טבילה לבעלי קריין ר"ל שלא יעסקו בתורה עד שיטבלו שמן התורה אין טומאת קרי אלא לתרומה וקדשים ובא הוא ותקנה אף לדברי תורה וכבר נתבטלה תקנה זו כמו שבארנו ענינה במסכת ברכות:
עשרה דברים נאמרו בירושלים הראשונה אין הבית חלוט בה ר"ל שכל המוכר בית בתוך עיר המוקפת חומה אם לא גאלה לשנים עשר חדש נחלט ביד הלוקח אבל ירושלם אע"פ שהיא מערי חומה אין הבית חלוט בה לעולם:
השנית במה שכבר ידעת בחלל שנמצא באדמה שמודדין העיר הקרובה ומביאין משם עגלה ועורפין אותה כמו שהתבאר במקומו אין ירושלם בכלל מדידה זו ואין מודדין לה מפני שאין מביאה עגלה ערופה אלא אם נמצא קרוב לירושלם מניחין אותה ומודדין לשאר עיירות:
השלישית שאינה נעשית עיר הנדחת:
הרביעית שאינה מיטמאה בנגעים:
החמישית שאין מוציאין בה זיזין וגזוזטראות משום חשש טומאת אהל וכן מחשש שלא יזוקו שם עולי רגלים:
הששית שאין עושין בה אשפות מפני שגדלין בהם שרצים וכל שהשרצים מצויין לשם טומאה מצוייה לשם:

השביעית שאין עושין שם כבשונות מפני שעשנם מרובה והוא משחיר כותלי החומה וכן שלא יתערב עם עשן המערכה:
השמינית שאין עושין בה גנות ופרדסים מפני שהעלים נושרין ונעשין זבל וכן בעליהם תולשין עשבים הרעים ומניחין אותם ונעשים זבל ובא לידי סרחון:
התשיעית שאין מגדלין תרנגולים בתוכה מפני שמצויין לנקר באשפות ומביאים כעדשה מן השרץ אצל הקדשים כמו שבארנו למעלה:
העשירית שאין מלינין בה את המת אלא או קוברין אותו או מוציאין אותו בבית שחוצה לה:
אע"פ שאין מגדלים גנות ופרדסים בירושלם גנת ורדים היה שם מימות נביאים הראשונים שלא עקרוה ופרשו בה חכמי הצרפתים מפני שהיא היתה צריכה לקטרת ופרשו ענינה בענין כיפת הירדן האמור בפטום הקטרת ואין הדברים נראין כמו שיתבאר במקומו:
באבות של ר' נתן שנינו שאין מעבירין עצמות המת בירושלם ואין נותנין בה מקום לגר תושב ואין מקיימין בה בית הקברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה שהיה שם מימות נביאים הראשונים ויש מי שאמר שם שאין דין בן סורר ומורה בירושלם וכן שאין ממזר נכנס לירושלם:

דף פג.

לשון יוני כבר בארנו במגלה שהוא ממאושרים שבלשונות ומ"מ חכמה שלהם אסור ללמדה מפני שמושכת לבו של אדם והורסת הרבה מפנות הדת וקרובי מלכות שלהם מצד שהם צריכים בה לכמה דברים בתכסיסי מלכיהם שהיו נמשכים אחר חקירת החכמה עד להרבה ולא היו מקרבים כל כך אלא מי שהוא שלם בחכמות ודעתו צלולה בכל הדברים הותר להם ללמדה ואף החכמים השלמים שכבר מלאו כרסם בשר ויין ר"ל התורה ותלמודה וסודות מצותיה אין לך קרובים למלכות יותר מהם והרי נאמר בי מלכים ימלוכו ומותר להם ללמדה כדי להשיב עליהם ולחזק ענין הדת במסמרים לא ימוט:
מדרכי האמורי שהיו מספרים על פני המסתפר מאזן לאזן להיות מצוינים בתספורת שלהם בין שאר העממים וכל עם שהוא מכוין לכך הרי זה בכלל חקי העמים ואסור להתנהג בכך אלא לקרובי מלכות שלא יהו אצל המלכים כמי שנשתנו מנהגיו בדבר שאין צד אמונה סובבת בו:

אע"פ שבארנו במשנה שאסור לגדל כלבים מ"מ בעיר הסמוכה לספר רשאי הוא לגדל ביום קושר ובלילה מתיר ומ"מ יזהר בהיזקם כמה שיוכל וישם לנגד עיניו מאמר ולא תשים דמים בביתך ולא יהא לבו בטוח שלא יזיק שמאחר שנעשה נעשה ואין עוד תקון מעשה היה באשה אחת מעוברת שנכנסה לאפות בבית אחד ונבח בה הכלב ונזדעזעה ובא בעל הכלב והיה מחזקה בדברים ואמרה לו שקילא טיבותיך ושדי אחיזרי כבר נד ולד:

זה שהתרנו במשנה לפרוס נשבים ליונים ברחוק שלשים ריס לשובכי העיר יש צדדין שהוא אסור אפילו עד מאה מיל כגון שהיה משובך זה עד מקום פריסתו ישוב שובכים שהם נעתקים משובך לשובך עד כמה ושמא תאמר מ"מ יאסר משום שובכין אלו שביניהם תפתר בשהשובכין של מינים עובדי האלילים והטליסמאות שהם אינם נכללים תחת גדר שום דת בעולם שכגון אלו אין אנו מצווים בשמירתם או שהם של הפקר או שהם שלו ודבר זה יתבאר יותר במסכת בבא בתרא בעזרת הצור ובישועתו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף פג:

החובל בחברו וכו' כבר בארנו בראש המסכתא שהחלק השלישי בזאת המסכתא הוא לבאר בתביעות הבאות על ידי היזק הבא מאדם לחברו דרך הכאה וחבלה ובא זה הפרק לבאר עניני זה החלק כלם על השלמות ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק הזה לחמשה חלקים הראשון לבאר בכמה דברים החובל חייב וביאור כל אחד מאותם הדברים בפרט השני הצדדין שהחובל נפקע בהם מתשלומין אלו והצדדים שאינו נפקע בהם אע"פ שהיו הדברים מראין לומר כן השלישי בקצת חבלות שאין חיוב בהם אלא באחד מחמשה דברים והוא הבשת ותוספת ביאור בדין הבשת יתר על מה שלא בארו בו בחלק הראשון הרביעי סובב על דרכי התשובה שאינו מתכפר בתשלומין עד שירצה את חברו וימחול לו החמישי בחובל בחברו ברשות הנחבל או במצותו על איזה צד חייב ועל איזה צד פטור זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר החובל בחברו חייב בחמשה דברים בנזק בצער ברפוי בשבת ובושת בנזק כיצד סמא את עינו קטע את ידו שבר את רגלו רואין אותו כאלו הוא עבד שמין אותו כמה הוא יפה וכמה היה יפה צער כיצד כואו בשפוד ובמסמר ואפילו על צפרניו מקום שאין עושין חבורה אומדין כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער בכך ברפוי כיצד הכהו חייב לרפאתו עלו בו

צמחים מחמת המכה חייב שלא מחמת המכה פטור חייתה ונסתרה חיתה ונסתרה חייב לרפאתו חייתה כל צרכה אינו חייב לרפאתה בשבת כיצד רואין אותו כאלו הוא שומר קשואין שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו בושת הכל לפי המבייש והמתבייש המבייש את הערום המבייש את הסומא המבייש את הישן חייב וישן שבייש פטור נפל מן הגג והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור על הבשת שנאמר ושלחה ידה והחזיקה במבושיו אינו חייב עד שיתכוין לשלוח זה חומר באדם מבשור וחומר בשור מבאדם חומר באדם מבשור שאדם משלם נזק וצער ורפוי שבת ובושת ומשלם דמי ולדות לבעל ושור אינו משלם לבעל אלא נזק ופטור מדמי ולדות וחומר בשור מבאדם שהשור משלם את הכופר ואדם אינו משלם את הכופר אמר הר"ם שיהיה מתכוין כשיקטע את ידו או רגלו יתחייב אלו חמשה עונשין אבל כשיעשה בו אחד מאלו ההזקים או שנים מהם כגון שבייש אותו בלבד לא יתחייב אלא בושת וכמו כן אם ציער בלבד לא יתחייב אלא צער כמו שאמר דרך משל כואו בשפוד על צפרניו ועל דרך זה הקיש ואם יעבור המוכה על ידי הרופא ונוסף חליו או נולדה בסבתו מחלה לא יתחייב החולה שום דבר על אותו החולי המתחדש לפי שהחולה חמל על נפשו ודע כי עקר מעקרי דתנו אין גובין קנסות בבבל והוא הדין בשאר כל הארצות חוץ מארץ ישראל בלבד לפי שאמר ית' עד האלהים ואין לנו דיינים שיקרא שמם אלהים אלא הדיינים הסמוכים בארץ ישראל כמו שנבאר בסנהדרין וכל דייני העולם כאלו הם עומדים במקום דייני ארץ ישראל ואעפ"כ אין ממלאין מקומם אלא בדברים הנוהגין הרבה כדי שלא יאבדו בני אדם כגון ההלואות והמקח והקנאות וההודאות והכפירות וכשהזיקה בהמה בשן ורגל שהם מועדין לזה שקדם וכמו שהזיק אדם את הבהמה אבל בהמה את האדם או אדם באדם וכן כל קנס שישלם שום דבר אלא בבית דין בארץ ישראל לפי שאלה הדברים יש מהם שלא יארעו אלא מעט ומהם שאין בהם חסרון כיס והראוי לעשות בחובל בחברו שיושם כל מה שיתחייב משבת ובשת ורפוי וצער וקנס ויכלול הכל וישלם החובל בפעם אחת ויפטר אם היה הדין בארץ ישראל ואם בחוצה לארץ מנדין החובל עד שיתן מה שיחוייב על דרך פשרה או יעלה עם בעל דינו לארץ ישראל וכשיתן מה ששמין עליו מתירין לו נדויו ואפילו לא נתרצה הנחבל בזה ומאשר ראוי לזכור בכאן כי החצי נזק צרורות שנזכר כבר בפרק השני מזאת המסכתא והוא כשהיו צרורות מנתזין מתחת ידו ושבר את הכלים משלם חצי נזק מן העליה כי הוא הלכה ואינו קנס וגובין אותו בחוצה לארץ ובלבד שיהא ברשות ניזק אבל ברשות הרבים הוא פטור על כל הזק הרגל כמו שיתבאר לשם ונזק שלם אינו קנס וגובין אותו בחוצה לארץ חוץ בשור המועד בלבד לפי שעקר הוא בידינו אין מועד בבבל אמרו

זה חומר באדם מבשור יש לו סמך על העקר אשר קדם בפרק שלישי מזאת המסכתא שורו שבייש פטור וכבר בארנו בפרק החמישי גם כן שהשור פטור מדמי ולדות:

אמר המאירי החובל בחברו חייב עליו בחמשה דברים והם נזק וצער רפוי ושבת ובשת בנזק כיצד כלומר הגע עצמך ששבר את רגלו או סמא את עינו אם אתה אומר לחייבו בנזק מה שאתה דן עליו בכמה לא היה רוצה בחסרון זה הרי אתה מכחיש את המזיק שאפילו נותנין לו כמה אינו רוצה בכך אלא רואין אותו כאלו הוא עבד ונמכר בשוק ושמין כמה היה יפה קודם שנחבל וכמה הוא יפה משנחבל:

בצער וכו' וצריך שתדע שהצער חלוק לשני דרכים צער במקום נזק וצער שלא במקום נזק צער במקום נזק הוא שקטע את רגלו ואע"פ שפרע זה דמי רגלו והיה לו לחתכה מ"מ שמין באדם כזה אלו היתה ידו מוכתבת למלכות לחתכה על כל פנים והרי בדרך המלכות לחתכה בסייף כמה היה זה רוצה ליתן שיחתכוה בסם ונותן לו כחשבון זה ומ"מ במשנה זו לא דבר אלא בצער שלא במקום נזק כגון מכה שלא נפחתו דמיו עליה כגון כואו בשפוד או במסמר במקום שאינו עושה חבורה ואין שם בטול מלאכה כדי לשום בו פחת דמים ונאמר בכאן ששמין לו דמי צערו ואע"פ שמשנתנו אמרה שחייב בחמשה דברים והרי אין כאן נזק מ"מ חייב בחמשה דברים בצדדים שיש מקום לכלם ואם אין מקום לכלם פורע מקצתם כפי שיש להם מקום לחיוב:

רפוי הוא שחייב לרפאתו להוצאתו על הדרכים שיתבאר בגמרא:

עלו בו צמחים שלא במקום החבלה עצמה אלא סביבותיו אם מחמת המכה חייב ואם שלא מחמת המכה פטור:

חיתה ונסתרה חייב כלומר שלא חיתה כל צרכה אלא שנדמית כאלו חיתה ואחר כך נסתרה ולשון סתירה בזה הוא ענין חזרת המכה לקדמותה ולשון לעז ריקורו"שאר אבל אם חייתה כל צרכה אלא שלסבה אחרת חזרה המכה לשם אינו חייב לרפאתו:

שבת רואין אותו כל ימי החולי כאלו הוא שומר קשואין ונותן לו שכירות כזה בכל יום מימי חליו שהרי לכשיתרפא יהא ראוי לשמירת קשואים ומ"מ אין שמין לו לפי המלאכה שהיה רגיל לעשותה קודם שחבל בו שהרי כבר נחשב דבר זה בכלל הנזק ומ"מ הקשו בגמרא לקתה מדת הדין שהרי לכשיתרפא יהא ראוי למלאכה גדולה משמירת קשואין שאם נקטעה ידו הרי הולך בשליחויות אילך ואילך ואם נקטעה רגלו דולה מים לזרעים ותרצו מדת הדין לא לקתה שכבר נתן לו דמי ידו ודמי רגלו:

וביאור דבר זה הוא שכבר אמדוהו בנזק כמה היה יפה קודם חבלה וכמה הוא יפה לאחר חבלה ושומא זו שאחר חבלה היא לאחר שיתרפא ונמצא שבטולו בימי החולי ממלאכה

שהיה רגיל בה קודם חבלה כבר נחשבה בכלל הנזק שהרי שומת כמה יהא יפה לאחר חבלה אינה מתחלת אלא משיתרפא ויהא ראוי למלאכה ונמצא בטולו שבימי החולי נחשב בחשבון פחת שלו מחמת המלאכה שהיה רגיל בה והרי בכלל אותה מלאכה זו האחרת שאתה אומר עליה שיהא ראוי לה לאחר שיתרפא והיא דליית המים והליכת השליחות שהרי אי אפשר לעשות מלאכה זו עם האחרת ומעתה אין שמין לו מתוך חליו אלא שמירת קשואים שהיה ראוי לה ואף עם עשיית אותה מלאכה שנחשבה בשעת הנזק ומעתה אין שבת במקום נזק אלא בדרך זה הא שלא במקום נזק נותן לו דמי בטולו מחמת מלאכה שהוא רגיל בה ומה שאמרו בגמרא סמא את עינו נותן לו דמי עינו ושבת רואין אותו כאלו מטחינו ברחים אתה מפרש לדעת זה שעם עשיית המלאכה שהיה רגיל בה היה יכול להטחין את הרחים אם ברגלו ואם בגופו או שמנהיגו על ידי חמור וגוער את החמור עד שמנהיג מחמת קולו:

וגדולי המפרשים פרשו שכבר נתן לו דמי ידו או דמי רגלו שבשעה שאמדוהו כמה היה שוה ביד וכמה היה שוה בלא יד אמדוהו עד שמירת קשואים שכל הלוקחו אינו לוקחו אלא לשמירת קשואין וכיוצא בו מפני שזו היא רוב מלאכתו ופחת דמי מקחו עד שמירת קשואים וכל שפוחת זה בדמיו מוסיף זה בתשלומיו ונמצא שכבר נישום עד שמירת קשואים ומפני זה אין שמין לימי חליו אלא דמי שמירת קשואים וכן לפירוש זה בסימא את עינו עד טחינה ברחים וזהו עיקר הפירושים מפני שענין טחינה ברחים מתבאר יותר יפה לפירוש זה:

בשת הכל לפי המבייש והמתבייש שאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן וכבר בארנו בפרק שני שכלן חייב עליהם בלא כונה חוץ מן הבשת שאינו חייב עליו עד שיתכוין להזיק הא אם נתכון להזיק אע"פ שלא נתכון לבייש חייב כמו שבארנו וכמו שיתבאר במשנה זו למטה:

וחמשה דברים אלו יוצאין מן המקראות נזק מדכתיב עין תחת עין צער מדכתיב פצע תחת פצע או מתחת אשר ענה שבת מדכתיב רק שבתו יתן רפוי מדכתיב ורפא ירפא בשת מדכתיב וקצותה את כפה ופרשו בו ממון ולענין בושת:

המבייש את הערום חייב פרשו בגמרא לא שהוא הולך ערום שההולך ערום אינו בן בשת אלא כגון שהגביה הרוח את כנפי כסותו ובא חברו וגלהו יותר שעכב את כנפיו שלא לחזור ולכסותו חייב ליתן לו דמי בשתו ומ"מ לא מכל וכל כמי שגלה אותם מתחלתם המבייש את הסומא חייב שאע"פ שאינו רואה מ"מ מתבייש בלבו כשהוא יודע שנזדלזל

בפני רבים המבייש את הישן חייב שאע"פ שבשעת הבשת לא הרגיש מ"מ כשנודע לו אחר שנעור משנתו מתבייש:

הישן המבייש פטור שהרי לא נתכון להזיק וכבר בארנו שכל שלא נתכון להזיק פטור מן הבשת נפל מן הגג אף ברוח מצויה שהוא קרוב למזיד והזיק ובייש חייב על הנזק ופטור על הבשת שכל שלא נתכוון להזיק להדיא פטור על הבשת ושבת וצער ורפוי חייב עליהם ואם נפל ברוח שאינה מצויה פטור בכלם חוץ מן הנזק כמו שהתבאר בפרק שני:

זה חומר וכו' כלומר חיוב זה של חמשה דברים הוא חומר באדם המזיק יתר על שור המזיק שהאדם משלם חמשה דברים והשור אינו משלם אלא נזק בלבד שהרי דרשו רבותינו איש בעמיתו ולא שור בעמיתו וכן חומר באדם מבשור בדמי ולדות שהאדם חייב עליהם ולא השור שהרי כתיב כי ינצו אנשים ודרשו בו אנשים ולא שוורים כמו שהתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה פסוקה היא אלא שלא נשלם באור חמשה דברים אלו מכל וכל ודברים שנכנסו תחת משנה זו בגמרא להשלמת ענינים אלו וגם מה שנתגלגל בהם מענינים אחרים אלו הם:

ממה שבארנו אתה למד על מה שאמרו בתורה עין תחת עין וכן יד ביד וכל כיוצא בזה אין הכונה לעין ממש ויד ממש אלא ממון ולחשבון הנזק שמא תאמר אף נפש בנפש כן תלמוד לומר ולא תקחו כפר לנפש רוצח וכו' ואפילו ליתן ליורשיו לרוצח אי אתה לוקח כפר אבל אתה לוקח כפר לראשי אברים אע"פ שאינן חוזרין:

גזרה שוה לא סוף דבר שדנין אותה מדמיון שתי מלות שהם שוות זו בזו אלא אף מדמיון שתי מלות שהם שוות בענין אע"פ שאין שוות בלשון והוא שאמרו כאן נאמרה הכאה בבהמה והוא מכה נפש בהמה ונאמרה הכאה באדם והוא ואיש כי יתן מום בעמיתו ונתינת מום על ידי הכאה היא באה ודנין בה מה הכאת בהמה לתשלומין את הכאת אדם בתשלומין על הדרך שבארנו וכבר נאמר כן בענין ושב הכהן ובא הכהן כמו שבארנו במסכת יומא:

כשם שאין נוטלין ממון מן הרוצח כדי לפטור כך אין נוטלין ממנו ממון ושנחייבהו שהרי אין אדם מת ומשלם כמו שבארנו כמה פעמים:

וזה שבארנו שאין החובל בחברו ומחסרו אבר נדון בחסור אותו אבר בעצמו אלא ממון לא סוף דבר בשהחובל מתרצה בכך אלא אפילו היה החובל צווח ואומר שיסמאו את עינו כשם שסימא הוא את עין חברו אין שומעין לו:

דף פד.

אדם שלם שהרג את הטרפה פטור שהרי גברא קטילא קטל ואדם טרפה שהרג את השלם אף הוא פטור שהרי עדות המעידה עליו אי אפשר להזימה שהרי אף בשהוזמה אין זוממיה נהרגין שהרי גברא קטילא קטלו וכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינו עדות ויתבאר במקום אחר שאם הרג בפני בית דין נהרג:

לעולם אין מלקין אלא ארבעים חסר אחת אפילו היה חזק כמה ואם היה אדם חלש אומדין אותו ומלקין אותו כפי כחו ואם אמדוהו ומת תחת ידו פטור כמו שיתבאר במקומו:

שנים שחבלו זה בזה והיה צערו של זה או רפוי שלו או שבתו וכיוצא באלו גדול על של חברו אין אומרין יצא אחד בחברו אלא שמין לו אותו היתר ומשלמו כפי מה שהוא נשום:

כבר בארנו במשנה שהשור שהזיק אינו משלם אלא נזק ושהנזק אינו נשום אלא כעבד הנמכר בשוק:

הרי שהיה הנחבל תינוק ולא רצה אביו ליטול ולעשות לו סגלה על הדרך שיתבאר אלא שאומר שיהא שלו אין כח בידו למחול ואם אמר שהוא יתפייס עמו לכשיגדל והוא אמוד בכך מקבלין הימנו:

דף פד:

תשלומין אלו שבדיני חבלות אין מגבין אותם בבבל ולא שהם קנס אלא אע"פ שהם ממון שדיני חבלות אינן נגבות אלא בשלשה מומחין כמו שביארנו בראש סנהדרין ואין נקראים מומחים אלא דיינים הנסמכין בארץ ישראל ומ"מ צריך שתדע שאין כל החבלות בדין זה וכלל הדברים בענינים אלו כך הוא:

כל דבר שאינו מצוי כגון חבלות שאדם נחבל מצד השור או מצד אדם אחר והם הנקראות בלשון תלמוד אדם באדם או אדם בשור אע"פ שיש בהם חסרון כיס אין מגבין אותו בבבל וכן כל דבר המצוי אם אין בו חסרון כיס כגון הבשת והפגם נמצא שאין מגבין אלא דבר המצוי ושיש בה חסרון כיס הא כל חבלה המצויה ושיש בה חסרון כיס כגון שור בשור שהדבר מצוי ליגח זה את זה תמיד וכן שור על ידי אדם שהרי אדם מצוי לחמר אחר בהמתו ולחבול בה מגבין אותה בבבל וכן קרע לחברו את כסותו או שבר את כליו או קצץ נטיעותיו וכן כל דיני הגרמות אינן כקנסות ודנין אותם בחוצה לארץ כמה שאמרו אגבייה ככשורא לצלמי וכן דין המוסר אע"פ שלא עשה מעשה כמו שיתבאר במסכתא

זו וכן כל דיני ארבעה אבות ודין ארבעה שומרין וכן כתבו הגאונים בעדים זוממים בשאי אפשר להחזיר:

ואף אלו לא מן הדין ולא מצד עצמנו אלא מצד שליחותם של דייני ארץ ישראל שכך נותנין לנו רשות מן הסתם לדון בכל מה שיש בו חסרון כיס ושאותו היזק מצוי כדי שלא ירבו מזיקין בישראל ואף עכשו שאין מומחין בעולם דנין אותם בחוצה לארץ מכח שליחות הראשונים וכן הדין בהודאות והלואות שבארנו במסכת סנהדרין שמן הדין למומחים היינו צריכים בהם ולא היינו דנין אותם בבבל אלא כדי שלא תנעול דלת בפני לווין הורשינו בכך:

מ"מ הגזלות הגנבות הרי הם מן הדברים שאינם מצויים ואע"פ שיש בהם חסרון כיס אין דנין אותם בבבל מעתה תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ואונס ומפתה וכל דיני קנסות של תורה או של סופרים כגון מה שקצצו בתוקע לחברו וסוטר את חברו אין דנין אותם בחוצה לארץ וכל חצי נזק כבר בארנו עליו שהוא קנס ומ"מ חצי נזק צרורות ממון הוא ומגבין אותו בבבל וכל הנשום כעבד הואיל ואין כאן דבר קצוב אין גובין אותו בחוצה לארץ:

זה שאמרנו שהגזלות והגנבות אין דנין אותם בבבל חכמי הצרפתים שואלין בה והלא בכמה מקומות מצינו שהיו דנין אותם בבבל בין בגזלות בין בגנבות כמו שיתבאר בפרק שאחר זה בדינין שבאו לפני אביי ורבא בהנהו דגזל פנדא דתורי וכן בהגוזל בתרא בההוא דגנב גלימא וכן ההיא דנרשאה דגנב ספרא וההיא שותא דהוו מינצו עלה בתרי ובפרק השואל בההוא דשאיל נרגא ובראשון של מציעא בההוא רעיא דאכל תרי מיניהו ובראשון של בתרא בההוא דהוה בני אשיתא וכן בכמה מקומות ואם תאמר שלא אמרו להצריך מומחים בגזלת מטלטלין שיש בהם מצוי וחסרון כיס כמו שבארנו בחבלות אלא בגזלת קרקעות אף עליהם אנו משיבים שהרי בפרק חזקת הבתים נאמרו כמה ענינים בדיני קרקעות שהיו דנין בבבל ומתוך כך פרשו חכמי הצרפתים שהזכרנו שלא הצריכו מומחין לגזלה אלא לקרקע ולענין הפירות שנאכלו אבל גזלת גוף קרקע או גוף המטלטלין דנין אותם בבבל מטעם שהזכרנו בחבלות ואף הם משיבים על עצמם שהרי בפרק איזהו נשך אמרו על רבינא שהוציא אף הפירות כמו שאמרו שם עבד רבינא עובדא ואפיק פירי דלא כרבה בר רב הונא ופרשוה בענין משכון ומטעם רבית ואין נראה כן שאם כן קשיא דרבינא אדרבינא דהא איהו גופיה אמר דמשכנתא בלא נכייתא לא מפקינן ליה אלא ודאי מדין מחילה בטעות דלא הויא מחילה והפירות היו נגזלין אלא שחזרו ותרצו שמ"מ לא ירד בה מתחלה בתורת גזלה ומה שאמרו בפרק חזקת הבתים

אף בגזלה הדרא ארעא והדרי פירי לא למעשה אמרוה אלא להודעת הדין עד שאם יתפוש לא נוציא ממנו שכל שאין דנין אותו בבבל אם תפש הלה אין מוציאין אותה מידו:

וגדולי המחברים נראה שדעתם שלא נאמר בדיני גזלות וגנבות שאין דנין אותם בחוצה לארץ אלא בשיש שם כפל כגון ליסטים מזויין שנקרא גזלה וכבר פסקנו שהוא גנב הא לעניין הקרנות דנין אותם בחוצה לארץ וכן כתבו במה שפסקנו בנזקי אדם באדם שאין גובין אותו בחוצה לארץ דוקא בנזק וצער ובשת הא שבת ורפוי גובין:

ויש מתרצין בכל אותם המעשים שהוזכרו בתלמוד שדנין אותם בבבל ענינם בשבאו לפנינו לדין והואיל ומקבלים עליהם את הדין דנין בכל מה שיבאו לפנינו עליו אבל כל שאין שניהם באין לפנינו אין דנין את האחד אע"פ שחברו קובל עליו מתורת דין אלא שבאין בזו מכח תקנה חדשה והוא שמ"מ הסכימו הגאונים לדון עכשו בכל דיני גזלות וגנבות וחבלות מפני תקון העולם וגדולי הפוסקים כתבו כן אף בדיני קנסות שאע"פ שאין דנין אותם בבבל מנדין אותו עד שיפייס את חברו וגדולי הגאונים כתבו אף לקנוס בממון ומלקות בכל שהשעה צריכה לכך ואומרים שהמקומות שהורשו מצד מלכותם לדון בדיני ישראל והיתה הסכמת כל העם לעשות כן הרי הוא מן הסתם כמי שקבלו עליהם בעלי דבר לדון בדיני ישראל ואף בדיני נפשות דנין בהם מכח הסכמתם לפי צורך שעה ובפרק גוזל קמא יש ראיה לקצת דברים אלו בשמועת גזלן עתיקא כמו שנבאר בע"ה ומקצת גדולי הדורות כתבו זה הדין מפני שכל שהצריכו מומחין לגזלות וחבלות לא נאמר אלא בזמן שיש בעולם מומחין אבל כל שאין שם מומחין דנין בהם כבאים בשליחותם שאם לא כן בטלו כל הדינין והעולם חרב:

נזקי הקרן של שור אין דנין אותם בבבל שאם בתם הרי הוא קנס ואם במועד הרי אין העדה בבבל ושמא תאמר שהעידוהו בארץ ישראל וירד השור בבבל או שבאו סמוכים משם לכאן והעידוהו בכאן הרי אין זה דבר המצוי ומ"מ נזקי שן ורגל שהם מועדים מתחלתם והוא דבר המצוי ויש בו חסרון כיס דנין אותו בבבל מ"מ יראה לי מסוגיא זו שהדברים שאין דנין אותם בבבל ובאו לכאן סמוכים מארץ ישראל שרשאין לדון אותם בכאן:

כבר בארנו במשנה שכל שאין מקום לשלם חמשה דברים משלם מהם אותם שיש בהם מקום לשלמן ואין אומרים מכיון שנפקע מן האחת הרי הוא נפקע מכלם אלא משלם את שראויה להשתלם ונפקע מן האחרות מכאן אמרו בתלמוד המערב החובל בחברו חמשה נותן לו חמשה ארבעה נותן לו ארבעה שלשה נותן לו שלשה שנים נותן לו שנים אחת נותן לו אחת כיצד הכהו על ידו וקטעה נותן לו חמשה הכהו על ידו וצבתה וסופה לחזור

ולהתרפא נותן לו ארבעה צער ורפוי ושבת ובשת הכהו על ראשו וצבה נותן לו שלשה צער ורפוי ובשת הכהו במקום שאינו נראה נותן לו שנים צער ורפוי הכהו בטומוס שבידו נותן לו אחת בשת וכן כל כיוצא בזה ר"ל שאם כואו על צפרנו במקום שאינו עושה חבורה ולא מבטלו ממלאכה משלם את הצער בלבד כמו שיתבאר למטה:

כבר בארנו במשנה שצמחים שעלו מחמת המכה חייב לרפאתו מעתה אף הוא חייב בדמי שבתו הא שלא מחמת המכה אינו חייב לרפאתו ולא ליתן לו דמי שבתו ומגדולי המחברים כתבו שחייב לרפאתו ולא הבנתי דבריהם:

דף פה.

הרי שעבר על דברי רופא ואכל דבש וכל מיני מתיקה הקשים למכה אינו חייב לרפאתו הרי שאגד את המכה להנאתו ר"ל והוא מפני הצנה ומתוך חום הנסגר שם מצד האגד עלו שם צמחים חייב לרפאתו שמכה נתנה לאגד אם אגדה באגד יתירה והוא אגד המהודק ביותר הרי זו פשיעה ואין הלה חייב לרפאתו:

הרי שהיה החובל עצמו רופא ואמר לנחבל אני מרפא אותך אם רצה הנחבל חולק ואומר שאינו מקבל רפואה ממנו אלא שישכור לו רופא אחר מפני שזה אומר לו דמית עלאי כאריא ארבא וכן אם אמר לו יש לי רופא שמרפאך בחנם אינו מקבל הימנו מפני שהוא אומר לו אסיא דמגן מגן שוה וכן אם אמר לו אני מביא לך רופא מרחוק אף זה אומר לו אסייא רחיקא עינא עור ויראה לי בפירושו שהוא מרמה העולם ומחזיק עצמו במומחה ואינו מומחה ומעור העולם בדבריו:

הרי שאמר הנחבל תן לי מה ששמו לי לרפוי ואני מרפא עצמי אין החובל מקבל הימנו מפני שאומר לו שמא אתה חס על הפרוטה שתשאר בידך ואהא אני מוחזק במזיק אם כן כיצד הוא עושה כתבו גדולי המחברים שאומדים בכמה ימים החולי מתרפא ונותן מיד ולא שנחשוב לו רפואת יום ביומו ולא שיהא נותן לו אלא פוסק על הכל ונותן לבית דין ואם אמר המזיק אני מרפאו יום ביום שומעין לו:

כבר ביארנו שכל שאין מקום לתשלומי החמשה דברים שמשתלם מה שראוי להשתלם מהם מעתה כואו בשפוד מקום שאין עושה חבורה ולא מבטלו ממלאכה משלם את הצער בלבד סכו בסם המשנה מראה עורו וצריך להחזירו למראה הראשון משלם רפוי לבד אסרו בתוך החדר ובטלו ממלאכה משלם לו דמי שבת לבד רקק בפניו משלם דמי בשת לבד:

דף פה:

כבר בארנו במשנה שאם קטע את ידו נותן לו דמי ידו והשבת רואין אותו כאלו הוא שומר קשואים ושבר את רגלו נותן לו דמי רגלו והשבת רואין אותו כאלו הוא שומר את הפתח והיא בדמיון שמירת קשואים אלא מצד ששמירת קשואין צריך לילך בו סביבות השדה לפעמים תפש בנשברה רגלו שמירת הפתח שאינו צריך בה לזוז ממקומו וסמא את עינו נותן לו דמי עינו והשבת רואין אותו כאלו מטמינו ברחים על אחד מן הדרכים שפרשנו מעתה אם חרשו הן שהכהו על אזנו הן שאחזו ותקע בו וחרשו נותן לו בכלל שבת גדולה דמי כלו שהרי אינו מוצא מי שיקחהו לשום מלאכה כלל ויש מפרשים דוקא חרשו אחר קיטוע ושיבור וסימוי שאז אינו ראוי לכלום ואין שטת הסוגיא מוכחת כן:

קטע את ידו ולא אמדוהו לענין הנזק ואח"כ שיבר את רגלו ואף עדין לא אמדוהו ואח"כ סימא את עינו ואף עדין לא אמדוהו ואחר כך חרשו לענין נזק ושבת ורפוי אין כאן שאלה שנותן דמי כלו שהרי משחרשו אינו נמכר כלל ומשנתן דמי כלו אין לנו אומדנא לאבריו הא לענין צער ובשת שמא אתה סבור לומר שיפרע לו דמי צער ובשת על כל אחת ואחת אין הדבר כן אלא נותן לו דמי כלו והכל בכלל אמדוהו על כל אחת ואחת ולא נפרע ואח"כ חרשו הדבר בספק ואין גובין ממנו אלא דמי כלו ואם תפש הניזק דמי צער ובשת של כל אחת ואחת אין מוציאין מידו ודבר זה בחרשות הגמור ושאין לו רפואה הא חרשות שאינו גמור או שיש לו רפואה הרי הוא כשאר חבלות ואין בה דמי כלו גובה על כל אחת ואחת:

החובל בחברו ולא חסרו אבר אלא שחלה ונפל למשכב או שהכהו על ידו וצבתה או צמתה וסופה לחזור אע"פ שאם בא לימכר עכשו יש כאן פחת דמים מחשש שמא לא יתרפא יפה אין זה נזק הואיל וסופו לחזור שאין נזק אלא באבר שחסר כחו ואין סופו לחזור הא כל שסופו לחזור אינו בכלל נזק:

ולענין השבת כבר ידעת ששבת גדולה ר"ל בטול מלאכה שהיה רגיל בה מקודם הוא בכלל הנזק ומאחר שאין שם נזק אין כאן שבת גדולה ושבת קטנה והיא שמירת קשואין אין ראוי לאמרה בכאן שהרי לא נתן לו דמי ידו ודמי רגלו הא כיצד נותן דמי שבתו שבכל יום ויום מאותה מלאכה שהיה רגיל בה קודם וגדולי הפוסקים יראה להם ששמין לו כפועל בטל ומ"מ בתלמוד המערב אמרו הכהו וצמתה ידו הכהו וצמתה רגלו רואין אותו עושה סלע ביום נותן לו סלע בים מנה ביום נותן לו מנה ביום אלמא שאין שמין אותו כפועל בטל והטעם שנוח לו לעשות מלאכה כזו משיעמוד בדרך זו קצת חכמי ספרד כתבו להלכה שיש כאן דין כזה הואיל ואם ימכר עכשו דמיו פוחתין ויש להם ראיה

מסוגיא שבמסכת גיטין פרק השולח מ"ב ב' בסוגית יום של רבו לרבו כמו שכתבנו שם ולא יראה כדבריהם:

המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה הואיל ואין כאן חבורה אין כאן מיתה ומאחר שאין כאן מיתה חייב בכל החמשה דברים וכיצד אתה מוצא את כולן בהכאה שאין בה חבורה כגון שהיו לו חטטין בראשו וגלחו בחוזק בעל כרחו ובקע בגלוחו את החטטין וסכו בסם המונע את השער שלא לחזור הרי יש כאן נזק הואיל ואין סופן לחזור וצער מצד הבקעים ושבת כגון שהיה מרקד בבית השמחות והיה צריך להראות פאות ראשו אע"פ שאין בהם שער בנענוע ראשו כדרך הליצנים אלמלא צער החטטין שנתבקעו שמונעין אותו עתה וכן רפוי בבקיעת החטטין ובשת אין לך בשת גדולה מזו:

דף פו.

מי שהכה את אביו באזנו וחרשו חרשות הגמור על הדרך שבארנו נהרג שאי אפשר לחרשות הגמור על ידי מכה בלא טפת דם ואף חכמי הטבע העידו לנו כן במכת האזן שאם נפלה דם באזן מכח מכה אין לו עוד רפואה:

החובל בחברו ביום הכפורים אפילו התרו בו למלקות חייב שלא נאמר אין אדם לוקה ומשלם בחובל בחברו והוא שאמרו בפירוש רבתה תורה חובל בחברו לתשלומין:

הקוטע יד עבד עברי של חברו חייב בחמשה דברים וינתן הכל לעבד אלא שילקח בהם קרקע והרב אוכל פירות עד שיצא העבד לחירות ויצא קרקע עמו פחת אצל עצמו ואצל רבו לא פחת כגון שחסרו דבר שאינו מבטלו ממלאכתו והוא שקטע ראש אזנו או ראש חוטמו הכל לעבד מעכשו ואין לרבו בהם כלום:

קטע יד עבד כנעני של חברו והוא שמל וטבל לשם עבדות פרשו בתלמוד המערב שרבו נוטל חמשה דברים והלה מתפרנס מן הצדקה שמצווים ישראל לפרנס עבדים הקטועים ולא עבדים השלמים ואע"פ שקצת חסידים העידו שם עליהם שהיו מרחמים אותם ליתן מכל מה שהם אוכלים והיו קורין עליהם הלא בבטן עשני עושהו משנת חסידים היא זו ומ"מ רפוי זה שהוא לרבו אתה למד מכח סוגיא שבמסכת גיטין פרק ראשון שהוא נאמר כגון שאמדו לו לחמשה ימים ופסקו לו רפוי לכך ועשו לו סם חזק ונתרפא ביום אחד שאע"פ שנצטער העבד בחוזק הסם נוטל הרב אותו היתר וכן נוטל צער ולא צער הכאה בלבד אלא צער כל ימי החולי שמחמת המכה וכן כל צער ולמדת לפי דרכך שכל שאמדוהו אם הבריא אין פוחתין לו ואם האריך בחליו אין מוסיפין לו וכן הדין בכלם כמו שיתבאר למטה:

כבר בארנו במשנה בתשלומי הבשת שהכל לפי המבייש והמתבייש ומ"מ עשירים גדולים אין דנין אותם בכמה אינם רוצים להתבייש שמצד עשרו הרי הוא נותן ממון רב שלא להתבייש בכלום אלא רואים את כבודם מצדדים אחרים ולענין העושר רואין אותם כבני חורין שירדו מנכסיהם קצת ירידה מפני שאף המביישים בני אברהם יצחק ויעקב הם ואין בשת הבא מצדם כדאי להחמיר בו כל כך ומ"מ העניים הגמורים שנתביישו רואים אותם כפחותים שבעניים והם שנתדלדלו מכל וכל עד שפרח כבודם הכל להקל אצל המבייש ומ"מ אין אנו מקילים אלא מצד העושר הא כל שמצד שאר המעלות או הפחיתות הכל לפי המבייש והמתבייש:

כבר בארנו במשנה שהמבייש את הסומא חייב ומ"מ אף הסומא שבייש חייב:

דף פו:

מי שנתכוון לבייש את הקטן ובייש את הגדול נותן לגדול דמי בשת שהיה ראוי לתת לקטן אלו ביישו וכן נתכוון לבייש את העבד ובייש את בן חורין נותן לבן חורין דמי בשתו של עבד לפי דרכך למדת שהמבייש את העבד חייב בבשת ואין צריך לומר במבייש את הגר ומ"מ זה שאמרנו גם כן שיש לקטן בשת דוקא כשהוא עומד נכלם כשמכלימים אותו הא אם כשמכלימים אותו אינו עומד נכלם אין לו בשת ולמדת מ"מ שאינו דומה המבייש את הקטן למבייש את הגדול ולא מבייש את העבד למבייש את בן חורין וכן בכל כיוצא בזה וענין נתכון להרוג את זה והרג את זה כבר כתבנו דינו בפרקים הקודמים ולענין בשת מיהא נתכוון לבייש את שאינו בר בשת כלל ובייש את שהוא בר בשת פטור מכל וכל ויש חולקין לומר שכל שנתכוון לבייש את זה ובייש את זה פטור כר' שמעון:

כבר בארנו שזה שנאמר במשנה שהמבייש את הערום חייב לא ערום ממש אלא כגון שנשבה הרוח והפכה את שוליו והוסיף זה בהפשטתו או שעכב את כנפיו שלא לחזור מ"מ אינו דומה ביישו ערום לביישו לבוש המבייש את חברו במרחץ פטור שהרי ערום הוא ואם ביישו על גב הנהר אע"פ שכבר הגביה הוא את בגדיו לעבור חייב ומ"מ אינו דומה מבייש זה למי שמבייש מי שהוא לבוש לגמרי:

כבר בארנו במשנה שהמבייש את הישן חייב מת מתוך אותה שינה שלא ידע בבשתו מעולם הרי זה ספק ואין מגבין אותו ליורשים ואם תפשו היורשים אין מוציאין מידם ולמדת לפי דרכך שהיורש יורש תשלומי חמשה דברים:

המבייש את השוטה והוא שכבר נתפרשו סמניו במסכת חגיגה ג' ב' פטור מן הבשת אבל המבייש את החרש חייב ומ"מ אינו דומה למבייש את הפקח:

דף פז.

כבר בארנו שהסומא ישנו בדין בשת הן ליטול אם נתבייש הן ליתן אם בייש ומ"מ פסול הוא לעדות ואע"פ שידע הענין מצד הכרה וידיעה וכן הוא פסול לדין ואין צריך לומר בסנהדרין שאף סומא באחת מעיניו פסול בהם:

כשם שהסומא ישנו בדין בשת כך הוא בכל עניני הדינין הן בחיוב גלות הן בחיוב מיתה בית דין הן בחיוב מלקות הן בכל דינין שבתורה וכן הוא חייב בתפלה ואע"פ שאינו יכול לכוין את הרוחות מכוין לבו לצד שכינה כמו שהתבאר במקומו וכן חייב בקרית שמע ותפלין ואפילו בציצית שנאמר בו וראיתם אותו חייב אע"פ שאינו רואה אחרים רואין אותו ומראין לו וכן הדין ברוב מצות אלא שקצתן יצאו מן הכלל כמו שבארנו בחגיגה בעולת ראיה:

מי שהוא פטור מן המצוה ורוצה לעשותה הרשות בידו ואף לענין ברכה יש מי שאומר שהוא מברך עליה ויש חולקים בזו ואין דבריהם נראין וכבר כתבנו דברים אלו בסדר מועד ומ"מ גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה:

במדרשות אמרו כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ודבר זה אינו אלא בדבר שכל כיוצא בזה העושה פטור ממנו ואינה דבר שיצא ממנו שכל או מוסר או סלסול או הכנעת לב וכיוצא בזה ועושה ממנה על עצמו מצוה:

המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין חלק השני והוא שאמר המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בם חבורה חייב החובל בחברו ביום הכיפורים חייב בכולן החובל בעבד עברי חייב בכולן חוץ משבת שהוא שלו והחובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכלן ר' יהודה אומר אין לעבדים בשת חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהם חייב הם שחבלו באחרים פטורין ואחרים שחבלו בהם חייבין ומשלמין לאחר זמן נתגרשה האשה נשתחרר העבד חייבין לשלם המכה אביו ואמו ועשה בהם חבורה והחובל בחברו בשבת פטור מכלם מפני שמתחייב בנפשו החובל בעבד כנעני שלו פטור מכלם אמר הר"ם וכבר בארנו מן העיקריים שבדיננו אין אדם לוקה ומשלם אלא כשיעשה אדם דבר שחייב אדם מלקות ותשלומין לוקה ואין משלם זולתי חובל בחברו ביום הכפורים בלבד שזה משלם ואינו לוקה לפי שהמקרא מפורש בחובל שישלם על כל פנים והוא שנאמר יד ביד ובא הפירוש בזה הדבר הניתן מיד ליד ומאי ניהו ממון אחר שאמר כאשר עשה כן יעשה לו לא היה צריך לומר יד ביד וזהו ענין מה שאמרו בפירוש רבתה תורה חובל בחברו בתשלומין ואין הלכה כר' יהודה חרש שוטה וקטן וכו' כל זה מבואר ויש לדיינין ליסר אותם כדי להסיר הנזקים מבני אדם המכה אביו וכו' כבר בארנו בפרק ד'

במסכת שבת כי החובל לא יהיה מתחייב בנפשו אלא כשנתכוון לקחת הדם השותת מן המכה שישתמש במה שירצה אבל אם נתכוון להכאיב ולהזיק בלבד הוא מקלקל ופטור מצד חיוב שבת וזהו בחובל בבהמה וחיה אבל חובל בחברו הוא חייב סקילה מפני שכששכך רגזו ורפתה רוחו בהזיקו לבעל ריבו הוא כמתקן כמו שהתבאר בקורע בחמתו על מתו שהוא חייב לפי שתנוח דעתו בזה המעשה ואע"פ שהוא קלקול ולפיכך הוא פטור מכלום מחמת הנזקין ודע זה ולא תטעה כן:

אמר המאירי המכה את אביו ואת אמו ולא עשה בהם חבורה חייב בכלן שהרי אין כאן חיוב מיתה שתפקיעהו מן התשלומין וכן החובל בחברו ביום הכפורים שהוא בכרת ואפילו התרו בו למלקות שאע"פ שאין אדם לוקה ומשלם אין בחבלה כן כמו שאמרו בפירוש רבתה תורה חובל לתשלומין כמו שבארנו למעלה:

החובל בעבד עברי בזמן שהוא שלו חייב בכלם חוץ מן השבת הן שבת קטנה אם יש שם נזק הן גדולה שבכל יום ויום אם אין שם נזק שהרי מלאכתו שלו היתה ומ"מ ילקח בהם קרקע ורבו אוכל פירות כמו שבארנו למעלה ואם הוא של אחרים חייב בכלן:

החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכלן הואיל ומל וטבל לשם עבדות והכל לרבו כמו שבארנו ור' יהודה אומר שאין לעבדים בשת ואין הלכה כדבריו ועבד כנעני שלו פטור מ"מ שהרי הכל לרבו כמו שיתבאר בסוף משנה זו:

חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה החובל בהם חייב פי' חייב בחמשה דברים או בקצתם כפי מה שהוא שלחרש משלמין את כלן ואפילו בחרש שדברו חכמים והוא שלא שמע ולא דבר מעולם הואיל ומ"מ היה יודע באיזו מלאכה ולשוטה נזק וצער ורפוי אבל לא שבת שאינו בר מלאכה ולא בשת שאינו בר בשת ואם מפני בשת בני משפחה כיון שנשתטה אין לך בשת גדולה מזו והקטן אין לו שבת אבל בשת פעמים יש לו פעמים אין לו כמו שבארנו למעלה:

והם שחבלו באחרים פטורין ואפילו נתרפאו אין מחייבין אותם על מה שעשו בשעת חליין או קטנן מפני שבשעה שעשו אנוסין היו:

העבד והאשה אף הם פגיעתם רעה לענין זה שהחובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים אלא שאינם פטורים מצד אונס אלא מצד שאין להם במה לשלם שהרי כל מה שקנו לאדון ולבעל ומ"מ משלמין לאחר זמן והוא כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד ויהיו מעשי ידיהם לעצמן או יקנו נכסים מאיזה מקום:

המכה את אביו ואמו ועשה בהם חבורה פטור אפילו לא התרו בו שהרי יש כאן דין מיתה וכן החובל בחברו בשבת שהרי יש כאן דין מיתה מצד השבת ואע"פ שמקלקל

הוא מ"מ מתקן הוא אצל יצרו כמו שהתבאר וקצת חכמי ספרד חולקים לומר שהחובל בשבת לענין שבת פטור ומעתה לענין ממון חייב:
החובל בעבד כנעני שלו פטור ואע"פ שאם הרגו נדון עליו בדין יום או יומים בחבלות מיהא פטור שהרי אף אם חבלו בו אחרים הכל שלו כמו שבארנו:
זהו ביאור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא להשלמת ענינים אלו ולדברים שנתגלגלו עמהם אלו הן:

דף פז:

החובל בבת קטנה של אחרים אם יש כאן נזק והוא חבל המפחיתה בדמים הרי נזק זה של אב וכן השבת שהרי מעשה ידיה לאביה אבל צער ובשת ורפוי שלה וכן בכל שאין שם נזק כגון שאין בו פחת דמים ואע"פ שבאונס הבשת לאב טעם הדבר לשם מפני שזה בכלל שבח נעורים שהוא לאב מאחר שהחובל בבת קטנה של אחרים השבת והנזק לאביה אין צריך לומר שהחובל בבתו קטנה שהוא פטור בנזק ושבת ומ"מ אף הוא משלם צער ורפוי ובשת:
חבל בבן אחרים אם גדול יתן לו מיד ואם קטן יעשה לו סגולה וכן בבת גדולה וכן החובל בבניו אם גדולים יתן להם מיד וכן בבתו גדולה ואם קטן יעשה לו סגלה:
קטון וגדול שאנו אומרין כאן שהאב החובל בהם יתן להם מיד ואם קטן יעשה לו סגלה לא קטן קטן ממש ולא גדול גדול ממש אלא כל שסמוך על שלחן אביו הרי זה קטן לענין זה ואם חבל הוא בו פטור ואם אינם סמוכים על שלחנו בגדולים נותן להם מיד ובקטנים ילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות עד שיגדיל או כל דבר המוציא פירות וזרע הנקרא בלשון תלמוד סגלה ואחרים שחבלו בהם אם גדולים אע"פ שסמוכים על שלחן אביהם נותן להם מיד ואם קטן לוקח בהם קרקע והאב אוכל פירות:
בתו קטנה שאמרנו שהוא פטור אם חבל בה ושאם חבלו בה אחרים ינתן לו דוקא כשהיא סמוכה על שלחנו שאם אינה סמוכה על שלחנו הרי צריך לה למזונות ומ"מ העודף על מה וצריך לה הרי הוא לאביה:
שמא תאמר סמוכים על שלחן אביהם שחבלו אחרים בהם מפני מה אמרו גדולים ינתן להם מיד קטנים יעשה להם סגלה יהא הכל לאב הואיל וסמוכים על שלחנו על הדרך שאם חבל הוא בהם שהוא פטור אין הדבר כן מפני שבמה שאינו חסר כלום אינו קפיד עליהם ואע"פ שכיוצא בזו במציאה אמרו במסכת בבא מציעא וכל מציאה שלהם הואיל וסמוכים על שלחנו לאביהם היא מציאה לא סבלו צער עליה וכל שלא סבלו בה צער

אע"פ שבא להם ממקום אחר ואינו חסר כלום כגון מציאה או כל מה והוא חסר אע"פ שכבר סבלו בה צער כגון הוא שחבל בהם מקפיד הוא עליהם אבל כל מה שסבלו בו צער ואינו חסר כלום כגון אחרים שחבלו בהם אינו מקפיד עליהם שמא תאמר חובל בבת קטנה של אחרים ואינה סמוכה על שלחנו שכתבנו שהעודף לאביה הרי אינו חסר כלום וסבלה בו צער אותם הדברים נאמרו באדם קפדן והדברים מוכיחים כן שהרי קטנה היא ואינה סמוכה על שלחנו ומקפיד עליה על כל פנים ומ"מ בבנים ובבת גדולה הואיל ואין לו בהם שום זכות אין קפידתו זוכה לו ויש מי שאומר הואיל והדבר תלוי בקפידא לא נאמר כן אלא בסתם הא אם גלה דעתו והקפיד הקפיד וזכה על כל הסמוכים על שלחנו:

שמא תאמר והלא במציאת בנו ובתו הקטנים והם כל שאין סמוכים על שלחנו שהיא שלהם נמצא שבת קטנה שאינה סמוכה מציאתה לעצמה ואע"פ שהוא קפדן אינו מקפיד עליה אף בדבר שאין לה צער פרשוה קצת מפרשים דוקא בבנו שאין לו בו שום זכות הא בבתו קטנה אפילו אינה סמוכה על שלחן אביה הכל לאביה אא"כ צריך לה למזונות ומ"מ העדפה לאב וכמו שאמרו ב"מ י"ב ב' אף במכרה שהאב זכאי במציאתה וחכמי הראשונים שבקטלוניא משיבים בה בדרך אחרת מפני שדעתם שאף בבת קטנה נאמר שם כן אלא שהם מפרישים בין מציאה לשבת מפני שמעשי קטנה לאביה מן התורה אבל מציאה אינה לאב אלא מתקון חכמים ולא תקנו לו אלא בסמוכים על שלחנו ומ"מ אין דבריהם נראים שהרי בכאן העמדנוה אף בנזק ולא בשבת בלבד אלא שנראה לדבריהם שכלם מדמין אותם זה לזה אבל מציאה אין לה שיכות עמהם אלא שיש מקשים עליהם שאף מציאה מן התורה לאב לדעת ר' יוחנן שהוא בעל שמועה זו של מציאה כמו שאמר בתו לאמה וכו' מה אמה מציאתה לרבה אף בת מציאתה לאביה ומ"מ יראה שאין זו אלא אסמכתא שהרי בכתובות מ"ז א' אמרו האב זכאי בבתו במציאתה משום איבה ועוד שקטנה מיהא אין לה יד לזכות אף לעצמה אלא מדברי חכמים ומפני דרכי שלום כמו שהתבאר במסכת בבא מציעא:

זה שאמרנו קטן יעשה לו סגלה יש אומרים על החובל וקורין יעשה מבנין הקל ויש אומרין שבית דין הוא שעושין כן וקורין בגרסתן יעשה מבנין נפעל:

יש שואלין בנים הסמוכים על שלחן אביהם מעשי ידיהם למי שמא תאמר הואיל ואין כאן צער הגוף כבחבלה קפיד עליהם כמציאה ושל אב הם או שמא מאחר שיש להם טורח כצער הגוף הוא ואינו מקפיד עליהם ויראה מכאן שהוא של אב ומה שאמרו קדושין ג' ב' מנין שמעשה הבת לאב לדעת זה אי אפשר לפרשה בסמוכה שאם כן אף בבן אלא כשאינה סמוכה ובהעדפה או בסמוכה ועל חיוב תורה היא מחזר:

עבד כנעני יכול לומר לו רבו עשה עמי ואיני זנך אלא ילך וישאל על הפתחים או יתפרנס מן הצדקה מתוך שאדם חס על ממונו אין אדם רגיל בכך שמתירא הוא שמא יברחו ואין זה דבר המצוי ולא חששו בו ומ"מ בעבדי מלוג אינו כן הואיל ואינו חייב באחריותם שמא יקל בהם כמו שיתבאר במקומו אבל בעבד עברי אינו כן ולא עוד אלא שהוא עמו במאכל עמו במשתה כמו שנאמר כי טוב לו עמך ואין צריך לומר בבנו ובבתו:

דף פח.

כבר בארנו במשנה שהעבדים בכלל דין בשת ואע"פ שלענין בשת נאמר כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו הרי העבד בכלל אחוה כנשים וכן הדין בעדים שהעידו על העבד שהרג והוזמו שהם נהרגים עליו ואע"פ שבעדים זוממין נאמר לעשות לאחיו הרי הן בכלל אחוה מ"מ אין ממנין אותו מלך ואע"פ שנאמר בו מקרב אחיך לא נאמר מקרב אחיך אלא ממובחר שבאחיך ולא עוד אלא שהגר הגמור בדין זה אא"כ אמו מישראל כמו שיתבאר במקומו וכן העבד פסול לעדות ואע"פ שנאמר שקר ענה באחיו מפני שאינו אלא במדרגת הנשים וקל וחומר הדברים שהרי עבד אינו ראוי לבא בקהל ואשה ראויה לבא בקהל:

הקטן אין צריך לומר שהוא פסול לעדות שהרי אינו בכלל מצות אלא אף הגזלן אם הוא גזלן מן התורה פסול מן התורה ואם הוא גזלן מדבריהם פסול מדבריהם כמו שיתבאר במקומו:

עבד כנעני אין בנו מתיחס אחריו והרי הוא כאמו מכל וכל אבל הגר כשר לעדות ובנו מתיחס אחריו אבל הוא אינו מתיחס אחר אביו גוי שהרי אין לו קורבה כלל עמהם כמו שיתבאר במקומו:

הקרובים פסולין לעדות שנאמר לא יומתו אבות על בנים לא יומתו אבות בעדות בנים ודבר זה מסתעף לכמה ענפים והכל יתבאר במסכת סנהדרין בע"ה:

המבייש את הגר חייב לא יהא גרוע מעבד שפסול לעדות ואעפ"כ יש לו בשת כמו שהתבאר:

דף פח:

הבעל יורש את אשתו בכל נכסיה אפילו נכסי מלוג ולא ירושה בלבד עד שלא יירש אלא הנמצא בנכסי מלוג שלה שלא מכרתן וכן שבלשון ירושה לא תהא רשאה להניח לאחרים הא בלשון מתנה או מכירה תהא רשאה אלא אף מה שמכרה מנכסי מלוג בחיי

בעלה ומתה הבעל מוציא כל זכות הלקוחות מידם ונשארים הנכסים בידו שכך התקינו באושא האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה אע"פ שידוע שלא היה לבעלה בהם אלא קנין פירות וידוע בקנין פירות שאינו כקנין הגוף ונמצא שהגוף שלה ומכרתה הן בלשון מעכשו לגמרי הן מעכשו לאחר מיתת בעלה והיה ראוי לומר שיהו הלוקחים במקומה עד שאם תמות היא בחיי בעלה לא יהא הבעל יורש אלא יחזיק בהם לפירות כאלו היא חיה עד שימות וכשימות יזכו הם במקום האשה כאלו היא חיה שהרי במקומה הם מ"מ כח התקנה מפקיע מדבר זה שלא יורש בלבד עשאוהו אלא אף לוקח ר"ל שמשעה שנשאה נעשה לוקח בנכסיה מעכשו ולאחר מיתתה והרי הוא לוקח ראשון וכשמתה בחייו מוציא זכות הגוף שמכרה מיד הלוקח ונשאר הקרקע בידו לחלוטין ומ"מ אם מת הוא בחייה הרי זכתה היא בנכסיה וכשזכתה היא זכו הלוקחים ממנה ונכסי צאן ברזל אף הדין בהם כך הוא אלא שלא הוצרכו בהם לתקנה שהרי קנין הגוף יש לו בהם ואין מכירתה בהם כלום אף מן הדין לענין שאם תמות היא בחייו יהו הם במקומה אלא שמ"מ כשתזכה היא יזכו הם במה שהיא זוכה מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו:

הכותב נכסיו לבנו מהיום ולאחר מיתה ר"ל שיקנה לו הגוף מהיום והפירות לאחר מיתה כך צריך לפרש לפי מה שכתבו גדולי הדורות בראשון של מציעא שסוברין שאף בשטר שכתוב בו מהיום ולאחר מיתה אם רצה לחזור חוזר עד שיזכיר שם גופא קני מהיום ופירא לאמר מיתה ולדעתנו אינו צריך שאף במהיום ולאחר מיתה אינו יכול לחזור ולענין הדין מיהא מר כדאית ליה ומר כדאית ליה האב אינו יכול למכור מכירה מוחלטת לעולם שהרי גוף הנכסים של בן ואין לאב בהן אלא קנין פירות והבן אינו יכול למכור עד שיעמידם ביד הלוקח מעכשו שהרי הן ברשות האב ויש לו בהן קנין פירות כל ימי חייו מעתה מכרן האב מכירתו מכירה לענין מה שיש לו בה והוא קנין פירות ואע"פ שמכר בטעות שהרי נתכוון למכור גוף ופירות מעכשו שכל המוכר דבר אע"פ שהמכירה אינה לענין מה שמכרה מ"מ הרי היא מכירה לענין מה שיש לו בה:

מכרן הבן אין ללקוחות כלום עד שימות האב ומ"מ כשימות האב קנה לוקח ואין זה בדין מה שאירש מאבא מכור לך הואיל ונכתבו לו ולא סוף דבר שמת האב בחיי הבן וזכה הבן בנכסים ובשעה שזכה הוא זכו לוקחיו אלא אף במת הבן בחיי האב שלא הגיעו הנכסים ליד הבן מעולם קנה לוקח לכשימות האב מפני שהוא במקום הבן לזכות תחתיו לכשימות אביו שקנין פירות שיש לאב בהם בשעה שמכר הבן אינו כקנין הגוף שאלו היה כקנין הגוף היינו אומרים בשעה שמכר לא היה לבן בהם שום זכות אפילו בגוף ומת בחיי האב ולא הגיע להיות לו בהן שום זכות נמצא שאין ללוקח זכות בהם כלל ואין

הלוקח זוכה במה שאין המוכר זוכה אבל מ"מ קנין פירות אינו כקנין הגוף והרי בשעה שמכר היה הגוף למוכר ונמצאת מכירתו חלה מיהא לאחר מיתת האב שהרי אף באשה היה הדין כן אלא שתקנת אושא הפקיעה כמו שבארנו ואלו היה קנין פירות כקנין הגוף לא הוצרכנו לתקנת אושא אלא באשה שנתנו לה על מנת שלא יהא הבעל אוכל פירות ולא הפקיעוהו משאר דברים:

דבר זה שכתבנו שקנה לוקח אע"פ שלא באו ליד הבן לא סוף דבר בכותב נכסיו לבנו שהוא ראוי לירשו ויש לנו לומר בו שאפילו נאמר בשאר מקומות שקנין פירות כקנין הגוף בזו ודאי כונתו להקנות הגוף בחייו שאם לא כן מה נתן לו והלא אף הוא ראוי לירשו אין הדבר כן אלא אף בכותב נכסיו לאחר על דרך זה כך אנו דנין שהרי אף בבן אפשר שהוא בן בין הבנים ועיקר כונתו להבריח הנכסים משאר בנים ולא להקנות הגוף בחייו לבנו:

דף פט.

אשה שנתגרשה ובאו עדים והעידו שנפרעה כתבתה והוזמו הרי אלו משלמין כל כתבתה שהרי כלה היו מפסידין אותה אבל אם לא נתגרשה ובאו עדים והעידו שנתגרשה ונפרעה והוזמו אין אלו משלמין כל הכתובה שמא אינה עתידה ליטול כתבתה מעולם שהרי עומדת בספק שתמות ויירשנה בעלה לפיכך אין משלמין אלא טובת הנאת כתבה:

וכיצד משערין טובת הנאת כתבה אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתבתה של זו שאם נתארמלה או נתגרשה יטול הוא כתבתה ואם מתה יירשנה בעלה והוא יפסיד ושמין דבר זה והוא פורע כמה ששמין:

טובת הנאה זו אם מכרה האשה את כתבתה בדמי טובת הנאה זו הרי אותם הדמים לאשה ואין הבעל אוכל בהם פירות חד פירא תקינו ליה רבנן פירא דפירא לא תקינו ליה ומה שאמרו במסכת כתובות שהבעל אוכל פירי פירות פירושו שאם כתב לה שלא יהא לו דין ודברים בפירות נכסיה ולקחה קרקע מאותן הפירות שהוא אוכל פירות קרקע זו אבל מכרה בטובת הנאה אינו אוכל בה פירות כלל:

זה שבארנו במשנה שהאשה שחבלה באחרים פטורה מצד שאין לה במה לשלם דוקא בשאין לה נכסי מלוג שאם יש לה נכסי מלוג כופין אותו למכרם בטובת הנאה ר"ל שאם מתה בחייו יפסיד הלוקח ואם מת הוא בחייה יטלו את הנכסים וישלם דמי אותו הנזק לנחבל:

שמא תאמר אף בשאין לה נכסי מלוג נאמר כן בכתבתה ואפילו היתה כתבתה מועטת וצריכה למכור את כלה שהרי אין כאן טענה מצד שאסור לשהות עם אשתו בלא כתבה שהרי אם יוציאה בא הלוקח ומוציאה ממנו תדע שאין כופין אותה למכור כתבתה ואפילו בכתבה מרובה מפני שחוששין שמא תמחול כתבתה לבעלה ונמצינו מפסידים את הלוקח בידים ושמא תאמר תמכרנה לנחבל עצמו מ"מ כל לגבי בעלה ודאי מוחלת ואין בית דין טורחים בכדי וללא כלום שמא תאמר היאך מוחלת מה שמכרה כבר ידעת שהמוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו מחול ואין כח ביד הלוקח לגבות מן הלווה שמכירה זו לא היתה מכירה גמורה שאין מטבע נקנה בחליפין אפילו היה בעין וכל שכן בהלואה שאינה בעין ואע"פ שקנאו במסירה וכתיבה לא הועיל אלא לענין שיכול לתבוע את שמעון בדין שיפרענו ולא יהא רשאי לומר לו לאו בעל דברים דידי את אבל מ"מ אם רצה למחול מוחל אלא שמ"מ לוקח גובה מן המוחל כשיעור כל החוב לדעת רבותי אלא שיש חולקים בזו כמו שיתבאר בראשון של מציעא ולא סוף דבר שמוכר בעצמו רשאי למחול אלא אף היורש מפני שהיורש זכה בשטר זה מדין ירושת התורה והלוקח אינו זוכה בה זכיה גמורה כמו שבארנו:

מ"מ מי שהקנה לחברו חוב שחברו חייב לו במעמד שלשתן אינו יכול למחול הואיל ושלשתם היו לשם ונקנה לו במעמד שלשתן והרבה שואלין בה אם כן באשה שחבלה תמכור כתבתה במעמד שלשתן שאין כאן עוד תשש מחילה ופרשו בה שאין כופין את הבעל להיות באותו מעמד וכן פרשו בכל לוה ומלוה שרצה המלוה למכור שאין כופין את הלוה להיות באותו מעמד וחכמי הדורות שלפנינו כותבין שכופין ומביאין ראיה ממה שאמרו בפרק מי שמת ב"ב קמ"ח א' האומר הלואתי לפלוני הלואתו לפלוני ופרשו שם משום דאיתיה בבריא ואם אין כופין את הלוה בכך אינו בבריא אלא שמ"מ הם מפרשים שאין דין מעמד שלשתן אלא במלוה או פקדון שעומד לגבות בודאי אבל כתבה שאפשר שלא יתחייב לה בעל ואין כאן תנהו לפלוני בודאי אין דין מעמד שלשתן מועיל כלום וכעין מה שאמרו בהמחהו אצל חנוני בפרק המקבל ב"מ קי"ב א' שאין דין מעמד שלשתם מועיל בו הואיל ואין חייב לו כלום כמו שיתבאר במקומו וכן הדברים נראין וראיה לדבר שהרי במסכת גיטין י"ג ב' נחלקו בה אם דוקא בפקדון שהוא בעין או אפילו במלוה ואע"פ שמ"מ העלו שם שאף במלוה נאמר כן מ"מ מאחר שהיו מפקפקים בה מפני שאינה בעין הדברים מוכיחים שפשוט היה להם שבדבר שגובייתו בספק אינו בדין זה וכן נראה לי ברור:

דף פט:

האשה שחבלה בבעלה אם אין לה בכתבתה אלא מנה או מאתים אין כופין אותה למחול כתבתה לבעלה בשביל חבלתה שהרי אסור לשהות עם אשתו בלא כתבה ומ"מ אם רצה לגרשה מגרשה ונותן כתבה וחוזר ונפרע ממנה או שתכתוב לו שטר בדמי חבלו ולמדת מכאן שכל שיש לה כתבה אע"פ שיש לו תביעה עליה בכדי כתבתה מותר לשהות עמה ואע"פ שבידו לעכב הואיל והוא צריך בכך לטענות ולדעת בית דין כך יראה לדעת גדולי המחברים ואע"פ שלא אמרוה בפירוש שהרי מ"מ כתבו שאם אין לה אלא כתבת מנה מאתים אינו כופה למכור או למחול לו אלא שתכתוב לו שטר בדמי חבלו ואם מגרשה נוטל מכתבתה הראוי לו אלמא שכל שאינו מגרשה מיהא מותרת לשהות עמו וחייב במזונותיה ופרנסתה כדין כל הנשים וכמו שאמרו וכן היא שחבלה בבעלה לא הפסידה כתבתה:

אלא שמ"מ יש חולקים בזה מכח סוגיא זו לומר שכל שאין לה אלא עיקר כתבה וחבלה כשיעור כתבתה או סמוך לה אסור לשהות עמה מפני שקלה בעיניו להוציאה וכן הדין אם כתבה לו שטר על דמי חבלתה אלא שכל שלא יצטרך בדמי חבלתה אלא חלק אחד מעשרים וחמשה מוחלת לו כשיעור זה שאין רוצה לגרש ולהפסיד כל הכתבה כדי לגבות חלק אחד מעשרים וחמשה שבה ומביאים ראיה ממה שאמרו בסוגיא זו במה שהקשה אלא הא דתניא וכן היא שחבלה בבעלה לא הפסידה כתבתה תזבין לה לבעל דאי מחלה ליה ליכא פסידא ואוקימנא משום דאסור לשהות עם אשתו בלא כתבה והקשה מידי הוא טעמא אלא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה הא השתא נמי מגרש לה וגבי מינה ומוקי לה דנפישא כתבה ומשום פורתא לא מפסיד כתבה והקשה ואי נפישא וכו' לוקמה אכתבה דאורייתא ואידך תזבין ניהליה ומוקי לה דלית לה אלא כתבת מנה ומאתים אלא שאין חבלה אלא סלע ומשום סלע לא מפסיד חמשה ועשרין סלעין שהם מנה של אלמנה ופחותה שבכתובות נקט ולמדין מכאן שאם היתה חבלתה ביתר מזה אינה יכולה לעמוד עמו ויש אומרים כן כל שישאר מן הכתבה יותר מן החצי ואף לשטתם אין נראה כן ממה שאמרו בגמרא דאפורתא כלה כתבתה לא מפסדא ומלת פורתא תורה על חלק מועט ואחר שפרשוהו בגמ' בחלק אחד מעשרים וחמשה אין לנו לדון בו שומא אחרת:

ומכל מקום לעיקר הדין אין דבריהם כלום שאלו כן אף בחבלה מועטת כן שהרי כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה אינו כלום אפילו כתבה לו התקבלתי במקצת או מחלה לו כמו שביארנו ברביעי של כתובות אלא סוגיא זו כך פירושה שהוא שואל

לר' מאיר דקאמר דאין כופין אותה למכור או למחול בחבלתה ומפני שאסור לשהות וכו' מה הועיל והרי מכל מקום אם רוצה לגרשה מעכבה בשביל חבלתו והרי היא עכשו קלה בעיניו להוציאה ותירץ אלא שהועיל מיהא בזמן שהחבלה מועטת ומכל מקום אף בשהחבלה מרובה אין כופין אותה למכור או למחול שאין עושין תקנות לשיעורין אפילו היתה בכדי עקר כתובה אחר שאין לה נדוניא או תוספת וכל שאינו מגרשה מותר לשהות וחייב במזונותיה ובפרנסתה אלא שכשיגרשנה גובה ממנה וזהו ענין שהפוסקים לא הביאו זו של ארבע זוזי כלל ומ"מ אם היתה לה תוספת או נדוניא מחייבין אותה למכרה בטובת הנאה ולפרוע או למחול לו בכדי חבלתו:

המוכרת כתבתה לאחרים בטובת הנאה על הדרך שבארנו ומתה היא בחייו ונמצאו הלוקחים מפסידים שהרי נשאר הבעל בירושתו אין בניה של זו נפקעים אחר מיתת הבעל מדין כתבת בנין דיכרין ואין בני האחרת רשאין לומר היאך אתם נוטלים כתובת אמכם והרי אלו אמכם קיימת הפסידה הכתבה ובאה לה ביד הלוקחים שהרי הם אומרים מכל מקום הואיל ומתה בחייו לא הועילו מעשיה ואף היא לא להפסידנו נתכוונה אלא לצורך מעות וכן הדין במוכרת כתבתה לבעלה הא אם מחלה אין להם כתבת בנין דכרין שהרי אף אם מת בחייה אין לה כלום:

עבדים שהכניסה אותם האשה והם של נכסי מלוג אינם יוצאין בשן ועין ושאר אברים לא על יד האיש ולא על יד האשה לא על יד האיש שהרי אין לו בהם אלא פירות ולא על יד האשה שאינם מיוחדים לה הא של נכסי צאן ברזל יוצאים בראשי אברים על ידי הבעל:

דף צ.

הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד וכיצד הוא דבר זה הרי שלוה ועשה שורו אפותיקי לבעל חוב אלא שהוא ברשות לוה עדין וחזר לוה זה והקדישו קדושת הגוף למזבח נפקע שעבודו של מלוה וכשר למזבח ואין דין גזל פוסלו אע"פ שעומד לגבות הימנו וגובה חובו ממקום אחר מכח דינא דגרמי הא קדושת דמים אינה מפקעת אלא הפודה פודה על מנת ליתן לאשה כתבתה ולבעל חוב את חובו ולכשתפדה יבא ויטרוף כמו שהתבאר במסכת ערכין וכן אם הוא ברשות זה שנשתעבד הוא לו אין הקדשו של לוה כלום שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו:

במסכת יבמות פרק אלמנה לכהן גדול התבאר שתכריכי המת כקדושת הגוף הם ומפקיעין שעבוד ליאסר בהנאה מעתה עשה טלית אחת אפותיקי ופרשה על המת קנאה

ואע"פ שאין הזמנה כלום כמו שיתבאר בסנהדרין הואיל ונגעו במת יצאו מכלל הזמנה וקונמות כקדושת הגוף הם כמו שהתבאר בכתובות ומכל מקום האשה שאמרה לבעלה קונם מה שאני עושה לפיך אינה מפקעת חזוק גדול עשו בזכות הבעל שלא יהא הקדש תופש בו:

זה שבארנו בהקדש שאין מוציא מידי שעבוד אלא בקדושות הגוף כך פרשוה גדולי הרבנים וראיה להם מה שאמרו בשני של פסחים ל' ב' אקדיש לוה וזבין לוה לכולי עלמא אי זבין אתי מלוה וטריף ובהקדש מוסיף עוד דינר על הלואתו ופודהו בו וגובה את חובו ואף לאותו דינר אינו צריך אלא שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון וכן במסכת זו ל"ג ב' בענין הקדישו ניזק והקדישו מזיק ומ"מ יש שואלים בה מאי איריא הקדיש אפילו מכר נמי שהרי אמרו עשה שורו אפותיקי ומכרו אין בעל חוב גובה הימנו ותירצוה בששעבד לו מטלטלי אגב מקרקעי שבמכירה חוזר וגובה מהם כמו שיתבאר בפרק חזקת הבתים ובהקדש הופקע השעבוד וקצת רבני צרפת פרשו שההקדש מפקיע שעבוד בכל מטלטלין אף באותם שאין ראויין לקדושת הגוף ונפקא מינה לעבד שאם עשה עבדו אפותיקי ומכרו חוזר וגובה ממנו ובהקדש לא וכבר הארכנו בענין זה יותר בשני של פסחים:

ומכל מקום הרבה גאונים סוברים שאף הקדש דמים מפקיע מידי שעבוד אלא שדוקא כל זמן שהקדשו עליו הא מכרו גזבר ויצא לחולין חוזר לשעבודו ואף הם מביאים ראיה מסוגיא שבערכין כ"ג ב' במשנת הקדיש בתשעים מנה אלא שכשתעיין בה אינה הכרח:

ומכל מקום לפי מה שיתבאר בכתובות קנם מפקיע שעבוד שקדושת הגוף הוא וכן כתבו רבים שממשכן בית לחברו ואמר לו קנם בית זה עליך יכול לאסרו ואם כן כל אדם יאסור כל נכסיו לבעל חובו ויפסיד אלא שהם מתקנים שמשמתין אותו עד שישאל כדרך שאמרו בפרק הכותב כתובות פ"ו א' בדין פריעת בעל חוב מצוה שאם אמר איני רוצה לעשות מצוה משמתין אותו ומכל מקום בתוספות פרשו שכמו שאמרו אלמוה רבנן לשעבודא דבעל הכי נמי אלמוה לשעבודא דבעל חוב שאין הדבר תלוי אלא שכל שאין אוסרו לכל העולם אלא ליחיד שהוא משועבד לו אלמוה לשעבודא דידיה שאם לא כן נעלת דלת בפני לווים שהרי יאסור לו כל נכסיו בקנם וזהו שאמרו בתלמוד המערב בפרק המדיר ויש אדם נודר שלא לפרוע חובו ומכל מקום אם אוסר לכל העולם ואף לעצמו נאסר אף הבעל חוב כענין שבארנו בטלית שפרסה על המת ואם כן עדין אנו צריכים תקון אלא שאנו חוזרין למה שכתבו גאוני הראשונים שאין חלוק בין הקדש דמים לקדושת הגוף שבשניהם אם אין לו נכסים אחרים אין הקדשו כלום והוא שאמרו

היו עליו כתבה ובעל חוב מוסיף עוד דינר ופודה שמן הדין לא חל ההקדש הואיל ולא הניח מקום לשעבוד אלא שתוספת הדינר שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון ואם הניח מקום לשעבוד שניהם מפקיעין וזה שהקונם מפקיע שעבוד הבעל אע"פ שהבעל מפסיד לגמרי שעבודו הוא לפי שאינה מחסרתו ממון אבל בעל חוב שכל שלא הניח מקום לשעבודו המלוה נפסד מה שהלוהו אין ההקדש חל כלל ואע"פ שדין זה אף במכר הוא אינו במקום אפותיקי:

שיעבד ישראל חמצו לגוי אף באפותיקו הואיל ולא הרהינו ולא גבאו הגוי בחובו והגיעה שעת הבעור הרי איסור חמץ הפקיע את השעבוד ועשאו חמץ של ישראל ליאסר בהנאה ולעבור עליו בבל יראה ובל ימצא:

עשה עבד כנעני שלו אפותיקי אע"פ שאם מכרו אינו מכור אם שחררו משוחרר והלה גובה חובו ממקום אחר מכח דינא דגרמי:

ההורג עבד כנעני חייב מיתה כבן חורין הגמור ואם היה שלו נדון בדין יום או יומים ר"ל שאם אחר הכאתו נשאר חי עשרים וארבעה שעות אינו נהרג עליו ואם מת בתוך זמן זה נהרג עליו ויש בענין זה קצת תנאים יתבארו במקומם:

מכר את עבדו ופסק עמו שישאר עמו שלשים יום לשמשו שנמצא עבד זה של שתי רשויות זה לתשמישו עד יום שלשים וזה לגופו משלשים ואילך כל שהמיתו משניהם נהרג עליו ואין אחד מהם נדון בדין יום או יומים זה לפי שאינו כספו וזה לפי שאינו תחתיו וכן הדין בחציו עבד וחציו בן חורין או של שני שותפין הואיל ואין זה עבדו המיוחד לו נהרג עליו כשאר בני אדם ויש פוסקים במכר ופסק לשמשו שהשני ישנו בדין יום או יומים אבל לא הראשון:

איש ואשה שמכרו שניהם בנכסי מלוג הן שניהם כאחד הן שלקח מן האשה וחזר ולקח מן האיש הן שלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה מכרן קיים:

המשנה השלישית ועניינה לבאר בה ענין החלק השלישי ואמר על זה התוקע לחברו נותן לו סלע ר' יהודה אומר משום ר' יוסי הגלילי מנה סטרו נותן לו מאתים זוז לאחר ידו ארבע מאות זוז צרם באזנו תלש בשערו רקק והגיע בו הרוק העביר טליתו ממנו פרע ראש האשה נותן ארבע מאות זוז הכל לפי כבודו אמר ר' עקיבא אפילו עניים שבישראל לא יפחתו לו ורואין אותם כאלו הן בני חורין שירדו מנכסיהם שהם בני אברהם יצחק ויעקב ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק ובא לפני ר' עקיבא וחייבו ר' עקיבא ליתן לו ארבע מאות זוז אמר לו ר' תן לי זמן נתן לו שמרה על פתח ביתה ושפך את הפך לפניה ובו כאיסר שמן וגלתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת על ראשה והעיד

עליה עדים בא לפני ר' עקיבא אמר לו לזו אני נותן ארבע מאות זוז אמר לו אין בדברך כלום שהחובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שחבלו בו חייבין הקוצץ את נטיעותיו אע"פ שאינו רשאי פטור אחרים שקצצו חייבין אמר הר"ם תוקע לחברו הוא מי שמכה חברו בפס ידו סגור בערפו סטרו שהכהו בכף ידו על פניו לאחר ידו שהכהו באחורי ידו והוא קלון יותר צרם באזנו שפתל אזנו והכאיבו לעין עקיצה ומה שאמר הכל לפי כבודו ר"ל כי אלו השעורים הנזכרים הם תכלית מה שהוא נותן לאדם חשוב ואם הוא אדם פחות יפחתו לו מן אלו השעורים ולא יתנו לו אלא לפי כבודו ור' עקיבא חולק בזה ואמר שישראל כלם שוים באלו הדינים ומן העקרים בדין שלא יאריכו בית דין זמן בנזקין ואמנם עשה ר' עקיבא זמן בבשת בלבד ואין הלכה כר' עקיבא בהשוותו כל אדם ולא כר' יהודה וכל אלו הם קנסות ודינם בארץ ישראל כמו שבארנו:

אמר המאירי התוקע לחברו משלם סלע ותקיעה זו פרשו בה הכאה בכפו על אזנו ויש מפרשים שצעק לו על נקב אזנו ואין כאן אלא בשת וקצת מפרשים פרשוה כשאחזו ותקע בו הא תקע בו בלא נגיעה פטור ויראה לי שלא נאמר על תקיעה בלא נגיעה שהוא פטור אלא בשחרשו ולענין חמשה דברים הא לענין בשת אף בלא נגיעה ואף בלא חרשות חייב ונותן לו סלע ובפרק שור שנגח ל"ו ב' פירשו סלע מדינה ואע"פ שבגמרא שבכאן יראה סלע צורי כבר פסקנו שם שעל סלע מדינה נאמר:

סטרו והוא שהכהו על הלחי נותן לו מאתים דינרין ואם סטרו באחורי ידו נותן לו ארבע מאות זוז:

צרם באזנו והוא שחתך מאזנו בידו מעט או תלש בשערו או רקק לו והגיע הרוק בבשרו או שהעביר טליתו ממנו ונשאר בחוץ בלא טלית ואין צריך לומר אם נתגלה בשרו או שפרע ראש האשה בשוק ר"ל שהסיר המצנפת ונשאר ראשה פרוע בכל אחד מאלו משלם ארבע מאות זוז וכל אלו פרשו גדולי המחברים שנחשבים בכסף מדינה והוא מטבע שלא היה בה כסף אלא שמינית שבה ומתוך כך אינו אלא שמינית שבכסף צורי שהיה כסף נקי וכן כתבו שאם סטרו שני פעמים ביחד משלם על שניהם על כל אחת כדינה הקבוע בכאן וכן בכלם:

הכל לפי כבודו פרשו בגמרא על תנא קמא שלקולא הוא אומר כן כלומר שדינין אלו הקבועים הם במכובד הא בשאינו מכובד כל כך וכל שכן במבוזה אינו נוטל אלא לפי הראוי לו או לפי ראות עיני הב"ד לפי ענין האיש אם הוא מהדייט עצמו להתעסק בדברי לצנות ולפי מעלת האיש הכל לפי ראות עיניהם ור' עקיבא חלק לומר שקצבה זו על הפחותים שבהם ואפילו עניים שבהם רואים אותם כאלו הם בני חורין שירדו מנכסיהם

ר"ל נכבדים ועשירים שנוורשו שעדין מתיקרים בכבודם וקדושתם אף כשהם שוממים ואין רואין אותם כעניים מעיקרם שאין קפדים כל כך על בשתם ומכל מקום לעשירים וגדולי המעלה שמין יותר כפי ראות עיני הבית דין:

ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק ובאה לפני ר' עקיבא וחייבו בארבע מאות זוז ואמר לו תן לי זמן ונתן לו והמתין לה עד שמצאה עומדת על פתח חצרה ושבר פך אחד שלו בפניה ובו כאיסר שמן ומרוב כילות שלה גלתה את ראשה והיתה מטפחת ידיה בשמן והיתה מנחת על ראשה שתשאב השמן בשערה ובביתה תצניענו וזה היה בקי בכילות וזילות שלה וכיון להראות שאינה חוששת לבשת ובא לפני ר' עקיבא ואמר לו לזו אני נותן ארבע מאות זוז ויש מפרשים שהפך היה שלה ולצער השבירה ושפיכת השמן היתה מצטערת וגלתה את ראשה וטפחה עליו מלשון נשים מטפחות ומכל מקום לשון מנחת על ראשה יורה כפירוש הראשון ובא לפני ר' עקיבא ואמר לו לזו אני נותן ארבע מאות זוז ואמר לו ר' עקיבא לא אמרת כלום שהחובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור מן המלקות ואפילו התרו בו ואין צריך לומר שפטור מממון ואחרים שחבלו בו חייבים וכן הקוצץ נטיעותיו אע"פ שאינו רשאי פטור ואחרים שקצצו לו חייבים ואף לענין בשת כן שאם הוא מבייש בעצמו לא נתמעט דין המבייש בכך ומכל מקום הלכה כתנא קמא ולענין בשת הכל לפי המבייש והמתבייש כמו שבארנו ושאר המשנה הלכה היא:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא עם מה שנתגלגל עליה אלו הן:

דף צ:

סנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש אפילו ראוהו ביום שהוא שעת הדין אין דנין הם בעצמם על פי ראייתם ולא עוד אלא שאין הם עצמם דנין אותו אף על פי עדות אחרת שמאחר שראוהו שהרג אין רואין לו זכות כלל אלא מעידין הם לפני סנהדרין אחרים שלא ראו ואותם אחרים דנין אותו ושאר דינין שבתורה כגון דיני ממונות הן של הלואות והודאות הן של חבלות עדים נעשים דיינין אם לא הוזקקו לעדות ר"ל שאין ראייתם מפקעת שלא לדון הם על פי העדת אחרים הא אם הוזקקו הם להעיד אין נעשים דיינין וכן הדין בקדוש החדש אבל בקיום שטרות אפילו הוזקקו להעיד על חתימתו של זה נעשים הם דיינים לקיים את השטר ולכתוב בו הנפק כמו שיתבאר במקומו וכבר כתבנו ענין זה במסכת ראש השנה:

המכה את חברו ומת אומדין דבר שהכהו בו ומקום שהכהו עליו אם ראוי אותו חפץ להמית באבר זה אם לאו לפיכך אם אבד הדבר שבו הכה ולא נראית לעדים אין ממיתין אותו הא אם נראה לעדים אע"פ שאבדה אח"כ ולא נראית לבית דין ממיתין אותו על פי עדים שהבית דין אומדין על פי עדות העדים שאם לא כן אפילו באה האבן לפני בית דין הרי יש להם לסמוך על העדים באיזה אבר הכהו וכן אם דחף את חברו מן הכותל שצריכים לאומדנת גובה המקום הרי יש להם לסמוך על העדים שאין בית דין יוצאים מלשכתם לילך אצל הכותל וכן כל כיוצא בזה:

שור תם שהמית אדם והזיק אחר כן דנין אותו דיני נפשות ואין דנין אותו דיני ממונות שהרי אינו משתלם אלא מגופו והרי הוא נסקל ושמא תאמר נשהה את השור לחרישה ונגבה ממנו ההיזק ואחר כך נדינהו דיני נפשות ויסקל תדע שהחרישה אין לה דין גופו של שור אלא דין שאר נכסי הבעלים והרי היא עלית נכסיו ואין תם משתלם מן העליה:

שור מועד שהמית והזיק דנין אותו דיני ממונות ומשלם מן העליה ואם אין לו נכסים או שברח בעל השור משהין אותו לחרישה ופורעין ממנה ההיזק וחוזרין ודנין אותו דיני נפשות קדמו ודנוהו דיני נפשות חוזרין ודנין אותו דיני ממונות ומשלם מן העליה ואם ברחו הבעלים אחר שדנוהו דיני נפשות או שאין לו מה לשלם אין חוזרין לדונו בדיני ממונות שאין משהין אותו משנגמר דינו:

יראה מדברי גדולי המחברים בקדמו ודנוהו דיני נפשות שאמרנו שחוזרין ודנין אותו דיני ממונות שמכל מקום אין כאן בעלים אחר שנגמר דינו עד שנחייבם לשלם מביתם ואינו משתלם אלא משכר חרישתו שהשביח אחר גמר דין ולא שאנו נשהה אותו שמשנגמר דינו אין משהין אותו אלא שאם נשתהו והרויח מגבין הימנה ההיזק ואין הדברים נראים כן:

דף צא.

ברחו הבעלים קודם שדנוהו דיני נפשות אין דנין אותו אף בדיני ממונות קבלו עליו עדות לנפשות ולממונות וברח ולא קדמו ודנוהו בדיני נפשות דנין אותו דיני ממונות ומשתלם משכר חרישה כמו שבארנו:

יראה מסוגיא זו שכדרך שאומדין לאדם למיתה ולנזקין כך אומדין בשור אם היה ראוי בנגיחה זו להמית ולהזיק אם לאו אלא שלא מצאתיה לגדולי הפוסקים בחבוריהם:

כשם שאומדין באדם למיתה כך אומדין בו לנזקים מעתה הכה חברו בדבר שאין בו כדי להזיק בו פטור שהרי אף לענין נזקים נאמר באבן או באגרוף ומכל מקום חייב בבשת

מעתה צריכים העדים לידע במה הכהו ולהעיד בו לפני בית דין וגדולי המחברים כתבו שמביאים הדבר שהזיק בו לפני בית דין ולא יראה כן לפי מה שכתבנו למעלה ומכל מקום בזו אם אבד החפץ שבו הוזק ולא נראה לעדים נחבל אומר כדי להזיק היה בו ומזיק אומר לא היה בו כדי להזיק נחבל נשבע ונוטל כמו שיתבאר במקומו:

וכן יתבאר במקום אחר שהברזל אין לו אומד לא למיתה ולא לנזקין ואפילו מחט קטנה כל שבתחיבה יש בה כדי להמית ואין צריך לומר כדי להזיק:

מאחר שיש אומד לנזקין זה שאמרנו בבור שבעשרה טפחים יש בו כדי להמית ומעשרה ולמטה יש בו כדי להזיק וכל שנפל מעשרה ולמטה אם מת פטור ואם הוזק חייב הכל לפי מה שהוא ואין אומרין כל שהוזק אפילו בטפח אלא יש דברים שהזיקן בטפח ויש שהזיקן בטפחיים והכל לפי ההיזק:

לענין ראשי אברים שבעבד כנעני אין צריכין לאומד אלא כל שחסרו אבר אע"פ שלא היינו אומדין שיתחסר אבר בהכאה זו או שיתבטל בה אבר מפעולתו יוצא לחירות ומכל מקום דוקא בנגיעה כגון הכהו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה הא אם הכה כנגד עינו ונסתמא לבעיתת הקול וכן כנגד אזנו ונתחרשה אינו יוצא לחירות שהרי לא מעשיו הם:

המבעית את חברו ונבעת לקולו עד שנתקלקל מחמת הפחד פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים כיצד תקע באזנו וחרשה פטור הא אם אחזו ותקע בו וחרשו חייב ולענין בשת מיהא אף בלא אחיזה חייב לדעתי כמו שבארתי במשנה:

חמשה דברים אלו שהם נזק וצער ובשת ושבת ורפוי כלם אומדין אותם ואע"פ שהשבת והרפוי אין בידינו לאמדו אלא לפי מה שימשך החולי מכל מקום אנו אומדין לדעתנו כמה ראוי להמשך ונותן הכל מיד ומ"מ דמי הרפוי נותן לבית דין כמו שבארנו למעלה וזה שאמרו בכאן בשבת ורפוי לכשיתרפא פירושו דבר יום ביומו ופירושו שאם רצה המזיק לומר אני אפרע דמי הרפוי והשבת דבר יום ביומו שומעין לו ובלבד שיהו בית דין בטוחים בכך:

אמדוהו לדמי שבת ורפוי לעשרה ימים ונתגלגל בחליו הרבה אין נותן אלא כמה שאמדוהו וכן אם אמדוהו לעשרה והבריא לחמשה ועשה מלאכה או שאמדוהו ליום אחד והבריא בחצי היום ועשה מלאכה אינו פוחת לו הכל הולך אחר האומדנא ואם נתארך חליו שמא פשע ואם נתקצר שמא מן השמים רחמו עליו:

כבר בארנו במשנה שאם רקק והגיע בו הרוק חייב בבשת ומכל מקום אם נגע בבגדו פטור שאין כאן בשת וכן הדין אם ביישו בדברים שהוא פטור ומכל מקום פרשו גדולי המחברים שיש לבית דין לגדור בדבר כפי מה שעיניהם רואות לפי הצורך ולפי הזמן

ובתלמוד המערב אמרו שהמבייש תלמיד חכם בדברים חייב ושם פרשו באחד מן החכמים שקנס על כך אחד בליטרא זהב וכתבו גדולי המחברים שקבלה בידם על קנס זה שגובין אותו אף בחוצה לארץ וכן היו דנין תמיד בישיבות שבספרד ותלמיד חכם שמוחל על זה הרשות בידו והדבר הדור לו ואף שאר העם אע"פ שהמביישם בדברים פטור עון גדול הוא וכבר אמרו כל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא ומכל מקום גדולי המחברים פרשוה באדם כשר ויראה לי בכונתם שאם הלבינו לכונת תוכחת כדי שיתבייש ויעזוב מתוך בשתו דרך רעה שלו רשאי ותבא עליו ברכה והכל תלוי בכונת הלב והרי נאמר ויראת מאלהיך:

חבלות אלו אין נותנין בהן זמן אלא כשחייבו את החובל לשלם כופין אותו ומשלם מיד ומכל מקום אם בקש זמן בדמי הבשת נותנין לו הואיל ולענין תשלומין של בשת לא חסרו ממון והוא שנאמר במשנה אמר לו תן לי זמן ונתן לו וגדולי המחברים פרשוה בשלא נתחייב אלא בבשת בלבד:

דף צא:

זה שבארנו במשנה שאין אדם רשאי לחבול בעצמו מן התורה הוא שנאמר אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ושמא תאמר דוקא בהריגה הא בחבלה מנין תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש וכי באיזו נפש חטא אלא מפני שציער עצמו על היין והלא דברים קל וחומר ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה ומכל מקום לענין בשת ופחיתות אם אינו קפיד על עצמו ומפחית ומבייש את עצמו רשאי:

אע"פ שאמרו אין אדם רשאי לחבול בעצמו אם נשבע שיחבול עצמו שבועה חלה עליו עד שאם לא חבל לזמן שקבע לעצמו חייב משום שבועת בטוי שאין זו מצוה גמורה אלא דברי סופרים והמקרא אינו אלא אסמכתא וכבר ביארנו במקומו שכל שהוא איסור סופרים שבועת בטוי חלה עליו ואינו נקרא נשבע לבטל את המצוה ומכל מקום אם נשבע לחבול באחר כגון שאכה את פלוני ואפצע את מחו או אקללנו ואגזול את ממונו או אמסרנו לאנס או למלכות אפילו היה בידו לעשות פטור מפני שהוא מוזהר בתורה בהדיא שלא לעשות כן ככתוב לא יוסיף נשבע שיסגף את עצמו וישב בתענית שבועה חלה עליו נשבע שיושיב אחרים בתענית כגון שיציניעם בבתי כלאים ולא יניח להביא להם לאכול אין שבועה חלה עליו וכן כל כיוצא בזה כמו שיתבאר במקומו:

כשם שאין אדם רשאי לחבל בעצמו כך אינו רשאי להשחית את ממונו ואף בקריעת כלים על המת שהוא רשאי כמו שאמרו מקרעין על המת ואין בזה משום דרכי האמורי אם קרע יותר מדאי עובר משום בל תשחית והוא במכת מרדות מדבריהם וזה שאמרו בכאן לוקה משום בל תשחית פרושו מכת מרדות:

מי שקצץ נטיעותיו של חברו והרג את שורו ובא חברו וטענו שורי הרגת או נטיעותי קצצת והלה משיב אתה אמרת לי להרגו אתה אמרת לי לקצצו אם אין עדים בדבר נאמן ופטור שהרי היה יכול לטעון לא הרגתי ולא קצצתי ואם היו עדים בדבר אינו נאמן וחייב לשלם:

היה אילן זה עומד לכך כגון שהוא אשרה או נוטה ליפול ברשות הרבים ויש כאן סכנת נפשות עוברי דרכים וכן שהיה השור עומד להריגה כגון שהמית את האדם נאמן ופטור ואלו לא אמר לו כן היה זה טוען שגזלו מצוה ושהיה רוצה שתעשה על ידו והיה חייב בעשרה זהובים וכמו שאמרו ושפך וכסה מי ששפך יכסה ומעשה באחד ששפך ובא חברו וקדם וכסה וחייבו רבן גמליאל בעשרה זהובים אבל מכל מקום בשור ובאילן הואיל ומן הסתם נוח לו שיעשה על ידי מי שעשה כשהלה משיב שברשות עשה נאמן:

גדולי הפוסקים כתבו שדבר זה ממון הוא ולא קנס ולמדין ממנה לכל המצות על הדרך שלמדו בכאן ממנה לענין שור ואילן וכן יראה לדעתי שדנין אותם בחוצה לארץ ויש חולקים לומר שקנס הוא ואין למדין ממנה אלא למה שמצינו בה בפירוש וכן שאין דנין אותם בחוצה לארץ ומכל מקום סך זה של עשרה זהובים על המצוה הוא ואפילו היתה מצוה שהרבה ברכות מצטרפות בה ויש שפרשו במסכת חולין עשרה זהובים על כל ברכה וברכה כמו שבארנו שם:

זה שאמרנו במשנה שאסור לקוץ נטיעותיו של חברו דוקא כשמוציאין פירות בשיעור הראוי לטרוח בהם והוא שאמרו שכל דקל שהוא טוען קב של תמרים אסור לקצצו הא פחות מכן רשאי ובזית מתוך חשיבותו שיעורו ברובע קב ומכל מקום אם היו דמיו יקרים לעצים או לבנין יתר על שבח פירותיו קוצצו ואין כאן שום פקפוק:

זה שאסרה תורה במצור שלא להשחית עץ מאכל דוקא כשמוצאין אילני סרק הא אם אין שם אילני סרק אף הם כורתין את של מאכל ומשתמשין בו היו שם של מאכל ושל סרק מקדימין בשל סרק וכשיכלו את של סרק משתמשין בשל מאכל רבותי פוסקין דוקא באילן העומד על המצר הא שאין עומדין על המצר אסור אף בשאין שם של סרק:

דף צב.

היה שם של סרק מעולה לבנין או לתורן ושבחו עולה ליתר על שבח הפירות של אותו העומד למאכל מניחין את של סרק וכורתין את של מאכל ומשתמשים בו מעתה כל שיש הפסד בעמידת האילן אע"פ שהוא של מאכל מותר לקצצו כגון אם היה עומד בין הגפנים ומכחיש את הגפנים הואיל והגפנים יקרים יותר מהם קוצצו וכן אם היה מזיק בשדות אחרים וכן כל כיוצא בזה לא אסרה תורה אלא דרך השחתה:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הרביעי ואמר על זה אע"פ שהוא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מטו שנאמר ועתה השב את אשת האיש כי נביא הוא ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים:

אמר המאירי אע"פ שנתן לו כל דמי החבלות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה על צערו ר"ל על שדאג בלבו על קלונו ואפילו התודה על חטאתו כל שבינו ובין חברו אינו נמחל עד שיבקש ממנו מחילה והוא שנאמר באבימלך השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כל כך שיהא מתפלל בעדך ואם לא מחל לו נקרא אכזרי הואיל ובקש ממנו כראוי שנמצא שאינו חושש על עונש חברו ונאמר ויתפלל אברהם וכבר ידעת שמדת הרחמנות נתיחסה לאברהם אבינו וכל שאינו נמשך בזה אחר מדותיו נקרא אכזרי:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וכתיב ויי' פקד את שרה:

לעולם יזהר אדם שלא להתחבר לרשע ואם עשה כן גורם לעצמו שבני אדם משתפין אותו ברשעו של אותו המתחבר עמו דרך צחות אמרו בהדי הוצא לקייא כרבא:

לעולם יהא אדם מודה בחטאו ועוזב ולא יהא מעיז לכפור בעונו ויזכור מאמר החכם שאמר כפירת העון שתי עונות וילמד מדרכי האבות שכבר מצינו ביהודה שהודה צדקה ממני ולא בוש:

כבר ידעת שהבכורים טעונים הבאה בכלי שנאמר ושמת בטנא ומכל מקום אם היו מביאין אותם בכלי מתכות היו הכלים חוזרין לבעלים ואם היו מביאין בסלים של ערבה או של גמי וכיוצא באלו היו הסלים לכהנים:

עיירות המוקפות חומה בארץ ישראל מצורע שבהן צריך שיהא מושבו מחוץ לעיר ועומד בדרך המבואר במקומו ומודיע לעוברים שהוא טמא ולא סוף דבר במצורע אלא כל שהוא מטמא את האדם צריך להודיע שהוא טמא שיפרשו ממנו שנאמר וטמא טמא יקרא:

כבר ידעת שאסור לאכול קודם שיקרא את שמע ויתפלל ודרך סמך אמרו ועבדתם את יי' אלהיכם זו קרית שמע ותפלה וראוי לכל עוסק בתורה שלא לסגף עצמו בתענית ללא צורך והוא שסמכו לזה וברך את לחמך ואת מימיך זה פת שחרית וקיתון של מים עמו:
לעולם יהא אדם מן העלובין ואינן עולבים שומע חרפתו ואינו משיב ולא עוד אלא שיודה לחברו אחר שהוא מכיר את מדותיו ונוח לו בכך ולא יקטרג עם חבריו דרך צחות אמרו חברך קרייך חמרא אוכפא מוש לגביך:

דף צב:

לעולם יתחבר אדם ויתלוה עם הטובים ולא עם הרעים שכל שהוא מזדווג עם הרשע בני אדם מחזיקים אותו ברשע וחכמי המוסר אמרו על האנוש חברתו ובתלמוד אמרו דרך צחות לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו וכן אמרו כל עוף למינהו ישכון ובן אדם לדומה לו:
אונקלי והוא כלי של ברזל עשוי כמין מזלג לתלות בו בשר וכיוצא בזה אם תחוב בכותל או בדבר שאינו מקבל טומאה כגון במנורה של עץ או בנקליטי המטה טהורה ר"ל שאינה מקבלת טומאה ואם בכלי המקבל טומאה כגון של שלחן ושל דרגש טמאה בטל הוא אונקלי אצל דרגש או אצל הכלי התחוב בו אם לטומאה או לטהרה על זה אמרו המחובר לטמא טמא המחובר לטהור טהור:
מצוה גדולה להוכיח את חברו תמיד ולהשיבו מדרך רעה לדרך טובה ואם רואה שדבריו נשחתים ואינו ראוי לקבל תוכחה אינו צריך להלאות עצמו בדבר זה אלא יניחנו ויפול ברשעו דרך צחות אמרו קריתיה לבר עמיתך ולא עני דחי גודא עלויה:
אע"פ שראוי להזהר שלא לבזות שום אדם בעולם מכל מקום ראוי להזהר בזה תכלית האזהרה במה שנתכבד בו ונשתמש בו שלא יהרהר לבזותו כלל וכל העושה כן יורה על פחיתות מדה וסיגנון טבע פחות ונמאס דרך צחות אמרו בירא דשתית מניה לא תשדי ביה קלא:

דף צג.

כל המוסר דין על חברו והוא שצועק עליו להקב"ה שיקח נקמתו ממנו על שגזלו ויש לו דיין בעיר שאם יודיע לו הענין יעשה לו כפי הראוי וזה מתכוין להעניש ביותר ראוי הוא ליענש תחלה על עונותיו והוא שאמרו אוי לו לצועק יותר מן הנצעק וכן אמרו אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע ר"ל במשמע של וחרה אפי והרגתי אתכם אלא שממהרין

לצועק יותר מן הנצעק ר"ל שממהרין ליפרע מן הצועק וגדולי המפרשים פרשוה בענין אחר ובמסכת שבת אמרו שכל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה ודוקא בדרך שהיה אפשר לו על ידי בית דין ליטול ממנו את דינו והוא מתכוין להענישו הא אם לא כיון לכך ונשתלח הרשע ביד פשעו אין לו דמים כלל ומ"מ יהא אדם מן הנרדפים ולא מן הרודפים דרך צחות אמרו אין לך מרודפים יותר מתורים ובני יונה והם הם שהוכשרו למזבח:

המשנה החמישית ועניינה לבאר בה ענין החלק החמישי ואמר על זה האומר סמא את עיני קטע את ידי שבר את רגלי חייב על מנת לפטור חייב קרע את כסותי שבר את כדי חייב על מנת לפטור פטור עשה כן לאיש פלוני חייב על מנת לפטור חייב בין בגופו בין בממונו אמר הר"ם אמרו יש הן שהוא כלאו והוא זה שיאמר לו בנזק גופו על מנת לפטור כי מן הידוע כי אין אדם מותר בכמות זה ולפיכך הוא חייב:

אמר המאירי האומר סמא את עיני ושבר את רגלי וקטע את ידי חייב בכל חמשה דברים ואפילו אמר לו בפירוש על מנת לפטור שמן הסתם אין אדם מוחל על ראשי אברים קרע את כסותי ושבר את כדי ועשה כן חייב ואם אמר לו על מנת לפטור פטור שאדם עשוי למחול על ממונו אמר לו עשה כן לפלוני על מנת לפטור ר"ל שעלי לשלם לנגזל ולפטור אותך מן הדין חייב העושה אף בממונו והמצוה פטור שאין שליח לדבר עברה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דבר זה שבארנו בגופו שאפילו אמר לו על מנת לפטור חייב דוקא בראשי אברים שמן הסתם אין אדם מוחל בכך הא אם אמר הכני ופצעני אם אמר לו על מנת לפטור ועשה כן פטור:

פעמים שאף בהכני ופצעני פטור אע"פ שלא אמר על מנת לפטור ואף בלא הודאה כיצד אמר לו הכני פצעני והשיבו האחר ואם אני עושה כן אתה פוטרני ואמר לו ולאו בתמיהא פטור כאלו אמר הן או כאלו אמר בפירוש על מנת לפטור וכל שכן בממון ופעמים שאפילו אמר לו הן חייב כגון שאמר לו הכני ופצעני והלה שואלו על מנת לפטור והוא משיב הן בתמיהא הרי הוא כלאו וחייב ומכל מקום בראשי אברים אין הן ולאו ואפילו אמר על מנת לפטור אין מועילים לפטור כמו שבארנו:

וקצת מפרשים פרשוה בדרך אחרת והיוצא מדבריהם שכל שאמר נחבל לחובל בפירוש שבר את ידי על מנת לפטור אפילו בחסרון אבר פטור ומשנתנו שהפליגה בין ממון לגוף לא שאמר נחבל לחובל קטע את ידי על מנת לפטור אלא שאמר קטע את ידי סתמא והוא שואלו על מנת לפטור ומשיב הן בלא תמיהא ואמר שבחסרון אבר הרי הן זה כלאו

ונדונהו בלשון תמיה אבל לענין הכני פצעני ונזקי ממון מבינין אותו כמשמעו וכן לדרך אחרת יש לאו שהוא כהן והוא שאמר הנחבל לחובל קטע את ידי ואמר לו ואתחייב בכך והוא משיבו לאו בחסרון אבר נדונהו כהן ובהכאה ובממון נדנוהו כמשמעו אבל אם אמר הן או לאו בתמיהא דנין אותו בתמיהא בין בגוף בין בממון ורוב פוסקים ראיתי שפסקו כדעת ראשון:

זה שבארנו באומר לחברו קרע את כסותי ושבר את כדי ולא אמר לו על מנת לפטור שהוא חייב דוקא בשבאו הכלים בידו בתורת שמירה כגון שבאו אצלו בתורת פקדון או שאלה אבל אם אמר לו מתחלה טול כלי זה ושברהו אע"פ שלא אמר לו על מנת לפטור פטור שהרי נאמר בתורה כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור כשהופקד אצלו לשמור הוא שאם פשע בה חייב אבל אם הפקיד על מנת לאבד או לקרוע אלו פשע בו פטור והוא הדין אם קרעהו כמו שצוהו גדולי הראשונים פרשו שאף אם בא לידו בתורת קריעה אם קרע בידים חייב ולא נפטר אלא לענין פשיעה ואם בא לידו בתורת שמירה אף על הפשיעה חייב:

הפקיד אצלו על מנת לחלק לעניים ופשע בו או אבדו בידים פטור שכיון שאמר לו לעניים נסתלק מהם ועניים אין להם עליו תביעה שהרי אומר לכל אחד ואחד לא לך היה בלבי ליתנו ואם היה אותו חלוק ידוע לכל עד שהיה דבר קצוב כך וכך לכל עני בערב שבת הרי העניים תובעים וחייב לשלם להם ומכל מקום אם זה הגבאי הפקידו לשמרו ולהשיבם לידו שיהא הוא מחלקם הרי הוא תובעו כדין מי שהוא יד עניים וחוזר וגובה ממנו:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף צג:

הגוזל עצים וכו' כבר בארנו בתחלת המסכתא שהחלק הרביעי בזאת המסכתא הוא לבאר בתביעות הבאות על ידי היזק הבא מאדם לחברו דרך גזלה והוחל בפרק זה לבאר עניני זה החלק ונשלם הבאור בו בפרק האחר ועל זה הצד יחלקו עניני זה הפרק לשמנה חלקים הראשון בגזל ונשתנית הגזלה בידו הן לשבח הן לקלקול הן שנוי מאליו הן שנוי על ידי מעשה על איזה צד משתלם ועל איזה צד אינו משתלם השני שלא נשתנה גוף הדבר בידו אלא שנפסד ביד הגזלן לסבה אחרת שלא מחמת קלקול גוף הדבר כגון חמץ והגיע זמן אסורו על איזה צד משלם השלישי שלא גזל אלא שנמסר בידו על מנת לתקן וקלקל על איזה צד חייב הרביעי בנמסר בידו לתקן וכבר תקן אלא שהעביר על דעתו של

בעל הבית החמישי בגזל ונשבע ורוצה לשוב ולהשיב את גזלו מה הוא חייב להחזיר ועל איזה צד ויתכפר לו הששי שלענין זה קבלת שבועה כשבועה ושכפירת הפקדון כגזלה לענין זה השביעי בגוזל לאדם והגיע לו חלק אחר כן באותו דבר שגזל מה דינו כגון גוזל את אביו ויתגלגל עם זה דין אחר הדומה לו שלא ממין הענין השמיני בגוזל את הגר ואין לו יורשים ומת על איזה צד גזלו משתלם זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר ענין החלק הראשון והוא שאמר הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאו בגד משלם כשעת הגזלה אמר המאירי הגוזל עצים ועשאן כלים או צמר ועשאו בגדים משלם כשעת הגזלה ואינו מחזיר כלי או בגד שנעשה ממנו מפני שקנאו בשנוי מעשה ואע"פ שלא נתיאשו הבעלים ששנוי מעשה קונה בלא יאוש ומכיון שקנאה אינה חוזרת בעין לבעליה אלא מחזיר כמה שהיתה שוה בשעת גזלה וגזלן מעכב את הגזלה בין שנפחתה בין שנשבחה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

לא סוף דבר בעצים ועשאן כלים או צמר שעשאו בגדים שקנה אלא אף עצים ששיפן ר"ל שתקנן והחליקן לעשות בהם כלים וכן צמר שלבנו לעשות ממנו בגד ואין צריך לומר צבעו הרי זה שנוי מעשה וקנאו וכן באבנים וסיתתן ובפשתן ונקהו מן הנעורת ואין צריך לומר בעצים ששיפן ונעשו כלי בשיפויין כגון בוכנא וצמר שעשאו בגד בלא טויה ואריגה כגון לבדים שקנה שהרי אין אלו חוזרין לברייתן:

שנוי החוזר לברייתו כשהיה אינו שנוי מעתה גזל נסרים ועשה מהן תיבה אע"פ שדבקן במסמרים לא קנה שכל זמן שירצה מנתקן וחוזרין נסרים כשהיו ואין הדין כן בצמר טווי ועשאו בגד אע"פ שאפשר לסתרו ולהיות חוטין כבתחלה שכל כיוצא בזה פנים חדשות הם כמו שיתבאר שכבר נפסדה צורת החוט כשהיה בגד:

לענין ראשית הגז כבר בארנו שהשנוי מפקיע את החיוב לגמרי שאינו חייב להחזיר את הדמים והוא שאמרו שאם לא הספיק ליתנו לו עד שצבעו פטור ומכל מקום לבנו ולא צבעו חייב בראשית הגז:

כבר ידעת שאין חיוב בראשית הגז עד שיהיו לו חמש צאן ושתעלה גיזתן למשקל ששים סלעים כמו שהתבאר במקומו מאחר שהצבע מפקיע את החיוב היו לו חמש וגזז את האחת וצבעה הרי כלן פטורות וכן גזזה וטואה או ארגה אבל הלבון אינו מפקיע כמו שבארנו ומצטרף עם האחרות לחייבו:

צבע זה שהוא נקרא שנוי לענין ראשית הגז ולענין גזלה דוקא צבע שאינו יכול להעבירו על ידי צפון ר"ל בורית או בדבר אחר כגון שצבעו בקלא אילן או כיוצא בו בצבעים שאין יכול להעבירם הא צבע שיכול להעבירו חוזר לברייתו הוא ואינו נקרא שנוי לא לענין ראשית הגז ולא לענין גזלה:

לבון זה שאמרנו לענין גזלה בצמר שהוא שנוי יראה מסוגיא זו שאף בלבון לבד הוא אע"פ שלא נפצה ביד ולא סרקה במסרק ולא לבנה בגפרית אלא לבון במים לבד והוא הנקרא בכאן חוורויי ולענין ראשית הגז אינו שנוי אף בנפוץ או סירוק או לבון בגפרית ויש שמשוים את המדות בין גזלה לראשית הגז ומפרשים שזה שבגזלה החזקנוה בשנוי דוקא בסירקה או בלבנה בגפרית וזה שאמרנו שבראשית הגז לא החזקנוה בשנוי בלא סירקה או שלא לבנה בגפרית וגדולי המחברים נראה מדעתם שבגזלה נקרא שנוי בנפוץ ובראשית הגז אינו שנוי בשום דבר וחכמי הדורות שלפנינו פסקו שאינה שנוי לעולם לא בנפוץ וסירוק ולא בלבון על ידי גפרית ונראין הדברים כשטתנו ואע"פ שהקשו בגמרא מזו לזו ר"ל מראשית הגז לגזלה אינן דומות זו לזו על הדרך שבארנו:

כבר בארנו באתנן זונה שכל שנשתנה או נתחלף כשר למזבח שלא חל איסור אתנן אלא על גוף הדבר לא על שנויו ולא על חלופו מעתה נתן לה חטים ועשאתן סלת זיתים ועשאתן שמן ענבים ועשאתן יין כשרים ואין צריך לומר בולדות בהמת אתנן שכשרים כמו שהתבאר:

דף צד.

מאחר שהשינוי קונה הרי שגזל סאה של חטה וטחנה ולשה ואפאה רשאי לאכלה ולברך עליה דמים הוא חייב לו וכן אחרים מזמנים עם זה וכל שלא נשתנה והוא רוצה לאכלה אע"פ שהוא עובר עברה וברכתו קללה ותועבה ונאוץ אינו רשאי ליהנות בלא ברכה ומברך הן המוציא הן ברכת המזון הן שאר ברכות הכל כפי הברכה הראויה לו ומכל מקום יראה לי שאין מצטרף עם האחרים לזמון שאין קבע לאוכל בעבירה כמו שכתבנו בברכות וכן אינו מברך על החלה הואיל ואין כאן הנאה אלא ברכת מצוה ואין ברכה לעשיית מצוה בעבירה ויש חולקין שלא לברך אף ברכת המוציא:

מי שגזל בהמה והשביחה ביד הגזלן אם על ידי פטומו השביחה הרי השבח של גזלן והבהמה חוזרת בעינה שאין זה שנוי שכל שבח אפשר שיחזור לפחיתותו ונוטל שיעור שבח מן הנגזל ואם הושבחה מאליה פסקו גדולי הדורות שלפנינו שהוא לנגזל וגדולי המחברים נוטים בה לדעת אחרת כמו שיתבאר הוכחש ביד הגזלן אם כחש החוזר הוא

אומר לו הרי שלך לפניך אלא שאם הכחישה הוא משלם עוד שיעור הכחש ואם מאליה אינו משלם כלום ואם כחש שאינו חוזר כגון כחש שאין לו רפואה קנאה בשנוי ומשלם דמיה כשעת הגזלה מכל מקום עמדה הבהמה על עמדה אלא שהוזלה או הוקרה הכל לנגזל כמו שבארנו בפרק מרובה:

מצות פאה להניחה בקמה ואם לא הניחה בקמה מפריש מן העמרים לא הפריש מן העמרים מפרישו מן הכרי ואפילו מרחו לא הפריש מן הכרי מפריש מן הקמח לא הפריש מן הקמח מפריש מן העיסה לא הפריש מן העיסה מפריש מן הלחם כמו שיתבאר במקומו ואע"פ ששנוי קונה כל מקום תעזוב יתירא כתיב:

המפקיר את כרמו והשכים בבקר וזכה בו ובצרו חייב בפרט ובשכחה ובעוללות הואיל ושלו היה ופטור מן המעשרות ומן התרומות ואם זכה בהפקר של אחר פטור בכל:

כל שנשתנית הגזלה ביד הגזלן קנאה על הדרכים שבארנו ואם נפחתה הרי הגזלן מעכבה ומשלם דמיה ואין שמין לו להיות בעלים מטפלין בגזלה שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן אלא תהא הנבלה או השברים שלו וישלם דמים ויש נוטין בזו לדעת אחרת כמו שכתבנו בפרק ראשון וסוגיא זאת מוכחת כמו שכתבנו:

דף צד:

דבר תורה כל שגזל ולא נשתנית הגזלה חוזרת בעינה ואפילו היה מגיע לגזלן הפסד גדול בכך כגון שגזל מריש ובנאו בבירה חייב לקעקע כל הבירה ולהחזירה אלא שמפני תקנת השבים תקנו חכמים בכל כיוצא בזה ליטול דמיה נשתנית הגזלה בידו שנוי שאינו חוזר כבר בארנו שקנאה אף בלא יאוש ומשלם דמיה כשעת הגזלה:

אבדה הגזלה או נשרפה או כל שאין הגזלה קיימת מכל מקום דבר תורה חייב להחזיר את דמיה וכן הדין אף מדברי סופרים אלא שכל שאין לו גזלה קיימת ובא הגזלן להחזיר את דמיה שלא מחמת תביעת הנגזל מדת חסידות שלא לקבל מהם אלא יאמר לו שאחר שאינה בעולם אינו רוצה בתשלומיה והרי הוא מוחל כדי להדריך את הרשעים לתשובה ואם קבלו שלא בהפצר אין רוח חכמים נוחה הימנו וכן הדין במלוי ברבית שהחזירו שאין מקבלין מהם בלא סרהוב אלא אם כן היה דבר המסויים היתה הגזלה קיימת שאמרו עליה שחייב להחזיר ומקבלין מהם בלא שוב סרהוב לא סוף דבר בגזלן עצמו אלא אף מיורשיו וכן ברבית מעתה הניח להם אביהם מעות של רבית אע"פ שהם יודעים שהם של רבית אין חייבין להחזיר הניח להם אביהם פרה וטלית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר שלא עשו תקנה אלא בגזלה שאינה קיימת וגדולי המחברים פסקו ברבית

שאף דבר המסויים אין חייבין להחזיר אלא מפני כבוד אביהם ודוקא בשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת אבל אם לא עשה תשובה אין חוששין לכבודו ואפילו דבר המסויים אין מחזירין ומכל מקום מלוי ברבית עצמם מחזירין לצאת ידי שמים אלא שאין מקבלין מהם אלא אחר ההפצר:

רועי בהמה דקה הרי הם כגזלנים מפני שמרעים בהמותיהם בשדות אחרים וכן גבאים של מלכות מפני שנוטלים יתר על הראוי וכן המוכסים ותשובתם של אלו קשה מפני שיש בידם גזל של רבים ומכל מקום כל שהגזלה קיימת מחזירין לאותם שמכירים שגזלום ושאין מכירין יעשה בהם צרכי צבור כגון בורות שיחין ומערות כמו שיתבאר ואם אין גזלה קיימת מחזירין למכירין לצאת ידי שמים ואין מקבלין מהם ושאין מכירין פטורין מכל וכל:

קצת חכמי הצרפתים פרשו שכל אלו שאמרו אין חייבין להחזיר או שאין מקבלין מהם לא נאמר אלא באותו הדור שבו נתקנה זו אבל בשאר הדורות שאחריהם הרי מצינו בתלמוד כמה מעשים שכופין הגזלנין לשלם וחכמי הראשונים פרשו שכל אותם המעשים במי שאינו רוצה לשוב ומה שנאמר כן בשרוצה לשוב אבל כל שאינו שב ברצונו אלא שזה תובעו בבית דין חייב להחזיר והוא מה שאמרו במשנתנו משלם כשעת הגזלה:

גדולי המפרשים כתבו שזה שאמרו גזלה קיימת הוא הדין אם יש בידו דבר מחמת הגזלה או שנשתרש ממנה בדבר שעדיין הנאתו קיימת אע"פ שאין בידו גזלה עצמה שהרי רועים אין גזלה קיימת ומכל מקום הואיל ויש שם דבר מחמת הגזלה הרי היא כגזלה קיימת:

דף צה.

המשנה השניה והכונה בה להשלים בה ביאור ענין החלק הראשון ולבאר בה גם כן ענין החלק השני ואמר על זה גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה הראויה לילד ורחל העומדת לגזוז פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה משלם כשעת הגזלה זה הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה גזל פרה והזקינה עבדים והזקינו משלם כשעת הגזלה ר' מאיר אומר בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך גזל מטבע ונסדק פירות והרקיבו יין והחמיץ משלם כשעת הגזלה מטבע ונפסל תרומה ונטמאת חמץ ועבר עליו הפסח בהמה ונעבדה בה עברה או שנפסלה מעל גבי המזבח או שהיתה יוצאה ליסקל אומר לו הרי שלך לפניך אמר הר"ם אמרו זה הכלל למד כי

מי שגנב בהמה קטנה וגדלה אצלו קנאה בשנוי ואם שחטה או מכרה אחר שגדלה שלו הוא זובח שלו הוא מוכר ואינו חייב בתשלומי ארבעה וחמשה כשהרקיבו קצת הפירות אומרין לו הרי שלך לפניך ואם הרקיבו כלם משלם כשעת הגזלה ומטבע נפסל הוא שלא יעבור באותה מדינה אבל הוא עובר במדינה אחרת והלכה כר' מאיר:

אמר המאירי גזל פרה מעוברת וילדה ברשות הגזלן או רחל טעונה וגזזה שהרי הפרה והרחל לא נשתנו אלא שהולדות והצמר נתחדש בהם חדוש ונשתנו ומעתה מחזיר הפרה והרחל ומה נעשה בולדות ובצמר אם תאמר שישלם את דמיהם כמה ששוים עכשו הרי הפסדת את הגזלן לשלם יתר ממה שלא גזל שכשאתה מחשב פרה מעוברת אין ערך שלה עולה כל כך כמו שעולה ערך פרה וולדות אחר שילדה וכן רחל טעונה אינה נמכרת על הערך שתמכר אחר שתגזז רחל לזה וצמר לזה ואפילו גזזה בו ביום שגזלה שלא נוסף בשיעור הצמר וכן אפילו ילדה הפרה ביום שגזלה מעתה שמין דמי פרה מעוברת ואחר כך שמין כמה שוה אחר שילדה ומשלם לו הפחת בדמים והולדות שלו ר"ל של גזלן ואף בלא יאוש ששנוי זה שנוי גדול הוא וקונה בלא יאוש כשנוי מעשה וכן בצמר וגדולי המחברים פרשוה דוקא לאחר יאוש ואם הפרה או הרחל אינה בעין משלם דמי פרה העומדת ללילד ודמי רחל העומדת ליגזז:

גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה וכן רחל ונטענה אצלו וגזזה הרי זה שנוי אף אצל הפרה והרחל ואינו חייב להחזיר אלא דמי פרה שאינה מעוברת ורחל שאינה טעונה כשעת הגזלה ואף בלא יאוש והוא הדין אע"פ שלא ילדה ולא נגזזה וכן יתבאר בגמרא וגדולי המחברים כתבו בזו דוקא בשנתיאשו הבעלים וכן כתבו שאף לאחר יאוש אם גזזה וילדה גזה וולדות לגזלן ובהמה לבעלים ואם לא נגזזה ולא ילדה מחזיר הבהמה עצמה ונוטל השבח מן הנגזל וכן פרשו רוב מפרשים ואע"פ שאמרו בכאן משלם כשעת הגזלה אין משלם כשעת הגזלה האמור כאן כאותו האמור בצמר ועצים שעשאן בגד וכלים אלא שמחזיר הפרה ונוטל ממנו שבח:

דבר זה שפרשו גדולי המחברים משנתנו באחר יאוש לא מפני ששנוי מעשה צריך ליאוש אלא שאין זה אצלם שנוי מעשה גמור ורוב מפרשים דנין משנתנו בשנוי מעשה ואין צריך ליאוש וקצת חכמים נוטים לומר שאף שנוי מעשה צריך יאוש ממה שאמרו בפרק מרובה ס"ו ב' בענין עוצבא ששנוי השם כשנוי מעשה וצריך יאוש כמו שבארנו שם ומכל מקום אין דבריהם כלום ששנוי השם אינו כשנוי מעשה ואינו קונה אלא ביאוש:

זה הכלל כל הגזלנים משלמים כשעת הגזלה ר"ל כשנשתנו בגופן הא אם לא נשתנו אלא ביוקר וזול אין הדין כן וכבר בארנו בפרק מרובה שאם נתיקרה הגזלה בלא שנוי

אחר חוזרת בעינה ואם הפסידה עכשו בידים משלם כשווי של עכשו ששעת ההפסד היא שעת הגזלה ואם נפסדה מאליה משלם כשעת הגזלה ואם הגזלה בלא כחש הקבוע חוזרת בעין ופטור בכך הואיל ולא הכחישה הוא ואם כחש הקבוע ר"ל שאינו חוזר משלם כשעת הגזלה כמו שבארנו למעלה:

גזל בהמה והזקינה הרי זה שנוי ומשלם כשעת הגזלה שהרי זקנה אינה חוזרת וכן הדין בכחש הקבוע כמו שבארנו:

עבדים והזקינו משלם כשעת הגזלה ר' מאיר אומר בעבדים אומר לו הרי שלך לפניך מפני שהעבדים הוקשו לקרקעות בכל דבר שהוא מן התורה כמו שבארנו בבתרא פרק נוחלין והשבת אבדה מן התורה היא והרי הם אצלו כקרקעות ואינם נגזלין להיות נקנים לגזלן שברשות בעלים הם כדין קרקעות והלכה כדבריו ויש חולקין בזו ואין דבריהם נראין:

גזל מטבע ונסדק פירות והרקיבו יין והחמיץ הואיל ונשתנה הדבר בגופו הרי זה שנוי ומשלם כשעת הגזלה ומ"מ בענין הרקיבו פרשו בגמ' דוקא בשהרקיבו כלם אבל הרקיבו מקצתם אומר לו הרי שלך לפניך וכן אם גזל מטבע ונפסל וכן תרומה ונטמאת וכן חמץ והגיע זמן אסורו וכן בהמה ונעבדה בה עברה כגון שהשתחוה לה או שהקצה לעבודה זרה או שנפסלה מעל המזבח בנגיחה ר"ל שהמית את האדם על פי הבעלים או בדוקין שבעין שאינו דבר הניכר או שהיתה יוצאה לסקל כגון שהמיתה את האדם על פי עדים אומר לו הרי שלך לפניך:

זהו באור המשנה וכלה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

הנותן צמר לצבע לצבוע לו אדום וצבעו שחור שחור וצבעו אדום יתבאר למטה בכדי הצורך בע"ה:

מי שגזל אע"פ שאינו מתכוין לכך כגון שהיה סבור שהיא שלו או שלקח מגזלן ואינו יודע שגזל ונשתנית בידו או הושבחה או הוכחשה בכלם דינו כגזלן גמור שמ"מ גזלן הוא והרי במזיד אין אנו דנין בו כלום מטעם קנס עד שנאמר שבשוגג אין ראוי לקנוס אלא כל מה שדנין בו מדין גמור אנו דנין בו שהרי נתן צמר לצבע לצבוע וקלקל או שנה אין זה מזיד ואעפ"כ אנו דנין אותו כגזלן:

במסכת גיטין אמרו שאין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות מנכסים משועבדים אלא מבני חורין ובאור הדברים בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי וחזר שמעון וטרפה מלוי והרי ששמעון גובה הקרקע עם הפירות ולא סוף דבר הפירות הנמצאים

שם אלא אף הפירות שאכל וכן גובה קרקע עם השבח שהושבח הקרקע בידו אלא שאם הושבח על ידי הוצאה משלם לו הוצאתו אם השבח יתר הא אם היתה הוצאה יתרה אינו נותן אלא שיעור שבח ומ"מ בשהשבח יתר לוקחו עם הפירות ועם השבח אלא שמשלם הוצאה ונמצא הלוקח מפסיד גוף הקרקע והפירות והשבח היתר על ההוצאה וחוזר לוקח ותובע את המוכר לדין על כלם הרי זה הלוקח גובה הקרן אף ממשועבדין של גזלן והם הנכסים שמכר אחר כן הואיל ואין לו בני חורין שזה כמלוה בשטר הוא שאחריותו עליו בשטר המכר כמו שיתבאר במקומו אבל פירות ושבח אינו נוטל אלא מבני חורין ופירות ושבח קרקעות שהזכרנו הם הם הנזכרים בכאן בלשון פירות ושבח פירות ובבבא מציעא יתבאר שאם הכיר בה שהיא גזולה אינו גובה לא הפירות ולא השבח כלל מן הגזלן ואפילו היה סבור שקרקע נגזלת ונקנית ביד גזלן ואע"פ שממה שאמרו בכאן בתלמיד חבר דידע יראה שאף הכיר שהיא גזולה גובה השבח עד שהקשו רבים ממנה על זו שבבבא מציעא אין הדבר כן וכבר טרחו רבים בפירוק הקושיא ולא עלו בידם כהוגן ונדחית זו מפני חברתה הא בשלא הכיר גובה על הדרך שכתבנו:

דבר זה יש מפרשים אותו אף בבעל חוב כגון שבא בעל חוב של מוכר וטרף השדה עם השבח והפירות ואע"פ שאמרו שאין בעל חוב גובה את הפירות אלא השבח שאם הושבח מאליו גובה את כלו ואם ע"י הוצאה גובה את חציו כמו שיתבאר במקומו דוקא פירות התלושים וכל שכן את שנאכלו הא פירות הנמצאים בקרקע נוטלן בעל חוב והרי שהלוקח חוזר ותובע למוכר גוף קרקע ופירות ושבח אם כלו אם חציו ואמר שאינו גובה פירות ושבח אלא מבני חורין וכבר הקשו בביאורה והרי אתה צריך לפרש בשמכר הלוה שדות אחרים אחר שמכר את זה שהוא טורף עכשו ואם כן מעקרו היאך בעל חוב טורף ויאמר לו הנחתי לך מקום לגבות הימנו ותרצוה באפותיקי מפורש או שלא כתב לו דאקנה ובשעת הלואה לא היה לו אלא קרקע זה אלא שתירוץ זה האחרון אינו עולה לענין שבח כמו שיתבאר בפרק שנים אוחזין וסוגיא זו מוכחת לפרשה בנגזל ובפרק מי שמת יראה לפרשה בבעל חוב ובפרק שנים אוחזין יראה לפרש שבח קרקעות בבעל חוב ופירות בנגזל ומ"מ הדין בשניהם כמו שכתבנו:

הנושא את האשה וקבל עליו בשעת קדושין שיזון את בנה או את בתה אע"פ שאין שם קנין ולא שטר חייב לזונה כל זמן שקבל עליו כמו שיתבאר במקומו ואם סירב בכך הרי מזונותיו נגבין בבית דין ומ"מ אין מוציאין לכך אלא מבני חורין ואם קנו מידו גובין אף מן המשועבדין:

שטר חוב שלא נכתב בו בפירוש אחריות נכסים מן הסתם טעות סופר הוא והרי כל נכסיו אחראין וערבאין לחוב זה אע"פ שלא נכתב בו אחריות וטורף מן המשועבדין וכן בכתבת אשה עד שיכתוב בפירוש שאינו מקבל עליו אחריות:

זה שאמרנו במשנה בגזל בהמה שאינה טעונה ונתעברה ולא ילדה שנמצא עדיין השבח עליה הוא הנקרא בכאן שבח שעל גבי גזלה וכבר בארנו שהוא של גזלן ומשלם דמי בהמה שאינה טעונה ובהמה וולדותיה של גזלן ואין הנגזל נוטל חלק בהם כלל אפילו למחצה לשליש ולרביע כמנהג שאר השומרים שנוטלין המשביחים חלק בשבח מחצה או שליש או רביע כמנהג המדינה גדולי המפרשים נוטים לפסוק שיהא לנגזל חלק בשבח שעל גבי גזלה למחצה לשליש ולרביע כמנהג המדינה וראייתם ממה שנתחדשה בגמרא שאלה ומשא ומתן על דעת זה ומ"מ בבבא מציעא בפרק המפקיד יראה שאף בית שמאי ובית הלל נחלקו בענין זה ושדעת בית הלל לומר שכלו של גזלן וכן מה שאמרו בכאן בגזל והשביח ומכר שיראה לפרשו בכל מה שהשביח:

אלו שפוסקים שהנגזל נוטל חלק בשבח שעל הגזלה מודים הם שאינו נוטלו בגוף הבהמה אלא שמין אותו השבח ופורעו הגזלן לנגזל בדמים ויש חולקין בזו לפסוק שהוא שותף בגוף הבהמה לפי חלקו:

כבר ידעת שהבכור נוטל פי שנים ומ"מ שבח ששבחו נכסים לאחר מיתת האב אם מחמת הוצאה או טורח שלהם הושבח אין הבכור נוטל בו פי שנים אלא שמין שבח של חלק בכורה ונותן הבכור לפשוט החצי וחלק זה שהוא מחזיר לו אינו צריך להחזירו בגוף הקרקע אלא מסלקו בדמים:

בעל חוב הבא ליפרע מן היתומים אינו גובה בשבח שהשביחו היתומים כלום אלא אם כן שבחו מאליהן ושבח זה שמין אותו ופורעו הטורף בדמים:

דף צה:

בעל חוב שטרף מן הלוקח יש בו צדדים שאינו נוטל שבח כמו שיתבאר וכל שאינו נוטל אין הלוקח יכול לומר שיתן לו בגוף הקרקע כשיעור זה אלא נוטלו הטורף ופורע חצי השבח הנשאר בדמים ויש בזה תנאים כמו שיתבאר בבבא מציעא:

זה שאמרנו שבעל חוב גובה את השבח לא סוף דבר בשבח שאינו מגיע לכתפים אלא אף בשבח המגיע לכתפים ושבח המגיע לכתפים פרשו בו פירות שנתבשלו והגיעו לינטל ממקומם ולהביאם על הכתף ואע"פ שכל העומד לגדור כגדור דמי והרי פירות התלושים אינו גובה אעפ"כ גובה הוא מזה שעל דעת כן לקח כמו שיתבאר בבבא מציעא מקצת

חכמי הצרפתים מפרשים שבח המגיע לכתפים דבר הבא לידי תלישה כגון פירות אע"פ שלא נתבשלו ושאינו מגיע לכתפים דבר שאינו בא לידי תלישה כגון דיקלא ואלים ארעא ומסקא סירטון כמו שיתבאר שם ויש מפרשים שבח המגיע לכתפים שבא על ידי טורח הבעלים ועמל גופם ויש מפרשים מגיע לכתפים שבא על ידי הוצאה וזה אינו שהרי הבא על ידי הוצאה אינו נוטל אלא חציו כמו שהתבאר:

זה שאמרנו שבעל חוב גובה את השבח דוקא בשהלוה כשיעור קרקע ושבחו הא אם לא הלוה כשיעור קרקע ושבחו אינו נוטל אלא כשיעור מעותיו ומ"מ לענין אם מסלק בהוצאה את הלוקח בדמים אם לאו יש בו צדדים והוא שאם לא היה לו אותו קרקע אפותיקי אינו נוטל בקרקע אלא שיעור מעותיו והנשאר אם הוא ראוי לו והוא שיהיה שם תשעה קבין נשאר ללוקח בגוף הקרקע ואם אינו ראוי לו כופהו ונותן לו דמים ואם היה לו אפותיקי מפורש נוטלו ופורעו הנשאר בדמים שמא תאמר מה בין זה לזה אין זו שאלה שכל שלא עשאה אפותיקי הרי הלוקח אומר לו אלו היו לי מעות הייתי מסלקך מכלו עכשו שאין לי לא מן הדין שיהא חלק שלי שמור לי בגוף הקרקע לפי דרכך למדת שבעל חוב שבא לטרוף מן הלוקח ובא הלוקח ורצה לפרוע לו את החוב בדמים הרי זה מסלקו אם ירצה ואם היה הקרקע אפותיקי מפורש למלוה והוא שכתב לו לא יהא לך פרעון אלא מזה אע"פ שהלוה היה יכול לפרעו אין הלוקח יכול לסלקו בדמים:

גדולי הפוסקים יראה בפרק המקבל שאמרו כן אף ביתומים ואי אפשר שהרי יורש במקום אביו הוא לפרוע את חובו ומ"מ פרשו רבים שאם התנה וכתב לו שאם לא יפרענו לזמן פלוני יהא קרקע זה שלו ולא יהא בידו לסלקו בדמים הדין כן ואיני מבין שהרי אף באביו עצמו כן כל שאין הקרקע שוה יותר שאלו היה הקרקע שוה יותר הרי זה גיזום ויש לו בו דין אסמכתא דברים אלו לא באו בכאן אלא על ידי גלגול וביאור שלהם אינו נשלם בכאן ואף אנו קצרנו בהם במקום זה מפני שדעתנו להרחיב בהם את הדרך בבבא מציעא פרק ראשון ושם יתבארו עקרי הדברים על בוריין בע"ה:

כבר בארנו למעלה שגזלה שלא נשתנית והושבחה מאליה אף בשבח שלא מחמת יוקר וזול אלא שבח הגוף שאותו שבח הוא של נגזל ובארנו שגדולי המחברים נטו בה לדעת אחרת וזה שלדעתנו הכל היה של נגזל אף לאחר יאוש שהרי אין יאוש כדי קונה ולדעת גדולי המחברים כל שנתיאשו הבעלים אע"פ שלא נשתנית זכה הגזלן בשבח שהשביחה אחר יאוש ונוטלו מן הנגזל ודבר זה לא מן הדין אלא מפני תקנת השבים מעתה אף אם לא נתיאשו הבעלים אם נשתנית הרשות הדין כן ששנוי רשות בלא יאוש ויאוש בלא שנוי רשות אחד הוא ומתוך כך אמרו בכאן שאם גזל והשביח ומכר לפני יאוש או גזל

והשביח והוריש זכה הלוקח או היורש בשבח זה לא מן הדין אלא מתקנת השבים וכן אם השביח לוקח או יורש ואע"פ שאין לנו לתקן ללוקח או ליורש מ"מ מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו:

דף צו.

גזלה אחד מעובדי האלילים והשביחה הרי אין לנו לתקן לגוי זה הא אם גזלה הישראל ומכרה לאחד מעובדי האלילים וחזר זה ומכרה לישראל הואיל וישראל בתחלה וסוף וגוי באמצע הדבר בספק ורשאי לעכב השבח מספק ואם תפש הנגזל אין מוציאין מידו: **כבר** בארנו שלדעתנו הכל היה של נגזל אף לאחר יאוש ואם כן יש לנו לומר כן אף לאחר שנוי רשות בלא יאוש אם כן מהו שאמרו בכאן בגזל והשביח ומכר שזכה הלוקח בשבח אם בשבח החוזר הרי הכל של נגזל ואם בשבח שאינו חוזר או שפטמו הוא או ביאוש ושנוי רשות הרי מן הדין זכה בו ולא מן התקנה והרי שמועה זו מכח תקנה היא אמורה וכמו שאמרו בה תקנתא לגוי ניקום וניעביד וכו' תדע שמטעם זה פרשוה רבים בבבא מציעא פרק ראשון בגזלת קרקע ואף בשם גדולי הפוסקים כתבוה שם אלא שאיני רואה מדבריהם כן כמו שבארנו שם ומ"מ אמרה מי שאמרה אין הדברים נראין שהרי קרקע אינה נגזלת והשבח לנגזל וכמו שבארנו למעלה שהלוקח חוזר ממנו אצל הגזלן המוכר וגובהו מבני חורין ועוד שגזלת קרקע אינה צריכה לתקנה אלא הדברים מחוורים כדעת גדולי המחברים ולמה שפרשנו שאין יאוש קונה בה כלל אין לנו דרך בשמועה זו אלא לדחותה מכל וכל וכבר הסכימו לכך גדולי הדורות שלפנינו לומר שאף רבא לא על דעת עצמו אמרה אלא על דעת ר' שמעון בן אלעזר ועיקר הדברים כדברי גדולי המחברים מ"מ גדולי המפרשים פרשוה בשבח שעל גבי גזלה כגון נטענה אצלו שהוא של גזלן והודיענו שהוא של גזלן מפני תקנת השבים והייתי סבור לומר שלא נאמר כן אלא בגזלן עצמו ובא להודיענו שאף במכר אומרין כן אצל הלוקח אע"פ שלקחה שלא באחריות ואם נתיאשו בעלים אינו נותן אלא דמים שהרי יש כאן יאוש ושנוי רשות ואם לא נתיאשו מחזיר הגזלה ונוטל שבחה:

זה שאמרנו שישראל הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי פירשו גדולי החכמים שלא נאמר כן אלא להורעת כחו אבל לענין יפוי כחו אין דנין כן ר"ל שאם היה גוי במצרנותו של ישראל והחזיק הגוי עליו בחלונות שלש שנים ושוב קנה ישראל אותו הבית מן הגוי אין אומרים הרי הוא כגוי להחזיק באותם חלונות אלא אומרים שהגוי שלא כדין החזיק

מפני שאין להם דין היזק ראיה וכן אם החזיק ישראל עליו ר"ל על הגוי ולקח ישראל מגוי אין אומרין הרי הוא כגוי להחזיק את ישראל עליו אלא כופהו לסתום:
מי שגזל דקל מחובר וקצצו לא קנאו שהרי לא נשתנה שמו ולא מראיתו ואפילו חתכה לחוליות שהרי הם נקראים חתכות של דקל והם הנקראים בלשונם גובי דדקלא ואם עשאו קורות קנה גזל קורות גדולות ועשאן קטנות לא קנה קצצן ועשאן לחות עד שנשתנה שמם קנה:

דף צו:

גזל לולב ונתקו עלה עלה עד שנעשה כלו עלים מפוזרים קנה וכן גזל עלים ועשאן חופיא קנה אבל אם גזל חופייא ועשה ממנה שרשרת לא קנה שאפשר לו לנתקה ולהחזירה למה שהיתה נחלקה התיימת הרי היא כמי שנטלה וקנה ולענין לולב של חג הרי זה פסול ותיימת זו פרשו גדולי הרבנים אותה הוצא האמצעית שמתאיימין בה כל ההוצין וגדולי הפוסקים פרשו שנתפרדו כל ההוצין מגבן שהן מתאימות כל אחת ואחת מגבה:
גזל עפר ועשאו לבנה לא קנה שאם ידוקנה תחזור עפר כמו שהיתה ואם גזל לבנה ועשאו עפר קנה שאע"פ שתאמר יחזור ויעשנה לבנה פנים חדשות באו לכאן:
גזל נסכא ועשאה מטבע לא קנה מטבע ועשאה נסכא קנאה שאע"פ שתאמר יחזור ויעשנה מטבע פנים חדשות הם:
גזל מעות ישנות ושיפן לא קנה שהרי חוזרין ומתישנין חדשים והשחירן עד שעשאו ישנים קנה אע"פ שאפשר לחדשם פנים חדשות הם:
גזל טלה ונעשה איל עגל ונעשה שור הרי זה שנוי בידו וקנאו אף בלא יאוש שהרי הוא כשנוי מעשה גמור וכן לענין גנבה עד שאם טבח ומכר אחר כן אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה כמו שבארנו בפרק מרובה:
כשם שכתבנו שתקנו חכמים להקל לגזלנים במקום שהיה ראוי להחמיר מפני תקנת השבים כך ראו חכמים להחמיר בהם ולחייבם במקום הראוי שלא לחייבם מן הדין לפעמים כגון אדם גזלן המתמיד בכך והמשוקע בענין זה הרבה:
מעשה היה באחד שגזל צמד של שוורים וחרש שדותיו ואחר כך החזירם כמו שהיו והרי שהיה פטור בכך מן הדין שכל הגוזל ונשתמש בגזלתו הואיל ולא הכחיש בגוף הגזלה אינו משלם השכר ובא לפני רב נחמן וחייבו ליתן שבח שהגיעו בסבתם והוא חצי שבח הבא בסבת החרישה שהרי חצי שבח האחר קרקע גרמתו וכשתמהו תלמידיו עליו השיבם שזה גזלן עתיקא הוא ורצה לקנסו ודבר זה אף במקום שאין דנין דיני קנסות

שהרי רב נחמן בבבל היה ומכאן אתה למד שבכל מקום קונסים לפי שעה לעשות סייג ופרישות לעברות על דרך מה שאמרו שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה וכן כתבו גדולי הפוסקים:

גזל בהמה והזקינה או כחשה בדרך שאינה חוזרת כבר בארנו שנעשה זה שנוי בידו וקנאו:

כבר בארנו במשנה שאם גזל עבדים והזקינו אומר לו הרי שלך לפניך וכבר פרשנו הטעם לפי שעבדים הוקשו לקרקעות וגדולי הפוסקים פסקו שהעבדים כמטלטלין הם וראיה לדבריהם ממה שאמרו בפרק יש נוחלין ב"ב קכ"ח א' שאין גובים מן העבדים ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו פרשו שאע"פ שהם כמקרקעי לענין בעל חוב מיהא אין גובין מה טעם אמרו מטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משתעבדי מפני שאינו סומך עליהם ואף עבדים הואיל ויכולים לברוח או למות אין דעתו לסמוך עליהם ומ"מ לענין גזלה הרי הם כקרקע וכן לענין שבועה ר"ל שאין נשבעין עליהם ומ"מ אין המדות שוות בעבדים אלא יש דברים שהם כמטלטלין ויש שהם כקרקעות שהרי לענין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה ולענין ארבעה שומרים אמרו שאין נשבעין עליהם ולענין המזיק בעבדים קנה מטלטלין בכפות ועודן עליו ולענין קנייה בכסף ובשטר ובחזקה ולענין אפותיקי נדון כקרקע ולענין יתומים ולענין פרוסבל ולענין הקנאת מטלטלין בשאין עודן עליו נידון כמטלטלין ומכאן אתה למד שאין כל המדות שוות בו עד שתביא ראיה מאחד לחברו ועוד כתבנו מזה בפרק ראשון:

המחליף פרה בחמור וילדה או המוכר שפחתו וילדה והרי המוכר אומר עד שלא מכרתי ילדה והולד שלי שלא מכרתי אלא הפרה והשפחה והלוקח אומר משזכיתי בה ילדה ופרה מעוברת ושפחה מעוברת מכרת לי אפילו היתה הפרה עומדת באגם והשפחה בסימטא הרי היא בחזקת המוכר עד שיביא הלוקח ראיה ומ"מ ישבע המוכר על הפרה הא על השפחה אינו נשבע אלא היסת שאין נשבעין על העבדים זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע אם אינה ברשות אחד מהם יחלוקו זה אומר ברשותי ילדה והלה שותק זכה זה הטוען ודבר זה לא נשלם ביאורו בכאן ובבבא מציעא פרק השואל יתרחבו בו הדברים בע"ה:

זה שתפשנו בפרה וחמור לשון מחליף ובשפחה לשון מכירה מפני שהפרה אינה נקנית בכסף אלא במשיכה ואלו משכה כבר היה יודע אם ילדה אם לא ילדה אבל כשהוא מחליפה הואיל ומשך בעל הפרה את החמור נקנית פרה לבעל החמור בכל מקום שהיא

כמו שיתבאר במקומו אבל שפחה ועבד כנעני נקנין בכסף ואע"פ שאינן לפנינו בשעת מתן מעות ואפשר שלא ידע אם לא ילדה:

כל הנשבעים שבתורה נשבעין ולא משלמין ר"ל שהשבועה על הנתבע ליפטר מן התשלומין שנאמר ולקח בעליו ולא ישלם מי שעליו לשלם הוא נשבע ולא שהתובע יהא נשבע ונוטל ומ"מ יש שהם נשבעין ונוטלין מתקנת חכמים ויתבאר ענינם במסכת שבועות בע"ה:

דף צז.

התוקף בעבדו של חברו ועשה בו מלאכה אם לא בטלו ממלאכה פטור מלשלם שכר לבעליו אדרבה הנאה היא לו שלא יעמוד עבדו בטל ויבא לידי רשול ואם בטלו ממלאכה הרי זה משלם שכרו ואע"פ שהחזירו שאין זה כגזלת מטלטלין שלא יתחייב בשכר כמו שבארנו למעלה אלא כגזלת קרקע שאינה נגזלת וכל שנשתמש בו ברשות בעלים היא וחייב בשכרו כל שחסרו כמו שבארנו במי שדר בחצר חברו שלא מדעתו על הדרך שבארנו ענינו במסכתא זו בפרק כיצד הרגל:

אע"פ שהדר בחצר חברו שלא מדעתו אם אין החצר עשויה לשכר אין צריך להעלות לו שכר כמו שהתבאר מ"מ אם הלוהו ודר בחצרו אף שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר ואם לא העלה הרי זה אבק רבית שהרי נראה שעל סמך הלואתו דר שם ואם התנה שילוהו וידור בחצרו הרי זה רבית קצוצה וכן אע"פ שאמרנו שהתוקף בעבדו של חברו ועשה בו מלאכה אם לא בטלו ממלאכה פטור אם הלוהו חייב שלא יראה כאבק רבית פרשו גדולי המחברים שאם היה בעל חצר מעכב את חובו בשביל אותו השכר שהיה כנגד החוב אין הרשות בידו אלא שינכה לו כפי מה שיראו הדיינים שאם אתה מסלקו בלא כלום הרי זה כמי שהוציאו בדיינים ואבק רבית אינו יוצא בדיינים ולא יראה כן שהעכוב בזו אינו כהוצאה בדיינים ובבבא מציעא יתבארו הדברים יותר בע"ה:

התוקף בספינתו של חברו ועשה בו מלאכה אם אינה עשויה לשכר הרי זה גזלן גמור ואפילו ירד בה על דעת שיתן שכר ואינו משלם אלא פחתה ללא שום שכר שהרי גזלן במטלטלין אינו משלם שכר ואם היא עשויה לשכר רואין אם ירד בה על דעת שיתן שכר הרי זה בברירת הבעלים אם רצה ליטול שכרה נוטל ליטול פחתה נוטל ואם ירד על דעת גזלה נותן הפחת וכן כל כיוצא בזה:

מטבע ונפסל שפרשנו במשנה שאינו נקרא שנוי ואומר לו הרי שלך לפניך דוקא בשפסלתו מדינה זו אלא שיוצא במדינה אחרת הא פסלתו מלכות מכל וכל עד

שאינו יוצא בשום מקום הרי זה שנוי ומשלם כשעת הגזלה וכן פסקו גדולי הפוסקים והמחברים וקצת מפרשים פסקו שאף בפסלתו מלכות אומר לו הרי שלך לפניך מצד שנחלקו בזה רב הונא ורב יהודה ורב הונא היה רב של רב יהודה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב:

דף צז:

המלוה את חברו על המטבע ר"ל שמסר לו פרקמטיא וקצץ עמו ליתן לו כך וכך ממטבע פלוני ונפסל אותו מטבע אם יש מדינה בעולם שיהא זה יכול להוציא אותו מטבע לשם ויש לזה המלוה דרך לאותה מדינה הרי זה נותן לו ואומר לו לך והוציאו במקום פלוני ואם אין לו דרך לשם נותן לו ממטבע היוצא באותה שעה ודבר זה כשהמטבעות שוים בערכם אלא ששינה את הצורה ופסל את הראשונים הא אם נפחת או נתוסף יתבאר ענינו למטה חכמי הצרפתים פרשו דוקא בשמסר לו פרקמטיא שהרי אומר לו אלו היתה פרקמטיא שלי בידי הייתי מוכרה במטבע היוצא עכשו הא אם הלוהו מעות אפילו אין לו דרך לילך לאותה העיר רשאי להחזיר לו מה שהלוהו והרי אומר לו אלו היה בידך נפסל בידך גם כן וחכמי הדורות שלפנינו חולקים בה ומפרשים אותה בין שהלוהו מעות בין שמסר לו פרקמטיא וכן הדין בכותב מטבע לאשתו בכתבתה:

הלוהו על מטבע שמשקלו ידוע ונתוסף המטבע אם הוזלו הפירות מחמת אותו התוספת מנכה לו כשיעור אותו התוספת ואפילו בהוספת משהו ואם לא הוזלו מחמת התוספת אלא שהוזל השער מאליו אינו מנכה לו אלא נותן לו מטבע היוצא עכשו ומ"מ דוקא בשלא נתוסף עליו אלא עד חומש כגון שהיה משקלו ארבעה ונתוסף למשקל חמשה הא אם הוסיפו עליו יתר מחומש אע"פ שלא הוזלו פירות מחמת המטבע מנכה לו כל התוספת ועל דרך זה אתה דן במלוה את חברו על מטבע ופחתו משקל המטבע וכן הדין בכתובה וכן הדין לדעתי בניתוסף ערך המטבע או פחת אע"פ שלא נתוסף במשקל:

מעשר שני אין פודין אותו במטבע שאינו יוצא בירושלם הא אם היה יכול להוציאם במקום אחד שהדבר מצוי להיות סוחרים שבו מביאים בהמות לירושלם ומוכרין הרי זה מחלל עליהם שהרי על ידי סוחרים אלו הוא רשאי להוציאם בירושלם כתבו גדולי המחברים שאם היה בטבריא והיו לו בבבל מעות של בבל אינו מחלל עליהם היו לו מעות של טבריא בבבל מחלל עליהם וכן כל כיוצא בזה ויראה מכאן על סוגיא זו ר"ל מעות של כאן והם בבבל שאין הלכה כן ובמקומו יתבאר בע"ה:

בזמן שהיתה יד ישראל תקפה על האומות התקינו שיהא כל מטבע יוצא בירושלם שלא יתעכבו עולי רגלים ומטבע של ירושלם הוא שהיה דוד ושלמה מצד אחד וירושלם עיר הקדש מצד אחר ולא מצוייר שהרי צורת האדם אסורה כמו שהתבאר במקומו אלא שהיה כתוב בה כן באותיות:

דף צח.

יתבאר בסמוך שכל שאין המעות במקום שיהא אפשר לבא בידו שאין פודה עליהם שנאמר וצרת הכסף בידך מן המצוי בידך מכאן אמרו היו לו מעות בגיסתרא ובהר המלך אין פודין עליהם ופרשו חכמי הצרפתים שהם מקומות שיש בהם סכנת דרכים ואין שיירות מצויות שם וכן אם נפל כיסו לים הגדול ואע"פ שאפשר להחזירם על ידי בר אמודאי הואיל ודבר רחוק הוא אין פודין עליו הא אם נפל לבור ויכול להוציאו פודה בו מפני שהוא ברשותו:

הזורק מטבע של חברו לים הגדול חייב ואפילו היו המים צלולים שאפשר לומר עליהם שיבא בר אמודאי ויטלם כל שלא עשה כן חייב ואף אם נעשה כן חייב בשכר בר אמודאי ואפילו לא זרקה בידים אלא שהיה הכיס ביד בעליו והכהו על היד עד שנתזה לים:

השף מטבע של חברו והוא שפחס צורתה עד שאינו יכול להוציאה חייב ואפילו פחסה דרך הקשה בקורנס שלא חסרה ואין צריך לומר אם פחסה דרך פחת וחסרון:

כבר בארנו במי שהכה את עבדו על עינו וסמאה על אזנו וחרשה שהעבד יוצא בה לחירות כנגד עינו ואינו רואה כנגד אזנו ואינו שומע אין העבד יוצא בה לחירות וכן בארנו במי שהכה את אביו על אזנו וחרשו שהוא נהרג אי אפשר לחרשות על ידי הכאה בלא חבורה:

הצורם אזן פרתו של חברו עד שנחסרו דמי מכירתה מצד מה שאינה ראויה עכשו למזבח חייב לשלם אותו הפחת העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת כבר בארנו את דינם בפרק הכונס:

השורף שטרותיו של חברו חייב לשלם דמי כל אחת ומ"מ אם עדי השטר קיימים וזוכרים עדותם הואיל ונתברר להם שבאונס נאבד השטר ראיתי בפירושי הלכות גדולי הפוסקים שהם חוזרים וכותבים לו שטר אחר כמו שיתבאר במסכת גיטין שכל שברור להם שלא נפרע כותבים ונותנין אפילו מאה פעמים ויש אוסרין מטעם עדים שעשו שליחותם אין חוזרין וכו' אלא יעידו בבית דין ויכתבו לו מזמן שני ואין הדברים נראים ואע"פ שבגט

אמרו כן טעם הדבר מפני שצריך שיהא נכתב במצות הבעל אבל זו אינה כן והילכך מותר אחר שמזמן ראשון כותבים שיש לומר בה היא היא כמו שנכתוב בסמוך:

ואם מתו או שלא זכרו עדותם אם יש עדים אחרים שראו אונס השטר וראו סך השטר לכמה הוא עולה חוזרין בית דין ומכתיבין לו שטר אחר על פי עדותם וכך אני מפרש אי דאיכא עדים ליכתבו ליה שטרא אחרינא רוצה לומר שיכתבו לו בית דין שטר אחר על פי עדותם ואין זה עד מפי עד שכל עדים החותמים בשטר כנחקרה עדותם בבית דין היא ויראה לי בשני אלו שמזמן ראשון כותבים שאם לא כן כשהוא מקשה ליכתבו שטרא אחרינא היה לו להשיב שהיה מוקדם ונתאחר והפסיד בלקוחות ועוד שהרי זה שליחות אחרת היא אחר שישנו הזמן לא ראו עדים סך השטר אין כותבין לו שטר אחר ומשלם זה השורף כשיעור חובו אם הוא מודה לו ששטר מקויים היה וכך וכך היה מחזיק הא אם לא האמינו אינו משלם לו אלא דמי הנייר ולא עשו בו תקנת נגזל להאמינו בשבועה היה נודע בחוב שמחמת תוקף הלוה היה מעכבו או מחמת עוני אין משלם לו כל החוב אלא שמין כמה הפסידו ומשלם לו כפי ראות עיניהם של בית דין:

דף צח:

מי שגזל חמץ לפני הפסח ובא ישראל אחר ושרפו במועד פטור שהכל מצווים לבערו ולא עוד אלא אפילו שרפו לאחר הפסח פטור שאע"פ שהפסידו דבר הגורם לממון שהרי היה יכול להחזירו כמו שבארנו מ"מ דבר הגורם לממון לאו כממון דמי:

שמא תאמר והלא שורף שטר ושף מטבע אינו גוף היזק אלא גרמא ואתה מחייבו אלו שאני מחייבו דינא דגרמי הם וכבר ידעת שהלכה כדברי האומר דנין דינא דגרמי אבל ענין חמץ זה אינו בכלל דינא דגרמי אלא בדין דבר הגורם לממון שאינו כממון ודבר הגורם לממון הוא דבר אחר בזולת דינא דגרמי וכמו שתראה בפרק מרובה ע"א ב' ור' מאיר סבר לה כר' שמעון דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי ואלו היו שניהם דין אחד היה יכול לומר ר' מאיר לטעמיה שהוא דן דינא דגרמי ואע"פ שבסוגיא זו העמיד רב דימי שמועת השורף שטרותיו בדין דבר הגורם לממון כמו שאמר הא דרבה מחלוקת ר' שמעון ורבנן היא כבר נדחית ונשארו דינא דגרמי ודבר הגורם לממון דינים חלוקים זה פורש לחיוב וזה פורש לפטור כמו שבארנו:

מעתה צריך אתה לידע מה בין דינא דגרמי ובין דבר הגורם לממון עד שנחייב בזה ונפטור בזה תדע שהדבר הגורם לממון הוא דבר שמאבדו בידים אלא שדבר שמפסידו אין עקרו ממון אלא שהיה נפטר מממון על ידו ודינא דגרמי הוא דבר שמפסידו עקר ממון אלא

שמפסידו דרך גרמא וחלוק שיש בין דינא דגרמי שהוא חייב ובין גרמא בנזקין שהוא פטור כבר בארנוהו בפרק הכונס:

היזק שאינו נכר דומה לדינין אלו ואמרו שפטור מן התורה אבל מדברי סופרים חייב שלא יהא אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני:

אף מזיק שעבודו של חברו דומה לדינים אלו ודינו לדעתנו שהוא חייב כגון עשה עבדו אפותיקי ושחררו ויש פוסקים בו שהוא פטור כמו שיתבאר במקומו:

ונמצאת למד שחמשה דינים הם שדומין זה לזה מהם בלשון ובענין ומהם בענין ולא בלשון ומהם בלשון ולא בענין אלא שזה פורש לחיוב וזה פורש לפטור והם דבר הגורם לממון שפטור ודינא דגרמי שהוא חייב וגרמא בנזקין שהוא פטור והיזק שאינו ניכר שהוא פטור מן הדין וחייב מתורת קנס ומזיק שעבודו של חבירו שלשטתנו חייב ולקצת מפרשים פטור וכבר בארנו הבדל שבין זה לזה אם בלשון אם בענין דרך קצרה ברביעי של גיטין במשנה ששית:

דינים הנכללים בסוגיא זו הבאה על משנת חמץ שעבר עליו הפסח באסורי הנאה ובהחזרת שור שהמית אם משנגמר דינו ואם עד שלא נגמר דינו ומכרו והקדישו ואם גומרין דינו של שור שלא בפניו ושלא בפני הבעלים אם לאו כבר בארנו הכל בפרק שור שנגח ארבעה וחמשה:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי והרביעי ואמר על זה נתן לאומנין וקלקלו חייבין לשלם נתן לחרש שידה תיבה ומגדל לתקן וקלקל חייב הבנאי שקבל עליו את הכותל לסתור ושבר את האבנים או שהזיק חייב לשלם היה חותר מצד זה ונפל מצד אחר פטור ואם מחמת המכה חייב נתן צמר לצבע והקדיחו ביורה נותן לו דמי צמרו צבעו כעור אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו הוצאה אם הוצאה יתרה על השבח נותן לו את השבת לצבוע לו אדום וצבעו שחור וצבעו אדום ר' מאיר אומר נותן לו דמי צמרו ר' יהודה אומר אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו את ההוצאה אם ההוצאה יתרה על השבח נותן לו את השבח אמר הר"ם אין הפרש בין שיתן לאומן כלי העשוי לתקן אותו וקלקלוהו או שיתן לאומנין עצים או ברזל לעשות לו כלי ויעשו אותו ויגמרו מלאכתו ואחר כך יקלקלוהו ישלם דמי הכלי בשני הענינים כעור שמראהו רע והוא שנאמר על דרך משל זה צבעו אדום אבל הוא עין רע לא יכשר למה שרצה אותו וענין שבח והוצאה כמו שאומרים לך על דרך משל אלו היה הבגד שוה דינר ואחר צביעתו דינר וחצי והוציא בו בשבח רובע דינר לא יתן לו אלא רובע דינר ואם הוציא עליו שלשה רבעי דינר יתן לו החצי מאשר הותיר בדמיו וכל זה אינו תלוי ברצון בעל

הבגד אלא אפילו אמר לו בעל הבגד כיון שעברת על מאמרי תן לי מה שהיה שוה בגדי בתחלה וטול לך הבגד לא יוכל לומר זה לפי שאמרנו אם השבח יתר על ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח היא תקנה לכל אחד משניהם והלכה כר' יהודה:

אמר המאירי נתן לאומנים לתקן וקלקלו חייבים לשלם נתן לחרש שירה פי' ארגז ותיבה ומגדל לתקן וקלקלו חייב לשלם ופרשו בגמ' שלא סוף דבר אם נתן לו תיבה שידה ומגדל העשויים אלא שרצה לחדש בהם דבר כנעיצת מסמרות וכיוצא בהם ושברם שהוא חייב אלא אפילו נתן לו עצים ונסרן ועשה מהם תבה ושברה כשנעשית משלם כשווייה של עכשו ואין אומרין אומן קונה בשבח כלי ר"ל בשכר מעשה שעשה בו קנה אותו השבח ואין עליו לשלם אלא דמי עצים אלא אין אומן קונה בשבח כלי וכל שנשבח ברשות בעלים הוא וכשמשברו משלם כשעת השבירה ומפני שממשנה ראשונה ר"ל נתן לאומנין לא למדנו אלא בדבר שאין בו שבת כדי לומר בו שיהא אומן קונהו בא עכשו להודיענו שאומרין כן אף במה שיש שם שבח כלי:

הבנאי שקבל עליו לסתור את הכותל ושבר את האבנים חייב לשלמן שכך קבל עליו מן הסתם שלא לשברם וכן אם הזיק בסתירתו שמועד הוא לעולם ובעל הבית כבר נסתלק משמירה זו וחזרה על האומן הואיל וזה קבל מלאכה זו עליו כדרך קבולת הא אם נעשה בה שכיר יום לא נסתלק בעל הבית משמירתה ושניהם משלמין היה סותר מצד זה ונפל מצד אחר הרי זה אונס ואם מחמת הכאה בפטיש היה לו להתבונן בכך וחייב שהרי הוא כזורק חץ שהמית בו:

דף צט.

נתן צמר לצבע לצבוע והקדיחתו יורה ר"ל שנתנו לצבוע לו אדום וכבר צבעו אדום כמה שהוזהר אלא שהקדיחתו יורה והוא שהקדיחה את האש מרוב חום היורה ומתנתקת בנקל עד שאינה ראויה לבגד משלם לו דמי צמרו ופרשוה בגמרא בשהוקדחה תכף שהונחה ביורה קודם שהושבחה שהרי בשעת ההיזק לא היתה שוה אלא כצמר אבל אם הושבחה לשם תחלה ואחר כך הקדיחתה יורה משלם כשעת הקדחה דמי צמר ודמי שבח שהיו שם באותה שעה שהרי אין אומן קונה בשבח הכלי:

צבעו כעור כלומר שלא נפסד לגמרי אלא שלא קבל הצבע יפה ובזהירות וכגון שצבעו בשירי צבע היורה והרי זה מפחיתו מדמים הראויים הרי בעל הבית מקבלו כמות שהוא ומ"מ מנכה לו משכרו על דרך זה שאם השבח שהושבח הצמר יתר על הוצאת הסמנין

וצבע שהוציא בו האומן נותן לו את ההוצאה לבד ומפסיד את שכרו הואיל וגרם לו הפסד פחת דמי צמרו ואם ההוצאה יתרה על השבח נותן לו השבח ומפסיד שאר ההוצאה:
לצבוע לו אדום וצבעו שחור שכבר הושבח הצמר אלא שהעביר על דעתו ר' מאיר אומר נותן לו דמי צמרו וכל השבח לגזלן שהמעביר על דעתו של בעל הבית גזלן הוא וקנאו בשנוי ומשלם אפילו נאנס בידו אמר כן כדין גזלן ור' יהודה אומר הואיל ומ"מ אינו מתכוין לגזול לא קנאה בשנוי ולצורך בעל הבית הושבחה אלא שנדונהו בדרך הנזכר בצבעו כעור שאם השבח יתר על ההוצאה נותן לו את ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח נותן לו את השבח והלכה כר' יהודה ומ"מ אם נתכון לכך נותן לו דמי צמרו ואם היו סמנין של בעל הצמר נותן לו דמי צמרו וסמניו ואם נאנס פטור:
זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שכתבנו הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:
כבר ידעת שכל המאחר שכר שכיר שלא לפרעו בזמנו עובר משום בל תלין ומה הוא זמנו אם שכיר יום הוא גובה כל הלילה ואם שכיר לילה הוא גובה כל היום ולא סוף דבר בשכיר יום שהוא בבל תלין אלא אפילו קבלנות והוא שקבל עליו לעשות מלאכה זו כולה כשהשלימה עובר עליה בבל תלין ואם קבולת של מטלטלין היא משהחזירה לבעליו מעתה נתן טליתו לאומן לתקנה וגמרה והודיעו שגמרה הואיל וברשות האומן היא אינו עובר עליה אפילו בכמה ימים נתנה לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה חמה עובר משום בל תלין ואין אומרים אומן קונה בשבח כלי ומכירה היא זו ולא שכירות שהרי אין אומן קונה בשבח כלי כמו שבארנו:

דף צט:

מי שאמר לאשה הרי את מקודשת לי בשכר מלאכה שאעשה לך ועשאה אינה מקודשת אלא אם כן נתן לה פרוטה משלו מפני שהשכירות זוכה בה הפועל מתחלה ועד סוף ר"ל שכל שעשה מקצת המלאכה זכה במקצת השכר ונמצא השכר מלוה והמקדש במלוה אינה מקודשת ואין צריך לומר שכן אם אמר בשכר שעשיתי עמך וכן אין אומן קונה בשבח כלי עד שנאמר שכבר קנה שבחו של כלי בגוף הכלי אלא מלוה גמורה היא ואם הוסיף לה בכך משלו מקודשת שכל מלוה ופרוטה דעתו על הפרוטה ואפילו אמר בפירוש התקדשי לי במלוה שאת חייבת לי ובפרוטה זו הרי זו מקודשת:

טבח מומחה שמסר לו אדם בהמה לשחוט ונבלה אם בשכר חייב לשלם ואם בחנם פטור ואם אינו מומחה אע"פ שהוא בחנם חייב לשלם ומומחה זה לא בבקיאות הלכות אנו עסוקים בה אלא בבקיאות ידים והוא הוא לשון אומן:

שור שקשרו בעליו במוסרה ויצא והזיק אם תם הוא חייב ואם מועד פטור שהרי הכתוב תלאו בשמירה וכבר בארנוה בפרק רביעי:

נשברה כדו ולא סלקה נפלה גמלו ולא העמידה והוזק אדם בהם יש צדדים שהוא פטור ויש צדדין שהוא חייב שאם נתכון לזכות בחרסים ונבלה חייב ואם לא נתכון לזכות פטור וכבר בארנוה בפרק שלישי:

זה שבארנו שכל שהוא אומן ועשה בחנם פטור בקלקלתו אם לא נודע אם הוא מומחה אם לאו והיו חולקים בזה על זה שעושה עצמו אומן להביא ראיה שהוא מומחה ואם לא הביא ראיה משלם ואם היה מומחה לדבר זה שעשה אע"פ שלא היה מומחה בכללי האומנות פטור ושני דברים אלו אתה למד ממה שאמרו בכאן זיל אייתי ראיה דממחית לתרנגלי ואפטרך ומ"מ אם לא היה מומחה לזה שעשה אע"פ שהיה מומחה לדברים הקלים שבאותה אומנות חייב וקצת מפרשי הלכות ראיתי שפירשו אייתי ראיה דממחית אף לתרנגולי ואפטרך אף משוורים ופרות ואיני מודה בזה אלא שמא אף לדבריהם נראה שכל המומחה בשחיטה מומחה בכל שחיטה הא בשאר דברים אינו כן:

המוליך חטים לטחון ולא לתתן ועשאן סובין קמח לנחתום ואפאה פת נפולים חייבין לשלם כמו שבארנו בבהמה לטבח ונבלה במה דברים אמורים בשכר אבל בחנם אם אומן הוא פטור ואם אינו אומן אף בחנם חייב:

טבח ששחט ונחלקו בעלי הוראה בשחיטתו אם כשרה או פסולה ולא הוכרעה הוראתם לצד אחד ראוי לדיין לאסור את הבהמה מספק ומ"מ אינו מחייב בכך את הטבח שמא כשרה היא ושיעור שחיטה ודין הגרמה כבר התבאר במסכת חולין:

אחד מן הדיינין שיצא והוכרע הדין שלא כדבריו לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין אבל מה אעשה שחברי רבו עלי ואם עושה כן עליו הכתוב אומר לא תלך רכיל בעמך ומ"מ יראה מכאן שיכול הוא לומר אני מחייב וחברי מזכין ולא סוף דבר בדינים אלא אף בכל הוראה אלא יאמר כל אחד ואחד כפי מה שהוכרע הדין:

המראה דינר לשלחני ואמר לו יפה הוא ונמצא רע אם בשכר הראהו חייב על כל פנים אפילו היה מומחה ובקי ואפילו לא הודיעו שהוא סומך עליו ואם בחנם הראהו אם הוא מומחה ואינו צריך להתלמד פטור ואפי' היה המטבע חדש ועדין אין נהוגים בו ואם אינו מומחה חייב ומ"מ בזו הואיל ואין זו מעשה בידים אינו חייב אלא אם כן אמר לו

הריני סומך על זה או שהיו שם דברים המראים שהוא סומך על ראייתו ואינו מזקיק עצמו להראות לאחרים כגון שהיה על המכר ולא היה המוכר רוצה ליטלו עד שאמר לו זה יפה הוא וזהו ביאור ההיא אתתא דאחוייא ליה דינר לר' חייא וכו' אדם אחר שאינו שלחני הואיל ומ"מ נודע שהוא מומחה ובקי במטבעות דינו כשלחני ובחנם פטור:

דף ק.

מ"מ ראוי לתלמידי חכמים ולאנשי מעשה לשלם כל נזק הבא מחמת דבורם ולעשות עם שאר בני אדם לפנים משורת הדין אמרו חכמים והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה והודעת להם זו בית חייהם ר"ל תלמוד תורה את הדרך זו גמילות חסדים ילכו זו בקור חולים בה זו קבורה את המעשה זה הדין אשר יעשון זה לפנים משורת הדין:

מי שדן את הדין וזכה את החייב וחייב את הזכאי טמא את הטהור וטהר את הטמא אם קבלוהו עליהם פטור ואם לא קבלוהו עליהם אם מומחה הוא פטור מלשלם אלא אם כן נשא ונתן ביד כגון שהיה משכון למלוה ונטלו והחזירו ואם בטמא שנטל שרץ והגיעו לשם לטמאו טומאה ודאי שלא לפקפק בדבריו ובמסכת סנהדרין יתבאר:

המסכך גפנו על תבואתו של עצמו הרי זה קדש ונאסרו שניהם סכך גפנו על תבואתו של חברו נתקדשה גפנו ולא נתקדשה התבואה שאין אדם מקדש דבר שאינו שלו סכך גפן חברו על תבואתו נתקדשה תבואתו ולא נתקדשה הגפן סכך גפן חברו על תבואת חברו לא נתקדשה אחת מהן וכבר אמרו מפני זה שהזורע כרמו בשביעית לא קדש:

דף ק:

כרם ושדה שהיה גדר בנתים זה סומך זרעיו לכאן וזה סומך גפניו מכאן נפרצה מחיצת הכרם אומרים לו גדור ואפי' נפרצה כמה פעמים ואם נתיאש הימנה ולא גדרה הרי זה קדש וחייב באחריותו ודבר זה צריך לקצת ביאורים יתבארו במסכת בבא בתרא פרק ראשון:

דף קא.

הנותן עצים לחרש לעשות מהם כסא נאה ועשאו כעור ולא עוד אלא שנתן לחרש לעשות מהם כסא ועשאן ספסל או ספסל ועשאן כסא אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו את ההוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח נותן לו את השבח:

כל שנכלל בדין זה ר"ל שאם השבח יתר על ההוצאה יטול הוצאה ואם ההוצאה יתרה על השבח נוטל את השבח אם אמר בעל הכלי או הצמר איני רוצה בתקנה זו אלא יתן

לי דמי צמר ועצים או שאמר האומן כן ר"ל טול דמי עציך וצמרך אין שומעין להם אלא דנין אותם בדין זה עד שיתרצו שניהם בדין זה:

ראובן שהיה לו צמר לבן יהיה לו מצד אחר סמנין שרויין ביורה מוכנין לצבוע שם ובא שמעון ונטל צמרו של ראובן שלא מדעתו והשליכו ביורה וכלו בה הסמנין והוזל הצבע בעולם עד שאם ירצה למכור הצמר הצבוע אינו מוצא בה בכדי שיעור הצמר והסמנין אלא בכדי הצמר הלבן או יתר מעט והרי זה תובע סמניו או מה שפחתו דמי סמניו עכשו ממה שהיו דמיהן כשהיו בעין והרי זה אומר הרי שבח סמנין על גבי צמר והרי צמרך וסמניך שם הם הרי זה ספק ומפני זה אינו משלם כלום אלא שאם הפחית בצמר משלם דמי מה שהפסיד בצמר ואם תפש הלה כהשלמת דמי סמניו אין מוציאין מידו ודבר זה יש מי שדנו אף בשהיה דעת בעל הבית לצבוע אותו צמר בעצמו שמ"מ הואיל והוזל שמא ימלך ויש חולקין בזו וכן הדין אם צבע שם דברים שאין הצבע מעלה ומוריד בהם והם של בעל הבית עשה כן על דרך גזלה ר"ל שגזל צמרו וסמניו וצבע ועכשו מחזיר הצמר הצבוע והוזל הצבע אף זה ספק:

היה הצמר של ראובן וסמנין של שמעון ונפל שם צמר של ראובן במקרה או על ידי איזה בעל חיים והוצבעה לשם והרי שמעון אומר הרי סמני בצמרך בא ושלם ואע"פ שהוזל הצבע עד שלא נתעלה הצמר בדמים בשבילו מ"מ חזותא מילתא היא והרי מושבח מצד המראה והרי הם כאלו הם אצלך בעין וזה אומר הואיל ולא נתעלה הצמר בדמים אין לך אצלי כלום הרי זה גם כן ספק:

גזל סימנין ודקן ושראן וצבע בהם משלם כשעת גזלה שכבר קנאן בשנוי וכן אם גזל סמנין מדוקקים ושרויין וצבע בהם אע"פ שאין כאן סמנין בעין אלא מים הצבועים מכחם שהרי מ"מ הרי הם כגוף הסמנים לצבוע:

כל שפסקנו בהם שהדבר בספק כך היא לדעת גדולי הפוסקים ומ"מ חכמי הדורות שלפנינו פסקו ששאלות אלו לא נאמרו אלא לדעת מי שאינו דן דינא דגרמי וכגון שלא הגביה הסמנין אלא שדחה הצמר לתוכן שאם הגביהן ודאי חייב להחזיר דמי הסמנין ועכשו שאנו דנין דינא דגרמי חייב בכלם חוץ מן האחרונה שלא נעשית על ידי אדם הא באחרות חייב אע"פ שלא הגביה הסמנין:

בגד שצבעו בקלפי ערלה ישרף הנאה הנראית לעינים אסרה תורה אע"פ שאין בה ממש ואם נתערב באחרים יתבאר במקום אחר שעולה באחד ומאתים ופרשו חכמי הצרפתים דוקא בקלפי פירות אבל בקלפי העץ לא שאין ערלה אלא בפרי והוא שאמרו בה לשון קליפין בשמועת תנור שהסיקוהו בקלפי ערלה:

מתוך שנאמר ערלים לא יאכל שמא אתה דן לומר אין לי אלא אכילה מנין שלא יהנה ממנו ולא יצבע בו ולא ידליק בו את הנר תלמוד לומר וערלתם וכו' לרבות את כלן:
פירות שביעית מותר לצבוע בהן כדרך שמותר לאכלן אלא שיש מין ממיני הצבעים שיש להם ביעור כמו שיתבאר וזמן ביעורם כזמן בעור שאר הפירות ומשהגיע זמן בעורם אסור לצבוע בהם ובגד שצבעו בקלפי אותם המינים ידלק הא אותו שאין להם ביעור מותר לצבוע בהם כל השנה ובלבד לעצמו אבל לא בשכר כמו שיתבאר במקומו:

דף קא:

רביעית דם שנבלעה בבית הבית טהור משנבלעה ואילך ואין כלים שבתוכה טמאים ולא סוף דבר משנבלעה כולה אלא אף משנבלעה מקצתה כל שפחת מרביעית טהור מכאן ואילך וגדולי המפרשים חולקים לומר שכל שלא נבלעה כלה מטמאה עדין כלים שבתוך הבית שכל שיש ממנה קיימת על גבי הארץ כלה קיימת ואע"פ שמקצתה תחת הארץ מצטרפת ובוקעת ועולה ומ"מ כלים שבאו משנבלעה הן מקצתה לדעת ראשון הן כלה לדעת שני טהורים שאין כאן רביעית שאף לדעת שני אי אפשר שלא חסרה הואיל ונבלעה כלה:
רביעית דם שנבלעה בכסות אם כשמתכבס הכסות יוצא ממנה רביעית הרי כסות זה מטמא במגע ובמשא ואם לאו טהורה מכל זה אלא שהיא טמאה ככסות שנגע במת כדין כל בלוע שאינו יכול לצאת וכיצד יתברר לך דבר זה יתבאר במקומו שמביא מים כמדת אותן המים שכבס את הבגד בהם ונותן לתוכן רביעית דם ואם אלו של כבוס אדומים כאלו אתה מכיר שיצא ממנה רביעית ואם אינן אדומים כל כך בידוע שלא יצא משם רביעית:
ולא סוף דבר שאתה מיקל בזו בדם שטומאתה מדברי סופרים כגון דם תבוסה אלא אף בדם הגמור ומהו דם תבוסה כבר ידעת שדם החי טהור לגמרי ואם נתערב דם היוצא ממנו בחייו סמוך למיתה עם הדם שיצא ממנו לאחר מיתה ואין כאן רביעית אלא בין שניהם אפילו היה חציה מאותה של אחר מיתה אינו מטמא מן התורה ומ"מ מדברי סופרים מטמא אפילו באהל ואין צריך לומר במגע ובמשא יש מי שכולל בדם תבוסה הנזכר כאן רביעית דם הבא משני מתים ואינו כן שרביעית דם הבא משני מתים טהור הוא לגמרי ואף הם לא אמרוה אלא לדעת האומר שתי נפשות ושיעור אחד ואין הלכה כן:

סטים וקוצה מיני צבעים הם וצובעין בהם עד זמן הביעור ומשם ואילך אסור מפני שיש להם שביעית ולדמיהן שביעית אם עבר ומכרן ר"ל שיש לו לאכלן בקדושת שביעית וכן יש להם ביעור ולדמיהן ביעור:

עצים העומדים להסקה אין בהן קדושת שביעית כלל וכן אפילו היו ראויות להדליק בהן כגון אבוקות של עץ שמן וכיוצא בהם אע"פ שהנאתן וביעורן בשעה אחת מפני שמאחר שאינן ראויות לצבוע בהן סתמן להסיק עומדות וכל שעומד להיסק הנאתו אחר ביעורו ואינו דומה לפירות וכן עלין כגון עלי קנים הרכים ועלי גפנים אפילו כנס בהם הרבה עד שהוכר שלאוצר הוא מתכוין לצורך החורף והוא הנקרא בלשון תלמוד שגבבן בחיבה ר"ל לעשות מהם מחבא ואוצר אם לקטן לאכילה יש להן קדושת שביעית הא לעצים אין להם קדושת שביעית ויש מפרשין גבבן בחיבה בלחות שבהן עד שמתוך לחותם ראויים לאכילה:

דף קב.

כשם שמיני הצבעים הותרו לצבוע בהם כך מיני הכבוס מותרין לכבס בהן כגון בורית וכיוצא בו אבל פירות העומדות לאכילה לא הותרו לכביסה ולא למשרה ר"ל שיהו שורין פשתן או שיהו מכבסין ביין של שביעית וכן אסור לעשות מהם מלוגמא או זלוף או אפיקטיזין ודברים אלו יתרחבו דיניהם במקומם בע"ה:

סטים וקוצה אינן ממיני העצים כלל אם כן מה הוא שואל כאן אלמא עצים יש בהן משום שביעית פרשו רבותי בדרך זה הואיל וסטים וקוצה אינו ראוי לאכילה ואעפ"כ יש בו קדושת שביעית לפי הנאתו והוא כענין הצביעה אף כל דבר שיש בו הנאה אע"פ שאינו ראוי לאכילה יש בו שביעית לפי הנאתו ואם כן אף עצים תהא קדושת שביעית חלה בהן לפי הנאתן והוא ההיסק ותירץ לו מה שתירץ עד שעלה לנו שהעצים אין בהם משום קדושת שביעית כמו שבארנו:

כבר בארנו במסכת ע"ז בעניני האמות הקדומות ששלשה ימים לפני אדיהן אסור לשאת ולתת עמהן ובכלל משא ומתן זה שאסור להפרע מהם כמו שבארנו שם הטעם ומ"מ דוקא במלוה בשטר אבל במלוה על פה מותר מפני שהוא כמציל מידם:

כל משנה שהיא שנויה במחלקת ומצינו משנה אחרת אחריה שהיא שנויה בסתם כאחד משני הדעות הלכה לעולם כאותו הסתם אבל אם היה סתם ואחר כך מחלקת אין הלכה כסתם ומ"מ דוקא במסכתא אחת אבל בשתי מסכיות אין סדר למשנה ואי אפשר לעמוד עליהם איזה קודם ותלתא בבי הרי הן כמסכתא אחת לענין זה:

כשם שכל המשנה ידו על התחתונה כמו שבארנו כך כל החוזר בו על מה שהתנה ידו על התחתונה ודבר זה יתבאר בכדי צרכו במסכת בבא מציעא בע"ה:

דף קב:

הנותן מעות לשלוחו ליקח בהם חטים ולקח בהם שעורים או שעורים ולקח בהם חטים וכן כל כיוצא בזה אם נתנם לו לסחורה ובתורת מתעסק לחלוק עמו בשכר למחצה לשליש ולרביע או כמה שיתנו ביניהם אם פחתו פחתו לשליח מפני שהוא משנה ואם הותירו הותירו לאמצע כפי מה שהתנו ואם נתנם לו ליקח לו לצורך אכילה או אף לסחורה ושלא בתורת מתעסק אלא בתורת שליחות גמור אם פחתו פחתו לשליח מפני ששנה ואם הותירו הותירו לבעל המעות וכן הדין בפחתו או הותירו במדה ומ"מ לפי מה שיתבאר במסכת כתובות פרק אלמנה ניזונת אם היה דבר שיש לו קצבה והוסיפו לו חולק השליח עם בעל המעות אע"פ שלא נמסרו לו בתורת שתפות:

המקדיש את נכסיו לא יכנסו בכלל הקדשו כסות אשתו ובניו ואין לגזבר בהם כלום ולא סוף דבר בבגדים שכבר החזיקו בהם אלא אף באותם שנקחו לשמן או שנצבעו לשמן או סנדלים חדשים שנלקחו לשמן וכן כל כיוצא באלו וכן המעריך את עצמו אע"פ שחייבי ערכים ממשכנין אותם כמו שהתבאר אין ממשכנין לו את אלו כלל וכן מניחים לו תפלין הן של ראש הן של יד וכן המקדיש את נכסיו אין מעלין לו תפליו:

ראובן שלקח שדה משמעון ואמר לו הריני קונה אותה לצורך לוי או אפילו אמר לו אע"פ שלעצמי אני קונה אותו הריני רוצה שנכתוב השטר בשם לוי אם כדי להתעלם מן העין שלא יחזיקוני בעשיר אם מצד שאני מתירא על קנין בערער ולוי זה תקיף ואלם ולא יצאו עליו עסיקין ונשמע לו המוכר וכתב לו השטר בשם לוי ואחר כך חזר ראובן לשמעון ואמר לו אותה שדה לעצמי קניתיה ועכשו אני רוצה שתחזור ותכתוב השטר בשמי אין כופין אותו בכך ואפילו הודיעו בשעת מכירה שלעצמו הוא קונה אותה כמו שבארנו ואפילו רצה להחזיר לו שטר שכתב ללוי ואם התנה עמו בשעת מכירה ואמר לו על מנת שכל זמן שארצה תחזור ותכתוב השטר בשמי או אפילו אמר באותה שעה לעדים לפניו ר"ל בפני המוכר אני רוצה שכל זמן שארצה תחזרו ותכתבו השטר בשמי כופין את המוכר לחזור ולכתוב לו השטר בשמו ומ"מ דוקא שיחזיר לו השטר שעשה בשם לוי עד שלא יהא לו שום חשש מתביעת לוי ויורשיו או שיכתוב לו בשטר שני זה שאינו מקבל עליו אחריות מצד טענה זו ויזכיר בה כל המאורע

דף קג.

הלך לוקח זה אצל אותו שכתב השטר בשמו ובקש ממנו שיעשה לו הוא שטר מכירה אין כופין אותו בכך אלא יעמוד על אמונתו או יזהר שלא יפול השטר לידו או ליד יורשיו ויחזיק הוא במקחו ואפילו אמר לו בשעת מכירה הריני כותבה בשמך על מנת שתחזור ותעשה לי עליה שטר מכירה אין כופין אותו אלא אם כן שעבד עצמו על זה כראוי וכתקון המבואר במקומו כשאר שעבוד תנאים:

במסכת בבא מציעא יתבאר שאין פוסקין על הפירות עד שיצא השער ר"ל שיוציא מעות כך וכך על סאה של חטה ואינה ביד המוכר וכן לא יצא השער עדין ולא ימצא למכור לאלתר בשוק הא אם יצא השער והיה מוצא בשוק למכור ולהניח הוא מעכשו באוצרו פוסקין כשער של עכשו ואע"פ שאין הסחורה ביד המוכר ואע"פ שיתן לו זמן לפרעון הסחורה ושמא יתיקר באותו זמן מעתה מי שנתן עשרים סלעים ושיתנו לו עשרים שליפון של פשתן לניסן הבא ולא משכן הלוקח ולא עוד אלא שלא היה שום פשתן ביד המוכר וכשהגיע ניסן נתיקר הרי זה לוקח פשתנו ואינו חושש משום רבית הואיל ויצא השער בשעת מקחו והוציא כשער של עכשו בא המוכר ומכר את הפשתן בניסן וכיון בזה לתועלת הלוקח וליתן לו מעותיו אע"פ שלא נתן אלא מאה ולוקח מיד המוכר בעצמו מאתים מותר הואיל וזכה בפשתן זכה בדמיו וכשם שעושין אמנה בפירות על הדרך שפרשנו שמוציא מעות על הפירות כשער של עכשו ומאמין בו ליתנן לו אע"פ שלא נתחייב שהרי תקנו במעות שאינן קונות ומ"מ כל שהוא נותן רשאי הוא ליטלן לאחר זמן אע"פ שנתיקרו כך עושין אמנה בדמים ר"ל שמוציאין מעות על הפירות כשער של עכשו ולוקח דמיהן לאחר זמן מיד המוכר אע"פ שנכפלו המעות שכך הדין שנוי בבבא מציעא מה לי הם מה לי דמיהם:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי והששי ואמר על זה הגוזל את חברו שוה פרוטה ונשבע לו יוליכנו אחריו ואפילו למדי ולא יתן לא לבנו ולא לשלוחו אבל נותן הוא לשליח בית דין ואם מת יחזיר ליורשיו נתן לו את החומש ולא נתן לו את הקרן מחל לו את החומש ולא מחל לו את הקרן מחל לו על זה ועל זה חוץ משוה פרוטה שבקרן הרי זה צריך לילך אחריו נתן לו הקרן ולא נתן לו את החומש ולא מחל לו את הקרן מחל לו על זה ועל זה חוץ משוה פרוטה בקרן אין צריך לחזר אחריו נתן לו את הקרן ונשבע לו על החומש הרי זה משלם חומש על חומש עד שימעט הקרן משוה פרוטה וכן בפקדון שנאמר בפקדון או בתשומת יד או בגזל או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שקר הרי זה משלם קרן וחומש ואשם בכסף שקלים היכן פקדוני ואמר לו

משביעכני ואמר אמן והעדים מעידים אותו שאכלו משלם את הקרן ואם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם היכן פקדוני ואמר לו נגנב משביעכני ואמר אמן ובאו עדים ומעידין אותו שגנבו משלם תשלומי כפל ואם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם אמר הר"ם יש לאדם שיתן הגזלה לבית דין שבעירו ומביא אשמו ומתכפר לו וישאר אותו הממון ביד בית דין עד שיבא בעליו או ישלחוהו בית דין או יעשו בו כטוב בעיניהם ואפילו היה הגזל בעין כיון שלא נשאר עליו מן הקרן אלא פחות משוה פרוטה אינו צריך לילך אחריו ולא נאמר אפשר שהוקר אותו החלק ששוה עתה פחות מפרוטה וישוב שוה פרוטה עד שיתמעט הקרן משוה פרוטה כיצד גזל ארבעה זוזים ישלם חמשה נתן ארבעה ונשבע על הזוז יתחייב זוז ורביע נתן הזוז ונשבע על הרובע יתחייב רובע זוז ומשקלו גרגיר חרוב נתן הרובע ונשבע על החרוב חייב חרוב ורובע חרוב נתן החירוב ונשבע על רבע החירוב אינו חייב אלא רובע חירוב בלבד לפי שהוא פחות מפרוטה ואמנם יתחייב בזה לפי שאמר הכתוב חמישיתיו יוסף עליו וקבלנו בפירוש זה מלמד שמוסיף חומש על חומש וכן כל מי שנתחייב חומש דינן שוה לפי שפירוש חמישיתיו חמישיות הרבה כמו שבארנו תוספת החומש לא יתחייב האדם בו אלא בהודאתו לא על פי עדים שנאמר כי יחטא ואשם אמנם יהיה זה כששב מאליו תשלומי כפל הוא קנס ומעיקרנו אין אדם משלם קנס על פי עצמו וכבר התבאר זה בפרק שלישי מכתובות:

אמר המאירי הגוזל את חברו שוה פרוטה פי' שפחות משוה פרוטה אינו ממון ואין בית דין נזקקים לו לכלום הא שוה פרוטה וממנה ולמעלה הרי הוא ממון והוא בדין גזלה ואם גזל ותבעו חברו הנגזל וכפר ונשבע ואחר כך הודה מחמת עצמו שלא מחמת עדים אין לו כפרה עד שיוליך הגזלה למקום שהנגזל לשם ואפילו למדי מפני שכבר נתיאשו הבעלים ממנה ואינן באים למקום הגזלן לתבוע גזלתם הואיל וכבר תבעוהו וכפר ונשבע הא אם לא נשבע אע"פ שכפר כשהודה אחר כן אינו חייב לרדוף אחר הנגזל אלא תהא בידו עד שיבא הנגזל ויתבע:

ולא יתן לבנו וכו' כלומר הואיל ולא נתכפר עד שיגיענה ליד הנגזל לא יתננה לבנו של נגזל או לשלוחו של נגזל על דעת שיפטר בכך מאחריות הדרך שכל שהוא חייב להוליכה לידו אחריות הדרך עליו אלא אם כן עשה הנגזל שליח בעדים כמו שיתבאר בגמרא אבל נותן הוא לשליח בית דין כלומר שאם הלך גזלן זה והלך לבית דין שבעירו והפקיד להם הגזלה נפטר בכך ותקנה היא שתקנו לו חכמים מפני שאם רב הדרך תהא ההוצאה מרובה והטרח יתר והשבים נרתעים לאחוריהם ולא סוף דבר לבית דין עצמם אלא אף לשליח בית דין ומפרש בגמ' אפילו עשאו גזלן ואין צריך לומר שעשאו נגזל ר"ל שעשה

כן במצות הנגזל ובית דין או שלוחם מיטפלין בה עד שתגיע לבעליה ומביא להם גם כן את החומש ומביא אשמו ומתכפר ואין אחריות הגזלה עוד עליו:

ואם מת יחזיר ליורשיו פי' מת הנגזל ויש לו יורשים ואחד מיורשיו בעירו של גזלן או סמוך לו ושאר היורשים בקצוות הרחוקות הרי זה מחזיר את הגזלה לזה שבעירו ונפטר מכלם הואיל ויש לו לזה חלק בה ויש חולקין בזו ומפרשים אם מת מחזיר ליורשיו להשמיענו שאם נשבע ואחר כך הודה ומת מחזיר קרן וחומש ליורשים ויש מפרשים בה להשמיענו שיחזיר ליורשיו אף למדי:

נתן לו את הקרן כלו שגזל וכפר ונשבע והודה ופרע הקרן ולא נתן החומש עדין אינו צריך לילך אחריו לשלם לו החומש אלא יבא הנגזל ויטול מידו החומש בכאן והוא הדין במחל לו את הקרן שמחילתו הרי היא כפרעון וכן אם פרע או מחל את שניהם חוץ מפחות משוה פרוטה אע"פ שהוא קרן אינו ממון ואין חוששין שמא יתיקר ויהא שוה פרוטה אבל אם נתן את החומש ולא הקרן או מחל את החומש ולא את הקרן או נתן או מחל על שניהם חוץ משוה פרוטה בקרן הרי זה צריך לילך אחריו או יתן לבית דין שבעירו או לשלוחם על הדרך שבארנו:

נתן לו את הקרן והמתין לו הלה על החומש ולאחר זמן תבעו בחומש וכפר לו והוא שנשבע לו שכבר פרעו כלו או שלא נתחייב לו בחומש כלל ואחר כך הודה הרי חומש זה נעשה כקרן לכל דבר ומשלם עליו חומש אחר וכן מחומש לחומש עד שיתמעט החומש כשוה פרוטה שאם היתה הגזלה י"ב פשוטים הרי חומש ראשון ג' פשוטים שהחומש הוא אחד מארבעה בקרן והוא חומשא מלבר כמו שיתבאר בפרק הזהב ואם כפר על אותם הג' פשוטים משלם ג' פרוטות שהוא החומש ואם כפר בהם שוב אין בו חומש שהרי לא יגיע החומש לשוה פרוטה וכן הדין בחומש הראשון שאם הגזלה בעצמה אין חומש שלה מגיע לפרוטה וכפר ונשבע והודה אין כאן תשלומי חומש הואיל ואין החומש מגיע לפרוטה ויש מפרשים עד שיתמעט הקרן משוה פרוטה ואע"פ שגורסין עד שיתמעט החומש פירושו על החומש הנעשה קרן הא כל שהקרן שוה פרוטה חייב בחומש לדעתם ואף גדולי המחברים נראין כמסכימים לדעת זה אלא שעיקר הדברים כדעת ראשון:

דף קג:

וכן בפקדון כלומר שאם כפר בו ונשבע והודה משלם קרן וחומש ואשם ואם אין החומש מגיע לפרוטה אין כאן חומש אלא משלם קרן ואשם הואיל והקרן שוה פרוטה ואם גזל

פחות משוה פרוטה וכפר ונשבע מאליו והודה משלם הקרן ודיו וכן באבדה וכן בכל סרך ממון שנאמר בפקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו או מצא אבדה וכו':

ויש שגורסין במשנה זו ואשם בכסף שקלים ופרושו שיהו דמיו שני סלעים כמו שהתבאר בפרשת ויקרא:

היכן פקדוני וכו' עכשו בא לפרש על איזה צד משלם בפקדון אשם וחומש ועל איזה צד משלם בו כפל והוא מחמת טענת גנבה ואמר על זה היכן פקדוני אמר לו אבד משביעכני ואמר אמן והעדים מעידים אותו שאכלו משלם את הקרן שאין כאן כפל שהרי אין כאן טענת גנבה וחומש ואשם אין כאן שאין חומש ואשם אלא במקום הודאה והוא שאמר שאם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם ואע"פ שלא נשבע להדיא קבלת שבועה כשבועה כמו שיתבאר במקומו היכן פקדוני ואמר לו ננגב משביעכני ואמר אמן והעדים מעידים אותו שגנבו משלם תשלומי כפל שהטוען טענת גנב ונמצא שהוא גנבה הרי הוא כגנב ואם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם:

זהו באור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

מי שגזל אחד מחמשה בני אדם ואינו יודע איזה מהם גזל וכל אחד ואחד תובעו ואומר אותי גזלת אע"פ שאין עדים בגזלו כל אחד מהם נשבע ומשלם לכל אחד ואחד ויתבאר בבבא מציעא פרק המפקיד שאין זה מן הדין אלא מתורת קנס וכן יתבאר שם שאם אין כאן תובע אלא שזה אומר גזלתי אחד מכם ואיני יודע איזה אם בא לצאת ידי שמים משלם לכל אחד ואחד אבל בית דין אין כופין אותו אלא על אחת ויחלקוה ביניהם ואין כאן תורת קנס הואיל ואין כאן תובע וכן אם לקח מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה לקח נותן דמי מקח ביניהם ומסתלק ושם יתבארו דינין אלו בכדי צרכן:

זה שבארנו במשנה שאע"פ שנשבע מניח גזלה ביד בית דין ונפטר לא סוף דבר שתקנו לו כך בשההוצאה יתרה על הקרן אלא אע"פ שאין הוצאה יתרה ומ"מ סבת התקנה היתה מפני זו שההוצאה יתרה:

דף קד.

שליח שעשאו בעדים הרי הוא שליח כיצד הרי שהיו לראובן מטלטלין או מעות ביד שמעון הן בפקדון הן במלוה ועשה ראובן זה שליח בעדים שילך לו אצל שמעון ויביא לו מעותיו והלך שליח זה לפני שמעון והוליך לפניו אותם עדים שבפניהם נתמנה שליח לדבר זה או שהאמין בו ונתברר הדבר אחר כן שכך היה הרי שמעון זה רשאי למסור

לו פקדונו ונסתלק מיד מאחריותן כאלו אמר לו מפיו לשלחם על ידו ואם נאנסו ביד השליח נאנסו לבעל הפקדון ומ"מ אם רצה שמעון לימנע שלא למסור לו פירשו הגאונים שאין כופין אותו בית דין בשליחות זה שהרי אין כאן הרשאה ואם כתב לו הרשאה הרי זה מועיל לכופו על כך בבית דין על הצדדין שבארנו בפרק מרובה:

לא עשאו בעדים אלא ששלח לו שליח בלא עדים אע"פ שידוע שהוא שלוחו כגון שכירו ולקיטו לא נסתלק במסירה זו מאחריותו וכן הדין אפילו אמר לשליח זה בעדים כשתגיע למקום פלוני התראה לפני פלוני שמא על ידך ישלח לי מעותי שהוא חייב לי ושמא מתוך שאין שליח מזדמן לו מעכב מעותי:

השואל את הפרה מחברו ושלחה לו המשאיל ביד בנו או ביד שלוחו או ביד עבדו וכן אפילו שלחה לו ביד בנו או ביד עבדו או שלוחו של שואל ומתה קודם שתכנס לרשות שואל פטור שלא עמדה בכך ברשות שואל להתחייב באונסיה אלא אם כן אמר לו מפיו לשלחה ביד אלו הא אם אמר לו מפיו כן הרי היא ברשותו משמסרה להם ודבר זה יתבאר במסכת בבא מציעא בע"ה ויש הפרש בדבר זה בין עבד עברי לכנעני בקצת דברים כמו שיתבאר שם בע"ה:

ממה שאמרנו ששליח שעשאו בעדים הרי הוא שליח וכל שמסר לו הלה את פקדונו נסתלק מאחריותו כתבו הגאונים שאם שלח לו בעל הפקדון כתב ידו לשלחם לו בידו של זה אם רצה לשלחו נסתלק מאחריותו ואם רצה לעכב מעכב אלא אם כן בהרשאה העשויה על הצדדין שביארנו בפרק מרובה לא שלח לו כתב ידו אלא שמסר לו דבריו כתובים בכתב אחד וצייר חותמו תחת הכתב והוא הנקרא דיוקני אין לו לשלחם על זה ואם שלח לא נסתלק מאחריותם ואפילו חתמו העדים על חותמו שהוא הוא הואיל ולא העידו על גוף השליחות:

דף קד:

כבר ביארנו שאפילו עשה שליח בעדים אם רצה זה שלא למסור לו רשאי הוא לעכב אם רצה אומר לו איני מוסר לך עד שיכתוב בעל הפקדון שהוא כמקובל משיגיע הפקדון לידך ואפילו כתב לו כן עדין הוא אומר מתוך שלא עשאך אלא שליח שמא מת בשעה זו ובטל השליחות ונכנס הממון בחזקת היורשים שאינך שלוחם אם כן אין לו תקנה שלא לחוש עד שיקנם בעל הפקדון לשליח אגב קרקע כראוי וכתקון חכמים ויכתוב זה לנפקד התקבלתי שהרי אין מטבע נקנה בחליפין ומ"מ כל שבידו הרשאה גמורה על הצדדין שכבר בארנו בפרק מרובה כופין אותו ולא נתבטל שליחותו במיתת המרשה

אלא אם כן בטלו בפירוש כמו שכתבנו שם ואף הקנאת ארבע אמות האמורה כאן יש שפרשוה בהקנאת הרשאה כלומר ואגבן הרשיתו וכו' כמו שכתבנו כפרק מרובה:

כבר ביארנו שכל שאמר לו מפיו שלחה לי ביד פלוני ועשה כן נסתלק מאחריותם ואפילו היה קטן הדין כן שהכל לפי תנאו כתבו הגאונים שאם התנו ביניהם שיהא רשות ביד כל אחד לשלח מעותיהם זה לזה ביד מי שיזדמן להם הרי הם עושין כן ומסתלקים מאחריותם שכל תנאי שבממון קיים וכן כתבו שאין המורשה יכול להסתלק ולהרשות אדם אחר כמו שכתבנו בפרק מרובה ומה שחסר כאן בדינין אלו התבאר שם:

במסכת גיטין יתבאר שבעל בנכסי אשתו צריך הרשאה ואם יש פירות בקרקע מתוך שהוא יורד על הפירות שהרי בעל אוכל פירות מנכסיה הוא יורד לדין אף על גוף קרקע בלא הרשאה שהרי זכיית הפירות תלויה בזכיית הקרקע ומ"מ אם אין שם פירות עכשו הואיל ועכשו אין לו פסידא אינו יורד לדין בלא הרשאה אע"פ שההיזק בא לאחר זמן מצד הפירות שעתידין לצאת לשם:

כבר בארנו במשנה שהחומש ממון גמור הוא עד שמשלמין עליו חומש אחר מעתה אף היורשים חייבין לשלמו ודבר זה יש בו צדדים כיצד גזל האב וכפר ונשבע והודה ומת יורשיו משלמין קרן וחומש ואין מביאין אשם מת האב קודם שהודה ואחר מיתתו הודה בנו אחריו אינו משלם אלא קרן בלבד כפר הבן ונשבע והגזלה קיימת בידו חייב בכלם ואם אין גזלה בידו אלא שכבר נאכלה בחיי האב אם הניח האב אחריות נכסים ובא הנגזל לטרפן בגזלו שהרי מלוה על פה נגבית מן היורשים ויורש זה כפר ונשבע משלם הקרן אפילו לא עמד האב בדין ונתחייב ולא החומש שאין משלמין חומש על כפירת שעבוד קרקע וכן אם בשעה שנשבע הבן היתה הגזלה במקום אחר שלא בבית האב ולא היה זה היורש יודע בה ואחר כך נמצאת משלם הקרן הואיל וגזלה קיימת ולא החומש שהרי בשעה שנשבע אנוס היה שלא היה יודע בה הא אם לא הניח האב אחריות נכסים ולא היתה הגזלה קיימת כלל פטור אף על הקרן כדין גוזל ומאכיל כמו שיתבאר ויש חולקין בקצת דברים אלו וגדולי המחברים קצרו בזה יותר מדאי:

דף קה.

כבר בארנו במשנה שכל שלא נשאר שוה פרוטה מן הקרן אינו צריך לילך אחריו שאין חוששין שמא יתיקר הא מ"מ אם הוקרה צריך לילך אחריו:

גזל שלש אגדות וכל אחת מהן שוה פרוטה ונמצאו שלשתן בשלש פרוטות והוזלו ועמדו על שתים והחזיר לו שתים ונמצא שהשלישית שנאכלה אין בה עכשו שוה פרוטה חייב

להחזיר לו אחת הרי אמרו גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך הא מ"מ דוקא כשהוא בעין הא אם אינו בעין חייב לשלם לו דמיו אע"פ שאלו היה עכשו בידו אינו ממון הואיל ובשעת גזלה היה ממון:

גזל שתי אגדות בפרוטה והחזיר לו אחת אע"פ שגזלה אין כאן שהרי לא נשאר בידו שוה פרוטה מ"מ אין כאן מצות השבה שהרי ממון גזל ולא השיבו אע"פ שאם גזל פחות משוה פרוטה מצוה להשיב מ"מ אין עבירת גזלה גמורה בידו אבל בזו עבירת גזלה גמורה בידו הואיל וגזל ממון ולא השיבו:

כבר ידעת בנזיר שבימי מלאת ימי נזרו מצוה עליו לגלח ולהשליך שערו לאור על הדרך המבואר במקומו ואע"פ שאין תגלחת זו מעכבת הבאת קרבנותיו כמו שיתבאר במקומו מ"מ מצוה עליו לגלח ואם גלח ושייר שתי שערות לא קיים מצות גלוח שייר שתי שערות ונישרה אחת וגילח הוא אחת אין זה גלוח ואע"פ שאין כאן שער מ"מ הואיל והוא השאיר שער ר"ל שתי שערות ולא גלח שער שהרי לא גלח אלא אחת מהן אע"פ שנשרה אחת מהן מאליה לא קיים מצות גלוח ואם גלח מתחלה עד שלא שייר אלא אחת אפילו לא נשרה קיים מצות גלוח שהרי לא השאיר שער וכן אם גלח שערו אחת אחת הרי זה גלוח:

כבר ידעת שכלי חרש המוקף צמיד פתיל מציל על כל מה שבתוכו באהל המת ואם נקב אין צמיד פתיל מצילו שהרי טומאה נכנסת דרך הנקב ושיעור הנקב אינו שוה בכל הכלים יש מהם כמוציא רמון ויש מהם כמוציא זיתים ויש מהם בכונס משקה הכל לפי תשמישו של כלי כמו שיתבאר במקומו נקב וסתמו שמרים את הנקב הוצלו שסתימה זו סתימה היא סתם חצי הנקב עד שלא נשאר בו שעור אם לא הדקו עד שאינו עומד כלל אינו מציל ואם הדקו עד שהוא עומד הרי זה ספק ותולין טהרות שבתוכו סתם את הנקב בזמורה אינו מציל עד שימרח בטיט בין זמורה לחבית ואם סתמו בשתי זמורות או יתר עד שימרח בטיט בין זמורות לחבית ובין זמורה לחברתה שאין זמורה או זמורות עומדות בלא מירוח וגדולי המפרשים חדשו בשמועה זו דברים אחרים אלא שאין זה מקומם:

כבר ביארנו שאם גזל חמץ ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך נשבע עליו שלא גזלו והודה הרי זה חייב בקרן וחומש ואשם ואע"פ שאלו הודה בו אין זה כלום מ"מ אלו נגנב ממנו היה צריך לשלם לו דמי שעת גזלו כמו שהתבאר:

דף קה:

שורי גנבת והוא אומר לא כי מה טיבו אצלך שומר חנם אני עליו שהוא פוטר עצמו בגנבה ואבדה או שומר שכר אני עליו שהוא פוטר עצמו באונסין או שואל אני עליו

שהוא פוטר עצמו במתה או כחשה מחמת מלאכה ונשבע ואחר כך הודה שגנבה חייב בקרן וחומש ואשם ואע"פ שלא כפר בגוף הממון הואיל ואלו נגנב בשומר חנם או נאנס בשומר שכר או מתה מחמת מלאכה בשואל היה פוטר עצמו מן הקרן בד"א בשאין השור לשם אלא שהוא באגם או באיזה מקום שאינו יכול להחזירו עכשו הא אם היה לשם ואומר שומר אני עליו טלהו מעכשו ונשבע והודה אין כאן קרן וחומש ואשם שנאמר וכחש בה פרט למודה בעקר ומוכן להחזירו עכשו כגון שאמר שומר אני עליו או אתה מכרתו לי ולא נתתי לך הדמים והרי שורך לפניך או נתתו לי על מנת לשלם גמול ואין רצוני בכך וטול שורך מעכשו וכן אם אמר תועה היה בדרך ובא אצלי אע"פ שלא היה לי לאספו אלא להחזירו מיד כמו שיתבאר תפתר באומר שבועה שמצאתיו ולא הייתי יודע שהוא שלך:

שבועת העדות אין בה חיוב קרבן שבועה אלא בדבר שאלו העיד עליו היה ממון יוצא לתובע בעדותו הא אם היה מחייבו בעדות זה שבועה אע"פ שאפשר שישלם זה ולא ישבע אין כאן חיוב קרבן שבועת העדות מעתה תבע לחברו מנה והשביע עד אחד פטור שדבר הגורם לממון אינו כממון:

ראובן שתבע את שמעון שורי בידך ומצאתו ואמר לו שמעון הן מצאתי אבל אינו שלך הבא ראיה שהוא שלך וטול הלך ראובן ותבע את לוי להעיד וכפר ונשבע שאינו יודע לו עדות ואחר כך העיד שהוא מכיר שהוא שלו אבל אינו יודע אם מצאו שמעון או לקחו וזהו הנקרא בה ולא במוצאה והרי אלו העידו שנים כן היה השור חוזר לראובן שכבר הודה שמעון שהוא מצאו אלא שאין כאן אלא עד אחד ואלמלא שכפר מתחלה היה מביאו לידי שבועה אם נודע לו שהוא שלו ואם לאו ושמא היה מחזיר ולא היה נשבע וגרם לו הפסד ממון מכפירתו שהודאתו שהודה אחר כן אינה מועלת אלא להבאת קרבן לא לענין הדין שכבר כפר בבית דין ואינו חוזר ומגיד וכמו שאמרו בשבועות השביעו ארבעה וחמשה פעמים וכפר אינו חייב אלא אחת מפני שאין יכולין לחזור ולהודות אחר כפירה ראשונה כמו שיתבאר שם ואעפ"כ פטור מקרבן הואיל ואין עדותו מוציא ממון הגמור וכן אם העיד אחר כן שהכיר במוצאה ולא בה ר"ל ששמעון טוען שהוא שלו אלא שהוא טוען שלקחה ולוי מודה עכשו שהוא יודע שמצאה אלא שלא היה יודע שהוא של זה וכן אם הודה שהכיר בה ובמוצאה:

דף קו.

הכופר בפקדון אפילו לא נשבע על כפירתו ובאו עדים שהיא בידו נעשה עליו גזלן משעת כפירה וחייב באונסין מפני שקנאו בכפירתו ואע"פ שלא הגביהו על דעת גזלה ודוקא שכפר בבית דין וכן דוקא בשהיה הפקדון ברשותו בשעה שכפר אבל אם היתה באגם או במקום אחר אינה כפירה אין זה אלא שהוא נשמט עד שיביאהו לו נשבע עליה אפילו היתה באגם או במקום אחר נעשה עליו גזלן אם הוכחש בעדים ואם הודה חייב בקרן וחומש ואשם:

כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ויש מהם בתקנת חכמי המשנה שנשבעין ונוטלין כמו שיתבאר במקומו ואחד מהם שכנגדו חשוד על השבועה ולא סוף דבר שנחשד על שבועה שבממון כגון שבועת הפקדון אלא אף בשבועת העדות ובשבועת שוא שאלו רבותי בשבועת העדות היאך אנו יודעין וכי דנין אותו בחשוד על ידי הודאת פיו ופרשוה בשבאו עדים שהיו עמהם באותו מעשה ואיני מודה בזו אלא אף על ידי מה שהוא מודה אחר כן הואיל ואינו סבור לעשות עצמו חשוד בכך הרי הוא נעשה חשוד מאליו:

הכופר במלוה ולא נשבע ובאו עדים שהוא חייב כשר הוא לעדות ר"ל שלא נפסל בכפירה זו שמלוה להוצאה נתנה ואינה עכשיו בידו ומתכוין לדחותו עד שיהא מזומן בידו לפרעו ואפילו היו המעות שלוה בעין מ"מ לא להעמידם בעין הוא לוה אלא לפרוע הקפותיו או להוציא והרי זה כמי שנעשה שאף זה נשמט ממנו כדי לפרעם למי שהוא קשה לו יותר ממנו:

כפר בפקדון פסול לעדות ויתבאר בבבא מציעא פרק ראשון כגון שבאו עדים שהפקדון בביתו בשעת כפירתו הא מ"מ אם נשבע אף במלוה פסול לעדות:

מי שתבע לחברו מנה ונתחייב בו או במקצתו שבועה כגון שהודה במקצת או שהוציא הלה עד אחד ונשבע ויצא זכאי ואחר כך באו עדים על המקצת האחר או בא עד שני ונצטרף עם הראשון הרי זה סותר את הדין וחוזר ותובעו ובית דין מחייבין אותו ואין צריך לומר במי שלא נתחייב שבועת התורה כגון כופר בכל ונשבע ואחר כך באו עדים שהוא חייב:

מעתה אמר לחברו היכן פקדוני ואמר לו אבד משביעכני ואמר אמן ובאו עדים שהוא גנבו משלם את הקרן ואפי' השביעו בבית דין ואם הודה מעצמו משלם קרן וחומש ואשם היכן פקדוני אמר לו נגנב משביעכני ואמר אמן ובאו עדים שהוא גנבו משלם תשלומי כפל אם השביעו בבית דין ולא חומש ואשם כמו שהתבאר ואם הודה מעצמו משלם

קרן וחומש ואשם ומ"מ קפץ הוא והשביעו שלא על ידי דיינין ובאו עדים אין כאן כפל אבל לענין קרבן בהודה אפילו השביעו שלא בבית דין וכפר ואחר כך הודה משלם קרן וחומש ואשם ואפי' השביעו ארבעה או חמשה פעמים וכפר ונשבע על כל אחת מהן חייב קרבן על כל אחת ואחת שאלו הודה אחר שכפר היה חייב לשלם ואע"פ שכפר בבית דין ונמצא שהוא פוטר עצמו בכל כפירה וכפירה מן התשלומין וכל שמשלם כפל אינו משלם חומש ואשם וכבר בארנו מקצת דברים אלו בפרק מרובה:

כשם שטוען טענת גנב בפקדון ונשבע ובאו עדים חייב בכפל כך אם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה ואם שחט ונמצאת טרפה כבר בארנו ששחיטה היא ומשלם עליה ארבעה וחמשה:

בן פקועה כבר בארנו במסכת חולין שיש צדדין שהוא טעון שחיטה וכל שהוא טעון שחיטה שחיטתו נקראת שחיטה לענין תשלומי ארבעה וחמשה:

מי שגנב ועמד בדין וחייבוהו בית דין ואמרו צא תן לו וטבח ומכר פטור הואיל וגמרו ליתן לו כל שמכאן ולהבא גזלן הוא חייב אתה ליתן לו וטבח ומכר חייב הואיל ולא גמרו בהדיא ליתן לו עדיין גנב הוא עליה וכבר ביארנוה בפרק מרובה:

שותפים שגנבו וטבח אחד שלא מדעת חברו כבר ביארנו בפרק מרובה שפטור מתשלומי ארבעה וחמשה:

הטוען טענת גנב באבדה שמצא משלם תשלומי כפל ודוקא בטענת ליסטים מזוין שהוא פוטר בה עצמו וכמו שבארנו בראש פרק מרובה:

דף קו:

שומר שנמסר לו דבר לשמור כשהוא קטן וטען בה טענת גנב פטור משבועה ואם נשבע פטור מכפל כי יתן איש אל רעהו כתיב ואין נתינת קטן כלום ולא סוף דבר נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא קטן אלא אף אם נתנו כשהוא קטן ותבעו כשהוא גדול ואפילו אכלו כשהוא גדול ואין אומרין יהא כאבדה שאבדה באה מכח בן דעת ויש פוסקין שאם אכלו כשהוא גדול ותבעו כשהוא גדול אע"פ שנתנו כשהוא קטן אם טען טענת גנב חייב שבועה ואם נשבע ונמצא שהוא גנבה חייב בכפל ואע"פ שאמרו בשלח בה יד ואחר כך גנבה שאין חייב בכפל ובזו בשעת אכילה שלח בה יד אינו דומה שבזו בשעת אכילה גנבה ועל אותה אכילה הוא שמחייבין אותו אבל בשלח בה יד אין חיוב כפל בא מצד שליחות יד אלא מצד גנבה שאחריה:

הכופר במלוה אינו חייב שבועה עד שיכפור במקצת ויודה מקצת וכן בכופר בפקדון כעין מלוה כגון שטוענו בבריא כך וכך הפקדתי לך וזה כופר בגוף הפקדון שאין הנפקד חייב שבועה אלא בכפירת מקצת והודאת מקצת ומה שאמרו כאן לדעת ר' חייא בר' יוסף שהלכה כמותו עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה אמלוה הוא דכתיב ולא אפקדון לא למעט פקדון כעין מלוה הוא שנאמר כן על הדרך שבארנו אלא למעט פקדון של ארבעה שומרים שהשומר מודה בפקדון אלא שהוא פוטר עצמו וזה אינו טוענו אלא בשמא ובא להשמיענו שאין הלכה כדברי האומר ארבעה שומרים צריכים כפירה במקצת והודאה במקצת כגון שיטעננו המפקיד שלש פרות מסרתי לך וכלן מתו בפשיעה והשומר טוען לא מסרת אלא שתים שזהו כפירת מקצת והאחת אני חייב לשלם מחמת שמתה בפשיעה וזהו הודאת מקצת והאחרת מתה באונס ועליה שבועת השומרים באה הא אם הודה בשלשתן וטען שכלן מתו באונס אין כאן שבועה ואין הלכה כן אלא נשבע על כל פנים ולא נאמר שאין שבועה אלא במודה מקצת אלא במקום שאין מעיז פניו מכל וכל כגון מלוה ופקדון הדומה לה שאין אדם מעיז פניו לא בפני בעל חובו ולא בפני בעל פקדונו מכל וכל הואיל ובטענת בריא הוא טוענו:

וראיה לפירוש זה שהרי אמרו עשרה גפנים מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש ר' מאיר מחייב שבועה וחכמים פוטרים ולא פטרו חכמים אלא מפני שאין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות הא במטלטלין כיוצא בזה נשבע ואע"פ שהוא פקדון וכן בית מלא פירות מסרתי לך והלה אומר מה שהנחת אתה נוטל וכן מנורה בת עשר ליטרין מסרתי לך והלה אומר בת חמש חייב אין לך בידי פטור אלמא שהכופר בכל פטור בפקדון וכן זה אומר עד הזיז וזה אומר עד החלון וכן הרבה שמועות כיוצא בזו ומ"מ דוקא בכלם שיופקע משם דין הילך כגון שאותם שמודה בהם הרקיבו או פשע בהם:

דף קז.

מעתה אין לפרש אין אדם מעיז במלוה הואיל ועשה לו חסד הא בפקדון הואיל ואין כאן חסד מעיז ולהשביעו בכל פקדון אף בכפירת הכל וכמו שפרשו גדולי הצרפתים אלא כמו שפירשנו שכל שהלה טוענו טענת בריא אין לו מצח לכפור בכל ודברי רבה במה שאמר מפני מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע פירושו מה נשתנה מכופר בכל והלא אין שנוי טענה ביניהם הן בכפירת גוף הלואה הן בכפירת פרעתי ואדרבא היה לנו לומר במקצת שהודה שמשיב אבדה הוא ותירץ שכופר בכל דין הוא שיפטר שאין אדם מעיז פניו לכפור בכל אלא ודאי כדבריו הוא והודאת מקצת אינו משיב אבדה אלא

שאינו מוצא עצמו לכפור בכל ובכלם רצה לכפור אלא שלא מצא עצמו ושמא תאמר נאמינהו במקצת שכפר אחר שאינו מעיז ונאמר שאין אדם מעיז במקצתו ככלו והשיב שאדם מוצא עצמו לכפור במקצת דרך השמטה ובכלם הוא רוצה אלא שמתירא ואין בידו ומתוך כך הטילה תורה שבועה עליו:

ויש שפי' ובכוליה בעי דלודי כלומר שמא תאמר אחר שהיה בדעתו לכפור וכופר הוא במקצת לפי דעתך היאך אתם מאמינו בשבועה והלא יש לנו לומר מתוך שחשוד על הממון חשוד הוא על השבועה ואינו כן שאין אומרין מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא כמו שיתבאר בראשון של מציעא אלא עיקר הדברים כמו שפרשנו ובמסכת כתובות פרשנוה בפנים אחרים אלא שהורענו את כחם כמו שבארנו שם בפירושנו:

דף קז:

זה שבארנו שהטוען טענת גנב בפקדון ונשבע ובאו עדים משלם כפל דוקא בשנשבע קודם ששלח יד בפקדון אבל שלח בו יד ואחר כך טען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מן הכפל שכיון ששלח בו יד כבר קנאו ונתחייב בו ויש חולקין שלא לפסוק כן מכח שמועת שלש שבועות ואין נראה כן:

טען טענת אבדה בפקדון ונשבע וחזר וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מן הכפל שכבר נפקע הפקדון מיד הבעלים בשבועה ראשונה שלא היה בדין כפל כמו שבארנו:

שלש שבועות משביעין את השומר והם שבועה שאינה ברשותו שאע"פ שנגנבה אפשר שהחזירה הגנב והוא נותן עיניו לעכבה ושבועה שלא פשע בה וכולל בה שנגנבה או מה שאירעה ושבועה שלא שלח בה יד שכל שפשע או שלח בה יד מחייב באונסיה כמו שיתבאר במקומו בע"ה:

כבר בארנו למעלה ובפרק מרובה שכל שהוא משלם כפל אינו מוסיף חומש מעתה מי שטען טענת גנב ונשבע ואחר כך חזר וטען טענת אבדה ונשבע והודה בזו השניה שלא אבד ובאו עדים על הראשונה הואיל ומשלם תשלומי כפל מצד הראשונה אינו משלם חומש מצד השבועה השניה שאין אומרין שבועה המחייבתו כפל פוטרתו מן החומש והרי יש כאן שבועה שאין מחייבתו כפל ויתחייב חומש מצד השבועה השניה וכפל מצד הראשונה שממון המחייבו בכפל הוא הפוטרו מחומש ולא שבועה המחייבתו כפל שהרי נשבע ובאו עדים ואחר כך הודה אינו משלם חומש מצד הודאתו הואיל וכבר באו עדים:

דף קח.

מסר שורו לשני בני אדם וטענו שניהם טענת גנב אחד נשבע והודה ואחר נשבע ובאו עדים הרי זה ספק אם זה שהודה יפטר מן החומש אחר שבממון זה משתלם בכפל מצד האחר או אם ישלמנו אמר שאין חיוב הכפל עליו ומ"מ זה שבאו עליו עדים חייב בכפל בלא ספק וגדולי המחברים פסקו ששניהם משלמין את הקרן ואם תפש בעל הפקדון את הכפל אין מוציאין מידו אבל זה שהודה משלם חומש בלא ספק ככל הנשבעין שהודו ולמדנו לפי דרכנו שאם נשבעו שניהם והודו שניהם חייבין:

מי שהיה אצלו פקדון וטען שאבד ונשבע והודה שהוא אצלו חזר וטען שאבד ונשבע והודה וכן הרבה פעמים הרי זה משלם חומש על כל שבועה ושבועה עם הקרן שנאמר וחמישיתיו יוסף עליו מלמד שמשלם כמה חומשין על קרן אחד וכן בתשלומי כפל אם טען טענת גנב ונשבע ובאו עדים וחזר וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים אפילו מאה פעמים חייב כפל על כל אחת ואחת ויש מפקפקים בזו ולא פסקו כן בהדיא אלא בחומש מכח הפסוק ר"ל וחמישיתיו וכו':

בעל הבית שמסר שורו לשומר ותבעו וטען טענת גנב ונשבע ואחר שנשבע שלם מצד נדבתו אע"פ שלא נתחייב ואחר כך נמצא הגנב הרי גנב זה משלם קרן וכפל לשומר וכן הדין בשלם ולא רצה לישבע וכן בטבח ומכר משלם לשומר נשבע ולא שלם ונמצא הגנב משלם קרן וכפל וארבעה וחמשה לבעל הפקדון:

תבעוהו בעלים לשומר ונשבע השומר ונפטר והוכר הגנב ותבעו שומר והודה לו ותבעוהו בעלים וכפר להם והביאו עדים אם לא נמצאת מעילה בשבועתו של שומר זה כלל כגון שנשבע שבאונס נגנבה ונמצא כן חזקת הבעלים שעדין נוח להם בשמירתו והרי הודאת הגנב לשומר הודאה היא ופטור מדין מודה בקנס ואם נמצאת מעילה בשבועתו אע"פ שמ"מ נגנבה כגון שטענו בדרך שאינו כן כגון שטען טענת ליסטים מזויין ונמצא גנב פשוט או שטען שנגנבה ביום ונמצא שנגנבה בלילה או כל צד מעילה שבה חזקת הבעלים שאין נוח להם בשמירתו ואין הודאת הגנב לשומר הודאה כלל וחייב בכפל עמד השומר לישבע ונמצא שעל שקר היה רוצה לישבע ומ"מ לא הניחוהו בעלים לישבע הרי זה ספק אם נוח לבעלים עדין בשמירתו ותהא הודאת הגנב לשומר הודאה אחר שמ"מ לא נשבע או שמא מתוך שראהו קופץ בכך אבדה חזקתו אצל בעלים ופקעה שמירה ממנו ומעתה אין מחייבין אותו בכפל ואם תפש אין מוציאין מידו:

דף קח:

תבעוהו בעלים לשומר ושלם ולא רצה לישבע ונמצא זוכה בכפל כמו שבארנו הוכר הגנב ותבעוהו בעלים לגנב והודה להם תבעו שומר לגנב וכפר והביא שומר עדים הרי זה ספק אם נסתלקו הבעלים עד שלא תהא הודאת הגנב להם הודאה כלל או שמא מן הסתם נוח לו לשומר להיות הבעלים מחזרים אחר הגנבה שאם ימצאו יטלו את שלהם ויחזירו לו תשלומיו ותהא הודאת הגנב לבעלים הודאה ולא יתחייב בכפל ומעתה אין מחייבין אותו בכפל ואם תפש השומר אין מוציאין מידו ודינין אלו כך הם בתשלומי ארבעה וחמשה אם טבח ומכר:

נגנבה באונס על ידי לסטים מזויין שנמצא אף שומר שכר פטור בה על ידי שבועה שנאנסה והוכר הגנב קודם שנשבע חייב הוא לשלם לבעלים ויוציא הוא מיד הגנב הואיל והוכר בין שומר חנם בין שומר שכר ואם קדם ונשבע קודם שיוכר הגנב אם שומר חנם הוא רצה עומד בשבועתו ובעלים נפרעים מן הגנב רצה משלם לבעלים והוא נפרע מן הגנב ואם שומר שכר הוא אף בזו משלם לבעלים והוא נפרע מן הגנב ויש מפרשים שכל שקדם ונשבע קודם שיוכר הגנב אין לו לשלם כלום אף בשומר שכר ולא נאמר כן אלא בקדם ונשבע אחר שהוכר הגנב ואע"פ שהיה מוטל על שומר חנם לשלם הואיל וקדם ונשבע רצה עומד בשבועתו וכו':

נגנבה באונס והחזירה גנב לבית שומר ומתה בפשיעה הרי זה ספק שמא הואיל ונגנבה באונס הופקעה שמירתו אף לשומר שכר או שמא מכיון שחזרה חזר חיוב שמירתו ומעתה אין מוציאין מידו ואם תפש הלה תפש:

המשנה החמישית והכונה לבאר בה ענין החלק השביעי ואמר על זה הגוזל את אביו ונשבע לו הרי זה משלם קרן וחומש ואשם הגוזל את אביו ונשבע לו ומת הרי זה משלם קרן וחומש לבניו או לאחיו ואם אינו רוצה או שאין לו לוה ובעל חוב באין ונפרעין האומר לבנו קונם שאי אתה נהנה מנכסי אם מת יירשנו בחייו ובמותו ואם מת הוא לא יירשנו ויחזור לבניו ולאחיו ואם אינו רוצה או שאין לו לווה ובעלי חוב באים ונפרעין אמר הר"ם אמר רחמנא והשיב את הגזלה ולפיכך מי שגזל אין לו תקנה עד שתצא הגזלה מתחת ידו או ימחול אותו הנגזל וזה כשתהיה הגזלה עודה אצלו לא נשתנית ולא קנאה בשנוי כמו שקדם ולפיכך כשמת אביו וגזלה מתחת ידו ואביו לא מחל לו מ"מ צריך שתצא אותה הגזלה מתחת ידו ואם היה אצלו מאביו יתן לו מה שגזל או יתן הגזלה לבניו ר"ל לבני הגזלן אם הוא עצמו בענין שתצא הגזלה מתחת ידו ואם לא היה אצלו אח מאביו ולא בנים או לא החזיר הוא אותה הגזלה לבניו יתן אותה בחובו או בכתובת

אשתו או צדקה וכל זה כשיודע ויאמר זה גזל אבא לא שיתן על דרך זה הוא מממונו כדי שתצא הגזלה מתחת ידו האומר כו' כל זה מבואר ממה שקדם וצריך עוד שיבאר למי שנתן לו אותו הממון ויאמר להם כי אביו נשבע עליו שלא יהנה בממונו ולפיכך הוא נותנו להם כדי שלא יהנה בגוף אותו הממון שעזב ולא יקשה בעיניך שהוא פורע חובו מן הממון אשר נאסר ליהנות בו לפי שיתכן זה כמו שנתבאר בפרק רביעי מנדרים ולשם פרשנוהו:

אמר המאירי הגוזל את אביו וכפר ונשבע ומת אביו והודה הרי זה משלם קרן וחומש לבניו של אביו שהם אחיו של גזלן ולא סוף דבר חלקם אלא אפילו חלקו או לאחיו ר"ל לאחי אביו אם אין לו בנים אחרים ואע"פ שזכה בה מן הדין הואיל ונשבע לשקר אינו יוצא ידי תשובה גמורה כשימחול לעצמו עד שיוציאנה מתחת ידו ולא יחזיק עצמו ביורש עליה לא בחלקו בין שאר הבנים ולא בכולה אם אין לו אחים אלא יניחנה לאחי אביו או למי שראוי לירש אילו לא היה הוא בעולם ומ"מ לא שיהו בית דין מכריחין אותו על זה אלא שאם רצה לשוב זו היא עיקר תשובתו:

ואם אינו רוצה להפסיד חלקו בין הבנים או כלה במקום שאין שם אלא הוא או שאין לו בכדי לוותר כל כך משלו הקלו בה ללמדו ענין אחר שתצא הגזלה מ"מ מתחת ידו ולא יפסיד את ירושתו והוא שיהיה לוה בשטר מאחרים כנגד חלקו באותה גזלה או כנגד כלה במקום שאין בן אחר ועושה מחלקו בגזלו או בכלה כדרך שכתבנו להוציאה מתחת ידו ולומר לאחיו הריני מפקיע זכותי ממנה כדי שתצא מתחת ידי ונתכפר מיד ומביא אשמו ובאים בעלי חוב קודם שיתפשוה היורשים ונפרעים מאותה גזלה וכל זה אינו דין גמור אלא דרך תחבולה לזכך דעתו של אדם שלא להשאיר גוף הגזלה בידו ומתוך כך פסקו גדולי המחברים שאם רצה פורע חובו באותה גזלה או בחלקו אם היו שם בנים או נותנה לבנו של גזלן וכן פירשו בגמרא שאם רצה להכניסה לארנקי של צדקה עושה הואיל וזכה בה מן הדין או ליתנה למי שירצה אלא שאם נתנה או הכניסה לארנקי של צדקה או פרע בה את חובו צריך להודיע זה גזל אבא שזכיתי בו אלא שאני רוצה להוציאה מתחת ידי ומ"מ אם לא נשבע אינו צריך לכל זה וכן אם אין הגזלה קיימת או שנשתנית בידו אלא כל שזכה בה מן הדין אינו צריך באלו להוציא מתחת ידו כלום:

זהו באור המשנה ונתגלגל ממנה לדבר הדומה לו ואמר האומר לבנו קונם שאי אתה נהנה מנכסי אם מת יירשנו ר"ל יירשנו בהתר הנאת נכסים שלא הוצרך להשמיענו שהוא יורשו שבודאי כל שלא חלק נכסיו על פיו לאחרים יורשו הוא מאליו אלא שיש לחוש לאיסור הנאה ולמדנו שאף איסור הנאה אין כאן ויהנה בהתר שלא כיון בהדרה זו

אלא בחייו וכמו שאמר שאי אתה נהנה לי או מנכסי ומשמען של דברים אלו אינם אלא בחייו ואם הזכיר בהדרתו זמן שאחר מותו והוא שאמר קונם שאי אתה נהנה מנכסי בחיי ובמותי אם מת לא יירשנו ר"ל לא יירשנו לענין שיהא מותר בהנאתם שאע"פ שממילא אחר שלא חלקם על פיו לאחרים יורש הוא כמו שכתבנו מ"מ הרי הוא כיורש איסורי הנאה והרי הוא זוכה בירושה מן הדין אלא שנאסר בהנאתה ואם רצה לצאת ידי חובה בנקיות גמור יפקיע עצמו מן הירושה ויניחנה לבניו של אביו שהם אחיו או לאחי אביו אם אין לאביו בן אלא הוא ואם אינו רוצה בכך או שאין לו בכדי לוותר כל כך במה שזכה מן הדין הקלו בה שיהא לוה כנגד ירושתו ומחזיק במה שלוה ומלוה בא ונפרע מירושתו על כרחו ומ"מ רוב מפרשים מסכימים שאין הוא בעצמו פורעו מאותם הנכסים שאלו הוא פורעו נמצא הוא נהנה מן הנכסים ואע"פ שאמרו המודר הנאה מחברו פורע לו את חובו ומשום דאינו אלא מבריח ארי מנכסיו כבר פרשוה שם דוקא בפורעו מדעת עצמו אבל מדעת המודר ובשליחותו אסור וכל שכן כשהוא פורעו בעצמו שאסור ואף גדולי הדור נוטים לדעת זה ומתוך כך גורסין בכאן והם באים ונפרעים ר"ל על כרחו ואין גורסין ונפרעים ממנו ואף למי שגורס ממנו ר"ל מאותם הנכסים ולא על ידו דוקא ומ"מ לדעתי אף הוא פורע את חובו מהם שמאחר שאף הם בידם לבא ליפרע הרי הם כנפרעים מאליהם ואין אמצעות ידו כלום ואינו דומה למודר הנאה מחברו שאין פורע לו חובו מדעת המודר שבזו אפשר שאין לו וכשזה פורע בעבורו הוא נהנה אבל זה הואיל ואף הם נפרעים על כרחו מה הנאה מתוספת לו כשהוא פורעו:

ומ"מ נראה לי שזה אינו יכול ליתנם שהמתנה טובת הנאה היא ולא אמרו יתן לבנו או לאחיו אלא שאין כאן מתנה של טובת הנאה אלא שמפקיע עצמו מן הירושה ונשארו הם יורשים מאליהם ואין כאן אצלו טובת הנאה וכן אם לוה ובעלי חוב באים ונפרעים אין כאן הנאה שעל כרחו הוא ואף כשהוא פורעם אין כאן תוספת הנאה לדעתנו והעירני בדבר זה שראיתי לגדולי הדור שהקשו על שמועה זו ממה שאמרו בנדרים פרק השותפין ההוא גברא דהוה ליה ברא שמיט כיפי אסרינהו לכלהו ניכסיה אמרי ליה אי הוה בר ברך צורבא מרבנן מאי אמר ליקנינהו הדין ר"ל הבן אדעתא דלכי הוי צורבא מרבנן ליקנינהו ניהליה והם שואלין מה הוצרכו לומר לו כן ואף אם היו שותקים זוכה היה הבן בחלק ירושתו ליתנה לבנו ואני אומר שאלו שתקו אסור היה לבן אחר מיתת האב ליתנם לבנו או לזונו בהם שהרי הוא נהנה בכך שמ"מ מוטל הוא עליו לזונו אם מתורת הדין בקטנים אם מתורת מנהג בגדולים ואף כשיפקיע ירושתו ונשארת מאליה לבן הבן מ"מ באמצעות הבן היא באה לו והרי זה כמתנה של טובת הנאה ולזה הוצרך לפרש שאם

יהא צורבא מרבנן יזכה בו אף בחיי הבן או שמא מכוין היה לאסרם לבן ולכל היוצא ממנו והוצרך לפרש שאם יהא תלמיד חכם שיהא זוכה בהם או שמא חששו שמרוב כעסו יחלקם לאחרים מעתה פורע הוא חובו או כתבת אשתו מנכסים אלו אלא שאף בזו כתבו גדולי המחברים שצריך להודיע ולומר אלו נכסים שנאסרו עלי אלא שזכיתי בהם מן הדין:

זהו ביאור משניות אלו וכלן על הצד שפרשנו הלכה פסוקה הם ודברים שנכנסו תחתיהן בגמרא אלו הן:

דף קט.

כבר בארנו שאם מת הנגזל יש לגזלן להחזיר הגזלה לבניו ואם אין לו בנים יחזירנה לאחיו ואם אין לו אחים יחזירנה לאיזה יורש שלו ואין לך אדם מישראל שאין לו גואלים הא אם גזל גר שאין לו יורש ונשבע ומת הגר והודה אחר כן הרי זה משלם קרן וחומש לכהנים שבאותו משמר ומביא אשמו ומתכפר וכן הודה ומת הגר אחר כן:

גזל את הגר שאין לו יורש ונשבע והודה וזקפן עליו הגר במלוה שכבר יצא מעכשו מתורת גזלה ואחר כך מת הגר זכה זה במה שתחת ידו אלא שמ"מ צריך הוא להוציא הגזלה מתחת ידו על הדרכים שבארנו בגוזל את אביו:

דף קט:

גזל הגיורת שאין לה יורשים דינה כגזל הגר אם כן מה תלמוד לומר באותו ענין בפרשת נשא איש לא נאמר איש אלא למעט את הקטן ר"ל שאם הוא גדול אתה צריך לחקור עליו אם יש לו יורש אם לאו שמא נולד לו בן משנתגייר אבל קטן אי אתה צריך לחקור עליו שהרי אינו מוליד ואם היו לו אחים שנתגיירו הרי אין גר יורש הגר:

גזל הגר אינו נותנו לכל כהן שירצה אלא לכהן שבאותו משמר שנאמר מלבד איל הכפורים ר"ל איל האשם למי שזה ניתן זה ניתן ואיל האשם אינו קרב אלא על ידי כהן שבאותו משמר שנאמר לבד ממכריו על האבות כמו שיתבאר במקומו:

כהן שגזל מן הגר שאין לו יורשים וכפר ונשבע ומת הגר והודה כדי לעכבה תחת ידו מן הדין לא זכה אלא יוצאת מתחת ידו ומתחלק לשאר כהנים שבמשמרתו ואע"פ שכהן זה טהור וראוי להקריב ומאחר שכן הוא מקריב את אשמו שכהן מקריב קרבנותיו כל עת שירצה אפילו שלא במשמרתו והיה לנו לומר שמאחר שזכה באשמו זכה בגזלו שהרי

הזוכה באשם הוא הזוכה בגזל כמו שכתבנו למעלה אעפ"כ בכיוצא בזה לא זכה בגזלו ואפילו הודה בשעת משמרתו:

המקדיש שדה אחזה ולא גאלה והגיע היובל מתחלקת לכהנים שבאותו משמר ונותנין דמיה לבדק הבית ואם מכרה גזבר לאחר שאינו לא מקדיש ולא בנו ולא גאלוה הבעלים מיד זה הגואל והגיע היובל יוצאה ביובל מידו של גואל זה ומתחלקת לכהנים שבאותו משמר בלא כלום שכבר נפדה מיד ההקדש גאלה כהן מיד הגזבר והגיע היובל והוא תחת יד כהן לא נאמר הואיל והיא תחת יד כהן הרי היא שלו ואפילו היה מבני משמרה זו אלא יוצאת מתחת ידו ומתחלקת לכהנים שבאותו משמר שהיובל פוגע בו כמו שיתבאר במקומו:

כהן שיש לו קרבן להביא מקריבה בכל יום שירצה אע"פ שאינו במשמרה שלו שנאמר ובא בכל אות נפשו ושרת ואפילו היה חטאת או אשם ושכר עבודתו ר"ל בשר הקרבן שלו וכן העור שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיה ואם רצה ליתנו לאיזה כהן להקריבו נותן הואיל והוא יכול להקריב יכול למנות שליח אע"פ שאינו מבני משמרה ועורו ובשרו לאותו כהן שהקריב ושוב אינו יכול להוציאה מידו שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה:

היה כהן זה בעל מום שהוא רשאי לאכול אבל אינו רשאי להקריב הואיל ואינו יכול להקריב נותנה לכהנים שבאותו משמר והם מקריבים והעור שלהם ואכילת בשרו מחלוקת בין המפרשים אם הוא אוכל עמהם אם לאו:

דף קי.

היה כהן זה זקן או חולה אם יכול לעבוד על ידי הדחק עושה שליח להקרבה ונותן קרבנו לכל כהן שירצה ומ"מ אכילתה לאנשי משמר שכל אכילה אצל זקן וחולה אכילה גסה היא ואין עושין בה שליח ואם אינו יכול לעבוד כלל אף הקרבה אינה אלא באנשי משמר:

היה כהן שבמשמרה טמא ויש לו קרבן צבור להקריב שקרבן צבור דוחה את הטומאה בזמן שאין טהורים באותו משמר ואף בזו אתה מפרשה שאין באותו משמר כהנים טהורים ונמצא כהן זה שזכה בפייס ראוי להקריב הרי זה נותנו לכל כהן שירצה אף ממשמר אחר והעור והאכילה לבעלי מומין טהורים שבאותו משמר שהרי טמא אינו חולק בקדשים כדי לעשות שליח לאכילה ובעל מום חולק בהם:

כהן גדול מקריב אונן כמו שיתבאר במקומו לפיכך אם היה לו קרבן להקריב הואיל והוא ראוי להקריב עושה שליח ונותנו לכל כהן שירצה ועורו ועבודתו לאנשי משמר שהרי אינו ראוי לאכילה בו ביום ולא לחלוק כדי לאכול לערב שעבר זמן אנינות:

המשנה הששית ועניינה לבאר בה ענין החלק השמיני ואמר על זה הגוזל את הגר ונשבע לו ומת הרי זה משלם קרן וחומש לכהנים ואשם לגבי מזבח שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב את האשם אליו היה מעלה את הכסף ואת האשם ומת הכסף ינתן לבניו והאשם ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה נתן את הכסף לאנשי משמר ומת אין היורשים יכולין להוציא מידן שנאמר ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה נתן את הכסף ליהויריב ואשם לידעיה יצא נתן האשם ליהויריב והכסף לידעיה אם קיים האשם יקריבוהו בני ידעיה ואם לאו יחזור ויביא אשם אחר שהמביא גזלו עד שלא הביא אשמו יצא הביא אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא נתן לו את הקרן ולא נתן לו את החומש אין החומש מעכב אמר הר"ם כבר ידעת כי הגר כשמת ולא הניח בנים בקדושה כי אין לו יורש וכל הקודם בנכסיו זכה ועל גר שמת שאין לו יורשים נאמר ואם אין לאיש גואל אבל איש מישראל אי אפשר שלא יהיה לו גואל כי קבלה היא בידינו שיבטא לא אכלא אם כן האיש שישאר משבטו הוא יירשנו וכבר ידעת כי בכל מקום שנאמר נדבה ר"ל עולת נדבה וכבר בארנו זה במסכת שקלים ודיני עולת נדבה יתבאר לך מזה הפסוק שהביא ראיה על זאת ההלכה שאשם נקרא הקרן שהוא מחזיר כלומר הגזלה בעינה או דמיה כבר בארנו באחרון של סכה כי משמרות כהונה כ"ד משמרות והיו עובדין בזה אחר זה כל משמרה שבת אחת ומכלל המשמרות יהויריב וידעיה והביא אותם על דרך משל וכשנתן כסף ליהויריב ואשם לידעיה והיה המשמרה משמרת ידעיה בזה חולקין ר' יהודה וחכמים ר' יהודה אומר משמרת יהויריב עברה כשנטלה הכסף כיון שאין לה במשמרה שום דבר לפי שאינה שבתו לפיכך יחזור כסף אצל אשם וישוב הכסף לידעיה שיש לו המשמרה וחכמים אומרים משמרת ידעיה עברה כשנטלה האשם מבלי שתקבל הכסף והראוי שיתן הכסף קודם האשם ולפיכך יוקח האשם מאתו ויותן ליהויריב שנטל הכסף ברישא כמו שראוי והוא יקריב כשתהיה משמרתו ולפי שאלו העיקרים אמתיים ידועים אמר לנו מחבר המשנה במשנה זו כי כשנתן הכסף ליהויריב ואשם לידעיה והיתה משמרת ידעיה אם הוא הלכה כחכמים שאומר יצא אשם יהויריב כמו שקדם זה מבואר ואין שם ספק ואם הלכה כר' יהודה שאומר ישוב הכסף אם קיים האשם יקריבוהו בני ידעיה ואם לא אלא שקפצה משמרת ידעיה והקריבה האשם קודם שתקח הכסף מן יהויריב זכו בני ידעיה בעור האשם אבל בשרו אינו ראוי לאכילה לפי שהוא פסול ויחזור ויביא אשם אחר ליהויריב אשר בידו הכסף ויקריב אותו למשמרתו ומה שלמד רבינו הקדוש במשנה זו הוא איזה יתחייב על דעת ר' יהודה כשהקריבו בני ידעיה האשם וכך אמרה הברייתא בזה הדין כשהיתה המשמרת ליהויריב ונעשה מה

שאמרנו אמר ר' לדברי ר' יהודה אם קדמו בני יהויריב והקריבו אשם יחזור ויביא אשם אחר ויקריבו בני ידעיה וזכו האחרים במה שבידם וזה הענין הוא מה שלמדנו בזאת המשנה והלכה כחכמים והרמז שראוי להיות הכסף קודם לקרבן הוא מה שנאמר באשם אשר יכפר בו וקבלנו בפירוש זה כי האשם נאמר בכאן כסף והוא מה שאמרו אשם זהו קרן וכבר בארנו בהלכה שקודם לזו דרחמנא קרא הכסף אשם ואמרו יכפר בו והוא פועל עתיד ר"ל שכבר התחיל בכפרה שהוא נתן הכסף ותגמר כפרתו ולא ישאר עליו עון בקרבן והוא איל האשם כמו שנאמר וכפר עליו הכהן באיל האשם וקבלנו בזה איל אשם מעכב ואין החומש מעכב וכבר נתבאר כי האשם הוא הכסף ופי' מעכבין כפרה:

אמר המאירי הגוזל את הגר שאין לו יורשים וכפר ונשבע ומת הגר והודה הרי זה משלם קרן וחומש לכהנים שבאותו משמר ומביא אשמו ומתכפר הא אם לא נשבע זכה במה שבידו שנכסי הפקר הם וכבר קדם הוא בזכייתם:

היה מעלה את הכסף ר"ל קרן וחומש ואת האשם לירושלים ומת קודם שיתן את הכסף לכהנים ויקריבו לו את האשם הרי הכסף ר"ל קרן וחומש חוזר לבניו שהרי זכה הוא בהם מן הדין אלא שלתשובה מעולה הצריכתו תורה לחלקה לכהנים ומאחר שמת אין לו אצל כפרה העתידה לבא כלום והאשם ירעה עד שיסתאב ר"ל שיומם וימכר ויפלו דמיו לנדבה לקיץ המזבח כדין אשם שמתו בעליה ואע"פ שבחטאת שמתו בעליה אמרו עד שימות כבר אמרו כל שבחטאת מתה באשם רועה:

נתן את הכסף לאנשי משמר ולא נתן להם האשם עדין להקריבו ומת קודם כפרה החזיקו כהנים בכספם ואין היורש יכול להוציאו מידם בטענת שלא נתכפר באשם שהכסף אף הוא מסייע בכפרה שאמרו כסף מכפר מחצה וכבר נתכפר מה שביד הכסף לכפר ואפילו היה הגזלן קטן שאין מתנתו מתנה אין היורש מוציא מיד הכהנים:

נתן את הכסף ליהויריב שהיא משמרה ראשונה ולא הספיק ליתן את האשם עד שבוע האחרת שנכנסה משמרתו של ידעיה שהיא השניה יצא ונמצא הכסף ליהויריב ומשמרה של ידעיה זוכה במצות הקרבה ובעור ובשר ומ"מ אם נתן הכסף למשמרה שאין זמנה עכשיו בשעת נתינה יחזור הכסף אצל האשם ומשמרה שלקחה בלא זמנה לא זכתה ומוציאין מידה וכן יתבאר בגמרא אשם ליהויריב ר"ל שהקדים ונתן את האשם קודם שיוציא הגזלה מתחת ידו ונתן הכסף לידעיה והרי שטעה שראוי לעולם להוציא הגזלה ולהחזירה אם לבעלים אם לכהנים קודם שיביא אשמו מעתה אם האשם קיים יחזור אצל ידעיה ויקריבוהו בני ידעיה שהמביא גזלו עד שלא הביא אשמו יצא אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא שנאמר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו אשר כפר לא נאמר

אלא יכפר לשון עתיד ומה שהקריבו בני יהויריב שלא כדין עשו ולא נהנו אלא לעורו נתן את הקרן והקריב את האשם קודם שיתן את החומש נתכפר ואין החומש מעכב ליפסל איל האשם בכך אלא שהוא חייב ליתנו אחר הכפרה:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

גזל הגר הכתוב קראו אשם שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו האשם המושב ליי' לכהן ודרשו בו האשם זה קרן המושב זה חומש מאחר שהכתוב קראו לקרן זה אשם צריך להחזירו ביום כדין הקרבת אשם ויראה לי הטעם כדי שיחזירהו בפרסום מעתה גזל הגר שהחזירו בלילה לא יצא ידי השבה וכן אם החזירו לחצאין אלא שיחזירנו בבת אחת:

גנבת הגר אינה נדונה כגזלו אלא זכה הגנב במיתתו של גר הן בקרן הן בכפל כדין כל מחזיק בנכסיו:

גזל הגר שאין בו שוה פרוטה לכל כהן שבאותו משמר שהחזירו לא יצא ידי השבה אלא שאין לו לעשות בזה כלום:

היו בני משמרה זו מרובים ונתנם למשמרה אחרת שאין זמנה עכשיו ואכלוסיה מועטין ופרוטה מגעת לכל אחד מהם הרי זה ספק אם זכת משמרת זו בהם אם לאו ומ"מ יראה לי מסוגית הגמרא דוקא במשמרה הבאה ראשונה אחר זה שתהא להם השבה ראויה בגזל זה שבזו יש לומר לזו היתה השבה זו עומדת אבל משמרה אחרת לא זכת:

דף קי:

יתבאר במקומו שאין חולקין מנחה כנגד מנחה אפילו מעשה מחבת כנגד מעשה מחבת וכן כל כיוצא בזה אלא כל אחת ואחת חולקין שיריה בפני עצמה לכל אנשי בית אב ואפילו לא יגיע לחלק כל אחד אלא מעט מעט וכן אין חולקין עוף כנגד עוף ולא חטאת כנגד חטאת ולא חזה ושוק כנגד חזה ושוק אלא כל חלק וחלק חולקין אותו בשוה בין כלם אף גזל הגר אין חולקין אותו כנגד גזל הגר אלא חולקין כל אחד ואחד בין כלם כשאר הקרבנות:

כהנים בגזל הגר אינם נדונים כיורשי הגר אלא כמקבלי מתנת גבוה כשאר מתנות כהונה מעתה גזל חמץ מן הגר שאין לן יורשים ועבר עליו הפסח חייב ליתן לכהנים את דמיו כשעת הגזלה שאלו נתנו עכשיו כמו שהוא אין זו מתנה שהרי אין זה כלום ואלו היה יורש בזה היה אומר לו הרי שלך לפניך כאלו הגר קיים:

מעשר בהמה אף הכהנים והלויים חייבים בו כישראל ועניין שהוא נשחט בעזרה ומקטירין אמורים לאחר זריקת הדם והבשר נאכל לבעלים כדין שאר קדשים קלים אלא שאין ממנו כלום לכהן אפילו חזה ושוק ואינו נוהג בלקוח ונתון ר"ל שהלוקח טלאים שנולדו בשנה זו או שנתנו לו במתנה פטור עד שיולידו ברשותו מעתה כהן שנפלו לו עשר בהמות ר"ל טלאים של שנה זו בגזל הגר פטורים מן המעשר שהרי מתנה היא כמו שבארנו ומ"מ בזו אף מצד ירושה כן שהלכה באחין שקנו טלאים מתפיסת הבית שפטורים אלא במה שיולידו ברשותם ואם תפרש קנו זכו כלומר שירשו אף בזו האחים שירשו טלאים מאביהם פטורין כמו שיתבאר במקומו ומה שאמרו קנו מתפיסת הבית חייבין אין הלכה כן:

עשרים וארבעה מתנות כהנה נתנו לכהנים וכלן בכלל ופרט וברית מלח שנאמר כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל ליי' נתתי לך ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני יי' לך ולזרעך אתך זהו כלל וברית מלח והפרט הוא בכל מתנה ומתנה בפרט ואלו הן עשר במקדש ר"ל שאין נאכלים אלא לפנים מן הקלעים וארבע בירושלים ר"ל שנאכלין בכל העיר ועשר בגבולין ר"ל שנאכלין בכל ערי ארץ ישראל עשר במקדש אלו הן א' חטאת והוא שנאמר עליו כל זכר בכהנים יאכל אותה ב' חטאת העוף שדינו כחטאת האחרת ג' אשם ודאי והם חמש ונדונים כאחד והם של גזלות ושל מעילות ושל שפחה חרופה ושל נזיר ושל מצורע וכתוב כחטאת האשם תורה אחת לכהן אשר יכפר בו לו יהיה ד' אשם תלוי הבא על ספק כרת שלא נודע לו שעבר וכתוב כחטאת כאשם וכו' ה' זבחי שלמי צבור והם כבשי עצרת ואע"פ שהם נקראים שלמים קדשי קדשים הם וכתוב קדש יהיו ליי' לכהן ו' לוג שמן של מצורע ר"ל מה שנשאר בלוג מיציקת כף הכהן וכתוב ולקח הכהן את כבש האשם ואת לוג השמן הוקש לוג לאשם והוא קדשי קדשים ז' מותר העומר ר"ל אחר קמיצה וכתוב בכל מנחה לכל בני אהרן תהיה ח' שתי הלחם שנאמר בהם קדש יהיו ליי' לכהן ט' שירי מנחות דכתוב והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו ולא כללו עמהם מנחת העומר מפני שהיא של צבור י' לחם הפנים:

ארבע בירושלם א' הבכור שנאמר כל פטר רחם וכו' באדם ובבהמה יהיה לך ובכור תם נאכל בכל העיר ב' בכורים דכתוב בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו ליי' לך יהיו ג' מורם מתודה ואיל נזיר ומורם מתודה חזה ושוק וארבע חלות וכתוב תרומה ליי' לכהן על חזה התנופה וכו' ובאיל נזיר זרוע בשלה וחלה ורקיק ושני אלו נדונים כאחד מפני שדומין זה לזה וכן חזה ושוק של כל שלמים בכלל אלו הם ד' עורות קדשים שנאמר עור

העולה אשר הקריב ליי' לכהן וכן של חטאות ואשמות הא של קדשים קלים לבעלים הם כמו שהתבאר בזבחים פרק טבול יום ק"ג א' ומתוך שאין עורות אלו נתנין אלא בירושלם הוא מונה אותם עם אלו הארבעה:

עשר בגבולין א' תרומה שנאמר ראשית דגנך וכו' תתן לו ב' תרומת מעשר שנאמר ונתתם ממנו את תרומת יי' לאהרן הכהן ג' חלה שנאמר ראשית עריסותיכם וכו' כתרומת גרן כן תרימו אותה ד' ראשית הגז שנאמר ראשית דגנך וכו' וראשית גז צאנך תתן לו ה' מתנות ר"ל זרוע ולחיים וקיבה להדיא כתוב ו' פדיון הבן דכתוב ולקחת חמשת וכו' ונתת הכסף לאהרן ולבניו ז' פדיון פטר חמור דכתוב ופטר חמור וכו' ח' שדה אחזה ט' שדה חרמים דכתוב כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו ושדה חרמים פירושו ישראל שהחרים את שדהו ושדה אחזה כבר פרשנו למעלה י' גזל את הגר כמו שכתבנו ואף הוא אם מצא כהן שבמשמר חוץ לירושלם נותן לו וכבר הארכנו בענין זה במסכת חולין פרק הזרוע והלחיים:

יבמה הראויה ליבום שלא רצת להתיבם נדונת כמורדת וחולץ לה יבמה ותצא בלא כתובה על הדרך שיתבאר במקומו היה יבמה מוכה שחין או שהוא מבעלי מומין הנזכרים בכתבות חולץ לה ונוטלת כתובתה ומ"מ אין אומרין שתצא בלא חליצה שעל דעת כן לא קדשה עצמה שהרי מ"מ גומרת ומתקדשת ואומרת טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו:

דף קיא.

נתן את הכסף למשמרה אחת ואשם למשמרה אחרת או בהפך ועברה שבתן של כל אחת מהן ולא הקריבו אשמו הרי זה ממתין עד שתחזור שבתם ועושין כדין האמור במשנה שאם נתן הכסף למשמרה ראשונה זכה כל אחד בשלו ואם נתן האשם תחלה יחזור אשם אצל כסף ושאר הדברים היוצאים מסוגיא זו כבר פרשנום במשנה:

כבר ידעת ששני תמידין קרבים בכל יום אחד בשחרית ואחד בין הערבים ואין לך דבר קודם לתמיד של שחר שנאמר העולה זו עולה ראשונה:

הנהנה מן ההקדש מעל ומשלם את הקרן ומוסיף חומש ומביא אשם הביא מעילתו ר"ל מה שנהנה ולא הביא אשמו או הביא אשמו ולא הביא מעילתו לא יצא ולא נתכפר יכול כשם שאיל ואשם מעכבין כך חומש מעכב תלמוד לומר באיל האשם ונסלח לו איל ואשם מעכבין את הכפרה ואין חומש מעכב את הכפרה:

ונשלם הפרק תהלה לאל:

דף קיא:

הגוזל ומאכיל וכו' כבר בארנו בתחלת המסכתא שהחלק הרביעי בזאת המסכתא הוא לברר בתביעות הבאות על ידי הזק הבא מאדם לחברו דרך גזלה וכבר הוחל ביאור זה החלק בפרק הגוזל עצים ובא זה הפרק אחריו להשלים עניני זה החלק על פני כלו ועל זה הצד יחלקו עניני הפרק לאחד עשר חלקים הראשון בגזלן שמת על איזה צד יורשים חייבין להחזיר ועל איזה צד פטורים השני על איזה צד צריך להזהר בבני אדם המוחזקים כגזלנים שלא ליהנות בנכסיהם במה שחזקתו שהוא מן הגזל ועל איזה צד מותר אף במה שנודע שהיה גזל בידם ובכלל זה החלק מה שאדם רשאי לזכות בו אע"פ שהוא יודע בו שהוא של אחרים השלישי על איזה צד אדם רשאי להזיק את של חברו כדי להציל את שלו ובלבד שישלם היזקן ועל איזה צד אסור אף על דעת שישלם הרביעי במי שרואה כליו ביד אחר וטוען שנגנבו או נגזלו ממנו ואין הלה מאמינו היאך דנין בו החמישי במי שאי אפשר לו להציל את של חברו אלא בהפסד שלו והפסיד את שלו והציל את של חברו על איזה צד חברו משלם לו מה שהפסידו הששי בגזל ונגזל ממנו והוא מראה את הגזלן השני היאך דנין בו השביעי בגזלן שגזל במקום אחר והחזיר במקום אחר שאינו מיוחד כל כך לנגזל אם יצא אם לאו ונתגלגל בזה לוה ומפקיד השמיני במי שמפקפק בעצמו אם גזל אם לאו אם החזיר אם לאו היאך דנין בו התשיעי במי שגזל והחזיר ואירע אחר כן אונס באותה גזלה על איזה צד יצא חובתו ועל איזה צד לא יצא ידי חובתו העשירי בקצת בני אדם חשודים שאין לוקחין מהם דברים שחזקתם שהם מן הגנבה או מן הגזלה והוא ממין החלק השני האחד עשר בבעלי אומנות שנשארים דברים דקים אצלם משל בעל הבית כגון נסורת עצים שהחרש מוציא במעצד וכיוצא באלו מה הוא שלו ומה הוא חייב להחזיר:

זהו שרש הפרק דרך כלל אלא שיתגלגלו בו דברים שלא מן הכונה כמו שיתבאר:

והמשנה הראשונה ממנו תכוין לבאר עניני החלק הראשון והוא שאמר הגוזל ומאכיל את בניו והמניח לפניהם פטורים מלשלם ואם היה דבר שיש בו אחריות חייבין לשלם אמר הר"ם זו המשנה בנויה על שני עקרים האחד מטלטלי לבעל חוב לא משתעבדי והשני מלוה על פה אינה גובה מן היורשים ושני העקרים האלה אין הלכה כן אבל מן העקרים שנכוין עליהם עכשיו מטלטלי משתעבדי לבעל חוב מלוה על פה גובה מן היורשים והראוי על הגזלן לשלם היא מלוה על פה לפיכך הגוזל את בניו חייבין לשלם באי זה פנים שיהיה נתיאשו הבעלים או לא נתיאשו בין שהניח מקרקעי או מטלטלי

יקחו מנכסיו על כל פנים כל מה שגזל ואם לא הניח אביהם שום דבר אם נתיאשו הבעלים אינם חייבין לשלם ואם אכלו מה שאכלו לפני יאוש חייבים לשלם:

אמר המאירי הגוזל ומאכיל את בניו ר"ל שהאכילם את הגזלה בחייו והמניח לפניהם ר"ל או שהניח להם הגזלה קיימת ואכלוה הם מאליהם עד שבשעת תביעת הנגזל את גזלתו אינה בעין פטורין מלשלם את דמיה וטעם הדברים מפני שמאחר שהם לא גזלוה וכן שאין הגזלה בעין בשעת התביעה אין זה אצלם גזלה אלא הרי הוא אצלם כמלוה ואינה נגבית מן המטלטלין של יתומים כמו שידוע מטלטלי דיתמי לבעל חוב לא משתעבדי והוא שאמר אחר כן אם היה דבר שיש בו אחריות נכסים חייבים ולא שהוצרך לומר שאם גזלו קרקע שהם חייבים להחזירו שהרי קרקע אינה נגזלת וברשות בעליו הוא אלא כך פירשו בגמרא שאם הניח להם אביהם אחריות נכסים חייבים לשלם שהרי מלוה על פה נגבית מן היורשים:

זהו ביאור המשנה ופסק שלה אינו מתברר מתוכה ומה שבא עליה בגמרא לביאור פסק עניני המשנה עם שאר דברים שנתגלגלו בתוכה אלו הן:

מי שגזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר שלא ברשות הגזלן ואכלה הואיל ולא נתיאשו הבעלים בשעה שגזלה זה השני ואכלה הרי אף הוא כגוזל מן הראשון שהרי ברשותו היתה עומדת ואם רצה הנגזל מזה גובה רצה מזה גובה אם כן היאך אמרו במשנה במניח לפניהם ואכלוה שהם פטורים והלא לדבריך בשעה שאכלו נעשו גזלנים עליה על כרחך אתה מפרש משנתינו לאחר יאוש ולא נעשו עליה גזלנים ומתוך כך פטורים מלשלם אחר שאכלוה מפני שהוא כמלוה כמו שבארנו:

ראוי לך לשאול מתוך דברינו אחר שאתה מפרש משנתנו לאחר יאוש אפילו היתה הגזלה ביד היורשים בעין יהו פטורים מלשלם שהרי יש כאן יאוש ושנוי רשות ושמא תאמר מ"מ יתחייבו בדמיה זה אינו שאע"פ שבשנוי מעשה שקונה אנו אומרים שאין קנייתו אלא לגוף הגזלה הא מ"מ חייב לשלם דמיה מ"מ אין הדין ביאוש ושנוי רשות כן אלא פטור השני מכל וכל וידון נגזל עם הגזלן ואפילו גזלה קיימת ביד השני וראיה לדבר שהרי אמרו כאן פטורים מלשלם אף לדעת האומר שרשות היורש כרשות לוקח ושדעתו לפטור אף בגזלה קיימת כמו שנאמר בסוגיא זו לדעת רמי בר חמא וודאי פטורים מלשלם שאמר רמי בר חמא הוא כפטורים מלשלם שאמר רבא ואחר שרבא העמידה כשאכלוה שאין הגזלה בעין ואחר שכן פטורים מלשלם הנאמר בו על כל פנים פירושו פטורים לגמרי כך לרמי בר חמא שהעמידה בגזלה קיימת פירושו פטורים לגמרי וכן יעיד לנו מה שנאמר בפרק חזקת הבתים ב"ב מ"ד א' בשמועת פרה וטלית דוקא לוקח דקנייה

ביאוש ושנוי רשות ואלו היה הלוקח חייב ליתן דמים היה נוגע בדבר כמו שיתבאר לך משם ומ"מ יש מחזרים לצדד שם דברים אחרים לומר שלא נאמר שם כן אלא בגזלן שאינו מפורסם שעשו תקנת השוק ללוקח ממנו עד שאם לקח לפני יאוש אינו מחזיר בלא דמים כמו שיתבאר ומעתה דין הוא שלאחר יאוש יקנה אותה בלא דמים ולא יראה כן שמאחר שאין באין בטענה זו אלא מתקנת הלוקח אין כאן הפרש בין נתיאש ללא נתיאש ואף רוב מפרשים מסכימים שכל יאוש ושנוי רשות קונה אף בלא דמים וידון עם הגזלן אע"פ שגדולי המפרשים וגדולי המחברים חולקין בכך ומ"מ לתירוץ שאלתך תדע שאתה צריך לפסוק שרשות היורש אינו כרשות לוקח להקרא שנוי רשות ומאחר שכן אלו היתה הגזלה קיימת היתה חוזרת אף מרשותם:

מעתה פסק הדברים הוא שדין הגזלה חלוק על שלשה דרכים אחד מהם דין הנגזל עם הגזלן עצמו השני דין הנגזל עם הלוקח השלישי דין הנגזל עם היורש וכיצד הם דינים אלו אם הגזלן קיים אפילו נתיאש הנגזל חייב להחזיר הגזלה בעין שהיאוש לבדו אינו קונה כלל ואם אבדה משלם דמיה על הדרך שהתבאר ואם השביחה או נשתנית בידו כבר בארנו דיניהם עם הלוקח כיצד מכרה הגזלן לאחר אם לא נתיאש הנגזל רצה מזה גובה רצה מזה גובה הן מלוקח הן מגנב הן מגזלן שני אלא שלדעת קצת בלוקח עשו תקנת השוק שאם המוכר גזלן שאינו מפורסם לא יחזיר אלא בדמיו ולדעת זה אתה מפרש שמועה זו בגזלן מפורסם אבל לאחר יאוש פטור הלוקח אף בלא דמים לדעתנו וכמו שכתבנו ומ"מ גנב וגזלן חייבים להחזיר גזלה עצמה שאין שנוי רשות אלא בשנוי הבא בהיתר כגון לוקח או מקבל מתנה כמו שיתבאר ויש אומרין שכל גזלן קול יש לו ולא עשו בו תקנת השוק ולא נאמרה לדעתם תקנת השוק להפריש בין מפורסם לשאינו מפורסם אלא בגנב וכן נראה ומ"מ גדולי המחברים כתבוה כדעת ראשון:

הדרך השלישי והוא דין הנגזל עם היורש שעיקר מקומו בסוגיא זו והדברים מבולבלים בו בדברי המפרשים ומה שראוי לברור מתוך דברי כלם כך הוא הניח לפניהם גזלה קיימת ולא נתיאש הנגזל עדין חייבים להחזיר גוף הגזלה ואפילו היה דבר שאינו נכר לרבים שהוא של גזל ואם נתיאשו הבעלים ואין הגזלה קיימת בשעת תביעת הנגזל פטורים מלשלם מדין מלוה ואין אומרים ישלם דמי בשר בזול שהיאוש מוציאה מרשות בעלים בגזלה ולא נאמר דמי בשר בזול אלא בשואל שאין שם דין יאוש ושני אלו אין בהם חולק נתיאשו הבעלים והגזלה קיימת או לא נתיאשו ואין הגזלה קיימת באלו נחלקו הרבה מפרשים ועיקר הדברים לפסוק כרב חסדא שכל לפני יאוש אע"פ שאין גזלה קיימת כגון שאכלוה הם חייב ואפילו לוקח וזהו דין רצה מזה גובה רצה מזה גובה

ולאחר יאוש וגזלה קיימת חייב היורש אע"פ שהלוקח פטור כמו שהתבאר וזהו רשות יורש אינו כרשות לוקח:

למדת מתוך דברינו על מה שאמרו שכל דבר הנכר לרבים כגון פרה וחורש בה חמור ומחמר אחריו שאין חייבים לשלם אלא מפני כבוד אביהם ונמצא שאין חיוב החזרה מן הדין אלא מכבוד אביהם ובשעשה תשובה שאין כבוד אלא למי שעשה תשובה אין הלכה כן אלא חייבים להחזיר מן הדין ואפילו לא עשה תשובה:

אף אלו שאמרנו ופטורים היורשים מלשלם דוקא בשלא הניח להם אביהם קרקע אבל אם הניח להם אביהם קרקע חייבים מתורת חוב אביהם וגדולי הפוסקים כתבו שבזמן הזה שתקנו הגאונים להיות מטלטלין של היתומים משועבדים לבעל חוב ולכתבת אשה מפני שאין הקרקעות מצויים ביד ישראל כל כך ודעת הבריות סומכת על המטלטלין הרי הן כקרקעות וגובה מהם כל גזלה מתורת חוב אביהם אפילו לאחר יאוש ושאין הגזלה קיימת ויש חולקין בדבר ולא עוד אלא שאף הם חולקים לומר שאף אם הניח להם אביהם קרקע פטורים ואין גובים מהם מתורת חוב אביהם שאין מלוה על פה נגבית מן היורשים אלא משום נעילת דלת ואין בגזלה טעם נעילת דלת ולדעתם לא אמרו במניח להם אחריות נכסים שהם חייבים אא"כ עמד האב בדין עליה שזה ודאי כמלוה גמורה:

כל זה שבארנו הוא במניח לפניהם הן שהגזלה קיימת בשעת תביעה הן שאינה קיימת כגון שאכלוה הא בגוזל ומאכיל את בניו ומת גדולי הדורות שלפנינו פירשו שאף רב חסדא שהלכה כמותו פטר בה מכל וכל אפילו לפני יאוש אא"כ מתורת חוב אביהם על הדרך שביארנו שהמאכיל הרי הוא כאוכל הוא עצמו ואפילו האכילו למי שאין מזונותיו עליו והביאו ראיה לדבריהם ממה שאמרו בסוגיא זו אין גזלה קיימת פטורים לימא תהוי תיובתא דרב חסדא ולא הקשה לו מתחלת המשנה שאמרה הגוזל ומאכיל את בניו פטורין מלשלם אלא שנראה שבמאכיל את בניו אף רב חסדא מודה וכן הביאו ראיות אחרות מסוגיא זו וגדולי המפרשים מחייבין במאכיל על הדרך שחייבנו במניח:

כל לאחר יאוש שהזכרנו בסוגיא זו פרושו שנודע בודאי שנתיאש הא סתם גזלה אין בה יאוש בעלים וסתם גנבה יש בה יאוש בעלים כמו שבארנו בפרק מרובה:

דף קיב.

אע"פ שלענין גזלה כתבנו צדדים שהיורשים חייבין להחזיר בענין רבית אינו כן אלא כל שהניח אביהם לפניהם מעות של רבית אעפ"י שנודע להם שהם של רבית אין חייבין להחזיר שנאמר אל תקח מאתו לא הזהיר אלא ללוקח ומ"מ אם הניח להם אביהם פרה או

טלית של רבית או כל דבר המסויים חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם אם עשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת הא אם לא עשה תשובה אין חוששין לכבודו:

בדברים אלו כל שהגזלה קיימת אין בהם הפרש בין יתומים גדולים לקטנים ויש פוטרין בקטנים מצד שלפעמים יצטרך הדבר לעדים ואין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין והקטן הרי הוא כמי שאינו בפני העדים ולא יראה כן אלא כברייתא האחרת שאמרה בין גדולים בין קטנים חייבין ואע"פ שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין הרי זה דומה כמי שהיה חולה או עדיו חולים שאלו היינו ממתינין להם עד שיגדלו שמא ימותו על הדרך שיתבאר אבל אם אין הגזלה קיימת בקטנים פטורין אפילו אכלוה אפילו שרפוה שהקטן פגיעתו רעה ופטור בכל ענין ואינו משלם לעולם:

גדולים שנתחייבו בגזלת אביהם ואמרו אין אנו יודעים חשבונות שחשב אבינו עמך אם הגזלה קיימת והם טוענים שמא חזר אבינו ולקחה חייבים שהרי אף אביהם אלו אמר חזרתי ולקחתיה אינו נאמן הואיל ויש עדים שגזלה וגזלה קיימת אין לה חזקה אבל אם אין הגזלה קיימת טוענין ליורש מה שהיה יכול אביהם לטעון והרי הסכימו גדולי המפרשים שהאב היה יכול לטעון חזרתי ולקחתי או החזרתי לך ומפרשים שמועה זו בגזלה קיימת וגדולי הראשונים שבקטלונייאה השוו עמהם לומר שהאב הגזלן היה נאמן בכך ואין אומרין הוחזק כפרן לאותו ממון כמו שאמרו בפרק שנים אוחזין אלא שחלקו עמהם שאין טוענין ליורש ומפרשים שמועה זו בלפני יאוש ואין גזלה קיימת ואין הכלל אלא שאין טוענין ליורש מה שלא היה אביו יכול לטעון הא מה שהיה אביו יכול לטעון יש בו שטוענין ליורש ויש בו שאין טוענין והוא שכל שהוא קרוב מן הדעת טוענין ומה שהוא רחוק מן הדעת אין טוענין והביאו ראיה לדבריהם משמועת מרגנייתא דר' מיישא ושמועת כסא דכספא דבי חסא האמורות בכתובות ובפרק המוכר את הבית יתבארו דברים הדומים לזו מ"מ אם אמרו הגדולים יודעים אנו חשבונות שחשב אבינו עמך ולא נשאר לך אצלו כלום פטורין:

זה שכתבנו בגזל ולא נתיאשו הבעלים ובא אחר ואכלו שאם רצה מזה גובה רצה מזה גובה פרשוה רבותי בשידע האוכל שהיא גזילה הא אם לא ידע אינו משלם אלא דמי בשר בזול והשאר משתלם מן הגזלן:

מי שמת והניח לבנו פרה שאולה לזמן ידוע הרי היתומים משתמשין בה כל ימי שאלתה ואין המשאיל יכול לומר לא על דעת זה השאלתיה אלא להשתמש בה אביכם לבד שהיתומים זוכים מאליהם בכל מה שזכה בו האב מתה מאליה אין חייבין באונסיה ואפילו נשתמשו בה שלא מכח שאלה הם באים בתשמישה אלא מכח ירושה ואין טענת

אונס אלא לשואל עצמו לא לזוכה מכחו זהו דעת גדולי המפרשים ומ"מ גדולי קדמונינו שבנרבונה פרשוה דוקא במתה עד שלא נשתמשו בה הא אם נשתמשו בה נעשו הם עצמם שואלים משעה שנשתמשו בה וחייבים באונסיה ושמא תאמר והלא באבדה אמרו בפרק אלו מציאות שאם אבדו הדמים באונס חייב הואיל ויכול להשתמש בהם ואם כן אף בזו הואיל וכשנשתמש בהם אתה מחייבו אף בשלא נשתמשו בה הואיל ורשאין בכך יתחייבו באונסיה תרצו הם שבאבדה אף אם לא היו רשאין להשתמש בה היה חייב בגנבה ובאבדה שהרי שומר אבדה שומר שכר הוא כמו שהתבאר וכשיכול להשתמש מעלין אותו מדרגה אחת מגנבה ואבדה לאונסין אבל בזו אלו לא היה רשאי להשתמש לא היה דינו אלא כשומר חנם וכשיכול להשתמש דיו שנעלהו לגנבה ואבדה הא לאונסין לא ומ"מ עיקר דברים שאפילו נשתמשו בה מתה אין חייבין באונסיה:

טבחוה ואכלוה אם היו יודעין בה ששאולה היא נעשו גזלנין מאותה שעה ומשלמין הכל ואם היו סבורים שהיא של אביהם מחזירין את העור ומשלמין דמי בשר בזול והוא פחות שליש משווייה ואם הניח להם אביהם קרקע חייבים אף במתה מאליה לשלם הכל מתורת פורעין חוב אביהם ובזמן הזה שתקנו לגבות מן המטלטלין כל שהניח אביהם נכסים חייבים לפרוע הכל בין במתה מאליה בין טבחוה ומכרוה שמשעת שאלה נתחייב האב באונסיה העתידים ונעשה לוה על זה אף קודם שיארע האונס שאלו היית אומר שלא הוטל חיוב האונס על השואל עד שעה שיגיע האונס אף בהניח אחריות נכסים היו פטורים שהרי בשעת חיוב אינו בעולם והם בעצמם אינם שואלים כדי לחייבם:

מי שהיתה פרה גנובה לו בחול וכבר נתחייב בכפל וטבחה בשבת חייב בקרן ובכפל ואין מיתה מפקעת שכבר קדם דין תשלומין אבל מתשלומי ארבעה וחמשה פטור שאין אדם מת ומשלם ואין אומרים כל שהוא קנס אדם מת ומשלם חדוש הוא שחדשה תורה בקנס אלא בין בממון בין בקנס אין אדם מת ומשלם כמו שיתבאר לכתבות ואם גנב וטבח בשבת ולא קדמה הגנבה כגון שלא קנאה עד שטבחה פטור אף מן הגנבה ואף לדעת האומר שבקנס אדם מת ומשלם פטור הוא בארבעה וחמשה שכל שאין בו חיוב בגנבה אין בו חיוב טביחה ומכירה אלא שאין אנו צריכים לכך לדעת פסק אע"פ שלבאור השמועה אתה צריך לכך:

היתה פרה שאולה לו מערב שבת וכבר נתחייב בה וטבחה בשבת חייב לשלמה שכבר חל עליו משעת שאלה חיוב כל אונס העתיד כמו שבארנו ואין הלכה כדעת האומר שלא חל החיוב עד שתאנס ונמצא לדעתו מיתה ותשלומין באים כאחד ויש גורסין כאן

שאם אין גניבה וכו' ואין הדברים נראין וכבר בארנוה בכתבות ולענין פסק אין לנו כמו שביארנו:

דף קיב:

כבר בארנו בקטנים שיש מי שמחייב בגזלה קיימת כגדולים ואע"פ שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין והקטן אינו נקרא בעל דין וכמו שאינו הוא הרי זה כאחד מן הצדדין שמקבלין עדים שלא בפני בעל דין כגון היה הוא חולה או עדיו חולים שמא מתוך האריכות ימותו ואף בזו שמא ימות או שמא תאבד הגזלה ויש פוטרין מ"מ שאין מדמין אותה לאחת מאלו ופוטרין אותו לגמרי עד שיגדל ויש מכריעין בדבר לפטרם אלא שמעמידין הגזלה ביד בית דין שמא ישמט ויאכל מ"מ בשאר תביעות נראה לפסוק שאין מקבלים עדים כנגד קטן והוזכר מעשה בכאן על קטן שהיה ידוע לכל בבית אחד שהיה של אביו והיה גיסו דר שם ואומר שהוא שלו ושכבר החזיק בה בחיי אביו ובא הקטן ונכנס וסגר הדלת בעד גיסו ונמצא הוא מוחזק והלה תובע וגמרו את הדין להחזיק את התינוק בבית וכשהיה גיסו צווח שמאביו לקחה ודר בה שלש שנים בחיי אביו אמרו לו שאין מקבלים אותם עדים עד שיגדל התינוק ודבר זה אומר אני שלא היו לגיסו אלא עדי חזקה שאם היה עמו שטר מכר מאביו הרי אמרו מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין כמו שיתבאר אבל זה עדות על פה היה ויש אומרין שאף בזו אין דנין כן שאין כח ביד התינוק להוציא בדרך זה את המוחזק מחזקתו אלא התינוק היה מוחזק וגיסו היה תובע את הבית והיה מביא עדים ואומר אני שזה אינו שהרי אמרו על התינוק שלו הוא תובע אלמא שהתינוק תובע ועוד שזה אינו מביא אלא עדי חזקה וכמו שאמר והא מייתינא סהדי דאחזיקי בחיי אבוהון ועידי חזקה אין מועילים אלא להעמיד המוחזק בחזקתו ואע"פ שהם תלו את הדבר בסמכוס שאמר בגזלה קטנים פטורים ואנו פסקנו שלא כסמכוס אומר אני שזהו פי' מה שאמר ר' אבהו לא שמיע ליה לר' אבין הא דרב חמא וכו' כלומר שאלו שמעה לא היה בא מטעם סמכוס אלא מטעם דברי רב חמא ומה שאמר התם הוא דלא קיימא בחזקה דאבוה וכו' דברי ר' אבהו הם ולפרש דברי רב חמא וענין זה הוא שהתינוק שאסר את רכבו ולקח את עבדיו וירד לתוך שדה חברו והחזיק בה ואמר שלי היא אין אומרין נמתין לו עד שיגדיל אלא מוציאין אותה מידו ולכשיגדיל יביא עדיו ונראה ודוקא בשדה שאינו עומד בחזקת אביו של תינוק הא שדה העומד בחזקת אביו של תינוק מניחין אותו להחזיק ואין מקבלין עדים כנגדו עד שיגדיל ומ"מ דוקא עדות על פה כגון עדות חזקה הא עדות שטר מקבלין ומעמידין להם אפטרופוס

ונזקקין להם שהרי זה שדה שאינה שלו וכבר אמרו שאין נזקקין לנכסי יתומים אלא לדברים ידועים ואחת מהם נמצאת שדה שאינה שלו ומ"מ במלוה אפילו בשטר אע"פ שמקיימין אותה אין נזקקין בה לנכסי יתומים הרבה טענות יש בשטר לשבר את כחה הן מצד פרעון הן מצדדין אחרים שמניחין את התינוק עד שיגדל ונראה מה יאמר ואף בנמצאת שדה שאינה שלו כתבו גדולי קדמונינו בבבא בתרא פרק ראשון דוקא בשקבלו עדים בחיי האב ולא הספיק לגמור עד שמת ולא יראה לי כן אי אפשר שכן וישמט בעל התלמוד מלהודיע ויכתוב הדבר בסתם:

כל שהסכמנו עליו שנזקקין לנכסי יתומים הסכימו רוב מפרשים שאין נזקקין אלא על ידי העמדת אפטרופוס וגדולי המפרשים הסכימו שעדי הצואה כותבין הצואה למקבלי מתנות ומקבלי מתנות נפרעין מן היתומים אפילו קטנים ואף אם העידו על פה שדברי שכיב מרע מתקיימים הם מן הדין ויש אומרים שמזקיקים אותם לכתוב הצואה כדי שיהא עדות בשטר:

הסכימו רוב מפרשים שכל שאמר מתירא אני שמא ימותו העדים לארך הזמן בבקשה מכם לקבל עדותם ותהא שמורה בידי שיגדל הקטן עושין שאין גוזלין אותו בידים לא נאמר שאין מקבלין אלא על מנת להזקק עכשו לנכסיהם וכן הדין נותן ואין לזוז מזו:

למדת מ"מ שכל מי שקבל בבית דין על חברו ותבעו שאין מקבלין עדות שלא בפני הנתבע ומ"מ יש צדדין שמקבלין עדות אף שלא בפניו והם אם היה הנתבע חולה וזה אומר עד כאן הייתי בטוח באמונתו מכאן ואילך אני צריך לעדות ושמא לא אמצאנו כל עת שארצה והרי החולה אי אפשר לבא לבית דין ויש מפרשים שהיה התובע חולה ומתירא שמא בניו לא ידעו את העדות וכן אם היו העדים חולים או שהיו מבקשים ללילך למדינת הים או ששלחו בית דין בעד הנתבע ולא בא לזמן שנתנו לו והוא הענין שנכפל בגמרא באמרם ושלחו לו ולא בא וחזרו ואמרו דפתחו בי דינא ולא אתא וכן אם העדים שקבלו העדות אין יודעים לחתום או כל סבה המביאתם לכך:

כללו של דבר כל שהבית דין יכולין להביא את הנתבע לפניהם שולחין לו שיבא וכל שלא בא או שאי אפשר לבא מקבלין שלא בפניו וכותבין בנסח שלהם הסבה שהכריחתם לקבלו שלא בפניו ומ"מ כל שיש שהות להודיעו בלא היזק עושין:

הוזכר בכאן שזה שאמרנו שכל שפתחו בדינו והוא כגון ששלחו לו ולא בא מקבלין עדות שלא בפניו דוקא בשהיה ביד הדיין רשות מיד בית דין הגדול לדון בעירו שאם לא כן הרי יש לו לזה טענה לומר זה שלא באתי מפני שדעתי ללילך לארץ ישראל ואפילו פתחו בדינו ואין הלכה כן שהרי אין בזה רשות אלא למלוה כמו שיתבאר בפרק זה

בורר ומתוך כך דחו רוב פוסקים שמועה זו אלא כופין אותו ודן בעירו ואף בשלא היה לו רשות:

מקצת גאונים כתבו שלא נאמר שאין מקבלין עדות אלא בפני בעל דין אלא דוקא בעדות בלא קנין הא עדות בקנין דנין אותו כשטר ומקבלין אותו שלא בפני בעל דין ויש חולקין בדבר:

חכמי הנשיאים שבברצלונה כתבו שלא נאמר שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אלא לגמור את הדין הא שלא בשעת גמר דין מקבלין ולא יראה כן:

עברו הבית דין וקבלו העדות שלא בפני בעל דין הסכימו קצת גאונים שקבלתן עדות וגומרין את הדין על פיו ובתלמוד המערב יראה שאם ערער ערעורו קיים עד שיחזור ויעיד בפניו:

וכן הסכימו שבענין איסורין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין כגון אם באו עדים והעידו שלא בפניה שנתקדשה לפלוני או שנטמאו טהרותיו שזכות הוא לו להפרישו מאיסור ואפילו היה נראה לדיין שיש שם צד רמאות לא יקל בכך:

מקצת מפרשים כתבו שכל מה שכתבנו שיש סבות שמקבלין בהם עדיות שלא בפני בעל דין דוקא בדיני ממונות אבל בדיני נפשות אין מקבלין לעולם שלא בפניו וראיה להם ממעשה של ינאי המלך בשני של סנהדרין י"ט א' שהרג עבדו את הנפש ושלחו לו תא את נמי דכתיב והועד בבעליו ויש חולקים שלא נאמרה אלא לגמר הדין אבל לקבלת עדות לא וכן מה שאמרו במסכתא זו בפרק ארבעה וחמשה הוה מעריקנא ליה לאגמא אלמא שאלו היה באגם לא היה אפשר לדונו פי' לגמר דינו שמא אם היה כאן היה לו לטעון אבל קבלת עדות הרי אף לאחר קבלה יכול לטעון:

כל שאין מקבלין עדות שלא בפניו אם העמיד אפטרופוס מקבלין לפני אפטרופוס שלו ואפילו לגמר הדין שהרי מעמידין אפטרופוס לשור לעשותו מועד וכן יש מפרשים בזו שהשליח כאפטרופוס ממה שאמרו בנדרים פרק נערה האומר לאפטרופוס כל נדרים שתדור אשתי הפר לה אינו מופר שנאמר אישה יקימנו אמר לו ר' יונתן מצינו בכל התורה שלוחו של אדם כמותו ואף ר' יאשיה לא אמרה אלא בנדר מגזרת הכתוב דכתוב אישה יקימנו אבל בעלמא שלוחו של אדם כמותו ואם תאמר במעשה של ינאי שהזכרנו היאך שלחו לו תא את נמי והיה להם לכבדו שישלח שלוחו לשם במקומו מעשה שהיה כך היה או שמא כל שאפשר לו לבא אין מקבלין שלוחו ומכבוד בית דין וכמו שאמרו שם עמוד על רגליך אע"פ שהיו יכולים למחול:

קבלת עדות דין הוא וצריך שלשה כהלכות עדות וחקירותיו וכל שבא לפני בית דין שטר קבלת עדות ומפקפקין במקבלי העדות אם העדים בעיר מביאין אותם לפניהם ואם לאו [אין] סומכין על קבלת העדות וכן הסכימו מקצת גאונים בבבא בתרא פרק נוחלין בביאור שמועת בי דינא בתר בי דינא לא דייקי וכלל הדברים כתבו מקצת גאונים שלא יקבל עדות אלא מי שהוא ראוי לדון וכל שנודע שאינו כן אין ראוי לדון על פי אותו שטר וכן שלחו מקצת גאונים בתשובה וכבר הביאוה גדולי פרובינציה בחבוריהם:

מי שאין לו אלא עד אחד ומתירא שמא ילך ובא לבית דין ומודיע לפניהם הענין ומבקש מהם לקבל עדותו עד שכשיבא האחד ויצטרף יהא לו עדות המספיק על תביעתו הסכימו הגאונים שמקבלין עדותו וכותבין את דבריו:

בית דין המקבלים את העדות כותבין במותב תלתא כחדא הוינא כד אתא לקדמנא פלני בר פלני ואמר לנא רבותי הרי שיש לי תביעה על פלני מחמת סבה זו ועדים שלי פלני ופלני ועכשו וכו' בבקשה מכם שתקבלו עדותם וכו' ואנו ראינו דבריו שהם דברים של טעם ובאו לפנינו אותם וכו' והעידו וכו' ובדקנו אחריהם וידענו שהם כשרים ונאמנים וראויים לעדות וחקרנו עדותם כראוי וכתקון חכמים וקבלנו עדותם וחתמנו כמו ששמענו מפיו ומה שהיה בפנינו בזמן פלני כתבנו ונתננו ביד פלני להיות בידו וכו' ומודיעים הסבה שמכריחתם בכך:

כבר בארנו שלא נאמרו דברים הללו אלא בעדות על פה אבל שטר מקיימין אותו שלא בפני בעל דין ואין מודיעין אותו כלל שכל עדים החתומים בשטר כמי שנחקרה עדותם בבית דין הוא וענין הקיום יתבאר במסכת כתבות אפילו היה הלוה צווח ואומר אל תקיימו את השטר שמזוייף הוא אין שומעין לו אלא מקיימין אותו שכל עצמו של קיום אינו אלא מדברי סופרים שכל עדים חתומים על השטר כמי שנחקרה עדותם הוא אלא שמחשש זיוף הצריכו כן כמו שיתבאר במקומו מ"מ אם אמר תנו לי זמן שאביא עדים שהשטר מזוייף או אזים העדים או כל כיוצא בזה מקיימין השטר מ"מ ונותנין לו זמן ומזמינין את המלוה לאותו היום אם יבא יבא אם לא יבא מתחילין בסדר גביית החוב וגדולי המחברים כתבו בזה דוקא בשנראה לדייניין שיש ממש בדבריו אבל אם נראה להם שאין ממש בדבריו מתחילין מיד בסדר גביית החוב ואומרין שכשיביא ראיה שהשטר מזוייף יתבע ויעמידוהו בדין עמו על זה:

קבעו לו זמן על בטול השטר ולא בא ממתינין לו שלשה ימים הקבועים לבית דין והם שני וחמישי ושני ואם לא בא כותבין עליו שטר פתיחא והוא שמתא על שאינו פורע וממתינין לו בנדויו תשעים יום שלא לירד לנכסיו שלשים יום ראשונים שמא הוא טורח

ללוות אמצעיים שמא לא מצא ללות וטורח למכור אחרונים שמא מכר והלוקח עצמו טורח אחר המעות ואם לא בא לתשעים יום מתירין את נדויו וכותבין לתובע אדרכתא על נכסיו והוא שטר בית דין ענינו הרשאה והשלטה לירד לנכסיו בכל מקום שהם וליפרע מהם כך וכך על פי שומא ויתבאר למטה שאין כותבין אדרכתא עד שיודיעו לו ודוקא שיהא קרוב לבית דין מהלך שני ימים או פחות הא יתר על זה אין צריכין להודיע ואם היה התובע אלם ותקיף ומתיראין שאם יחזיק באדרכתא לא תצא מתחת ידו אלא בקושי משהין אותו עד שיודיעוהו על כל פנים כפי מה שיראה לבית דין אלא שאף לתקיף שבתקיפים אין משהין יתר על שנים עשר חדש:

זמנים אלו אינם אלא למי שאומר תמיד בכל אותם התשעים יום הריני בא או ליום פלוני אבא או לבטל את השטר או לעשות כמצות בית דין או שלא נראה כלל לבית דין הא אם אמר איני בא לבית דין כותבין מיד אדרכתא על נכסיו בין על הקרקעות בין על המטלטלין הואיל ומעיז כל כך זמנים אלו לא נאמרו אלא בהלואה אבל אם היה השטר של פקדון הואיל ולא היה לו לשלוח בו יד כותבין עליו אדרכתא מיד ואינו בדין תשעים יום:

מה שבארנו בהלואה למי שאומר אבא ואבטל או אתפשר שכל שעברו תשעים כותבין למלוה אדרכתא דוקא על קרקע אבל על המטלטלין כל שהנתבע טוען שיבא ויבטל את השטר ויראה לבית דין ממש בדבריו אין כותבין עליהם אדרכתא עד שיתנו לו זמן שיראה להם שאם כדבריו יהא לו שהות להביא עדיו ולברר את דבריו שמא יאכלם ויביא זה ראיה ויבטל את השטר ולא ימצא במה לגבות ואפי' היה קרקע לתובע שמא תכסיף או ישדף ואומר אני מכאן שכל שגבה בבית דין בשטר מזוייף ויש לו קרקע ומכרו והביא האחר ראיה ובטל את השטר שטורף את הקרקע שמכר אחר כן שאם לא כן היה לו לומר בכאן שמא ימכרנו לאחר וכן הדעת נוטה שכל שטען בבית דין שמזוייף הוא קול יש לו ולא היה לו ליקח ומ"מ אם לא טען שיבטל את השטר אלא שישלם והוא שואל זמן אם היו לו מטלטלין גובין מיד ואין נותנין לו זמן ואם לאו הסכימו גדולי הפוסקים והמחברים שאין נותנין לו זמן אלא שלשים יום ואם הגיעו שלשים ולא בא כותבין אדרכתא על נכסיו ואם אמר מיד איני משלם כותבין עליו אדרכתא מיד:

כבר בארנו שכל שבא המלוה וקיים השטר אין בית דין מתחילין בסדר גביית החוב עד שיודיעו לנתבע ויזמינוהו לבית דין שלחו לו שליח בית דין וחזר ואמר אינו רוצה לבוא נאמן כשנים לענין שבית דין מנדין אותו על שהעיז אבל לא שיכתבו עליו פתיחא והוא שטר שמתא עד שיפרע את החוב שהרי זה חסור ממון שלא יתירו לו נדויו עד שיתן שכר

הפתיחא לסופר הדיינין וכן אם אמר פלוני בזני או בזה את הבית דין נאמן ומשמתין אותו על מה שהעיז הא לענין פתיחא צריך שיעידו שנים בכך:

דף קיג.

רשאין בית הדין להזמין הדין ולקבוע יום על פי אשה ההולכת על פי דרכה או על פי שכן אע"פ שאינו שליח קבוע לבית דין וסומכין עליהם עד שאם לא בא ליום שקבעו לו כותבין עליו פתיחא לערב ודוקא כשאינו בעיר ואמרו בית דין לאשה זו ולשכן כשישוב פלוני הודיעוהו זמן שקבענו לו אבל אם הוא בעיר חוששין שמא התרשלו אשה ושכן זה מצד שחשבו שאי אפשר שלא יראה אותו שליח בית דין ויודיעהו ומתוך כך כל שהוא בעיר אין קובעין לו זמן אלא על פי שליח בית דין ואם אינו בעיר אלא בשדות או בכפרים ודרכו לבא באותו היום אומרין בית דין או שלוחם לאחד משכניו אפילו לאשה כשיבא פלוני היום הודיעוהו שיבא למחר ואם לא בא למחר מנדין אותו לערב היה במקום שאין דרכו לבוא בו ביום אפילו אמרו כן לשכן ולאשה אין סומכין עליהם ששוכחים הם מן היום למחרתו ואם היה דרך מהלכו של זה בפני פתח בית דין אפילו היה דרכו לבא היום אין סומכין על אשה ושכן שמא מתוך שהם יודעים שדרכו על פתח בית דין סבורים הם כבר השליח ראהו בבאו ויזמינהו לדין ליומו:

כל ששלחו לו ולא רצה לבא שאם יש שני עדים ביארנו שכותבין עליו פתיחא ר"ל שטר שמתא אין זה שמתא עד שיפרע החוב אלא שמתא על שלא רצה לבא וכשבא לדין קורעין פתיחא זו ופורע שכר פתיחא וכל שלא בא אע"פ שאומר שיבא אין קורעין:

חייבוהו מן הדין ולא קבלו אלא שאומר שלא ישמע להם אף זה כותבין עליו פתיחא ומ"מ כל שיאמר הריני מקבל את הדין קורעין את הפתיחא מיד אע"פ שלא פרע וקובעין לו זמן לפרעון וכשהגיע זמנו מתרין בו שני וחמישי ושני ואח"כ מנדין אותו עד שיתן ואם עמד שלשים בנדויו מחרימין אותו כמו שבארנו במועד קטן:

מי שהוא בעיר והזמינוהו לדין ולא בא ביום הזמנתו כותבין עליו פתיחא לערב ורשאין בית דין ליתן לו זמן אף מבקר לערב אבל מי שאינו בעיר ונתנו לו זמן ליום שני ולא בא נותנין לו חמישי ואם לא בא לחמישי נותנין לו עוד שני ואם לא בא בשני זה שהוא שלישי להזמונותיו אין כותבין עליו פתיחא עד למחר:

אין קובעין זמן לא בימי ניסן ולא בימי תשרי מפני תקנת המועדות וכן לא בערבי שבתות ולא בערב יום טוב של עצרת אבל שולחין לו בניסן להודיעו שקבעו לו זמן לאחר ניסן

וכן מתשרי לאחר תשרי אבל בערב שבת אין מזמינין אותו אף לבא לאחר השבת שכלם טרודים בערב שבת וישכחו וכן בערבי ימים טובים:

בני אדם הבאים בעיר בערבי שבתות וקובעים שבתם לשם כדי לשמוע דרשא של שבת או הלכות הרגלים ובא אחד וקבל על אחד מהם אין מזמינין אותו לדין באותו מקום שלוחי מצוה אין נזוקין ואם נראה לבית דין שזהו זיוף ומיחסים ביאתם לכך כדי להשמט מבעלי חובותיהם חוששין לכך ועושין כפי מה שיראה להם:

יתבאר בראשון של סנהדרין ח' א' ששליח בית דין שהזמין בשם אחד מן הדיינין ולא בא אין כותבין עליו פתיחא עד שיאמר משום שלשתן ודוקא ביום שאינו קבוע לדין אבל ביום הידוע שהוא קבוע לדין הרי הוא כאלו בא בשם שלשתן:

מי שאי אפשר לו לבא למקום שבית דין זה לשם ומאחר שאינו יכול לבא אף הם אין יכולין לשמתו על שלא בא הרי בית דין יורדין לנכסיו ופורעין כמו שאמרו בכתבות פ"ח א' שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חברו והולך למדינת הים ומ"מ יראה מתלמוד המערב שמודיעין אותו שלשה פעמים ולשון הירושלמי בזה משלחין בתריה תלת זמנין אין אתא טיבות אי לא מחלטין נכסיה הגע עצמך דהוה באתר רחיק משלחין ליה תלת אגרין חדא גו תלתין וחדא גו תלתין וחדא גו תלתין אי אתא טבות ואי לא מחלטין נכסיה ופרשו גאוני ספרד שאפילו היו נאמנות בשטר אין נזקקין אלא בהודעה שמא יש בידו שובר ואם לא נודע היכן הוא איני יודע היאך נדון בה מצד שגאוני ספרד פסקו בפרק הכותב שבבעל חוב אין מגבין לו שלא בפניו ומתוך כך אני מנהיג את הסופרים לכתוב בשטר שיקבל הלוה עליו להפרע המלוה כל זמן ששטר זה יוצא מתחת ידו ואפילו שלא בפניו ומ"מ נראין הדברים להגבותו מטעם שלא יהא כל אחד כו' וכן כתבנוה בפרק הכותב ואף לענין כתבה בנפרעת שלא בפניו כתבו גדולי המחברים שכל שיש טורח בהודעתו תשבע בלא הודעה ותטול וחכמי פרובינשאה כתבו שכמו שמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין כך גומרין את דינו שלא בפניו ואף לדעת האומר שאין גומרין דינו של שור אלא בפניו דוקא משום דכתוב וגם בעליו וכו' כמיתת בעלים וכו' אבל בממון גומרין ואם יבא ויטעון סותר את הדין:

יש דברים אחרים בסדר גביית החוב שלא נתבארו כאן והוא שיש אדרכתא עשויה על בני חורין ויש שעשויה על משועבדין כשהיא עשויה על בני חורין כותבין שמחמת סבה זו הורידוהו על שדה זו או על נכסי פלוני בכל מקום שהם ואחר כך שמין לו שלשה מאותו שדה כנגד חובו ומכריזין עליה ובמסכת ערכין כ"א ב' התבאר ביתומים שהכרזת נכסיהם שלשים יום אבל בבעל חוב לא נתפרש ומתוך כך נראה שכתבו גדולי המחברים

ששיעורה עד שיפסקו המוסיפים בערכה לפי ראות עיניהם ובעלי שומא קורעין שטר החוב ומורידין אותו באותה שדה לא היו לו בני חרי כותבין באדרכתא ולא מצאו לו בני חרי ושהדריכוהו על כל מה שמכר או על קרקע זה שמכר ושקרעו שטר חובו והעמידוהו על שטר אדרכתא זו ותובע במקום שאותן הנכסים לשם באותה אדרכתא וכותבין לו שזכה מכח בית דין פלני לטרוף קרקע זה ושקרעו האדרכתא והרשוהו לטרוף ומורידין שלשה בקיאין ושמין לו כשיעור חובו ומכריזין עליה שלשים יום כדין נכסי יתומים ותקנת גאונים להשביע את הלוה שאין לו כלום ואת הטורף שאין בחוב זה שום שקרות וכותבין לו שאחר ששמו והכריזו והשביעו הורידוהו בחלק זה משדה זה כשלו שכל אדרכתא שלא נזכר בה שקרעו שטר החוב אינה אדרכתא וכן כל טירפא שלא הוזכר בה שקרעו האדרכתא אינה טירפא וכן כל שומא שלא הוזכר בה שקרעו הטירפא אינה שומא כמו שיתבאר במקומו:

אף באדרכתא של בני חורין יש אומרים שצריך לכתוב באדרכתא שקרעו השטר קרע בית דין ושהעמידו אותה על שטר מעשה בית דין זה לגבות מאותה שדה מנכסי פלוני כך וכך הנזכרים וכן כתבוה רוב מחברים ודברים אלו ונסח שטרותיהם ותכונת ענייניהם יתבארו במקומם בע"ה:

המשנה השניה והכונה לבאר בה ענין החלק השני על איזה צד אסור ליהנות בנכסי אותם המוחזקים בגזלתם מחשש שמא אותם הנכסים שיהנה בהם הם מן הגזל ועל איזה צד מותר ליהנות מצד שאין לומר שהוא מן הגזל ועל איזה צד מותר אף במה שנודע שהוא מן הגזל ואמר על זה אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס של גבאין ואין נוטלין מהם לצדקה אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק נטלו מוכסין חמורו ונתנו חמור אחר נטלו ליסטים את כסותו ונתנו לו כסות אחר הרי היא שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהם אמר הר"ם ואם היה המוכס גוי או מוכס ישראל אלא שאין לו קצבה אלא שלקח רשות מן המלך שיוכל להוסיף על המכס אי זה שיעור שירצה על הקצבה שקצב לו המלך אותו שהוא גזלן בכל זה אין ראוי לפרוט דינר ממה שיש לפניו מן המעות לפי שהוא בחזקת גזלן ואותן המעות כלן גזלה וכמו כן לא יקחו צדקה מאותו המוכס מן המעות שלפניו אבל אם פרט מהמעות שיש לו בביתו או נטלו ממנו צדקה כשהוא בשוק ואין תיבה לפניו זהו מותר וזהו טעם מה שאמר מתוך ביתו או מן השוק וכמו כן אין פורטין ממה שלפני גבאי צדקה משום חשד שלא יחשדו אותו שהוא פורע מנכסי צדקה למי שיש עליו חוב כשיראה אותו שיתן מעות מי שלא ראה שלקח הדינר ועוד

נתבאר לך מדבריו כי כשיהיה מוכס ישראל ואינו מוסיף על מה שחקק לו המלך ולא יגרע אינו גזלן כי מן העקרים שלנו דינא דמלכותא דינא:

אמר המאירי אין פורטין לא מתיבת המוכסין ולא מכיס הגבאין פירשו בגמרא מוכס העומד מאליו שלא מחמת המלך או שהוא מחמת המלך אלא שאין למכס שלו קצבה אלא ברצונו של מוכס ואי אפשר שלא להכביד על רצון המלך ומפני זה נקרא גזלן והגבאין הוא גבאי של כסף גולגלתא וארנונא ולפעמים בכבידין ביתר על הראוי ואמר שמי שיש בידו סלע והוא צריך להוציא הוצאות דקות ומחזר לפרטו בפרוטות אינו פורט מתיבת המוכסים והיא תיבה מיוחדת להם להצניע בתוכה מעות המכס וכן כיס מיוחד לגבאים להצניע שם מה שגבו מן המסים והארנוניות מפני שאין לו להשתמש לכתחלה במעות של איסור ואע"פ שנתיאשו הבעלים מ"מ מה לו לפרוט עמהם באיסור ילך ויפרוט עם אחרים בהתר וכן אין נוטלין מהם צדקה שזהו כחזוק ידי עוברי עברה וכמעט שהם סבורים שתהא צדקתם תיבת גזלתם ואין מזקיקין עצמן לחשבון אבל נוטל הוא מתוך ביתו או מן השוק שלא הוציאם מתיבת המיוחדת למעות המכס ואין לחוש בהם שהם מן הגזל שאין דרכם ליתנם אלא בתיבה המיוחדת לכך:

נטלו מוכסין את חמורו ומצד חמלתם החזירו לו חמור אחר פחות הימנו וכן נטלו לסטים את כסותו ונתנו לו כסות אחר אע"פ שהוא מכיר שחמור גזול וכסות גזולה נתנו לו הרי אלו שלו שחזקת הבעלים שנתיאשו ונשתנה רשות הגזלה בידם והרי אין לומר שלכתחלה מה לו לעשות כן שהרי מוכרחים הם בכך ומ"מ בגמרא יתחדשו בענין זה דברים כמו שיתבאר:

זהו ביאור המשנה וכלה הלכה פסוקה היא אלא שלא נשלם פסק שלה מכל וכל ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הם:

אע"פ שאין פורטין מתיבת המוכס או הגבאי אם היה הוא חייב במכס שיעור מכסו מגיע לחצי סלע או כמו שהוא ויש בידו סלע שלם אינו צריך לפרטו במקום אחר אלא נותן לו סלע והוא מחזיר לו השאר מפרוטות שבתיבתו מפני שאין זה אלא כמציל מידם:

כבר בארנו במשנה שלא נאמר שלא לפרוט עם המוכס אלא במוכס העומד מאליו או שהעמידו המלך אלא שאין לו קצבה הא אם העמידו המלך ונתן לו קצבה כך וכך למשאוי של חטים כך וכך משוי של שעורים וכן בכל דבר כל שהמוכס אדם נאמן ומוחזק שלא לשנות מותר ואין אומרים שהמכס מעיקרו גזל הוא אלא דינא דמלכותא דינא ר"ל שכל חוק שחקקו המלך לכל ולא חדשו לאדם אחד בפרט על אי זה מעשה דין גמור הוא ואסור לגזלו ולא סוף דבר במלכי ישראל אלא אף במלכי האמות הא אם היה המוכס

מוחזק להוסיף כגון ישראל חשוד או שהוא משאר עממין הקדומים שבעובדי האלילים שאינן נזהרים מן הגזל אסור:

הולכי דרכים שמביאין בידם ממון או תבואה ופגעו בהרגין ר"ל רוצחין או בחרמין ר"ל בעלי תגר ומריבה וגוזלי ממון והם רוצים לגזול מידם מאותה תבואה או מאותו ממון הרי הם נודרים שאותה תבואה של תרומה אם אותם הרגים וחרמים ישראלים או נודרים להם שהיא של בית המלך כדי להבריחם מהם אע"פ שאין הדבר כן ונדר זה פרשוהו במקומו בשיאמר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם אינו כן ואומר בלבו היום ומקיים את נדרו היום או שמכוין בלבו על פירות של טבל וכיוצא בזה ומקיים נדרו כמה שכיון בלבו בדעת הלב ואע"פ שדברים שבלב אינם דברים מפני האונס הקלו בזו וכן נודרין למוכס העומד מאליו או שאין לו קצבה שהרי הוא כאחד מהם על הדרך שבארנו וכן הדין בשבועה כמו שיתבאר במקומו:

לא ילבש אדם כלאים אפילו דרך עראי ואפילו על עשרה בגדים שאין הנאת חמום מגעת לו הואיל ומ"מ דרך חמום בכך ואפילו לא כיון אלא להבריח בו את המכס שיחזיקהו בגוי אסור ולוקה עליהם ומ"מ הברחת המכס שמצד עצמה מותרת דוקא במוכס העומד מאליו ושאין לו קצבה על הדרך שבארנו:

היה המוכס מעובדי האלילים הקדומים שאינם גדורים בדרכי הדתות והבריח ממנו את המכס הואיל ואין כאן גזל גמור ולא חלול השם אין מקפידין על כך וכן אחד מאלו שבא עם ישראל לדין בערכאות של דייני ישראל אם הדיין יכול לזכותו בדיני ישראל מוטב ואם לאו יחזור לזכותו מצד נימוסיהם ומנהגותיהם והרי רשאי לומר אף אתם כך דינכם ואם לאו הואיל ואינו מוצא לפטרו בצד טענה יחייבהו ויכריחהו לשלם שלא יאמרו נושאים הם פנים לעצמם ומ"מ באותם הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירין להם את הדרך כמלא מחט אלא יקוב הדין את ההר אם לו אם לשכנגדו:

דף קיג:

נמצא שאף עובדי האלילים ושאינם גדורים בדרכי הדתות אסור לגזלם ואם נמכר לו ישראל אסור לצאת מידו בלא פדיון וכן אסור להפקיע את הלואתו ומ"מ אין אדם חייב לחזר אחר אבדתו כדי להחזירה לו ולא עוד אלא אף מי שמצא אבדתו אינו חייב להחזירה שמציאה מקצת קנין הוא וחזרתו דרך חסידות ואין אנו כפופים לחסידות למי שאין לו דת וכן טעותו אם טעה מאליו שלא מתחבולתו ולא מהשתדלותו אין הכרח

בהשבתו ומ"מ אם נודע לו על כל פנים חייב להחזירו וכן אף באבדה כל צד שיהא חלול השם בעכובה מחזירה הא כל שהוא מעממין הגדורים בדרכי הדת ועובדי האלהות על איזה צד אע"פ שאמונתם רחוקה מאמונתנו אינם בכלל זה אלא הרי הם כישראל גמור לדברים אלו אף באבדה ואף בטעות ולכל שאר הדברים בלא שום חלוק:

טעות זו שפטרנו המקבלו מעובדי האלילים כמו שהזכרנו דוקא שלא בא בהשתדלותו כלל כמו שביארנו ולא עוד אלא שלכתחלה צריך שיאמר התבונן בדבר זה שעליך אני סומך ואם יבין ושב אבל אם אמר לו הגוי לישראל עליך אני סומך אין לו דרך עוד לעכבו בשום פנים:

היו דברים התלויים במנין משתפין בין ישראל ואחד מאלו שהזכרנו ובא ישראל וברר לחלקו מן היפות הואיל והדברים תלויים במנין לבד מסתמא אין מדקדקין בברירה ומוחלין זה לזה ואין קפידא בכך:

ראה פירות של אחד מאלו ולא היו בעליה לשם והוא בדרך וצמא להם אם סומך עליו שיקבל דמים אוכל ואינו נמנע ובלבד לרוות צמאו לא דרך השחתה אף אלו לא ברשות הגמור אלא כגון שראה זמורות תלויות חוץ לכרם ובהם עוללות דקים שאין לבם של בעלים סמוך עליהם ובמציעא יתבאר שהפועל שנשכר לגוי בכרמו או בקמתו אינו אוכל אלא אם כן היה מנהגם בכך ואע"פ שבדיני ישראל אוכל שמא לא ידע בדין תורה שלנו ויחשדנו כגזלן הא למדת שאף במקום המותר בשלנו אסור בשלהם:

מאחר שבארנו שדין המלך דין גמור הוא מלך שחקק חק שכל שנשברו הגשרים יהיו בני העיר רשאים לקוץ דקלים או שאר אילנות לעשות מהם גשרים ועשו כן מותרין אנו ליהנות באותם הגשרים ואלו לא היה דינם אצלנו דין גמור היה גזל ואע"פ שנתיאשו הבעלים אין כאן שנוי רשות שהרי ברשות הרבים הם ולא שנוי מעשה שהרי עדין לא עשו מהם כלים ולא שנוי השם שהרי עדין קורא להם גובי דדקלא הא מ"מ כל שצוה ליטול מאדם אחד שלא בחק חקוק ממנו הרי זה גזל ואסורין לקבל הנאה ממנו ואין צריך לומר אם השלוחים הוסיפו על מצות המלך שהוא גזל:

חקים ידועים למלכים לחלוק עם בעלי קרקע בתבואות אם לרביע אם לחומש אם לעשירי הכל כמה שהוא מעתה רבים שהיו שותפים בקרקע וקצרו ודשו ומירחו והכניסו כלם את חלקם ואחד מהם הניח את חלקו בשדה הרי גבאי המלך בא ונפרע מזה כל חלקו אף מתבואות האחרים ויחזור זה ויתבע להם ואם קנה ישראל חלק המלך שבתבואות אין צריך להזהר מזו משום גזל ומ"מ אם זה שהניח את חלקו בשדה אינו אלא אריס הואיל ואין לו חלק בקרקע אין נפרעין מנת בעל השדה מחלקו:

ישראל שקנה מס המלך שבעיר אחת ויש אחד מבני העיר שאינו מוצאו עכשו ואינו יכול לגבות הימנו חלקו הרי זה ממשכן שאר בני העיר על חלקו והם חוזרין ונפרעין ממנו לכשיבא ודוקא במס של קרקע ובכסף גלגולת של אותה שנה אבל אם עבר זמנו אין זה יכול למשכן האחרים עליו:

אלו שמזבלים את השדות בהכנסת צאנם לדיר ורצו בעלים למכור אותו הזבול לאחרים אם בתוך התחום אסור ליקח לכתחלה מפני שהם מערבים בהמות של בני העיר עם בהמותיהם למהר את מלאכתם וסתם בעלי בתים מקפידין בכך חוץ לתחום מותר שסתמם של בעלי בתים אין מקפידין ואם ראינו בעלי בתים מרדפים אחר בהמותיהם להכניסם לדיר שלהם אסור אף בחוץ לתחום:

כל מה שאמרנו בדין המלכות שהוא אצלנו דין גמור הוא בחקים שחקק הן לתועלתו הן לתועלת נכסיו אפילו חקק שיהא כל אדם נותן לו כך וכך בשנה או כך וכך ממשאו ומתנו או כל שיעשה כך יטול המלך ממנו כך וכך או כל שכיוצא בזה אע"פ שהוא כנגד דינין שלנו דין הוא ואסור לגזלו או לעבור על מה שתקן שכך הוא ראוי לו מצד מלכותו על הדרך האמור במלכי ישראל כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו וזהו שאמר דינא דמלכותא ולא אמר דינא דמלכא כלומר דינים הראויים לו מצד המלכות אבל מה שהוא מחדש מחמת אונס או דינים שהאומות מחזיקות בהם מתורת ספריהם ונימוסי חכמיהם הקדומים כנגד דינין שלנו אינן בכלל זה שאם כן כל דיני ישראל בטלים הם מעתה בדורות הראשונים שהיו הגוים מוציאין ממון בעד אחד והיה גוי תובע לישראל ומוציא ישראל בעד אסור לו להעיד אלא אם כן יודע שאחר מצטרף עמו שהרי עכשו הוא גורם להוציא ממון על פי אחד הא אם היה יודע שאחר מצטרף עמו יעיד ותבא עליו ברכה ואם היה בערכאות שאף הם אין מוציאין ממון על פי עד אחד מעיד אף בלא צירוף שני עמו ואם היה אדם חשוב שהערכאות בטוחות על אמונתו ועל דבריו ולא מצד שידונו בעד אחד בסתם בני אדם יעיד על כל פנים וכל שכן אם הוא צריך להשבע על כך ואין בזה טענת אונס שבועה לסמוך על דברים שבלב שהרי מן הדין הם באים בה:

גדולי המפרשים כתבו שזה שאמרנו במקום שמוציאים על פי עד אחד שלא יעיד דוקא בשיש לישראל טענה מדייני ישראל לעכבם כגון שהוא אומר שפרעם שהוא נאמן בדינינו וכיוצא בזה הא כל שאין לו טענה מדיני ישראל יעיד ותבא עליו ברכה וכן הדין והראוי כדי להפריש חברו מן האיסור:

דף קיד.

הלוקח מן הגוי או המוכר לגוי אין בו משום דינא דבר מצרא כמו שיתבאר במקומו ומ"מ המוכר לגוי תלם במצרנותו של ישראל מנדין אותו מפני שהרביץ את הארי על כתפו של חברו ואין מתירין אותו עד שיקבל עליו כל אונס הבא לחברו מחמת הגוי הא למדת שאם לא קבל עליו כן אינו חייב באונסיו מן הדין ומ"מ אם אינו מוצא מישראל כמה שהוא מוצא מזה אין לנו עליו דין ודברים:

חכמי האחרונים שבצרפת כתבו שהבתים אין בהם דינא דבר מצרא מפני שהבתים מחיצות מפסיקות ואין בהם ערוב רשויות:

כבר בארנו במשנה שאם נטלו מוכסים את חמורו ונתנו לו חמור אחר הרי זה שלו שהרי יש כאן יאוש ושנוי רשות ואע"פ שבלשון ראשון הבא בגמרא על זה אמרו יאוש כדי לא קני אפשר מתוך ששנוי רשות זה בטעות הוא אינו נקרא שנוי רשות ומ"מ לפי הלשון האחר שהלכה כמותו הרי זה שנוי רשות ומותר ומה שאמרו יאוש כדי קני פירושו אף בשנוי רשות כזה ואפילו לצאת ידי שמים אין צריך להחזיר ומ"מ אם הוא חסיד ומחמיר על עצמו ואומר אי אפשי בממון שאינו שלי יהא נוטלם מידם מ"מ ויהא מחזירן לבעלים הראשונים:

המשנה השלישית והיא מענין החלק השני במה שאדם רשאי לזכות בו אעפ"י שהוא יודע בו שהוא של אחרים ואמר על זה המציל מן הגייס ומן הנהר ומן הליסטים אם נתיאשו הבעלים הרי אלו שלו וכן נחיל של דבורים אם נתיאשו הבעלים מהם הרי אלו שלו אמר המאירי המציל מן הגייס או מן הנהר או מן הליסטים אם נתיאשו הבעלים כגון שנודע בודאי או שהוכר לכל שנתיאשו כגון שלא היו הם יכולים להציל וזה סיכן עצמו הרי אלו שלו יאוש קונה במי שאינו גוזל להדיא הא אם היו יכולים להציל לא זכה וחייב להחזיר וכן נחיל של דבורים שיש בהם גזל מדברי סופרים אם יצא מכוורתו של אחד אם נראה לכל שאין בעלים יכולים להציל וזה רדף ביער אחריהם והציל הרי אלו שלו הא אם היו יכולים להציל לא נתיאשו ולא זכה ופירשו בתלמוד המערב בשטף נהר אפילו היה צוח חזקה התירם וכן כל כיוצא בזה:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ומה שנכנס תחתיה בגמרא כך הוא:

זה שאמרנו במשנה במציל מן הליסטים שהם שלו ופרשנו דוקא בשנתיאשו להדיא או שהיאוש נכר לכל הא סתמא לאו דוקא בליסטים גוי שכל שלא נתיאש בהדיא אינו מתיאש מתוך שהגוים דנין באמתלאות אבל ליסטים ישראל הואיל ודייני ישראל אין מוציאין ממון אלא בעדות וראיות ברורות אף מן הסתם נתיאש מהם והרי הם שלו:

עורות של בעל הבית מחשבה מטמאתן ושל עבדן אין מחשבה מטמאתן של גנב מחשבה מטמאתן ושל גזלן אין מחשבה מטמאתן בד"א בסתם אבל אם נודע שנתיאש בכלם מחשבה מטמאתן וכבר בארנוה בפרק מרבה:

הגנב והגזלן והאנס הקדשן הקדש ותרומתן תרומה ומעשרותיהם מעשר וכבר בארנוה בפרק מרובה וליסטים לענין זה אפילו שאינו מזויין גזלן הוא שסוף הדברים בענין זה הוא שכיון שידע מי גזלה אינו מתיאש אא"כ במי שאי אפשר לו להציל כמו שבארנו במשנה:

המשנה הרביעית והכונה לבאר בה ענין החלק השלישי ונתגלגל בה לבאר עדות אשה שהוא עדות בקצת דברים ואמר על זה אמר ר' יוחנן בן ברוקא נאמנת אשה או קטן לומר מכאן יצא נחיל זה והמהלך לתוך שדה חברו להציל את נחילו והזיק משלם מה שהזיק אבל לא יקוץ את סוכו על מנת ליתן לו דמים ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר קוצץ ונותן לו דמים אמר הר"ם אין אשה וקטן נאמנים בדין זה אלא כשהוא מסיח לפי תמו כמו שבארנו בגוי לעדות אשה בסוף יבמות ונחיל נקרא עדת דבורים הנקבצים על המלך שלהם כמו שזה מפורסם וידוע ואין הלכה כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן:

אמר המאירי אמר ר' יוחנן בן ברוקא נאמנת אשה או קטן לומר מכאן יצא נחיל זה וחייב מי שנכנס ברשותו להחזירן לבעליהן ואם היו הבעלים לשם הרי הוא יורד לתוך שדה חברו שהנחיל לשם ומציל את נחילו ואע"פ שמזיק לירק או לתבואה שבו משלם מה שהזיק אבל מ"מ מותר הוא בכך אע"פ שהוא יודע שיזיק הואיל ודעתו לשלם אבל אם נתישב גדוד הדבורים בסוכו של אילן ומתירא ליטלן אחת אחת שמא יברחו אסור לקוץ את סוכו ליטלן כלן כאחת אפילו על דעת שישלם שאין תשלומין בזה שהפסד עולמי הוא ור' ישמעאל חולק לומר שרשאי הוא לקוץ ואין הלכה כמותו ויש פוסקין כמותו וכן כתבנוה בפרק מרבה:

זהו ביאור המשנה ועל הצד שבארנוה הלכה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

דף קיד:

זה שבארנו שאשה וקטן נאמנין בזה לא מתורת עדות שאלו אמר בעל הנחיל נחיל זה שלי ובעל המקום כופר בו ובעל הנחיל מוציא אשה או קטן לעדות אין נאמנין אלא אין זה אלא במסיחין לפי תמן כגון שהיו הבעלים רודפים אחר הנחיל ושמענו אשה וקטן משיחים לפי תמן ואומרים מכאן יצא נחיל זה:

כשהכשרנו עדות אשה וקטן במשיחין לפי תמם דוקא בשל סופרים ר"ל שאין בהם גזל גמור אלא מדברי סופרים ואם יעידו שקר אין כאן גזל תורה הא בשל תורה אין נאמנין אף לפי תמן וכן כל פסולי עדות וכן מה שאמרו באחד שהיה מסיח לפי תמו ואומר זכורני כשהייתי תינוק ומורכבני על כתפו של אבא והוציאוני מבית הספר והפשיטוני את כתנתי והטבילוני לאכול תרומה לערב והעלהו ר' לכהנה על פיו אע"פ שבתורת עדות לא היה נאמן על פי עצמו דוקא בתרומה דרבנן ומ"מ בשבויה נאמנין פסולי עדות לפי תמן אף באיסור תורה והוא שאמרו באחד שהיה משיח לפי תמו ואומר פעם אחת נשבינו אני ואמי לבין הגוים יצאתי לשאוב מים ודעתי על אמי ללקוט עצים ודעתי על אמי והשיאה ר' לכהונה על פיו אע"פ שאין בן מעיד לאמו וטעם הדבר שבשבויה הקלו וכן נאמנים לפי תמם בעדות אשה להשיאה אע"פ שהוא איסור תורה וטעם הדבר שמתוך חומר שהחמרת לה בסופה שאם בא בעלה תצא מזה ומזה ואין לה כתבה ולא פירות ומזונות לא מזה ולא מזה הקלת עליה מתחלתה להנשא אף בעדות אשה ועבד וקטן וגוי לפי תמן אע"פ שאם יתכונו להעיד אין נאמנין שמתוך חומר העתיד לבא אינה נשאת אלא לאחר שתדקדק בדבר הרבה:

מה שאמרו בכאן שתנאי בית דין הוא שיהא זה יורד לתוך שדה חברו וקוצץ את סוכו ומציל את נחילו ונוטל דמי סוכו מנחילו של חברו כבר בארנו במשנה שגדולי הפוסקים חולקים בה וכן מה שאמרו בכאן תנאי בית דין הוא באחד בא בחבלת פשתנו על חמורו וזה בחבלת עציו ומת חמורו של בעל פשתן שזה מפרק עציו וטוען את הפשתן וכן זה בא בכדו של יין וזה בכדו של דבש ונסדקה חבית של דבש שיהא זה שופך את יינו ומציל דבשונו של חברו ונוטל דמי יינו מתוך דבש חברו כתבו גדולי הפוסקים שאין הלכה כן אלא אין לו אלא שכרו ועיקר הדברים שכל שחברו תובעו בכך חייב לעשות מכח התקנה אלא שאם לא רצה לעשות אינו חייב הא אם עשה מעצמו אין לו אלא שכרו כמו שבארנו בפרק המניח וכמו שיתבאר במשנה הששית ומה שאמרו בפרק מרובה שהתועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד אבדת גופו שאני שהוא מותר להצילה בממון חברו אף שלא בפניו על דעת תשלומין הא הצלת גופו בממון חברו על דעת שלא לשלם אסור הא הצלת ממונו בממון חברו אף על דעת תשלומין אסור אא"כ ברשות וכל שאתה מוצא בתלמוד הצלת עצמו בממון חברו שאסורה דוקא שלא על דעת תשלומין וכל שתמצא בו שמותרת דוקא על דעת תשלומין וכל שאתה מוצא איסור בהצלת ממונו בממון חברו פירושו אף על דעת תשלומין וגדולי המפרשים פרשו שכל שאין בעל הממון לשם אסור הא אם הוא לשם תובעו מכח תנאי בית דין ומותר וקשה שבכלם לדעת זה מה שאמרו

בפרק אלו מציאות ל' א' או שהיתה אבדה שלו מרבה משל חברו והתעלמת אלמא שאם היתה אבדה שלו מועטת צריך להציל את של חברו וודאי לא על דעת פסידא אלא שיהא זה נוטל דמי אבדתו המועטת מתוך של חברו ושמא דבר זה לאו דוקא אלא כל שיש לו צד אבדה פטור משל חברו:

המשנה החמישית והכוונה לבאר בה ענייני החלק הרביעי ואמר על זה המכיר את כליו וספריו ביד אחר אם יצא לו שם גנבה בעיר ישבע כמה הוציא ויטול ואם לאו לא כל הימנו שאני אומר מכרן לאחר ולקחן זה ממנו אמר הר"ם זה הדין כשיהיה האיש ההוא אינו ידוע למכור אותן הדברים שהוא טוען עליהם שנגנבו לו ויצא לו שם גנבה בעיר ואין צריך שנבאר שצריך שני עדים שיעידו שאלו הכלים היו שלו ושאלו הספרים היו שלו לפי שזה מבואר אבל אם היה דרכו שימכור כלים וספרים לא ידינו לו זה הדין אלא אם לנו עמו בני אדם ומצאו בבקר קיר חתור ואותם אנשים שלנו בביתו יצאו על אותה המחתרת וכליו וספריו של בעל הבית בידיהם באותה שעה ידינו לו דין זה כמו שכתבנו וכבר בארנו פעמים כי בכל מקום שאמרו במשנה שבועה הוא שבועה בתורה:

אמר המאירי המכיר כליו וספריו ר"ל שראובן זה היה מחזר אחר כליו וספריו שנגנבו ממנו הרי שאין זו סתם גנבה שהרי מאחר שהוא מחזר אחריהם ומודיע חסרונו ומחזר אחריו ידוע הוא שאינו מתיאש וזה שהכלים והספרים בידו טען שלקחם בשוק וראובן זה טוען שנגנבו לו ומן הגנב לקחם ולפני יאוש ואין כאן אלא שנוי רשות לבד אם יצא לו קול גנבה בעיר הרי הלוקח מחזיר כליו וספריו לזה וישבע כמה נתן ויטול ואע"פ שמן הדין היה ראוי ליטלם בלא החזרת דמיו עשו בו תקנת השוק והוא שתקנו שכל הלוקח בשוק אע"פ שנודע אחר כן שמן הגנבה היתה לא יחזיר אלא בדמים הואיל ובפרהסיא לקח שאם כן נעלת דלת בפני המוכרים ואם לא יצא לו קול גנבה אע"פ שראוהו מחזר אחריה לא כל הימנו שמא מכרן מתוך הדחק וכשנזדמנו לו מעות הוא מחזר אחריהם:

שמא תאמר אף בלא יצא לו קול גנבה יהא נאמן מתוך שיכול לומר שאולים הם בידך שהרי דברים העשויים להשאיל ולהשכיר הם פרשו בו בשאינם בעיר אחת ואין דרך להשאיל ולהשכיר חוץ לעירו או בספרים חשובים שאין דרכם להשאיל ולהשכיר ומ"מ עיקר הפירוש בעשויים להשאיל ולהשכיר אינו כדבריהם שכל הדברים דרך הוא להשאילן ולהשכירם אלא פירושו שעקר עשייתן להשאיל ולהשכיר כמו שיתבאר במקומו:

זהו ביאור המשנה והלכה כן אלא שצריך לבאר איזה קול מספיק לכך ודברים שבאו בגמ' לביאור ענין זה ושאר דברים שנכללו תחתיה אלו הן:

אי זה קול מספיק לכך ר"ל להאמין לבעל הכלים להחזירן לו בדמיהן אם הוא בעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו כל שיצא עליו קול שבאו גנבים בביתו כגון שצעקו שם בלילה או שנמצא מקום מחתרת ושמעו שכך וכך הוציאו דיו ואם הוא בעל הבית העשוי למכור את כליו חוששין אנו שמא הוא הוציא הקול וצעק בלילה אלא אינו כלום אלא אם כן באו בני אדם ולנו בתוך ביתו וצעק בלילה ונראו בני אדם יוצאים בכלים על כתפיהם והכל אומרים הללו כליו והללו ספריו:

הבא במחתרת אם הוא על צד שאין להורגו דמים אם שבר כלים בביאתו פטור ואם יש להורגו דמים כגון שנתברר לבעל הבית שאף אם יעמוד בפניו להציל ממונו לא יהרגהו אם שבר כלים חייב ומ"מ נטל כלים ויצא אף בזה שאין לו דמים חייב להחזירם ואין אומרים שקנאם בדמו שהותר:

דף קטו.

מי שגנב ומכר קודם יאוש ר"ל שנודע בודאי שלא נתיאש על הדרך שביארנו במשנה והוכר הגנב חוזר החפץ לבעליו ובעלים נותנין דמים ללוקח שאע"פ שהוכר הגנב עשו בו תקנת השוק ואין אומרים שיחזירנו בלא דמים וידון הלוקח עם הגנב אלא יחזירנו בדמיו ובעלים תובעין את הדמים לגנב ואם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק וחוזר בלא דמים ולוקח דן עם הגנב ומ"מ אם לא נתפרסם בגנבה אע"פ שנתפרסם ברשעות ובפחיתות לא הופקעה ממנו תקנת השוק:

היה שם יאוש בעלים בין קודם מכירה שנמצא יאוש קודם לשנוי רשות בין לאחר מכירה שנמצא שנוי רשות קודם נקנית ללוקח ואינו מחזיר אף הדמים כמו שכתבנו וגדולי המחברים כתבו שגוף הגזלה נקנית לו אבל דמים הוא מחזיר אם לקח מגנב מפורסם ואם שלא מגנב מפורסם אינו נותן לא חפץ ולא דמים וכבר בארנו שיש חולקין לפסוק שהיאוש ששנוי רשות קדמו אינו מועיל אלא הרי הוא כיאוש לבד למדת שאין צריך לומר בכל שלא הוכר הגנב שעשו בו תקנת השוק ואינה חוזרת אלא בדמים וכן בהוכר אלא שאין לו מה ישלם שהרי אף בהוכר ויש לו לשלם עשו בו תקנה:

כשם שבארנו במשנה שהלוקח מבעל הבית שהוא נשבע כמה לקח ויטול כך כשהוא צריך לחזור על הגנב וחולק עם הגנב שזה אומר בכך וכך לקחתי וזה אומר לא נתת לי אלא כך ישבע הלוקח כמה הוציא ויטול:

מי שאמר לטבח מכור לי בני מעיה של פרה זו והיתה שם הקיבה הרי הלוקח נותנה לכל כהן שירצה ואינו מנכה לטבח מן הדמים שהרי ידע בזה ועל מנת כן לקח ואם לקחם

ממנו במשקל נותנם לכהן ומנכה לטבח מן הדמים לא רצה לוקח ליתנם אין לכהן דין ודברים על הטבח אלא עם הלוקח בד"א ששקל לוקח לעצמו אבל אם שקל לו הטבח הרי כהן דן עם מי שירצה הואיל והמתנות בעין וכבר בארנוה במסכת חולין:

גנב ופרע בחובו גנב ופרע בהקפו והבעלים תובעים כליהם אין כאן תקנת השוק ובעלים נוטלין בלא דמים וישאר החוב וההקף על הגנב כשהיה שהרי לא על דעת גנבה זו הלוהו:

לא מכרה הגנב אלא שמשכנה אפילו משכנה ביתר על דמיה עשו בו תקנת השוק ואין גנבה חוזרת אלא בדמים ובעלים חוזרים ודנים עם הגנב אלא אם כן בגנב מפורסם ואין אומרין הואיל ויתר על דמיה הלוהו ודאי על אמתתו הלוהו ולא על סמך המשכון וכל שכן בכדי דמיה ואין צריך לומר בפחות מדמיה ותקנת השוק ליתן לו אף יתר מדמיה כמו שהלוה שדרך בני אדם להלוות על המשכון יתר מדמיו כדי שיחליטנה בידו כשהחפץ נאה לו וכן המקח אפילו לקח שוה מאה במאתים עשו בו תקנת השוק ויגבה כל המאתים אא"כ היה גנב מפורסם:

הרי שהלוה לגנב סלע על פה והלך זה וגנב חפץ ואמר לו הלוני סלע אחר והא לך חפץ זה במשכון או במכירה אין כאן תקנת השוק וחוזר בלא דמים והוא חוזר על הגנב שאני אומר בחובו נתנה לו ואלו האחרונים מלוה על פה שכמו שהאמינו על הראשונים האמינו על האחרונים:

הלוקח חפץ מגנב שאינו מפורסם בחמש סלעים ולוקח זה מכרו לאחר בשש סלעים והוכר הגנב הרי בעלים נותנין לזה האחרון שש סלעים שאם עשו תקנה ללוקח מן הגנב כל שכן ללוקח מן הלוקח וחוזר ותובע לוקח ראשון בסלע שהרויח ואת הגנב בחמש סלעים ואם גנב מפורסם הוא חוזר ודן כל השש עם הלוקח ראשון ולוקח תובע את הגנב בחמש וכן אם מכר שני לשלישי ושלישי לרביעי נטל מכל אחד מה שהרויח והקרן מן הגנב וכבר ביארנו בדברים אלו שכלם בשנודע שלא נתיאש:

דינים אלו כשם שהם בגנב כך הם בגזלן ויש חולקין לומר שאין חלוק בגזלן בין מפורסם לשאינו מפורסם כמו שכתבנו למעלה:

המשנה השישית והכונה לבאר בה ענין החלק החמישי ואמר על זה זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש נסדק חבית של דבש ושפך זה את יינו והציל את הדבש לתוכה אין לו אלא שכרו ואם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי ייני חייב ליתן לו דמי יינו שטף נהר חמורו וחמור חברו שלו היה יפה מנה ושל חברו מאתים הניח את שלו והציל את של חברו אין לו אלא שכרו ואם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו אמר הר"ם אלו השמיענו הדין בחבית שלו בלבד היינו אומרין כגון זה

הוא שכשפירש עליו נותן לו דמי יינו אבל חמורו וחמור חברו שאינו עושה מעשה בידו לא ואלו השמיענו הדין בחמורו וחמור חברו היינו אומרים בזה הוא שאין לו אלא שכרו כשלא פירש עליו לפי שאינו עושה מעשה בידו אבל יינו ודבש חברו אפילו לא פירש נותן לו דמי יינו לפי שהתעסק לאסוף הדבש בידו לפי' הודיענו שהדין בשני המעשים אחד ושלא נאמר בזה משטה אני בך לפי שבשבילו הניח ממונו והתעסק בשלו לאסוף מה שאבד ולפיכך אם פירש עליו נותן לו דמי חמורו ודמי יינו:

אמר המאירי זה בא בחביתו של יין וזה בא בכדו של דבש נסדקה חבית של דבש ושפך זה את יינו והציל את הדבש אין לו אלא שכרו וכן הלכה ודוקא בשעשה כן מעצמו שהרי הוא אומר לו לפנים משורת הדין עשית ואין לך אצלי כלום ומ"מ אם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו דמי שלו וכן הלכה וכבר כתבנו למעלה הצדדין שיש לחלוק בה:

שטף נהר חמורו וחמור של חברו שלו יפה מנה ושל חברו יפה מאתים הניח את שלו והציל את של חברו אין לו אלא שכרו אבל אם אמר לו אציל את שלך ואתה נותן לי דמי שלי חייב ליתן לו דמי שלו וביאורה כראשונה אין הפרש ביניהם:

זהו ביאור המשנה וכבר ביארנו פסק שלה למעלה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

דף קטו:

מה שבארנו בזה שהציל את הדבש שאין לו אלא שכרו לא נאמר אלא בנסדקה הכד ועקל בית הבד כרוך עליה ואינה נשפכת כל כך אלא שמנטפת מעט מעט ואין זה הפקר גמור הא אם נשפכת מכל וכל הרי היא כהפקר וכל שהציל זכה ומ"מ יראה לי שאם אמרו הבעלים הריני זוכה בה זכה ואין האחר קונה בהצלתו:

אע"פ שלכתחלה אין תורמין אלא מן המוקף ר"ל שאם היו לו חמשים סאין במקום אחד וחמשים במקום אחד אין לו להפריש שתים מחמשים שבמקום זה לתרומת שני המקומות אע"פ כן אם עשה כן תרומתו תרומה ומ"מ דוקא בשהמופרש שמור אבל אם היה טעון עשר חביות של יין או של שמן וראה שמשתברות אל יאמר הרי אלו תרומה על פירות שיש לי בבית כדי שיפסד היין לתרומה ואם אמר אין תרומתו תרומה וכן הדין במעשר:

מי שהיה בא בדרך ומעות בידו וראה ליסטים בא כנגדו ומתירא שמא יטול מעותיו ואמר פירות שיש לי בבית יהיו מחוללות על מעות הללו והוא מכוין שאם יאבדו יאבדו וינצל

מטורח הדרך בהעלאה לירושלים אם יכול להצילו אפילו על ידי הדחק הרי הוא פדוי ואם אינו יכול להציל אף על ידי הדחק אינו פדוי כלל:

בן לוי שהיו לו עשר חביות של יין מן המעשר וצריך להפריש מהם תרומת מעשר וכלו טמא עד שתרומת המעשר אינה ראויה לכהן אלא לזלוף ביין או להדלקה בשמן וראה אחת מהן שנשברה רשאי הוא לומר בשל יין הרי היא תרומת מעשר על חברותיה שאין כאן הפסד גדול לכהן שהרי לשתיה אינה ראויה שהרי טמאה היא ושמא תאמר לזלוף פרשוה בסוגיא זו ביין חדש שאינו ראוי לזלוף כל כך שאין ריחו נודף ומ"מ אף בזו דוקא בשאינו נשפך מכל וכל כגון שעקל בית הבד כרוך עליה הא ביין ישן אין רשאי לומר כן שהזלוף דבר חשוב הוא כמו שאמרו שותין מלוג בסלע ומזלפין בשתים מעתה בשמן לא יעשה כן שהרי הפסד גדול הוא הואיל וראוי להדלקה:

ראה אותה שנתגלתה אינו אומר כן שאינה ראויה אף לזלוף שהרי מים שנתגלו לא ישפכם ברשות הרבים ולא ירבץ בהם את הבית ולא יגבל בהם את הטיט ואפילו סננן במסננת והוא כלי על גבי כלי שהיין מסתנן מעליון לתחתון ומ"מ אם סננו בבגד וכיוצא בו רשאי:

מתוך דברינו למדת שתורמין מן הטמא על הטמא וכן תורמין מן הטהור על הטהור אבל מן הטהור על הטמא לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה בד"א בשני גופים כגון שתי אגדות אחת טמאה ואחת טהורה וכגון חביות שהזכרנו אבל בגוף אחד כגון אגדה אחת שנטמאת מקצתה תורמין לכתחלה מטהור שבה על טמא שבה ומן הטמא על הטהור אין תורמין ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה ונתקן השאר במזיד תרומתו תרומה וצריך לחזור ולתרום כמו שיתבאר במקומו:

דף קטז.

יין של תרומה שנתגלה הואיל ואסור בשתיה ישפך ואין אומרין תעשה זלוף כמו שבארנו:

מה שאמרו בתלמוד הלכה כדברי המכריע יש צדדין שאין אומרין כן והוא כל שתופש דעת שלישי שלא הזכירו אחד מן הראשונים אלא שמשתף דעתו בשני הדעות שאמרו הראשונים והוא שאמרו הכרעת שלישי אינה מכרעת וכבר ביארנוה במסכת חולין פרק ראשית הגז:

מי שהיה בורח מבית האסורין ומתירא שמא ירדפו אחריו ופגע בו נהר ואמר לבעל המעבורת טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו הרגיל ואם היה זה בטל ממלאכה אחרת

שהיה מרויח בה דינר כשיעור זה כגון שהיה צייד ושולה דגים מן הים ואמר טול דינר בשכר מה שאני מבטלך נותן לו דינר משלם ואם פרעו קודם שיעבור אף הראשונה אין כופין אותו להחזיר לו כלום ויש פוסקים שאם רצה זה תובעו לדין ומחזיר כל שיש שם יתר על שכרו:

בענין אבדה אמרו שאם היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי סלע בשכרי ר"ל במה שנתבטלתי אלא נותן לו שכרו כפועל ואם יש שם בית דין מתנה בפני בית דין ובזו שבמשנתנו ר"ל כשאמר אציל את שלך ואטול דמי שלי אין אנו מזקיקין תנאי בפני בית דין ופרשו טעם הדבר שבאבדה בעל האבדה עמו ואין זה מוחזק בה אבל דבש של משנתנו שהוא בכליו של זה הרי הוא מוחזק בה ואין צריך לבית דין ולא לעדים ואני אומר שהכל טעם אחד וכל שאמר אני אציל וכו' ואטול דמי שלי משלך והאחר מודה לו הרי הוא כתנאי בפני בית דין וכן כתבו גדולי המחברים למדת מדברינו שאם היה זה בכדו של דבש וזה בקנקנים רקים ונסדקה כדו של דבש ואמר בעל הקנקנים איני מציל אא"כ תתן לי שליש הדבש או כך וכך ואמר לו הן אין לו אלא שכרו:

מה שבארנו בשטף נהר את חמורו וחמור של חברו שאם אמר אציל את שלך ואני נוטל דמי שלי שהוא נוטל דמי שלו אפילו עלה חמור שלו מאליו ונמצא שלא נפסד בהצלת של חברו הואיל ולא נתעצל בו זכה במה שהתנה עמו:

ירד להציל ולא הציל אינו נותן לו אלא שכרו הראוי לו שהרי לא עשה שליחותו ואע"פ שהשוכר את השליח להביא כרוב ודורמסקנין לחולה והתנה לו ביתר מדמיו ומצאו שמת או שהבריא נותן לו שכרו משלם טעם הדבר מפני שכבר עשה שליחותו:

ירד להציל את של חברו והניח את שלו ועלו שניהם מאליהם שלא בהצלתו יראה שאין נזקקין לו מת שלו ועלה של חברו מאליו יראה שמשלם מתוכו הואיל ומת שלו אלא שמנכה לו מן הטורח שהיה לו לטרוח יותר מזה וכן יראה מתלמוד המערב:

דף קטז:

שיירה שהיתה מהלכת במדבר ומתירא מחיות רעות בלילה ומסכימים ביניהם שיזמינו לו בהמה אחת בכל לילה זה אחר זה כל אחד בזמנו והגיע זמנו של אחד והזמין לו בהמתו ואירע הדבר ולא אכלה הרי זו חוזרת לבעליה ואין אחר רשאי לזכות בה שלא הפקירה אלא על דעת החיות ולא עוד אלא שאינו חוזר הוא ומזמין אלא כפי שיגיע לו זמנו פעם שניה:

שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס לבזזה ונתפשרו עמהם מחשבין לפי ממון ולא לפי נפשות שהרי עסקי ממון הם מאחר שנתרצו בפשרה אבל אם שכרו תייר בין כלם להראות להם הדרכים ממצעין ומחשבין לפי נפשות ולפי ממון שהרי שבוש הדרכים יש בהם סכנת ממון וסכנת נפשות בד"א במקומות שאין בין החמרים מנהג ידוע בענין זה אבל אם היה מנהג ידוע ביניהם עושין כפי תנאם בין בסכנת ממון בין בסכנת נפשות:

רשאין החמרים להתנות ביניהם שכל שתאבד לו בהמה יעמידו לו אחרת כמותה ותנאם קיים ומ"מ אע"פ שהתנו כן אם אבדה בפשיעת הבעלים אין זה בכלל התנאי ואין חייבים להעמיד לו מכח תנאי זה נתחייבו להעמיד לו בהמה ואמר הלה תנו לי דמיה ואיני רוצה בבהמה אין שומעין לו שכשיש לו בהמה הוא מסייעם לשמור וכשאין לו בהמה אינו מזרז עצמו בשמירת האחרים ואם אמר תנו לי את המעות ואני אקח לעצמי אין שומעין לו שמא לא יקח אפילו היתה לו בהמה אחרת ואומר תנו לי דמיה שהרי עדין יש לי בהמה שמצדה אני מזרז עצמי בשמירת חברי אין שומעין לו שכל שיש לו הרבה בהמות מוסר עצמו יותר לסכנה כדי לשמור את שלו ואת של חברו:

ספינה שהיתה מהלכת בים וסער הים עליהם עד שהם צריכים להקל במשאם מחשבין לפי משוי ולא לפי ממון ונמצא בעל הזהב משליך כבעל הברזל ואם היה מנהג אחר לספנים בכך עושים כמנהגם:

רשאין הספנים להתנות ביניהם שכל שאבדה לו ספינה יעמידו לו ספינה אחרת ומ"מ אם אבדה בפשיעתו או שפירש למקום שאין הספינות הולכות בו באותו זמן אפילו היו הולכות בו בזמן אחר כגון שהלך בתשרי סמוך ליבשה כדרכו בניסן שהנהרות גדלים לסבת הפשרת השלגים ונשברה בסבה זו פטורין וכן כל כיוצא בזה:

שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס ושללה ועמד אחד מן השיירה והציל אם אינם יכולים להציל זכה זה במה שהציל ואעפ"י שלא אמר שלעצמו הוא מציל ואם היו אף הם יכולים להציל כל אחד שלהם אין קדימתו מועלת והציל לאמצע ר"ל למי שהדבר שלו אפילו אמר לעצמי אני מציל שהרי הוא לא נתיאש:

היו יכולים להציל אלא שהצלתם באה על ידי הדחק אם הציל בסתם הציל לאמצע ואם אמר לעצמי אני מציל הציל לחלקו היו שותפין בסחורה והציל אחד מהן חלקו אפי' הי' האחר יכול להציל חלקו בריוח אם אמר לעצמי אני מציל הציל לחלקו שכל שבסכנה זו שותף חולק שלא מדעת חברו ואם לא אמר כן לא הציל אלא לאמצע וכן הדין אפילו

לא היה האחר יכול להציל כלל שאין אומרין לשותף מהפקרא קא זכינא עד שיודיעו וכן יראה לי בשלא היה השותף לשם ויש חולקים בשני אלו:

השוכר את הפועל להציל לו מכיוצא בזה והוא אינו יכול להציל כל שהוא מציל הציל למשכיר ואם אמר לעצמי אני מציל חזר בו מן השכירות שהרי פועל יכול לחזור אפילו בחצי היום כמו שיתבאר במקומו והציל לעצמו:

התבאר בתוספתא ששיירה שמחלו עליהם מוכסים מחלו לאמצע ואם אמרו משום פלני מחלנו מה שמחלו מחלו לו ופי' הדברים משם פלוני מחלנו מה שמחלנו ולא לאחרים הא אם אמרו לכבוד פלוני מחלנו הוראת הדברים שלכבודו מחלו לכלם ומחלו לאמצע:

המשנה השביעית והכונה לבאר בה ענין החלק הששי ואמר על זה הגוזל שדה מחברו ונטלוה מסיקין אם מכת מדינה היא אומר לו הרי שלך לפניך ואם מחמת הגזלן חייב להעמיד לו שדה שטפה נהר אומר לו הרי שלך לפניך אמר הר"ם השמיענו בהלכה זו כשתהיה מכה טבעית כוללת או אינה כוללת כמו ששטפה נהר או נשקעה או ירדה עליה אבני אלגביש שדינם דין מכת מדינה ולא יוכל לומר לו הרעה הזאת בעונותיך וכאלו אתה הוא הסבה כדי שיהא חייב לשלם אבל יאמר לו הרי שלך לפניך:

אמר המאירי הגוזל שדה מחברו ונטלוה מסיקין ר"ל אנסים לקחוה מיד הגזלן והרי הנגזל תובע את הגזלן בבית דין והגוזל אומר הרי שלך לפניך שהרי קרקע אינה נגזלת שאתחייב באונסיה אם מכת מדינה הוא ר"ל שלא נתכונו האנסים לגזול את של זה לבדו אלא שהם גוזלים כל שדות בני העיר אומר לו הרי שלך לפניך שאף אם היה ברשותך אירע לה כן ומ"מ במטלטלין אפילו אנסו את של כל בני העיר אומר הנגזל אני הייתי מבריח את נכסי מן האנסים ואם מחמת הגזלן כגון שלא נטלו אלא את של נגזל או אחרים עמו שהם כיוצא בו באי זה אונס כל זמן שאם היתה ביד הנגזל לא היתה נגזלת הימנו חייב להעמיד לו שדה ומפרש עוד בגמ' שאם לא גזל קרקע זה אלא שאנסוהו מבית המלך לזה להראות להם שדותיו והראה את זה של שמעון לבדו או שהראהו בכלל האחרים ונטל המלך את זה חייב להעמיד לו שדה הרי זה כמו שחפר בו בורות שיחין ומערות או הפסידו בידים כגון שקצץ האילנות ושחת המעיינות וכיוצא בזה שחייב להעמיד לו שדה כמו שהיה בשעת הגזלה:

שטפה נהר אומר לו הרי שלך לפניך וכן נשרפה באש של שמים וכיוצא בו מאונסים הבאים מאליהם שלא מחמת הגזלן שהרי קרקע בחזקת בעליה עומדת ואין אחריות אונסין על הגזלן כמטלטלין ועבדים אלא באונסין הבאים מחמת גזלן כמו שביארנו:

זהו ביאור המשנה וכולה על הצד שבארנוה הלכה פסוקה היא ודברים שנכנסו תחתיה בגמרא אלו הן:

כל שגורם לממון חברו שימסר למלכות חייב לשלם אלא שאין הדינים שוים בכלם כיצד ראה אנסים גוים או ישראלים מחזרים ליטול יין או פירות או שאר נכסים מ"מ שימצאו והראה להם את של חברו מאליו בלא שום אונס חייב לשלם ואם מתמיד בכך והתרו בו הוחזק במסור ומותר להרגו כמו שיתבאר למטה לא הראה מעצמו אלא שאנסוהו אנסים על כך בין אונס גוף בין אונס ממון ומתוך האונס הראה להם פטור מן התשלומין אין דינא דגרמי במקום אונס ואם נשא ביד ונתן לאנס אף בזו חייב ומ"מ אם הראהו באונס והיה האנס בצד הממון כבר נעשה שלו ואם הביא לו במצותו פטור:

אנסוהו להביא והביא יש אומרים שהוא פטור כשם שאנסוהו להראות והראה פטור כך אנסוהו להביא והביא פטור ומ"מ שטת הסוגיא מוכחת שאף אנסוהו להביא והביא חייב הואיל ואין האנס בצד הממון וכן כתבוה גדולי הפוסקים ונמצא לדעת ראשון שאם אנסוהו להביא ממון סתם והביא ממון חברו חייב והוא באמיד דאיכא למימר דאדידיה מכווני ואם אנסוהו להראות ממון סתם והראה את של חברו פטור ואם אנסוהו להראות ממונו והראה ממון חברו עמו חייב לשלם ואם אנסוהו להביא ממון חברו והביאו פטור ולדעת שני בזו חייב:

דף קיז.

יש כח ביד בית דין להעניש שלא מן הדין על ענינים מכוערים הן בממון הן בשאר דברים וכל שראינו לבית דין מובהק שמענישין על איזה דבר מכוער שראו אם מן הדין עשו קובעין מתוך מעשיהם הלכה באותו ענין ואם מתורת קנס עשו אין למדין מהם שאין הכל ראויים לקנוס ומ"מ צבור ידם תקפה על הכל ואין פקפוק בדבר:

המטמא טהרותיו של חברו והמנסך יינו של חברו והמדמע חולין של חברו אע"פ שאין היזקן נכר חייב מדברי סופרים כמו שהתבאר:

מנסך זה שחייב בתשלומין הוא בשני פנים האחד שעירב טפת יין נסך ביינו והשני שנסכו לפני ע"ז וזה השני אם הוא ישראל גמור לא אסרו שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו אבל אם התרו בו וקבל התראה הרי זה כמשמד ואסרו ונתחייב בנפשו ואע"פ שנתחייב בנפשו לא הופקע מן התשלומין מפני שאין מיתה ותשלומין באים כאחד שהתשלומין משעה שהגביה והמיתה משעה שנסך ואין אומרים הגבהתו צריך נסוך שהרי משהגביהו היה בידו לימלך שלא לנסך אבל זרק חץ בשבת מתחילת ארבע לסוף

ארבע וקרע שיראין בהליכתו פטור מן התשלומין ואין אומרין משעת עקירה נתחייב בתשלומין שעקירה צורך הנחה היא ומשעקר אין בידו לעכבה:

כבר ביארנו שכל שאנסוהו גוים להראות ממון חברו ועמד האנס עליו נעשה ברשותו ואם נשא ישראל זה את הממון והביאו לידו פטור מ"מ היה בדרך שלא היה האנס יכול ליטלו כגון שהיתה אמת המים מפסקת ואי אפשר לו לעבור או כיוצא בזה חייב:

שני בני אדם שהיו מריבים זה עם זה על קרקע או מטלטלין זה אומר שלי וזה אומר שלי ובא אחד מהם ומסרה ביד גוים ואומר שלי מסרתי מנדין אותו ואין מתירין אותו עד שיחזיר הדבר כשהיה וידון עליה:

במסכת גיטין התבאר שאף מי שצערוהו בני אדם שאין מהוגנין והיה בידו למסרן למלכות אסור לו ואפי' היו מצערים אותו הרבה לא הם ולא ממונם אלא יקיים בעצמו דום ליי' והתחולל לו השכם והערב עליהם בבית המדרש והם כלים מאליהם ומ"מ המצער את הצבור ומוסר הם או ממונם אם בכלל ואם בפרט הסכימו הגאונים שמותר למסרו למלכות ומ"מ לעולם אל יהא אדם נמהר בדברים אלו עד שיבלו שפתות כל העולם לומר די ויראה לי שאם ראוהו משתדל להכביד את המלכות על הצבור מותר להרגו ממה שאמרו בחמשי של גיטין איזיל ואיכול קורצא וכו' עד סבור למקטליה כי היכי דלא ליזול ולימא אמר להו ר' זכריה וכו' ואמרו אחר כן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקילס החריבה את בתינו וכו' אלא שזו אפשר שבענין נפשות היא אמורה ושמא כל שבצבור בדין זה:

מי שהוחזק במסור והתרו בו ואמרו לו לא תגרום לממון פלוני שיפסד ולא נמנע לדבריהם מותר להרגו בידים ולא עוד אלא שרוח חכמים נוחה הימנו ומ"מ במקום שאין דנין בדיני ישראל אל יסכן אדם עצמו בכך שאין הקב"ה חפץ במיתתן של רשעים בזמן שתמשך אחריהן מיתת הצדיקים:

כשאתה מצרף הדינין שכתבנו בגורם הפסד בממון חברו אתה מוצא חמשה דרכים לחיוב ושנים לפטור:

את של חיוב:

א' כגון שאנסוהו להראות את שלו והראה את של חברו לבד או עם שלו וזהו דין הנזכר במשנתנו לפי מה שפרשו עליה בגמרא דאחוי אחוויי דאנסיה לאחוויי אדעתיה ואחוי נמי הא בהדיהו ואע"פ שזה חייב לשלם אין דין הריגה עליו הואיל ועל ידי אונס הוא בא:

ב' הראהו בלא שום אונס בעולם חייב לשלם ואם מתמיד בכך ובן אם מתרין בו ואינו נמנע מותר להרגו וזהו האמור במעשה הנזכר בסוגיא דרב כהנא שמטיה לקועיה:

ג' אנסוהו להראות ממון חברו והלך והביא כל שאין האנס לשם וזהו האמור במעשה הנזכר בסוגיא ישראל שהראה ממון חברו בא לידי וחייבתיו והעמידוה בנשא ונתן ביד ודלא אוקמיה עלויה:

ד' אנסוהו להביא ממון סתם והביא את של חברו וכל שהוא אמיד חייב לשלם שמא לא כונו אלא לשלו וזהו נזכר בתלמוד המערב:

ה' אנסוהו להביא ממון חברו והלך והביא והיה האנס לשם אלא שלא היה האנס יכול ליטלו וזהו שאמרו דקאי בתרי עברי נהרא:

את שהן לפטור:

א' אנסוהו להראות ממון חברו והראהו אפילו באונס ממון והוא שאמרו ישראל שאנסוהו גוים והראה ממון חברו פטור:

ב' אנסוהו להביא והביא אם האנס לשם וכן אנסוהו להראות והביא כל שהאנס לשם שמשעה שהראהו באונס והאנס לשם נעשה כשלו ופטור בהבאתו הואיל ובמצותו הביא:

דף קיז:

כבר בארנו בדן את הדין וטעה שאם קבלוהו עליהם אין כאן דינא דגרמי ואם לא קבלוהו עליהם אין בו דינא דגרמי אלא אם כן נשא ונתן ביד וכבר נתגלגלה גם כן בפרק הכונס ובמסכת סנהדרין יתבאר ענינה כל הצורך:

מי שהיה אצלו פקדון ובאו גנבים בביתו ומתירא על עסק נפשות וקדם הוא ונתן להם הפקדון ונתפייסו והלכו להם והרי שהציל עצמו בממון חברו אומדין אם הוא עשיר בעצמו עד שנראה לבית דין שלא בשביל הפקדון באו חייב לשלם שהרי אף אם נדונהו באנסוהו להביא הרי אמרו עליו שהוא חייב ואם נראה לבית דין שבשביל הפקדון לבד הם באים פטור שהרי זה כעומד על הממון ואומר לו תנהו וכן אם היה אצלו פקדון מפדיון שבויים והוא עני ובאים גנבים ומתירא על עסקי נפשות הואיל ומן הסתם על פקדון זה הם באים אם מסרו להם פטור ואין לך פדיון שבויים גדול מזה:

ספינה שהיה משאוי שלה כראוי ובא אחד והרבה במשאה ובא אחד מבני הספינה והשליך לים מה שהכניס זה בה פטור שזה רודף הוא ומ"מ אם הכניסו כאחד או שרעש הים סוער והם צריכים להקל ממשאה ובא אחד והשליך פטור המשליך אלא שאחריות זה שהפסיד הוא על בני הספינה כפי המנהג הידוע להם על הדרך שבארנו וגדולי המחברים כתבוה בפנים אחרים ואיני יודע אם כונו למה שביארנו:

רודף שהיה רודף אחר חברו להרגו ושבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור הואיל והתיר עצמו למיתה אין עליו תשלומין ונרדף ששבר את הכלים אם של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו של אחרים חייב שהמציל עצמו בממון חברו חייב לשלם:

רודף שהיה רודף אחר הרודף להושיע את הנרדף ושבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף בין של כל אדם פטור לא מן הדין אלא תקנה היא שלא ימנע מלהציל או יתאחר שלא לשבר את הכלים במרוצתו והדברים שוים בכל אלו בין רודף אחר חברו להרגו ובין רודף לדבר עברה כגון למשכב זכור או אחר אחת מכל העריות כמו שיתבאר בסנהדרין פרק סורר:

הקרקעות והשטרות והעבדים אינם בדין שבועת הפקדון לחומש ואשם ומ"מ לענין השבה אף העבדים והשפחות בכלל המטלטלין להתחייב גוזליהם באונסין אבל קרקע כבר בארנו שאם גזלה ושטפה נהר פטור היתה פרה רבוצה שם בשעה שגזל את השדה ונשטפה עם השדה פטור אף על הפרה הואיל ולא נקנית השדה לא נקנית הפרה:

בתלמוד המערב שבפרק החובל התבאר שישראל שאנסוהו גוים ונטלו ממנו ממון חברו פטור ואם נשא ונתן ביד חייב במה דברים אמורים בשאמרו לו תן לנו ממון אבל אם אמרו תן לנו ממון פלוני אפי' נטל ונתן ביד פטור ויראה שזה כנגד דעת גדולי הפוסקים שמחייבים באנסוהו להביא ממון חברו אלא שאני אומר שזה בשעומד על הממון:

פירשו עוד בתלמוד המערב שהנתפש על חברו ולקחו ממנו ממון אין חברו חייב לשלם אלא אם כן נתפש על מס הכתוב על חברו ולשונם בזה אין לך נתפש על חברו וחייב אלא בארנון וגלגולת ואף בזו שיתברר שבשבילו תפשו:

כל שאנו מחייבין במסור אף כשנאנס אם הוא אונס גופו אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש אלא שמ"מ חייב לשלם:

דף קיח.

המשנה השמינית והכונה לבאר בה ענין החלק השביעי ואמר על זה הגוזל את חבירו או שלוה הימנו או שהפקיד בישוב לא יחזיר לו במדבר על מנת לצאת במדבר יחזיר לו במדבר אמר הר"ם תקנה זו היא לבעל הממון ולפיכך אם אמר בעל הממון לאשר הוא בידו תן לי מה שיש לי אצלך בכאן במדבר יש לו לפרעו ממונו:

אמר המאירי הגוזל את חברו או שלוה הימנו או הפקיד לו בישוב הרי זה לא יחזיר לו במדבר כלומר אם הלוה והנפקד והגזלן רוצים להחזיר למלוה או למפקיד או לנגזל

במדבר ואין הלה רוצה לקבל מפני פחד הדרך או טורח המשוי הדין עמו שלא לקבל ואם החזיר לו על כרחו אחריות הדרך עליו ומ"מ פרשו בגמרא שאם הדבר בהפך שהמלוה או המפקיד או הנגזל תובעין במדבר אין הדין כן בכלן אלא מלוה נתנה ליתבע בכל מקום כיון שיש לו ממון לשם והמלוה צריך מעות אין לו השמטה בזה אבל גזל ופקדון לא ניתנו ליתבע אלא במקומו שאין הדברים הללו עמו מן הסתם ומ"מ אם היו עמו אין ספק שנתנו ליתבע ואבדה לענין זה כגזלה ופקדון ויראה לי בגזלה הנקנית בשנוי מעשה שדינה כדין הלואה:

על מנת לצאת במדבר יחזיר לו במדבר פרשו בגמ' שלא סוף דבר בשהתנה עמו כן אלא שבשעה שהפקיד אמר לו הילך פקדון זה שאני רוצה לצאת למדבר והוא משיבו אף אני למדבר אני הולך וקבלו על דברים אלו ודאי דעתו היה שאם רצה להחזיר לו במדבר יחזירנו ולא יעכב על ידו:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ולא נתחדש עליה בגמ' דבר שלא ביארנוהו:

המשנה התשיעית והכונה לבאר בה ענין החלק השמיני ואמר על זה האומר לחברו גזלתיך והלויתני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לאו חייב לשלם אבל אם אמר איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני אם הפקדת אצלי פטור מלשלם אמר הר"ם יהיה חייב לשלם כשטענו חברו טענת בריא גזלת אותי והלויתי אותך אבל אם היה חברו גם כן מסופק ואמר איני יודע אם הלויתי אותך אם לא הלויתי והוא אומר הלויתני ודאי אבל איני יודע אם החזרתי או לא החזרתי אינו חייב לשלם אבל אם בא לצאת ידי שמים יתן לו כמה שהודה שלוהו ומה שאמר פטור ואפי' טענו חברו טענת בריא ויאמר הוא איני יודע פטור ואינו חייב אלא שבועת היסת שהוא אינו יודע באמת שיש לו אצלו ממון:

אמר המאירי האומר לחברו גזלתיך או הלויתני או הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי אם לאו חייב לשלם פי' בדיני שמים הא בדיני אדם לא הואיל ואין כאן תובע אבל אם תבע זה ואמר גזלתני הלויתיך והלה אומר כן אבל איני יודע אם החזרתי אם לאו חייב בדיני אדם וכתבו גדולי המחברים שאין משביעין בכיוצא בזה התובע אפילו היסת:

אמר איני יודע אם גזלתיך אם הלויתני אם הפקדת אצלי פטור מדיני אדם אף על ידי תובע ואין כאן היסת לנתבע שהרי אינו יודע ומ"מ גדולי הרבנים כתבו בפירושיהם שנשבע שאינו יודע הואיל ועל ידי תביעה הוא אומר כן שאם לא כן כל הנטען יפטור עצמו באיני יודע וכן מצאתיה לגאוני הראשונים ואם בלא תובע פטור אף בדיני שמים מעתה מנה לי בידך והלה אומר איני יודע פטור כמו שיתבאר במקומו:

זהו ביאור המשנה ולא נתחדש עליה דבר שלא ביארנוהו:

המשנה העשירית והכונה לבאר בה ענין החלק התשיעי ואמר על זה הגונב טלה מן העדר או סלע מן הכיס והחזירו ומת או נגנב חייב באחריותו לא ידעו הבעלים לא בגנבתו ולא בחזירתו ומנו את הצאן והיא שלמה פטור מלשלם אמר הר"ם אמרו ומנו את הצאן וכו' על הענין הראשון והוא כשגנב וידע בעל הצאן שנגנב לו אבל אם לא ידעו הבעלים לא בגנבתו ולא בחזרתו אינו פוטרו אלא אם כן יחזיר וידעו הבעלים שיחזור לפי שלמד זה הטלה דרך אחר זולתי דרך הצאן ולכן צריך להודיע לבעלים כדי שישמרהו כאשר יוכל ואז יפטר מאחריותו:

אמר המאירי הגונב טלה מן העדר ונודע לבעלים שנגנב מהם והחזירו לשם אין זו השבה גמורה ועדין הוא באחריותו עד שאם מת או נגנב חייב באחריותו הואיל ולא הודיע את חזרתה לבעלים ואם לא ידעו הבעלים לא בגנבה ולא בחזרה כל שמנו את הצאן והיא שלמה ר"ל שמצאו מנינם משלם פטור מלשלם:

זהו ביאור המשנה ואין הלכה כן ודברים שנכנסו תחתיה להודעת פסק הדברים אלו הן:

דף קיח:

דברים אלו יש בהם הפרש בין דבר שיש בו רוח חיים לדבר שאין בו רוח חיים וכיצד הוא הדין כל שגנב דבר מחברו שאין בו רוח חיים כגון שגנב סלע מכיסו או כלי מביתו והחזיר הגנב את הגנבה למקומה בבית הנגנב אם נודעה הגנבה לבעלים ולא נודעה החזרה עדין הגנב חייב באחריותו ומ"מ אם מנה סלעיו ומצא חשבונו משש בכליו ומצא את כלן הרי ידיעה זו מספקת אע"פ שמפקפק שטעה בחשבונן או שהחליף רע בטוב ונפטר הגנב מאחריותו ואם לא נודעה הגנבה לבעלים כיון שהחזירה פטור אפילו בלא מנין ואם הגנבה היא מבעלי חיים כגון טלה מן העדר אם נודעה הגנבה לבעלים ולא נודעה החזרה חייב הגנב באחריותו עד שימנה הא משמנה ומצא שלם מנין פוטר הואיל וידע הגנבה והרגיש שהוחזרה הרי הוא נותן לב עליה לשמרה ואם לא נודעה הגנבה לבעלים אע"פ שהחזירה ומנו את הצאן ומצאן שלמות לא נפקע מחיוב אחריותה מפני שהורגלה עם הגנב בדרכים זרים ומתפרדת משאר הצאן והולכת באותן הדרכים ומתוך כך הוא חייב עד שיודיעהו חזרתו בפירוש:

היה טלה זה הגנוב נכר בין האחרים להדיא כגון שהיה נקוד וטלוא וכיוצא בזה כל שהחזירה לעדר נפטר הואיל וסמניה מובהקין חסרונה וחזרתה ידועים בודאי ויש חולקין בזו:

שומר שגנב מרשותו הן טלה מעדר שנמסר לו הן סלע מכיס שהופקד לו והחזיר הסלע למקומה והטלה בעדרו חייב באחריותו עד שיודיע את הבעלים שהרי כלתה שמירתו מזה כאלו לא החזיר כלום עד שיודיע את בעליו:

למדת ממה שכתבנו שהגוזל את חברו והבליע לו בחשבון אם החזירו בידו פטור שבודאי הוא מונה אותם ומנין פוטר החזירו לכיסו אם היו שם מעות אף זה פטור אדם עשוי למשמש בכיסו הואיל ויש בה מעות ומונה אבל אם אין שם מעות אינו ממשמש ומאחר שאינו ממשמש אינו מונה והרי הם באחריות הנגזל אם נגנבו או נאבדו כך פירשו רבים ועיקר הדברים בהפך שכל שלא היו לו מעות בכיסו מרגיש בחזרתו מתוך משמושו ובפ' איזהו נשך ס"ג ב' התבאר שהמקבל מעות מחבירו ומצא שם יתר מחשבונו אם בכדי שהדעת טועה יחזיר כגון שטעה בעשיריות או בזוגות וכיוצא בזה ואם בכדי שאין הדעת טועה אינו צריך להחזיר שמא מתנה נתן לו ואפילו היה אדם שאין מן הדומה ליתן לו זה מתנה שמא גזלו והבליע לו בחשבון ואפילו לא נשא ונתן עמו מעולם שמא אחר גזלו והבליעו על ידי זה אלמא כל כיוצא באלו חזרתו חזרה מצד שהמנין פוטר כמו שבארנו:

המשנה האחת עשרה והכונה בה לבאר ענין החלק העשירי והוא ממין החלק השני כמו שבארנו אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים ולא משומרי פירות עצים ופירות אבל לוקחין מן הנשים כלי צמר ביהודה וכלי פשתן בגליל ועגלים בשרון וכלם שאמרו להטמין אסור ליקח מהם ולוקחים ביצים ותרנגולים בכל מקום אמר הר"ם אלה הדברים שהזהיר שלא לקנותם לפי שחזקתם גנבה היא בידם:

אמר המאירי אין לוקחים מן הרועים וכו' סבת דברים אלו הוא שכל דבר שחזקתו גנוב אסור ליקחו ומתוך כך אסור ליקח מן הרועים צמר או חלב וגבנה וגדיים ידים מוכיחות שמצאנו של בעל הבית גנבום וכן אין לוקחין משומרי פירות עצים ופירות שחזקתם מבעלי הבתים אבל לוקחין מן הנשים דברים שחזקתן שלהם כגון כלי פשתן בגליל וכלי צמר ביהודה שהם במקומות אלו מלאכת נשים לעצמן ובעליהם נותנים להן רשות לעשות בזה עסקיהן ועגלים בשרון ר"ל שלוקחין מן הרועים עגלים בשרון והוא שם מקום כמו שאמרו במנחות פ"ז א' אילים ממואב כבשים מחברון עגלים משרון והיה מנהג הרועים לשם שנוטלין שכירותם בעגלים ומגדלין אותם וכן כל כיוצא בזה וכלן ר"ל אף אלו שהותרו ליקח מהם אם נראה ללוקח שהם מטמינים עצמן בשעה שמוכרים אסור ליקח מהם שחזקתו שהוא גנוב ולוקחים ביצים ותרנגולים בכל מקום שאין מכניסין עצמם לחשש גנבה מפני אלו ומ"מ אף באלו אם אמרו להטמין אסור:

זהו ביאור המשנה וכן הלכה ודברים שנכנסו תחתיה בגמ' אלו הן:

אין לוקחין מן הרועים עזים ותלושים של צמר אבל לוקחים מהם בגדים תפורים שחזקתם שלהם ולוקחין מהם חלב וגבנה בישוב אבל לא במדבר ומשנתנו אתה מפרשה במדבר וגדולי המחברים גורסין במדבר אבל לא בישוב ומשנתנו בישוב ולוקחין מהם ארבע צאן או ארבע גזין מעדר קטן או חמש מעדר גדול שחזקה אין הרועה מרבה בגנבה כל כך ודברים שנאסרו ליקח מהם אם היה בעל הבית מרגיש בהן לוקחים:

דף קיט.

האריסים מותר ליקח מהם פירות או זמורות וכיוצא באלו אחר שיש להם חלק בכל חזקה שמחלקו מכר:

שומרי פירות שאסרנו במשנה ליקח מהם פירות אם היו מוכרין במפורסם והסלים והמאזנים לפניהם כדרך כל מוכר במפורסם מותר ליקח מהם ולוקחין מהם מפתח גנה אבל לא מאחורי גנה וכל שראינוהו מכוין להטמין אין בו היתר:

גזלן או גנב שהיה מוכר דברים שחזקתן מן הגזל ומן הגנבה אלא שנודע לנו במקצתן שהיו שלו ועירבן אפילו הרוב מן החשד לוקחין הימנו וכלן תולין שמן ההתר לקחו ויש פוסקין עד שיהא רוב משלו בודאי:

ממשנתנו למדת שאין לוקחין מן הנשים יינות שמנים וסלתות וכן לא מן העבדים והתינוקות אף גבאי צדקה אין רשאים ליקח מן העבדים והנשים והקטנים אלא דבר מועט לפי מה שהן שמן הסתם אף הבעלים נותנין רשות בכך ומוחלין ולא סוף דבר בצדקה אלא אף בכל הדברים הנהוגים והוא שאמרו בתוספתא הבן שהיה אוכל משל אביו ועבד משל רבו קוצה ונותן פרוסה לבנו ולבתו ולעבדו של אוהבו ואינו חושש משום גזלה של בעל הבית שכך נהגו:

הבדדין שעושין את השמן לבעלי בתים לוקחין מהם שמן במדה וזיתים במדה שהוא דרך פרסום אבל לא זיתים מועטים ולא שמן מועט שחזקתו מן הגנבה:

יש מקומות שהזכרים בושים למכור ונותנין לנשותיהם ומוכרות וכל שניכר לו שהוא מכיוצא באלו לוקח מהם והכל לפי מה שיראה לו ויקיים בעצמו ויראת מאלהיך:

המסור כבר בארנו למעלה שמותר להרגו וכן התבאר במקום אחר שהוא מאותם שמורידין ולא מעלין וכן פירשו בכאן שהגורם לישראל חברו לאבד ממונו על ידי גוים הרי הוא כגורם לאבד את נפשו וכל הגורם לאבד נפש נעשה רודף ורודף מצוה להציל את הנרדף בנפשו עשה מה שאמר הורו גדולי המחברים שאסור להרגו ומ"מ אם הוחזק בכך הורגין אותו מחמת יראת מה שעתיד נמצא שכל שהוחזק במסור או שלא הוחזק

והתרו בו עכשו ולא נמנע מותר להרגו הא כל שאינו בדרך זה ראוי לחוש ומ"מ כל שבדרך גרמא מותר אף בזה הואיל ומסר עכשו אע"פ שעדין לא הוחזק ולא הותרה עכשו ועליו נאמר שהוא מן המורידין ואם החרימו הצבור על כך הרי הוא כמותרה ומותר להרגו ומי שנתפרסם באפיקורוס ומגלה פנים בתורה אף הוא מן המורידין שהרי ר' אליעזר בר' שמעון נאמר עליו שמסר אותו למלכות על שנתפקר בו ונתפרסם לו ברשע ואפיקורוסות ודברים אלו כלם צריכים להרבות באומדות ושיהיו מאזני העיון מכוונות בהם ביד חכמים גדולים ונבוני מדע ולעולם אל יהו רגליו של אדם קלים לשפיכות דמים: **אע"פ** שהותרה הרצועה בדמו של מסור ממונו מיהא אסור לאבדו שמא יתקיים בו יכין וצדיק ילבש ויש מתירין ולא יראה לי כן:

מי שרואה אי זה דבר ומכריח את בעליו למכרו ונותן דמים הרי זה נקרא חמסן ובכלל גזלה הוא נמצאו הגזלות שלש גזלה וחמס וגרמה וכלן בכלל גזלה לענין עונש ולענין השבה ותשובה על הדרכים שהתבאר:

המשנה השתים עשרה והכונה לבאר בה החלק האחד עשר ואמר על זה מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו ושהסורק מוציא הרי אלו של בעל הבית הכובס נוטל שלושה חוטין והם שלו יתר מהם של בעל הבית ואם היה שחור על גבי לבן נוטל את הכל והם שלו החייט ששייר מן החוט כדי לתפור בו מטלית שהוא שלש על שלש חייב להחזיר לבעלים מה שחרש מוציא במעצד הרי אלו שלו ובכשיל הרי אלו של בעל הבית ואם היה אצל בעל הבית אף הנסורת של בעל הבית אמר הר"ם כבר התבאר בשבת כי המוכין הם חתיכות צמר קטנות שממלאין בהם הכסתות והכרים וכיוצא בהן וכובס הוא שמלבן הצמר וסורק הוא הסורקו והמנפצו וכדי לתפור הוא כמו אורך מחט ומעצד כלי הנגר שמחליק בו או כיוצא בו וכשיל הוא כלי הנגר שמתקן בו העץ ונסורת הוא שחיקת העצים היוצא כשנוסרין העצים לעשות מהם לוחות:

אמר המאירי מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו ר"ל בכובס זה כבוס הנעשה לחדש בלאות על ידי כבוס חזק בשטיפה יתרה והעברת קוצים הנקראים קארדונש על הבגד הנקראת סריקה ואמר שאותם המוכים היוצאים על ידי אותה השטיפה הרי הם של כובס ואותם שיוצאים על ידי הסריקה בקוצים של בעל הבית הכובס נוטל שלשה חוטין ר"ל כשהוא כובס בגד הצמר נמשכין חוטין ממנה לסבת שטיפת הכבוס ושלשה חוטין אין בהם קפידא והרי כובס יכול לגזזן משם מכל וכל והם שלו יתר מכן לא יזיזם ממקומם ואם נטלן הרי הם של בעל הבית ואף באלו פרשו בגמ' דוקא בדקים הא בגסים אינו מותר אלא בשנים ואם היה שחור על גבי לבן כדרך האורג שאורג לפעמים בראש הבגד

חוטין מצבע אחר כל שצבע חוטין אלו שחור בלבן גנאי הוא אצל הבגד ונוטל כל חוט הנמשך מהם אפילו כמה:

החייט ששייר מן החוט שמסר לו בעל הבית כדי תפירה ופרשו בגמ' מלא מחט וחוץ למחט כמלא מחט חייב להחזירו פחות מכן הרי זה שלו וכן חייט שהיה משוה כנפי הבגד ואירעה לו בהשויתו חתכה של כנף אחד שיש בו שלש אצבעות על שלש אצבעות חייב להחזיר פחות מיכן הרי זה שלו:

מה שהחרש מוציא מן הנסרים של בעל הבית במעצד והוא הנקרא דולאדוייראה או איישולאס הרי זה שלו ואין צריך לומר נסורת שמן המשור ומן המקדח אבל בכשיל והוא כעין קרדום הרי אלו חתכות גסות והרי אלו של בעל הבית ודוקא שהוא עושה בביתו של עצמו כענין קבלנות אבל בכל שעושה בבית של בעל הבית אף הדקה של בעל הבית:

זהו באור המשנה וכלה הלכה היא אלא שדברים אלו אמורים במקום שאין במדינה מנהג ידוע על זה הא כל שיש במדינה מנהג הדין כמנהג המדינה ובין בדין משנתנו בין בדין מנהג אפילו היה בעל הבית קפדן ומראה עצמו שאינו מוחל אין דינו של אומן נפקע בכך שזכיה זו דין גמור הוא מעתה כל אומן שמוכר מה שהוא שלו לוקחין ממנו ואם מכר מה שאינו שלו אסור וכלם שאמרו להטמין אסור ודברים שנכנסו בגמרא תחת משנה זו אלו הן:

דף קיט:

לעולם לא ישתדל האמן להרבות בדבר שהוא יודע בו שהוא לעצמו כדי להרויח ולהרבות בשבילו ביתר ממה שאין צריך לבגד והוא שאמרו שלא יטיל יותר משלש חכין והוא שדרך הסורקים שהזכרנו למעלה להמשיך הבגד ע"י מסמרות כדי להאריך מה שנתקצר יותר מדאי ועונבים אבנים בכנפי הבגד ותופר בהן לולאות שנותנין במסמרים וכשהוא מושך בחזקה אותם העניבות נשארות בולטות ביתר על שאר הבגד והוא מקצען אחר כן לעצמו ותופר הנקב אחר כן במעשה מחט דק ואמר שלא ירבה בשבילו בתפירה כדי שיוכל למתחן הרבה עד שישארו ארוכות יותר מדאי אלא שלשה הכי גידין ר"ל שלשה תפירות כדי שלא ימתח אלא בכדי משיכה ששלשה חכין מקבלין וכן כל כיוצא בזה וכן צריך להזהר שיעשה אומנותו על הדרך היותר נאות לתועלת בעל הבית והוא שאמר שלא יסרוק את הבגד לשתיו אלא לערבו שהסורק דרך שתיו נקרע בנקל ואם הוא מלבוש שסריקתו בערבו מועלת יותר יעשה וכשהוא תופר נקב הנשאר אחר קצוע

הבליטה להשוותו עם שאר הבגד במעשה מחט דק הנקרא שרצי"ר משוהו לארכו של בגד ולא לרחבו ואם בא להאריך בחתכת הבגד כדי להשוותה יפה יותר רשאי עד טפח:

אע"פ שאמרו אין לוקחין מן הסורק מוכין מפני שאינן שלו לוקחין ממנו מ"מ כר וכסת מלאים מוכין שהרי קנאם בשנוי:

אין לוקחין מן הצבע דוגמאות והוא שמביאין לו תמיד חתכות בגד דקות צבועים להורות לו מהם צבע שאדם רוצה בו ולא אותות והוא שנותנין לו חתכות בגד שיצבעם הוא להראות היאך יקלוט אותו בגד את הצבע ולא תלושין של צמר והוא צמר שתולש ממקומות שהצמר בולט בבגד שלא יעכב קליטת הצבע אבל לוקחין בגד צבוע או טווי של בגד שלם שכיוצא באלו אין מקום לגנבן וכן אם היה בגד בכל מקום אף בלא טווי ואריג כלבדים וכיוצא בהם:

אין לוקחים מן הגרדי אירין והוא צמר שהוא מניח בקנה של ערב כדי שלא יצא הערב מן הקנה לכאן ולכאן ולא נירין ופרשו חכמי הצרפתים בהם ליציש וכבר בארנו ענינם במסכת שבת ולא פונקין והוא ערב מצבע אחר שנותנין להם בעלי בתים לארגם בראש הבגד ולפעמים אין מרגישין בכך ולא שיורי פקעיות אבל לוקחין ממנו בגד ארוג אפילו היה מנמר שנראה שהוא בא מהרבה מקומות שמ"מ קנאו בשנוי וכן טווי אפילו לא נטוה אלא טויה גסה בדרך שרשרות:

הנותן עורות לעבדן הקיצועים והצמר הנתלש מן העור הרי הוא של בעל הבית והעולה משטף המים הרי אלו שלו:

שלשה חוטין אלו שאמרנו והם של כובס אם לא נטלן הרי הן של בעל הבית ועולין למנין תכלת למדת מלא קשר גודל שצריך להרחיק תכלת של ציצית משפת הבגד כמו שיתבאר במקומו:

מסתתי אבנים ומפסגי אילנות והוא שכשיש ענפים יותר מדאי נוטלין אחד מבין שתים או מבין שלש ומפסקי גפנים ומנכשי זרעים והוא לקוט עשבים ומנקפים והוא לקוט קוצים מבין זרעים כלם תלויים בדעתו של בעל הבית וכל שרואים מדרכו שיקפיד אסור ושחת של תבואה רוב מקומות קפידים עליה ואסור וכלל גדול בדברים אלו מנהג המדינה ועל הכל יזהר אדם להיות מלאכתו באמונה שאין לו לאדם אלא שם טוב הנמשך מפעלותיו ומעשיו של אדם מעידים לו בעולם הזה ודנין אותו לעולם הבא אשרי מי שגדל בשם טוב ומי שיאמר עליו על טוב פעלותיו והלך לפניך צדקך כבוד יי' יאספך:

ונשלם הפרק ונשלמה המסכתא תהלה לאל ומהנה נשלם מה: שנראה לכללו במסכת בבא קמא ת"ל יבא אחריו מה שיראה: לכללו בתלמוד בבא מציעא בעזרת הצור ובישועתו אמן: אמן סלה.